

De første Konger

af

den Oldenborgske Slægt.

Omrids og Tanker

til

Forstaaelse af Danmarks Historie i Overgangen fra Middelalderen
til den nyere Tid.

Af

C. Paludan-Müller,
Dr. phil. og Professor ved Kjøbenhavns Universitet.

Kjøbenhavn.
C. A. Reitzels Forlag.
1874.

238

238

[illegible]
Förärad mig af Författaren.

De første Konger

af

den Oldenborgske Slægt.

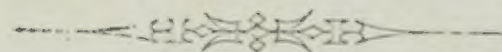
Omrids og Tanker

til

Forstaaelse af Danmarks Historie i Overgangen fra Middelalderen til den nyere Tid.

Af

C. Paludan-Müller,
Dr. phil. og Professor ved Kjøbenhavns Universitet.

Kjøbenhavn.
C. A. Reitzels Forlag.
1874.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

Deres Kongelige Høihed

Kronprinds Frederik,

Danmarks Søn, Sverrigs og Norges Ven,

underdanigst tilegnet.

Forord.

Det er af Forelæsninger, holdte ved Kjøbenhavns Universitet i Aarene 1872 og 1873, at denne Bog nærmest er fremgaaet. Efter sin Herkomst bærer den helt igjennem Spor, jeg ikke har søgt at udviske, forbi det mundtlige Foredrags Eiendommeligheder passe ret godt til Bogens Hensigt; thi den er bleven til for at henstille til egen Frigjørelse og Andres Bedømmelse Tanker, der ere modnede under et mangeaarigt Studium af Danmarks Historie. En fuldstændig Historie om Aarene 1448–1536 er Bogen ikke bestemt til at give. Meget er forbigaaet, der skal med i en objektiv Fremstilling. Kun det er fremhævet og udviklet, der er nødvendigt til et sammenhængende Omrids af det danske Riges Skjæbne i Overgangen til Nytiden, og til en rigtig Opfattelse af Begivenhedernes Gang og indre Sammenhæng.

Fra de Oldenborgske Kongers, altsaa fra et dansk Standpunkt, seer denne Bog paa Norges Forening med Danmark og Sverrigs Kamp for Uafhængigheden; men den agter de to andre nordiske Folks Ret og stræber efter den Upartiskhed, der, ikke nøiet med Billighed alene, vil give Enhver hans Ret. Derfor er den tilegnet Hs. Kgl. Høihed Kronprindsen, hvis Stilling i Norden ganske svarer til denne Bogs Standpunkt. Upartiskhed har jo vel altid været Historikerens Pligt, men her i Landet ingensinde mere end nu, da Frihedslivet har løst os Danske fra overleverede Anskuelsers og Hensyns Baand. Nu kan der tales og dømmes om vore Konger og deres Modstandere som der ikke kunde i Enevældens Tid. Jeg har følt det som en Pligt at bruge denne Frihedens Ret, — som en Opfordring til at frigjøre mig fra nye og gamle Fordomme, ikke mindst fra mine egne.

Mange ville vistnok spørge om Forholdet mellem denne Bog og Allens **De tre nordiske Riger.** Svaret er, at de gaa hver sin Vei, uden at den yngre Bog tænker at konkurrere med den ældre og større. Ikke alene omfatter det Udkomne af Allens Værk alene 30 Aar af de 88, der ere behandlede i denne

Bog; men Planen og dens Udførelse er heel forskjellig. Allen giver et rigt Galleri af fuldstændigt udførte Malerier, medens min Bog alene byder Læseren Tegning af Hovedtrækkene. Desuden er der eet Forhold, hvori denne aldeles ikke kan stille sig ved Siden af de Tre nordiske Riger. Allen har ved mange Aars Arbeide i danske og fremmede Arkiver og Samlinger fremdraget og offentliggjort en overordentlig stor Masse af nyt Stof, som enhver følgende Historieforsker maa benytte. Dette har jeg gjort uden at jage efter Originalitet ved at efterlede Aktstykkerne selv, dels forbi dette kun vilde have været Tidsspilde, dels fordi min Opgave godt kunde nøies med at stole paa den samvittighedsfulde Allens Paalidelighed; thi Valget og Opfattelsen af Begivenhederne har været mig vigtigere end deres Skildring i det Enkelte. Jeg har brugt Allens Meddelelser som de andre trykte Kilder, d. e. som en fælles offentlig Eiendom, uden Forpligtelse til at citere ham mere end de andre, da min Plan ikke krævede at besvære Fremstillingen med en gjennemgaaende Bevisførelse. Kun hvor den sagkyndige Læser kunde tvivle om Rigtigheden af min Text, har jeg i en Anmærkning viist ham til min Kilde. Hvor og hvorledes jeg har benyttet Allen, hvem jeg takker i hans Grav for det Meget, jeg har lært af ham, vil snart sees ved at sammenholde begge Fremstillinger.

De sidste Afsnit af Bogen behandle udtogsvis Begivenheder, som for en Snes Aar siden allerede ere udførligt fremstillede i mit Værk over Grevens Feide. Forbigaaes kunde de dog ikke her; Begivenhedsrækken fra de Oldenborgske Kongers Tronbestigelse indtil Kirkereformen er en saa nøie sammenknyttet Enhed, at den ikke kan afsluttes paa noget andet Punkt end der, hvor denne Bog ender. Derfor havde Allen Ret i at ville gjennemføre sit Værk indtil dette Punkt uden Hensyn til den Skildring af de sidste Aar, der da allerede forelaa. Det Omrids af den kongeløse Tid efter Frederik den Førstes Død og af Christian den Tredies Seir, der gives i de sidste Afdelinger, er hentet fra mit nævnte Værk, som hist og her vil gjenkjendes endog i enkelte Vendinger, og fra G. Waitz's Lübeck unter Jürgen Wullenwever, med Benyttelse af Aktstykker og monografiske Fremstillinger, der senere ere fremkomne. —

Det har ikke været været mig muligt at gjennemføre en ganske ensartet Retskrivning i denne Bog, hvad jeg haaber skaansomt bedømt af Enhver, som selv har skullet vælge mellem de mange nye Paafund, hver Dag bringer for Lyset.

Kjøbenhavn, i August 1874.

Indholdsfortegnelse.

Kong Christiern den Første.

1448—1481.

Kong Christiern den Første.

Første Afdeling.

Kongevalg i Danmark. Karl Knudsen valgt i Sverrig. Strid om Gulland og Norge. Halmstads-Unionen. Kong Christiern krones i Norge. Union mellem Danmark og Norge. Biskop Marcellus og Henr. Kalteisen. Oluf Nielsens Strid med Hanseaterne i Bergen. Oluf Nielsens Undergang.

Det faldt vist Ingen i de tre nordiske Riger ind ved Nytaarstid Aar 1448, at den 22aarige Greve Christiern af Oldenborg skulde inden Aarets Udgang faa en bestemmende Indflydelse paa Nordens Skjæbne. Kong Christoffer bar uanfægtet de tre Rigers Kroner, og de to skjæbnesvangre Hovedspørgsmaal, der siden Dronning Margaretes Tider havde sat Norden i Bevægelse, det slesvig-holstenske og det skandinaviske, syntes i det mindste for længere Tid at være bragte til Ro: Skandinavien var samlet under een Konge, Slesvig var overgivet til den holstenske Greve og kun ved et svagt Lensforhold endnu knyttet til Danmark. Da vakte den barnløse Konges uventede Død den 6te Januar 1448 pludselig Situationens slumrende Modsigelser. Det danske Rigsraad fik snart intet andet Valg end at kaste sig i Armene paa Slesvigholsten — thi Hertug Adolf er Slesvigholsten i Kjød og Blod. Det danske Rigsraad samledes med ham og hans slesvigholstenske Raad i Haderslev, hvor man den 1ste September 1448 enedes om at sætte Hertugens Søstersøn Grev Christiern af Oldenborg paa den danske Trone paa Betingelser, der nu ikke strax kunde bringes i Form, men foreløbigt optegnedes i Hovedtræk og antoges af Greven un-

der Hertugens og det hertugelige Raads Garanti. Man kan ikke sige, at disse Betingelser i sig selv vare haarde; de vare i Grunden ikke andre, end de maatte være i en indskrænket monarkisk Stænderstat som det daværende Danmark. At Rigsraadet har været haardt betrængt af Stillingen og Begivenhederne, seer man navnlig af den Tilføielse, at Kongen et Aar efter sin Kroning skulde udstede en egenlig Haandfæstning. Dette gjentoges i Kongeeden, som den Nyvalgte svor ved sin Hylding paa Viborg Landsting den 28de September 1448, og senere ved Kroningseden den 28de Oktober i det følgende Aar. Thi det er aabenbart, at var Kongen først valgt, hyldet og kronet, og havde han i to Aar havt Regeringen i sin Haand, stod det ikke længer i Rigsraadets Magt at foreskrive ham Andet eller Mere, end han selv vilde gaa ind paa. Det er heller ikke bekjendt, at nogen saadan Haandfæstning virkelig er bleven vedtaget og udfærdiget.

Den nye Konge gik til Kjøbenhavn, hvor det skandinaviske Spørgsmaal strax trængte sig saa stærkt paa den danske Regering, at der ikke kunde tænkes paa Kongens Kroning for det første.

Hvo har først sprængt den nordiske Union, Danmark eller Sverrig? det er et gammelt Stridsæmne mellem begge Landes Historikere; men det kan ikke besvares, fordi det er umuligt at finde et fast Udgangspunkt for Bevisførelsen. Thi der har i Virkeligheden ikke været anden Forbindelse imellem de tre nordiske Riger end den fælles Konge; de Forsøg, der er gjort paa at tilveiebringe en fast og varig Forbindelse ved en Unionsakt, ere alle mislykkede, saa at der ikke har været nogen Union at bryde. Sverrig havde efter Christoffers Død utvivlsomt Ret til at følge sin egen Landslovs Bestemmelse om, at kun en Indfødt maatte vælges til Konge. Ved det Rigsmøde, der i Sommeren 1448 holdtes i Stokholm, seirede denne Anskuelse over Unionspartiets Indvendinger, saa at den eneste svenske Mand, om hvem der kunde være Tale, Marsken Karl Knudsen af Slægten Bonde, den 20de Juni valgtes med et Stemmeantal, der grændsede til Enstemmighed, hyldedes paa Mora-Eng den 28de Juni og kronedes i Upsala den 29de. Der kan ikke retfærdigen udsættes Noget paa Lovligheden af Kong Karls Valg; og dog blev det for ham og for Sverrig lige ulykkeligt. Det gjorde Familietvisten mellem de store svenske Adelsslægter til en politisk Partikamp, som havde ført Sverrig til Undergang, hvis

der ikke i den svenske Bondestand havde været større Sammenhold og Kraft, end i den danske og den norske. Oxenstjerner og Wasa'er stode fra først af som Fjender af Kong Karl; og som om det var Skjæbnens Villie, at Sverrig ikke skulde komme til Ro i hans Tid, indtog samtidigt med ham Jens Bengtsen af Oxenstjernernes Slægt den næstvigtigste Plads i Riget som Erkebiskop af Upsala. Erkebiskoppen modtog sit Pallium fra Paven netop to Dage efter Kong Karls Kroning, saa at han selv kunde krone Dronningen den 2den Juli. De to Mænd, der skulde forfølge og bekæmpe hinanden som Dødsfjender, havde saaledes anerkjendt hinandens Ret til Rigets to høieste Stillinger.

Kong Karl kastede sig strax over Erik af Pommern, som fra Gulland førte en uafbrudt Krig med sine svenske Rebeller, der om den end efter Datidens Retsbegreber kunde kaldes lovlig, dog aldrig kunde føre til noget Resultat og i Virkeligheden ikke var Andet, end hvad de Svenske kaldte den: Sørøveri. Det svenske Folk betragtede desuden Gulland som et Land, der med Uret var ved fremmed Vold skilt fra Sverrig og snarest muligt burde gjenforenes dermed. Sikkert har der intet Øieblik været nogen Tvivl hos Kongen og Folket om, at det Første, der maatte gjøres, var at tage Gulland fra Kong Erik; men Sagen var ikke saa let, da baade Staden Visby var vel befæstet og Slottet Visborg, som Erik selv havde anlagt, kunde betragtes som et Gibraltar i Forhold til Datidens Krigsmidler. Kong Karl har ikke opsat et Øieblik at tage fat paa denne Opgave: fire Uger efter hans Kroning stod en svensk Krigsmagt under Magnus Greens og Birger Trolles Anførsel paa Gulland og indesluttede Visby og Visborg; og da Byen selv var bleven indtaget den 4de December, stod kun Slottet tilbage. Dette kunde vel ikke tages med Magt, men heller ikke var det saaledes forsynet, at det kunde udholde en lang Beleiring; Kong Erik indgik da en Kapitulation den 22de December 1448, ifølge hvilken han skulde overgive Slottet ved Paasketid 1449 imod at faa Øland med Slottet Borgholm paa Livstid som Len af den svenske Krone. At Visborg endnu i fire Maaneder skulde blive i Kong Eriks Besiddelse var vel ikke Kong Karl tilpas; han frygtede fremmede Magters Indblanding; men han antog dog og stadfæstede Overenskomsten.

Kong Karls Tog til Gulland var det, der trængte det danske

Rigsraad hen til et hurtigt Kongevalg; thi Gulland var en Del af det danske Rige, som Rigsraadet ikke kunde opgive uden at svigte sin Pligt imod Danmark. Der skal have været Tale om at følge Sverrigs Exempel ved at vælge en indfødt dansk Adelsmand til Konge; men til Lykke skete det ikke, thi det vilde upaatvivlelig havt samme Følger som i Sverrig: Partikamp i de herskende Stænder. Altsaa blev intet Andet tilbage end at modtage den Konge, Hertug Adolf bød dem, for at kunne slutte sig sammen om en eneste Bannerfører til Haandhævelse af Danmarks Herredømme over Gulland og til om muligt at knytte Norge til Danmark. At Christiern af Oldenborg var en tydsk Mand, kunde dengang, da intet udpræget Nationalhad adskilte Danske og Tydske, saameget mindre volde Betænkelighed, som Danmark i det sidste halve Aarhundrede havde vænnet sig til at bære tydske Konger.

Saaledes fremgik Valget af den oldenborgske Kongeslægts Stamfader naturligt, ja man kan sige: nødvendigt af Forholdene i Norden efter Christoffer af Baierns uventede Død.

I Norge vare Forholdene forskjellige baade fra de danske og de svenske. Der var ikke som i Danmark et mægtigt og myndigt Aristokrati, der vilde Et og det Samme, og heller ikke som i Sverrig vældige Adelsslægter, som i arveligt Fjendskab kæmpede om Herredømmet, og en Bondestand, der vidste at hævde sin Stemme i Afgjørelsen af Rigets Skjæbne. Den gamle norske Lendermandsstand var allerede ifærd med at dø ud, fremmed Adel begyndte at faa Indpas og vinde Gods og Indflydelse tildels som Indgiftede, i Ægteskab med Døttre af større Godseiere. Den norske Bondestand var vistnok fri, sund og kraftig; men den levede adspredt i sine Dale og viser i dette Tidsafsnit ingen Tilbøielighed til at gribe ind i de store Begivenheder. Man har vel Aktstykker, hvori Almuen i denne eller hin Egn skarpt nok udtaler sin Villie om hvem den vil have til Konge; men det er kjendeligt enkelte Ledere, der føre Ordet i Almuens Navn. Folket selv holder sig roligt, og naar Begivenhederne skaffe det en anden Konge end den, man først forlangte, faa de nye Magthavere ligesaa let Brev paa Almuens Tilfredshed, som de forrige. Hertil kommer Landets geografiske Forhold. I Landet nordenfjelds, med Trondhjem til Hovedstad, var Stemningen en anden, end i den sydlige, stærkere befolkede Del af Riget, hvor Oslo med det stærkeste Slot

Agershus var som Landets anden Hovedstad. Vestlandet tog ingen kjendelig Del i det indre politiske Liv, da dets Hovedstad Bergen mere var en tydsk end en norsk By, i det mindste saaledes, at Lybeks og de andre vendiske Stæders Handels- og politiske Interesser talte langt mere høirøstet end det norske Riges Ve og Vel. Følgen blev, at Manglen af et fælles Samlingspunkt, det nationale Aristokratis Svaghed, de indgiftede Fremmedes stigende Indflydelse og Almuens politiske Ligegyldighed eller Umodenhed, umuliggjorde en samlet og kraftig Optræden af det norske Folk, medens Danmark og Sverrig kæmpede om Magten i Norden. I Norge er det en Haandfuld Stormænd, delte i et dansk og et svensk Parti, — det er det Sydlige mod det Nordlige, Oslo mod Trondhjem, der stride om at sætte enten Danmarks eller Sverrigs Konge paa Norges Trone. Der skete intet alvorligt Forsøg paa at henstille Norge som en af de to andre Riger uafhængig Stat ved som i Sverrig at sætte en indfødt Mand paa Tronen, eller som i Danmark at indkalde en Fyrste fra Udlandet; thi kan det siges, at der virkelig har været et svagt Parti for at give Norges Krone til Drosten Sigurd Jonsen efter Kong Christoffers Død, saa maatte hans Vægring ved at modtage den snart adsplitte det. Om den gamle Kong Erik paa Gulland kunde der ikke for Alvor være Tale. Kun imellem Karl Knudsen eller Christiern den Første kunde der vælges. Enhver af disse maatte søge Kongedømmet i Norge, selv om ikke personlig Ærgjerrighed tilskyndede dem; thi et Danmark-Norge eller et Sverrig-Norge vilde blive det tredie Rige for mægtigt. Vandt Kong Karl Gulland og Norge, maatte ikke alene enhver dansk Tanke om en skandinavisk Union opgives, men snart vilde Danmark faa at kæmpe med Sverrig om Skaane; satte Kong Christiern begge Rigers Kroner paa sit Hoved, kom Overmagten over paa dansk Side, saa at Sverrigs unge Selvstændighed og Kong Karls Stilling, allerede stærkt truet af Partikampen i Sverrig selv, blev udsat for de største Farer. Ingen af Kongerne havde noget Retskrav paa Norges Krone, men Begge havde de en politisk Forpligtelse hver mod sit Rige til at søge den, naar Norge maatte slutte sig til det ene af dem*). Fra

*) Arvid Siggesen siger i Brev til Svante Sture af 29de Febr. 1508 (hos Allen, I, p. 446 og 676, Anm. 7): Bedre er det, at Kong Hans har to

dette Synspunkt var den Enes Seir ligesaa lidet dadelværdig, som den Andens vilde have været. Føier man nu hertil, at der allerede havde dannet sig mange Forbindelser mellem de tre Folk, navnlig Familieforbindelser ved Ægteskaber mellem dansk, norsk og svensk Adel, hvorved Godser i Sverrig og Norge vare komne i Danskes Besiddelse, og omvendt, saa begriber man, at det maatte blive omtrent ligesaa svært at løse Unionen som det havde været at knytte den, og at det ingenlunde var nok, at Sverrig havde ilet med at vælge sin egen Konge.

I Norge gik Aaret 1448 til Ende, inden der foretoges noget Skridt af Rigets Raad til at foranstalte et Kongevalg. Vi finde, at Sigurd Jonsen optræder som Rigsforstander; Ærkebiskoppen af Trondhjem, den myndige Aslak Bolt selv, der ellers efter Rigets Forfatning maatte betragtes som selvskrevet Overhoved under en Tronledighed, forholdt sig stille, indtil Rigsraaderne søndenfjelds indbøde ham til et Møde i Oslo. Naar dette Møde er aabnet, vides ligesaa lidt som man kjender Forhandlingerne i Raadet; men i Februar 1449 sendte Raadet Biskop Jens af Oslo og Slotsherren paa Agershus, Hartvig Krummedige, til Danmark. Deres Modstandere sagde senere, at det alene var for at opretholde Freden imellem Danmark og Norge, og at de forpligtedes under Ed til ikke at handle om Kongevalget. Men dette er lidet troligt, da netop de to Mænd begge vare danskfødte og bekjendte som Støtter for Norges Forbindelse med Danmark. Da Sendebudene i Marts 1449 kom tilbage til Oslo, fulgte Kong Christierns Kammermester Eggert Frille, Ridder, og Væbneren Aage Axelsen med. Disse medbragte Skrivelse fra Kongen og virkede nu for hans Valg, der tilsidst fik Flertallet i Rigsraadet for sig, blandt Andre ogsaa Sigurd Jonsen, saa at Raadet den 3die Juni 1449 skrev til Kong Christiern, at det vilde have ham til Norges Konge, hvorhos de lovede at møde ham i Marstrand for at bringe Valget til Ende og træffe nærmere Aftale. Dette Møde fandt virkelig ogsaa Sted, og Kongen underskrev der sin norske Haandfæstning den 2den Juli 1449. Den næste Dag underrettede Rigsraadet Almuen om, at Norge nu havde faaet en Konge, der, som det siger i sit aabne

Riger mod sig, end at han skal have to Riger for sig mod Sverrig til dets Fordærv.

Brev, var i nært Slægtskab med Kong Erik og Dronning Margarete, idet de anføre et (dog urigtigt) Slægtregister, der skulde overtyde den norske Bonde om, at Kong Christiern var den nærmest arveberettigede til Kronen. Kongen, vedblive de, vilde næste Aar, 1450, komme til Trondhjem ved Midsommerstid for at modtage Kroningen, hvortil Almuen opfordredes til at sende Udvalgte af hvert Bispedømme.

Den her givne Fremstilling grunder sig paa Rigsraadets Skrivelser, i hvilke Erkebiskoppen nævnes som den første Mand i Raadet og som Deltager i Valget. Men det er sandt, at et svensk Parti, der vilde have Karl Knudsen til Norges Konge, ogsaa lod høre fra sig, og at man senere paastod i Breve, der udgik i Almuens Navn, at Christierns Valg ikke var lovligt og ikke stemte med Folkets eller Erkebiskoppens sande Villie. De norske Riddere Oluf Nielsen og Erik Sæmundsen med fem Andre, der kaldte sig Norges Riges Raad og Mænd, forbandt sig den 15de Februar 1449 i Bahus til at hjelpe Kong Karl paa Norges Trone for at den gamle Forbindelse imellem Sverrig og Norge kunde gjenoprettes; de erklærede, at dette ogsaa var Erkebiskoppens og flere Biskoppers, Prælaters og Ridderskabets Mening. Og Erik Sæmundsen paastod senere i en Skrivelse af 19de Mai 1449 til Almuen, at der var begaaet et stort Forræderi af dem, Raadet havde sendt til Danmark, og af nogle hjemmeblevne Raader, idet de havde samlet to Tusind Mand, hvormed de vilde føre den danske og tydske Konge ind i Norge og bringe det norske Folk i en evig Trældom. Dette, at Erkebiskoppen havde udtalt sig for Kong Karls Valg, og at en udlandsk Hær truede Norge, siges ogsaa i et Brev af Trondelagens Almue, udgivet paa Frostethinget den 17de Juni til Svar paa Sendebud og Skrivelse fra Kong Karl. Lignende Udtalelser findes i andre Breve, man senere lod Almuen i forskjellige Egne udstede. Det er tydeligt nok, at Kong Karl har søgt Valg i Norge paa samme Tid, som Christiern valgtes af Rigsraadet, og at Kong Karl ikke har henvendt sig til Raadet, eller til Raadet alene, men ogsaa til Almuen, blandt hvilken han ikke har manglet Tilhængere. Sandsynligt nok er det ogsaa, at Kong Christiern har havt en Krigsmagt i Egnen af Marstrand for at støtte sit Parti. Og at Aslak Bolt har hældet mere til den svenske end den danske Konge, viser hans senere Adfærd. Men

vist er det dog, at i Juni og Juli 1449 har han i Forbindelse med det norske Rigsraad virkelig valgt Kong Christiern og tillige med Sigurd Jonsen modtaget Bestillingen som Rigsforstander, indtil Kongen selv kom til sin Kroning. At han er bleven tvungen til dette Valg, at han med Vold er ført til Marstrand, at Kong Christierns Tropper have gjort et virkeligt frit Valg umuligt, har man senere paastaaet. Men der foreligger i Virkeligheden intet Bevis for, at der fra Kong Christierns og hans Tilhængeres Side er udøvet Tvang imod Ærkebiskoppen, eller Vold imod det norske Folk. Det er sikkert, at i Juni 1449 er Kong Christiern valgt til Norges Konge af den Korporation, der i Margaretes, Eriks og Christoffers Tid uimodsagt udøvede Kongevalget i Norge: det norske Rigsraad i dets Flertal.

At Kong Christiern ikke kom længere op i Norge end til Marstrand og strax efter Valget vendte tilbage til Kjøbenhavn, havde sin Grund i det, der imidlertid gik for sig paa Gulland. Her havde Kong Erik vel lovet at overgive Visborg til Kong Karls Mænd ved Paasketid 1449, og Kong Karl havde antaget Overenskomsten; men den Ene troede ikke den Anden, Begge sandsynligvis med lige god Grund. Kong Karl paalagde Magnus Green at see til at faa Visborg i sin Magt før den bestemte Tid. Først langt hen i Februar 1449 finde vi en Befaling af ham til Lensmanden paa Borgholm, hans Svigersøn Erik Eriksen Gyldenstjerne, om at overgive Øland og Borgholm til Birger Trolle, naar denne forlangte det; men der er intet Tegn til, at det er skeet, eller Noget der tyder paa, at Øland og Borgholm virkelig vilde være bleven overgivet til Kong Erik, naar han først havde overdraget Visborg til Magnus Green og Birger Trolle; og hans Fordring om, at Øland skulde overleveres ham, førend han overgav Visborg, havde ingen Virkning. Selvfølgelig kunde Kong Erik ikke holde sig paa Visborg uden Hjælp andenstedsfra. Han havde i Sommeren 1448 forgjæves søgt denne hos Høimesteren for den tydske Orden i Preussen. Nu i Vinteren fik han Bud og Brev til Kong Christiern, hvem han lovede at overdrage Slottet, naar han nu vilde staa ham bi. Den danske Konge og Rigsraad sloge strax til; Kong Christiern havde dengang allerede ladet Kong Karl venlig anmode om, at trække sine Tropper fra Gulland, der var et dansk Land; men Kong Karl svarede, som begribeligt er,

at det tvertimod hørte under Sverrigs Krone, og i Overensstemmelse hermed lod Magnus Green Borgerskabet i Visby love Sverrigs Krone Lydighed og udstede en Erklæring om, at ifølge deres Lands Krønike var Øen et svensk Land; de vilde blive ved Sverrig. Imidlertid sendte den danske Regering strax en mindre Skibsafdeling, som bragte Kong Erik Levnetsmidler og lovede mere. Hjælpen kom ogsaa under Oluf Axelsens Anførsel kort efter Paaske. Hvad enten de svenske Anførere have ladet det mangle paa fornøden Vagtsomhed, eller, som der fortælles, Kong Erik satte sig i Forbindelse med Oluf Axelsen gjennem en Løngang, han i al Stilhed havde ladet grave under Slottets Mur, saa er det vist, at en tilstrækkelig dansk Besætning kom ind paa Slottet og overtog dette i Kong Christierns Navn, medens Kong Erik med sine Skatte kom ud paa de danske Skibe og seilede bort med dem, men forlod Flaaden ved Bornholm for at vende sig til sit Fædreland Pommern. — Man kan tænke sig Kong Karls Harme: den næsten fuldførte Erobring truede med at slippe ham af Hænderne, og i Stedet for Kong Erik havde han nu Danmarks Magt imod sig. Han stod saaledes lige ved Indgangen til en stor Krig med en Nabo, der dengang snarere var Sverrigs Overmand end Ligemand. Men han vilde ikke opgive Gullandstoget. Han sendte ny Forstærkning og paalagde sine Mænd at indeslutte Visborg paa det nøieste. Den danske Regering havde imidlertid med største Virksomhed, kraftig understøttet af Hertug Adolf og Kong Christierns Broder Grev Geert af Oldenborg, samlet en betydelig Sømagt og en Hær, der angives, vistnok overdrevent, til 6000 Mand. En Afdeling under Oluf Axelsen sendtes forud, medens Kong Christiern selv, neppe hjemkommen fra det norske Valgmøde i Marstrand, anførte Hovedstyrken. Ved sin Ankomst til Gulland fandt Oluf Axelsen Landgangsstederne stærkt besatte af de Svenske; han begjærede og fik en Samtale med Magnus Green og fik denne til at indgaa en Vaabenstilstand, der unegtelig røber, at den svenske Anfører har betragtet sig mere som en Aristokrat med egen Politik, end som sin Konges ubetinget tro og lydige Mand. Ifølge denne Overenskomst af 11te eller 18de Juli 1449 tillodes det Oluf Axelsen at føre Tropper og Levnetsmidler ind paa Visborg; Vaabenstilstand fastsattes imellem Staden Visby, der forblev under Magnus Greens Befaling, og Slottet under Oluf Axelsens, eller hvem

han tilskikkede, indtil Paaske eller St. Hansdag næstkommende (1450); da skulde tolv danske og tolv svenske Rigsraader ved Dom afgjøre, om Gulland rettelig hører under Danmarks eller under Sverrigs Krone. Oluf Axelsen indrettede sig nu paa Slottet som han vilde, ja Magnus Green havde Intet at indvende imod, at en Del af hans Folk fik Kvarteer i Staden, og at Oluf Axelsen lod de svenske Skandser omkring Slottet nedrive som nu unyttige. Magnus Green saa til som om Alt var Fred og Venskab. Da ankom Kong Christiern med den danske Hovedstyrke og lod sin Hær gjøre Landgang. Magnus Green henvendte sig til Oluf Axelsen med Spørgsmaal om, hvorledes han skulde forstaa Kongens Adfærd; men Oluf Axelsen beroligede ham med, at den sluttede Overenskomst ganske vist vilde blive overholdt. Dette — paastod Kong Karl i et Brev til Hoimesteren af Preussen — lod Kong Christiern ogsaa erklære ved tre af sit Raad; men desuagtet rykkede han for Staden og forlangte Hylding af Borgerskabet som deres Herre. Dette henholdt sig til Overenskomsten og til den Ed, det for saa kort Tid siden havde svoret Kong Karl og Sverrigs Krone; men Kong Christiern afviste alle Undskyldninger og lod Staden storme af sine Folk, da man mindst ventede det. Samtidigt bleve de Svenske angrebne af Oluf Axelsens Folk i Byen og fra Slottet, der opkom Ildløs flere Steder i Staden, og efter de Skrækkescener, som ledsage en Storm, nødtes Magnus Green til at opgive Forsvaret og underkaste sig Kongens Villie. En ny Overenskomst sluttedes den 31te Juli, ifølge hvilken den svenske Krigsmagt strax skulde forlade Gulland, hvorefter der skulde være Stilstand imellem Gulland og Sverrig indtil Mortensdag 1450, med det Tillæg, at Magnus Green og de, der nu staa under hans Befaling, skulle i den Tid være udenfor Krigen, saa at de hverken maatte tjene imod Kong Christiern eller angribes af ham og hans Folk. Fra den 8de September skulde derhos være en almindelig Fred og Stilstand imellem begge Konger og deres Undersaatter indtil Mortensdag 1450. Endelig vedtoges, at den 1ste Mai 1450 skulde hver af Kongerne sende tolv af sit Riges Raad til Halmstad, hvilke „24 Mænd skulle have Fuldmagt til at handle, overtale, forlige og adskille om al Tiltale og alle Klager — det være sig om Gulland eller hvadsomhelst Andet, der vedrører Kongerne eller deres Riger". Kong Christiern ratificerede naturligvis

strax denne Traktat. Og saa misfornøiet Kong Karl end var med Gullandskrigens Udfald, dristede han sig dog ikke til at forkaste Overenskomsten, der var sluttet af ti Medlemmer af det høie svenske Aristokrati, og som hans Rigsraad understøttede. Han ratificerede derfor den 24de Aug. 1449 Traktaten af 31te Juli. Rimeligvis har det ogsaa været ham vel tilpas, at han nu fik Hænderne fri til at kunne gribe efter den norske Krone.

I Norge havde det svenske Parti ikke været ledigt hverken under eller efter Rigsraadets Møde i Oslo eller Valghandlingen i Marstrand, medens det danske Parti derefter synes at have forholdt sig roligt. Erkebiskoppen Aslak Bolt, der havde privat Fjendskab med Hartvig Krummedige og heller ikke var nogen Ven af Biskop Jens af Oslo, begge Førerne for Kong Christierns Tilhængere, var neppe kommen tilbage til Trondhjem fra Kongevalget i Oslo og Marstrand, førend han aabenlyst erklærede sig for Kong Karl og opmuntrede Almuen til at tage ham til Konge i Norge. Kong Karl var saaledes vis paa at finde Tilhængere i Norge; han samlede sin svenske Adel i Arboga i Slutningen af September 1449 og brød derfra i Oktober op med en Styrke af 500 Mand gjennem Værmeland til Hamar i Norge, hvor Biskop Gunnar traadte paa hans Side, og hvor der nu samledes et Møde af enkelte Magnater og en Del Almue fra Oplandet og Hedemarken. Denne ganske formløse Forsamling foretog da et Kongevalg, der selvfølgelig ikke kunde blive Andet end et Valg af Kong Karl. Fra Bergens Stift havde han allerede faaet en Skrivelse fra nogen Almue, samlet paa Vors; og hans ivrige Tilhænger Erik Sæmundsen forskaffede ham et lignende fra Almuen paa Romerige. Hvorvidt disse Breve vise Almuens sande Mening, og hvor talrig den Almue var, der virkelig sluttede sig til Førerne, er det umuligt nu at udfinde. Kong Karl efterlod en Del af sin Styrke ved Hamar, medens han med Resten i November drog over Dovre til Trondhjem, hvor Erkebiskoppen og hans Tilhængere toge imod ham paa det Bedste. Den 20de November 1449 kronede Aslak Bolt ham til Norges Konge; derefter udstedte han sin norske Haandfæstning, indsatte Erkebiskoppen med to Adelsmænd til sine Statholdere nordenfjelds, Erik Sæmundsen søndenfjelds, og drog saa strax tilbage over Fjeldene gjennem Jæmteland. Men for dog ikke at lade sine faa Tilhængere i det sydlige Norge uden al Støtte

gjorde han ved Nytaarstid 1450 et Tog mod Hartvig Krummedige paa Agershus, der dog endte med en Vaabenstilstand, som skulde staa indtil Mødet i Halmstad. Norge havde saaledes to Konger: den Ene tidligst valgt af den rette Myndighed, den Anden først kronet af den rette Biskop paa det rette Sted. Kampen om de to Konger, der dog førtes mere med Blæk end med Blod, var i Norge selv nærmest en Kamp mellem Aslak Bolt og Hartvig Krummedige, overhovedet et Forsøg af enkelte Magnater paa at reise Almuen imod Rigsraadet. Men den norske Almue lod sig ikke reise; den blev roligt hjemme i sine Bygder og ventede paa Udfaldet af Herrernes Strid.

Saaledes stode de offenlige Ting altsaa i de tre Riger: i Danmark et enigt Aristokrati samlet om en Konge af dets eget Valg, der understøttedes med Raad og Daad af Slesvigholstens Hertug; i Sverrig et af Familiehad og politisk Strid sønderslidt Aristokrati, hvis ene Del havde sat sin Fører paa Tronen, medens den anden uvilligt bar hans Herredømme og kun ventede paa en Leilighed til at afkaste det, men bag Aristokraterne en kraftig, med en lavere Adel blandet Bondestand, der allerede under Engelbrekt og Erik Puke havde lært sin egen Styrke at kjende; i Norge en Haandfuld Stormænd, knap talrige nok til at kunne kaldes Partier, saa heftigt deres Interesser og Meninger end tørnede mod hinanden, og bag dem en politisk umyndig Almue, der vel lod de selvgjorte Ledere tale store Ord i sit Navn, men selv var for lidet talrig, for adspredt og for politisk ligegyldig til virkelig at gribe ind i Kampen om det norske Riges Krone.

Den 1ste Mai 1450 samledes de tolv svenske og de tolv danske Rigsraader i Halmstad, saaledes som det var bestemt i Visbytraktaten af 31te Juli 1449; og allerede den 13de Mai sluttedes Forhandlingerne med et Resultat, der maa have overrasket Kong Karl og hans Tilhængere. De 24 Raadsherrer optraadte først ikke som deres Kongers fuldmægtige Sendebud, men som de, der selv repræsenterede de to Riger; som saadanne sluttede de nu følgende ny Union mellem Rigerne:

„I Guds Navn Amen. Aar efter Guds Byrd tusinde firehundrede halvtredsindstyve, Vorherres Himmelfarts Aften (d. e. d. 13de Mai) vare vi efterskrevne Tue, ved Guds Naade Erkebiskop i Lund, Oluf Daa i Roskilde, Hennike i Odense, Jens i

„Aarhus, af samme Naade Biskopper, Henrik Knudsen, Otto Nielsen, Eggert Frille, Claus Nielsen, Peder Hogenskild, Aage Axelsen, Jep Lunge og Thorbern Bille, Riddere, Rigens Raad af Danmark, paa høibaarne Fyrstes vor naadige Herres Kong Christierns og Danmarks Riges Vegne med Fuldmagt paa den ene Side; og Vi Niels i Linkøping, Magnus i Aabo, ved Guds Naade Biskopper, Beynt Gøstafson electus i Skara, Mester Helmik Degn i Upsala, Erik Eriksen, Niels Jensen af Djursholm, Erik Axelsen, Jon Karlsen, Laurend Snagenborg, Gøtstav Ulfsson, Aage Jensen og Simon Kørning, Riddere, Rigens Raad af Sverrig, paa høibaarne Fyrstes vor naadige Herres Kong Karls og Sverrigs Riges Vegne, med Fuldmagt paa den anden Side forsamlede i Halmstad at forhandle og overveie begge disse Rigers Bedste og Bestand, og ere nu saa paa begge Sider endrægtelig ens vordne, som herefter skrevet staaer, Gud til Hæder og begge Rigernes Indbyggere til Fred, Forlig, Endragt, Kjærlighed og Bestand:

Først, at naar saa kan skee, at nogen af disse Konger, som nu i disse Riger Danmark og Sverrige ere, som ere vore naadige Herrer Kong Christiern og Kong Karl, afgaaer, i hvilket af disse Riger det først skeer, da skal det Riges Raad, som Konge mistet haver, ufortøvet byde det andet Riges Raad til, og skulle siden tolv af hvert af disse to Rigers Raad komme tilsammen i Halmstad inden tolv Uger næst efter, at Konning afgangen er; og der skulle de forhandle og overveie, om de ville den Konge, som igjenlever, i det andet Rige til deres Konge have. Vorde de ens derom, da blive det i Guds Navn saa. Men kunne de ikke blive ens derom, da skulle det Riges Raad og Gode Mænd, som have mistet Kongen, vælge En eller Flere indfødte Mænd til Forstandere for Riget, eftersom det synes da Rigets Raad og Indbyggere gavnligt at være; og den eller de Rigsforstandere skulle raade for Riget efter Rigsraadets Raad, indtil den anden Konge, som efterlever, afgaaer. Skete det og saa, at noget Anfald kom over Rigets Forstandere eller Gode Mænd, da skal den Konge, som efter lever, saa længe han lever være ham eller dem fuldkommen bistændig og beskærme dem og det Rige efter sin yderste Formue, naar han dertil kræves af Forstanderne efter Rigsraadets Raad.

„Item, naar begge disse Konger ere afgangne, da skal det Rige, som sidst Konge mistede, tilbyde det andet Riges Raad, og siden skulle tolv af Danmarks Raad og tolv af Sverrigs Raad, med Fuldmagt paa begge Rigers Vegne, tilsammen komme i Halmstad inden tolv Uger næst efter, at den sidste Konge er afgangen, og skulle da der kaare endrægtig een Konge, førend de komme derfra, saaledes, at ere Kongesønner til enten i Danmark eller i Sverrig, eller i begge Riger, hvilke kunne være nyttige dertil, da skulle de Fireogtyve vælge En af dem til Konge, den de kunne mærke, mellem Gud og sig, at være bedst skikket til at forestaa begge Rigerne; og den Konge skal forsørge de andre Kongebørn, saa at de have deres Næring til Skællighed, eftersom Rigernes Raad det da samtykke; og skal den Konge raade over begge Riger. Og efter den Tid skulle disse Riger Danmark og Sverrig evindelig sammen blive under een Konge og aldrig adskilles, i saa Maade at hvert Rige skal blive ved sit Navn, beskrevne Lov, Frihed, Privilegier og gode gamle Sædvaner. Og ville og skulle vi, eller nogen vore Efterkommere, aldrig nogen Tid efter disse to forskrevne Kongers Afgang, som nu leve, have udenlandsk Konge; men han skal være født enten i Danmark eller i Sverrig. Og saa, naar Konge afgaaer, da skal Rigets Raad af begge disse Riger komme tilsammen i Halmstad om Konge at vælge inden tolv Uger, som forskrevet staaer.

Item skal Kongen styre og raade hvert Rige for sig med indenlandske Mænd, eftersom Loven udviser baade om Slot og Len. Og skal hver Mand nyde sit Gods og Rettighed, hvor det helst ligger i disse tre Riger. Og maa og skulle alle de, som i disse tre Riger ere hjemme, baade Aandelige og Verdslige, i hvad Stand de helst ere, fare fri og sikker hver til anden, og skulle der nyde og bruge alle sine Friheder og Privilegier, som de af Alder havt have; dog saa, at om Nogen forbryder sig, at der da bødes efter Loven der, hvor det gjøres. Og skal Kongens Foged skikke Enhver Ret eftersom vedbør.

Item skulle begge Rigerne, Danmark og Sverrig, evig blive tilsammen, saa at intet af dem skal drage sig fra det andet med nogen Tvedragt eller Søndring; men hvad det ene Rige paagaaer med Krig eller andre vrangvise Mænds Anfægtning, det skal det andet paagaa, og hver være det andet behjælpeligt med al Tro-

„skab i saa Maade, at det Rige, der behøver det andets Hjælp, skal holde det andet Riges Mænd med Kost, Spisning og Foder, og Kongen staa dem for Skade. Dog skal Kongen eller et af Rigerne ingen Magt have Orlog paa at slaa uden med Raad, Villie og Samtykke af det andet Rige, som de begjære Hjælp af.

Item skal Kongen have sin Dressel (sit Skatkammer) i hvert Rige, og en indenlandsk Kammermester i hvert Rige. Og skal Kongen Intet af Rigets Rente føre ud af Riget, uden det gjøres saa storlig nødvendigt, at Rigets Raad tillader og samtykker det.

Item, vorder og Nogen i noget af Rigerne fredløs eller flygtig til det andet Rige for sin rette Brøde, da skal han saavel i det andet Rige fredløs være, som i det ene; og skal ham Ingen hverken hegne eller holde, men hvor han bliver tiltalt med Ret, der skal man rette over ham. Desligeste være om Forrædere, Mordbrændere, Tyve, Røvere og Voldtagere.

Item, var det og saa, at nogen Mand var i noget af disse Riger og gjorde, eller lagde sig Magt om at gjøre, Noget imod det andet Rige, hvoraf Rigerne maatte adskilles og komme i Tvedragt, fordi han var høit besidden, da skal Kongen og det Riges Mænd, hvorfra han er, det forstyrre og rette over ham, baade over hans Liv og Gods, som over en Forræder og uden al Naade, Rigernes Sammenbindelse uforkrænket.

Item skal nu strax en evig Fred paagaa imellem vore naadige Herrer, Kong Christiern og Kong Karl, og mellem os, som her nu ere forsamlede, og alle dem vi kunne nu strax forvare derom; og dem, vi ikke kunne nu saaledes uden Opsættelse forvare derom, at vi det gjøre skulle det rasteste vi kunne uden al Falskhed og Svig. Og nu paa S. Olufsdag næstkommende (d. e. 29de Juli 1450) skal hver Mand i disse Riger vide af denne Fred, og da skal en almindelig Fred paagaa imellem Danmark, Sverrig og Norge, saa at hvo der efter den Tid gjør derimod, da skal rettes over ham som over en Fredsbryder. Desligе skal og rettes over dem, som denne Fred her forinden bryde efter den Tid, denne Fred bevislig er dem forkyndt. Men hvad der skeer inden S. Olufsdag af dem, som ikke forinden faa denne Fred at vide, det skal ikke regnes at være Fredsbrud.

Og naar Gud føier det saa, at disse tre Riger komme tilsammen under een Konge, tækkes da Norges Riges Raad og Ind-

„byggere at være i dette samme Forbund, da skulle de med os og vi med dem nyde alle de Friheder og Forbindelser, som forskrevet staaer.

Til ydermere Forvaring og Forsikring, at alle disse forskrevne Artikler og Stykker, og hver af dem for sig, skulle saa fast og ubrødelig holdes, i alle Maader fuldbyrdes, fuldkommes og blive, saaledes som forskrevet staaer, til evig Tid, det love vi Alle forskrevne, hver med sin Konge og Herre, for os og for alt Rigens Raad, som nu er og komme skal, og hænge vore Segl med Villie og Vidende for dette Brev, som givet er Aar, Sted og Dag, som forskrevet staaer".

Af de 24 Mænd, der have sluttet denne Union, have kun 4 været med at slutte Gullandstraktaten af 31te Juli 1449, der er Udgangspunktet for Underhandlingerne i Halmstad: tre paa dansk, een paa svensk Side; navnlig var Magnus Green, Anføreren paa Gullandstoget, ikke blandt de svenske Kommissærer i Halmstad.

Det er tydeligt, at ogsaa blandt disse har Freds- og Unionspartiet været det stærkeste i Halmstad; de tolv Danske alene havde jo Intet kunnet udrette imod de tolv Svenske; og alle 24 have hængt deres Sigiller under Akten. Denne holder sig fuldkommen upartisk ikke alene mellem begge Riger, men ogsaa mellem begge Konger; den giver den Ene ligesaa megen Udsigt til at blive Konge i begge Riger, som den Anden; og den giver Enhver af dem en fuldkommen lige Udsigt til at blive Stamfader for en fælles nordisk Kongeslægt, saavidt Mennesker kunde bestemme Fremtiden. Man har vel sagt, at Halmstadsakten begunstigede Christiern som den Yngre, og som den der var gift med den yngre Hustru. Han havde ved sin Kroning den 28de Oktober 1449 ægtet sin Formands Enke, den da nittenaarige Dorothea af Brandenborg, der ikke havde Børn af første Ægteskab; men da Unionsakten af 13de Mai 1450 vedtoges i Halmstad, var der endnu heller intet Barn af hende og Kong Christiern. Kong Karl var da 41 Aar; hans anden Hustru, Dronning Katharina, Datter af Adelsmanden Karl Ormsen, havde født ham 9 Børn, blandt hvilke 4 Sønner, men som Alle vare døde i ung Alder. Disse Forhold stode ved den nye Unionsakts Afslutning saaledes, at ingen af Kongerne var udelukket fra at blive Stamfader for det nye Dynasti eller fra

selv at blive den nordiske Fælleskonge. Nærmere kunde de 24 Raadsherrer ikke komme Ligheden.

Halmstadsakten træder frem som en færdig, afsluttet Akt, lige bindende for begge Riger og begge Konger, hvorfor den heller ikke forlanger nogen Ratifikation af dem, og har saavidt vides heller ikke faaet nogen. Det er som var det en given Sag, at Rigerne skulle være forbundne i evig Fred og Venskab, og som om det alene kom an paa at finde en upartisk, retfærdig Form for den „kjærlige Bebindelse". De 24 Rigsraader synes ligefrem at have forudsat, at ingen af Kongerne og intet af Rigernes Raad vilde vove at sønderrive denne „kjærlige Bebindelse", dersom en saadan Form kunde findes.

En ny Unionsakt var imidlertid ikke omtalt i Visbytraktaten af 31te Juli 1449; den taler kun om, at de 24 Rigsraader skulde i Halmstad afgjøre Stridsspørgsmaalet om Gulland og alle andre Fordringer og Klager, den ene Konge havde til den Anden. Blandt saadanne Klager var Dronning Dorotheas over, at den svenske Regering havde inddraget den Morgengave, hendes forrige Gemal Kong Christoffer havde anvist hende i Sverrig som i de to andre Riger, nemlig Ørebro med Landskaberne Nerike og Værmeland, eller, efter hendes Valg, 15,000 Gylden. Og til dette Stridspunkt var nu kommet et nyt, Spørgsmaalet om Norge. Dette sidste, som man skulde tro var det vigtigste, synes slet ikke at have voldt Vanskelighed, idet de tolv svenske Rigsraader samtidigt med Unionsakten Alle som En indgik en Overenskomst med de tolv danske, hvorved de paa Kong Karls og Sverrigs Riges Vegne forpligtede deres Konge til at afstaa til Kong Christiern al sin Del og Ret i Norge; sig selv forpligtede de til at forskaffe inden St. Olufsdag (den 29de Juli) Kong Karls Ratifikation herpaa, eller selv personlig at indstille sig i Helsingborg og forblive der, saalænge Kong Christiern forlangte det. Men om de andre Stridspunkter: Gulland, Dronningens Morgengave og hvilke de ellers vare, kom man ikke til Enighed, maaske ikke engang til alvorlige Underhandlinger. Det vedtoges kun, at St. Hansdag 1451 skulde Kong Karl indfinde sig i Kalmar, Kong Christiern i Sølvesborg; de skulde da have deres fuldmægtige Underhandlere, der i Ronneby, imellem begge Kongers Opholdssted, eller andet beleiligt Sted i Egnen skulde mødes til Stridspunkternes Afgjørelse. Dog saa, at

hvorledes Udfaldet af disse Underhandlinger end blev, skulde „den Forbinding og Kjærlighed mellem begge Herrer og Riger“, som nu var vedtaget, Unionsakten nemlig, blive ved Magt og i ingen Maade krænkes.

At Kong Karl ikke kunde være tilfreds med dette Udfald af Mødet i Halmstad, forstaaer sig af sig selv; men da Sagen forebragtes i et Møde af det hele svenske Rigsraad i Arboga, hvor Raadet enstemmig opfordrede ham til at samtykke det i hans Navn lovede Afkald paa Norge, følte han sig ikke stærk nok til at bryde med Raadet eller at tvinge tolv af Sverriges første Mænd til at gaa i Kong Christierns Fængsel i Helsingborg. Han ratificerede altsaa den 10de Juni Overenskomsten, men gav rigtignok denne Ratifikation en Form, der gjorde den hele Sag vaklende og uvis. — „Da stadfæste Vi“, siger han, „nu med dette Vort aabne Brev de Overenskomster, som Vort elskelige Raad paa den Tid derom gjorde, saa at Vi ville nu forlade med dette Vort Brev al Vor Del og Rettighed i Norge. Og ville Norges Indbyggere have Kong Christiern til deres Konge eller Herre, da tilstede Vi det og ville i ingen Maade hindre ham deri eller nogen af Norges Riges Indbyggere, om saa er, at disse Riger Sverrig og Danmark blive tilsammen i Endragt og Kjærlighed, dog saaledes, at Vi ville beholde Vor Titel af Norges Konge som hidtil“. Kong Karl henstiller det altsaa her som uvist, om den evige Fred og den nye Union mellem Rigerne virkelig vilde komme i Stand, og han betinger Norges Afstaaelse af denne evige Fred, — som det stod i hans egen Magt at bryde, naar det var hans Leilighed; da kunde den norske Kongetitel atter faa sin Betydning, om Lykken føiede! — Det danske Rigsraad forstod ogsaa hans Ratifikation saaledes og lod det svenske Raad vide, at de ikke kunde antage den for en Opfyldelse af den Forpligtelse, der var indgaaet i Halmstad. Men man hører ikke om, at Sagen blev dreven videre end til denne Protest, eller at Kong Karl har givet noget mere bindende Afkald paa Norge. Det svenske Raad vides heller ikke at have trængt paa ham i denne Henseende. Det har vist havt svært nok ved i Arboga at afpresse ham denne betingede og halve Ratifikation, saa at det endog maatte give ham en skriftlig Erklæring om, at dette Afkald paa Norge aldrig kunde lægges ham til Last.

Men for Øieblikket var Medbeileren til Norges Krone traadt

til Side, saa at nu Intet hindrede Kong Christiern i at sætte den paa sit Hoved efter Bestemmelsen i forrige Aar ved Valget i Marstrand. Strax efter Arbogamodet seilede han med et talrigt Følge til Trondhjem, hvor Erkebiskop Aslak Bolt var død sidst i 1449 eller først i 1450, og Kongen saaledes befriet fra et pinligt Møde med en erklæret Fjende. Paa St. Olufsdag kronedes nu han i Trondhjems Domkirke — man veed ikke ret af hvilken Biskop, da Erkesædet var ledigt. Det formodes dog, at Biskop Marcellus af Skalholt har fungeret ved denne Leilighed. Den 1ste August udstedte saa det nu i Trondhjem forsamlede norske Rigsraad et Aktstykke, hvori det først hævder sin Eneret til at vælge Norges Konge, dernæst beretter, hvorledes det er gaaet til ved Kong Christierns lovlige Valg i Oslo og Marstrand, Kong Karls ulovlige Kroning i Trondhjem, samt frakjender Kong Karl enhver Ret til Norges Krone og kasserer Alt hvad han har foretaget som norsk Konge. — Det følger af sig selv, at nu maatte ogsaa Almuen efterhaanden udfærdige lignende Anerkjendelsesbreve, der tilbagekaldte de tidligere om Kong Karls Valg. Man mærker heller ikke nu til nogensomhelst Bevægelse blandt Almuen.

Fra Trondhjem gik Kongen med det norske Rigsraad og de danske Raadsherrer, der havde ledsaget ham, til Bergen, hvor den 29de August sluttedes den mærkelige Forening mellem Norge og Danmark, der blev Grundlaget for de statsretlige Forhold i Norge og for den særlige dansk-norske Union: „I Guds Navn Amen. Aar efter Guds Byrd Tusinde fire hundrede paa det halvtredsindstyvende, Løverdag næst efter S. Augustini Biskops og Konfessors Dag, og efter at vor naadige Herre og høibaarne Fyrste Kong Christiern, Norges, Danmarks, Venders og Goters Konge, Greve i Oldenborg og Delmenhorst, var lovlig keist, kaaret, samtykt og kronet i Trondhjem, vare vi Marcellus, med Guds Naade Biskop i Skalholt, Archipostulatus i Nidaros og pavelig Sædes Legat, Thorlav i Viborg og postulatus i Bergen, Gunnar i Stavanger, med samme Naade Biskopper, Knud Michelsen, utriusque juris Doktor og Degn i Kjøbenhavn, Alf i Bergen og Gunnar Holk i Oslo, Provster, Sigurd Jonssen, Eggert Frille, Oluf Nielsen, Jepp Lunge, Erland Endridsen, Niels Eriksen, Kolbjørn Gærst, Anders Hak, Mattis Jeppsen, Aage Axelsen, Erik Bjørnsen, Johan Bjørn-

„sen, Guttorm Evindsen, Peder Eriksen, Hans Krukow, Strange Nielsen, Simon Bjørnsen, Korrefitz Rønnow, Gaute Kane og Peder Nielsen, Riddere, Rigens Raad i Norge og Danmark, alle tilsammen i Bergen at overveie begge Rigernes Norges og Danmarks langsommelige Velfærd og Bestand, som være maa imedens begge Riger tilsammen blive i Venskab, Endragt og sand Kjærlighed. Som de nu tilsammen have een Herre og Konge, den almægtige Gud til Lov, Hæder og Ære, og begge Rigerne og deres Indbyggere til Fred, Opreisning og tilkommende Bestand, da have vi nu med vor naadige Herres og høibaarne Fyrstes forskrevne Kong Christierns Raad, Villie og Samtykke gjort en stadig, evindelig og ubrødelig Sammenbinding mellem de forskrevne Riger Norge og Danmark, for os og flere vore Medbrødre, Erkebiskoppen i Lund, Biskopper, Prælater, Riddere og Svende, begge Rigers Raad og begge Rigers Indbyggere, baade dem, som nu ere og her efter komme skulle, fødte og ufødte, med saadant Vilkaar og Forord, at begge Rigerne, Norge og Danmark, skulle herefter blive og være tilsammen i broderlig Kjærlighed og Venskab, og ingen den Andens Overmand være, men at hvert Rige regeres med indfødte Mænd, som begge Rigernes Privilegia udvise. Saa og at hvert Rige nyder, holder og frit bruger sin beskrevne Lov, Frihed og Privilegia, gamle og nye, som nu givne ere eller herefter noget Rige gives kunde; og at begge Rigerne, Norge og Danmark, skulle herefter blive under een Konge og Herre til evig Tid, og hvert Riges Raad og Indbyggere raade og gjøre det andet Riges Raads og Indbyggeres Bestand og Bedste. Og at det ene Rige og dets Indbyggere skulle herefter komme det andet Rige til Hjælp og Trøst, eftersom Behov gjøres. Dog skal intet af Rigerne nogen Orlog paaslaa uden med det andet Riges Raad, Bifald, Samtykke og Villie. Og hvilket Rige det andet Rige æsker om Raad eller Hjælp, da stande det Rige, som indkalder, det andet for Kost og Tæring, og Kongen stande for Skaden. Og naar Gud vil, at saa haardelig kan skee, at Kongen frafalder, da skal Rigets Raad i det Rige, som Kongen bliver død udi, byde ufortøvet det andet Riges Raad til, at da paa begge Sider Rigernes Raad med det første sammen komme i Halmstad, som den ældre Bebindelse indeholder om det Sted. Haver da Kongen ægte Søn eller flere, da kaare begge

„forskrevne Rigers Raad endrægtig den til Konge, som dem tykkes bedst tilfalden, og de Andre forsørges tilbørlig i begge Riger. Kunde det og saa haardelig tilfalde, som Gud forbyde, at ei var Konges ægte Søn til, da mødes dog begge Rigernes Raad i forskrevne Stad og kaare den med Endragt til Konge, som dem paa begge Rigers Vegne tykkes bedst tilfalden være. I alle disse forskrevne Artikler skulle begge Rigerne være i alle Maader uforsømmede; og særdeles i Kongens Kaaring skal hvert Riges Raad have sit frie Kaar, fri Magt og fri Villie uden al Hinder, Modsigelse eller Argelist, og ei skilles derfra, førend de ere ens vordne om en Herre og Konge over begge Rigerne, og ei flere Konger; dog saa, at hvert Rige bliver ved sin gamle Lov og Ret, Privilegier og Frihed. Dette love vi paa begge Sider, at det saa i alle Maader, som forskrevet staaer, ubrødelig og evindelig holdes skal, og derpaa hænge vi forskrevne Rigsraader af begge Rigerne vore Sigiller for dette Brev, som givet er Aar, Tid og Sted som forskrevet staaer". —

Denne Forening indeholder adskilligt Godt og Bifaldsværdigt, men staaer dog langt tilbage for det Halmstadske Unionsbrev; og dens Bestemmelser om Kongevalget ere vanskelige at forene: det skal være et frit Valg, men dog bundet til Kongens ægte Sønner, — til hans ægte Søn, om han kun har een; hvert Rige skal have sit fuldkommen frie Kaar, men dog maa de to Rigers Raad ikke adskilles, forend de i Forening have valgt en fælles Konge!

Saaledes havde Kong Christiern ogsaa her seiret over Kong Karl. Norge var forenet med Danmark og blev det i 364 Aar; og som om Lykken ret havde udkaaret den nye danske Kongeslægts Stamfader til sin Yndling, fødte Dronning Dorothea i Kjøbenhavn, medens Kongen var paa denne norske Reise, en Søn, der fik det nationale norske Navn Oluf. Men da Christiern i Efteraaret 1450 vendte tilbage til Danmark, sad Norges Krone dog endnu ikke ret fast paa hans Hoved. Nærmest kom Faren fra Kongens Forhold til Besættelsen af Trondhjems Erkestol, der satte det norske Folk, navnlig Almuen, i stærkere Bevægelse end Kongevalget havde gjort.

Blandt Kongens Omgivelser paa denne norske Reise see vi Biskop Marcellus af Skalholt, der i Aktstykkerne nævnes som den første Mand i Rigsraadet og blandt de norske Prælater, fordi

han dengang tillige var Pavens Legat eller Nuncius som Indsamler af Kuriens Indtægter i de tre nordiske Riger. Om denne Mand lyde Beretningerne helt forskjelligt, og lode allerede i hans Levetid aldeles forskjelligt. Efter Nogles Beretning var han en forløben Franciskanermunk, der i Aaret 1428 traadte op i Nordtydskland med en af ham selv fabrikeret pavelig Afladsbulle, hvormed han bedrog Mange og samlede Penge under Paaskud af at de skulde anvendes til Kongen af Cyperns Løskjøbelse af tyrkisk Fangenskab. Men Biskoppen af Lybek opdagede Bedrageriet, anholdt ham, indberettede Sagen til Paven, der paalagde sin Legat i Tydskland at tage ham i Forvaring og lade Straf gaa over ham. Marcellus undkom dog af Fængslet og vidste at sætte sig i Gunst hos Erkebiskoppen af Køln. — Andre ville, at Marcellus har været i Kardinallegatens Tjeneste, hvor han benyttede Leiligheden til at forraade sin Herres Hemmeligheder og udlevere hans Papirer til Hussiterne. Ogsaa i andre lidet hæderlige Eventyr skal han have været indviklet. Saaledes lyde Beretningerne fra den ene Side. Men en Række af Pavebreve i Vatikanet fremstille Marcellus i et ganske andet Lys. Allerede i Aaret 1432 har han havt et Kanonikat og Præsteembede i Neuss under Erkebiskoppen af Køln og et andet Præsteembede i Stiftet Münster. Men han havde tillige heftige Fjender, der strede med ham om hans kirkelige Beneficier og udbredte de værste Bagtalelser, ja tillode sig aabenbar Vold imod ham og Indbrud i hans Embedsbolig. Dette siger Pave Nicolaus den Femte, vistnok nærmest efter Marcellus' egen Beretning, men dog saa bestemt, at der maa have foreligget tilstrækkelig Grund til at tro ham. Den hele Strid synes at hænge sammen med den store Kirkestrid imellem Kirkeforsamlingen i Basel og Paven, og at Marcellus er forfulgt især som en Tilhænger af Paven. Marcellus drog selv til Rom og vandt der Paven saaledes for sig, at denne i Begyndelsen af Aaret 1448 udnævnte ham til Biskop af Skalholt med Tilladelse til at beholde sine ældre Beneficier i Tydskland, indtil han kunde tage sin Bispestol i Besiddelse, hvilket dog for saa vidt aldrig skete, som Marcellus ikke personlig kom til Island. Paven gjorde ham desuden til sin Nuncius og Indsamler af Kuriens mangehaande Indtægter i Norden, og sendte ham fra sig med varme Anbefalingsskrivelser og vel forsynet med Fuldmagt til at kunne give Aflad og bevillige Dispen-

sationer. Marcellus maa være kommen til Norden omtrent ved samme Tid som Kong Christiern valgtes til Danmarks Konge; og nu kommer han tilsyne i Trondhjem ved Kongens norske Kroning. Ved denne Leilighed kom ogsaa Valget af en ny Erkebiskop paa Bane. Kort efter Aslak Bolts Død havde Domkapitlet valgt En af sin egen Midte, Magister Olaf Trondsen, til hans Eftermand. Om dette Valg har været kanonisk korrekt, faaer staa ved sit Værd; men dengang havde Kapitlernes Valg ikke længer Betydning som det, der afgjorde det ledige Embedes Besættelse. Paven greb ind, naar og hvor han vilde, ingenlunde blot naar Kapitlets Valg led af væsenlige Mangler, men mangen Gang „af apostolisk Magtfuldkommenhed", som det hed, d. e. rent vilkaarligt. Norges Erkebiskopsdømme havde flere Gange været besat umiddelbart af Paven, navnlig var Aslak Bolt paa denne Maade bleven Erkebiskop. Og siden Dronning Margaretes og Erik af Pommerns Tid havde Norges Konger taget sig den Ret, at Ingen maatte blive Biskop imod deres Villie. Denne Paastand, som Danmarks Konger aldrig havde opgivet, om de end ikke altid kunde sætte den igjennem, gjorde Kong Christiern som Norges Konge nu gjældende imod Olaf Trondsens Valg. Han kunde have en god politisk Grund dertil, da han unegtelig ingen Tillid kunde nære til Trondhjems Domkapitel, der havde staaet med Aslak Bolt paa Kong Karls Side. Kong Christiern enedes da med Kapitlet om at underkaste Olaf Trondsens Valg en Voldgiftskjendelse af de Biskopper og Prælater, der vare tilstede ved Kroningen, og denne Kjendelse faldt ud til Kongens Fordel. Kapitlet maatte skride til et nyt Valg, og postulerede nu Marcellus; thi som Biskop kunde han ikke vælges, men kun udbedes af Paven, i hvis Haand saaledes Valget af en Erkebiskop nu atter blev lagt. Marcellus har sikkert troet sig vis i sin Sag, i Tillid til den Gunst, den endnu herskende Pave havde vist ham for ikkun to Aar siden, vilde blot Kongen give sit Samtykke; og dette fik han paa den Betingelse, at han skulde udvirke flere Begunstigelser i kirkelige Sager hos Paven, blandt hvilke Stadfæstelse af Kongens paastaaede Ret til Præsentationen af Biskopper var den betydeligste. Marcellus paatog sig dette og reiste nu op til Rom; men her tog hans Sag en ganske uventet Vending. Hans Fjenders Ord, de være nu sande, eller halv sande, eller den pure Bagtalelse, fandt Vei til Pavens Øre; det synes

navnlig, at man har fremstillet Marcellus for Paven som en anmassende Pralhans, der blærede sig op til en stormægtig legatus de latere, medens han kun var en simpel Nuncius til Indsamling af Penge; og Marcellus sendtes uhæderlig bort. Maaske har endog blot hans Egenskab af Kongens Sendebud beskyttet ham imod værre Behandling. Da Postulationen saaledes var forkastet, tilkom det Paven at besætte Embedet. Uden at spørge enten om Domkapitlets, eller Kong Christierns, eller det norske Folks Ønsker, gav han det til en Norden ganske fremmed Mand, en Dominikanermunk Henrik Kalteisen, theologisk Professor i Køln, der var General-Inkvisitor i Tydskland og havde ved Baselerkonciliet udmærket sig som en Talsmand for Paven. Da denne Mand ogsaa havde en Plads i Køln, er det vanskeligt at afvise Mistanken om, at det især har været ham og hans Venner, der have styrtet Marcellus ved Kurien. I Norden faldt denne nye Erkebiskop som ned fra Maanen, da han i August 1452 fremstillede sig i Kjøbenhavn for Kong Christiern og hans danske Rigsraad med den pavelige Beskikkelse og Anbefaling. Kongen kunde ikke være tilfreds med Pavens Valg: Kalteisen var en Udlænding uden alt Kjendskab til Norden og nordiske Forhold. Men da denne oplyste ham om Marcellus' uhæderlige Færd og Forkastelse, og da blandt flere Grunde ogsaa Forholdet til Sverrig gjorde det utilraadeligt at fornærme Paven, saa lod Kongen skeet være skeet og tilskrev Kapitlet i Trondhjem en Anbefaling for Kalteisen med Forklaring af Situationen. I Norge bleve Rigsraad og Almue lige misfornøiede med Sagens Vending. Marcellus var imidlertid kommen tilbage fra Romerfærden efter nye Eventyr: i Køln var han bleven fængslet i Begreb med at forfærdige falske Pavebreve, som hans Fjender paastode, medens han selv beklagede sig over, at de ved skændige Rænker havde faaet falske Aktstykker henlagte i hans Hus for at styrte ham i Fordærvelse. Først efter et længere Fængsel slap han ud, og i 1453 finde vi ham atter i Norge som den, der førte Pennen for Kongen og Rigsraadet. At han har gjort Alt hvad han kunde for at oppuste Uvillien mod Kalteisen til et brændende Had, kan man sikkert antage uden at gjøre ham Uret.

Da Kalteisen nu i Begyndelsen af Aaret 1453 selv kom til Norge for at indtage sit Sæde, fandt han Folket nordenfjelds i stærk Gjæring, dels af Uvillie mod ham, dels af andre Grunde.

Lensmanden i Bergen, Ridder Oluf Nielsen, laa i heftig Strid med Hanseaterne, der satte Himmel og Jord i Bevægelse mod ham baade blandt Tydskerne i Bergen og i Hansestæderne; og da Krigen mellem Danmark og Sverrig udbrød paany i 1452, havde Kong Karl anseet sig løst fra Halmstadstraktaten og stræbte nu atter efter den norske Krone. Vel formaaede han ikke at sende nogen betydelig Styrke over Fjeldene; men i Slutningen af Aaret havde dog en norsk Mand i hans Tjeneste, Jørgen Karlssen, Lensmand i Jæmteland, gjort et Indfald i Trøndelagen, hvor han fandt eller tiltvang sig Tilhængere. Oluf Nielsen fra Bergen havde dog snart drevet ham paa Flugt; men saa snart han var gaaet tilbage, kom Jørgen Karlsen i Mai 1453 atter ind i den samme Egn. Oluf Nielsen gik paany imod ham og trængte ham tilbage over Fjeldet; men netop ved samme Tid ankom den nye Erkebiskop til Trondhjem. Folket, der allerede var i en gjærende Bevægelse, kom i et formeligt Oprør imod Kalteisen, som kun ved Oluf Nielsen frelstes fra personlig Mishandling. Sagtens har ogsaa Landets Klima og Naturforhold, Kirkeprovindsens store Omfang, hans Alder og Følelsen af hans egen Svaghed ligeoverfor de store Krav, Embedet stillede til hans legemlige Kræfter, brudt hans Mod, saa at han veg tilbage for Stormen og erklærede, at han vilde opgive Embedet og atter nedlægge sin Værdighed i Pavens Haand, om denne vilde tilstede ham at resignere. Thi en Biskop kunde ikke uden Pavens Samtykke frasige sig Embedet. Kalteisen forlod Norge og kom ikke mere tilbage til dette Land. Vi finde ham nogle Aar senere, 1456, brugt af Paven til at prædike Aflad og Tyrkekrig i Tydskland.

Kong Christiern ansaa under disse Omstændigheder sin egen Nærværelse nødvendig i det nordlige Norge. I September og Oktober 1453 finde vi ham samlet med det norske Rigsraad i Bergen. Han erkjendte Nødvendigheden af at lade Kalteisen falde og henvendte sig tilligemed Raadet til Paven med indtrængende Forestillinger om at modtage Kalteisens Resignation; men enten nu denne har været betinget saaledes, at Vanskelighederne bleve for store, eller Kurien ikke har villet give efter for en Folkebevægelse i en Sag, der dengang uimodsigeligt var Paverne den vigtigste af alle: den at besætte de høiere Kirkeembeder efter eget Tykke, saa vilde hverken Nikolaus eller hans Eftermand Calixtus den Tredie

høre Tale om Kalteisens Resignation, hvor ofte Kongen end trængte paa. Norske Historieskrivere fremstille det, som om Kongen har efter Kalteisens Bortgang atter søgt at trænge Marcellus ind i Embedet imod det norske Folks Villie. Men Sandheden er, at efter Marcellus' Romerreise i Aarene 1451 og 1452 har Kongen virkelig opgivet ham som Kandidat til det ledige Erkebispedømme; og da han nu ogsaa efter Nordmændenes Ønske søgte at faa den af Paven paatvungne Erkebiskop fjernet, har han ikke lagt Olaf Trondsen, som Nordmændene ansaa for den ene Berettigede, nogen Hindring i Veien. Han har tilstedet ham at kalde sig udvalgt Erkebiskop, han har fundet sig i, at han indtog den Plads i Rigsraadet, der tilkom ham som saadan, — og han har ikke havt Grund til at angre det; thi Olaf Trondsen har ingen Tilboielighed vist for Kong Karl eller Forbindelsen med Sverrig. Tilsidst gav Romerhoffet dog efter og anerkjendte Olaf Trondsen som Erkebiskop og Pavens Legat i Norge.

Hvor svagt og usikkert Kong Christierns Herredømme i Norge endnu var, viste sig ret i disse Aar. En af Hensigterne med hans norske Reise i 1453 var at berolige Hanseaterne i Bergen, der laa i aaben Strid med Kongens Lensmand paa Kongsgaarden i Bergen. Oluf Nielsen til Talgo, Ridder og Medlem af det norske Rigsraad, formodenlig af den norske Adelsslægt Skanke, var, endnu før Kong Christiern blev Konge, i Fjendskab med Hanseaternes Kontor i Bergen, uden at vi kunne paavise dette Fjendskabs Oprindelse. Striden var allerede dengang saa heftig, at de Tydske paa Bryggen i Aaret 1447 med væbnet Haand brøde ind i Munkeliv Kloster og slæbte med Magt to af Oluf Nielsens Svende ud, der havde søgt Tilflugt paa det viede Sted. Den Ene sloge de ihjel, den Anden lode de ligge halv død. Det vides ikke, at den norske Regering ændsede denne Voldsdaad, der rimeligvis er betragtet som et privat Mellemværende, en enkelt Gjerning i en privat Feide, hvoraf der dengang var saa mange, og i hvilke Regeringen ikke indblandede sig, naar de ikke førte til altfor grove Brud paa Landsherrens Høihedsret. Drab i saadanne Feider afgjordes ved Forlig mellem Parterne, eller sonedes ved Bøder til den Dræbtes Slægt. Men Biskoppen af Bergen taug ikke til et saa flagrant Brud paa Kirkefreden, der var lige fordømmeligt, hvem af de Stridende der end havde Ret i Sagen. Biskop Oluf

lyste Band over de tydske Voldsmænd og Interdikt over ethvert Sted, hvor de Bandlyste opholdt sig.

Den samme Oluf Nielsen sad endnu i Kong Christierns første Aar som Lensmand i Bergen. Som Medlem af Rigsraadet har han taget Del i de offenlige Anliggender ved Overgangen til den nye Regering. I Striden om Norges Krone stod han først paa Karl Knudsens Parti, men forlod strax efter dette og gik over til Kong Christierns; hans Navn findes i de ved Kongens Kroning i Trondhjem og Rigsmødet i Bergen 1450 udstedte Aktstykker. Ogsaa hans Broder Peder Nielsen var da Ridder og Medlem af Rigsraadet. Oluf Nielsen havde senere ved Forsvaret af Trondhjem imod Jørgen Karlssens gjentagne Anfald vist sig som Kong Christierns tro Mand; men han var upaatvivlelig en voldsom og egenmægtig Øvrighed, over hvem, som over hans Broder, ja over hans Hustru Fru Elisabet, de Kontorskes Klager bleve stedse heftigere. De klagede navnlig over, at han ulovlig og imod deres Privilegier lagde Skat „nordpaa", det vil sige, at han opfriskede det gamle Forbud fra det 13de Aarhundrede, der udelukkede Hanseaterne fra at beseile Norge nordfor Bergen, et Forbud, der af Kjøbmændene paa Bryggen betragtedes som forældet, om det endnu ikke var formelig ophævet. Og Kontoret beskyldte endog Lensmanden og hans Broder for aabenbart Sørøveri. Om disse Klager vare grundede, er det umuligt nu at afgjøre; hvad der svækker deres Betydning er Hanseaternes bevislig vilkaarlige Fortolkning af og Overgreb over Privilegierne, hvori de egenmægtigen indbefattede allehaande Sædvaner, dem de stadigt udvidede til deres egen Fordel; og dernæst, at de idelig raabte paa Sørøveri, naar deres Skibe opbragtes, selv om det skete i Overensstemmelse med Datidens Folkeret, den samme Ret som de selv i paakommende Tilfælde fulgte imod deres Modstandere. — Men saa uvist det er, hvem der har havt mest Uret, Lensmanden eller de Kontorske, saa vist er det, at Striden stedse blev heftigere, og at de Tydskes Klager bleve saa høirøstede, at Kong Christiern, som ikke kunde undvære Lybek og de andre vendiske Hansestæder, maatte gribe ind for at skaffe Kontoret i Bergen hvad det kaldte Ret og Fred for Oluf Nielsen. Kongen kaldte denne for sig; men Lensmanden fandt bestandigt paa Udflugter. Det blev derfor en af Hensigterne med Kongens norske Reise 1453, at gjøre en Ende paa denne Tilstand.

Under sit Ophold i Bergen tog han Bergenhus fra Oluf Nielsen og overdrog Lenet til Svenskeren Magnus Green, der efter Gullandstoget havde brudt med Kong Karl og efter flere Eventyr var kommet i Kong Christierns Tjeneste. Kongen ophævede tillige de Paalæg, hvorover Hanseaterne klagede, og tilveiebragte et Forlig om de tvistige Punkter. Oluf Nielsen tog foreløbig sit Ophold i et Kloster i det sydlige Norge; men ikke længe efter at Kongen i Januar 1454 var kommen tilbage til Kjøbenhavn, kom Oluf Nielsen frem igjen og satte sig ved List i Besiddelse af det svenske Slot Elvsborg, hvormed Kong Karls Lensmand Gustav Olufssen var gaaet over til den danske Konge. Det er et af de ikke faa Tilfælde, hvor man seer Adelsmænd fra begge Sider søge en selvstændig Stilling imellem de stridende Konger ved snart at slutte sig til den Ene, snart til den Anden. Gustav Olufssen havde beholdt Befalingen paa den Borg, hvormed han var gaaet over fra Kong Karl til Kong Christiern. Om han nu har spillet under Dækket med Oluf Nielsen er ubekjendt, men ikke utroligt; vi vide ikke, paa hvilken anden Maade Elvsborg kan være kommen i den norske Magnats Vold. Men Elvsborg var et altfor vigtigt Punkt i Krigen mellem Danmark og Sverrig til at Kong Christiern kunde lade det blive i saa upaalidelige Hænder. Kongen opholdt sig dengang, i Foraaret og Forsommeren 1455, hos sin Morbroder Hertug Adolf i Slesvig; her havde han strax efter Paaske et Møde i Haderslev med de vendiske Hansestæders Sendebud, hvem han bekræftede alle gamle Privilegier i Danmark og Norge, ligesom han ogsaa lovede dem Sikkerhed imod Sørøveri, idet enhver Sørøver skulde straffes paa Liv og Gods. Og kort efter gav han i Flensborg de tydske Kjøbmænd i Bergen en ny Forsikring om, at Oluf Nielsens Paalæg paa Nordfarten aldrig skulde gjenoptages; ja han tilføiede, at om Nogen i Fremtiden indførte dem paany, vilde det være ham kjært, om Kjøbmændene selv gjorde Modstand og hjalp at afværge det, — et meget betænkeligt Tillæg, der næsten berettigede de Kontorske i Bergen til Selvtægt*), og

*) Flensborg-Privilegiet af 17de Mai 1455 i Diplomat. Norvegicum, VII, 448, og hos Willebrand. Alb. Krantz har opfattet Kongens Opfordring omtrent paa samme Maade som her, nemlig som en Hovedaarsag til den paafølgende Ulykke. Norvegia VI, cap. 12.

som paa en Maade fraskrev Kongen den landsherrelige Myndighed til Paatale og Straf over voldsomme Brud paa Landefreden fra de tydske Kjøbmænds Side. Kongen har vel neppe ventet, at han saa snart skulde faa Leilighed til at angre denne ubesindige, Norges Høihed krænkende Tilladelse, der var given uden at høre det norske Rigsraad. Saasnart han nu modtog Efterretning om, at Oluf Nielsen sad som Slotsherre paa Elvsborg, ilede han did for at faa denne vigtige Borg i sin Haand, inden Kong Karl kom ham i Forkjøbet. Med Magt lod det sig dog ikke gjøre uden Tab af en kostbar Tid. Han maatte derfor søge at naa Maalet ved Underhandlinger; men Oluf Nielsen vilde ikke opgive Elvsborg, med mindre Kongen gav ham den gamle Post som Lensmand i Bergen tilbage. Kongen hidkaldte da sit norske Rigsraad, og med dettes Samtykke indrømmede han Oluf Nielsens Fordring, saa nødig han vilde. En heftig Vrede var imidlertid at forudsee saavel i Lybek og Hansestæderne, som fornemlig paa det tydske Kontor i Bergen; derfor gjorde Kongen Alt hvad han formaaede for at berolige dem. I Kongens Leir ved Elvsborg opholdt sig da en Borgmester fra Lybek for at faa det norske Rigsraads Stadfæstelse paa hvad Kongen i Haderslev nylig havde indrømmet Hanseaterne i Norge. Ham gav Kong Christiern nu paa Elvsborg de mest bindende Forsikringer. Alle deres Privilegier og Friheder i Norge bekræftedes paa det Høitideligste; Kjøbmændene i Bergen lovedes Sikkerhed for Sørøveri og ethvert Angreb paa de tydske Handlende, naar de ikke selv gjorde sig skyldige i Lovbrud, og Kjøbmændene opfordredes til at bringe den, der dog forgreb sig paa dem, for Kongens Fogeder. Ja Rigsraadet stadfæstede her det nysnævnte i Flensborg udstedte Privilegium, altsaa ogsaa Kongens Opfordring til Kjøbmændene om Selvtægt og Modstand imod dem, der ikke holdt hvad der nu var indrømmet de tydske Handlende. Disse Aktstykker havde fuld Lovskraft, thi det var Norges Konge og Rigsraad i Forening, Oluf Nielsen og hans Broder med indbefattede, der udfærdigede dem. Den lybske Borgmester sendtes med disse Kongebreve til Bergen, og strax derefter afgik ogsaa Oluf Nielsen og hans Broder Peder i Selskab med Biskoppen af Bergen, Thorlav, sammesteds hen. Men forholder det sig virkelig saaledes, som en ellers paalidelig lybeksk Kilde beretter, at Hr. Oluf og hans Broder strax fra Elvsborg havde udsendt Kapere, der

toge tre hanseatiske Skibe, ved hvilken Leilighed en Søn af Peder Nielsen blev skudt, saa røber dette ikke alene en ubegribelig Ringeagt for Norges Konge og Rigsraad, men en saadan Rovsyge og et Had til Hanseaterne, at de værste Optrin maatte kunne forudsees. I Bergen kom Tydskerne selvfølgelig i den heftigste og farligste Gjæring. Hvad der nu skete den 1ste September 1455 fortæller Oluf Nielsens Søn Axel Olufsen saaledes i en Klage, han 22 Aar derefter indgav til Kongen. „Da min Fader kom til Bergen", siger han, „modtog Kjøbmanden ham fredeligt om Aftenen og spiste og drak med ham; de forlangte tillige af ham, at hverken min Faders Karle og Tjenere eller Kjøbmanden skulde møde væbnede paa Thinget for at høre Kongens Brev. Min Fader holdt sig denne venskabelige Overenskomst efterrettelig, da han kom paa Thinget for at lade Kongens Brev læse, og vidste sig ingen Fare fra Nogen, uden alt Godt; men da var Kjøbmanden tilstede i fuldt Harnisk. Og da min Fader sad paa Thinget, da overfaldt en Del af Kjøbmændene hans Skibe og toge dem med Harnisker, Værger, Penge, Guld, Sølv, Gods, saaledes som min Fader var kommen seilende med dem; og en anden Part af dem anfaldt min Fader paa Thinget og trængte ham derfra ind paa St. Birgitte Kloster, hvor han kom op i Taarnet forend de, medens den ærværdige Fader i Gud Biskop Thorlav, salig Ihukommelse, blev nede i Kirken med min Farbroder og tog min Broder i sine Arme og det hellige Sakrament i sine Hænder foran min Broder, og vilde saa gaa til Biskopsgaarden for at redde min Broder med sig. Men da han kom i Kirkedøren, sloge Kjøbmændene til ham og afhuggede begge hans Hænder, saa at det hellige Sakrament faldt til Jorden; saa sloge de Biskoppen, min Broder, min Farbroder og mange Flere ihjel i Kirken. Derpaa stak de Ild i Klosteret, og min Fader blev siddende i Taarnet den Dag og Nat i Røgen og Heden, saa han nær var kvalt. Da raabte han ud til dem og bad om at maatte stedes for Kongen og Rigsraadet, for at hans Sag kunde blive forhørt; fandtes han da skyldig, vilde han lide paa Liv og Gods. Men det hjalp ham ikke. Siden bad han for vor Herres og hans bittre Døds Skyld, at han maatte blive stillet for de menige Hansestæder, efter hvis Dom han vilde lide paa Liv og Gods, fandt de ham skyldig; men det hjalp ham ligesaa lidt. Paa det Sidste, da Røgen og Ilden gik ham altfor

nær, saa han ikke længer kunde udholde det, da raabte han tredie Gang ud til dem og bad for Guds Døds Skyld, at de vilde unde ham tre Timer til at skrifte sine Synder. Det undte de ham da, og derefter sloge de min Fader tilligemed nogle Præster død paa Kirkegaarden og i Kirken. Saa brændte de Klosteret i Grund med nogle af Jomfruerne.

Siden de havde begaaet det jammerlige Mord og Brand, da fore de til Stavanger, sloge Sakristiet op i Domkirken og udtoge min Faders og min Moders Kister, alt Guld, Sølv og Klenodier, som de der havde; Nogle af dem fore til min Faders Gaard Talgø, sloge Døre og Kister op og røvede Alt hvad der var. Da min Faders Karle mærkede, at de kom til Gaarden, saa toge de ved Nattetid mig, som da var 4 Aar gammel, selv tredie og gik tilskovs med os. Vi turde ikke give os til Folk eller Hus for Frygt og Fare; thi de sagde, at fik de os, vilde de føre os til Lybek og stikke Øinene ud paa os, og saa fodre os saa længe vi levede. Min Moder truede de, at fangede de hende, skulde hun sækkes og druknes, saa at hun maatte forklæde sig i Munkedragt for at slippe fra dem. Saa satte de efter hende for at slaa hende ihjel og dreve hende saaledes fra Hus og Gaard og beholdt Alt hvad de havde taget, og have det endnu".

Man kunde tro, at denne Sønnens Fremstilling var stærkt farvet; men de lybske Kilders egen Beretning stadfæster den i alt Væsenligt. Enkelte Træk tilføie de, saasom at Kjøbmændene havde advaret Biskoppen og fraraadet ham at gaa med Hr. Oluf til Klosteret, men at han ikke vilde forlade sin Ven i Nøden. Ligeledes, at det fra først af kun var Nogle, der havde sammensvoret sig om at slaa Oluf Nielsen ihjel, naar han gik fra Thinget. Men da han blev advaret derom og med Biskoppen og sine Folk tyede til Klosteret for at sætte sig til Modværge, saa raabte de Sammensvorne i Gaderne alle Mand ud: kom Hr. Oluf bort, blev det Sidste værre end det Første. Da strømmede mere end to Tusinde Mand med Harnisk, Bøsser og Armbrøst sammen og stormede Kirken. Ialt dræbtes over 60 Personer. Om Plyndringen siger Lybekeren kun, at de toge Oluf Nielsens Gods, hvor de fandt det; men Sønnens Beretning stadfæstes i dette Punkt af selve Oldermanden og den menige Kjøbmand ved Bryggen i Bergen i et Revers af 31te Aug. 1456, de ifølge Kongens Paalæg udstedte til

Oluf Nielsens Enke angaaende det Gods, der ved Katastrofen var kommet i deres Hænder. Man skulde dog tro, at de i det mindste maatte have udleveret dette; men af Reverset seer man, at Udleveringen kun skete paa Skromt, da Enken strax maatte give det tilbage til Kontoret til tro Opbevaring saalænge, indtil den Skade, der var skeet ved hendes Mands og Barns Drab, blev forligt imellem den menige Kjøbmand i Bergen og Fru Elisabet! Dette Gods, der formodenlig tildels var frataget Kjøbmændene af Oluf Nielsen, var meget betydeligt; man seer med Forundring af Fortegnelsen over Kisternes Indhold, hvor store Skatte i Kostbarheder og rede Penge en almindelig Adelsmand da kunde samle. Enken og Børnene saa aldrig disse Skatte mere, og endnu et halvt Aarhundrede efter Oluf Nielsens Død vare de ikke givne tilbage igjen.

Denne forfærdelige Voldsgjerning blev af Kong Christiern i Hovedsagen betragtet som en privat Feide mellem Kontoret i Bergen og Oluf Nielsen. Havde Kjøbmændene indskrænket sig til at tage Livet af Hr. Oluf og hans Broder, vilde Kongen neppe have taget sig det nær, da han med Rette var fortørnet paa dem, og da Oluf Nielsen ikke kunde betragtes som Lensmand, saasom han hverken var kommen i Besiddelse af Kongsgaarden eller Embedet eller havde faaet Kongebrevet læst, ikke at tale om, at Kongen ved sin egen Adfærd og ved den ubesindige Opfordring til Selvtægt selv havde nogen Skyld i Ulykken. Men Norges Riges Høihed var krænket paa det Blodigste: Thingfreden var brudt, Mord og Brand forsættelig øvet i aaben Opstand, og mange Uskyldige dræbte. Dog har hverken Kongen eller Rigsraadet foretaget Noget for at straffe Forbrydelsen; Kongen har alene forbeholdt sig Tiltale til de Skyldige. Oluf Nielsens Børn, af hvilke den ældste Søn, som sagt, kun var fire Aar ved Faderens Død, kunde i mange Aar ikke tænke paa at tage Hævn eller søge Mandebod hos Voldsmændene. Kun Kirken, hvis Fred var brudt paa det Groveste, vovede at straffe Udaadsmændene. Som Biskoppens Drabsmænd faldt de selvfølgelig i Kirkens Band, hvorfra de efter den kanoniske Ret alene kunde løses af Paven selv. Pave Calixtus den Tredie overdrog Sagen til Biskoppen af Lybek som delegeret Dommer. Der paalagdes da forskjellig Bod, Gjerningsmændene maatte opbygge Klosteret og Kirken igjen, og de, der havde lagt Haand paa Biskop Thorlav og de Geistlige, maatte personlig søge Afløsning i

Rom hos Paven. Mange søgte og fik den, Mange var der ogsaa, siger den gamle lybske Krønike, der ikke gjorde sig nogen Conscients og lode sig tykkes, at de havde gjort en god Gjerning. Men Følgerne af denne Begivenhed trak sig hen gjennem Kong Christierns og hans to Eftermænds Regering.

De nu skildrede heftige Bevægelser i Norge vise, at havde Kong Christiern vundet sin norske Krone uden stor Anstrengelse, saa havde han desto vanskeligere ved at hævde dens Høihed, især saa længe der paa hin Side af Bjergene sad en anden Konge, der mente sig ligesaa berettiget til den og var beredt til atter at gribe efter den ved første gunstige Leilighed. Nogenlunde fast i Norges Kongesæde blev Kong Christiern ikke før efter Aar 1457, da Kong Karl var styrtet fra Sverrigs Trone og Christiern havde indtaget hans Plads; først fra den Tid kunde Forbindelsen imellem Danmark og Norge ansees for sikret; men der hengik endnu 70 Aar, inden Forholdene i Norge kom til Ro.

Anden Afdeling.

Kongemøde i Avaskær 1451. Krig imellem Kong Christiern og Kong Karl 1452—1456. Erkebiskop Jens Bengtsens Oprør. Kong Karls Flugt. Christiern Konge i Sverrig 1457. Rigsmøde i Stokholm. Inddragelse af Krongods. Dom over Kong Karl. — Hertug Adolf af Slesvig. Constitutio Valdemariana. Christiern valgt til Landsherre i Slesvig og Holsten. Slesvig-Holsten.

Ved Mødet i Halmstad i Mai 1450 vare tre Ting vedtagne:

En ny Unionsakt mellem Danmark og Sverrig, bygget paa de to Rigers Selvstændighed og lige Ret;

Kong Karls Afkald paa Norge;

Et nyt Møde inden St. Hansdag 1451 til Afgjørelse af andre Tvistepunkter, navnlig om Dronning Dorotheas Morgengave og om Gulland.

Det første af disse Punkter kunde efter sin Natur ikke være Gjenstand for yderligere Forhandlinger; og det andet Punkt, Norges Afstaaelse, var strax bragt til Udførelse. Det nye Grændse-

møde stod tilbage. Det samledes først i Ronneby i Bleking, men lagdes af ubekjendte Aarsager til Avaskær i Nærheden af det nuværende Kristianopel. Her havde Freds- og Unionspartiet ikke den Magt som i Halmstad. Begge Konger vare tilstede og andre Mænd end de, der sidst mødtes. Ingen af Parterne vilde give efter: Kong Karl vilde ikke opgive Titlen af Norges Konge, Kong Christiern ikke Gulland og Dronningens Morgengave. Man adskiltes uden anden Frugt end gjensidig Mistro og Harme. Kong Karl vendte sig med Klage over Edsbrud til Pave Nikolaus den Femte, der tog imod den svenske Appel og udnævnte en Kardinal til at forhøre begge Parter. Men formodenlig har Kong Christierns Sendebud været ligesaa virksom i Rom som Kong Karls; thi Paven betænkte sig snart og stillede „af visse Hensyn“ Sagen i Bero indtil videre.

Dette Møde i Avaskær kjende vi fornemlig af den lybekske Krønikes Beretning. Den siger, at de danske Fuldmægtige bare Skylden for Bruddet, fordi de viste urimelig Paastaaenhed og Vrangvillighed til at give det allermindste efter endog blot i en Formsag. Da der handledes om Dronningens Morgengave, lode de Danske oplæse Kong Christoffers latinske Brev desangaaende. De Svenske forlangte en paalidelig Oversættelse, da de ikke Alle forstode Latin; dette afsloges, og det afsloges ligeledes at give et skriftligt Vidnesbyrd om dette Afslag. Om denne Beretning er ganske korrekt, faaer være uafgjort; formodenlig vilde Sagen see noget anderledes ud, havde vi ogsaa danske Beretninger om Mødet. Men betvivles kan det dog ikke, at de Danske stode ubøielig fast paa de Paastande, hvormed de kom til Mødet, saa at de havde i det mindste ligesaa megen Skyld i dets Frugtesløshed, som Modstanderne. Og vel egenlig mere; thi de Svenske havde i Halmstad givet efter om Norge, saa at det ikke var for meget forlangt, at de Danske skulde give efter i et forholdsvis underordnet Spørgsmaal som det om Morgengaven, hvor de Svenskes Paastand var vel grundet i Sverrigs saa nylig vedtagne Landslov. Kong Christoffer havde virkelig ikke havt Ret til at bortgive svensk Krongods som Dronningens Morgengave uden Rigsraadets Minde; og desuden maatte Dronningens Ægteskab med en fremmed Konge gjøre det høist tvivlsomt, om hun rettelig kunde beholde sin Morgengave i Sverrig. I sig selv var det jo ogsaa en Urimelighed,

at den svenske Regering skulde til den Konge, der maatte ansees for i det mindste en halv Fjende, have udleveret Provindser og faste Slotte i Sverrig, eller udbetalt ham en Pengesum, der havde sat ham i Stand til at hverve en Hær af tydske Landsknegte imod Sverrig.

Det kan synes paafaldende, at jeg fremhæver dette underordnede Punkt og dette frugtesløse Grændsemøde, der i de sædvanlige Fremstillinger taber sig i Mængden af de talløse andre frugtesløse Møder, medens jeg forbigaaer saa mange andre tilsyneladende betydeligere Enkeltheder. Men ret beseet er det ved dette skjæbnesvangre Møde i Avaskær, at Nordens Historie afgjordes for de følgende Tider. Halmstadmødet frembød den sidste Mulighed for en virkelig Fred mellem Nordens Riger; det var sidste Gang der bødes Norden en varig, retfærdig, paa lige Vilkaar grundet Union, som ikke afhang af den fælles Konges Person alene; det var ogsaa den sidste Gang, at et sandt Unionsparti fra Sverrigs og Danmarks Side rakte hinanden Haanden, uafhængigt af begge Konger. Hvad der siden kaldes Unionspartiet i Sverrig er langt mindre dette end et Oppositionsparti imod Kong Karl og Sturerne, et Parti, der af sit Had til disse trængtes over paa den danske Konges Side og virkelig tre Gange hjalp en Fælleskonge paa Tronen. Man kan kun sørge over, at Halmstadakten faldt dødfødt til Jorden; men deri vare begge Konger og deres Raadgivere Skyld paa dette Grændsemøde i Sommeren 1451. Og Kong Christiern har større Skyld end Kong Karl. Han var hidtil den seirende. Karl havde ligget under i Kampen om Gulland og Norge; den Seirende tilkommer det at række Modstanderen Haanden. Visdom, Maadehold, Kjærlighed til Fred, med eet Ord: Fornuft havde været nødvendig: — hvorfor skal man tvivle om, at det da ogsaa havde været muligt at løse de haarde Knuder? I Striden om Morgengaven burde Christiern ligefrem have givet efter. Spørgsmaalet om Gulland kunde have været henstillet til en Voldgiftskjendelse af Paven, Keiseren, Høimesteren eller nogen anden upartisk Dommer — hvorfor ikke til et Par anerkjendt retsindige Privatmænd? Og de forviklede Godsforhold maatte vel ogsaa kunnet løses ved Mageskifter og Erstatninger. Men god Villie, navnlig fra Kong Christierns Side, var fornøden, og Taalmodighed og Selvbeherskelse og virkelig Kjærlighed til alle de nordiske Folk. Enten besad han ikke disse Egenskaber, eller hans egen ærgjerrige Higen efter

at bære alle tre Rigers Kroner fik Magt over ham. Han gik over sit Rubikon; men han var ikke en Cæsar, der i Spidsen for seirvante Legioner havde Aandens og Sværdets Magt til at give Verden en ny Skikkelse. Han traadte ind i en Periode af endeløse Smaakrige, talløse Møder og Overenskomster, der aldrig førte til noget Resultat, saaledes i en Periode, hvor Alt hvad han foretog sig, tilsidst intet Andet udrettede end at vække det svenske Folks Nationalhad til høieste Bitterhed og fortære hans og de to Rigers Midler. Ja, i sex Aar kom han vel til at bære Kong Karls Krone, men kun for atter at fordømmes til at vælte Sisyphus' Sten.

Efter Mødet i Avaskær beredte begge Konger sig til Krig. De svenske Forfattere paastaa, at Fjendtlighederne først ere begyndte fra dansk-norsk Side uden Krigserklæring, idet fra Norge skete et Indfald i Værmeland. Kong Karl klagede og fordrede Erstatning; Kong Christiern svarede undvigende, at han vilde forebringe Sagen paa en Herredag med sit Rigsraad af Danmark og Norge i Slagelse. Dette Møde holdtes i November; men i Stedet for Erstatning til Sverrig bevilligedes Midler til at bekrige det. Som en fjendtlig Handling fra dansk Side betragtedes det ogsaa i Sverrig, at den svenske Emigrant Magnus Green fik Lov til fra Gulland ved Juletid at hærje flere Steder paa Sverrigs Kyster. Det var Kong Christierns Hensigt i Sommeren 1452 at føre et afgjørende Hovedslag mod Kong Karl; det har han udtalt i et Brev af 27de December 1451 til en norsk Lensmand, der kaldes til Marstrand strax efter Paaske 1452 med 80 væbnede Karle. „Vi have saa overveiet det" — siger Kongen — „med vort kjære Raad af Danmark og Norge, som nu var hos Os, at Vi med Guds Hjælp hellere vil gjengjælde Karl Knudsens Uret i eet Aar end sidde hvert Aar i Fare for ham". — „Vi ville i denne Sommer foretage Sagen saaledes, at Vi ikke skulle have nødig at besvære Eder tiere i saa Maade ind i Sverrig". Dette Brev faldt i Kong Karls Hænder og maatte naturligvis fremskynde hans Rustninger; og han var denne Gang den raskeste. Endnu i Vinteren 1451—52 samlede han Sverrigs Magt til et Hovedangreb paa Skaane og brød i Februar 1452 over Markaryd med en Hær, hvis Størrelse angives mindst til 40,000, høist til 80,000 Mand — eller Mænd, thi det var i Hovedsagen opbudte Skarer af Almuen — ind i Skaane til et Mordbrændertog uden Lige i Nordens Historie. Ikke

en eneste fast Borg kunde han tage; men da ingen dansk Hær mødte ham, skændte og brændte han i tre Uger det ulykkelige aabne Land saaledes, at Ødelæggelsen endnu ikke var forglemt i Arild Hvitfelds Tid, d. e. halvandet hundrede Aar derefter. Helsingborg By blev brændt, da Befalingsmanden paa Slottet ikke vilde overgive sig og Kong Karl ikke dristede sig til en Beleiring. Landskrone blev brændt, det Meste af Lund blev brændt, den lille Kjøbstad Væ blev brændt, Klostere, Herregaarde, Landsbyer bleve brændte; men den eneste Krigsbedrift, den svenske Hær udførte, var at adsplitte ved Dalby en Samling af skaanske Bønder, der sloges tappert, men overvældedes af Mængden. Det var midt i Vinterens Hjerte, Drivis opfyldte Øresund, saa at ingen Hjælp kunde komme over fra Sjælland, hvor Kong Christiern dengang vel heller ikke endnu har havt nogen betydelig Krigsmagt samlet. Personlig var han reist til Tydskland, især vel for at hverve Tropper; han tænkte jo ikke at rykke i Marken før i Sommeren 1452.

Det er vanskeligt at see, hvilken anden Hensigt Kong Karl har havt med denne afskyelige Mishandling af den værgeløse Almue, end at give sin Harme Luft. At sætte sig fast i Skaane forsøgte han ikke alvorligt paa. Efter dette 3 Ugers Tog fra Nord til Syd, og ad andre Veie tilbage fra Syd til Nord, opløste han de opbudte Skarer og ilede selv tilbage til Stokholm for at paadrive Udrustning af Flaaden.

Nu var Turen til Kong Christiern. Han havde efter Bestemmelsen sin Hær af danske, norske og tydske Leietropper, tildels hvervede af hans Morbroder Hertug Adolf, færdig til at rykke i Marken. Fra det nordlige Halland brød han midt i Mai 1452 ind i Vestergotland, vandt Borgene Kinnaholm og Elvsborg, satte sig fast i Byen Lødese ved Gotaelven, nødte Indbyggerne til at hylde sig og modtog flere af de svenske Befalingsmænd, der gik over til ham. Over Jønkøping forsøgte han at trænge ind i Hjertet af Sverrig gjennem Holaveden østfor Vettern; men hans Fortrop blev her kastet tilbage. Da Landet var udplyndret og Sygdom udbrød i hans Hær, maatte han gaa tilbage til Danmark; kun et Par faste Borge beholdt han. Ligesaa Lidt udrettedes tilsøes. Oluf Axelsen forsøgte et Angreb paa Stokholm; men det blev afvist uden at udrette Andet, end at nøde Kong Karl til at dele sine Kræfter og saaledes svække Modstanden mod den danske

Hovedhær i Vestergotland og Smaaland. — Den Mand, der mest udmærkede sig i denne Sommer, var den svenske Marsk Thord Bonde, en Farbrodersøn af Kong Karl, hvem Kongen betroede Forsvaret af de angrebne Landskaber, og som ved Mod og Hurtighed gjorde Alt hvad han formaaede for at erstatte Manglen paa en tilstrækkelig Krigsstyrke. Ved et rask Overfald paa Lødese fik han ikke alene endel Krigsfanger, men ogsaa den danske Marsk Klaus Rønnovs Papirer i sine Hænder. Blandt dem fandt han Breve fra Befalingsmanden paa Axevall, dengang Vestergotlands Hovedborg, Ture Turesen Bjelke, der nødte denne til at flygte til Danmark. Ogsaa Fru Birgitte Olufsdatter Thott, en Datter af den saa ofte nævnte Oluf Axelsen, gift med den svenske Rigsraad Erngisle Nielsen paa Hamerstad, blev røbet som den, der havde staaet i Forbindelse med Sverrigs Fjender og stadig meddelt sin Fader hvad hun kunde erfare om Kong Karls Foretagender. Hun blev greben, ført til Stokholm, dømt til Baalet, men hensat i Kalmar Nonnekloster, indtil hun nogle Aar derefter fik sin Frihed igjen.

Kong Karl mente ogsaa, at Jens Bengtsen stemplede imod ham og vilde fordrive ham fra Tronen. Kongen saa skjævt til det store Antal Krigsfolk, Ærkebiskoppen holdt hos sig, og anklagede ham for Rigsraadet. Det kan ogsaa være rimeligt nok, at havde Kong Christiern eller Oluf Axelsen havt større Fremgang, vilde Jens Bengtsen i et beleiligt Øieblik være brudt frem fra sin Side imod Kong Karl. Nu fik han ikke Leilighed til at bruge sine 300 Huskarle og maatte søge Forlig, der ogsaa ved Rigsraadets Mægling kom istand paa det Vilkaar, at han aflagde en ny Troskabsed til Kong Karl og stillede Gidsler for sit Forhold i Fremtiden.

Ved denne Krig i 1452 var saaledes intet Andet udrettet end at ødelægge blomstrende Landskaber og mishandle Almuen paa det mest oprørende. Kong Christierns store Slag, der i eet Aar skulde afgjøre Krigen, havde forfeilet sit Maal, og Kong Karl havde ikke vundet Andet end at fortjene Navn af den største Mordbrænder, Norden hidtil havde seet. Paa denne Maade lod Krigen sig ikke fortsætte. Kong Christiern sendte da først i 1453 Marsken Klaus Rønnov og Ivar Axelsen til Kong Karl i Vadstena, hvor en Stilstand sluttedes, der senere forlængedes, saa at Fjendtlighederne

først udbrød igjen i Aaret 1455. Da var det, at Oluf Nielsen fik Elvsborg i sin Magt, og at Christiern maatte kjøbe det tilbage for Lensmandsposten i Bergen, hvad der førte til den blodige Katastrofe af 1ste September 1455. I Vestergotland kunde Kong Christiern dog heller ikke nu udrette noget Betydeligt, saalænge Thord Bonde førte Befalingen der og i Smaaland. Denne Helt adsplittede en norsk Skare, der faldt ind i Vestergotland, fangede Anføreren, brød selv ind i det sydlige Norge og anlagde en fast Plads Karlsborg, men fandt her en tragisk Ende paa sin Bane. Han havde betroet Befalingen til Jens Vosen, som de svenske Historieskrivere sige var en danskfødt Mand. Denne blev en Forræder, overfaldt Marsken i hans Soveværelse og kløvede hans Hoved med sin Øxe, hvorpaa han flygtede til Danmark. Hvad der saa blev af ham vides ikke. De Svenske troede naturligvis, at han var underkjøbt af de Danske; men de sige os ikke hvoraf de vide dette, og i Virkeligheden foreligger Intet, som bestyrker deres Anklage.

Med Thord Bondes Død i Mai 1456 svandt Kong Karls Lykke. Selv har han aldrig vist sig som nogen betydelig Krigsmand, og han var omgiven af upaalidelige Stormænd. Men ogsaa Kong Christiern stod efter fire til fem Aars Krig omtrent paa samme Punkt som da han skjød Halmstadsunionen fra sig for at drage Sværdet. Hans Forsøg paa at fortrænge sin Modstander ved Vaabenmagt var fuldstændig mislykket. Da slog han ind paa en anden Vei: at vinde Sverrigs Krone ved den indre Partistrid i Sverrig selv. Han var omgiven af svenske Emigranter som Magnus Green, Ture Turesen o. Fl., der i Krigen havde spillet en tvetydig Rolle og enten tvungne eller frivilligt havde kastet sig i Armene paa deres Konges Fjende; og i Sverrig steg Misfornøielsen stadigt ved den ulykkelige Krig og ved Kong Karls ukloge, haarde og egennyttige Regering. Emigranterne vedligeholdt uafbrudt Forbindelsen med deres Slægtninge i Sverrig og tilsidst — man kan ikke tvivle derom — kom det til en Sammensværgelse, der skulde bryde løs imod Kong Karl, medens Kong Christiern udefra gjorde et nyt Anfald paa Riget. Dette skete i den sidste Halvdel af 1456. Fra Bleking angreb Magnus Green i den danske Konges Tjeneste Øland og beleirede Slottet Borgholm; og da Kongen selv ankom med en betydelig Styrke, maatte Lensmanden indgaa

en Vaabenstilstand paa den Betingelse, at om Kong Karl ikke inden den 10de Oktober havde taget Øland tilbage, skulde Slottet opgives til den danske Magt. Da Kong Karl i Øieblikket Intet kunde foretage for at frelse Borgen og Øen, maatte Slottet aabne sine Porte den bestemte Dag. Et Angreb paa Kalmar mislykkedes derimod for Kong Christiern; men denne stod altsaa dog med sin Krigsmagt indenfor Sverrigs Grændser, og nær nok til at kunne gribe ind i hvad der maatte forefalde.

Paa sin Side holdt Erkebiskoppen af Upsala sig rolig indtil efter Nytaar 1457, og Intet lod Kong Karl ane hvad der foregik i hans Hjerte. Men da Kongen havde samlet sin Krigsmagt for at tage Øland tilbage og var paa Veien kommen ind i Østergotland, fik han Efterretning om, at Jens Bengtsen havde afkastet Masken. Han havde ladet gribe Kongens Foged paa Upsala Slot, og ladet dette plyndre; han havde opslaaet Undsigelsesbrev paa Domkirkens Dør, og havde selv paa Alteret nedlagt sit Pallium med den Erklæring, at det skulde staa anderledes til i Riget, inden han atter bar det. Ledsaget af sine Huskarle, endel af de til Kongens Krig udbudte Krigsmænd og en Skare af Almuen, gik han til Vesteraas, bemægtigede sig Slottet, drog misfornøiede Adelsmænd til sig og søgte at ægge Dalkarlene til Opstand. Saasnart Kong Karl fik Efterretning om Oprøret, opgav han Ølandstoget og ilede med den Styrke, han havde hos sig, til Strengnæs for over Mælarens Is at tage Vesteraas tilbage; men Erkebiskoppen kom ham i Forkjøbet. I Dagbrækningen den 9de Februar overfaldt Jens Bengtsen Strengnæs, hvor Kongens Folk, skjøndt de stode ligeover for Fjenden, laa i dyb Søvn. Kong Karl fik kun samlet en Haandfuld af sine Ryttere og søgte forgjæves at bringe Orden i Forvirringen. En Hest blev dræbt under ham, han selv blev saaret og maatte søge Frelse i Flugten. Endnu samme Aften naaede han Stokholm; men Erkebiskoppen gav ham ikke Tid til at samle Kræfter, og mærkeligt nok rørte ingen af hans Lensmænd eller Fogeder omkring i Landet sig for at komme deres Herre til Hjælp. Da Oprørerne ankom for Stokholm den 13de Februar 1457, søgte Kongen forgjæves at knytte Underhandlinger; Erkebiskoppen svarede ham med udsøgt Haan, at han ikke vilde høre paa ham, førend Oluf Axelsen, Magnus Green og Andre af hans Venner i Danmark ankom! Kong Karl forsøgte da at faa Stok-

holms Borgere med sig til et Udfald. De fulgte ham ogsaa ud af Stadsporten; men inden det kom til Kamp, lode de ham Alle i Stikken, saa at ogsaa han maatte ty tilbage til Staden. Nu saa han, at Alle forlode ham; han samlede da Rigets Klenodier, sine Kostbarheder og den rige Skat, han efterhaanden havde sammenskrabet, betroede en Del til Dominikanerklosteret og seilede selv den 24de Februar bort fra Stokholm til Danzig, hvor han tog sit Ophold for de følgende Aar. Paa Stokholms Slot, som han betroede Ridderen Arent Benktsen (Ulf), Oluf Drake og Flere, efterlod han sine to Døttre Magdalena og Margareta, der ikke kunde taale Søreisen paa denne Aarstid; men Slottet holdt sig kun imellem to og tre Uger; Slotsloverne lode sig tilsikre personlige Fordele af Seirherren og kapitulerede saa den 15de Marts, fornemlig af Hensyn, som de sagde, til de to Jomfruer. Disse fik Tilsagn om betydelige Len og om at beholde alt deres fædrene og mødrene Gods med Undtagelse af det, deres Fader havde kjøbt, efter at han var bleven Herre over Sverrig.

Kong Karls Fald havde været de Sammensvorne næsten altfor let og hurtigt. Der havde ingen Leilighed været for Kong Christiern til at komme hans Fjender til Hjælp i Nød og derved naturligen indtage hans Plads. Jens Bengtsen vovede ikke engang strax at komme frem med Forslag om at vælge den danske Konge. I en Forsamling af Rigsraadet kaaredes Ærkebiskoppen selv til Rigsforstander, dog i Forbindelse med Erik Axelsen, en danskfødt Mand; men først ud paa Sommeren vare saa Mange vundne, at Rigsforstanderen kunde træde bestemtere frem. Kong Christiern havde imidlertid udstedt ikke mindre end to Forsikringsbreve til det svenske Folk, om man vilde vælge ham til Konge; og i Begyndelsen af Juni Maaned nærmede han sig med sin Flaade til Stokholm. Forud for sig sendte han et Opraab, hvori han fralagde sig den Hensigt, at ville paatrænge sig det svenske Folk som dets Konge. Han var kun kommen for at hjælpe det imod Kong Karl, der efter et almindeligt Rygte beredte sig til et Angreb fra Danzig; havde ikke Kong Karl paanødt ham den hele fordærvelige Krig, og havde ikke de Gode Mænd, Kong Karl havde drevet i Landflygtighed, hoiligen anmodet ham om at hjælpe dem ind i deres Fædreland igjen, skulde han ikke have indladt sig derpaa. Imedens nu Kongen langsomt nærmede sig Hovedstaden, sammen-

kaldte Ærkebiskoppen en Rigsdag til Kongevalg i Stokholm og vidste at bearbeide den saaledes, at nu gjorde en ny Forsikring af Kong Christiern, udstedt fra Flaaden den 22de Juni, et godt Indtryk og vandt Indgang hos Rigsdagsmændene. Kongen lovede deri, at vilde man vælge ham, da vilde han ikke ved Kjøb eller Pant forhverve sig noget adeligt Gods, ikke uden Rigsraadets Samtykke bortforlene noget kongeligt Slot, opretholde de gamle Forbundsbreve imellem Rigerne, alene med Undtagelse af Halmstadsbrevet af 1450; fremdeles overholde Rigets Love og Friheder, ikke udskrive noget Paalæg imod Sverrigs Lov og gamle Sædvane, give Øland med Borgholm, Elvsborg og Kinnaholm tilbage til Sverrig, samt om Gulland og andre Sager, der vedkom de to eller alle tre Riger, efter sin Kroning sammenkalde en Kongres af alle tre Rigers Raad. Da denne Forsikring var modtagen i Staden, valgtes Christiern den følgende Dag af Rigsdagen til Sverrigs Konge, holdt St. Hansdag sit Indtog i den nye Hovedstad, hyldedes den 2den Juli efter gammel Skik paa Moraeng og kronedes den næste Dag i Upsala Domkirke.

At Kongen netop undtog den i Halmstad sluttede Union fra den almindelige Stadfæstelse af alle „de gode, kjærlige Bebindelser, som gjorte ere mellem disse tre Riger“, har vel nærmest havt sin Grund deri, at Halmstadsbrevet indeholdt en Anerkjendelse af Karl Knudsens Kongedømme og lige Ret med Christiern. Men man kan dog ikke andet end deri tillige see et Tegn paa, at en retfærdig og ligelig Union mellem Rigerne nu blev af underordnet Betydning i Sammenligning med, at de to andre Rigers Konge ogsaa kom til at bære det tredie Riges Krone!

Indkaldelsen til Valgrigsdagen havde givet saa kort Varsel, at Deputerede fra Finland ikke havde kunnet møde i Stokholm. Erik Axelsen havde derfor selv begivet sig derover, hvor han i Sommerens Løb bragte hele Landet til at anerkjende den nye Konge, saa at denne kunde i en Skrivelse af 21de September 1457 melde Paven, at nu fandtes der intet Punkt i Sverrigs Rige uden at det jo var ham undergivet.

Det følger af sig selv, at der skete en Uddeling af de betydeligste Len til Emigranterne og Opstandens Førere, nogle dog ogsaa til Mænd, der hidtil gjaldt for Tilhængere af Kong Karl, men som hurtigt havde underkastet sig og sluttet sig til den nye Herre.

Kong Christiern forblev i sit nye Rige omtrent et Aar. I Vinteren 1457—58 red han sin Eriksgata og holdt paa denne Reise et almindeligt Møde af alle tre Rigers Raad i Skara, hvor baade det norske og det svenske Raad forpligtede sig til at erkjende hans ældste Søn for Tronfølger. For Norges Vedkommende stemte dette med Hovedtanken i det Bergenske Forbundsbrev af 1450, dersom det da var det norske Rigsraads oprigtige Mening at holde dette; thi i andet Fald kunde det jo paastaaes, at Forbundsbrevet kun omtalte Valget af Kongens Søn som en Følge af Faderens Død, altsaa som det, der ikke skulde foregaa i dennes levende Live. Man seer ikke, at dette har voldt nogen Betænkelighed ved Mødet i Skara. Hvad Sønnens Valg til Sverrigs Tronfølger angaaer, da har Kongen ikke ladet sig nøie med de i Skara tilstedeværende Rigsraaders Erklæring, men har efterhaanden ladet sig give lignende af de fraværende, samt af Stædernes Øvrigheder og af nogle Landskaber; endelig har han til yderligere Bekræftelse ved Pintsetid sammenkaldt et almindeligt Møde af Almuen til Stokholm, hvor, som det hedder i det derom udfærdigede Aktstykke af 28de Mai 1458, Kongens ældste Søn blev af alle Lagmænd endrægtig dømt til ret Herre og Konge over Sverrig efter Faderens Død.

Samtidigt hermed holdtes et almindeligt Møde af Sverrigs Rigsraad paa Stokholms Slot, hvor Kong Christiern fik gjennemdrevet flere vigtige Sager, der baade vise hvor stor Indflydelse han dengang udøvede paa det svenske Aristokrati, og tillige give god Oplysning om de almindelige Retsforestillinger i Norden paa den Tid.

Først stadfæstede Kongen og Raadet Kong Christoffers Morgengavebrev til Dronning Dorothea, hvorom der havde været saa megen Strid paa Avaskærs-Mødet. Kong Christiern gav hende ikke en Morgengave i sit Navn; deri vilde have ligget en Anerkjendelse af, at Kong Christoffers Morgengavebrev var blevet ugyldigt ved Dronningens andet Ægteskab, altsaa middelbart en Indrømmelse af den Paastand, de Svenske hidtil havde forfægtet, de Danske bekæmpet, at Morgengaven var hjemfalden til Sverrigs Krone, da Dronningen giftede sig med en fremmed Konge. Kong Christiern opretholdt derfor ganske konsekvent Kong Christoffers Gavebrev, men fjernede nu den Indvending mod dette, at Morgengaven var givet af Kong Christoffer alene, uden Raadets Deltagelse. Denne Morgengavesag skulde endnu engang faa ikke ringe

Indflydelse paa svenske Forhold. Morgengaven bestod i Ørebro Slot med Landskaberne Nerike og Værmeland samt „Noreskov", som det da kaldtes, nu Norberga Bergslag.

Den anden Sag af endnu større Betydning var en delvis Inddragelse af Jordgods, der som Pant var frakommet Kronen. Derom udfærdigedes følgende Aktstykke:

„Vi Jens m. G. N. Erkebiskop i Upsala og Sverrigs Fyrste, Bengt i Skara, Sigge i Strengnæs, Oluf i Vesteraas og Laurents i Vexio, med samme Naade Biskopper, Erik Axelsen, høibaarne Fyrstes Kong Christierns Hovmester i Sverrig, Bo Stenssen, Erngisel Nielssen, Magnus Green, Gustav Karlssen, Karl Magnessen, Byrge Trolle, Ture Jønssen, Aage Jønssen, Eskild Isakssen, Fader Ulfssen, Gregers Matssen, Johan Christiernssen, Niels Christiernssen, Magnus Bengtssen, David Bengtssen og Niels Sture, Riddere, vor naadige Herre Kong Christierns og Sverrigs Riges Raad, gjøre vitterligt for Alle, som nu ere og komme skulle, at Aar efter Guds Byrd tusinde firehundrede femti paa det ottende, paa Stokholms Hus, den Mandag næstefter Hellig Trefoldigheds Søndag (29de Mai 1458) vare vi Alle forsamlede i høibaarne Fyrstes Kong Christierns, vor naadige Herres, Nærværelse, at overveie og forhandle Sverrigs Krones Værdighed og Bestand. Blandt andre Sager, som da forekom, lod vor naadige Herre os forstaa, at Sverrigs Krone var fornedret og forkrænket paa mange Maader, og besynderlig deri, at hans Naades Forfædre Konger i Sverrig havde udsat til Pant Kronens Land, Len og Rente paa saadanne uskjellige Vilkaar, at disse Panter skulle til Kronen gjenløses for Hovedsummen uden alt Afslag, som fra Kronen have været i lang Tid, Kronen til Skade og Fordærv, og dem, som saadanne Len i Pant have havt og endnu have, til stor Sjælevaade og evig Fordærvelse, som er at befrygte efter Guds og den hellige Kirkes beskrevne Lov og Ret, begjærende af os, at vi den Sag vilde til os annamme og overveie derudi ei aleneste Kronens Bestand, men ligesaavel deres Sjæles Nødtørftighed og Gavn, som saadant Gods og Pant i saa Maade have havt i Værge og end have. Hvilken Sag vi alle Forskrevne efter vor naadige Herres Begjæring til os annammede og yderligere imellem os overveiede, som det sig burde. Men i

„forskrevne Sag betragtede vi nyttigere at være at følge Guds Retvisshed til Sjælens evige Frelse, end nogen Mands forgængelige Uretvisshed i at have, nytte og sammendrage Verdens Rigdom i saa Maade imod Guds og den hellige Kirkes retvise Skikkelse som forskrevet staaer. Thi have vi alle Forskrevne vor naadigste Herres og Sverrigs Riges Raad endrægtig med fri Villie og efter nøie Overveielse, uden Nogens Modsigelse, for Ret fundet og for Ret udsige, at alle de Godser, Len og Rente, som indtil denne Dag fra Sverrigs Krone have udstaaet til Pant, skulle frit igjenkomme, ihvor de helst ligge i Sverrigs Rige, eller hvosomhelst dem i Pant eller i Værge haver, Geistlige eller Verdslige; og alle saadanne Pantegodser dømme vi, alle fornævnte vor naadige Herres Kong Christierns og Rigens Raad, i og med dette vort aabne Brev til og under hans Naade og Sverrigs Krone at skulle blive fri, kvit, ledig og løs, uden nogen Mands Modsigelse eller Paaskud i nogen Maade efter denne Dag. Var det og saa, at noget af Kronens forskrevne Pant ikke havde staaet saa længe ude, at Oppebørselen gjorde fuldt for Hovedsummen efter tilbørlig Beregning, da skal vor naadige Herre Kong Christiern dem fuldgjøre og vederlægge hvad der mangler i Hovedsummen. Er og Oppebørselen ved noget af forskrevne Panter mere end Hovedsummen, det sætte vi til vor naadige Herre, saa at de, som saadant Pant i Værge havt have indtil denne Dag, skulle sig med Hans Naade derom forlige som Guds og den hellige Kirkes Ret udviser".

Hvad der strax er os saa paafaldende i dette Aktstykke, er den sære Omhu for Panthavernes Samvittighed og Salighed i et, som det synes vor Tids Mennesker, rent verdsligt Anliggende. Dette hidrører fra den Lov, Rigsraadet paaberaabte ved denne Leilighed: Guds og den hellige Kirkes Lov, det er den kanoniske Ret, den katholske Kirkes almindelige Lov. Thi det er netop en Grundsætning, denne Lov fastholder, at naar et frugtbringende Pant — et Jordgods, et Hus, en Indtægt — overdrages Kreditor af Laaneren, saa skal han for Samvittighedens Skyld give det tilbage, saasnart han har af Pantets Frugter faaet Laanets Hovedstol erstattet tilligemed sine mulige Omkostninger; han maa Intet beregne sig som Rente, der betragtes som Aager. Aager er efter denne Lov en sjælefordærvende Misgjerning, der sætter Saligheden i Fare. At Kong Christiern og Rigsraadet søgte Hjemmel for Re-

duktionen i denne Lov, laa Begge nær nok. Kongen havde allerede i Aaret 1453 sat en lignende Inddragelse af pantsat Krongods igjennem i Danmark ved Benyttelsen af samme Argument og samme Lov; og det svenske Rigsraad kunde heller ikke tage i Betænkning at paaberaabe Kirkeloven, da den i Indledningen til Sverrigs egen Landslov, saaledes som denne var gjennemseet og vedtaget Aar 1442 under Kong Christoffer, nævnes som den almindelige Ret, der forbeholdes, hvor Talen er om Geistligheden; og Laanesager, hvorom Udsagn findes baade i det Nye og det Gamle Testamente, betragtedes i Middelalderen som geistlige Sager, der ogsaa hørte under geistlig Dom. Men man spørger med Forundring, hvorfor Konge og Rigsraad her i denne Reduktionssag tyede til den fremmede Lov, da Landets egen, saa nylig stadfæstede Lov gav al fornøden Hjemmel for Inddragelsen af Krongodset. Kong Christoffers Landslov forbyder enhver Konge at mindske Kronens Gods og Rente for en anden Konge; „gjør nogen Konge det", siger den, „haver den Konge, som efter kommer, Magt til at kræve og tage det tilbage, om han vil" *). Det er denne Bestemmelse, der i det 17de Aarhundrede fik afgjørende Betydning for Sverrigs Historie. Hvorfor have Kong Christiern og det svenske Rigsraad nu i 1458 ikke benyttet den? — Vistnok forundrer man sig ofte over den Ringeagt for, eller den Forglemmelse af, de vedtagne Overenskomsters og Aktstykkers klare Ordlyd, man saa ofte støder paa hos Datidens Mennesker; men i nærværende Tilfælde er det dog utænkeligt, at Rigsraadet skulde have glemt eller ikke kjendt Landslovens Ord. Kongen og Raadet maa med Bevidsthed have skudt denne Lov tilside for at søge Hjemmel i en anden Lov, mod hvilken Samtiden ikke vilde reise Indsigelse som Sverrig uvedkommende. Og virkelig havde Begge Interesse i at handle saaledes: Kongen, fordi han ved at fremdrage Landslovens Kongebalk og støtte sig til den, hvor den talte til hans Fordel, ogsaa maatte respektere den i de Bestemmelser, der vare ham imod, og det er jo netop dens Kongebalk, der byder, at indfødt svensk Mand skal vælges til Konge; og Rigsraadet, fordi Landsloven lægger en langt større Magt i Henseende til Krongodsets Reduk-

*) Konung Christoffers Landslag, utg. af C. J. Schlyter, Konungs balker. cap. 2, p. 12—13; cap. 4, p. 16.

tion i Kongens Haand, end Aristokratiet var tjent med at indrømme Kong Christiern, der med denne Lov i Haanden havde Hjemmel til at tilbagefordre Alt, hvad der var kommet fra Kronen, ikke Pant alene, og uden Erstatning. Derfor kunde Konge og Raad nu enes om, at gaa Landsloven forbi og i dens Sted motivere den mindre Reduktion ved Hensynet til „Guds og den hellige Kirkes Lov".

Den tredie Hovedsag, der afgjordes paa denne Herredag, er en Dom over den flygtede Kong Karl, hvilken Rigsraadet afsagde Dagen efter, den 30te Mai 1458. Det svenske Rigsraad med tre Biskopper i Spidsen berette i Domsakten, at Kong Christiern var fremstaaet for dem og havde begjæret Ret over Kong Karl, idet han fremstillede „den store Fordærv, disse Riger vare komne i for hans Skyld, idet de adskiltes i den faste kjærlige Sammenbindelse, som de i mange Aar og lang Tid været have og ubrodelig skulde blevet, hvorom gode og faste Forvaringer ere gjorte og givne med Eder, Løfter og faste beseglede Breve, lydende med flere Ord og Artikler, og hvori saa klarlig udtrykt er, at om Nogen være eller vorde kunde saa mægtig af Slægt, Byrd eller Kronens Len og Rente, at han nogen Tid djærvedes til, saadan kjærlig Sammenbindelse at forstyrre eller imod at gjøre, sig selv eller nogen af sin Slægt til Konge i noget af Rigerne vældig at ophøie, og Rigerne derfor adskiltes, da skulde rettes over ham som over en Rigens Fordærver; — og Kong Karl, for sin Ærgjerrighed, Hoffærdighed og Ondskab saadan kjærlig Bebindelse ei agtende, imod sine egne Eder, Løfter og Breve lod sig vældigen vælge, dømmes og krones til Konge over Sverrigs Rige imod Sverrigs Lov, og imod mange værdige Rigens Raaders Villie, endskjøndt de for deres Livs Fare og store Fordærv turde det ikke vedergjøre eller aabenbare nægte. Og dermed adskiltes disse Riger og kom i stor fordærvelig Krig, som desværre mange Uskyldige saa vel som Skyldige have faaet at fornemme og i stor Fordærv komne ere, med Brand, Rov og Mord etc. — Fremdeles berettede vor kjæreste naadige Herre Kong Christiern den store Fordærv, Kong Karl gjorde Sverrigs Rige, idet at han med sig bortførte alle Rigens Klenodier, Guld, Sølv og Penge, og haver gjort og ladet Sverrigs Rige i saa stor Skade, som det nogensinde været haver; og at han ikke alene bortførte det, han i sin Tid tilsam-

„menlagt havde, baade af Kronens Skat og Rente og i andre Maader, rettelig eller urettelig, men ligesaavel kostelige Rigens Klenodier og Guldkroner, som givne vare dette Rige til Værdighed og hæderligt Minde om den ædle Fyrstinde Dronning Margarete og Dronning Philippa, hvis Sjæle Gud naade; og siden han ud af Riget kom og vor naadige Herre Kong Christiern var fuldmægtig Konge efter Sverrigs Lov og Ret, da haver han ladet føre Avindskjold mod vor naadige Herre ind paa Sverrigs Rige og ladet plyndre og brænde Skibe og Andet, hvilket for os med tilbørlige Vidner nu strax bevist var, og styrker vor naadige Herres og Rigens Fjender med Guld og Sølv, Hjælp og Trøst paa Rigens Argeste og Fordærv etc. Og dertil havde han tænkt at komme Rigens Lande og Len i større Fordærv med Russer og andre Uchristnes Hjælp og Trøst mod Gud, Ære og Ret, uforvaret, havde Gud det ei besynderlig med sin Naade afvendt, som vel bevisligt er med hans eget aabne beseglede Brev. For saadanne og andre Tiltaler var og er forskrevne Kong Karl indstævnet af vor naadige Herre Kong Christiern ind at komme her i Riget i Pintseuge næst forleden, at gjøre og hænde Ret om forskrevne Ærinder og andre, som vor naadige Herre og Sverrigs Riges Indbyggere have til ham at tale, og har faaet Leide imod al Uret, som sig bør. Nu efterdi han ei kommen er og Ingen paa hans Vegne, som sig i Rette give vil, bad og begjærede vor naadige Herre Kong Christiern, at efterdi Hans Naade paa sine og Sverrigs Riges Vegne haver høieste Tiltale til forskrevne Kong Karl, at vi skulle og ville saadanne Hans Naades og Rigens Ærinder og Tiltale til os annamme og Hans Naade og Sverrigs Krone hjælpe, skikke og dømme Ret i og over forskrevne Kong Karls Arvegods, Kjøbegods og Pantegods, og at vi det saa yderlig betragte og overveie ville, og ham og Sverrigs Krone til Ret hjælpe, saa at han maa saa straffes og rettes for saadan Tiltale og Gjerninger, som vedbør, saa at Andre ei djærves skulle efter denne Dag saadan ærlig og kjærlig Sammenbindelse, som Rigerne udi ere, mod deres Eder, Lofter og beseglede Breve at forstyrre, Rigerne til Fordærv, om saadan Sag gjennemgaaes med Mildhed og ei strengelig forfølges, som sig bør, Gode til en ærlig Bestandelse, og Umilde til en retvis Frygtelse og Amindelse. Hvilket Ærinde vi Alle, vor naadige Herre Kong Christierns og Rigens Raad i

„Sverrig, til os annammede og grandgivelig og med Beraad ransagede og overveiede mellem os, som tilbørligt, og fandt det saa i Sandhed, at de Kæremaal, som vor naadige Herre fremsatte imod Kong Karl, har sig saa forløbet Sverrigs Krone til Fordærv, og at han var stævnet og ei kom til Svar, og Ingen paa hans Vegne, som dertil i Rette svare og gjøre vilde, som det sig burde. Thi vare vi og ere saa endrægtig overens, havende Gud og Retvished for Øine, at vi gjorde, skikkede og domte i forskrevne Sag og om forskrevne Kong Karls Gods, og i og med dette vort aabne Brev, Guds Navn paakaldt, skikke og dømme, dog ei saa strengelig som vedburde, for visse Sagers Skyld, men betragtende og gjorende Miskundhed og Mildhed saavel som Retvished i saa Maade, at alt Kong Karls Arvegods, Kjobegods og Pantegods skal være efter denne Dag og nu domt ere under vor naadige Herre Kong Christiern og Sverrigs Krone til evig Tid for saadanne Ærinder og Tiltale som forskrevet staaer, ihvor det helst er eller ligger i Sverrigs Rige, dog hans Dottres Rettighed uforsomt og uforkrænkt i deres Moders Morgengave og i alle deres fædrene Kjobegods og Pantegods, som deres Fader havde og tilhørte, førend han lod sig saa vældelig indtrænge til Sverrigs Krone Konge at være".

Ved denne Dom er strax at bemærke, at Ærkebiskoppen, hvis Navn er det første blandt Rigsraadernes i de to andre Aktstykker af samme Dage, ikke er nævnt blandt Dommerne, vel neppe fordi han misbilligede Udfaldet, men fordi det rigtignok ikke var sømmeligt, at han hængte sit Segl for et Brev, der indeholdt et Brud paa de Løfter, han havde givet Kong Karls Døttre ved Stokholms Kapitulation. Dengang tilsagdes dem alt deres fædrene og mødrene Gods, nu domtes deres Faders Arvegods, Kjobegods og Pantegods under Kronen, alene med Undtagelse af Døttrenes Ret i det Kjobegods og Pantegods, han besad for sin Tronbestigelse, saa at hver af Døttrene beholdt sin Hovedlod i dette Gods, medens Faderens inddroges. Der fratoges dem altsaa Faderens Arvegods og hans Hovedlod i ældre Kjobe- og Pantegods. At de beholdt Moderens Morgengave var begrundet baade i Sverrigs Lov og i deres Faders Morgengavebrev, der begge erklære Morgengaven for Børnenes mødrene Gods. Da Kong Christierns Paastand gik ud paa alt Karl Knudsens Gods, har vel

Hensynet til Løfterne ved Stokholms Overgivelse bestemt de 20 Dommere, af hvilke de 8 nævnes som Deltagere i Kapitulationen af 15de Marts 1457, til at gaa en Middelvei ved at lade Dottrene beholde Alt hvad der paa nogen Maade kunde forenes med, at Dommen erkjendte Kong Christierns Klage for at være retfærdig. Dette er altsaa den Miskundhed ved Siden af Retvished, de for visse Sagers Skyld havde for Øie ved denne Leilighed. Dommen selv og Inddragelsen af Kong Karls Jordgods fik senere en betydelig Indflydelse paa Forviklingen af Forholdene i Norden.

Det maa iøvrigt have voldt nogen Vanskelighed at finde en Retsgrund til en Stævning og Dom over den landflygtige Konge. Kong Christiern kunde ikke anklage ham som Rebel: Karl var jo Sverrigs Konge, inden Christiern blev Danmarks, og det var først efter hans Flugt at Christiern blev valgt til Sverrigs Konge. Rigsraadet kunde ikke behandle Karl som Usurpator, da det selv havde valgt ham; ubestemte Klager over mulige formelle Mangler ved Valget og ubevist Paastand om, at nogle Rigsraader havde givet deres Stemmer af Frygt, kunde aldrig være afgjørende. Konge og Rigsraad enedes da om at stille sig paa Unionens Standpunkt og lægge det Brud paa „de kjærlige Bebindelser" mellem Rigerne, der var skeet ved det ensidige svenske Kongevalg i 1448 og den heraf følgende Krig, til Grund for Anklagen og Dommen. Disse „kjærlige Bebindelser" vare jo stadfæstede af Kong Christiern ved hans Valg i Stokholm 1457. Nu fremdrog man den Artikel, der i den saakaldte Fornyelse — rettere Opløsning — af Unionen ved Kalmarbrevet af 1438 lyder saaledes: „Item var det og saa, at nogen Mand var i noget af disse Riger, og vilde gjøre imod noget af de andre Riger, saa at Rigerne maatte adskilles og komme til Tvedragt, fordi han var høit besidden, eller og i andre Maader, det skulle Kongen og det Riges Mænd, som han af er, strax, saa snart det klaget og forkyndt vorder, forstyrre og rette derover, baade over Liv og Gods som over en Forræder, uden al Naade". En ganske lignende Artikel er optaget i Halmstadsunionen af 13de Mai 1450; men den kunde ikke komme i Betragtning ved denne Leilighed, baade fordi den var yngre end Kong Karls Valg, og fordi Kong Christiern, som vi have seet, udtrykkelig havde undtaget denne Unionsakt, da han stadfæstede de gamle kjærlige Bebindelser mellem Rigerne. Det er

nu vel saa, at Kongen i sin Klage ikke anfører hin Artikel ordret, ja endog indskyder hvad der ikke staaer i den: „om Nogen sig selv eller nogen af sin Slægt til Konge i noget af Rigerne vældigen ophøier, hvorved Rigerne adskilles", medens Akten aabenbar ikke har tænkt paa en Konge som Fredsbryderen; men dog maa det være denne Artikel, man har fundet det hensigtsmæssigt at lægge til Grund for Anklagen. Og her stemmede atter Kongens og Rigsraadets, eller rettere Jens Bengtsens og hans Hjælperes, Interesse overens. Thi om Kongen ved Rigsraadets Dom fik Ret til at inddrage Kong Karls Gods, saa fik Erkebiskoppen middelbart Retfærdiggjørelse af sin Adfærd, da Artiklen jo netop paalægger „Rigets Mænd" at modsætte sig Fredsbryderen og „rette" over hans Liv og Gods.

Reduktionen af Krongodset og Konfiskationen af Kong Karls Gods, har vel dækket Omkostningerne ved Tronskiftet, saa at Kong Christiern endnu i et Par Aar kunde undgaa nye Skattepaalæg, der i Sverrig altid var den farligste Operation for Unions-Kongerne.

Ved Kong Christierns Forbund med den tydske Orden og deraf følgende Krig med Kong Kasimir af Polen og særligt med Danzig, der tillige var ham forhadt som Kong Karls Tilflugtssted, skal jeg ikke dvæle, da den kun greb lidet ind i Nordens Historie og endte uden kjendeligt Resultat.

En kraftig Understøttelse i alle disse betydelige Foretagender havde Kong Christiern hidtil fundet hos sin Morbroder Hertug Adolf. Denne sidste Schaumburger var det endelig lykkedes at forene Hertugdømmet Slesvig med Grevskaberne Holsten og Stormarn som et af den danske Regering anerkjendt Arveleu. Det danske Rigsraads Brud med Erik af Pommern i Aaret 1439 havde nødt det til at søge en afgjort og endelig Udsoning med Adolf, som var opvoxet i Kampen med Kong Erik om Slesvig. I Lybek sluttedes den 2den Juli 1439 en Overenskomst mellem det danske Rigsraads Udsendte og Adolf, hvorved Rigsraadet forpligtedes til at afstaa Haderslev og Ærø samt forskaffe den nye Konges Samtykke til at Slesvig blev et arveligt Len; og som Følge heraf havde Kong Christoffer den 30te April 1440 i Kolding forlenet

Hertugdømmet til Adolf og hans Arvinger som et Fanelen, endog uden at der i Lensbrevet tales om den Tjeneste af Lenet, som Rigsraadet dog i det foregaaende Brev udtrykkelig havde forbeholdt. Saaledes havde Adolf vundet en fuldstændig Seir over Danmark, som hvis Fjende han endnu dengang maatte betragtes.

Hertug Adolf var to Gange gift, men begge Ægteskaber vare barnløse, — hvo skulde da arve Hertugdømmet efter ham? Han kastede sine Øine paa sin ældste Søstersøn, Grev Christiern af Oldenborg, der flere Gange opholdt sig hos Morbroderen, og hvem denne fik kjær som en Søn. Ham fik Hertugen Ridderskabet i Slesvig til at hylde som sin Eftermand, hvis han selv døde uden Livsarvinger; han vilde ogsaa formaa det holstenske Ridderskab til det Samme, men fandt her nogen Modstand, da Mange ansaa Grev Otto af Schaumburg for nærmere berettiget, dels som Repræsentant for en Sidelinie af den holstenske Grevesłægts Mandsstamme og som allerede i Besiddelse af en Del af Landet nordfor Elben, dels ifølge en Familiepakt, der i Aaret 1390 var sluttet mellem begge Linier, den holstenske og den schaumburgske, hvorved de gjensidigen tilsikrede hinanden Successionen i deres Lande, naar en af Linierne uddøde. Adolf havde saaledes endnu ikke faaet Søstersønnen almindelig anerkjendt som Arving baade i Holsten og Slesvig, da Kong Christoffers Død den 6te Januar 1448 uventet aabnede ham Udsigt til at forskaffe Christiern en endnu anseeligere Stilling. Det var Adolfs Bestræbelser i Forbindelse med Kong Karls Valg og Gullandstog, der bragte det danske Rigsraad til at byde den unge oldenborgske Greve Kronen; men da Adolf kom til Vished om, at Christiern vilde blive Danmarks Konge, vilde han dog som den ægte Slesvigholstener, ja Slesvigholstens egenlige Skaber, sikre Hertugdømmets Adskillelse fra den danske Krone og dets Forening med de holstenske Grevskaber. Han vilde ikke opgive hvad hans Slægt havde kæmpet for i mere end et Aarhundrede og hvad der havde været hans eget Livs Opgave. Søstersønnen maatte derfor den 28de Juni 1448 udstede et Revers, hvori han, for det Tilfælde at han valgtes til Konge af Danmark, forpligtede sig til at holde en Artikel i Kong Valdemars Haandfæstning af 1326 lydende paa, at Hertugdømmet Sønderjylland hverken skulde forenes med eller knyttes til Danmarks Rige og Krone saaledes, at En blev Herre over begge. Derefter var det saa, af

det danske Rigsraad erklærede sig beredt til at vælge Christiern i Haderslev den 1ste September 1448.

Det var den saakaldte Constitutio Valdemariana, Christiern for sin Person stadfæstede; thi Danmarks Rige kunde han dengang endnu ikke forpligte. Hvorledes det i Virkeligheden forholder sig med denne Hertug Valdemars Konstitution, har i vore Dage været Gjenstand for megen Strid mellem Danske og Slesvigholstenere, hvis Udbytte alene er blevet dette, at Ingen kjender Konstitutionen af Andet end netop af Grev Christierns Revers af 1448. Ingen har hidtil seet Konstitutionen, Ingen kan sige, hvorledes dens enkelte Ord lode, eller hvorledes de vare stillede og forbundne; ja end ikke saadanne Muligheder ere afskaarne som de, der ere opstillede af de yderligst gaaende danske Penneførere: at den ligefrem er opdigtet eller forfalsket, eller at man har oplæst for Christiern, som ikke forstod Latin, Noget som ikke virkelig stod i Konstitutionen. Det vilde føre altfor vidt her at gjennemgaa denne Strid; men saameget kan i ethvert Fald ikke bestrides, at Grev Christiern personlig har inden sit Valg til Danmarks Konge bundet sig ved et Tilsagn om, ikke at indlemme Hertugdømmet i Kongeriget. — Den ellers fortræffelige gamle lybekske Krønikeskriver, der har fortsat Fransiskanerlæsemesteren Ditmars Stadkrønike, siger: Begge disse Lande, Hertugdømmet og Grevskabet (Holsten), maatte Kong Christiern opgive, da han blev Konge, saa at hverken han eller hans Arvinger, om han fik Børn, skulde gjøre Krav paa dem. Deraf har Dahlmann i sin slesvigholstenske Danmarkshistorie gjort et selvstændigt Afkald, saa at Grev Christiern skulde to Gange have renonceret paa Slesvig. Men det er aabenbart, at Kronografen kun leilighedsvis har villet gjengive Indholdet af det virkelige Revers, hvorved han skjødesløst har nævnt baade Holsten og Slesvig, da der dog aldrig kunde være Tale om, at det virkelige Afkald ogsaa skulde omfatte Holsten og forhindre dettes Indlemmelse i Danmarks Rige.

Adolf lod sig i Aaret 1455 atter forlene med Hertugdømmet Slesvig af Kong Christiern og det danske Rigsraad; men han har aldrig udtalt sig om, hvorledes han tænkte sig Hertugdømmets Forhold til Kongeriget efter hans Død. At han har villet Slesvigs og Holstens uadskillelige Forening, at han ikke har villet Hertugdømmets Indlemmelse i Kongeriget, at han altsaa har villet

et Slesvigholsten i Ordets ældre Betydning, kan ikke være tvivlsomt, og heller ikke, at han jo vedblivende har betragtet sin Søstersøn som sin Arving. Men selv om hans Tanker havde været formulerede i et Aktstykke, kunde dette ikke have afgjort Retsspørgsmaalet. Og sandsynligvis har han selv ikke været paa det Rene med Maaden og Midlerne til at forskaffe Kong Christiern Efterfølgen. Han har da opsat Sagen saa længe, indtil Døden traadte til og bortrykkede ham i hans 58de Aar den 4de December 1459.

Hvad der nu skete derefter kan jeg ikke fremstille bedre end med den anførte lybske Krønikes Ord. De lyde saaledes i Oversættelse:

„Anno domini 1460 paa S. Vincentius' Dag (d. e. den 22de Januar) holdt de Gode Mænd (Ridderskabet) af Holsten en Dag i Neumünster og gik til Raad om, hvem de skulde vælge til deres Herre. Paa denne Dag (d. e. i denne Forsamling) vare tilstede Grev Otto af Schaumburg med sine Sønner Biskop Ernst af Hildesheim og Junker Erik af Schaumburg, hvor han da forklarede deres Ret til Landet. Dog kunde Holstenerne ikke komme til Beslutning i denne Forsamling, fordi Størstedelen af Adelen i Hertugdømmet vilde have Kong Christiern eller en af hans Brødre, da de frygtede for, at toge de Greven af Schaumburg, saa ødelagde Kongen og hans Brødre Landet og toge Byer og Borge. Men Adelen i Grevskabet vilde have Greven af Schaumburg; thi de frygtede ligeledes for, at Greven med Lybeks og Hamborgs Hjælp skulde lægge Grevskabet øde og vinde de Stæder og Slotte, der ligge. Derfor bestemte de en anden Samling til Mandag før S. Valentins Dag (11te Februar 1460) og lagde den til Rendsborg. Til denne Forsamling sendte Kongen sin Broder Junker Geert, og de gjorde Fordring paa Landet som de nærmeste Arvinger, medens Junker Erik af Schaumburg ogsaa fordrede Landet paa sin Faders Vegne, fordi han var den nærmest dertil fødte paa Sværdsiden; ogsaa var han den Nærmeste ifølge Forbundet. Til denne Forsamling vare Raadet af Lybek og af Hamborg indbudne; dog bleve de ikke tagne med paa Raad, men Holstenerne vare alene paa Raadhuset samlede med Kongens Raad, og hvad de der besluttede det blev holdt hemmeligt. Dog bleve Stædernes Sendebud tilsidst ophentede, og i deres Nærværelse svarede Holstenerne Greven af Schaumburg, at de ikke vilde kaare eller tilstede nogen Herre,

„forend de havde talt med Kongen af Danmark; thi de vilde holde en Samling i Ribe første Søndag i Fasten (den 2den Marts 1460); til denne Samling havde Kongen indbudt dem, og der vilde de være tilstede og høre hvad der var hans Begjæring. Saa blev da besluttet, at Alting skulde blive i Stilstand og uden Forsømmelse indtil 14 Dage efter Paaske (indtil den 27de April), paa hvilken Tid de skulde holde en Forsamling i Lybek; der skulde da Kongen komme med Sine, og ligeledes Greven af Schaumburg, samt det holstenske Raad. Fra begge Sider skulde de der forklare deres Ret, og hvo der havde den bedste Ret, skulde beholde Landet. Dermed hævedes Forsamlingen. Dog blev denne Aftale ikke holdt; thi paa Forsamlingen i Ribe første Søndag i Fasten kaarede Holstenerne Kong Christiern til en Herre, tvertimod hvad de havde lovet; og samme Valg udraabte med lydelig Stemme Bispoppen af Slesvig fra Raadhuset i Ribe for Allemand og sagde, at det holstenske Raad for deres Lands Bedstes Skyld havde kaaret deres naadige Herre Kong Christiern af Danmark til en Hertug i Slesvig og en Greve af Holsten. Derefter i samme Faste kom Kongen ind i Landet Holsten og satte sig i Besiddelse af Byer og Borge; sine to Brødre, som ogsaa vilde være Arvinger til Landet, lovede han at give 80,000 rhinske Gylden for at de skulde opgive Landet.

I samme Aar 14 Dage efter Paaske kom Grev Otto af Schaumburg til Lybek og bragte med sig sine Sønner Bisfop Ernst af Hildesheim og Junker Erik og mange andre Gode Mænd. Han vidste nok, at Holstenerne havde tilstedt og kaaret Kongen til deres Herre og vilde ikke have Greven; men dog kom han for det Mødes Skyld, som med begge Partiers Samtykke var i Rendsborg vedtaget, og vilde forklare og forkynde sin Ret til Landet Holsten. Ogsaa vilde han høre af hvad Grund Holstenerne ikke vilde have ham til Herre. Der kom ogsaa nogle dertil udvalgte af det holstenske Raad; Kongen kom dog ikke, men sendte en Ridder ved Navn Hr. Claus Rønnov. For disse og for Stæderne fordrede Greven Landet paa Arvs Vegne og tillige paa Forbundets Vegne, idet han sagde, at han var den nærmeste Arving af Mandslinien, og at Greverne af Schaumburg og Holsten stode i Forbund, saa at naar den Enes Land blev uden Arving, skulde det falde til den Anden, saaledes som forskrevet staaer. Hertil svarede Holstenerne, at Kong Christiern og hans Brødre vare nærmere Arvinger end

„han, da de vare Hertug Adolfs Søstersønner, og at Spindesiden kunde i deres Land ligesaa vel arve som Mandslinien; og hvad Forbundet angik, saa gav det ham ingen Ret til Landet, fordi Landets Raad havde ikke samtykt og bekræftet det. Da faldt der mange onde Ord fra begge Sider, saa at de adskiltes i Vrede, og Greven red med sine Sønner til Hamborg, men Holstenerne rede hjem.

Kort derefter sendte Biskoppen af Lybek og det holstenske Raad Bud til Hamborg til Greven af Schaumburg og lode ham bede at komme til dem i Oldesloe. Det vilde Greven ikke, men sendte sin Søn Junker Erik og de Raadsherrer, han havde med sig. Dem forebragte nu Holstenerne, at vilde Greven og hans Sønner modtage Penge og opgive den Ret og Tiltale, de mente at have til Landet, siden de dog ikke kunde komme i Besiddelse deraf, saa vilde de tale med Kongen om at give dem en Summa Penge. Saa talte Junker Erik med dem, han havde hos sig, og de raadede ham, at han skulde spørge om, hvor stor en Sum de vel kunde faa for Landet; thi kunde han faa en mærkelig Summa, saa vilde de tilraade, at hans Fader og han og hans Brødre toge Pengene. Saa kom det da dertil efter megen Tale, at Biskoppen og de holstenske Raader bode ham 43,000 rhinske Gylden, at betale i 3 Terminer, og Breve bleve opsatte derpaa, som Grev Otto og hans Sønner skulde besegle, hvori stod, at de skulde opgive Landet, saa at hverken de eller deres Arvinger nogensinde vilde gjøre Paastand paa Landet Holsten. Dog bleve disse Breve ikke beseglede, heller ikke blev Afkaldet vedtaget paa den Tid; men Greven og hans Sønner toge Sagen i Beraad. Dog, da de havde betænkt sig, samtykte og beseglede de Brevene, saa at Landet Holsten ganske blev opgivet af Greven af Schaumburg og hans Arvinger for de 43,000 rhinske Gylden".

Denne samtidige Fortælling er Grundlaget for de senere Fremstillinger i Forbindelse med de endnu bevarede Aktstykker. Af disse have to faaet varig Betydning for disse Landes Historie, nemlig det store Privilegium, dateret Ribe, Onsdag efter Invocavit (5te Marts) 1460, og den saakaldte tappere Vorbeterung, dateret Kiel, Fredag før Palmesøndag (4de April) samme Aar. Det første af disse bærer aabenbar Hastværkets Præg. Det er paa mange Steder utydeligt og ubestemt; saaledes kan det deraf ikke sees klart,

om Fyrsten alene har Ret til at begynde en Krig, eller om han er bunden til Raadets Samtykke. De enkelte Artikler ere ogsaa kastede vildt imellem hverandre, som om de vare nedskrevne der, hvor de just faldt Koncipisten ind. Den saakaldte tappere Vorbetering er langt klarere og overhovedet langt bedre redigeret. Ribe-Privilegiet kan snarere kaldes et dansk end et tydsk Aktstykke, ihvorvel dets Sprog er tydsk; thi ikke alene er det udfærdiget i en dansk By, men det er det danske Rigsraad, eller dog 17 geistlige og verdslige Medlemmer af det danske Rigsraad, der til Vitterlighed og som et Slags Garanter for Kongens Ord have med ham hængt deres Sigiller for dette aabne Brev. Kielerbrevet er udstedt af Kongen alene.

Den offenlige Ret for Fyrstendømmerne, disse to Frihedsbreve fastsætte, ligner i mange enkelte Punkter hvad der var bestemt for de tre Kongeriger eller for et af dem. Landsherren skal skaffe hver Mand Ret i Landene selv og maa ikke stævne dem for sig ud af Landet; derfor skal han have en Drost i Slesvig og en Marskalk i Holsten. Disse faa desuden Fuldmagt til i Landsherrens Fraværelse at træffe alle fornødne Anstalter til det offenlige Vel, endog til at opbyde Ridderskabet og fordrive Magt med Magt, om Fremmede indvælte sig paa Landet, eller Indenlandske bruge Vold. Landsherren kan ikke uden Raadets og Mandskabets Samtykke paalægge nogen Skat eller begynde nogen Krig. Han skal een Gang om Aaret samle de holstenske Landstænder ved Bornhøved, de slesvigske ved Urnehoved, o. m. desl. Men hvad der er det egenlig Betegnende for Slesvigholstens offenlige Ret, som nu første Gang fortes tilbogs, er Bestemmelserne om Valget, om Forholdet til begge Fyrstendømmers Lensherrer og om deres indbyrdes Forbindelse. „Endvidere bekjende Vi", siger Kongen, „da Vi med samt Vore kjære Brødre Mauritzius og Geert, Grever af Oldenborg, paa Fødselens Vegne ere de nærmeste Arvinger til disse Lande efter Vor salig Morbroders Hr. Adolfs Død, at Vi ere kaarne til en Herre ikke som en Konge af Danmark, men formedelst den Gunst, disse Landes Indvaanere have til Vor Person, og at disse Lande ikke arves af nogen af Vore Børn eller Slægtninge; men ligesom Vi nu ere kaarede ved disse Landes Indbyggeres frie Villie, saa skulle disse, saa ofte Landene blive herreløse, beholde deres Kaar til at kaare et af Vore Børn til en Herre,

„eller om ingen Børn var, da til at kaare En af Vore rette Arvinger. Den der saaledes bliver kaaret, skal æske og tage sine Len af sine Lensherrer, af hvem de gaa til Len, og gjøre som sig med Rette bør". Og længere nede i det store Ribeprivilegium hedder det: „Disse Lande love Vi, af al Vor Formue at holde i god Fred, og at de blive evig sammen udelt".

Denne Kong Christierns Kaaring til Hertugdømmet Slesvigs og Grevskaberne Holstens og Stormarns Landsherre paa saadanne Betingelser har jo i vore Dage været Gjenstand for mange varme Debatter, som jeg vel skal vogte mig for at mane frem af den blodige Grav, hvori de nu ere stedte til Hvile. Jeg indskrænker mig til at fremhæve nogle Hovedpunkter, der som historisk sikre ere nødvendige til at forstaa, hvad der da skete:

1. Der er ikke Tale om Constitutio Valdemariana, eller om Kong Christierns Anerkjendelse af den. Det er som om Ingen i 1460 har tænkt paa, at der existerede saadanne Aktstykker.
2. Ridderskabet i Slesvig og Holsten træder i disse Forhandlinger op som eet Samfund. Faktisk er et Slesvigholsten allerede færdigt, forend der bliver Tale om at vælge Kong Christiern.
3. Ridderskabet træder fra først af, og af egen Magtfuldkommenhed, op som det, hvem Afgjørelsen tilkommer; begge Prætendenter, først Greven af Schaumburg, saa Kongen, anerkjende det faktisk som saadant, idet de personligt eller ved Sendebud føre deres Sag i Ridderskabets forskjellige Møder.
4. Ridderskabet anerkjender de oldenborgske Brødre som Adolfs Arvinger, og det er som saadan Kongen kaares til Herre i Fyrstendømmerne.
5. Den Valgret, Ridderskabet derved tiltager sig, er ikke en ubegrændset Frihed til at vælge hvem det vil, men ligesom den, der vedtoges i den bergenske Overenskomst, en Ret til at hylde den nærmeste Arving og derved sikre sig en bindende Stadfæstelse af Privilegierne.

Intet viser dette bedre end Kielerbrevet af Fredag før Palmesøndag, hvor Kongen udtrykkelig siger: „Om Vi eller Vore Børn og Arvinger afgik og ikke efterlod Os flere end een Søn levende,

„hvilken var Konge af Danmark, da skulle Indvaanerne i disse Lande beholde deres frie Kaar til at keise den samme Konge til en Hertug af Slesvig og Greve af Holsten og Stormarn, og da skal han være pligtig til, paany at stadfæste, forbedre og besværge alle de Artikler og Privilegier, Vi have givet disse Lande og deres Indvaanere. Vil han ikke gaa ind herpaa, da skulle Indvaanerne ikke være forpligtede til at kaare samme Konge til deres Herre; men saa skulle de kaare en af Vore nærmeste Arvinger til deres Herre". — Man seer saaledes, at det frie Valg, Kong Christiern indrømmer Fyrstendømmernes Stænder, ikke betyder det, vi nu kalde et frit Valg; det forudsees jo endog, at de kunne komme til at kaare den, de ikke kunne lade være at kaare. Kaaringen bliver i saa Fald ikke andet end en Anerkjendelse, en Hylding, men betinget af Privilegiernes Bekræftelse. Og det maa ikke oversees, at denne sidste og yderligste Indskrænkning af Valgretten ikke staaer i Ribebrevet, hvor man kunde tro, at det danske Rigsraad havde faaet den anbragt, men i Kielerbrevet, den tappere Vorbeterung, som ingen Dansk har Del i.

Kong Christiern har modtaget Fyrstendømmerne paa disse Vilkaar og derved gaaet uden om alle de vanskelige, man kan gjerne sige: ubesvarlige Retsspørgsmaal. Han har virkelig sagt til Slesvigholstenerne: „Er jeg ikke Adolfs Arving, saa er jeg Slesvigs Lensherre". Dette Sidste ville de fleste danske Skribenter at han skulde have fastholdt. De dadle, at han ikke inddrog det slesvigske Len til Danmark, de gjøre personlig Herskelyst til hans Bevæggrund, de dadle ham, fordi han fiskede efter Holsten med Slesvig og saaledes tilsidesatte Danmarks Ret og Fordel for sin Familieinteresse. Men denne Dom synes ikke retfærdig. At Kong Christiern gjerne vilde strække sit Scepter saa vidt over Nordens Lande som muligt, betvivles ikke. Hans Forhold til Sverrig viser det. Men naar han og hans danske Rigsraad spurgte om hvad der var Danmarks Fordel: enten at Kongen gik ind paa et Slesvigholsten, som det da var, og tog imod begge Fyrstendømmer som han kunde faa dem, eller at han forsøgte at optræde alene som Danmarks Konge, Slesvigs Lensherre, og at sprænge Forbindelsen mellem Slesvig og Holsten, saa var dette det samme som at spørge, om det var Danmark tjenligt, nu at gjenoptage Erik af Pommerns Krig. Ja, havde Danmark, eller Danmark-Norge, staaet alene, —

havde den danske Adel ligesaa afgjort vendt sig imod et Slesvigholsten, som den stred for at give Sverrig en Konge, og havde Kong Christiern været en overlegen Feltherre, saa havde en saadan Krig med Opbydelse af alle Danmarks Midler maaske kunnet drage Slesvig ud af den Forbindelse med Holsten, der da allerede havde over et Aarhundredes Hævd. Men det var kun altfor vist, og Kong Christiern selv skulde snart gjøre Erfaringen, at Danmark ikke paa engang kunde fastholde Sverrig og gjenvinde Slesvig. Danmark maatte være nøiet med, at den fælles Hersker dog knyttede et Baand mere end det svage og lidet betydende Lensforhold imellem Kongeriget og Hertugdømmet. Det danske Rigsraad kunde have nogen Grund til at haabe, at der af denne Forbindelse efterhaanden lod sig udvikle et stærkere Baand mellem de to Lande. At det i Virkeligheden blev anderledes, er ikke deres Feil. Det synes derfor, at man ikke med Føie kan dadle Kongen og Rigsraadet, fordi de holdt paa Slesvig i et Slesvigholsten — den eneste Form, hvorunder Slesvig da kunde fastholdes, naar man ikke vilde sætte baade Slesvig og Sverrig paa Spil ved en uvis Krig imod Slesvigholsten og dets tydske Hjælpere.

Tredie Afdeling.

Kong Christierns Pengenød. Uro i Sverrig. Ærkebiskop Jens Bengtsen fængslet 1463. Opstand og Krig i Sverrig. Kong Karl tilbage. Kong Karl frasiger sig Kronen. Axelsønnerne. Anarki i Sverrig. Ivar Axelsen undsiger Kong Christiern. Niels og Sten Sture. Axelsønnerne forbinde sig med Sturerne. Kong Karl atter i Stokholm. Kong Karls Død og Eftermæle. Sten Sture Rigsforstander. Kong Christierns Krigstog. Slaget paa Brunkebjerg. Frugtesløse Underhandlinger.

Kong Christiern havde maattet betale en høi Pris for de to Fyrstendømmer. Alene Schaumburgeren og de to Brødre skulde have 123,000 Gylden i bestemte Terminer. Størrelsen af denne Sum efter Nutidens Forestillinger er det vanskeligt at angive; men jeg troer dog snarest, at den vilde svare til 2—3 Millioner

Rdlr. Men ligesaa meget, eller mere, have andre Poster, Kongen maatte overtage, sikkert beløbet sig til, saasom Hertug Adolfs Gjæld, pantsatte Domæners Indløsning, betydelige Summer til de indflydelsesrigeste Medlemmer af Ridderskabet, — Summer, for hvis Størrelse man efter Sagens Natur ikke har noget Maal. Det er altsaa indlysende, at Kongen maatte komme til dels Skattepaalæg paa sine Riger og Lande, dels til at søge Laan hvor han kunde faa dem, hvilket atter kun lod sig gjøre ved at overdrage Domæner og Indtægter til Kreditorerne som brugeligt Pant, der da gjorde sig dem saa nyttige som de kunde: — en Laanemaade, der maatte gjøre ethvert ordenligt Finantsvæsen umuligt og føre især en Mand som Kong Christiern, der ikke forstod sig paa Økonomi, ind paa en Vaklen imellem Bankerottørens svigefulde Løfter og vilde Spekulationer, og Despotens voldsomme Reduktioner. Det er efter 1460 dette elendige Finantsvæsen, der karakteriserer Kong Christierns Regering, og som har havt den største Indflydelse baade paa hans og paa Nordens Historie. Men i Øieblikket havde han rigtignok vundet en Stilling, ingen nordisk Konge hverken før eller efter ham har indtaget, og som for Fjernerestaaende maatte tage sig glimrende ud: fra Ishavet til Elben, fra Nordsøen til Ruslands Grændser lød Alt hans Bud. De første tolv Aar af hans Regeringstid, som vi hidtil have gjennemgaaet, maatte henstille ham som en Statsmand, der i det mindste besad den største af alle politiske Egenskaber: han havde Lykken med sig. Da indtraadte Vendingen.

Penge og atter Penge blev nu Christierns Fordring til alle Rigerne og Landene. Allerede i 1461 forlangte han en Skat i Hertugdømmerne af 5 Mark af hver Plov. Dette fandtes altfor trykkende; Kongen maatte slaa af og tilsidst nøies med 1 Mark af Ploven. I Danmark lagdes Bønderne i Læg, saa at 4 maatte betale 5 Mark. Og da Kongen i samme Aar kom til Sverrig, forlangte han af Rigsraadet, og fik bevilliget, en Mark svensk af hvert Arnested. Man knurrede, mente at det stred imod Kongens Løfter, var misfornøiet over, at Sverrig skulde betale Slesvig og Holsten; og Almuens overgjemte Nag begyndte atter at røre sig. Hertil kom, at Kong Christiern paa denne Reise var heldig — eller uheldig — nok til i Stokholm at opdage, hvor det var at Kong Karl havde skjult den Del af sin Skat, han ikke kunde føre

med paa sin Flugt. Han bad sig en Dag til Gjæst i Dominikanerklosteret i Stokholm, og efter Maaltidet fik han med gode og onde Ord Munkene til at forraade Hemmeligheden. Der fandt han i Mønt over 7000 Mark og saa mange Kostbarheder, at Værdien af det hele Fund angives til 16,000 Mark. Denne Skat tog han helt til sig selv og førte den med sig ved sin Tilbagereise, til stor Misfornøielse for Rigsraadet, der med Grund mente, at Skatten tilhørte Sverrigs Rige, ikke Kongen, og som vel ogsaa mindedes, at Bortførelsen af Skatten havde været et af Kong Christierns egne Klagepunkter i Retssagen mod Kong Karl. Paa samme Tid fandt Kong Christiern Leilighed til at gjøre andre dybe Greb i fremmede Kasser. En pavelig Nuncius Marinus de Fregeno havde i to Aar prædiket Aflad og samlet Penge i Sverrig til Krig mod Tyrkerne. Han har formodenlig ikke forud erhvervet Tilladelse hos Kongen; da denne erfarede, at han allerede havde sendt en betydelig Sum til Lybek, lagde han Beslag paa alt hans indsamlede Gods, som endnu var i Sverrig, vel en 7,000 Mark. Afladskræmmeren hylede; men da han ikke engang selv kunde komme bort fra Landet, maatte han forlige sig med Kongen saaledes, at denne beholdt hvad han havde taget, medens Legaten fik hans Tilladelse til at drive sin Handel baade i Norge og Sverrig, imod at give Kongen Halvdelen af disse syndige Penge. For at dække Sagen med et anstændigt Navn, erklærede Kongen, at Pengene skulde anvendes til en Krig imod Russerne, Christenhedens Fjender. Paa Tilbagereisen optog han i Vadstena Kloster som Laan en betydelig Sum, som Kong Erik havde skjænket til en geistlig Stiftelse, der endnu ikke var kommen istand. Han forpligtede sig til inden fire Aar enten at oprette Stiftelsen eller at tilbagebetale Laanet; men om og Løftet maaske har været ærligt ment i Øieblikket, saa vendte Alt sig snart saaledes, at der ikke blev Tale om dets Opfyldelse. Regner man hertil Tvangslaan hos rige Folk, nye Pantsættelser af Krongods, overhovedet et fiskalsk Tryk, der altid maa følge med et saadant Finantsvæsen, kan man ikke undre sig over den stigende Misfornøielse i Sverrig, der ikke kunde finde Trøst i, at Trykket ikke hvilede lettere paa de andre Lande, og hvis Almue aldrig glemte de Lidelser, Krigen for saa faa Aar siden havde paaført Folket fra den, der nu var dets Konge.

Det varede ikke længe, inden denne Stemning hos den svenske

Almue kom til Udbrud. Ærkebiskoppen Jens Bengtsen var i Sverrig selv den egenlige Bærer af Situationen siden Kong Karls Fordrivelse. At han med Argusøine vaagede over enhver Yttring, der lød gunstig for Kong Karl, og over enhver af dennes Bevægelser, var naturligt. I Slutningen af Aaret 1462 mente han at være kommen paa Spor efter Stemplinger til Fordel for den fordrevne Konge. Han fangede en reisende Kjøbmand, der udbredte Rygter om, at Kong Karl rustede sig til at vende tilbage, og som skal have bragt Breve fra den fordrevne Konge til hans Venner i Sverrig. Ærkebiskoppen blev urolig og begyndte en skarp Forfølgelse mod dem, han kastede sin Mistanke paa. Kong Christiern opfordrede han til at komme ind i Riget saasnart som muligt og med en anseelig Krigsmagt. Kongen fulgte Opfordringen og traf i Vadstena sammen med Ærkebiskoppen, der raadede ham til at fratage Kong Karls Svoger Gustav Karlssen Stækeholms Slot og Erngisl Nielsen Stækeborg. Ogsaa dette Raad fulgte Kongen, som han da i denne Tid, efter sit eget Udsagn, lod sig ganske lede af Ærkebiskoppen. Da Kongen den 16de Marts 1463 kom til Stokholm, foretoges adskillige Fængslinger blandt Stokholms Borgere og mistænkte Adelsmænd. Tortur anvendtes for at afpresse Fangerne Oplysninger om den formente Sammensværgelse, hvorved dog efter de svenske Skribenters Sigende Intet kom for Dagens Lys. Desuagtet troede Kongen endnu Jens Bengtsen saa godt, at da denne sagde ham, at gav Kongen ikke Befalingen paa Stokholms Slot til ham selv, vilde han ikke sidde paa Tronen til Mortensdag, saa fratog Kong Christiern sin ellers paalidelige Tilhænger Ture Turesen Bjelke Slottet og overdrog det til Ærkebiskoppen. — Kongen støttede sig saaledes i Et og Alt til denne Mand, hvis Adfærd imod Kong Karl dog maatte have gjort ham mistænkelig.

Kong Christiern rustede sig nu til et Tog til Finland og fik i den Anledning af Rigsraadet bevilliget en saakaldt Skibsskat paa Almuen: hver Skattebonde skulde give 1½ Mark, hver Landbo det Halve, hver Borger Halvdelen af den aarlige Skat. Udrustningen, bestaaende af Danske og Svenske, blev færdig ved St. Hansdagstid, saa at Kongen, fulgt af mange svenske Raadsherrer, afgik til Aabo den 2den Juli 1463. Medens han var borte inddreves Skatten. Men i Upland reiste Bønderne sig imod den. Nogle

Tusinde i Tallet droge de til Stokholm og forlangte af Erkebiskoppen paa Slottet Eftergivelse. Jens Bengtsen havde Kongens Ordre til fast og uden Afslag at inddrive Skatten; desuagtet veg han for Tumulten og lovede i Forbindelse med nogle tilstedeværende Medlemmer af Rigsraadet at skrive til Kongen om Nedsættelse. Men Bønderne kom strax tilbage med det enstemmige Raab, at de ikke vilde give det Allermindste af denne Skat. Da fritog Erkebiskoppen dem ganske paa Kongens Vegne. Saasnart hans Beretning om Sagen kom til Kongen i Finland, vaagnede Mistanken imod Erkebiskoppen hos ham, som om Jens Bengtsen selv spillede under Dækket med Bønderne og Alt hvad han havde tilraadet Kongen kun var lagt an paa, at gjøre denne forhadt, for at bringe de vigtigste Slotte i Erkebiskoppens egen og hans Tilhængeres Haand. De tilstedeværende svenske Raadsherrer synes at have styrket denne Mistanke, saa at Kongen opgav Toget i Finland og vendte tilbage til Stokholm i August 1463, hvor han nu strax fratog Erkebiskoppen Befalingen, som atter betroedes Ture Turesen. Ja efter at Sagen var overveiet i et Rigsraadsmøde, lod Kongen Erkebiskoppen indsætte i Fængsel paa Slottet. Rygtet herom bragte Bønderne i Upland paany i den heftigste Bevægelse. En stor Skare — Kong Christiern angiver den til 8,000 Mand „Adelsmænd, Krigsmænd, Kjøbstædsmænd og Bønder", — drog mod Stokholm, medens Kongen var paa Tog imod Erkebiskoppens faste Slot Almare-Stæket, der uden Modstand opgaves til ham. Bondehæren besatte den 18de August Brunkebjerget, da endnu ikke bebygget, og gik om Natten strax over til Helgeaandsholmen, som dengang udgjorde en Forborg for Staden imod Nord. Havde de havt Stiger med, vilde de kunnet bemægtige sig Staden selv ved Overrumpling samme Nat. Nu vækkedes den sovende Borgervagt af Bøndernes Forsøg paa at sprænge Porten, Stormklokken lød og Borgerne afsloge Angrebet. — Saasnart Kongen ankom fra sit Tog, Søndag Morgen den 21de August 1463, angreb han Bondeskaren, fratog den Helgeaandsholmen under stort Blodbad og kæmpede saa med den indtil Aften, da den endelig, efter at et Tusinde Mand vare faldne og Flere saarede og fangne, faldt til Føie og ved nogle af Raadsherrernes Mægling fik Kongens Naade. Hovedmanden Jon Lindorm, der var greben paa Flugten, blev dog med

otte Andre steilet den 26de August. Det forstaaer sig, at nu blev Skatten betalt.

Men Kongens Mistanke til den fængslede Erkebiskop var endnu lige levende. I gjentagne Møder paa Stokholms Slot med Rigsraadet, baade Geistlige og Verdslige, overveiedes hvad der var at gjøre med Prælaten; og efter Raadets, ogsaa de Geistliges, Tilskyndelse besluttedes det, ikke alene at holde ham fængslet, men endog at føre ham til Danmark, dog at om Kongen vilde anlægge en Retssag imod ham, skulde det skee i Sverrig for Rigets Raad. Ifølge denne Beslutning tog Kongen Jens Bengtsen med sig, da han midt i Oktober afseilede til Kjøbenhavn, hvor Fangen blev indsat i et af Slotstaarnene. Saaledes havde Kong Christiern rask og kraftigt nedslaaet dette første Opstandsforsog, men ogsaa med stor Haardhed og Blodsudgydelse.

Biskop Ketil Karlssen (Vasa) af Linkøping, Jens Bengtsens Søstersøn, havde ikke ladet Kongen mærke Andet, end at han i det mindste rolig fandt sig i Erkebiskoppens Behandling. Han havde deltaget i de to sidste Rigsraadsmoder, hvor Beslutninger fattedes om Erkebiskoppens fortsatte Anholdelse og Bortførelse til Danmark, uden at gjøre Indsigelse derimod; han havde siden, da Kong Christiern paa Tilbageveien forlod Flaaden og drog Landveien gjennem Østergotland, fulgt ham som tro Mand gjennem sit Stift. Men neppe var Kongen kommen tilbage til Danmark, før Biskoppen kastede Masken. Først skrev han til Kongen og forlangte Erkebiskoppens Frigivelse; og da dette ikke frugtede, reiste han strax efter Helligtrekonger 1464 Oprørsfanen. Han gjorde sig hurtigt til Herre i Østergotland, drog nogle Kjøbstæder paa sin Side og begyndte at beleire enkelte af de kongelige Slotte. I Upland grebe begge Erkebiskoppens Brødre, Ridderne Christiern og David Bengtsen, med Niels Christiernsen Vasa, Befalingsmand paa Vesteraas Slot, og flere af Erkebiskoppens Slægt og Venner til Vaaben. Dalekarlene sluttede sig til dem. Derimod tiltraadte Ingen af de fornemste Raadsherrer eller af Befalingsmændene paa de vigtigste Slotte. Paa et Møde i Vesteraas i Begyndelsen af Februar 1464 udraabtes Biskop Ketil til Anfører. Med en stor Skare, blandt hvilken Dalekarlene udgjorde Hovedstyrken, drog han mod Stokholm, som han nu begyndte at beleire.

Saasnart den utrættelige Kong Christiern fik Efterretning om

denne Bevægelse, vendte han med stor Rasthed atter tilbage til Sverrig. Ved Breve til Almuen i flere svenske Landskaber forsvarede han sig mod det udspredte løgnagtige Rygte, at han nu vilde paalægge en ny Stat af 4 Lod Sølv og en Oxe af hver Bonde. Selv drog han med en Hær, der efter svenske Kilder vistnok overdrevent anslaaes til 6,000 Mand, midt i Marts Maaned i Ilmarscher fra den danske Grændse over Vimmerby, Linkøping, den endnu islagte Bugt Bråviken saa hurtigt mod Stokholm, at han allerede stod i Stadens Nærhed, førend Beleirerne vidste af det. De flygtede da i største Hast, saa at Kongen allerede den 25de Marts 1464 uden Modstand drog ind i Staden. Her undte han Hæren et Par Rastdage og nedslog saa Opstanden i Upland samt indtog paany Ærkebiskoppens Slot Stæket, der imidlertid var faldet i Opstandspartiets Hænder. Dette befæstede Slot betroede han til den samme Gustav Karlssen, hvem han efter Ærkebiskoppens Tilskyndelse havde for et Aar siden frataget Stækeholms Slot: et Vink om, at han fastholdt Mistanken imod Ærkebiskoppen, som om denne har villet lægge ham ud med sine tro Mænd og derved forberede hans Fald.

Imidlertid havde Biskop Ketil ikke været ledig. Han selv og den unge Sten Sture, Kong Karls Søstersøn, havde været oppe i Dalarne og atter bragt Bønderne paa Benene. Kongen drog da imod Vesteraas, lod Slottet indeslutte og forfulgte den atter vigende Bondehær op imod Dalarne. Denne tog Stilling i Skoven ved Haragers Kirke; Kongen trængte den 17de April 1464 efter den ind i Skoven, kom igjennem de første Forhugninger, men mødte saa den heftigste Modstand fra alle Kanter i Skoven, saa at han efter et Par Timers haardnakkede Kamp nødtes til et hurtigt Tilbagetog gjennem Vesteraas til Stokholm, som derefter atter beleiredes af Biskoppens Hær. Men begge Parter vare for svage til at bringe det til en Afgjørelse. Beleiringen trak helt ud paa Sommeren. Kongen saa, at han maatte selv til Danmark for at paadrive nye Rustninger. Han forlod Stokholms Slot ved Midsommerstid, men efterlod en Del danske Adelsmænd til Slottets og Stadens Forsvar i Forbindelse med hans svenske Tilhængere.

Det havde visselig ikke været Biskop Ketils Mening med Opstanden at bane Kong Karl Veien til Sverrigs Trone. Men jo længer Beleiringen varede, desto lydeligere forlangte Almuen at

faa den fordrevne Konge tilbage. Bisskoppen og Adelen maatte føie dem. Saaledes kom det da dertil, at begge Parter opfordrede Kong Karl til at forene sig med dem til Stokholms Indtagelse. Den 15de August ankom han med nogen Hjælp, Beleiringshæren hyldede ham og Staden selv aabnede sine Porte for ham; men Slottet forsvarede sig endnu. Vel sluttedes den 23de August 1464 en Kapitulation, ifolge hvilken de paa Slottet værende Danske droge bort; men Ture Turesen, som nu tog Befalingen, holdt dog Slottet til Kong Christierns Haand, saa at Karl ikke kom sit Maal nærmere. Det er tydeligt, at Ture Turesen Intet havde imod, at de Danske forlode Sverrig, men at han dog nok vilde tjene Kong Christiern som Sverrigs Konge. Og dette var vistnok ogsaa Oxenstjernernes og Vasa'ernes politiske Program. Der kan neppe være Tvivl om, at Kong Christiern for saa vidt har havt god Grund til sin Mistanke mod Erkebiskoppen, som denne fremfor Alt vilde rive Magten til sig, om han og vilde lade Christiern beholde Kongenavnet.

Den Vending, Sagen havde taget ved Almuens Indblanding og Kong Karls Tilbagekomst, nodte nu Kong Christiern til at række den fangne Erkebiskop Haanden, for at han med sit Parti kunde bekæmpe Kong Karl og nogenlunde opretholde Kong Christierns Herredømme, da denne i Øieblikket ikke var i Stand til at optræde med en tilstrækkelig Krigsmagt i Sverrig. Paa Kjobenhavns Slot holdtes da i Rigsraadets Overværelse et Møde imellem Kongen og Jens Bengtsen, hvorved denne ydmygt bad Kongen om Tilgivelse og blev tagen til Naade, hvorimod han maatte love at forglemme hvad der af Kongen eller hans Raad og Mænd var gjort imod ham. Dette mærkelige Optrin fandt Sted Løverdag den 15de September 1464. Efter de Aktstykker, der udfærdigedes derom, talte i Kongens og Rigsraadets Overværelse paa Kjøbenhavns Slot Kongens Hofmester, Hr. Erik Ottesen, til Erkebiskoppen af Upsala og sagde, at hvad der i de sidste Dage i en snevrere Kreds af Raadsherrer var afhandlet nu burde forkyndes for dem Alle, og at hans Forseelser og Overgreb, om han havde begaaet nogle, kunde forlades, dersom han sømmeligen bad Hans Kl. Majestæt om Tilgivelse. Erkebiskoppen, hedder det videre, strax, frivillig, unødt og utrængt, uden al Bitterhed, af egen fri Villie, forbøiede sig da til Jorden og bad Kongen, at

han vilde tilgive og forlade ham i Alt og Et, hvad han paa nogen Maade havde ubilligen gjort og bedrevet imod ham, og for vor Frues og hendes Søn Jesu Christi Skyld tage ham til Naade og skænke ham sin kongelige Gunst". Kongen, der som sagt, endnu var tilstede, vilde ikke nægte den Bedende Naade, men „løftede den nævnte høiærværdige Herre Erkebiskop op fra Jorden, tog ham i sine kongelige Arme, omfavnede ham og tilgav ham for Guds Skyld enhver Forseelse og Alt hvad han havde gjort ham imod. At samme høiærværdige Herre Erkebiskop ligeledes paa sin Side maatte forlade og tilgive Alt, hvad der af Hans Kl. Majestæt, de andre Raadsherrer, Geistlige og Verdslige, Adelige og Uadelige, var gjort imod ham med Raad og Daad, enten med Hensyn til hans Anholdelse eller paa hvilkensomhelst anden Maade, eller mod Nogen, der tilhørte ham, behagede det dernæst H. Kl. Majestæt at forlange, hvilket ogsaa saaledes i Virkeligheden blev efterkommet".

Det er paafaldende, at Kongen ydmygede Jens Bengtsen saa dybt i Hoffets og Rigsraadets Paasyn, naar han dog ansaa en Forsoning med ham for uundgaaelig. Han kunde dog umuligt tro, at en saadan Behandling vilde udslette den Bitterhed, Erkebiskoppen naturlig maatte nære i sit Hjerte over sin Fængsling. Men dette være som det vil, saa løslodes nu Jens Bengtsen og optraadte atter i Sverrig som Kong Karls Fjende. Biskop Ketil forenede sig med ham; de samlede deres Tilhængere og droge i Forening imod Kong Karl og Stokholms Stad, medens Slottet endnu holdt sig for Kong Christiern under Ture Turesens Befaling. Og da Biskopperne havde slaaet nye Bonderskarer, der vilde komme Kong Karl til Hjælp, og tillige havde tilveiebragt Forbindelse med Slottet, saa Kong Karl sig nødt til at bede om Fred og underkaste sig de haarde Vilkaar, Erkebiskoppen vilde tilstaa ham. Han maatte offenlig paa Raadhuset i Stokholm paa en høist ydmygende Maade frasige sig Sverrigs Trone og udfærdige en formelig Frasigelsesakt den 30te Januar 1465, hvorimod han fik Rasaborg paa Livstid og flere Len i Finland tilligemed andre Begunstigelser, blandt hvilke fremhæves, at han og hans Døttre skulde beholde alt det Gods, som de rettelig havde arvet, endvidere alt det han eller hans Dronning „med rette Bordebud" havde kjøbt eller indløst, d. e. det lovbudne Slægtgods, de havde erhvervet, endelig alt det Gods, han havde kjøbt, inden han blev

Konge i Sverrig. Dette var altsaa en Ophævelse af Dommen af 30te Mai 1458 og en Tilbagevenden til Kapitulationen af 15de Marts 1458. Tillige fik Karl Knudsen Lov til at beholde Kongetitlen. Erik Axelsen maatte ledsage ham til Finland. Stokholms Slot blev af Ture Turesen overgivet til Ærkebiskoppen, saa at Magten nu var i de to Biskoppers Hænder, dog kun indtil den 11te August 1465, da Biskop Ketil døde af Pest i Stokholm, hvorefter en Del af Rigsraadet valgte Ærkebiskoppen til Rigsforstander.

Jens Bengtsen havde nu paa en Maade naaet sit Maal: han havde Rigets Tømmer i sin Haand; begge Konger vare fjernede. Men et virkeligt og ubestridt Herredømme naaede han dog ikke. Nærmest var det de mægtige Brødre af den danske Adelsslægt Thott, der bleve ham farlige. Axel Pedersen Thott havde i Kongerne Erik af Pommerns og Christoffer af Bayerns Tid været en af de rigeste og mægtigste Adelsmænd i Danmark. Ved sin Død i Aaret 1445 efterlod han talrige Sønner af to Ægteskaber. Af disse have vi allerede omtalt Oluf Axelsen som den, Kong Christiern især havde at takke for Besiddelsen af Visborg og Gulland i 1449. Han havde derefter beholdt Visborg og Øen som Kong Christierns Lensmand, tildels som Panthaver. Om han virkelig har laant Kongen Penge, eller han har faaet Pantet, der sikrede ham Besiddelsen af Landet indtil Pantesummens Erlæggelse, som Erstatning for Udlæg eller Belønning for Tjeneste, vides ikke. Men han vedblev fra Visby at være Kong Karl en haard Modstander og Kong Christiern en tro Mand indtil sin Død den 16de September 1464. Et Par af de danske Høvdinger, som ved Kong Karls Tilbagekaldelse forlode Stokholm, og nu paa Hjemreisen opholdt sig paa Visborg, overdroge da paa Kongens Vegne den Afdødes Broder Filippus Gulland og Visborg; og da han døde efter et Par Maaneders Forløb, tiltraadte den tredie Broder Ivar Axelsen Lenet som et Arvepant. Han blev tillige Værge for Broderens Børn, hvorhos han vedblev at være Medlem af Danmarks Riges Raad og Pantelensmand paa Sølvesborg i Bleking. Som Kong Christierns Sendebud var han ogsaa med Ærkebiskoppen af Lund og to andre danske Rigsraader tilstede i Staden Nyköping, hvor der i September 1466 holdtes en talrig Forsamling af Sverrigs Høiadel, der vel tildels havde en privat Karakteer,

men som dog ogsaa skulde gjælde for et Rigsmøde, hvor der foretoges Statssager, og som derved har faaet en stor Betydning i Sverrigs og Danmarks Historie. Det var Brødrene Erik og Ivar Axelsen, der havde foranlediget dette Møde, idet de havde indbudt et talrigt Selskab til tre Bryllupper, de agtede at feire paa samme Tid: Erik Axelsens med en adelig Kvinde af Sturesłægt, Ivar Axelsens med den fordrevne Kong Karls Datter af andet Ægteskab, Magdalena, og Arvid Trolles med Ivar Axelsens egen Datter af hans første Ægteskab. Tillige underhandledes der ved samme Tid om et Ægteskab mellem Sten Sture og en Datter af Aage Axelsen, dansk Lensmand paa Varberg i Halland. Ogsaa Rigsforstanderen var indbudt, men udeblev; han har sagtens nok forstaaet, at denne Forsamling, hvor Axelsønnerne forbandt sig saa nøie med den fordrevne Konges Slægt og Tilhængere, ikke kunde være Andet end fjendsk imod ham og Kong Christiern, som han og hans Parti anerkjendte for Sverrigs retmæssige Konge. Overraskende er det ogsaa, at see Ivar Axelsen paa et og samme Møde optræde som Medlem af det danske Rigsraad og Kong Christierns Sendebud, og dog tillige som den, der knyttede saa nært Slægtskabsbaand med Kong Christierns værste Fjender og beredte ham store Forlegenheder, hvoraf han havde mere end nok i Forveien. Som Kong Karls Svigersøn fremkom Ivar Axelsen i Forbindelse med en anden danskfødt Adelsmand, Erik Eriksen Gyldenstjerne, gift med Kong Karls Datter af første Ægteskab, med Fordring paa Kong Karls Gods, der jo ubestrideligt baade ved Kapitulationen af 15de Marts 1458 og ved Forligsbrevet af 30te Januar 1465 var hans Døttre tilsikret, men ved den mellemliggende Dom af 30te Mai 1458 var dem frakjendt. Det i Nykøping forsamlede Raad dømte nu den 2den Oktober 1466, at den „værdige Herre Kong Karl", hans Børn og Arvinger skulde beholde „alle de Slotte, Lande, Len og Kronepant, hans eget Arvegods og Kjøbegods i alle Maader som de Breve, Rigets Raad derpaa givet haver, udvise. Har Nogen kjøbt dette Gods af Kong Christiern, skal han dog ikke hindre Kong Karl eller hans Arvinger deri, men „fredelig" kræve sine Penge hos Kong Christiern! Hvorledes Rigsraadet har kunnet tiltage sig Ret til at omstøde Dommen af 30te Mai 1458, eller har kunnet tro, at Kong Christiern vilde finde sig deri, er ligesaa vanskeligt at forstaa som at overskue de For-

viklinger, der maatte blive Følgen af denne nykøpingske Dom. Nærmest maatte Virkningen blive et spændt Forhold mellem Kong Christiern og Ivar Axelsen, der maatte føre til et Brud imellem dem, da Forsamlingen i Nykøping desuden besluttede at tage Rigsforstanderskabet ud af Jens Bengtsens Haand og dermed Magten fra Kong Christierns Parti. De Forsamlede begave sig i Forening fra Nykøping til Stokholm, hvor de stillede deres Fordring til Erkebiskoppen, som just dengang havde sendt den største Del af sine Folk imod Ridderen Niels Sture, der æggede Bønderne i Gestrikeland imod Rigsforstanderen. Det kom til Underhandlinger i Stokholm, hvor man under en Samtale med Erkebiskoppen paa Stadens Raadhus skræmmede ham saaledes ved en anstillet Folketumult, at han gav efter og den 18de Oktober 1466 overdrog Slottet, og med det Rigsforstanderskabet, til Erik Axelsen. Dette blev Løsenet til et vildt Anarki i Sverrig. Snart stod Erkebiskoppen med sit og Kong Christierns Parti atter i Vaaben imod de nye Magthavere, medens Niels Sture, kraftigt understøttet af Sten Sture, reiste sig med Bønderne i Landskaberne nordfor Mælaren for Kong Karl.

Med hvilke Øine Kong Christiern har seet paa alt dette, behøver ikke at forklares, ligesaalidt som at han blev yderst opbragt paa de fire Axelsønner, der vare indviklede i denne Bevægelse: Erik, Ivar, Aage og den Yngste af Brødrene, Laurents, der havde sluttet sig til de to Førstnævnte. Paa Erik nær, der ganske tilhørte Sverrig, havde de Andre mange og store Besiddelser, navnlig Pantelen, i Danmark, nogle arvede efter deres Fader; saaledes havde Aage Axelsen to af Hallands Herreder med Falkenberg By og Varberg Slot, Ivar Sølvesborg i Bleking med Gers- og Villandsherreder og Byen Væ, Laurents Skælskør, Filippus Axelsens Børn, Ivars Myndlinger, Tranekjær Slot med Langeland. Paa hvilke Vilkaar og under hvilke Forhold de havde disse Len, er os nu ubekjendt, ligesom ogsaa hvorledes Forholdet var til den ovenfor omtalte Rigsraadsbeslutning af 1453, der tilbagegav Kronen alle ældre Panter, hvis Udbytte havde erstattet Hovedstolen. Paa Tranekjær kunde i alt Fald denne Dom ikke finde Anvendelse, da Kong Christiern havde pantsat Slottet og Lenet 1456 til Filippus Axelsen. Men Kongen kastede sig nu over Axelsønnernes Pantelen og tog dem tilbage fra Panthaverne uden at der var

Tale om Erstatning. Efter Detmars Fortsætter blev overhovedet i 1467 en stor Del Pantelen inddragne, som en almindelig Forholdsregel, hvorved Kongen understøttedes af Rigets Bispopper og en Del af de verdslige Rigsraader. Axelsønnerne, og navnlig Ivar paa sine egne og sine Myndlingers Vegne, mente sig høiligen forurettede. Ivar gik i sin Vrede saa vidt, at han i Mai 1467 fuldstændigt brød med Kongen og sendte ham et Undsigelsesbrev, hvorved han opsagde ham Huldskab og Troskab, indtil han og hans Broderborn fik deres Ret. Han forekom derved sikkert ogsaa Kongens forudseelige Tilbagetagelse af Visborg og Gulland; dog gik han med dette Len ikke over til Kong Karl, men holdt sig paa Visborg, som i sin Tid Kong Erik, i en af begge Konger uafhængig Stilling, hvorfra han førte sin Krig imod Kong Christiern, navnlig tilsøes, det er: han søgte med sine Krydsere at hindre al Handel og Skibsfart til og fra sin Fjendes Lande og optog hvert Skib, han kunde, der seilede til eller fra en Havn, som lød Kong Christiern, ligegyldigt hvem Skib og Gods tilhørte. Da alle de Krigførende fulgte samme Sæt, umuliggjorde denne næsten ganske de Neutrales Handel — ikke at tale om virkeligt Sørøveri, der løb med ind i en saadan Søkrig. Kong Christiern besvarede ikke Ivar Axelsens Undsigelse med et Angreb paa Visborg, hvis Fasthed han selv kjendte altfor vel; men han sendte en Krigsmagt imod Sølvesborg og lod Ivars Slot Lillø i Skaane beleire af sine to svenske Lensmænd og Tilhængere Ture Turesen Bjelke, da Befalingsmand paa Kalmar Slot, og Magnus Green paa Borgholm. Hr. Ivar kunde ikke frelse Sølvesborg, som den 10de September 1467 maatte kapitulere; men for Lillos Vedkommende fik han sluttet en Stilstand, saa at Gaarden først i det følgende Aar faldt i Kongens Hænder. Kong Christiern havde ved samme Tid udrustet en mindre Flaade, der skulde føre Jens Bengtsen tilbage til Stokholm og række hans svenske Tilhængere Haanden i Kampen mod de to andre Partier; men et Angreb fra Søsiden paa Stokholm mislykkedes. Tillige kom Ivar Axelsen over fra Gulland og slog Erkebiskoppens Parti saa fuldstændigt tillands, at ethvert Haab for Kongen og Erkebiskoppen om at komme i Besiddelse af Stokholm ganske forsvandt.

Men dette Angreb paa Stokholm kastede det der nu herskende Parti med Erik Axelsen i Spidsen helt over i Kong Karls Arme.

Erik Axelsen forsonede sig med Niels og Sten Sture, Adelspartiet med Bondepartiet, og i Forening kaldte de den gamle fordrevne Konge tilbage fra Finland. Sturerne havde hele Vinteren 1466—67 underhandlet med ham for at bevæge ham til at stille sig i Spidsen for Almuen; men Kong Karl var skræmmet ved sit Uheld for to Aar siden. Nu derimod, da ikke Bønderne og deres Førere alene, men ogsaa en betydelig Del af Adelen kaldte ham og bød ham Stokholms Slot med Herredømmet i det mindste over det egenlige Sverrig, mente han at kunne vove det. Den 12te November 1467 drog han atter ind i sin Hovedstad. Erik Axelsen nedlagde sin Værdighed som Rigsforstander og overleverede ham Stokholms Slot. Erkebiskoppen var imidlertid gaaet til de sydlige Landskaber, hvor han og Kong Christiern havde de fleste og mægtigste Tilhængere. Her gjorde Doden Ende paa hans urolige Liv den 15de December 1467 paa Borgholm Slot, hvor han havde fundet Tilflugt hos sin gamle Ven Magnus Green. Dog var endnu Oxenstjernernes Parti ikke slaaet til Jorden. Kong Karl selv havde ingen virkelig Magt længer; han var nu gammel, havde aldrig været nogen stor Krigsmand eller nogensteds vist stort Mod i en alvorlig Kamp. Det Forsog, han gjorde paa at tage Axevald Slot i Vestergotland fra Kong Christierns Tilhænger Ivar Green, endte for ham med Tab og Skam, medens Vestergotlands Bønder siden selv angrebe og toge Slottet, som de nedbrode i Grunden. Det var alene Partihovdingerne der opretholdt Kong Karl: først Ivar Axelsen, som i Orebro den 29de Februar 1468 lod sig give Løfte om at blive Rigsforstander efter Kong Karls Dod, men som dog ikke kastede sig fuldstændigt i Sverrigs Arme, idet han holdt sig paa Visborg som en uafhængig Herre, medens hans yngste Broder Laurents Axelsen efter Karls nye Tronbestigelse fik dennes Len i Finland. Kong Karls virkelige Stotter og personlige Tilhængere vare alene Bondepartiets Forere, Niels Sture og Sten Sture, der endnu engang med Dalekarlene slog Oxenstjernernes Parti fuldstændigt og drev Kong Christiern selv ud af Vestergotland. Kun Kalmar under Ture Turesen, Oland og Borgholm under Magnus Green og Elvsborg under Gustaf Olufsen bleve paa Kong Christierns Side, idet Oxenstjernernes Hovedsmænd enten vare nodte til at holde sig stille ligeoverfor Sturerne eller maatte soge Tilflugt i Danmark.

Da døde Kong Karl efter et kort Sygeleie paa Stokholms Slot den 15de Mai 1470. Hans Bortgang forandrede atter hele Situationen, ikke just fordi han selv dengang var nogen betydelig Mand, men fordi den gjorde Plads for yngre Kræfter, der bedre vidste at finde Rede i Forviklingerne eller overhugge Knuderne. Men førend jeg vender mig til Fremstilling af de Begivenheder, der fulgte paa Kong Karls Død, vil jeg meddele det Eftermæle, han og hans Regering har faaet af en Samtidig, den upsalske Kanonikus Erik Olsen, hvis latinske Kronike forholdsvis er den mest upartiske af Datidens svenske Historier. Dette Eftermæle lyder saaledes i fri Oversættelse: Kong Karl var en Mand af høi og elegant Skikkelse; han havde et smukt Ansigt og fremtraadte i hele sit Ydre med kongelig Værdighed. Han var ogsaa en snild og skarpsindig Mand, besad en klog Veltalenhed, forsigtig i sine Svar. Paa Krigsvæsenet forstod han sig mindre end tjenligt var for hans Stilling; han var altfor varsom, ja frygtsom. Paa den anden Side var han altfor snild og opfindsom til at samle Penge og see paa sin Fordel. Derfor henlagde han hele Riget med al dets Rente til sit eget Brug, gav kun faa af Ridderskabet Len og Borge, hvorfor Adelen var ham mindre hengiven end nødvendigt var. Dette vidste de Danske og alle hans Fjender; derfor trættede de ham uafbrudt med Krig og plagede Riget med idelige Indfald, for at han dog tilsidst skulde gaa af Veien enten af Frygt eller led og kjed af al denne Møie; eller ogsaa for at gjøre ham forhadt hos Rigets Indbyggere formedelst det uafbrudte og mangfoldige Tryk, de maatte lide. Thi der hengik næsten ikke noget Aar i hans Regeringstid, uden at jo saavel Borgere og Bønder som Krigsmænd og Adel maatte tre eller fire eller flere Gange udbydes til Rigets Forsvar, hvisaarsag baade Frelse og Ufrelse kom i yderste Fattigdom. Saa snedige vare hans Fjender ogsaa, at selv naar det ikke var deres Agt at falde ind i Riget, anstillede de sig dog, som om de havde i Sinde at falde over Kongen med stor Magt, for at han skulde udbyde Bønder og Andre fra Rigets yderste Grændser sig til Hjælp og saaledes plage ikke alene de Udbudte, men ogsaa Indbyggerne i de Egne, de droge igjennem, med et utaaleligt Tryk. Disse skuffende Træk af Fjenden, gjentagne hvert Aar, ja næsten hver Maaned, holdt Indbyggerne uafbrudt i en frugtesløs, men fordærvelig Bevægelse; Fattigdom og

Elendighed var stor i hele Riget ogsaa af den Grund, at de vare altfor Mange, der plagede Bønderne, og at Ingen stod dem bi mod Fjenderne. Thi Kong Karl brugte nederdrægtige Fogeder, der forstode sig ypperligt paa at udpine den sidste Hvid af Bondens Lomme, durkdrevne Lovtrækkere, som raabte paa, at Retten skulde have sin Gænge og Uret straffes. De forstode at udlægge Loven saaledes, at der neppe var en eneste Bonde i hele Riget, som ikke maatte bøde med Penge eller Gods til sin Foged. Fattige Stympere bleve snart rige Fogeder; naar Fjenden saa anfaldt Riget, sad de hver i sin Egn stille og vogtede sit eget Skind, medens de udskattede Bønder sendtes mod Fjenderne. Men saa høit, Kongen elskede dem, og saa stor Ære, han gav dem, var der ikke En af dem, der rørte Haand eller Fod til hans Bistand, da han kom i Nød; naar Kongens Modstandere i Riget selv gjorde Opstand imod ham, lode de sig godvillig tage til Fange, for at deres store Penge og Rigdom, som de havde Nød med at passe paa, ikke skulde komme i Fare. Desuden maatte Bonden, selv halvdød af Sult, idelig fodre Kongens Heste rigeligt, naar de førtes gjennem Landet, medens Forerne og Rytterne ugudelig plagede de Elendige, fordi de aldrig vare fornøiede med hvad Fattigmand satte for dem af yderste Evne. Det var disse fortræffelige Fogeder og Tjenere, der gjorde ham saa ilde lidt af alle Folk i Landet, at de endelig grebe til Vaaben imod ham og dreve ham med Magt ud af Riget.

Paa sit Yderste overdrog Kong Karl Stokholms Slot og dermed Rigsforstanderskabet til sin Søstersøn Sten Sture, der i den sidste Tid havde været hans bedste Støtte og var en afgjort Fjende af Kong Christiern. Til den nye Rigsforstander sluttede sig Axelsønnerne og deres Tilhængere blandt Adelen, medens Sten Sture selv vedblev at være Føreren for Bondepartiet, der med Føie kan kaldes det svenske National- og Selvstændighedsparti. Dog havde Sten Sture endnu mangen haard Kamp, inden han fik Tømmen fast i sin Haand. Levningerne af det gamle ærkebiskoppelige Parti og af Unionspartiet reiste sig imod ham, og der kæmpedes et Aar med afvexlende Lykke i Egnen af Stokholm. Et stort Gode for Sten Sture var det, at den nye Ærkebiskop Jacob Ulfsen, der vel ikke som Jens Bengtsen kastede sig helt ind i de borgerlige Uroligheder, men der som første Medlem af Rigsraadet dog ikke kunde holde sig helt udenfor Politiken, traadte paa Nationalpartiets Side.

Da Kong Christiern nu saa, at hans Tilhængere i Sverrig ikke formaaede at skaffe ham Kronen tilbage, maatte han selv komme dem til Hjælp med saa stor en dansk Krigsmagt, han kunde tilveiebringe. Kalmar var i hans Magt; derfra adsplittede han først en Flok af Sten Stures Tilhængere ved Klokkeberga, seilede derefter til Stokholms Skærgaard og ankrede den 10de Juli 1471 med 70 Skibe ved Vangsøen (nu Djurgaarden). Der har været i 1470 aftalt et Møde mellem Sten Sture og Kongen til St. Hansdag 1471. Det er til dette Møde, Kongen og Raadet nu afseilede; men det er dog aabenbart, at Toget fra først af har været et Krigstog, hvad man saa kaldte det. Toget synes først at have været bestemt imod Ivar Axelsen, i det mindste lod Kongen sig give af det danske Rigsraad en Opfordring til at „æske og annamme" af Hr. Ivar Visborg Slot og Gulland. Maaske har dette blot været en Demonstration for at skuffe Fjenden. I Sverrig begyndte Kong Christiern heller ikke strax Fjendtligheder. Det kom til Underhandlinger og en Stilstand sluttedes den 7de August. Den skulde vare til og med den 8de September og et nyt Møde holdes den 1ste September. Men da ingen svenske Rigsraader indfandt sig, begreb Kongen, at det ikke var hans Fordel at lade sig holde hen med skuffende Underhandlinger, indtil hans egne Forraad vare opbrugte og Fjenden havde samlet sig. Han landsatte da sine Tropper den 2den September, altsaa rigtignok før Stilstandens Udløb, og befæstede sig paa Brunkebjerg; tillige slog han en Bro ud til Holmen, hvor Flaaden laa, for stadigt at blive i Forbindelse med denne. Med Christiern vare hans svenske Tilhængere: Magnus Green, Ture Turesen, Stefan Bengtsen, Ivar Green, Niels Christiernsen (Vasa), Erik Karlsen (Vasa), Trotte Karlsen, altsaa et dansk og svensk Rigsraad med Kongen, og en dansk-norsk-svensk Hær; mod ham det svenske Nationalparti.

Under Stilstanden havde Sten Sture holdt et Møde i Vadstena. Da man der erfarede, at Kongen allerede førend Stilstandens Udløb havde sendt nogle svenske Stormænd af sine Tilhængere op i Landet for at virke paa Bønderne, greb Forsamlingen dette Paaskud for at gjøre hvad den utvivlsomt alligevel havde gjort. Den erklærede, aldrig at ville erkjende Kong Christiern for Sverrigs Konge, og opfordrede Rigsraaderne i Stokholm til at afbryde

Underhandlingerne. Medens nu Sture med stor Virksomhed samlede en Hær, væsenlig af Bønder, søgte Kongen at vinde Almuen i Upland for sig. Han drog med en Afdeling af Hæren til Upsala, holdt her et Møde med Almuen og forklarede, hvorledes det svenske Rigsraad selv havde opfordret ham til at fængsle Erkebiskop Jens Bengtsen, saa at det ikke var ham, der egenlig havde givet Anledning til alle de Uroligheder og al den Blodsudgydelse, der var fulgt derpaa. Kongens Krigsmagt var for stor til at Bønderne ikke skulde have fundet hans Forklaringer fyldestgjørende, saa at flere Herreder hyldede ham paany og mange Bønder fulgte ham ned til Leiren. Thi Sten Stures Fremrykning vestfra med Bondehæren nødte Kongen til at trække sig tilbage fra Upsala. Fra sin Leir opfordrede Sten Sture Kongen til at indskibe sig og forlade Sverrig; men Kongen svarede, at han ikke var kommen for at gaa saa hastigt hjem igjen. Paa Brunkebjerg maatte altsaa Afgjørelsen skee. Kongen havde besat Bjerget med sin Hovedstyrke; en Afdeling skulde forsvare St. Klara Kloster ved Bjergets vestlige Fod; en tredie sikre Forbindelsen med Broen og Flaaden. Den 10de Oktober 1471 rykkede Sten Sture frem mod denne Stilling; Kongen mødte ham, og begunstiget af den høiere Stilling trængte han Rigsforstanderen tilbage. Anden Gang angreb Sture, men ogsaa denne Gang kastede Kongen ham. Men nu skete under Knud Posse et Udfald fra Stokholm over Helligaandsholmen; Kongen ilede mod denne nye Fjende og tørnede saa heftig imod ham, at Hr. Knud og Kongen mødtes i personlig Kamp, hvor Knud Posse blev haardt saaret af sin kongelige Modstander. Imidlertid havde Sten Sture atter samlet og ordnet Hovedstyrken til et nyt Angreb paa St. Klara Klosteret. Mod ham førte nu Kongen Alt hvad han kunde samle og vilde maaske endnu kunne have tilkæmpet sig Seiren, havde ikke Niels Sture med sin Skare uventet angrebet ham østfra og besat den af Kongen forladte øverste Del af Bakken. Saaledes angreben fra tre Sider kom Kongens Hær i Uorden. Han selv kæmpede med største personlige Tapperhed; men et Skud gjennem begge Kinderne, der bortrev nogle Tænder, og et andet Skudsaar i Benet gjorde ham ukampdygtig, saa at hans nærmeste Omgivelser med Nød bragte ham ud af Kamptummelen til Flaaden. Slaget var fuldstændig tabt. En Del af Kongens Folk, der ikke kunde naa Broen, samlede sig om Hovedbanneret og fulgte

deres Liv dyrt i en fortvivlet Kamp: 500 laa døde om Banneret. Hvo der kunde, tyede til Broen; men den brast eller kæntrede og en stor Mængde druknede. I Alt skal Kongen have mistet 2000 Mand Faldne og 600 Fangne, foruden 16 fangne Riddere, blandt hvilke den danske Marsk Claus Rønnov, de svenske Partigængere Ture Turesen, Ivar Green o. Fl. Ikke Halvparten af den Hær, Kong Christiern havde havt paa Brunkebjerg, frelste sig ud paa Flaaden.

Slaget paa Brunkebjerg virkede i Sverrig som et Tordenveir efter en lummer Dag. Ikke alene sikrede det Sverrig imod ethvert Angreb af Kong Christiern, men det skaffede ogsaa Landet i nogle Aar en i Mands Minde ukjendt indre Fred. Partierne forstummede. Alt samlede sig om Seirherren, der nu med Rigets hele Styrke kunde vende sig imod de enkelte Slotte og Stæder, som vare i Kong Christierns Haand. Kongen fandt ved sin Tilbagekomst det danske Rigsraad uvilligt til at give ham nye Midler til Krigens Fortsættelse; ja han maatte finde sig i, at Raadet paa en Maade skjød ham tilside og selv tog Ordningen af Forholdet til sig. Da det svenske Rigsraad den 6te Januar 1472 vendte sig til det danske med Klager over Kong Christierns Forhold, og med Forslag til Forlig imellem Rigerne, enedes man om et Møde i Kalmar 14 Dage før St. Hansdag. To Biskopper og fire verdslige Rigsraader fra hver Side mødtes og sluttede den 2den Juli 1472 en mærkelig Overenskomst, ifølge hvilken der skulde være en evig Fred imellem de tre Riger, og et Forbund, der har nogle Træk af Union: „Rigerne maa aldrig føre Krig med hverandre, eller skille sig fra hverandre; bliver det ene af dem angrebet med Krig, eller reiser der sig Oprør, skulle de andre komme det til Hjælp: intet af Rigerne maa begynde Krig uden med de andres Samtykke. Bliver Nogen fredløs for sin rette Brøde i det ene Rige, da skal han være det i dem alle tre osv. Hver Mand skal nyde sit Gods, hvor det ligger i alle tre Riger, Arvegods, Kjøbegods, Pantegods, dog Kronens Pantegods undtagen; men derfra undtages igjen de tre Axelsønners, Aages, Ivars og Laurents's, samt Filippus' Børns Pantegods; thi det deraf, der bestod i Herreder og Kjøbstæder, skulde foreløbig tilbagegives dem, men de tre faste Slotte Varberg, Sølvesborg og Tranekjær betroes indfødte danske Mænd, indtil der var gaaet Dom i Sagen. Det vedtoges

nemlig ogsaa her i Kalmar, at Striden imellem Kong Christiern paa den ene, Sverrigs Rige og Axelsønnerne paa den anden Side, der jo nu, efter at en ny Fred var sluttet, ikke maatte føres med Vaaben, skulde afgjøres ved Rettergang. I Juli 1473 skulde et Antal af 24 Dommere, 12 dansk-norske Rigsraader, 12 svenske, møde i Kalmar; Kongen og den svenske Rigsforstander skulde sende deres Prokuratorer til at føre Sagerne for denne Domstol, der først skulde forsøge Forlig, men hvis dette ikke lod sig tilveiebringe, da afsige en endelig Dom. Kongen skulde være saa nær ved Kalmar, at man kunde faa ham i Tale.

Der er i denne Overenskomst ikke Tale om en Fælleskonge; men det ligger i hele Situationen, at det netop var derom, Forhandlingerne maatte dreie sig. Det svenske Rigsraads Stilling var i denne Henseende meget vanskelig. At Sverrig var et Kongerige, at det skulde have en Konge, at Rigsforstanderen kun havde Styrelsen, indtil Landet kunde faa en Konge, var hvad der for alle Dalevende forstod sig af sig selv. Det faldt Ingen ind, at det kunde være anderledes end at der tidligere eller senere maatte søges en Konge; men anden Konge end Kong Christiern kunde der ikke vel tales om; thi han var jo Sverrigs valgte, hyldede og kronede Konge, der hverken havde frasagt sig Kronen saaledes som Kong Karl, eller nogensinde var erklæret for afsat. Sverrigs Rigsraad havde ikke opsagt ham Huldskab og Troskab, hvad der var forefaldet var et Oprør, der midlertidig havde trængt ham ud af Landet og berøvet ham Regeringsmagten, men ikke en Detronisering. Underhandlingerne dreiede sig derfor om hans Gjenindsættelse, som ikke nægtedes af Rigsraadet eller dets Udsendte; men uendelige Vanskeligheder kom frem, saasnart Talen blev om Formen og Vilkaarene for Restitutionen. Rigsforstanderen Sten Sture stod ved disse Underhandlinger i en dobbelt Stilling. Som Medlem af Rigsraadet deltog han i disse og har vistnok ikke hjulpet til at løse Knuderne; snarere har han strammet dem ved at finde paa nye Fordringer til Kongen og til Danmark-Norge, saasom Fordring ikke alene om Gulland, men om Skaane, Halland, Bleking m. m. — thi der kan ikke være Tvivl om, at han for sin Person unødt aldrig antog Kong Christiern, og at han overhovedet agtede at fastholde Regentskabet saa længe som muligt. Men i Rigsraadet, eller ved de Underhandlinger, der førtes af dette, har han ikke

gjort en skarp Opposition eller indtaget nogen Særstilling; hans Navn og Segl findes ved de andre Raaders og ved Rigets Segl, under de forskjellige Aktstykker. Det er jo ogsaa indlysende, at saa længe Sagen lod sig hendrage ved frugtesløse Underhandlinger, havde han ingen Grund til at skille sig fra sine Medbrødre i Raadet. Men Sten Stures Stilling som Almuens Fører havde lagt en revolutionær Magt i hans Haand, tilstrækkelig til at hindre Kong Christierns Gjenindsættelse, dersom Rigsraadet med de høiere Stænder dog skulde beslutte denne. Den overveiende Del af den svenske Almue hadede Kong Christiern, fordi den gav ham Skyld for alt det Blod, der var udgydt, alle de Lidelser, Krig og indre Feider havde paaført den. Og dette Had antog mere og mere Præget af et Nationalhad til alt Dansk. At Almuen, der følte sin Kraft, fordi den kjendte sine Gjerninger, ikke bestemtes af politiske Grunde, men ene fulgte sin brændende Følelse, det vidste Sten Sture, og derfor vidste han, at kom det høit, kunde han reise Almuen, der aldrig, man love hvad man vilde, samtykte i Kongens Restitution, — overhovedet ikke godvilligt i at tage nogen anden end en indfødt svensk Mand til Sverrigs Konge.

Det var disse Forhold, der bleve bestemmende for Udfaldet af de nu aabnede Underhandlinger. Det næste Møde i Kalmar 1473, det første dømmende Møde, førte derfor ikke til nogen Afgjørelse. Man kom ikke videre end til at bekræfte den evige Fred og at udsætte Dommen til et nyt Møde i Kalmar ved Midsommertid næste Aar; men da man saa atter samledes i Sommeren 1474, var Kong Christiern ikke efter Bestemmelsen tilstede i Nærheden af Kalmar, da han endnu ikke var vendt tilbage fra sin Romerreise. Dette var i alt Fald for Sten Sture et velkomment Paaskud til ny Forhaling; Mødet førte heller ikke til Andet end ny Bekræftelse paa Freden og Aftale om et nyt Møde i Kalmar i Sommeren 1476. Rigsforstanderen havde denne Gang vundet en uforstyrret Besiddelse af Regeringsmagten i to Aar.

Det fjerde Kalmarmøde, det tredie dømmende Møde, i Juli-August 1476 tog en anden Vending: De 24 Dommere kom virkelig noget nærmere til et Resultat. Kong Christiern havde opgivet sin skarpe Holdning mod Axelsønnerne, han havde i Aahus i Skaane kort efter Nytaar 1476 havt en Sammenkomst med Ivar Axelsen, der vel ikke havde ført til en Forsoning, men hvor Stillingen dog

var saadan, at Ivar Axelsen erklærede, at Visborg og Gulland havde han altid holdt til Kong Christierns Haand, som han havde modtaget Lenet af ham, og havde truffet Anstalt til, at om han døde, skulde Slottet — man erindre at det var et Pantelen — overgives hans Brødre Erik og Laurents med Forpligtelse til at holde det til Kongens Haand. Kong Christiern tilfredsstillede senere Aage Axelsens Arvinger for Varberg Slot, som Kongen beholdt, ved at forhøie Pantesummen for de to hallandske Herreder; og han maa have staaet i Underhandlinger med Filippus Axelsens Arvinger om en Godtgjørelse for Tranekjær og Langeland, da Pantesummen udbetaltes dem i 1478, saa at det nu kun var Ivar Axelsen, der paa Visborg holdt sig i en halv uafhængig, halv fjendtlig Stilling til Kongen. Denne Tilnærmelse til Axelsønnerne maatte lette en Overenskomst ved Kalmarmødet; og hertil kom den Anseelse, Kongen paa sin Romerreise havde vundet ved Pavens og Keiserens udmærkede Modtagelse, der henstillede ham som en stor Fyrste i bedste Forstaaelse med Christenhedens Overhoveder, — sandsynligvis ogsaa hans venskabelige Forhold til den mægtige Hertug af Burgundien Carl den Dristige. Dette har vistnok gjort et ikke ringe Indtryk paa det svenske Rigsraad. De 24 Dommere i Kalmar, og ikke disse alene, men de i Kalmar tilstedeværende svenske Rigsraader, Sten Sture med indbefattet, gik da i Principet ind paa Kongens Gjenindsættelse, dersom han vilde antage visse Artikler, om hvilke Dommerne ikke umiddelbart kunde enes; dog, vel at mærke, saaledes, at det svenske Rigsraad kun forpligtede sig til at virke for Sagen hos Sverrigs Riges Indbyggere af alle Stænder og til den Ende at sammenkalde et almindeligt Rigsmøde i Sommeren 1477. Efterkom da Rigets Stænder Raadets Opfordring, skulde Kongen føres ind i Riget i Efteraaret 1477 og sættes i Besiddelse af Regeringen. Med dette Forslag sendtes fire svenske Rigsraader til Kongen, der opholdt sig i Ronneby, med Fuldmagt til at slutte den endelige Overenskomst, dersom Kongen gik ind paa de stillede Betingelser. Hvilke disse have været i det Enkelte, er ikke angivet; men de maa være medoptagne i en ny Haandfæstning til det svenske Folk, som Kong Christiern nu underskrev her i Ronneby den 30te August 1476, og som de svenske fuldmægtige Sendebud modtoge som tilfredsstillende. Denne Haandfæstning henstillede Sverrig som en Stat med egen Retsforfatning,

egen national Administration, eget Finantsvæsen, kort sagt, som en selvstændig Stat, der kun ved den fælles Konge, ved et Forbund om Fred mellem Rigerne og Bistand mod fremmed Angreb stod i Union med de to andre nordiske Riger; men Spørgsmaalet om Kongevalg ved Tronledighed, altsaa om Unionens Varighed ud over Kong Christierns Levetid, blev henvist til senere Forhandlinger mellem Rigerne. For Kong Christierns personlige Vedkommende stiller Haandfæstningen ham omtrent paa samme Standpunkt som Halmstadsunionen af 1450; men hvilken Forskjel imellem da og nu! da stod det i Kong Christierns Magt, at knytte de tre Riger sammen i en virkelig Union paa Grundlag af Alles nationale Selvstændighed og indbyrdes Lighed; men nu, da han gik ind paa denne ligesaa sande som velgjørende Forbindelse af tre Broderfolk, nu laa der bag ham 26 Aar fulde af Blod og Had. Og den hele Overenskomst af 1476 var i Virkeligheden Humbug; thi naar Afgjørelsen lagdes i Stændernes Haand, altsaa ogsaa i Almuens, kunde man være vis paa, at den Restitution, Rigsraadet havde vedtaget, aldrig vilde blive godkjendt af Folket. Saaledes er det ogsaa i Virkeligheden skeet. Formen for det svenske Folks Svar kjende vi ikke; men vist er det, at det afgjort forkastede hans Gjenindsættelse og saaledes nu udtalte den Afsættelsesdom, der hidtil var holdt tilbage. Det endelige Brud imellem Kong Christiern og det svenske Folk er først indtraadt 6 Aar efter Slaget paa Brunkebjerg.

Kongen greb ikke oftere til Sværdet; men det saa dog i hans sidste Leveaar ud til Krig, da Sten Stures Rustninger syntes at true med et Anfald paa Skaane. Kongen traf derfor Forsvarsanstalter; men inden det kom til Sammenstød, indtraf hans Død i Foraaret 1481. I Kong Christierns sidste Tiaar har han saaledes ikke ført Krig med Sverrig.

Fjerde Afdeling.

Virkninger af Kong Christierns Pengenød. Union mellem Fyrstendømmerne og Kongeriget. Grev Gerhard Forstander i Fyrstendømmerne. Grev Gerhard Pant-haver i Fyrstendømmerne. Ridderskabets Modstand. Lybeks Indblanding. Grev Gerhard lader sig hylde i Fyrstendømmerne. Brud mellem Kongen og Greven. Første Opgjørelse mellem Kongen og Ridderskabet. Segebergske Konkordater. Opstandsforsøg i Nordfrisland. Kongen tvinger Ridderskabet 1480. Anden Opgjørelse af Kongens Gjæld. Pavens Bulle mod Aager. Fyrstendømmerne pantsatte til Dronningen.

Det var væsenlig for Slesvig-Holstens Skyld at Christiern mistede Sverrig. De Forpligtelser, han havde paataget sig ved sit Valg i Ribe, krævede Skattepaalæg i alle hans Lande, — Paalæg af disse Tillægsskatter udover de sædvanlige Afgifter, som Tydskerne kaldte „Bede", fordi de hver Gang maatte udbedes af Landstænderne eller Landraadene. Disse Paalæg i Sverrig vare vel bevilligede af Rigets Raad og stode saaledes ikke i Strid med Landets Forfatning; men de skuffede de Forventninger, der vare vakte ved Kongens Antagelse til Sverrigs Konge, og fremkaldte i Forbindelse med den stodende Jagt efter Penge, hvor de vare at finde, en Misfornoielse, der ved forste Anledning maatte bringe Folkehadet, som Christiern selv havde fremkaldt ved Krigen, til at slaa ud i lys Lue. Paa den anden Side krævede Kampen mod Opstanden i Sverrig saa store Anstrengelser, navnlig saa store Udgifter, at Kongen nu blev aldeles afhængig af sine Kreditorer i Slesvig og Holsten, og afhængig paa en saadan Maade og under saadanne Forhold, at han ikke var langt fra ganske at miste disse Lande. Det var et Stykke af Straffen for det ulykkelige Valg i 1451, da han foretrak at tvinge Sverrig med Danmarks og Norges Magt istedetfor at række det ærligt Broderhaanden til en virkelig Union, der kunde været til lige Gavn og Glæde for alle tre Riger.

De Pengeforpligtelser, Kongen havde paadraget sig ved Erhvervelsen af Fyrstendommerne, bestode ikke alene i de tre store Summer, hvormed han affandt Greven af Schaumburg og sine Brodre, men ogsaa i de Lofter, hvormed han kjobte Ridderskabets Stemmer til sit Valg og dets Villighed til at paatage sig Kautioner for Laan, han maatte optage, hvor han kunde faa dem; og

navnlig Kaution for Opfyldelsen af Løfterne til Kongens to Brødre, der vel fik Forskrivninger, men ikke Pant i Domænerne. Saadanne Panter forbeholdt Ridderskabet sig selv; og snart see vi den største Del af ikke alene Landsherrens Slotte og Domænegodser, men ogsaa af hans Skatteindtægter fra Byer og Landdistrikter, samt hvad øvrige Indtægter der kunde falde, overdragne som brugeligt Pant til Medlemmer af Ridderskabet. Dette havde ikke alene fordærvelige Følger for Landsherrens Finantser, men ogsaa for hans Undersaatter i Almindelighed; thi man kan vanskeligt tænke sig en slettere Administration end disse Pantsættelser, hvor Panthaveren fik Godset til Brug saalænge indtil Laanesummen tilbagebetaltes uafhængigt af Pantets Indtægter, eller indtil den Sum, hvorfor Pantet heftede, var betalt, — hvor han altsaa fik den største Interesse i at udpresse af Godset og dets Beboere saa meget som muligt, medens han ingen Interesse havde i en forstandig og retfærdig Bestyrelse. Men Pantsættelserne havde ogsaa en høist mislig statsborgerlig Virkning derved, at de gjorde Adelen til det lavere Folks Øvrighed langt ud over Omraadet af dens egne Eiendomsgodser. Selv Retspleien med Hals og Haand kom i Panthavernes Vold, nærmest fordi de fleste Lovovertrædelser sonedes med Bøder; thi ogsaa Sagefaldet af det pantsatte Gods var indbefattet i Pantet. Og som Kongens Amtmand over Pantet havde Panthaveren tillige at opkræve Skatten hos Bønderne, naar en „Bede“ blev Kongen bevilliget; eller af de Byer, hvoraf Indtægten var ham pantsat. Dette var ligefrem at anvise Adelen en slagen Landevei til at undertrykke de lavere frie Stænder og til at gjøre Kongens Bønder og de mindre Kjøbstæder til sine Undersaatter. Borger og Bonde bar ogsaa Slotsherrernes uretfærdige Aag med stigende Harme. Og Kongen selv led de største Tab ved dette Finantsvæsen. At han kom til at betale ublu, ja uberegnelige Aagerrenter ikke af virkelige Pengelaan alene, men af Løfter, han havde givet, og for Kautioner, Adelen havde paataget sig, er indlysende; men han fik ikke engang Beløbet af de overordentlige Skatter, som Landstænderne bevilligede til hans og Landets Fornødenheder. Panthaverne, der som Kongens Lensmænd skulde opkræve dem, gjorde enten intet, eller intet ordenligt Regnskab, eller de beholdt Oppebørselen som Afdrag paa eget Tilgodehavende, — eller beholdt den ligefrem. Kongen havde ingen Magt til at tvinge dem til Regn-

skab, og efter 1463, da Kampen atter udbrød i Sverrig, ikke engang Tid dertil. Han var i nogle Aar saa stærkt optagen af denne Kamp, at han enten slet ikke eller kun kort og flygtigt kunde komme til Fyrstendømmerne efter Bestemmelsen i Ribeprivilegiet, hvor han altsaa ikke kunde udøve nogen umiddelbar Indflydelse.

Til at indfri sit Gjeldsbrev til Greven af Schaumburg har Kong Christiern dog fundet Midler. I Aaret 1463 var den hele Sum af 43,000 Gylden betalt. Ogsaa havde Brødrene indtil den Tid faaet de betingede Afdrag nogenlunde ordenligt. Hvor Kongen har taget Pengene fra kan ikke være tvivlsomt: Skattepaalæg paa alle hans Riger og Lande, Laan imod nye Pantsættelser, saadanne tilfældige Fund og Indtægter som de, hvorover man i Sverrig klagede saa bittert. Men nu kom det svenske Oprør i 1463 og Kongens uheldige Kamp mod Dalekarlene ved Haragers Kirke den 17de April 1464. Man begriber da, at det baade var ham umuligt, strax at reise en ny Hær, saa at han maatte gribe til Forsoningen med den fangne svenske Erkebiskop for i det mindste at bringe det saakaldte Unionsparti i Sverrig til Magten imod Kong Karl, og at han ikke kunde afdrage paa Gjælden til Brødrene eller indløse Panter i Hertugdømmerne. Fra 1464 var det med Gerhard alene, han havde at gjøre, da Grev Morits døde i dette Aar. Nu optraadte Gerhard baade med sin egen Fordring og som den, der havde gjort sig til Formynder for Broderens Børn. Da der heller ikke i 1465 kom Penge, trængte Gerhard paa Kongens Kautionister i Hertugdømmerne, i god Overensstemmelse med Kongens Forskrivning af 8de Marts 1460; thi efter denne skulde Kongen selv strax i samme Aar 1460 betale Greven 5000 Gylden og for Resten stille „Gode Mænd" i Hertugdømmet og Grevskaberne til Borgen. Som naturligt var viste Kautionisterne Gerhard til Kongen, der nu efter Paasketid 1465 selv maatte holde en Landdag i Kiel, hvor Broderen fik et Afdrag af 2000 Gylden for egen Regning, og ligesaa meget til sine Myndlinger, da han truede med at tage sit Afkald paa sin Arveret tilbage, hvis han ikke fik sine Penge. Hvorledes Kongen maatte opdrive disse Summer, seer man af en Række nye Forskrivninger ofte for mindre Summer, optagne hos Forskjellige i samme Aar. Men i det næste Aar var Kongens Kasse ligesaa tom; Grev Gerhard blev ligesaa paatrængende, og han begyndte at optræde i Fyrstendømmerne paa en

Maade, der vel kunde gjøre Kongen betænkelig. Hertug Adolf havde i sin Tid anviist sin sidste Hustru Margarete, Grevinde af Mansfeld, Byen og Slottet Rendsborg med tilliggende Gods som Morgengave. Efter Hertugens Død havde hun begivet sig til sit Hjem i Tydskland, men overdraget Rendsborg til Dronning Dorothea af Danmark som Pant for en aarlig Afgift af 800 Gylden. Da Grev Gerhard erfarede dette, benyttede han en gunstig Leilighed til at sætte sig i Besiddelse af Slottet og Byen under det Paaskud, at Enkehertuginden engang havde givet ham Løfte om Rendsborg, dersom hun nogensinde vilde skille sig derved. Claus v. d. Wisch, der var enten Hertugindens eller Dronningens Amtmand paa Slottet, skjød han tilside og brød sig ikke om alle Hertugindens Klager. Dronning Dorothea kunde have ligesaa god Grund til at klage; men hun gik dog ikke derfor fra Aftalen med Hertuginden, hvem hun betalte Afgiften, skjøndt hun nu ikke fik Pantet. Grev Gerhard blev for det Første i rolig, men ikke i uimodsagt Besiddelse af Rendsborg, — man mente: i den Hensigt at faa et fast Udgangspunkt for videre Foretagender.

I samme Aar knyttedes iøvrigt Baandet imellem Fyrstendømmerne og Kongeriget noget fastere, idet et Møde af Rigs- og Landraader fra begge Sider samledes i Kolding, hvor de i Mai 1466 sluttede et Slags Union, ifølge hvilken der skulde være en evig Fred imellem Landene uafhængig af Spørgsmaalet om en fælles Fyrste; naar Kong Christiern døde, vilde begge Lande antage hans da eneste levende Søn Hertug Hans til deres Herre paa Betingelse af Privilegiernes Stadfæstelse. Fik Hertug Hans Brødre, eller døde han, skulde 12 Raader fra hver Side inden 4 Maaneder efter Kongens Afgang samles i Kolding for enten at vælge en Fællesherre eller at overveie, om det var nyttigere, at hver fik sin egen Herre. Men under alle Omstændigheder skulde Forbundet mellem Landene opretholdes, saa at Stænderne i hvert Land ikke maatte understøtte eller tjene deres Herre, dersom han vilde feide paa det andet Land. Det forbeholdtes Norges og Sverigs Raad at tiltræde dette Forbund, dersom de anerkjendte Kong Christiern for deres Konge. — Forbundsbrevet af 20de Mai 1466 er stadfæstet af Kongen; men iøvrigt handlede Raaderne ganske paa samme Maade, som i Halmstad 1450 og ved flere Leiligheder det danske og svenske Rigsraad, som Rigernes egenlige Repræsentanter,

hvem det tilkom af egen Magt at slutte Forbund med andre Lande. Det er ikke engang klart, om Initiativet til Overenskomsten har været Kongens. Man seer her Slesvig-Holsten i Union med Danmark, medens Valget i Ribe kun havde givet begge en fælles Hersker. Det var altid et Skridt længere frem i Retning af en varig Forening, naar det nu dog engang var givet, at Slesvig ikke skulde eller kunde inddrages fuldstændigt i det danske Rige igjen og adskilles fra Holsten.

Men Kongens Stilling i Fyrstendømmerne og til sine Kreditorer blev ikke bedre. Hans Misfornøielse derover drev ham til at kaste sig i Broderens, Grev Gerhards, Arme for ved hans Hjælp at skaffe sig Luft i Fyrstendømmerne, hvor betænkeligt det ogsaa kunde være, at støtte ham, der tydeligt nok havde ladet forstaa, at han ikke havde fuldstændigt opgivet sine Tanker om en Ret til eller i Landene som en Arving efter Hertug Adolf. Det første Tegn paa en saadan Tilnærmelse mellem Brødrene er en Erklæring af Kongen til Gerhards Fordel, givet ham den 1ste November 1466 under et Besøg i Kjøbenhavn. Kongen udtaler deri, at da Slesvig, Holsten og Stormarn ere tilfaldne ham og hans Brødre som Hertug Adolfs Arvinger, og da Kongen med Brødrenes Samtykke er af Landenes Raader og Indvaanere kaaret til deres Herre, saa at efter hans Død et af hans Børn, og om han ikke efterlod sig Børn, da en af hans rette Arvinger skal blive deres Herre, saa under og tilsteder han, at Grev Gerhard og hans Børn og rette Arvinger efter Kongeliniens Afgang maa arve og beholde disse Lande arveligen. Vel anerkjendte Kongen saaledes kun Greven og hans Børn som sin Linies Successorer; men dette grunder han paa Anerkjendelse af Broderens oprindelige Ligestilling med ham selv som Arving efter Hertug Adolf. Kongen skulde snart erfare, at det ikke var et tomt Ord, han her havde udtalt. Men for Øieblikket vare Brødrene enige og Kongen sendte Gerhard til Fyrstendømmerne for at trænge Adelsherrerne noget tilbage fra den ham og de lavere Stænder lige utaalelige Stilling, de havde vundet ved at benytte hans uheldige Pengeforlegenheder. Først gav han Broderen Tilladelse til, at indløse for egen Regning to eller tre af de pantsatte Slotte og derefter at beholde dem i fire Aar: — en høittalende Tilkjendegivelse af, hvor ufordelagtige Pantsættelserne til Adelen maa have været for Kongen, siden Gre-

ven kunde have Fordel af at indløse Panterne paa saadanne Vilkaar; og kort efter udstedte han til Broderen et Gjældsbevis for 27,900 Mark (lybsk), der altsaa vel var den Sum, man nu havde udfundet som Gerhards Tilgodehavende, hvilket Kongen lovede — atter lovede at ville betale ham næste Mortensdag i Kiel. Greven havde imidlertid ved disse Kongebreve kun faaet en Tilladelse til at handle med Panthaverne, men ikke nogen offenlig Stilling i Fyrstendommerne. Denne fik han dog endnu inden Aarets Udgang, idet et Kongebrev, dateret Kolding den 18de Decbr. 1466, gjorde ham til Forstander i Slesvig og Grevskaberne paa Kongens Vegne. Kongen siger deri, at han formedelst Kongerigets magtpaaliggende Sager ikke kan komme til Fyrstendommerne, medens disses Indvaanere af alle Stænder ikke kunne undvære en Forstander, der kan hjælpe Enhver til hans Ret; han har derfor overtalt sin Broder til at overtage denne Bestilling i hans Fraværelse. Han har tillige tilladt ham at indløse saa mange pantsatte Slotte, han kan, og derefter at holde dem Kongen til tro Haand, indtil hans udlagte Penge tilbydes ham til Udbetaling af Kongen. De indløste, men altsaa derefter til Greven pantsatte, Slotte skulle staa Kongen og hans Arvinger aabne, dog uden Indgreb i Grevens Panteret. Grev Gerhard fik endvidere Fuldmagt til at ind- og afsætte Amtmænd, Fogeder, Toldere og andre Embedsmænd, og at kræve og forhøre Regnskab af dem, til Kongens Bedste. Alle Stænder paalagdes det at være ham horig og lydig som Kongen selv.

Man har været uvis om, hvorvidt denne Fuldmagt kunde forenes med de Frihedsbreve, Kongen i 1460 havde givet Fyrstendommerne. Disse tale ikke om en kongelig Statholder, men vel om en Marsk i Holsten og en Drost i Slesvig, der skal skikke hver Mand Lov og Ret, og om Kongens Nærværelse i Landene engang om Aaret. Men sandsynligt er det, at Gerhards Stilling som Forstander skulde erstatte baade Drost og Marsk. To af de vigtigste samtidige Kilder have forstaaet det, som om Greven var gjort til Drost i Slesvig og til Marsk i Holsten*). Dette har

---

*) Die Chronik der nordelbischen Sassen, Lappenbergs Udg. i Quellensamlung der schl.-holst.-lauenb. Gesellschaft für vaterl. Geschichte, III, p. 147. Detmars Forts. Grautoff, II, 299.

vel ogsaa nok været Meningen; der er ikke Tale om nogen anden Drost eller Marsk end ham. Men tillige skulde han repræsentere Kongen, naar denne ikke selv kunde være tilstede. For saa vidt kan det vel siges, som nyere Historieskrivere sige, at Gerhard blev Kongens Statholder; men som Drost og Marsk i een Person blev han tillige Formand for Ridderskabet. Det blev derved gjort dette meget vanskeligt at samle sig til Modstand med forenede Kræfter. Og som høieste Øvrighed i Landene, der skulde skaffe Hvermand Ret, Lave som Høie, blev Forstanderen sat i Forbindelse med hele det lavere Folk. Man kan derfor neppe tvivle om, at det har været ligesaavel Kongens som Grevens Tanke, at bruge de lavere Stænder imod Ridderskabet og at trænge dette ud af den Øvrighedsstilling, Pantelenene gav det faktisk, men ikke retlig. Der er nogen Lighed imellem den Politik, Kongen her fulgte, og den, der drev ham til at forsone sig med den svenske Ærkebiskop og sende ham imod Kong Karl og hans Parti: da Kongen ikke seer sig i Stand til selv umiddelbart at nedslaa hvad der modsætter sig ham eller trykker ham i Sverrig og i Fyrstendømmerne, sender han den, han mener at kunne stole paa, hver til sit Land, for at faa Modstanden brudt og saa senere, naar Leiligheden bliver gunstigere, selv træde til og høste Frugten af de Betroedes Gjerninger. Ogsaa falder Gerhards nu begyndende Kamp med Panthaverne i Hertugdømmerne paa en paafaldende Maade sammen med hvad Kongen selv foretog sig i Danmark. I Aarene 1466—68 er det netop, at han ogsaa der træder op imod det ødelæggende Pantelensvæsen, saaledes som vi see af hans Forhold mod Axelsønnerne, og som det i Aaret 1468 træder frem i den Bevilling, han udvirker hos Rigsraadet, at alle Panter, for hvilke ikke var givet rede Penge, skulde falde tilbage til Kronen. Overskuer man hele Stillingen, kan der ikke være Tvivl om, at Kong Christiern har efter Nederlaget mod Dalekarlene ved Haragers Kirke 1464 og efter Sverrigs foreløbige Tab indseet Nødvendigheden af en finantsiel Reform som det eneste mulige Grundlag for en fornyet Kamp om Sverrigs Krone, — en Reform, hvis Hovedstykke maatte være at rykke Kronens Gods og Indtægter ud af Panthavernes Hænder; og at han har haabet, at den urolige, driftige Gerhard, der som paatrængende Kreditor var ham selv en Plage, kunde bruges til at udføre dette Stykke Arbeide i Fyrstendømmerne. Denne Opfat-

telse stemmer ogsaa ganske overens med en Udtalelse af den gamle lybekske Kronikeskriver, der ved Aaret 1467 siger:

„Item i dette og det foregaaende Aar drev Kong Christiern mange Adelige fra Slottene, som de indehavde paa Rigets Vegne, og gjorde sig mange Uvenner. Og i denne Ting havde han Biskoppernes og nogle Adeliges Bifald, samt i det Hele Bøndernes (de Huslude); thi Adelsmændene paa Slottene vare Bønderne meget haarde og fratoge dem med Magt hvad de havde, og toge sig ikke iagt for, at Biskopperne vilde staa Kongen bi. Og af disse Slotte, som Kong Christiern inddrog, beholdt han nogle selv, nogle gav han til andre Adelsmænd, der stode paa hans Side". — Dette siges vel umiddelbart kun om Kongerigerne; men det stemmer ganske med hvad Grev Gerhard nu paatog sig at gjennemføre i Slesvig og Holsten.

Strax efter Nytaar 1467 holdt Greven et Møde med Ridderskabet, hvor han meddelte det Kongebrevet, der indsatte ham til Forstander. Adelen gjorde ingen væsenlige Indvendinger; den vidste vel ikke endnu hvad dette havde at betyde. Men snart viste Gerhard dem det. Nogle Slotte satte han sig i Besiddelse af — vi vide ikke paa hvilken Maade — og indsatte andre Lensmænd. Men for at skaffe større Midler til Pantegodsernes Indløsning, vendte han sig til Almuen og æggede den ved Haabet om Befrielse fra de adelige Panthavere. Den lybske Kronike siger, at han red fra det ene Sogn til det andet, indbød Almuen til Kroerne, gav dem saa meget Øl, de vilde drikke, og talte saaledes for dem: „Kjære Venner, I ere før blevne ofte og haardt beskattede; det gjør mig ondt, fordi den Skat, I have udgivet, har ikke hjulpet Landet stort. Deri ere de adelige Herrer paa Slottene Skyld; thi de have oppebaaret Skatten og selv beholdt den største Part deraf, og hvad de have givet fra sig, have de givet til Aagerrenter til dem, der have gjort Udlæg for Landet og min Broder Kong Christiern; men Gjælden bliver lige stor, og Landet bliver ligemeget skyldig. Hvad hjælper da al den Skat, I maa udgive? Men vilde I følge mit Raad, skulde der nok blive en Ende derpaa. Jeg vilde, at I selv skulde lægge Skatten om imellem Eder efter hvers Formue for at tilveiebringe en stor Sum; saa vilde jeg udløse de adelige Herrer af Slottene og selv tage dem; saa havde de ingen Magt mere til at beskatte Eder eller gjøre Eder anden Over-

last, saa at I kunne sidde som frie Mænd i god Fred". Med saadan Tale bragte Greven det til, at de gik ind paa hans Plan og beskattede sig selv, den Ene gav ti Mark, den Anden ni eller otte, efter Hvers Formue.

Ligeledes bevægede Greven de høie Geistlige til at bevillige en Afgift af deres Godser, der jo ellers vare skattefri. Ridderskabet indvendte Intet herimod, fordi de ventede, at denne Skat, der maa tænkes hævet af Greven selv i det mindste med Landstændernes stiltiende Samtykke, vilde blive anvendt til at indfri Kongens Gjældsforskrivninger og derved løse dem selv fra Kautionsforpligtelserne. Men Greven skuffede deres Forventning. Han vilde netop ikke fri de store Herrer fra de Forpligtelser, der trykkede dem selv, ligesaalidt som han vilde indfri de Løfter, hvormed Kongen havde kjøbt deres Stemmer ved Valget*). Kun den Gjæld, der hidrørte fra virkelige Laan til Kongen, vilde han betale og dermed løse Panterne. — Adelen blev nu yderst utilfreds, og Mange, der manedes af Kongens Kreditorer, især af Lybekere, kom i stor Forlegenhed, saa at Nogle endog maatte gaa i Indlager (Gjældsarrest) i Lybek. Kongen kom i den Anledning selv til Holsten, hvor han holdt en Landdag i Oktober 1468, for at tilfredsstille begge Parter, men naturligvis ikke gjorde nogen af dem tilpas, idet han erklærede, at Greven skulde af Landskattens Beløb saavidt muligt fri dem, der vare gaaede i Borgen for ham, fra deres Kautioner, men dog ogsaa beholde en Del til Landets Nytte. At der iøvrigt endnu i dette Aar 1468 var god Forstaaelse imellem Kongen og Greven, seer man ogsaa deraf, at Dronning Dorothea, der forstod bedre end hendes Herre at omgaaes med sine Penge, forsonede sig med Greven om Rendsborg saaledes, at hun overdrog ham Slottet, hvilket han 1466 havde bemægtiget sig, som hendes Lensmand, at holde det hende til tro Haand, imod at han betalte hende de 800 Gylden aarlig, hun havde at betale den egenlige Besidderinde Enkehertuginde Margarete. Dronningen kan sikkert ikke have ventet at faa en eneste Hvid af Greven, der havde saa stor en Regning til Kong Christiern.

Men at Kongen saaledes kun havde givet ham halv Ret imod den fælles Modstander, Ridderskabet, vilde Greven ikke finde sig i.

---

*) „Dat Winkop", som han kaldte det.

Han besøgte Kongen i Foraaret 1469 i Kjøbenhavn, og her, hvor han havde ham udenfor Ridderskabets Paavirkning, lykkedes det ham virkeligt at fastholde Kongen ved den fælles Plan, og til dennes Gjennemførelse at faa sin egen Magt endnu mere udvidet. Han udvirkede et Kongebrev af 24de April 1469, hvorved Kongen overdrog ham Hertugdommet Slesvig og Grevskaberne Holsten og Stormarn til et brugeligt Pant, saa at Greven skulde beholde alle kongelige Indkomster, der endnu ikke vare pantsatte, og alle de Panter, han kunde indløse; hvorimod han overtog Kongens Gjæld til ham selv og den afdøde Broders Børn og dertil al den Gjæld, hvorfor Kongen havde stillet Kautionister, hvilke Greven skulde udløse af deres Forpligtelse. Fyrstendømmerne skulde være Gerhards og hans Arvingers brugelige Pant saa længe, indtil Kongen indfriede dem ved Tilbagebetaling af de udlagte Penge. Kongen forbeholdt sig kun to eller tre Slotte, og at om Greven fik Landstænderne til at bevillige en ny Skat, imedens han var Panthaver, skulde det, den indbragte, afskrives paa Pantesummen.

Dette var at sætte en Overpanthaver over alle de enkelte Panthavere og Kreditorer — et Forsøg paa at drive Djævle ud ved Beelzebubs Hjælp, men selvfølgelig ligesaa farlig en Hjælp som denne. Greven havde ganske vundet de lavere Stænder for sig personlig; der var ikke nogen Udsigt til, at Kongen nogensinde skulde kunne betale Pantesummen; hvorledes kan man da undre sig over, at Tanken om, nu selv at beholde fast Hold i Fyrstendømmerne for sig og sin Slægt som en Landsherre, paatrængte sig ham, uden at man tør paastaa, at han fra først af har spillet falsk imod Broderen og lokket denne Skridt for Skridt ud i et Uføre uden Udvei. — Men endnu var Greven dog ikke Ridderskabets Overmand, og han kunde neppe blevet det uden at reise en Bondeopstand imod Adelen, hvor Udfaldet af Kampen dog altid vilde være tvivlsomt. Men saa vidt kom det heller ikke ganske; thi Ridderskabet, truet i sine vigtigste Interesser og sin hele herskende Stilling, samlede sig til Modstand. I et Møde ved Kiel den 2den Mai 1469 sluttede 140 slesvigske og holstenske Adelsmænd et Forbund til fælles Forsvar imod Enhver, der antastede Alles eller nogen Enkelts Ret. Ikke engang Kongen var undtagen fra dem, Forbundet kunde blive kaldt til Virksomhed imod. Og ikke nok dermed: den 8de Juli 1469 forbandt dette Adelsforbund

sig paa egen Haand til fælles Forsvar med Ditmarskerne og tillod sig derved et flagrant Indgreb i deres Landsherres Ret, idet de indrømmede Ditmarskerne Toldfrihed ved Hanerau. Dette Forbund sluttedes i Lybek, der som allerede tidligere forbundet med Ditmarskerne blev draget med ind i Forbindelsen. Dette slesvig-holstenske Adelsforbund, der saaledes støttede sig til to fremmede Magter, dristede Gerhard sig endnu ikke til at binde an med, førend han havde sikret sig Kongens afgjorte Bistand. Han ilede til Kjøbenhavn og forlangte, at Kongen skulde selv komme til Holsten for at kue Ridderskabet. Men enten havde Christiern ingen Lyst, eller han i Øieblikket virkelig ikke kunde komme. Han sendte derfor Dronning Dorothea derover for at stifte Fred mellem Adelen og Greven. Hun kaldte Ridderskabet til et Møde paa aaben Mark ved Segeberg den 22de Juli 1469, hvortil hun ogsaa havde indbudt Lybek og Hamborg; thi Adelen vilde ikke gaa ind i nogen By eller noget Slot, der var i Grev Gerhards Haand, hvilket var Tilfældet med Segeberg, medens Greven paa sin Side ikke vovede at fremstille sig personlig for det samlede Ridderskab, hvorfor han holdt sig inde paa Slottet. Da Dronningen spurgte Ridderskabet om dets Klage over Grev Gerhard, svaredes, at han ikke vilde befri Kongens Kautionister, skjøndt han dertil havde oppebaaret stor Skat af Landet, saa at mange af dem vare bragte i stor Nød og ikke kunde holde deres givne Æresord; at Greven havde voldelig frataget nogle Adelige de Slotte og Godser, de havde tilpantet sig med rede Penge, og haanlig afvist dem, naar de forlangte Betaling; at han havde indtaget og nedbrudt en Adelsmands Gaard; at han havde forbudt Bønderne at give Adelen Landgilde eller anden Rente, eller at gjøre Hoveri, eller at sælge Adelen Noget o. m. De bade derfor Dronningen om at formaa sin Gemal til at skille dem af med Grev Gerhard, hvem de ikke vilde have til Forstander. Lybekerne stemmede i med, gav Adelen Ret og forlangte, at dennes Fordringer skulde tilfredsstilles. Dronningen saa da, at hun ikke var i Stand til at faa Striden jævnet, hvorfor hun henviste den til Kongens Afgjørelse. Det besluttedes, at Greven saavel som Biskopperne af Lybek og Slesvig, Stæderne Lybeks og Hamborgs Sendebud og nogle af Ridderskabet skulde møde hos Kongen i Kjøbenhavn midt i August.

For Kongen og Greven maatte det allerede være betænkeligt,

at Lybek sluttede sig til Ridderskabet; men fra Kongens Standpunkt viste den hele politiske Stilling sig overhovedet saa mislig, at han for enhver Pris maatte see at afvende et Brud med Lybek og de andre vendiske Stæder. Da Krigen med Sverrig efter Kong Karls anden Tilbagekomst i 1467 atter var luet op, var Kong Christiern bleven nødt til at holde Sverrig blokeret fra Søsiden. Hans Krydsere toge ethvert Skib, der seilede til eller fra Sverrig, hvem det saa tilhørte. Dette ramte naturligvis især de Handlende i de vendiske Stæder, for hvem Handelen med Sverrig netop under saadanne Forhold blev saa fordelagtig, at de ikke kunde modstaa Fristelsen til at prøve den, trods Blokaden. Naar saa en Blokadebryder opbragtes, reiste sig høie Raab i Stæderne om Sørøveri, og Krav paa Erstatning. Vi have jo i vore Dage seet, hvilke Forviklinger imellem Neutrale og Krigførende en Søkrig altid medfører. Hansestædernes Magistrater vilde have Søen fri; de vilde derfor helst have Fred imellem Danmark og Sverrig; og Raabet i Stæderne vendte sig fornemlig mod Danmark, fordi dette var den stærkeste tilsøes. Om og Borgermestere og Raad i Lybek og de andre Stæder holdt igjen saa godt de kunde, maatte de dog føre deres Medborgeres Sag og kræve Erstatning for opbragte Skibe og Ladninger. Afviste Kong Christiern dem kort, udsatte han sig i det mindste for idelige Sammenstød mellem hans Krydsere og det, Hanseaterne kaldte deres „Fredskibe", det er deres konvoierende Krigsskibe, hvilket altfor let kunde føre til aaben Krig, saaledes som Erfaring tilstrækkeligt havde viist. At forhindre dette maatte være en Hovedopgave for Kong Christiern. Han maatte altsaa i denne Stilling ikke alene see at drage Lybek ud af Forbindelsen med det slesvig-holstenske Ridderskab, men ogsaa afholde det fra at række hans svenske Fjender Haanden. Derfor gik Kongen nu i Kjøbenhavn ind paa deres Tilbud om at tilveiebringe et Fredsmøde mellem ham og Kong Karl, hvorom de hele Sommeren havde underhandlet med begge Konger, og som Kong Karl gav sit Samtykke til paa den Betingelse, at om Striden ikke kunde endes ved Underhandlinger, skulde Stæderne afsige en Dom imellem Parterne. Kong Christiern lovede at komme til dette Møde i Lybek ved Mikkelsdagstid og beroligede imidlertid Ridderskabets Sendebud med Tilsagn om at underkaste sine Forpligtelser mod Kautionisterne en Voldgiftskjendelse af Biskopperne af Slesvig, Aarhus,

Odense og Lybek samt Lybeks og Hamborgs Raad, naar han nu selv kom til Hertugdømmerne. Man vil heraf see, hvorledes det nu blev Kongen uundgaaeligt nødvendigt at stille sig paa en god Fod med Lybek, der fik alle hans Politiks Hovedtraade i sin Haand.

Kongen og hans Broder Grev Gerhard indfandt sig efter Løfte i Lybek sidst i September 1469. De svenske Sendebud vare endnu ikke ankomne. Lybeks Magistrat forsømte ikke at benytte den gunstige Leilighed til at bringe de allerede i Kjøbenhavn trufne Aftaler om Erstatningskravene til Slutning og Udførelse; og Kongen maatte heri give efter for deres paatrængende Forestillinger. Om en Undersøgelse af Kravenes Gyldighed, om en Adskillelse imellem retmæssig og uretmæssig Opbringelse af lybske Skibe og Ladninger høres Intet. De skadelidte Kjøbmænds Fordringer bleve ligefrem opsummerede; Summen beløb sig til over 26,000 Mark lybsk, hvilke Kongen ikke kunde betale med rede Penge. Han maatte da bekvemme sig til at pantsætte til Lybeks Raad Staden Kiel med dens Havn og Tilliggende. Pantebrevet lyder som et Skjøde, idet Kongen sælger Kiel til Lybek med Forbehold af Ret til Gjenkjøb; og Kiels Magistrat kaldtes strax til Lybek for at hylde Borgermestere og Raad som sit rette Herskab. Dermed var Lybek dog endnu ikke tilfredsstillet. Da Kongen havde begivet sig til Segeberg Slot, indfandt de hanseatiske Udsendte sig til Underhandlingerne med de Svenske, der endelig vare ankomne. Men inden Underhandlingerne aabnedes, trængte Lybekerne paany ind paa Kongen og fravristede ham to vigtige Indrømmelser til Gunst for det hanseatiske Kontor i Bergen. Først et Forbud imod Hollændernes opblomstrende Handel i Bergen, som de Tydske klagede over og paastode stred imod deres Privilegier og imod gammel Skik og Sædvane. Kongen udgav da her paa Segeberg den 15de Oktober 1469 en Forordning, uden at kunne høre sit norske Rigsraad, hvorved Hollændernes Fart paa Bergen indskrænkedes til eet eller to Skibe om Aaret. Og i et andet Kongebrev af samme Dag frafaldt Kongen for sig og sine Efterkommere al Tiltale til de tydske Kjøbmænd i Bergen for de blodige Voldsgjerninger ved Oluf Nielsens og Biskop Thorlavs Mord i 1455. Det er sandt, at dette Afkald ikke rørte ved Slægtens eller ved Kirkens Ret imod Voldsmændene; men det opgav Norges Riges retfærdige Krav paa Straf og Godtgjørelse.

Nu begyndte Underhandlingerne med de Svenske i den sidste

Halvdel af Oktober; men de førte ikke til noget Resultat, hvad vist heller ingen af de stridende Parter har ventet, naar Lybekerne ikke vilde fastholde den oprindelige Tanke, at afgive en Dom og saa erklære sig imod den, der ikke vilde underkaste sig denne. Da det snart viste sig, at Hansestædernes Mægling ikke formaaede at bringe de danske og svenske Paastande nærmere, idet de Svenske satte Paastand paa Skaane og de skaanske Provindser imod Kong Christierns Paastand paa Sverrigs Krone, saa nægtede Hanseaterne at afgive nogen Voldgiftskjendelse, saa at Underhandlingerne afbrødes som frugtesløse. Det er tydeligt, at Lybek ikke længer havde den samme Interesse som et halvt Aar tidligere i at fremtvinge en Fred i Norden, efter at de havde draget Kong Christiern saaledes til sig, at deres Fordringer til Danmark og Norge opfyldtes, og at Blokaden af Sverrig for deres Vedkommende blev enten hævet eller overholdt saa lempeligt som muligt. Lybek tog sig derfor ogsaa paa Segeberg kun svagt af Ridderskabet, som heller ikke endnu fik nogen Afgjørelse paa sin Sag, fordi, eller under det Paaskud, at de i Kjøbenhavn udnævnte Voldgiftsmænd ikke kunde blive færdige med Opgjørelsen af Kreditorernes og Kautionisternes indviklede Fordringer, inden Kongen maatte forlade Fyrstendømmerne. Afgjørelsen opsattes da til næste Aar, dog saaledes, at Kongen lovede at formaa sin Broder til at lade Kautionisterne være ukrævede imidlertid. Han fik tillige — man kan næsten sige: indsmuglet et Forbud til Ridderskabet mod at øve Vold og Uret imod Borger og Bonde.

Kongens Forhold til Lybek paa dette Punkt viser ret tydeligt de pinagtige og farefulde Forviklinger, hvori den svenske Krig og det slesvig-holstenske Ridderskabs Fordringer havde bragt Kong Christiern. Havde Hanseaterne forbundet sig med hvad der ellers var ham fjendsk, var hans Skjæbne neppe bleven bedre end hans Sønnesøns. Forsigtigere end Christiern den Anden hindrede han denne Forbindelse ved at drage Lybek over til sin Side; men dyrt havde han maattet betale dette: Norges Krones Ære, Norges Riges Ret, det norske Folks Fordel var bragt de voldsomme og gridske Pebersvende i Bergen til Offer; og de hanseatiske Skipperes og Kjøbmænds Erstatningskrav, der vistnok i mange Tilfælde ikke havde Hjemmel i den da gjældende Folkeret, maatte Kongen aner-

kjende uden Prøvelse og tilfredsstille, hvor haardt det end faldt ham at ydmyge sig for Lybeks Borgermestere.

Grev Gerhard fulgte med Kongen paa denne holstenske Reise. Han har med Kongen hængt sit Segl under Overenskomsten med Lybek om Pantsættelsen af Kiel. Men der foreligger intet Bestemt om hans Stilling til Underhandlingerne med Ridderskabet. At Kautionisterne nu skulde i et Aarstid være fri for hans paatrængende Krav, var ham sikkert ikke tilpas, — vel overhovedet ikke, at Kongen indblandede sig i Forhold, som ved Landenes Pantsættelse til Greven jo vare lagte helt i hans Haand. Han mente at sikre sin Stilling ved at lade sig formelig hylde som Panthaver; — man siger endog, at han forlangte Hylding som Landsherre. I alt Fald lod han sig hylde af Bønderne i Almindelighed og af nogle Byer, saasom Slesvig, uden at oplyse det menige Folk om den subtile, men dog væsentlige Forskjel mellem de to Slags Hyldinger. Hans Mening har vel ikke just været at ville rykke Fyrstendømmerne rent ud af Broderens Haand og fordrive ham fra disse Lande, men vel at ville være hans Medregent og Ligemand i Herredømmet; thi Konsekventsen af hans Grundpaastand, at han som en af Hertug Adolfs Arvinger var født til Slesvig og Holsten, men kun var traadt tilside for Broderen ifølge Løfter, som ikke vare ham holdte, kunde ikke føre ham til at fordre Eneherredømmet.

Men Ridderskabet viste hans Fordring om Hylding helt fra sig. Det samledes atter den 1ste Mai 1470 ved Kiel og lod der læse Breve fra Kongen, som, tvertimod hvad Greven havde ladet forkynde, forbød at hylde ham, saa at Ingen vidste hvad eller hvem man skulde tro, eller hvis Breve der vare ægte, eller hvem der var Landets rette Herre. Nu blev Kongen urolig. Han sendte atter Dronningen til Holsten. Hun saa snart, at Kongens Herredømme i Holsten og Slesvig stod paa Spil, og at nu var Talen om Andet og Mere end Pengesager; derfor skrev hun til Kongen, at vilde han beholde Fyrstendømmerne, maatte han selv komme derover. Selv forblev hun imidlertid paa Segeberg Slot, som var et af dem, Greven havde vidst at bringe i sin Magt; og det kan neppe betvivles, at hun har havt et talrigt Følge eller beholdt en Del af Adelen hos sig under et eller andet Paaskud. Thi af det, der nu skete, er det umiskjendeligt, at hun har siddet paa

Slottet ikke som Grevens Gjæst alene, men som den, der ogsaa selv havde Magt der. Kongen indfandt sig paa Segeberg saa hurtigt som muligt; og nu kom det til Forklaring imellem Brødrene. Kongen forlangte Regnskab over Grevens Oppebørsel og Udgift, og Dronningen forlangte Rendsborg tilbage, da hun Intet havde faaet af den betingede Afgift. Gerhard følte sig i Øieblikket ikke som Herre paa Segeberg; han var i Kongens og Dronningens Haand; saa lovede han at aflægge Regnskab om 14 Dage. Men om Natten saa han Leilighed til at komme bort og red til Rendsborg, som han paalagde sin Befalingsmand at lukke for Kongen; ligeledes vilde han sætte Gottorp, Flensborg og Sønderborg i Forsvarsstand mod Kongen, eller reise Undersaatterne imod ham, som Kongen siger. Men Kongen var ham for rask. Medens Dronningen nu fuldstændigt bragte Segeberg i sin Magt og anholdt Grevens Folk paa Slottet, ilede Kongen med den Adel, han havde hos sig, til Rendsborg, satte sig i Besiddelse af Byen, tilkaldte sin Ven Hertug Henrik af Meklenborg, hvem han tidligere havde hjulpet mod oprørske Undersaatter, og beredte sig til at tage Rendsborg Slot med Magt ved hans Hjælp.

Da Grev Gerhard saa, at det var Kongens Alvor, har han enten ikke følt sig ham voxen, eller har tænkt at komme længere med Ord end med Sværd. Han gav da saa vidt efter, at han den 11te Juli indfandt sig til et Møde ved Broen over Sorge, hvor Hamborgs tilstedeværende Sendebud i Forbindelse med Bisperne af Odense og Slesvig mæglede et foreløbigt Forlig imellem Brødrene saaledes, at inden Udgangen af August Maaned skulde i Hamborg afgives en Voldgiftskjendelse om Retten til Segeberg og Rendsborg; imidlertid skulde de to Slotte betroes til navngivne Adelsmænd for efter Voldgiftsmændenes Kjendelse at overgives til den Herre, de tildømtes. Dette var altsaa kun Afgjørelse af et enkelt Stridspunkt; men det kom ikke engang til Voldgift. Kongen havde Fordelen paa sin Side og vilde ikke opgive den. Gerhard fulgte med ham til Segeberg, enten fordi han maatte, eller i det Haab endnu engang at overtale sin „fromme Broder" med fagre Ord. Men denne Gang mislykkedes det. Ankommen til Segeberg, anvistes ham et eget Værelse, medens Kongen samlede sine medhavende danske og holstenske Raadsherrer, ialt 15, til et Møde den 16de Juli 1470, forklarede dem Broderens uforsvarlige Adfærd og sendte

dem over til ham med den Fordring, at han strax skulde opgive til Kongen alle de Slotte, Stæder og Lande i Fyrstendømmerne, han havde i sin Magt, løse Undersaatterne fra den Hyldingsed, han havde taget af dem, og atter vise dem til Kongen som deres eneste Herre; saa vilde Kongen ikke alene sikre ham hans virkelige Tilgodehavende, men lægge 10,000 Mark til. Greven gav intet tilfredsstillende Svar; formodentlig har han gjentaget den Betragtning, han overhovedet vilde gjøre gjældende i denne Krisis, at som Arving til Fyrstendømmerne var han lige berettiget med Broderen, og at han havde havt stort Arbeide og mange Udgifter for hans Skyld, hvorfor han nu vilde blive ved Landene. Ganske kan man ikke give ham Uret i Sagen, om og i Maaden; thi baade Kongen og Landstænderne havde gjentagne Gange anerkjendt de oldenborgske Brødre som Hertug Adolfs Arvinger, og den Ene af dem var kun kaaret til Eneherre, fordi han ved Løfte om store Pengesummer under Ridderskabets Kaution havde formaaet de to Andre til at give Afkald paa deres Ret; men Kong Christiern havde ikke holdt sit Løfte og havde nu rakt Ridderskabet Haanden til at befri det fra Kautionen: hvilken Sikkerhed havde da Greven for sit Tilgodehavende? Kong Christiern havde desuden selv været lige god med ham i at hidføre hele Forviklingen i Fyrstendømmerne. Men disse og lignende Forestillinger havde nu ingen Magt paa Segeberg. Kongen skjød den for faa Dage siden vedtagne Voldgiftskjendelse i Hamborg ligefrem tilside og sendte flere Gange Raadsherrerne over til Greven, der imidlertid ikke gav andet Svar; han bad kun om, at han maatte selv faa Broderen i Tale. Kongen gik da med Raadsherrerne den femte Gang over til ham. Men da Greven kun mødte ham med Ord, ikke med Underkastelse, brast Kong Christierns Taalmodighed. Han greb Broderen med egen Haand og overgav ham som Fange til Vagten, der førte ham til et fast Stenkammer i Slottet, idet han erklærede, at for at forebygge Blodsudgydelse og andre Ulykker fik Gerhard ikke sin Frihed, forend Kongen atter var kommen i Besiddelse af sine Lande, Slotte og Stæder. Henved tre Uger holdt den fangne Greve sig stiv; men da Kongen blev uboielig, rimeligvis paavirket af Dronningen, maatte han tilsidst falde tilfoie. Dog slap han ikke ud, forend Kongen havde Slottene Segeberg, Rendsborg, Gottorp, Flensborg og Sønderborg i sin Haand. Saa maatte han den

21de September 1470 sværge Orfeide, at han aldrig vilde hævne hvad der nu var skeet, paa Kongen, Hertugen af Meklenborg eller Kongens andre Hjælpere, erklære alle de Breve, Kongen havde givet ham paa Hertugdommet og Grevskaberne, for døde og magtesløse, kvittere for alt Tilgodehavende hos Kongen med Undtagelse af hvad der stod til Rest af hans Affindelsessum, og endelig løse Undersaatterne fra Eden. Desuden maatte Greven give Dronning Dorothea sit Gjældsbrev for Alt hvad hun i disse Aar havde betalt Enkehertuginde Margarete, og som jo egenlig Greven skulde have betalt af Rendsborg, hvilket Dronningen overdrog ham for to Aar siden med denne Forpligtelse. Saa aabnedes Fængselsdøren og Grev Gerhard kunde drage til sit Oldenborg.

Men endnu var Kongen ikke til Ende med hvad der var at gjøre for at sikre sin Stilling i Fyrstendømmerne. Det nærmest Foreliggende var Opgjørelsen med Ridderskabet og Kautionisterne, hvem man i forrige Aar havde lovet en Voldgiftskjendelse. Alle Fordringerne vare blevne undersøgte. Det vilde være interessant at kjende Voldgiftsrettens Principer for Beregningen af Forholdet mellem Renten og Nytten af Panterne; nu vide vi kun, at en Reduktion af Gjælden fandt Sted, ifølge hvilken Totalsummen 140,000 Mark nedsattes til ca. 98,000 Mark, hvoraf en Del anvistes paa Panter i Slotte og Herregaarde, en anden Del skulde udbetales kontant, nemlig 16,000 Mark strax, 40,000 Mark af næste Aars Landskat, som alene maatte anvendes dertil; og til Sikkerhed overdroges Flensborg til Lybek og Hamborg paa det Vilkaar, at betaltes Pengene ikke, skulde By og Slot gaa over i Kreditorernes Besiddelse som et Fællespant. Hvad der efter Reduktionen tilkom Enhver blev nøie bestemt, saavelsom de Panter, der skulde hefte for den Gjæld, der blev staaende. — Til denne Opgjørelse knytter sig saa i den nærmeste Tid derefter lange Rækker af nye Pantsættelser, af hvilke nogle vel nok kun er Omlægninger, men de fleste uden Tvivl Sikkerhed for nye Forskrivninger, Kongen har maattet udstede for at opdrive de nødvendige Summer, der strax skulde udbetales.

Ved Bruddet med Broderen var Kongen atter kommen i ubestridt Besiddelse af de vigtigste faste Pladser; men han stod nu atter Ansigt til Ansigt med Ridderskabet og maatte tage den tunge Byrde af Pantsættelserne og alle Fordringerne paa sine Skuldre

og see paa, at Adelen traadte de lavere Stænder paa Nakken. Thi vel havde han opnaaet en Nedsættelse i Gjældens Totalsum og havde udtalt, at Ridderskabet ikke maatte forurette Borger og Bonde — hvad man skulde tro forstod sig af sig selv; men saalænge Forholdet i det Hele blev uforandret, saalænge Ridderskabet støttede sig til Forbundet med Ditmarskerne, saa at Kongen ikke havde virkelig Magt nok til at lade Adelen føle Herskerens faste Haand, vilde den hele utaalelige Stilling vende tilbage, naar Skrækken for Grev Gerhard var forsvunden. Kongen har meget godt indseet dette; han har søgt at drage Ridderskabet ud af Forbindelsen med Ditmarskerne og at lægge et Baand paa det, der tillige kunde styrke hans egen Stilling saavel imod Adelen som imod Broderen og overhovedet imod alt Fjendsk og Farligt i og udenfor Fyrstendømmerne. — En saadan Støtte fandt han i det mærkelige Forbund, man har kaldt de Segebergske Konkordater. Paa Segeberg Slot sluttede Kong Christiern den 11te Oktober 1470 et Forbund med Fyrstendømmernes Biskopper, Byer, Stallere og Landskaber, samt med Stæderne Lybek og Hamborg. Disse Tre: Kongen, Landstænderne og de to Stæder, forbandt sig som lige berettigede Magter til fælles Bedste. Fyrstendømmernes Stænder, nemlig Biskopperne af Slesvig og Lybek, Ridder- og Mandskabet, Byerne, Stallerne paa deres Landskabers Vegne forpligtede sig til at yde Kongen hvad de vare ham skyldige og staa ham bi til at bruge den fyrstelige Herlighed, som tilkom ham med Rette i Hertugdømmet og Grevskaberne; hvorimod han forpligtede sig til, at holde Biskopperne og Ridderskabet ved deres Friheder, samt Lybek og Hamborg ved deres Privilegier i Fyrstendømmerne. Lybek og Hamborg vilde hjælpe Kongen og Stænderne til deres Ret og staa dem bi mod Uret. Alle tre Parter forpligtedes til at forsvare Borgere og Bønder, til ikke at overfalde dem med Vold, ikke besvære dem med nye eller uvante Byrder, medens paa den anden Side Borgere og Bønder forpligtedes til ikke at opsætte sig mod Øvrigheden; skete det dog, skulde alle tre Parter staa hinanden bi til Oprorets Undertrykkelse. Overfaldtes nogen af de tre Parter af Fyrster, Herrer, Stæder, skulde de to andre Parter først forsøge at opretholde Freden ved Underhandlinger; lykkedes det ikke, da skulde de hjælpe den Angrebne med saa stor en Krigsmagt som nærmere aftaltes; men dersom Kongen blev angreben i Fyrsten-

dømmerne, eller om nogen af de andre Parter angrebes saa hurtigt, at forudgaaende Aftale ikke kunde træffes, da skulde de to Andre staa den Overfaldne bi med al Magt. Kun i Forening maatte de slutte Fred, den Ene ikke sondre sig fra den Anden. Reiste sig Strid imellem to af de tre Kontraherende, skulde den tredie først arbeide paa at faa den bilagt; lod det sig ikke gjøre, da skulde denne Tredie, og ingen Anden, afsige en Voldgiftskjendelse; men vilde den ene stridende Part ikke underkaste sig denne, da skulde de to Andre med samlet Magt tvinge ham. Forbundet sluttedes først for tre Aar, men saaledes, at det blev staaende, dersom det ikke opsagdes af nogen af de tre Parter med et Aars Varsel. Hvert Aar skulde holdes et Fællesmøde i Kiel, Søndag Jubilate. Allerede den 9de Oktober havde Kongen sluttet en særskilt Overenskomst med Lybek og Hamborg til nærmere Begrændsning af de da aftalte Konkordaters Omraade. De to Stæder erklærede deri, at Forbundet ikke omfattede Kongens Riger Danmark, Sverrig og Norge, medens Kongen undtog Kongerne af England og Skotland samt Hertugen af Burgundien fra dem, mod hvem han i paakommende Tilfælde skulde hjælpe Lybek og Hamborg; med andre Ord: Stæderne vilde ikke indvikles i den store skandinaviske Kamp, Kongen ikke i de mangfoldige Stridigheder med andre søfarende Folk, hvortil Lybeks og Hamborgs Handel gav idelig Anledning.

Hvad vandt da Lybek og Hamborg ved dette Forbund? De vandt større Sikkerhed for deres Virksomhed i Hertugdømmet og Grevskaberne, og de vandt Bistand imod deres Nabofyrster og Naboadel, som de laa i uafbrudt Strid med om Handelsveienes Sikkerhed og Frihed. Kongen vandt ikke alene Stædernes Bistand i indre Stridigheder, men ogsaa at Ridderskabet som tredie Deltager i det nye Forbund var mere bundet i sine Bevægelser end efter det ensidige Adelsforbund fra forrige Aar, der støttede sig til Ditmarskerne. Og alle tre Kontraherende vandt langt større Styrke til at modstaa Forsøg af Greve Gerhard og Menigmand paa at omstyrte det Bestaaende. Dette forklarer, at Kongen indgik et Forbund med sine egne Undersaatter som med en lige berettiget politisk Magt. Videre kunde han i Øieblikket ikke komme; thi at bøie Adel og Almue med en stærk Herskerhaand havde han hverken Midler eller Leilighed til, da Begivenhederne i Sverrig efter Kong

Karls Død hver Dag kaldte ham med høiere Røst bort fra Fyrstendommerne.

Men endnu inden han forlod dem fik han Brug for den Hjælp, han havde sikret sig ved de Segebergske Konkordater. Thi hvorvel Grev Gerhard havde sagt Landene Farvel, vare hans Tilhængere ikke bragte til Ro. Kongen forlangte strax Lybeks og Hamborgs Mægling mellem ham og Nordfriserne, der nægtede at hylde ham: de vilde blive ved Grev Gerhard, som de engang havde hyldet. Disse faldt dog tilføie uden voldsom Tvang; men haardere vare Bønderne i Wilster og Kremper Marsk. Kongen lod deres Hovedmænd kalde til sig i Itzehoe og krævede Hyldingen, men hele Skaren, 300 Mand, raabte med een Mund, at de havde hyldet Grev Gerhard, og saalænge han levede vilde de ikke hylde nogen Anden; med ham vilde de opsætte Liv og Blod. Tumulten stilledes vel i Øieblikket, da man fik Bønderne til at gaa hjem; men nu æskede Kongen den stipulerede Hjælp af Hamborg og Lybek. Lybek sendte 400 Skytter til Itzehoe, Hamborg til Skibs nedad Elben et Tusind Mand, der røvede og brændte langs med Floden. Saa maatte Marskbønderne bede om Naade, give Kongen en Skat og forpligte sig til ikke at optage i Landet de flygtede Hovedmænd for Opstanden. De mistede desuden deres gamle Landret, der gav dem større Frihed end de andre Bønder. Dette skete i November 1470, saa at Kongen paa mindre end et halvt Aar havde heldigen rykket Fyrstendømmerne ud af sin Broders Haand og hævdet sit eget Herredømme.

Man seer her Grunden til, at Kong Christiern ikke kunde optræde i Sverrig strax efter Karl Knudsens Død og understøtte sine og Unionens Tilhængere i det første Aars Kampe mod den nye Rigsforstander. Det var Grev Gerhards Færd i Fyrstendømmerne, der skaffede Sten Sture Tid til at sætte sig fast i Rigsforstanderskabet; saaledes er her atter Beviis paa indre Forbindelse imellem Kong Christierns Kamp om Sverrigs Krone og hans Stræben efter at fastholde Fyrstendømmerne. Denne Sammenhæng viste sig ogsaa efter Brunkebjergslaget; thi endnu havde Grev Gerhard Tilhængere i Hertugdømmet Slesvig, der mente, at et Opstandsforsøg imod Kong Christiern nu kunde lykkes bedre end forrige Gang; og Menigmand sørgede over at have mistet sin Forsvarer

og nu atter at maatte bære Adelsherrernes Aag. Navnlig bare Friserne det med Utaalmodighed. Et Parti iblandt dem med Hennecke Wulff i Spidsen opfordrede Gerhard til atter at optræde i Fyrstendommerne. Ærgjerrig, stridslysten, urolig som han var gik han ind paa Planen. I September 1472 landede Greven uventet i Husum, der tog vel imod ham. Husum havde for ikke mange Aar siden faaet Kjøbstadsret og blomstrede op, især efterat Hollænderne havde begyndt at søge Veien til Østersøen over denne By og Flensborg. Nu bragte Gerhard Tømmer og Redskaber til Byens Befæstning, tilligemed et hundrede Mand. Ridderskabet foer op ved Synet af den gamle Fjende og kaldte ufortøvet Kongen derover. Med sin vante Raskhed indfandt han sig, kaldte i Henhold til de Segebergske Konkordater Adelen med Lybek og Hamborg til Vaaben og rykkede mod Husum. Men til en Kamp imellem Brødrene kom det dog heller ikke denne Gang, da Kongens Overmagt var altfor stor. Gerhard listede sig ved Nattetid tilfods ud af Husum og undslap til Tydskland. Oprørets Hovedanfører Hennecke Wulff undkom ligeledes til Ditmarsken, hvor han nogen Tid efter blev ihjelslagen. I Wewelsfleth Kirke findes — eller fandtes — et Maleri, som skal forestille denne Mand, der her gjøres til Hovedpersonen i den samme Historie, som har vandret saa vidt om i Verden, om Skytten, som Tyrannen bød at skyde Æblet af Sønnens Hoved. — Men mod dem, der ikke undslap, øvede Kongen en blodig Justits med Halshugning og Radbrækning og Eiendomsinddragelse. Ja Stalleren Edlef Knudsen blev som en Hovedforræder levende firdelt. Husum skulde egenlig have ikke alene mistet sine Kjøbstadsrettigheder, men været brændt og jævnet med Jorden, — det havde Hamborgerne forlangt for deres Hjælp mod Opstanden; men Kongen lod sig dog formilde saa vidt, at Staden slap med en svær Pengebod og en haard Skat, medens saa mange af Beboerne som indviklede i Opstanden mistede deres Eiendomme, at den halve By maa have faaet en anden Befolkning. Vi have endnu lange Rækker af kongelige Gavebreve til forskjellige Adelsmænd paa konfiskerede Huse og andre Eiendomme i Husum. — Fra nu af var Kong Christiern i rolig Besiddelse af Landsherrens Stilling i begge Fyrstendømmer. Grev Gerhard havde vel endnu ikke forvundet sin Harme, men han havde intet andet Middel til at lade Kongen føle den, end ved at sværte ham

saa godt han kunde hos Fyrster og Stæder. Længe varede det dog ikke, inden Brødrene atter forsonedes.

I nogle Aar var der for saa vidt Ro i Fyrstendømmerne, at der hverken fra Kongens eller Almuens Side skete noget Forsøg paa at trænge Adelen ud af den herskende Stilling, der paa en Maade var den sikret ved de Segebergske Konkordater. Men Kongen bar dog med stor Uvillie Trykket af sin Gjæld til Panthaverne og harmedes over de adelige Herrers Lovløshed, navnlig over de Mishandlinger, de tillode sig mod Menigmand. Denne Stemning kom endelig til Udbrud Aaret før hans Død og yttrede sig med en Styrke og Heftighed, der skræmmede Adelen. Kong Christiern indfandt sig personlig paa en Forsamling af Ridderskabet ved Kiel, hvortil han ogsaa havde kaldt Lybek og Hamborg. Her foer Kongen heftig løs mod Henning Pogwisch, en af Landraaderne, der havde Tønder Slot og Herred i Pant for 25,000 Mark. Kongen beskyldte ham for oprørende Tyranni imod Almuen: han havde ladet skjære Næse og Øren af en Bonde, taget Livet af en Anden, Alt for Pengesager; han havde lagt svær Skat paa Bønderne under Paaskud af at det var Kongeskat, og dog Intet givet til Kongen. Dette og Mere sagde Kongen aabenlyst i Marken for hele Forsamlingen og bad navnlig Lybeks og Hamborgs Sendebud at mærke hans Klager over Henning Pogwisch, hvis Sønner ikke vare mindre tyranniske imod Menigmand, end deres Fader. Kongen fortalte blandt Andet, at Wulff Pogwisch havde kaldt en ung Bondekone op paa Gaarden for at amme hans nyfødte Søn; men da Konen vægrede sig, fordi hun ikke vilde forlade sit eget spæde Barn, lod Adelsmanden hende gribe og skjære Brysterne af hende med de Ord: nu skal Du hverken amme dit eller mit Barn. Konen døde af denne Behandling. — Den gamle Ridder faldt Kongen tilfode og bad om Naade; men Kongen vendte sin Hest uden at ville høre ham, saa at han og hans Sønner flygtede ud af Landet, hvorpaa Kongen ikke alene inddrog hans Pantelen, men ogsaa indtog og nedbrød hans Eiendomsgaard Farwe. Det var velfortjent Ulykke, der kom over den mægtige Slægt; men man kan dog kun kalde Kongens Adfærd despotisk. En anden adelig Herre Joachim Rantzau til Ascheberg, der som Panthaver af Pløn havde tilladt sig lignende Ugjerninger, gik det ikke stort bedre. Der tales ikke om nogen Rettergang eller Dom over ham eller over Pogwischerne.

Disse henvendte sig nu til det øvrige Ridderskab om Bistand i Henhold til det i Aaret 1469 sluttede Adelsforbund; men det var netop dette, Kongen vilde bryde. Han indkaldte en Forsamling af Ridderskabet til Rendsborg, i Juli 1480, hvor han i Overensstemmelse med de Segebergske Konkordater lod Hamborgs og Lybeks Sendebud foredrage sine Klager imod Adelen. Kongen klagede over, at Adelen havde indgaaet et Forbund imod Enhver, der ikke vilde sætte sin Ret i deres Vold, og ikke engang havde undtaget Landsherren selv fra dem, mod hvem Forbundet var rettet; han mente, at dette bevirkede, at Landraaderne ikke vilde raade Kongen eller Dronningen til Rettergang eller Dom over nogen af Deltagerne i Forbundet; han klagede over, at Adelen opskruede sine Pengefordringer til ham over alle Grændser, hvorfor han nu paa Segeberg vilde have en endelig Opgjørelse med dem; han klagede over, at de adelige Herrer anmassede sig den ene af Landsherrens Rettigheder og Eiendomme efter den anden, Jagt, Fiskeri, Græsgange, Landsbyer, Bønder osv., — at hans Breve bleve ringeagtede, hans Tjenere haanede eller mishandlede osv. — ligesom der for ham var kommet mange Klager fra Menigmand over Adelens Vold og Tyranni. Ridderskabet var aabenbart skræmmet ved Pogwischernes Skjæbne og kunde ikke lukke Øinene for den Fare, der truede dem, naar Kongen i Forbindelse med de to Stæder, med Biskopper og Prælater og med Menigmand vilde optage Grev Gerhards Kamp mod Adelen. Det gav derfor nu i Rendsborg et ydmygt Svar, hvori det langtfra at trodse paa sin anmassede Ret, tvertimod søgte at undskylde sig og lovede Kongen Underkastelse og Afhjælpning af Klagerne. Om Adelsforbundet af 1469 navnlig erklærede de, at det kun havde været rettet imod Grev Gerhards Overgreb og senere ikke havde været brugt. Ligesaa ydmygt svaredes paa de øvrige Klager, saa at Kongen her i denne Rendsborgske Forsamling optraadte som Ridderskabets virkelige Herre, der trængte det et godt Skridt tilbage fra dets anmassede Stilling. Selv personlig forbød Kongen enhver Vold og Selvtægt; han paalagde Byerne under Tab af deres Privilegier at forsvare dem, der lede Vold og Uret m. m.

Efter dette Møde i Rendsborg lod Kongen i August s. A. paa Segeberg Slot foretage den Opgjørelse med sine Kreditorer, han havde fordret i Rendsborg. Og her saa man da det Særsyn,

at en Gjæld, som efter Kreditorernes Opskrifter løb op til 465,000 Mark, skal være svundet ind til 20,000 Mark, hvorfor Kongen udstedte nye Forskrivninger*). Selv om mange af Kreditorerne havde beregnet sig høie Renter og slaaet dem til Kapitalen, bliver dog et saadant Udfald af Opgjørelsen vanskelig at forstaa, med mindre man forudsætter, at Kongen nu her i Hertugdømmerne har gjort den samme Ret gjældende som i Danmark og Sverrig, nemlig at alle de givne Panter, — alle de, der vare forundte som Løn eller Belønning, eller af Naade og Gunst, skulde falde tilbage til Landsherren, hvad der i Hertugdømmerne maatte indbefatte alle dem, der vare givne for de Summer, Kongen havde lovet ved sit Valg, og at ligeledes alle Panter for virkelig laante Penge skulde falde tilbage, naar de bevislig oppebaarne Indtægter af Pantet løb til eller over Hovedsummen. Dette, der støtter sig til den kanoniske Rets Forbud mod Aager, kan man vistnok saa meget mere antage er kommet til Anvendelse ved Regnskabsopgjørelsen paa Segeberg, som man seer, at Kongen ved denne Leilighed beraabte sig paa en pavelig Bulle af 1ste Juli 1474, hvori Sixtus IV i de heftigste Udtryk truer ublu Aagerkarle, af geistlig saavel som verdslig Stand og adelig Byrd, i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten med Bandsættelse. Er det Geistlige i Hertugdømmerne, der gjøre sig skyldige heri, fratager Paven dem Embede, Værdighed, Beneficier; er det Verdslige, frakjender han dem Ære, Ret til at gjøre Testamente, Adgang til ethvertsomhelst Embede, eller enhver Værdighed, ogsaa verdslig, og deres Børn i andet Led erklæres inhabile til at opnaa nogen geistlig Grad eller noget kirkeligt Beneficium. Han bandlyser dem første, anden og tredie Gang og erklærer dem evig fordømte som Dathan og Abiram, hvem Jorden slugte, saa at de føre levende til Helvede, og som Judas Ischa-

*) Saaledes Joh. Petersen, Chronica der Lande zu Holstein ed. Kruse, II, p. 103. Dahlmann, Danmarks Hist. III, p. 288 og Christiani, I, 106; jfr. ogsaa Detmars Forts. Grautoff, II, p. 415. Jeg kan iøvrigt ikke forene dette med den Segebergske Reces af 29de Aug. 1480 (Dipl. Chr. I, 364), som jeg rigtignok ikke ret forstaaer. Saameget er imidlertid vist, at de Summer, Kongen nu gav nye Forskrivninger for, kun var en Del af hans Gjæld til Adelsmænd i Hertugdømmerne. Recessen holder udtrykkelig en Mængde Pantebreve, hvis Paalydende ikke angives, udenfor dette Regnskab; og om Beløbet af flere Poster i Regnskabet kom man ikke til Enighed.

rioth, vor Frelsers Forræder, der revnede midt over, skjøndt han angrede! — Denne tordnende Bulle nævner ikke Kong Christiern, den siger tvertimod, at Paven motu proprio, uden Nogens Anmodning, har udstedt den; men der kan dog ikke være Tvivl om, at det er Kongen, der paa sin Romerreise har udvirket den, ihvorvel den er dateret mere end en Maaned efter hans Afreise fra Rom. Men paafaldende er det, at Kongen har ladet 6 Aar hengaa inden han gjorde Brug af Bullen. Dette maa forudsættes at have havt sin Grund i Forhold, der ere os ligesaa ubekjendte som de, der nu i 1480 satte Kong Christiern i Stand til at ydmyge det stolte slesvigholstenske Ridderskab og nøde Blodiglerne til at give fra sig hvad de havde udsuget af ham og af Landet.

Men ret som om det var Kong Christiern en Livsfornødenhed at stifte Gjæld og at sætte Pant, havde han neppe skaffet sig Ridderskabet fra Halsen, førend vi atter see ham pantsætte begge Hertugdømmerne hver for 100,000 Gylden, — dennegang dog til sin Dronning! At hun skulde virkelig have laant ham, eller kunnet laane ham saadanne Summer, er uantageligt, ihvorvel hun var en ganske anderledes forstandig Husholder end Kongen og bevislig har skaffet ham Penge ved flere Leiligheder, saasom til hans Tog mod Sten Sture 1471; men da maatte hun pantsætte sine Smykker og Klenodier i Lybek og havde i det følgende Aar Vanskelighed ved at faa dem indløste. Men denne Pantsættelse af Hertugdømmerne i 1480 har nok i det Væsenlige været en Form, under hvilken der sikredes Dronningen en rundelig Indtægt og en Indflydelse i Hertugdømmerne, der rimeligvis skulde benyttes til Fordel for den yngste Søn Frederik.

Femte Afdeling.

Kong Christierns Afhængighed af Hanseaterne. Norge mister Orkenøerne og Shetlandsøerne. Romerreisen. Kong Christiern og Keiser Frederik. Ditmarsken. Kongens Død og Eftermæle.

Naar man har seet, hvor afhængig det ulykkelige Forhold til Sverrig og det næsten lige saa uheldige til Slesvig-Holsten gjorde Kong Christiern af Hansestæderne, navnlig af Lybek, vil det være let at forstaa, hvorfor han Intet kunde udrette til at hæve og sikre sine egne Rigers Næringsvirksomhed; og hvorfor de Forsøg, han dog gjorde derpaa, mislykkedes, naar de kom i Strid med Hanseaternes Fordel. Hanseaternes Handelsaag hvilede tungt paa Danmark, Hertugdømmerne og især paa Norge, hvor de Kontorskes overmodige Anmasselse virkelig var oprørende. — Men selv om ikke Kong Christierns store Politik havde bundet hans Hænder imod Hanseaterne, havde disses Handelsaag endnu dengang vanskeligt kunnet heelt afkastes. En Tyrans eller et fremmed Folks Voldsherredømme bekæmpes med Vaaben; men et Handelsaag kan ikke brydes med Magt, fordi den Underkuede selv ikke kan undvære Undertrykkeren. Saalænge Lybeks og dets Forbundsfællers blomstrende Velstand endnu stod fast paa Middelalderens Samfærdselsforhold, der førte en Hovedstrøm af Mennesker, Varer og Penge over disse Stæder, kunde Norden ikke undvære deres Kapital eller deres Kjøbmænd som Kjøbere og Sælgere. Hvad en Konge, der havde været nogenlunde Herre over sine Handlinger, kunde have gjort, var at begunstige andre Folks Handel med hans Undersaatter. Dette har Kong Christiern ogsaa forsøgt, men saa svagt og usammenhængende, at man maa sige, at han snarere fingererede ved disse Forhold, end at han tog ordenlig fat paa dem. Han har en Tid seet igjennem Fingre med Hollændernes Fart paa Bergen uden at lade sig rokke af de Kontorskes Klager; men saa nødte de svenske og slesvigholstenske Forviklinger i 1469 ham til at give efter for Lybeks Forestillinger. I det følgende Aar, da han traadte i venskabeligt Forhold til den mægtige Hertug Karl af Burgundien, formaaede denne ham til atter at aabne Bergen for Hertugens Undersaatter i Amsterdam; men Hanseaternes Klager drev dem snart bort igjen. Forordningen af 15de Oktober 1469 stad-

fæstedes i Marts 1471: Hollænderne maatte kun komme med eet eller to Skibe til Bergen, udlosse Ladningen og sælge den i Stort, ikke i Stykketal. Ved denne Leilighed er det ret øiensynligt, at Kong Christierns Lovgivning om Handelen i hans Lande bestemmes af hans almindelige Politik; thi det var under Kongens Ophold i Lybek til Forberedelse af det afgjørende Krigstog imod Sten Sture at Lybekerne afnødte ham dette sidste Tilbageskridt, der ligesaa lidt som de ældre Begunstigelser af Kontoret i Bergen havde været Gjenstand for Overveielse med det norske Rigsraad.

Saavidt det lod sig forene med denne Afhængighed af Hanseaterne har Kong Christiern dog ogsaa været betænkt paa den indre Udvikling af Næringsforholdene i hans Riger selv, og da i Retning af at bringe Kjøbstæderne i udelukkende Besiddelse af Handel og Haandværk ved at nøde Landboerne til at bringe deres Produkter tiltorvs og hente deres Fornødenheder i Landets egne Byer. Det er den samme Retning, som hans to nærmeste Forgængere paa Tronen vare slaaede ind paa, og som ogsaa hans Eftermænd fulgte, og mere afgjort end Kong Christiern, fordi de brøde med de Magter, der gjorde hans Bestræbelser næsten virkningsløse: Hanseaterne og Adelen. Thi disses Privilegier maatte gjøre det umuligt at opretholde almindelige Lovbestemmelser saa længe og fast, at Beskyttelsen for Kjøbstædnæringen kunde bringe Frugt og hæve Byernes Velstand. Blandt Kong Christierns Forordninger om Handel skal jeg exempelvis fremhæve den af 30te September 1475, fordi den ret paafaldende karakteriserer Tiden og Regeringens Anskuelser.

— — „Vider, kjære Venner", hedder det i det for Kjøbenhavn bestemte Exemplar, „at Vi for Vore Borgeres og Undersaatters i Vore Riger Danmarks og Norges Bedste og Bestands Skyld ere saa overens vordne med Vore elskelige Raad udi Danmark og Norge, at saadant Forbud, som her efter følger, skal stande og holdes. Først at tydske Mænd maa seile ind i Vort Rige Danmark og ingen Danske til Tydskland med Kjøbmandskab, og at de Danske maa seile inden disse tre Riger, den ene til den anden. Tydske Mænd maa kjøbe og udføre allehaande Varer, uden Honning og Heste yngre end fem Aar, undtagen i Ribe Marked, og Hopper (Hors) bedre end 3 Mark og yngre end fem Aar. Øxne maa drives af indenrigs Mænd til Falsterbod, Skanør, Dragør og til andre Fiskerleier og Kjøbstæder; ligeledes til Assens,

„Kolding og Ribe, og ikke længer af indenrigs Mænd sønderud. — Bønder maa kjøbe og sælge med Kjøbstædmænd, ei til Forprang, og ikke med Gjæsterne, og Gjæsterne med Kjøbstædmænd, og ikke med Bønderne; og at Ingen, mægtig eller umægtig, aandelig eller verdslig, Vore Embedsmænd eller Andre, skulle gjøre Landkjøb eller Forprang uden til deres Bords eller Gaards Behov, uden i frit Aarsmarked, der kjøbe og sælge hver efter gammel Sædvane. Hvo som her imod gjør, have forbrudt hvad han hanterer og dertil tre Mark. Tydske Kompagni skal aflægges, og hvo som vil af de Tydske maa være i det danske Kompagni. Ingen udenlandske Kjøbmænd skulle være i Vore Riger og Lande om Vinteren, men komme om Sommeren med første aabne Vand og fare bort igjen inden S. Andreæ Dag; og skulle de ligge med Vore Borgere i Kost og ingen anden Sted, og ei gjøre Borgerne noget Forkjøb eller Forfang. Ingen af Vore Borgere eller Undersaatter skulle tage fremmede Kjøbmænds Penge eller Gods, eller have Vederlag med dem og bruge til Kjøbmændenes Gavn eller Nytte. Hvo som herimod findes, have forbrudt de samme Penge eller Gods og dertil 40 Mark til Kongen og 40 Mark til Byen. Vore Borgere maa forfragte tydske Mænd deres Skib, at føre Kjøbmændenes Gods til Tydskland med, dog saa, at de ei selv sende noget deres Gods til Kjøbmandskab der ud med. Om Seiling udi Vestersøen skal være og blive som hidtil været haver efter gammel Sædvane. Hvo som tydsk Øl vil føre ind udi Rigerne til at sælge, skal give Kongen et Lod Sølv paa hver Læst til hans Fadebur, og ingen Tønde dyrere sælge end atten Skilling; og hvo som mindre fører end een Læst, give mindre af Sølvet efter Tallet, og ingen andre Varer at give istedetfor Sølv. Og saadant Sølv skal Kongens Embedsmand i Kjøbstaden eller Lenet, hvor det Øl indkommer, oppebære, og han gjøre Kongen der god Rede og Regnskab af udi hans Fadebur, og ingen Anden, hvad heller Kjøbstaden eller Lenet er udi Pant eller Forlening. Om nogen God Mand behøver til sit eget Behov Tydsk Øl, da maa han lade det hente uden forskrevne Sølvs Besværing. Alt andet Gods og Kjøbmands-Gods skal fortoldes efter gammel Sædvane. — Dette Forbud og Stiftelse skal paagaa S. Andreæ Dag nu næst kommende og standende blive, uden Vi med Vore menige Raads Raad det anderledes stiftende vorde".

Det er her tydeligt, at Regeringen vil indskrænke Kjøbmændenes, d. e. de tydske Hanseaters Handel og Indflydelse til Fordel for de Indfødtes Handel; men man spørger med Forundring, hvorledes Konge og Raad er kommen til det paafaldende Forbud imod sine Undersaatters selvstændige Handel paa Tydskland: hvorfor maa danske Mænd nok udleie deres Skibe til de tydske Kjøbmænd, men ikke selv drive direkte Handel paa Tydskland — ikke seile „med Kjøbmandskab" til Tydskland? Det er dog utænkeligt, at dette er ment som en Begunstigelse for Hanseaterne, da Forordningen iøvrigt netop gaaer i modsat Retning. Gaadens Løsning ligger uden Tvivl i Paabudet af en Sølvtold paa tydsk Øl, og det Maximum, der i Forbindelse dermed er sat for Prisen. Kongen har villet skaffe sig en Indtægt af denne maaske den betydeligste Indførselsartikel, men saaledes, at Tolden faldt paa Kjøbmanden, den tydske Importør, ikke paa Forbrugerne, hans egne Undersaatter; dersom disse nu førte egne Varer til Tydskland, var det ikke vanskeligt at forudsee, at Hanseaterne for at undgaa Tolden vilde paanøde dem tydsk Øl i Betaling, saa at Kongens egne Undersaatter bleve Importørerne i de nordiske Riger. Og havde Forordningen ikke sat baade en fast Taxt for Varens Salg her i Landet, og en Kontrol med Varens Godhed, saa vilde Sølvtolden være bleven lagt til Prisen, eller Varen saa meget forringet, at det dog var bleven Forbrugeren, der ad Omveie kom til at betale den nye Told. Iøvrigt er det kun til Tydskland, d. e. til de vendiske Stæder, at danske Mænd ikke maa direkte føre deres Varer tilsøes, hvad der maaske ikke just var nogen stor Indskrænkning, saasom aktiv Handel imellem de nordiske Riger og de vendiske Stæder dog for største Delen var i disses Hænder. Den indenrigske Handel og Fart, samt den i Vestersøen, altsaa ogsaa paa de vestlige Lande, var fri.

Jeg fremhæver denne Forordning ogsaa fordi det omtalte Forbud behandles af vore danske Historieskrivere i Almindelighed ikke alene som tyrannisk mod Kongens egne Undersaatter, men som ubegribeligt, ja taabeligt. Det er det dog ikke, naar man forstaaer det som her er forklaret; Forbudet er i Virkeligheden rettet mod Hanseaterne, skjøndt det umiddelbart gaaer paa Kongens Undersaatter. Men det kunde rigtignok ikke gjennemføres. Allerede dette, at enhver „God Mand", d. e. enhver Adelsmand, maatte kjøbe

tydsk Øl uden Sølvtolden, nedsatte jo Toldens Beløb betydeligt og aabnede en Vei for grove Defraudationer; men endnu værre var det, at den hele Sølvtold ikke lod sig opretholde imod Hanseaternes kloge Benyttelse af Kongens politiske Forviklinger. I Aaret 1475, da Forordningen udkom, var der Stilstand med Sverrig og endnu Haab om en endelig og varig Fred. Da stod Kongen friere til Hanseaterne. Men disse kom i heftig Bevægelse over denne Sølvtold; de vendiske Stæder holdt Møder derom, og ved første gunstige Leilighed, nemlig da det svenske Folk i Aaret 1477 fuldstændig brød med Kong Christiern, hvorved det atter saa ud til Krig, faldt de over Kongen med paatrængende Fordringer om Sølvtoldens Ophævelse. Og nu, da Kongen ikke turde lade det komme til et Brud med dem, fik de atter deres Villie som i 1469 og 1471. Forordningen af 30te September 1475 udkom under 27de August 1477 i en ny Udgave, hvor Sølvtolden ophævedes og samtidigt den direkte Handel paa Tydskland atter frigaves for Kongens Undersaatter, hvilket beviser, at det virkelig var Sølvtolden, der havde fremkaldt det saa paafaldende Forbud, at danske Mænd ikke maatte seile til Tydskland med egne Varer, men nok maatte fragte deres Skibe til Tydskerne. Denne sidste Forordning er udstedt af Kongen alene uden Rigsraadets Deltagelse.

Det var især Norge, der kom til at lide ved denne Kong Christierns Afhængighed af Hanseaterne. Ikke alene i Bergen havde disse sat sig fast; men Rostokerne havde desuden særlige Privilegier for Handelen paa Oslo og Tonsberg. Ogsaa paa en anden Kant faldt Norges Ret som Offer for Kong Christierns Forlegenheder. Da han i Aaret 1468 trolovede sin eneste Datter, Margarete, med den unge Kong Jakob af Skotland, bestemtes Medgiften til 60,000 Gylden, hvoraf 10,000 skulde kontant udbetales, naar Bruden afhentedes fra Danmark, og Orkenøerne pantsattes for de 50,000; desuden frafaldt Kongen Norges Krones Ret til den aarlige Afgift af Hebriderne og Øen Man, og til den siden Aar 1426 resterende Afgift, samt til alle andre Fordringer for disse Øers Vedkommende. — Til Undskyldning for denne Overenskomst kan dog anføres, at Norges Fordring paa Afgiften, som Kong Christiern i Aaret 1460 søgte at gjøre gjældende, neppe kunde være gjennemført uden en Krig, der ligesaalidt var i Norges som i Kongens Interesse, og at Overenskomsten af 1468 om Medgiften

og Orkenøernes Pantsættelse var truffen af Kongen i Forening med Norges Riges Raad. Orkenøerne vare i Virkeligheden ogsaa tabte med Undergangen af Norges gamle Somagt. Den høieste baade verdslige og geistlige Magt var forlængst i Skotters Besiddelse, skjøndt Skotlands Krone endnu ikke havde afløst Norges i Høihedsretten. Men at ogsaa Shetlandsøerne gik tabte ved dette Ægteskab havde alene sin Grund i det Forhold, der griber saa dybt ind i Kong Christierns hele Historie, Forholdet til Sverrig; thi da Kong Jakobs Sendebud ankom i Aaret 1469 for at afhente Bruden og de 10,000 Gylden af Brudeskatten, havde den fornyede Krig med Sverrig 1468 og 1469 efter Kong Karls sidste Tilbagekomst medtaget den dansk-norske Konges Finantser saa stærkt, at han ikke saa sig i Stand til at erlægge kontant mere end 2000 Gylden af Medgiften; for de øvrige 8000 Gylden maatte han da bekvemme sig til at sætte ogsaa Shetlandsøerne som et brugeligt Pant, og her, saavidt vides, uden at indhente det norske Rigsraads Samtykke. At Skotland aldrig har villet give nogen af disse Øgrupper tilbage for Pantesummen, er bekjendt nok; men mindre bekjendt er det, at det strax har betragtet Øerne som en endelig Erhvervelse. Dette maa man slutte deraf, at Orkenøernes Bispedømme løstes fra dets gamle og oprindelige Forbindelse med Norges Metropolitankirke og henlagdes under Biskoppen af St. Andrew's, da dennes Bispestol ved Pave Sixtus den Fjerdes Bulle af 14de August 1472 ophøiedes til Metropolitankirke for Skotland. I denne Bulle anføres Biskoppen af Orkenøerne som en af den nye Erkebiskops Lydbiskopper.

Kong Christierns Romerreise i Aaret 1474 er et af de mest omtalte Optrin af hans Historie. Man har været i Uvished om Anledningen til denne kostbare Reise, og om Kongens Hensigt med den. Almindeligst hedder det, at Kongen engang i en stor Livsfare havde gjort et Løfte om at drage til Vor Frelsers Grav, men nu ved en Pilgrimsfart til Rom vilde hos Paven søge Løsning fra dette Løfte. Noget Bestemt vides imidlertid ikke herom, og Reisen selv havde aldeles ikke Præget af en Andagtsøvelse, eller noget andet religiøst Præg end hvad der naturligt fulgte med et

Besøg hos Kirkens Overhoved ved de to Apostlers Grave. Tvertimod skete den med saa stor Pomp og Pragt, at den snarere saa ud som et Triumftog end som en Pilegrimsfærd. Man har derfor ogsaa baade dengang og senere underlagt den andre Bevæggrunde. I Hansestæderne frygtede man for, at den stod i Forbindelse med skumle Planer imod de frie Stæder, som om Kongen under Skin af Andagt søgte Leilighed til Aftaler med Keiseren, Hertugen af Burgundien, Markgreven af Brandenborg og andre Fyrster, der saa skjævt til Stædernes Frihed. Andre mene, at Kongen har villet see at faa et Krigstog mod Tyrkerne istand. Men noget Holdbart er ikke kommet for Lyset, saa det rigtigste er at see hen til det, han udrettede paa denne Reise, og deri søge dens Hensigt.

Den 8de Januar 1474 drog Kongen med et talrigt Følge paa 150 Heste fra Reinfeld Kloster. Han havde flere lærde Mænd med sig, og til ham sluttede sig Hertug Johan af Sachsen-Lauenborg samt flere tydske Grever og Herrer. — Den 8de Februar kom dette talrige Selskab til Rotenburg an der Tauber, hvor Keiser Frederik den Tredie da opholdt sig og modtog Kongen paa det Bedste. Over Innspruck, Brescia, Mailand, Mantua, Bologna og Siena gik Reisen til Pavens Lande, under lange Ophold og mange Festligheder paa Veien. Især modtog Hertug Galeazzo Maria Sforza af Mailand de Reisende med overordenlig Pragt og gav Kongen rige Gaver. Han ønskede nemlig at vinde ham, for at benytte hans almindelig bekjendte Venskab med Keiseren til en Forsoning med denne. Til Paven, Sixtus den Fjerde, havde Kongen meldt sin Ankomst og modtog ved Indgangen til Kirkens Lande i Aqua-pendente en meget hjertelig Velkomstskrivelse, overbragt af to Kardinaler, der ledsagede ham til Rom. Her var Modtagelsen den 6te April fra Pavens Side saa prægtig, og Kongens Mode med ham saa høitideligt, at det stærke Indtryk paa de Tilstedeværende er kjendeligt i de forskjellige Beretninger. Som Ceremoniellet krævede knælede Kongen for den hellige Fader og kyssede først Fod, saa Haand. Den følgende Dag, Skjærtorsdag, gav Paven, med Kongen ved sin Side, fra Benediktions-Loggien for hans Skyld alle de tilstedeværende Bodfærdige Aflad for alle deres Synder. Paaskesøndag administrerede Paven for Kongen og hans Følge personlig den hellige Nadvere. Anden Paaskedag gav

Sixtus ham den indviede gyldne Rose, som Kongen bar i Procession gjennem Byen, fulgt af alle Kardinaler, Biskopper og Prælater. Desuden gav Paven ham rige Gaver og holdt ham med Tyve af Følget frit paa sin Bekostning i Vatikanet. Til denne pragtfulde Modtagelse svarede den Beredvillighed, hvormed Pave Sixtus indrømmede Kongens Begjæring om kirkelige Begunstigelser af forskjellig Art. Han stadfæstede Kongens Stiftelse af Helligtrekongers-Kapellet med den dertil hørende Messetjeneste ved Roskilde Domkirke, og ligeledes det Broderskab, Kong Christiern havde sat i Forbindelse med denne Stiftelse. Paven gav 50 af Broderskabet et Privilegium, der ellers ikke let indrømmedes andre end fyrstelige Personer, nemlig at de maatte vælge sig selv en Skriftefader, der fik Magt til engang i en Livsfare efter Skriftemaal at afløse dem fra alle deres Synder med apostolisk Magtfuldkommenhed. Dog tilføier Paven ganske forsigtigt, at dersom de misbrugte dette Privilegium til at synde rask væk i Tillid til denne sidste Aflad, skulde den ikke hjælpe dem. — Kongen, Dronningen og deres Børn maatte to Gange, engang i Livet og engang paa Sottesengen, modtage en saadan fuldstændig apostolisk Afløsning af en selvvalgt Skriftefader. — To andre Gunstbevisninger omtales vel ikke i Reiseberetningerne, men ere dog sikkert nok ogsaa erhvervede i Rom: først Pavens ovenfor omtalte skarpe Bulle af 1ste Juli 1474 imod Aagerkarle af geistlig og verdslig Stand i Slesvig og Holsten, dernæst Tilladelsen til at oprette et almindeligt Studium eller Universitet med samme Rettigheder som det i Bologna. Bullen herom er vel først udfærdiget den 19de Juni 1475 til Ærkebiskoppen af Lund Jens Brostrup, men den omtaler Kongens bevægelige Bønner og Forestillinger som Pavens Motiv, saa der kan ikke være Tvivl om, at det er under sit Ophold i Rom, Kongen har udvirket det apostoliske Samtykke. Han selv ansaa det som en Æressag baade for ham og Landet at faa Bullen sat i Værk, hvad der endelig ogsaa lykkedes ham ved Studiets høitidelige Aabning den 1ste Juni 1479. Til en anden Stiftelse behøvede han vel ikke Pavens eget Samtykke, nemlig til Oprettelsen i Aaret 1475 af et Helligaands-Hospital, oprindeligt for 20 Fattige, det samme Hospital som fra Christian den Fjerdes Tid hedder Vartou Hospital. Men ogsaa denne Stiftelse er en Frugt af Kong Christierns Romerreise, da han i Rom havde følt sig særdeles tiltalt af Pave Six-

tus' store Stiftelse, hans Xenodochium sancti spiritus in Saxia, der ogsaa er blevet Mønstret for lignende Hospitaler i andre Lande. Disse to Stiftelser ere varige Minder om Kong Christierns Romerreise, der sætte den langt over andre Kongers Udenlandsreiser, saasom Frederik den Fjerdes eller Christian den Syvendes.

Hvad der har forskaffet Kong Christiern saa stor Ære og Gunst i Rom har vel nærmest været den Glands, der omgav hans tre Kongekroner, hvor svag hans Magt end var, naar den saaes ret i Nærheden; thi Kong Christiern var unægtelig en Distanceblænder. Ogsaa det gjorde stort Indtryk i Rom, at han førte Titel af Goternes Konge; thi Goterne stode endnu for Romernes Fantasi som det vældige Folk, der engang havde omstyrtet det romerske Keiserrige og hersket i den evige Stad. Men uden Tvivl har dette dog ikke været Hovedsagen, der gjorde Kong Christierns Besøg til en Begivenhed af høi Vigtighed for Paven. Derimod var der i den hele kirkelig-politiske Situation Forhold og Tendentser, der maatte bringe den romerske Kurie til at modtage en af den latinske Christenheds mest ansete Fyrster med aabne Arme og villig komme hans Ønsker imøde, for at vinde ham for sine Anskuelser og Planer.

Kong Christiern havde tiltraadt sin Regering i Norden netop paa det Tidspunkt, da Pavemagtens Seir over Biskopperne og det frisindede Parti paa de store frie Kirkeforsamlinger i Kostnitz og Basel i det femtende Aarhundrede var afgjort. Roms Seir over Reformpartiet var vunden og hævdedes især ved at drage Fyrsterne fra Kirkeforsamlingen ved Indrømmelse af nogle Fordele, imod at Paven beholdt de Rettigheder og Indtægter, Baselerforsamlingen saa kraftigt havde arbeidet paa at rykke ud af hans Haand for at lette den tunge Byrde af allehaande Pengeudpresninger, Rom da havde lagt paa Christenheden. Det var Nationalkirkernes Selvstændighed, Paven ved sin Seir fik Bugt med, det var Besættelsen af de høiere kirkelige Embeder, og gjennem dem af dem alle, det var de rige Indtægter af Annater, første Aars Afgifter, Kancelligebyrer, Palliumspenge o. m. fl., — men navnlig Adgangen til ad hundrede Veie og Omveie at drage Penge fra Fattige og Rige i alle den latinske Christenheds Lande, der var Seirens Frugter. Og endnu mere: Rom fik en Leilighed til at gribe ud over endog Konkordaternes Bestemmelser, saa at den romerske Kuries

Tryk paa Nationerne, dens Udsugelser, dens vilkaarlige og forstyrrende Indgreb i Kirkens gamle Organisation aldrig have været større og mere oprørende, end netop i de sidste 70—80 Aar før Reformationen.

Det Konkordat, der styrtede Baselerforsamlingen, var det, Keiser Frederik den Tredie egenmægtigen paa den germaniske Nations Vegne i Wien sluttede den 17de Februar 1448 med Pave Nicolaus den Femte, fornemlig ved den snilde Italiener Æneas Sylvius Piccolomini's Underhandlinger, hvorved Paven atter fik Bekræftelsen af alle Bispopsvalg i sin Haand og vandt sine rige Indtægter tilbage. Men det viste sig næsten umiddelbart efter dette Konkordats Afslutning, at Kurien kun vilde bruge det som et første Trin til at vinde endnu større Magt over alle kirkelige Embeder. I Bullen af 19de Marts 1449 Ad sacram Petri sedem, hvorved Paven stadfæstede Konkordatet med sit Placet, optog han det helt, men indlistede paa et afgjørende Sted underfundige Vendinger i Stil og Interpunktion, der forvirrede Meningen og derved gjorde det uvist, hvem der havde at bortgive de næst Bispopsværdigheden høieste Prælaturer i den germaniske Nations Kirker, hvilke dog i Konkordatets oprindelige Text tydeligt nok ere forbeholdte Ordinarierne, d. e. de almindelige lokale Myndigheder. Dette blev Midlet til at bringe Bortgivelsen af alle Kirkens Prælaturer, Domprovstier, Dekanater, Arkidiakonater, Diakonater, Abbedier og hvad de alle hedde, i Pavens Haand, saa at de trods Kapitlernes Valgret maatte søges og betales i Rom. — Men disse Anmasselser, og andre Overgreb over Konkordatet, havde Kurien endnu kun faaet Adgang til i den germaniske Nation, medens andre Folk, saasom Bøhmerne og de Franske, i mange Aar hævdede de Friheder, Baselerkonciliet havde givet Nationalkirkerne.

Paa de to store Kirkeforsamlinger havde det skandinaviske Norden været henregnet til den germaniske Nation; og Rom handlede nu, som om Wienerkonkordatet, eller rettere dets Bekræftelse i Pavens Bulle Ad sacram Petri sedem, ogsaa havde reguleret Kuriens Forhold til de nordiske Riger, uden at nogen særegen Overenskomst med disse Riger var fornøden. Men Kong Christiern, hans Rigsraad og hans Rigers Prælater, synes i den første Periode af hans Regering ikke at have tænkt paa, at Wienerkonkordatet skulde gjælde ogsaa for Norden. Kongen stod da snarest paa

Baselerkonciliets Standpunkt. Han hævdede Kirkens Valgfrihed og Kronens, i det mindste i Danmark, aldrig opgivne Ret til en Stemme ved Bispvalgene, og hans Skrivelser til Kurien vise en Modstand, der mere end een Gang truede med et Brud. Derfor stødte det ham saa stærkt, at møde Vrangvillighed hos Kurien til at føie ham i at antage Henrik Kalteisens frivillige Opgivelse af Trondhjems Erkebiskopsdømme: Kongen gjaldt det kun om en Person, men i Rom tørnede han mod et Princip og en haandgribelig Interesse. Det var Kuriens Hovedopgave i det 15de Aarhundrede, at faa Besættelsen af alle kirkelige Beneficier i Christenheden ved pavelig Reservation i sin Haand, hvilken Reservation Paven dog var villig til i mange Tilfælde at anvende efter Kongernes Ønske, naar de opgave Kampen for Nationalkirkernes Ret og Frihed for at række Rom Haanden mod Episkopatet.

Noget mildere mod Rom blev Kong Christierns Stemning fra Aaret 1457, da han kom til at trænge til Kurien som Støtte for hans nylig vundne svenske Trone, og da Æneas Sylvius var optaget i Kardinalskollegiet, hvor han optraadte som Patron for Tydsklands og Nordens Sager. Denne kloge Mand, snart selv Pave under Navn af Pius den Anden, er det fornemlig, der har givet Kuriens Politik en Retning mod at vinde Fyrsterne ved at tilstaa dem Fordele, for ved deres Bistand at bryde Episkopatets Selvstændighed, som i de store Kirkeforsamlinger var bleven Rom saa farlig. Kong Christiern gik ind paa denne Politik, ogsaa uden at der sluttedes noget Konkordat mellem ham og Paven; han lod Baselerdekreterne falde, talte ikke mere om de pragmatiske Sanktioner, men lod Wienerkonkordatet faktisk gjælde, idet han støttede sig til dette, naar det var til hans Fordel; og Paven brugte det som Hjemmel for egenmægtig Bortgivelse af Prælaturer ogsaa i nordiske Kirker.

Dette var Situationen, da Kong Christiern foretog sin Romerreise. Derfor blev Kongens Besøg hos Paven, hvad der saa har været Kong Christierns Hensigt med den, et Haandtryk mellem Pave og Konge om at gjennemføre Æneas Sylvius' Tanke ogsaa i de nordiske Riger, — den samme Tanke, for hvilken endelig ogsaa Frankrigs pragmatiske Sanktion 42 Aar senere faldt som et Offer ved Leo den Tiendes og Frants den Førstes Konkordat af 1516: Pave og Konge række hinanden Haanden til at gjennembryde

den nationale Kirkes Selvstændighed, der hvilede paa Kapitlernes frie Valgret; de dele Bortgivelsen af Prælaturerne og dermed Magten over de enkelte Landskirker mellem sig.

Det var i denne Henseende ikke uden Betydning, at Kong Christiern besøgte Keiser Frederik paa Reisen til Rom. Disse to Fyrster stode i saa venskabeligt Forhold, og Keiseren viste Kongen saa venlig og fuldstændig Imødekommen, at man tør forudsætte, at de i deres lange, hemmelige Samtaler have gjennemtalt de Hovedtræk af den politiske Situation, der især interesserede Kongen. Det er da tilladt at gjætte, at Keiseren ogsaa har sat ham ind i sin Stilling til Paven og den romerske Kurie, navnlig meddelt ham, hvilke Fordele han selv havde vundet ved at gaa ind paa Wienerkonkordatet og opgive den tydske Nations pragmatiske Sanktion. Disse Fordele bestode blandt Andet deri, at Paven havde indrømmet Keiseren Præsentationsretten til en hel Del Prælaturer og mindre kirkelige Beneficier i hans Arvelande, ja endog til nogle Bispedømmer. I Lighed hermed forlangte nu Kong Christiern af Pave Sixtus Ret til at bortgive nogle af de vigtigste Prælaturer næst Bispeværdigheden i sine Riger, og erholdt virkelig under sit Ophold i Rom en Bulle af 22de April 1474, hvorved der gaves ham Patronatsret, med Ret til at præsentere Mænd af sit Valg, til 16 Domprovstier, Arkidiakonater og Dekanater i Danmark og Sverrig. Indrømmelsen er motiveret omtrent som den til Keiser Frederik ved Hensynet til at styrke Kongens Stilling og give ham Midler til at lønne tro Tjenere. Om Kong Christiern tillige har faaet noget mere eller mindre bestemt Tilsagn om, at der ved Besættelsen af Bispestolene i hans Riger skulde tages Hensyn til hans Ønsker og Anbefaling, kan jeg ikke sige. Der foreligger intet Aktstykke derom. Men Kongen har dog uden Tvivl medbragt fra Rom Overbevisning om Imødekommen fra Kuriens Side ogsaa i denne Henseende. Det er i det mindste utvivlsomt, at han og hans Eftermænd have udøvet større Indflydelse paa Udnævnelsen af Biskopperne, end ældre danske Konger, ihvorvel der kan paavises Tilfælde, hvor Paverne ere gaaede Kongerne forbi. Et Konkordat bestod jo ikke imellem Paven og Kongen, saa at Sixtus's Efterfølgere ikke vare bundne ved skriftlige Forpligtelser mod Danmarks Konger.

Kongemagtens større Indflydelse paa disse mægtige Embeders

Bortgivelse var tildels gavnlig for Landet; thi naar Kapitlernes Valgret og Landskirkens hierarkiske Orden dog ikke lod sig opretholde i den ældre Betydning mod Kuriens Overgreb, var det godt, at Kongens Indflydelse skaffede indfødte Mænd Adgang fremfor den Skare af Kurialister, hvormed Rom ellers vilde have oversvømmet Norden. Men paa den anden Side maatte denne Bortgivelse af Prælaturerne efter Kongens og Pavens Gunst, altsaa i de fleste Tilfælde uden at der spurgtes om Dygtighed til det religiøse Livs Fremme, paaskynde Kirkens Verdsliggjørelse. Kongens og Pavens Forbund om at bryde Nationalkirkens Frihed til fælles Fordel blev derfor en af Aarsagerne til de næsten alene adelige Prælaters Raadløshed og aandelige Vanmagt i Reformationstiden, dengang Prædikanter fra de lavere Samfundsklasser reiste Aandens Fane ved at fremdrage den hellige Skrift til Troens Gjenoplivelse og den christne Kirkes Fornyelse efter Luthers Lære.

Man tillægger Kong Christiern den Yttring, at han havde fundet Rom langt mindre hellig, end han havde forestillet sig i Frastand. Det er muligt, endog sandsynligt, at han har dømt saaledes, ligesom saa mange Andre. Men han har dog sikkert ikke villet dermed udtale nogen Fordømmelse over Paven og Kardinalerne; thi han forlod Staden i den velvilligste Stemning imod dem, saa at han paa Rigsdagen i Augsburg, hvor han indtraf den 3die Juni og forblev til den 1ste Juli 1474, personlig tog dem offenlig i Forsvar mod de Tydskes Beskyldninger for Ærgjerrighed, Rovsyge og Bestikkelighed*). Han maa have følt sig særdeles tilfredsstillet af sit Ophold i Rom.

Ogsaa Keiser Frederik den Tredie modtog Kongen paa det Bedste, saavel paa Udreisen som ved hans Tilbagekomst, og kom hans forskjellige Anmodninger villig imøde. Den folgerigeste af Keiserens Gunstbevisninger var Beleningen med Ditmarsken, som Kong Christiern naturligen maatte ønske for at vinde Magt over altid urolige Naboer, der desuden ved deres Forbund af 1469 med Lybekerne og det slesvigholstenske Ridderstab maatte lade Kongen forudsee en farlig Indblanding, naar Tiden kom for ham til at optage Kampen med Fyrstendømmernes mægtige Adel. Alle-

*) Kardinal Marcus' Yttringer i hans Beretning til Paven. Jos. Chmel i Monumenta Habsburgica, I, 1, p. CXXVI, Anm.

rede flere Aar maa han have tænkt herpaa; thi da han udvirkede hos Keiseren et Forleningsbrev paa Ditmarsken af 26de Mai 1473, Aaret før Romerreisen, kunne Forhandlingerne derom neppe være begyndte længe efter Mødet i Segeberg, i Oktober 1470. Denne første Forlening har Kongen dog ikke benyttet, sandsynligvis fordi Urolighederne i Efteraaret 1472 havde gjort det betænkeligt, at bringe Ditmarskerne i Harnisk; men den bør dog ikke oversees, fordi den gjør det begribeligt, at Kongen, da han i det følgende Aar kom til Keiseren, paa et Par Dage opnaaede det Samme under en anden Form. Som anført traf Kongen første Gang sammen med Keiseren i Rotenburg den 8de Februar, og allerede 5 Dage derefter fuldførtes den vigtige Forandring med det nordalbingiske Land, at Keiseren ophævede Holsten og Stormarn som Grevskaber, men oprettede af disse Lande og af Ditmarsken et Hertugdomme, han nu personlig forlenede Kong Christiern, hvorom Lensbrevet udstedtes allerede den 14de Februar 1474. En saadan Hurtighed vilde under alle Omstændigheder været mere end paafaldende; men Keiser Frederiks og hans tungt arbeidende Kancellies noksom bekjendte Langsomhed gjør den ligefrem utænkelig, dersom man overseer, at Sagen har været overveiet og afgjort længe før Kongens Ankomst. Ved denne Forlening med det nye Hertugdømme vandt Kongen ikke alene en Adkomst til Herredømmet over Ditmarsken, men han vandt ogsaa en anden Ret til Holsten, end Ridderskabets Valg, hvorved dettes Valgret, der allerede fra først af havde været indskrænket og betinget, yderligere svækkedes til Fordel for den kongelige Families Arveret. Og hverken Schaumburgerne eller Kongens Broder havde, eller havde nogensinde havt, Ret til et Hertugdømme Holsten.

Jeg skal ikke trætte mine Læsere med en Fortælling om Kong Christierns frugtesløse Mægling imellem Keiseren og Hertug Karl af Burgundien, eller om de ligesaa frugtesløse Underhandlinger mellem Kongen og Ditmarskerne for at formaa disse til at underkaste sig det keiserlige Lensbrev. Det blev snart umiskjendeligt, at kun en seirrig Krig kunde forskaffe Kongen Herredømmet over deres Land. Ditmarskerne vilde paa ingen Maade opgive deres Frihed og erklærede, at saa længe der var dem varmt om Hjertet, skulde Kongen ikke faa sin Villie. Paa denne faste, mandige Beslutning var det i Virkeligheden, at alle Underhandlinger strandede; men

ved disse er begge Parters Retsstandpunkt kommet frem paa en Maade, der ikke er uden historisk Interesse. Keiserens Lensbrev var af Kongen udvirket ved den Forestilling, at Ditmarsken tidligere havde staaet under danske Konger — der maa være tænkt paa Kong Valdemar den Andens korte Besiddelse — og holstenske Grever, men nu i lang Tid havde været herreløst og som saadant hjemfaldet til Keiseren. Herimod satte Ditmarskerne den Paastand, at deres Land ikke var herreløst, men stod under Erkebiskoppen af Bremen, der havde faaet det skjænket som en Del af Grevskabet Stade ved Keiser Frederik den Førstes Gavebrev af 16de November 1180. Denne Paastand forkastedes fra Kongens Side som en tom Udflugt, da Ditmarskerne i Virkeligheden slet ikke adlode den Herre, de nu skjode frem for sig. Ditmarskerne fastholdt dog Paastanden, understottede af Erkesædets daværende Administrator, der sagtens har haabet ved denne Leilighed at vinde nogen virkelig Indflydelse i Ditmarsken. De skjøde sig ind under Paven som Forsvarer af Kirkens Rettigheder, fik ogsaa af Pave Sixtus en Stadfæstelse af det gamle Keiserbrev, hvad der dog ikke hjalp dem, da det juridiske Hovedspørgsmaal netop var, om Ditmarsken i 1180 havde været en Del af Grevskabet Stade. Saa henvendte de sig til Keiseren, der ogsaa tilsidst udstedte et Inhibitorium til Kong Christiern af 20de Juni 1481, hvorved Forleningen af 1474 vel ikke toges tilbage, men det dog paalagdes Kongen at standse Exekutionen mod Ditmarsken og møde Erkebiskoppen af Bremen for den keiserlige Kammerret, da Keiseren ved Lensbrevets Udstedelse ikke havde vidst Andet, end at Ditmarsken var et herreløst Land. Betydningen af dette Inhibitorium har Hvitfeld angivet saaledes, at han sammenstiller det med et Gjenbrev i den danske Rigens Ret. Han betragter det altsaa ikke som et endeligt afgjørende Aktstykke, men som et saadant, der skal sikre Modpartens Adgang til at fremkomme med Indsigelser imod Sagsøgerens Paastand, det er: Keiserens Inhibitorium var et Aktstykke i Processen, ikke en Afgjørelse af Sagens Realitet. Men Ditmarskerne gjorde ikke Brug af dette Inhibitorium, der altsaa skulde været Indledning til en Proces for Keiserens Domstol. De forfulgte ikke Sagen videre, enten de, som den samtidige Alb. Krantz mener, have skyet Omkostningerne, eller Kongens Død har fremkaldt den Mening, at

den kongelige Fordring nu var bortfalden. Følgen var, at det keiserlige Lensbrev af 14de Februar 1474 blev staaende usvækket.

Om Inhibitoriet overhovedet er forkyndt for den danske Regering, er saaledes tvivlsomt; i ethvert Fald kom det ikke Kong Christiern for Øie. Endnu for det udgik fra det keiserlige Kancelli var Kong Christiern bortkaldt fra Skuepladsen. Et halvt Aars Tid efter at han var optraadt med saa stor Kraft imod det holstenske Ridderskab ved Møderne i Rendsborg og Segeberg 1480, døde han paa Kjøbenhavns Slot den 21de—22de Mai*) 1481 i en Alder af 55 Aar. Han blev begravet i sit Kapel ved Roskilde Domkirke, hvor man i vore Dage atter har fundet og undersøgt hans Grav.

Trods de unægtelige Svagheder i hans Regering fortjener Kong Christiern dog Navnet af en Mand. Han var virksom og modig, en tapper Krigsmand, skaanede ikke sin Person. Lykken har ogsaa i Meget føiet ham. Var han død Aar 1461—62, da han havde lagt Gulland til Danmark, sat Norges og Sverrigs Kroner paa sit Hoved tilligemed Danmarks, og da han havde erhvervet Slesvig og Holsten, havde han rimeligvis staaet i vor Historie som en stor Mand. Men saa kom Aarene efter 1463, der jo bragte ham Modgang nok, — dog ogsaa Fremgang i Hertugdømmerne og i Forholdet til fremmede Fyrster. Men et skjæbnesvangert Misgreb dominerer denne første oldenborgske Konges Historie, — og ikke hans alene, men hans Eftermænds i lange Tider: ikke det, man almindelig lægger ham til Last, at han gik ind paa et Slesvigholsten; thi hvad Hvitfeld og Mange efter ham end sige, saa var dog dette i Virkeligheden det eneste Middel til at holde Slesvig ved Danmark, og det kunde ved klogere Benyttelse af Efterkommerne have ført fra en Union til en virkelig Gjenforening mellem det tabte danske Hertugdømme og det danske Rige; heller ikke dette, at han brød med den svenske Ærkebiskop Jens Bengtsen og derved fremkaldte Opræret i Sverrig; thi engang maatte det dog komme til et Brud med den herskesyge, rænkefulde Prælat, der ikke vilde Andet end selv have Magten. Men dette er Misgrebet, at Kong Christiern ikke forstod Unionens store Tanke, saa at han valgte at tvinge Sverrig med Magt for selv at strække sit Scepter

*) Angivelserne vakle mellem 21de og 22de; han er vel død om Natten.

saa vidt ud over Nordens Lande som muligt. Ikke bebreider jeg ham, at han forsvarede sin svenske Krone, da den engang var sat paa hans Hoved. Det vilde have været Feighed, om han ikke havde gjort det, og jeg beklager, at han i denne Kamp ikke var heldigere. Men endnu mere beklager jeg, at han overhovedet har indladt sig i Kamp med Kong Karl, dengang han havde vundet baade Gulland og Norge fra ham og dermed faaet sine berettigede Ønsker opfyldte; jeg beklager, at han ikke greb den Mulighed til engang at naa en sand Union, et sandt Broderskab mellem Nordens Folk, der bødes ham ved Halmstadsunionen af 13de Mai 1450, at han ikke sluttede sig til det svensk-danske virkelige Unions-parti, der enedes om denne Forbindelse, — at han i Avaskær 1451 stødte Sverrig fra sig og gav Kong Karl et Paaskud til den Krig, han søgte. Ved at fastholde Halmstadsunionen havde han vel selv maattet vente i nogle Aar, inden han kunde naa Kongedømmet i Sverrig, han havde maattet være beredt paa, maaske aldrig at naa det for sin Person; men han havde beredt Veien for sine Efter-kommere. Og i ethvert Fald havde han ført de tre Frændefolk hin-anden nærmere i en fredelig og lykkelig Udvikling af Naturens Gaver. Men Kong Christiern saa kun Unionen i Fælleskongen, saa kun sin formente Ret til, og sin Lykke i, at blive denne fælles Hersker over tre Folk. Vistnok kan dette Feilsyn snarere lægges Tiden end ham personlig til Last. Hans Tid var Muhamed den Andens og Karl den Dristiges og Rosernes Tid, — det var Lud-vig den Elevtes, Æneas Sylvius', Ferdinand den Katholskes Tid, en Tid, da Rænker var Statskunst, raa Vold Kraft. Kong Chri-stiern maatte aandelig have været et Hoved høiere end de samtidige Statsmænd og Regenter, som han var det legemlig, dersom han havde erkjendt og foretrukket Folkenes Vel for sin Høihed. Men lige ulykkeligt blev hans Misgreb for Danmark og for Norden. En Strøm af Blod og Had skilte fra hans Tid, — først fra hans Tid det svenske Folk fra Danmark og dets Konger.

Tre Hovedopgaver efterlod han sin Eftermand: Sverrigs Gjen-erhvervelse, Erhvervelsen af Ditmarsken, Ivar Axelsens Betvingelse.

Kong Hans.

1481—1513.

Kong Hans.

Første Afdeling.

Stillingen i Rigerne ved Kong Christierns Død. Successionen i Hertugdømmerne. Deling mellem Kongesønnerne. Møder i Halmstad og Kalmar. Kong Hans krones i Danmark og Norge 1483. Kalmarreces. Kongens Antagelse i Sverrig udsættes.

Kong Christierns ældste Søn Johannes, eller som han altid kaldes i danske Aktstykker og kaldte sig selv: Hans, var ved Faderens Død en Mand, der strax kunde indtage hans Plads, saa at Danmark nu for første Gang i et Aarhundrede kunde faa en fuldmyndig, indfødt Konge. Kong Hans er født i Aalborg Aar 1455, maaske den 2den Februar. Han var altsaa ved Faderens Død en Mand paa 26 Aar og valgt til Tronfølger i Danmark formodenlig allerede i Aaret 1456, uden at det dog vides hvor og under hvilke Former dette Valg er gaaet for sig. Derimod er det sikkert, at han den 19de Januar 1458 i Skara valgtes af det norske Rigsraad til Faderens Eftermand i Norge; og samtidigt, paa samme Sted, af nogle svenske Rigsraader ligeledes til hans Efterfølger paa Sverrigs Trone, et Valg, der tiltraadtes af andre Rigsraader og af Byer og Landskaber, hvis Erklæringer vi endnu have, og som stadfæstedes paa Rigsmødet i Stokholm, hvor alle Lagmænd paa Almuens Vegne dømte ham til Sverrigs Krone den 28de Mai 1458. Hvad Hertugdømmerne angaaer, da havde deres og Danmarks Raad i Unionsakten af 20de Mai 1466 erklæret, at han ved Faderens Død skulde baade i Kongeriget og

Hertugdømmerne være hans Eftermand. Man skulde altsaa tro, at Kong Hans maatte være sikker nok paa alle tre Troner og paa de to Hertugdømmer. Men ikke at tale om, at Aktstykker og Overenskomster dengang tilsidesattes maaske endnu lettere end i vore Dage, saa vare de faktiske Forhold i Norden ved Kong Christierns Død i en saadan Stilling, at Sønnen alene i Danmark kunde være nogenlunde vis paa Tronfølgen. Denne var i Valgriger ikke afgjort ved Valget alene; der krævedes endvidere en almindelig Anerkjendelse og Hylding — en Antagelse, der betingedes af den Haandfæstning, hvorved den tilkommende Konge maatte sikre Stændernes Friheder og Privilegier; endelig Kroningen, som ingenlunde var blot en Ceremoni, men det sidste og nødvendigste Stykke af den hele Tronbestigelsesakt, der gav alt det Øvrige en religiøs Afslutning og stillede det under Guds Varetægt, saa at den, der brød de givne Løfter og Tilsagn, derefter stod som en Oprører imod ikke alene Kongens, men imod Guds Majestæt. En „krismet“ og kronet Konge var en hellig Person, — naar da ikke Lidenskaberne omtaagede Blikket saa stærkt, at Glorien om hans Hoved ikke længer kunde sees.

Det danske Rigsraad fandt det nu ikke tjenligt, strax at skride til den udvalgte Konges Antagelse og Kroning, for ikke at give Sverrigs og Norges Raad Grund til at klage over Brud paa Overenskomsterne og et fælles Valg, eller rettere: for ikke at give Unionens Fjender i Sverrigs og Norges Rigsraad et velkomment Paaskud til at bryde „den kjærlige Bebindelse“ mellem de tre Riger. Det svenske Folk havde vel i Aaret 1477 ikke villet gaa ind paa Rigsraadets Forslag om Kong Christierns Gjenindsættelse; men Forbindelsen mellem Rigerne var ligesaa lidt ophævet som Sønnens Valg var formelig kasseret. Og saavidt man kan slutte af Begivenhedernes Gang var den overveiende Del af det svenske Rigsraad stemt for at opretholde Rigernes Forbindelse, og ikke afgjort imod, at dette skete ved een fælles Konge for hele Norden nu, da der ikke længer var Tale om den Personlighed, der var bleven den svenske Almue saa forhadt. Men Rigsforstanderen Sten Sture var en altfor ærgjerrig og herskesyg Mand til at han overhovedet vilde have en Konge over sig. Og som Almuens Fører var han for mægtig til at Rigsraadets Flertal lettelig turde lade det komme til et Brud med ham. Raadet og Rigsforstande-

ren frygtede aabenbart hinanden. Det kan ogsaa nok være, at Sten Sture selv har baaret nogen Frygt for det mægtige Vaaben, han havde i sin Haand, Almuens Reisning, saa at han ikke uden i høieste Nød turde gribe til det. Thi det er umiskjendeligt, at han allerede dengang begyndte at betragte sig ikke som Rigsraadets valgte Fuldmægtige, men som Sverrigs Hersker.

En Bemærkning paatrænger sig ved Betragtningen af de nu aabnede Forhandlinger mellem de tre Rigers Raad: den Vaklen baade i Norges og Sverrigs Rigsraads Beslutninger, der ikke sjelden spores. Der komme nu og da Beslutninger, man ikke skulde have ventet, efter hvad der var gaaet forud. Forklaringen maa uden Tvivl ikke altid søges i vor mangelfulde Kundskab om de bestemmende Forhold, men vist ogsaa i Raadets Sammensætning. Rigsraadet var ikke noget altid samlet Regeringskollegium, men et Samfund, hvis Medlemmer levede spredte paa deres Gaarde eller Len rundt om i Landet og kun sjelden samledes fuldtalligt. Samlinger af nogle Medlemmer vare de hyppigste i disse Lande med de lange Afstande og de ufuldkomne Samfærdselsmidler. Det kunde derved let skee, at den Mand, der havde givet et particlt Raadsmøde dets Retning, enten ikke var tilstede eller ikke udøvede den afgjørende Indflydelse i det næste Møde. Naar da som i Sverrig den ledende Mand maatte manøvrere for at dække den indre Uoverensstemmelse mellem hans og andre Raadsmedlemmers Anskuelse, eller naar der som i Norge overhovedet manglede en ledende Mand eller en bestemt Opfattelse, der deltes af et fast Flertal, kunde Konsekvents i Raadets Beslutninger ikke fastholdes. Danmarks Stilling var i denne Henseende bedre end de to andre Rigers. Det danske Rigsraad stod i denne Sag fast om Kongen; Raad og Konge vare endnu enige om at holde paa de tre Rigers Forening. I Sverrig derimod var der en indre Spaltning i Raadet, der vel i lang Tid dækkedes ved Rigsforstanderens Snildhed, men dog førte til Selvmodsigelser og Inkonsekventser; og i Norge stod Rigsraadet uvis saavel om Maalet som om Midlerne. Fra dette Standpunkt faaer Historien om Kong Hanses Tronbestigelse Interesse som det, der tydelig aabenbarer Partiernes og de fremragende Mænds Tanker.

Strax efter Kong Christierns Død foranledigede det danske Rigsraad et Møde i Halmstad om Kongevalg. Der ankom hertil nogle Medlemmer af Sverrigs Raad; men da Sten Sture blev

syg paa Reisen i Vadstena, eller lagde sig syg, kunde eller vilde de Mødte ikke gaa videre end til at stadfæste Freden og den „kjærlige Bebindelse", samt ansætte en ny Sammenkomst i Kalmar til Sommeren 1482. Fra dansk Side gjennemskuedes let Rigsforstanderens Plan, fremdeles at holde det gaaende med frugtesløse Underhandlinger ligesom i Kong Christierns ti sidste Aar. Da de Danske kom tilbage fra Halmstadsmødet, i hvilket intet Medlem af det norske Rigsraad havde deltaget, besluttede man nu ikke at opsætte den unge Konges Antagelse i Danmark længer, og indkaldte derfor det danske Rigsraad til en almindelig Herredag i Kolding otte Dage efter Mikkelsdag 1481. Til Kolding var Samlingen indkaldt sandsynligvis for da tillige at afholde det i Unionsakten af 20de Mai 1466 bestemte Valgmøde med de tolv slesvigholstenske Landraader. Men denne Herredag kom ikke virkelig istand. Landraaderne fra Hertugdømmerne mødte ikke, — vi vide ikke af hvilken Grund, eller mødte ikke i tilstrækkeligt Antal; og det Samme var Tilfældet med de danske Rigsraader. Nogle af disse modtoge Indkaldelsen for sent til at kunne indfinde sig i Kolding til den bestemte Tid, og de, der mødte, fik Betænkeligheder ved at lægge Ansvaret for den nye Konges endelige Antagelse paa Rigsraadet alene, da Ingen kunde forudsee, om dette vilde blive Løsenet til et fuldstændigt Brud mellem de tre Riger. Derfor bestemte man sig nu i Kolding til at sammenkalde Stænderne til en Rigsdag i Kalundborg den 1ste Mai 1482 for der at fuldbyrde den udvalgte Konges Antagelse, hvilket ogsaa er skeet saaledes. Dog er Haandfæstningen og Kroningen udsat indtil nærmere Underhandlinger med de andre Riger, som man ikke vilde give noget Paaskud til at afsondre sig.

Men imidlertid trængte ogsaa Spørgsmaalet om Efterfølgen i Hertugdømmerne sig frem; og her truede det med at fremkalde en Spaltning i den kongelige Familie selv, da Kong Christiern havde efterladt sig en yngre Søn, Frederik, født formodentlig i Aaret 1471, og da begge Brødre havde omtrent lige Adkomst til at følge Faderen i Hertugdømmerne, i det mindste dersom Unionsakten af 1466 kom til Udførelse. Det hed i denne Akt:

„Naar Gud har saa forseet det, at vor naadige Herre (Kong Christiern) afgaaer ved Døden og alene hans Søn Junker Hans er i Live, skulle og ville vi baade Kongerigets og Landenes Raa-

„der antage ham for vores Herre, dersom han vil stadfæste og besegle Rigets og Landenes og alle deres Indbyggeres Privilegier, Breve og Friheder, og holde dem ved al deres Landsret. Men blev der flere Brødre, eller døde samme Junker Hans, saa skulle og ville tolv fuldmægtige Raadsherrer af Danmarks Rige og tolv af Hertugdømmet Slesvigs og Landene Holstens og Stormarns, med Fuldmagt fra samme Lande, inden de nærmest følgende fire Maaneder komme sammen i Kolding for her selv endrægtig at kaare deres Herre, eller her paa Stedet videre at overveie, om det er bedre og nyttigere for Riget og Landene, og for deres Indbyggere, at Riget og Landene har hver sin særskilte Herre; og hvad de nævnte 24 fuldmægtige Raadsherrer her endrægtig beslutte, skal staa ved fuld Magt. Og at hverken Rigets eller Landenes Raader skulle antage eller kaare nogen Herre uden endrægtigt Samtykke af saavel Rigets som Landenes Raader. Blive de da samtlige enige om at have en egen Herre til Slesvig, Holsten og Stormarn, saa skal denne Herre være pligtig at tage Forleningen med Hertugdømmet af Danmarks Konge, som Ret og Sædvane har været fra gammel Tid".

En Deling af Hertugdømmerne er ikke forudseet i denne Akt; det er forudsat, at Hertugdømmerne skulde have een Herre, enten den samme som Kongeriget, eller en særskilt; og Valget saavel af Forholdet mellem Landene som af Landsherrens Person er lagt ikke i Hertugdømmernes Haand, men i et ligedelt dansk-slesvig-holstensk Udvalgs Haand, dog indskrænket til Kong Christierns Sønner, om han efterlader flere, eller til den eneste Søn, i hvilket Tilfælde det ophører som Valg og bliver til en Antagelse betinget af Privilegiernes Stadfæstelse. Men det er gaaet med denne Unionsakt som med saa mange andre fra Unionstiden. Et Møde i Kolding af de 24 Fællesraader kom ikke istand, hverken i Efteraaret 1481 eller senere; dog er i Overensstemmelse med Akten den yngste Broder, Frederik, eller rettere hans Moder Enkedronning Dorothea paa den elleveaarige Søns Vegne, optraadt som Prætendent til Hertugværdigheden ved Siden af den ældre Broder Kong Hans. Dronningen kunde derved støtte sig ikke alene til Akten af 20de Mai 1466, men ogsaa til Yttringer fra den slesvig-holstenske Adels Side. I Kong Christierns sidste Levetid havde Medlemmer af det slesvigholstenske Ridderskab, en Alefeld, en Rantzau, en Brokdorf

og en Sehested tilligemed Domprovsten i Slesvig Enevold Sovenbroder været i Kjøbenhavn og anmodet Kongen om at træde i noget hyppigere og nærmere Forbindelse med Hertugdømmerne; o var han forhindret deri, at han da vilde sende dem sin yngste Søn til Ophold og Opdragelse i disse Lande, dem Alle til Trost og Nytte. Det synes imidlertid tvivlsomt, hvorvidt disse Mænd have havt en Fuldmagt fra Ridderskabet, eller i alt Fald, om denne har været meent som en Tilkjendegivelse af Villighed til at vælge den yngste Søn til Faderens Eftermand med Udelukkelse af den ældre. Da Dronningen, der i Kong Christierns sidste Tid maa betragtes som hans Statholder i Hertugdømmerne, og som fastholdt sine Sønners Arveret til disse, henimod Slutningen af Aaret 1481 havde flere Sammenkomster med nogle af Adelen om forskjellige Regeringssager, benyttede hun Leiligheden til at forestille dem Frederik som den, Faderen anbefalede dem til sin Eftermand i Hertugdømmerne. Dog henstillede hun til Stænderne at hylde hvilken af Sønnerne de vilde, eller dem begge, om de foretrak dette; men hun fandt kun ringe Imødekommen hos de Forsamlede, saa at hun maatte trænge stærkere paa med Opfordring til at fremskynde Afgjørelsen paa den ene Maade eller den anden, og med det næsten truende Tillæg, at opsatte man det længer, nødtes hun til at gjøre en Ende paa Sagen som hun bedst kunde. — Om en Spænding imellem Dronningen og hendes ældste Søn Kongen foreligger intet Paalideligt, end sige da, at hun skulde, som Hvitfeld og efter ham andre danske Historieskrivere ville, have forsøgt ved Rænker at bevirke Frederiks Valg til Eneherre bag Kongens Ryg. Dette Paasagn har uden Tvivl sin Oprindelse fra Hertug Frederik selv, der i den heftige Strid mellem ham og Christiern den Anden bestandigt paastod, at Forældrene havde bestemt ham til Arving af begge Hertugdømmer og Moderen ført ham ind for at lade ham hyldes som Eneherre; men enten har Hertugen selv ikke ret vidst hvad der var foregaaet i hans Barndom, eller han fandt det tjenligst til Retfærdiggjørelse af sit Angreb paa Brodersønnen at fremstille sig for Verden som den af den ældre Broder og hans Arving hoilig forurettede. Hvad der nu ligger aabent for vore Øine viser, at Dronning Dorothea har ikke handlet anderledes, end hendes Stilling som den yngste Søns Formynder og som den, der i Mellemriget førte Regeringen i Hertugdømmerne, naturligen maatte

medføre efter Tidens Anskuelser, hvorfor hun ogsaa raadede Landdagen, der samledes i Kiel ved Mortensdagstid 1482, og som fastholdt sin Valgret, at kaare begge hendes Sønner til Landsherrer. Men ulykkeligt for Danmark blev det rigtignok, at dette Raad efterfulgtes, saa at Landstænderne den 12te December 1482 ved Leventsau hyldede begge Brødre imod Bekræftelse af Privilegierne. Kong Hans som den Fuldmyndige beholdt foreløbig Eneregeringen paa sin egen og den umyndige Broders Vegne; men henved otte Aar derefter, 1490, da Frederik havde naaet Myndighedsalderen, foretoges en virkelig Deling af Landene. Denne Deling var det, og især dens Efterligning i senere Delinger, der har gjort Dobbeltvalget saa ulykkeligt for vore Konger og vort Fædreland. Først dette, at Slesvig, der hidtil som et dansk Len aldrig havde været delt, skjøndt Hertugerne af den danske Kongeslægt flere Gange havde havt Brødre, nu deltes ligesaa vel som Holsten, der lige siden Midten af det trettende Aarhundrede stadig havde været delt imellem de forskjellige Linier af den schaumburgske Greveslægt. Men dernæst, og fornemlig, dette, at Hertugdømmernes Deling ikke gjennemførtes fuldstændigt. Den tydske Fyrsteret kjendte dog ogsaa Totaldelinger, hvor Arvelandene helt adskiltes i særskilte Fyrstendømmer. Havde Kong Hans og hans Broder kunnet dele saaledes, at Frederik havde faaet Holsten, Kongen Slesvig, havde Danmark ingen Grund til Klage over at have gjenfundet sin gamle Rigsgrændse ved Dannevirke, Trenen og Eideren. Men man hører Intet om, at en saadan Deling har været under Overveielse, og sandsynligvis har den ikke været det, fordi Landstænderne, navnlig Ridderskabet, ikke vilde vide af den at sige. For at begge Landene skulde blive sammen, — for et Slesvigholsten — havde jo Ridderskabet kæmpet seirrigt i Forbindelse med det gamle Fyrstehus i halvandet Aarhundrede; og denne afgjorte Villie havde faaet sit statsretlig anerkjendte, det nye Fyrstehus forpligtende, Udtryk ved Kong Christierns Valg og Ribeprivilegiets: „evig sammen udelt" af 1460. Da derfor Frederik havde naaet Myndighedsalderen og Landene nu virkelig skulde skiftes imellem Brødrene, skete det ved en Overenskomst af 10de August 1490 saaledes, at Slotte, Domæner, Indtægter, den lavere Regeringsmyndighed deltes saavidt muligt lige efter Indtægten, ikke efter Arealet, medens den høiere Regering og Alt hvad der maatte afgjøres med Stænderne blev

udelt, saa at begge Brødre i Forening udgjorde Hertugdømmernes Fællesregering. Hertugdømmernes Enhed repræsenteredes af denne og Landstænderne, medens hver af de regerende Herrers Særrettigheder traadte frem i hans Dele af begge Lande; thi hver af dem var en Hertug i Slesvigholsten. Efter Hovedslottene kaldtes disse Dele den Gottorpske og den Segebergske. Delingsakten giver ingen fuldstændig Skildring af Delingen, da ikke alle Slotte, Herreder, Stæder, Landskaber og Klostre anføres; i Hertugdømmet Slesvig nævnes Gottorp med Staden Slesvig, Eidersted, Kampen, Ekernforde, Lytkentonder, Runtofte, Haderslev, Tile med Stapelholm, endelig Løgumkloster saavidt Jagt og Gæsteri angik; i Holsten: Slottet og Staden Kiel, Slottene Trittau og Steinburg, Itzehoe Stad, Osterhof, Hogenfeld, Slottet og Staden Pløen, Neumünster, Lütjenburg, Oldenborg og Neustadt, samt Jagt og Gæsteri af Klostrene Bordesholm, Cismar og Reinbeck. Til den Segebergske Del lagdes i Slesvig Staden Flensborg, Nordstrand, Sønderborg og Nordborg med Als og Ærø, Aabenraa, Femern, samt Rykloster; i Holsten Segeberg, Oldesloe, Kaden, Slottet og Staden Rendsborg, Slottene Hanerau og Haseldorp, Klostrene Reinfeld, Arensboeck og Preetz. Den Gjæld, der hæftede paa disse Besiddelser, skulde lignes saaledes, at Totalsummerne bleve lige store. Ridderskabet og Stænderne vare forpligtede til Huldskab og Troskab mod begge Hertuger i lige Grad. Delingen forudsatte saaledes Enighed i alt Væsenligt mellem de regerende Herrer; den er dog tvertimod bleven Kilden til Spaltning og Fjendskab i Kongehuset selv, især i Kong Christiern den Andens Tid. Men skadeligst for vort Fædreland er den bleven som Forbillede for den senere Deling af 1544, hvis fordærvelige Virkninger endog vi Nulevende føle saa smerteligt. Efter den i Tydskland herskende Sædvane var det den ældre Broder, der delte, den yngre der valgte. Frederik tog den Gottorpske Del, men mente siden, at han havde forregnet sig, endskjøndt Kongen efter Moderens Anmodning lagde det da endnu saa betydelige Nordstrand til hans Del; og da Valget fire Aar derefter atter stilledes til ham, foretrak han dog at beholde, hvad han havde. Men ret tilfreds blev han aldrig, og kunde ikke vel blive det, uden at man behøver med Dahlmann at tillægge ham en saa lav Tænkemaade, at han ikke kunde tilgive

Broderen hans Førstefødselsret*). I sin tidligste Barndom havde han modtaget Forestillingen om, at Faderen havde tiltænkt ham begge Fyrstendømmer; den, der mener at have Adkomst til det Hele, finder sig ikke let tilfreds med det Halve. Selve Delingen var dertil af den Natur, at den maatte fremkalde stadigt tilbagevendende Spørgsmaal og Efterregning, om han ogsaa havde faaet hvad der tilkom ham, hvilket dog var umuligt at besvare endeligt og afgjørende, naar en fuldkommen Lighed i Rettigheder og Indtægter skulde lægges til Grund. I Tydskland har saadanne Delinger og de Beregninger, der knyttede sig til dem, voldt mere end een Broderkrig. Og dertil kom, at Hertug Frederik, der ligesaa vel som Kongen førte Titel af Arving til Norge, mente at have Arveret ogsaa til eller i dette Rige. Denne Paastand kunde ogsaa været støttet til det Bergenske Unionsbrev af 29de August 1450, hvori det hedder, at de Kongesønner, der ikke antages til at bære Kronen, skulle forsørges i begge Riger tilbørligen, en Bestemmelse, der altsaa ogsaa gav den yngre Broder en Ret til Forsørgelse i Danmarks Rige; men det kan ikke spores, at Hertugen har taget noget Hensyn til dette Aktstykke, dengang han efter Christiern den Andens Fordrivelse paa det ivrigste forsvarede Paastanden paa Norge og paa et Len i Danmark. Han har dengang maaske end ikke kjendt dette Forbundsbrev, der nu ligger aabent for os i den klare Dag. Der skal ved Underhandlingerne om Hertugdømmernes Deling virkelig være fremkommet et Forslag om, at give Frederik Norge, Hans begge Hertugdømmer, hvilket dog blev afvist af Kongen med den Erklæring, at Norge nu var et Valgrige. Og en dansk Rigsdag mødte 1494 Hertugens Fordring om at forsørges med et større dansk Len, saasom Lolland, Falster og Møen, med en Afvisning grundet paa den samme Statsret, at Danmark var et Valgrige, der ikke kunde partes eller deles i flere Herrers Vold. Forholdet mellem Brødrene blev derfor aldrig som det burde været: de kunde ikke siges at have havt fælles Barndomsliv i Forældrenes Hus, da der var 16 Aars Forskjel paa deres Alder; den yngre Broder var den ældre besværlig, den ældre Broder uretfærdig mod den yngre efter dennes Opfattelse af Retsforholdet.

Danske Forfattere tage i Almindelighed Parti for Kong Hans

*) F. C. Dahlmann, Danmarks Historie, dansk Oversættelse, III, p. 301.

imod Hertug Frederik. Gjøre de Kongen nogen Bebreidelse, er det snarest den, at han ikke brød fuldstændigt med Broderen ved at nægte en Deling af Hertugdømmerne. Men hertil maa svares, at efter Datidens Ret og Synsmaade kunde Kongen ikke gaa Broderen nærmere, selv om det havde staaet i hans Magt, naar Landstænderne erklærede sig for Delingen; han kunde ikke nægte at dele hvad Kongehuset kaldte sine Arvelande, uden at fremkalde et Brud i den kongelige Familie og gjøre Broderen til en langt farligere Prætendent, end Grev Gerhard havde været for Kong Christiern, en Prætendent, der efter de Dalevendes Mening havde Retten, og upaatvivlelig ogsaa vilde have havt et Parti af Landstænderne, paa sin Side. Det var altsaa ikke svært at forudsee aldrig endende Uroligheder i Hertugdømmerne, der vilde volde Kongen endnu flere Bryderier, end de havde voldt hans Fader, og vilde hindre ogsaa Kong Hans ved ethvert Skridt i hans store Politik. Man kan med Blikket paa de Ulykker, denne monstrøse Halvdeling bragte middelbart og umiddelbart over vort Fædreland og dets Kongehus, vel have Grund til at sørge over, at Nutidens Oplysning ikke var født til Verden ved Christiern den Førstes Død; men naar man ikke vil lægge den kongelige Familie til Last, at den ikke fulgte Fremtidens Rets- og politiske Anskuelser, kan man ikke bebreide Kong Hans og Hertug Frederik Delingen af Hertugdømmerne. Feilen og Ulykken tør ikke tilskrives Brødrene, men Forholdene, hvis Magt til alle Tider er større end Personernes. At tillægge Hertug Frederik saa svag Forstand og saa hadsk et Sind, at han skulde baaret Nag til sin Broder, fordi denne var den Førstefødte, er høist uretfærdigt.

Efter Hyldingen ved Leventsau den 12te December 1482 vendte Kong Hans hurtigt tilbage til Kongeriget for at kunne være tilstede ved det Fællesmøde af alle tre Rigers Raad, der skulde afgjøre hans fremtidige Stilling til Norge og Sverrig. I Norge havde der efter Kong Christierns Død vist sig en betænkelig Tilbøielighed hos Rigsraadet til at sondre sig fra Danmark og søge en Støtte i Sverrig. Der gik Bud imellem begge Rigers Raad; det norske Raad erklærede sig villigt til at indgaa et Særforbund med det svenske og sendte dette et Udkast til et saadant, dateret Oslo den 1ste Februar 1482. Det er tvivlsomt, om et Forbund virkelig sluttedes; men det svenske Rigsraad forlangte dog det norske

Raads Deltagelse som en Betingelse for at slutte med det danske. Derfor blev det Møde i Kalmar midt i August 1482, der var aftalt ved det første Halmstadsmøde, tildels frugtesløst, da det norske Raad, som havde undslaaet sig ved at følge det danske Raads Opfordring til et separat Møde i Lødese, ved Misforstaaelse af de krydsende Skrivelser afholdtes fra at møde i Kalmar, hvor det svenske Rigsraad derfor nægtede at afgjøre Hyldingssagen med de danske Rigsraader. Man indskrænkede sig til at aftale den Haandfæstning for alle tre Riger, der skulde forelægges den unge Konge for, om han antog den, at anerkjende ham paa et Fællesmøde, som efter nogle Underhandlinger bestemtes til den 13de Januar 1483 i Halmstad. Men forinden var det nær kommet til et Brud mellem Danmark og Norge. Det norske Rigsraad viste sig i Tillid til Særforbundet med Sverrig meget umedgjørligt. Det havde opstillet Klagepunkterne imod Kong Christierns Regering og forlangte dem først afhjulpne; navnlig anmodede det Sverrigs Rigsraad om Bistand til at fratage Jørgen Larensson det norske Slot Bahus, fordi han var en Udlænding, hvem de beskyldte for at tyrannisere Almuen i det sydligste af Norge; ja uden at oppebie de Svenskes Svar eller agte paa det danske Rigsraads gjentagne Forestillinger, valgte det norske Raad en Rigsforstander, Jon Smør, og rykkede med en i Hast samlet Magt imod Bahus, som dog forsvarede sig saa godt, at de ikke kunde tage det i en Haandevending. Fra dansk Side advarede man dem imod en saadan „Opreisning", der var et Brud paa den „kjærlige Bebindelse mellem Rigerne"; men det norske Raad erklærede tilsidst i sine gjentagne Skrivelser til det svenske, at en evig Forbindelse imellem de tre Riger med een Fælleskonge ikke var tjenlig. Saaledes stod i Eftersommeren og Efteraaret 1482 ikke alene Kongevalget, men Forbundet i Norden paa Spil; og havde det svenske Raad nu fulgt Sten Sture, hvis Fordel det jo aabenbart var at drage Norge bort fra Danmark over til sig, var dette vistnok ogsaa skeet. Men uden at vi kunne see, hvilke Tanker eller hvilken Indflydelse der gjorde sig gjældende hos Sverrigs Rigsraad, optraadte dette kun lunkent imod Nordmændene, sendte dem ingen Bistand mod Bahus, formanede dem tvertimod til at slutte en Vaabenstilstand med Slottet og til at møde i Halmstad efter Bestemmelsen. Dette er ogsaa virkelig skeet. Det norske Rigsraad har ikke følt sig stærkt nok til med egne Kræfter

at bryde Unionens Baand, det mødte i Halmstad den 13de Januar 1483, maaske i Haab om i det mindste her at faa de Svenskes Bistand ved de mundtlige Forhandlinger. Men Sagen vendte sig anderledes. I det svenske Rigsraad maa Sten Sture atter have faaet Overhaand; thi efter at have ladet vente længe paa sig ankom til Halmstad — ikke efter Aftalen det svenske Rigsraad, men fire af dets Medlemmer, der kun bragte Undskyldning for, at Raadet var hindret i at møde efter Aftale, og forlangte Kongevalget udsat til et nyt Møde. Havde Nordmændene nu sluttet sig hertil, var ogsaa dette Møde blevet frugtesløst; men formodenlig have de indseet, at ved en saa vaklende Partistilling i det svenske Rigsraad selv kunde dette ikke afgive nogen paalidelig Støtte for Norges Selvstændighed. Det norske Raad opgav da her i Halmstad Forsøget paa at bryde Unionen med Danmark, sluttede sig til det danske Rigsraad og anerkjendte Kong Hans for Norges Konge paa Betingelse af den fælles dansk-norsk-svenske Haandfæstning, der for et halvt Aar siden var aftalt mellem Danmarks og Sverrigs Raad i Kalmar. Med de svenske Sendebud, hvis Instrux ikke tillod dem at tiltræde denne Beslutning, berammedes et nyt Møde i Kalmar midt i August samme Aar. Men det danske Rigsraad lod sig ingenlunde af det svenske drage ud paa en Skraaplan; uden at oppebie Kalmarmødet sluttede det for sit Vedkommende den hele Valgsag ved den 18de Mai at krone Kong Hans og hans Dronning i Kjøbenhavn som Danmarks Kongepar; og det norske Raad fulgte dets Fodspor. Den 20de Juli 1483 foregik Kroningen i Trondhjems Domkirke.

Denne Danmarks og Norges afgjorte Holdning, eller rettere: denne det danske Rigsraads og den danske Regerings Seir over Sten Stures Udflugter, bevirkede da atter et Omslag i Partistillingen i det svenske Rigsraad. De, der vilde gaa ind paa en fælles Konge for alle tre Riger, fik endnu engang Overhaand, saa at Kalmarmødet virkelig kom istand sidst i August Maaned 1483. Det svenske Rigsraads Fuldmægtige paa hele Rigsraadets Vegne, blandt dem Rigsforstanderen Sten Sture, enedes nu med fem danske Rigsraader paa Kongens og det danske og norske Raads Vegne om at forny og stadfæste det evige Forbund mellem Rigerne, samt antage og anerkjende Kong Hans for Sverrigs Konge „med saadant Vilkaar", hedder det, „at han samtykker, stadfæster og fuld-

„gjør alle de Artikler og Punkter, som han haver svoret, lovet og beseglet Sverrigs, Danmarks og Norges Rige og alle deres Indbyggere i Halmstad, hvilke Artikler vi samtykke i alle Punkter med nogen Forbedring efter Sverrigs Riges Leilighed, Nytte og Gavn. Og skal han os og alle Sverrigs Indbyggere fremdeles alle efterskrevne Artikler sværge, love, besegle fuldkommelig at holde uden al Modsigelse, som denne Reces og efterskrevne Artikler udvise og indeholde, med sit Sekret og Majestæts-Indsegl og høibaarne Fyrstindes Dronning Dorotheas og hans kjære Broders Hertug Frederiks Indsegl. Og skal Kong Hans personlig være saa ved Haanden Vor Frue Himmelfartsdag næstkommende (15de August 1484), og skikke nogle af Danmarks og Norges Raads Fuldmægtige til Møde med Sverrigs Raad for i Kalmar at fuldkomme Alt det, som aftalt og tilsagt er om Gulland, Skaardal og Svarte efter forskrevne Recesses Lydelse og Indhold; og deslige om Danmarks og Norges Riger have nogen Tiltale til Sverrigs Rige". Og til Slutningen hedder det: „Sverrigs, Danmarks og Norges Riges Raad og fuldmægtige Sendebud, som nu her tilstede ere, love og tilsige hverandre indbyrdes saavel for dem, som fraværende ere, som for de nærværende, fødte og ufødte, paa vor christelige Tro, Ære og Sandhed, at vi af al Troskab og Huldskab ville tilhjælpe hverandre i hvert Rige, at disse forskrevne Artikler, og hver enkelt for sig, maa og skulle ubrødelig holdes uden al Hinder, Gjensigelse eller nogensomhelst Udflugt i alle Maader som forskrevet staaer". — Recessen er beseglet i Kalmar Aar efter Guds Byrd 1483, Vor Frue Aften nativitatis (den 7de September). Disse Tilsagn og Forsikringer gjentoge de svenske Rigsraader med de samme her anførte Ord i et særskilt Forsikringsbrev til Kong Hans af samme Dag og Sted som Recessen selv.

Kong Hans var saaledes bleven Danmarks og Norges Konge paa Betingelse af en fælles svensk-dansk-norsk Haandfæstning, Halmstadsrecessen af 1ste Februar 1483, og han havde faaet et bindende Tilsagn om at antages til Sverrigs Konge i August 1484, imod særligt at forpligte sig til Sverrigs Rige ved den samme Haandfæstning med enkelte Tilføielser af Hensyn til svenske Forhold. Kalmarrecessen af 7de September 1483 er en særlig Forpligtelse til Sverrigs Rige, men da den er identisk med Halmstadsrecessen, har den ogsaa optaget Alt hvad der vedkommer alle tre

Riger. Forholdet er derved fra første Færd blevet uklart og forviklet; thi lige efter Recessernes Ord havde hvert af Rigernes Raad en Adkomst til at indblande sig i begge de andres Anliggender. I Halmstadsrecessen lyder den 41de Artikel saaledes: „Item skulle Vi og Rigets Raad af hvert Rige sende tre af Raadet, en Bisp og to af Ridderskabet, hvert Aar til et Møde, saa at de ni af alle tre Riger komme et Aar sammen i Kongsbakke, det andet i Nylødese og det tredie i Kongehelle ved St. Olufsdagstid, der at forhandle og overveie, om der findes nogen Sager, som kunne føre til Ufred og Uro imellem Rigerne, det at aflægge, samt at ramme og stadfæste hvad der kan tjene til Rigernes Enighed og Bedste". Hertil føier nu Kalmarrecessen, at disse ni Mænd tillige skulde undersøge, om Privilegierne holdes i Rigerne i alle sine Punkter og Artikler, som tilbørligt er! Dette var altsaa at sætte Nimands-Udvalget til et Eforat over Kongen og give alle tre Rigers Raad Tilsyn med Kongens Forhold i hvert enkelt Rige, saa det skulde være sært, om ikke f. Ex. det svenske Rigsraad skulde kunne finde, at der om ikke i Sverrig, saa i Danmark eller Norge kunde være Et eller Andet at klage over, naar det søgte et Paaskud til at bryde med Kongen som den, der ikke holdt sin Haandfæstning.

Overhovedet ere de Tilføielser, der nu i Kalmar gjordes til Halmstadsrecessen, hvilken jo dog i 1482 var vedtaget i Udkast af de Svenske selv som en Fælleshaandfæstning, af den Art, at man undrer sig over Kong Hanses og de danske Fuldmægtiges Villighed til at antage denne Haandfæstning, der ikke har sin Lige i Nordens Historie. Kalmarrecessen nøies ikke med at indskrænke Kongens Myndighed ved de Privilegier, den indrømmer det svenske geistlige og verdslige Aristokrati; men den tager for en stor Del Regeringsmyndigheden ud af Kongens Haand og lægger den i Rigsraadets, naar Kongen ikke kan eller vil gjøre Sverrig til Hovedriget. Baade i Halmstads og i Kalmarrecessen foreskrives, at Fælleskongen skal være et Aar i hvert af Rigerne, med mindre det gjøres mærkeligt Behov, at han kommer oftere eller bliver længer i et af Rigerne, og det skeer med det vedkommende Rigsraads Raad. Det stod altsaa i det enkelte Rigsraads Magt at vise ham ud af Riget, naar han havde været Aaret om. Men hertil føies i Kalmarrecessen, at i Sverrig skal Kongen udnævne et Udvalg af fire

Rigsraader, der i Tilfælde af Vakance skal udfyldes ikke af ham, men af Rigsraadet. Dette Udvalg skal styre og regere Riget i Kongens Fraværelse, saa ofte han reiser fra det ene Rige i det andet, i to Aar altsaa, medens han kun skal regere i det tredie; thi „hvad disse fire Rigsraader i Kongens Fraværelse lovlig dømt og gjort have, det skal Kongen fast og ubrødeligt holde". De skulle endvidere have Fuldmagt til i Kongens Fraværelse at sammenkalde Rigsraadet. Adelen og Prælaterne ere berettigede til at befæste deres Gaarde og holde dem lukkede for Enhver, endog Kongen, som kun med Eierens Samtykke har Adgang til dem; derimod kunne Herrerne modtage hvem der flygter for Kongens Unaade og ikke tvinges til at udlevere dem, før Sagen er lovlig undersøgt. Hertil komme flere Kongen personlig nærgaaende Bestemmelser: ikke alene maa han forpligte sig i de mest bindende Udtryk til at forglemme Alt hvad Sten Sture, Ivar Axelsen, Niels Sture have gjort ham og hans Fader imod, og aldrig for nogen Ret drage dem til Ansvar; han maa ogsaa forpligte sig paa sin Moders Vegne til at lade den Bandsdom falde, hun har erhvervet hos Paven over Sten Sture, fordi han forholdt hende Morgengaven i Sverrig, ja han maa i Kalmarrecessen lade det Forbehold i denne Henseende falde, han endnu havde fastholdt i Halmstadsrecessen, at Enkedronningens Ret skal være ved Magt, dersom Sverrigs Rigsraad ikke inden Vor Frue Dag nativitatis, d. e. den 8de September, 1483 havde „annammet og fuldbyrdet" ham til en fuldmægtig Konge og Herre i Sverrig. Af mindre Betydning, men maaske mest personlig krænkende, er det, at medens Halmstadsrecessen tilsteder Kongen, naar han kommer ind i et af Rigerne, at beholde efter sit Valg 12 Hofsinder af de andre Riger, da alle hans andre Hof- og Embedsmænd skulle være Indfødte i det Rige, han kommer ind i, saa tilsteder Kalmarrecessen ham kun 4 Hofsinder, d. e.: den tilsteder ham ikke engang at have saa mange paalidelige Mænd om sin Person, at han kan sætte sig et Dieblik til Modværge mod den første den bedste svenske Adelsmand, der vil overfalde ham!

Gaaer man ud fra, at det er Rigsforstanderen og hans Parti, der har sat slige utaalelige Bestemmelser ind i Recessen, kan man kun betragte denne som et Led i den Kjede af Paafund, hvormed Sten Sture lige siden Brunkebjergslaget havde vidst at hindre Sverrigs Rigsraad i at slutte sig til Fælleskongen, der efter hele

Situationen ikke kunde være nogen Anden end den danske Konge. Rigsforstanderen havde nær tabt Spillet allerede i Kong Christierns Tid; da var det, at han i Aaret 1477 satte Almuen i Bevægelse for at hindre denne Konges Gjenindsættelse. Han havde efter Christierns Død ikke kunnet faa Sønnens Antagelse i Danmark udsat i det Uendelige, han havde ikke kunnet fastholde Norge i et Særforbund med Sverrig, han havde ikke kunnet forhindre det norske Rigsraads Tilslutning til det danske, eller Kong Hanses Antagelse i Norge, eller hans Kroning baade i Norge og i Danmark. Han havde heller ikke kunnet afholde det svenske Rigsraad fra at anerkjende Kongens Ret til Sverrigs Trone. Saaledes dreven fra den ene Stilling efter den anden, fik han nu det svenske Rigsraad til at opstille en Haandfæstning, han kunde haabe, at Kong Hans og det danske Raad ikke vilde ubetinget gaa ind paa og saaledes tage det paa sig, at give ham et Paaskud til ligeoverfor det svenske Folk at vælte Skylden for Bruddet over paa Modparten. Men denne gjennemskuede det fine diplomatiske Spil, hvormed han vist heller ikke har tænkt paa at føre de Danske bag Lyset, men snarere har villet hindre et aabent Brud i det svenske Rigsraad, der vilde have stillet ham med Almuen alene ligeoverfor den dansk-norske Magt i Forbindelse med en Del af det svenske Aristokrati. Men den danske Konge og Rigsraad gjorde ikke Sten Sture den Tjeneste at give ham det ønskede Paaskud. Kong Hans antog uden Indvending Kalmarrecessen, saa at Sten Sture ikke kunde komme bort fra den, vilde han ikke bryde med det svenske Rigsraad. Dog gav han endnu ikke Spillet tabt. Da Tiden kom, at Kalmarreces skulde fuldbyrdes, og da Kong Hanses Fuldmægtige mødte i Septbr. 1484 med Stadfæstelsen paa alle Punkter, fremkom den svenske Rigsforstander med den Paastand, at forend Kong Hans sattes i virkelig Besiddelse af Sverrigs Krone, skulde han skaffe Sverrig Ret angaaende Gulland, i Henhold til Halmstads- og Kalmarreces. Recessernes Ord ere disse: „Desligeste (skulle Vi) Sverrigs Rige til Rette stede og hjælpe om Gotland, Skaardal og Svartekverne, naar de i Sverrig Os annammende vorde for Herre og Konge". I Danmark har man upaatvivlelig forudseet denne Paastand og beredt de fuldmægtige Rigsraader til at møde den; thi disse, Biskopperne af Aarhus og Ribe, Prioren i Dalum og tre verdslige Raader, toge det uden Betænk-

ning paa sig strax at forkaste denne Fortolkning; de forklarede Recessens Ord saaledes, at Spørgsmaalet om Gulland skulde afgjøres, naar de i Sverrig havde annammet Kong Hans. Men Sten Sture opnaaede sin Hensigt, at hindre Kongens Antagelse, trods Recessen, og dog forebygge et Brud med Kongepartiet i det svenske Rigsraad; thi Ingen af dette vovede at forkaste hans Fortolkning, der syntes ganske at være til Sverrigs Fordel og kunde gjøre Regning paa at understøttes af Folkemeningen.

Kalmarrecessen, der skulde have fjernet alle Indvendinger imod Kongens virkelige Tronbestigelse i Sverrig, gav saaledes Sten Sture det bedste Paaskud til at hindre Kong Hanses Antagelse. At han skulde have været imod den, er derfor svært at tro; og dog paastod han 11 Aar senere, at Recessen gjordes imod hans Villie, og at han kun nødigt, eller nødtvungen, havde hængt sit Sigil ved den*). Men dengang, i Aaret 1495, krævede det øvrige svenske Rigsraad rigtignok af ham, at nu skulde Kong Hans antages i Kraft af Recessen.

Kalmarreces blev imidlertid ikke omstødt paa dette Møde i September 1484. Tvertimod stadfæstedes den paa det nær, at Kongens Antagelse udsattes, indtil man var bleven enig om de tvistige Punkter. Den evige Fred, ikke nogle Aars Stilstand, og Forbundet mellem Rigerne blev paany bekræftet, idet Rigsraaderne fra begge Sider gave hinanden Brev paa, „at efter den kjærlige Bebindelse og Broderskab, som vi tilforn mange Gange have svoret, bebrevet og beseglet mellem disse tre Riger, saa at de skulle blive tilsammen i en evig Fred, Kjærlighed og Bebindelse under een Herre og Konge til evig Tid . . . . . stadfæste og fuldbyrde vi nu denne Fred i alle Maader og love den fast og ubrødelig at holde i alle Maader". — Til Folkenes Underretning vedtoges tillige et saakaldt Bursprog, d. e.: en offenlig Bekjendtgjørelse for Almuen ved Udraab, der angiver det Vedtagne saaledes: — „Gjøre vi alle vitterligt, at vi have nu været her tilsammen, stadfæstet, samtykt og fuldbyrdet den evige Fred og kjærlige Bebindelse, som vi i disse forledne Herredage have svoret, bebrevet og beseglet mellem disse tre Riger og deres Indbyggere i saa Maade, at disse

*) Handlingar rörande Skandinaviens Historia XVIII (Nya Handlingar VIII) p. 33—34.

tre Riger skulle blive tilsammen under een Herre og Konge til evig Tid, med saadant Forord og Vilkaar, at vor forrige Kalmarreces og Brev i alle sine Artikler og Punkter bliver fuldbyrdet, og at Enhver i disse tre Riger maa og skal strax faa Sit igjen, Arvegods, Pantegods, Leiegods og Kronens Len. Og maa Alle, Fattige og Rige, fare i deres retfærdige Ærinder og efter deres Næring, til Lands og Vands, i disse tre Riger, hvor dem tækkes". Dette Brevsprog er dateret Kalmar den 12te September 1484.

Det svenske Folk maatte altsaa tro, at begge Landes Regeringer vare enige, saa at Sagen dermed var endelig afgjort, hvorledes saa Herrerne enedes om at fuldbyrde Bestemmelsen om en fælles Konge. Tilstanden i Sverrig stod for Almuen som endelig; desto roligere saa den paa, at Sten Sture, dens bedste Ven og Fører, dog blev i Besiddelse af Magten. — Kong Hans derimod kunde ikke være tilfreds; men dog har han anerkjendt Overenskomsten og virkelig holdt Freden, hvor god Grund han end kunde have til at betragte og behandle det svenske Rigsraad som det, der havde brudt sit Ord. Sværdet drog han ikke; men han slap heller ikke Kalmarrecessen, saa at imellem begge Landes Regeringer stod hele Kongesagen fremdeles uafgjort, opsat efter hvers Leilighed.

Danske Historieskrivere betragte disse aarlange, frugtesløse Underhandlinger som Beviser paa det svenske Rigsraads og navnlig Sten Stures overlegne Klogskab, hvis Offer „den godmodige" eller „troskyldige" — de mene: den enfoldige Kong Hans blev i en lang Aarrække, fordi han lod sig bedrage af en overlegen Politik. Men denne Dom er uretfærdig imod den danske Konge og hans Raad; thi høiere er dog dens Statskunst, der uden at tabe Taalmodigheden veed at fastholde Modstanderen ved hans givne Ord, indtil det Øieblik kommer, da Sværdet med Nytte kan drages, end dens, der med alle snilde Vendinger, Paaskud og Udflugter ikke kan faa Modstanderen til at slippe det gode og faste Tag, han har i hans Skulder, og som dog til Syvende og Sidst taber det langt udtrukne Rænkespil. Kong Hans vidste af sin Faders Erfaring, at Danmark-Norge ikke var istand til at tvinge det svenske Folk, saa længe det var enigt — saalænge Rigsforstander, Rigsraad og Almue stode sammen. Først da kunde der være Haab om et heldigt Udfald af en Krig, naar Partierne i Sverrig selv gik saa langt fra hinanden, at en dansk Hær kunde fare ind i

Spalten og sprænge Modstandskraften. Den Politik, der saaledes naturlig frembød sig for den danske Regering, maatte paalægge den taalmodig Udholdenhed, indtil Forholdene modnedes i Sverrig, og imidlertid at holde Øiet aabent for den indre Bevægelse i dette Land, understøtte den Misfornøielse med Rigsforstanderen, der i Tidens Længde ikke kunde udeblive, og aldrig lade Sten Sture eller det svenske Rigsraad slippe bort fra den engang udtalte Anerkjendelse af Kongens Ret og sine egne Forpligtelser. Og saa i rette Øieblik, om det end lod vente paa sig i mange Aar, træde op med en Krigsmagt, der formaaede at overhugge Knuden. Men dertil hørte, at man aldrig afbrød Underhandlingerne, og at man ikke drog Sværdet i Utide; thi begge Dele vilde have styrket Sten Stures Stilling og kastet Rigsraadet helt over i hans og Almuepartiets Arme, medens Rigsforstanderen nu ved allehaande Udflugter og Paaskud maatte see at afholde den stigende Misfornøielse i det svenske Raad fra et Udbrud, saa længe det lod sig gjøre ved slige Kunster.

Anden Afdeling.

Gulland. Ivar Axelsen. Spaltning mellem Magthaverne i Sverrig. Sverrigs og Danmarks Forhold til Rusland. Det svenske Rigsraad nærmer sig Kong Hans. Frugtesløst Møde i Kalmar 1495. Aaben Partistrid i Sverrig. Sten Sture i Krig med det svenske Rigsraad. Kong Hans i Forbund med det svenske Rigsraad. Kongens Seire. Forlig mellem Kongen og Sten Sture. Kong Hans og det svenske Rigsraad. Den unge Christiern valgt til Tronfølger i Sverrig. Sten Stures nye Forpligtelse.

Gulland havde afgivet Paaskudet til at nægte Kong Hans Kalmarrecessens Fuldbyrdelse. Det seer ved første Øiekast ud som en reent frivol Udflugt, da Sten Sture selv kort i Forveien havde sluttet en Overenskomst med Kongens erklærede Fjende Ivar Axelsen, som havde Gulland i Besiddelse; dengang Rigsforstanderen tiltraadte

Kalmarreces, vidste han altsaa, at Kong Hans ikke kunde overgive Øen til Sverrigs Rige. Men det er vel muligt, at hvad det svenske Rigsraad vilde have forlangt i August 1484 ikke just har været Øens øieblitkelige Udlevering til Sverrig; thi Recessens Ord kræve ikke dette, men kun at Kongen skal hjælpe Sverrig til Rette om Gulland; og senere formuleredes dette af Førerne for Modstandspartiet i det svenske Rigsraad saaledes, at der skulde sættes en svensk Mand til Lensmand paa Gulland, lige forpligtet imod Sverrigs og imod Danmarks Kroner, og begges Ret saa afgjøres ved en Voldgiftskjendelse. Dette kunde maaske været udført 1484 derved, at Besidderen af Gulland, Ivar Axelsen, der som Medlem af Sverrigs Rigsraad ikke kunde drages som svensk Mand, og som stadig erkjendte at have Gulland som et dansk Pantelen, havde af Kong Hans og det danske Rigsraad faaet Befaling til at holde Lenet til begge Kroners Haand. Men det er rigtignok høist tvivlsomt, om Kongen og det danske Rigsraad vilde dette; thi da Kong Hans senere virkelig fik Øen i sin Magt, har han Intet foretaget for i dette Punkt at opfylde Kalmarreces. Og da han ved et nyt Oprørs Udbrud 1501 i det sidste Øieblik indrømmede at stille Spørgsmaalet til Afgjørelse af alle tre Rigers Raad, blev dette uden al Virkning paa dem, der kun søgte Paaskud til at reise Oprørsfanen. Danmarks og Sverrigs Interesser stode her saa haardt imod hinanden, at Kongen vist ikke kunde formaa det danske Rigsraad til en virkelig Opfyldelse af Kalmarreces i dette Punkt, og dette i Forbindelse med Recessens hele øvrige Beskaffenhed gjør det sandsynligt, at dens hurtige og modstandsløse Antagelse i 1483 fra dansk Side væsenlig er skeet for at drive Sten Sture ud af de Paaskud, hvormed han indtil da havde forstaaet at hindre Kongens Antagelse og dog at afvende et Brud med Flertallet i det svenske Rigsraad, der vilde opfylde Sverrigs Forpligtelse mod Kong Hans.

Ivar Axelsens Stilling var under alle disse Forhandlinger denne: Visborg og Gulland havde han som et dansk Pantelen, indtil det blev ham afløst for de Summer, hvorfor Kong Christiern havde pantsat det til hans Brødre — først Oluf, saa Filippus; og han vedblev trods den fjendtlige Stilling til de danske Konger at erkjende sig som den danske Krones Lensmand. Men som svensk Mand havde han betydelige Len, saasom Stækeborg i Østergot-

land, af Sverrigs Krone, var derhos Medlem af Sverrigs Rigs-raad og ved Familieforbindelser knyttet til de mægtigste Slægter i Sverrig. Og ikke nok dermed; ogsaa i Finland havde han i de senere Aar faaet en mægtig Stilling. Dengang han og hans Broder Erik Axelsen havde i Forbindelse med Sturerne i Aaret 1467 sat Kong Karl tredie Gang paa Sverrigs Trone, fik Erik Axelsen ved Nedlæggelsen af Rigsforstanderskabet og Overleveringen af Stokholms Slot store Len i Finland paa Livstid, nemlig Rasaborg, Tavastehus, Viborg og Savolax, hvor han 1475 anlagde den faste Grændsefæstning St. Olafsborg eller Nyslot. Han havde saaledes i sin Haand hele Landet ved den finske Bugt, samt det østlige Finland, som Len af den svenske Krone og var i Virkeligheden Regent i Finland, hvilket han kjækt og dygtigt forsvarede imod Russernes gjentagne Indfald. Efter Kong Karls Død støttede han Sten Sture som Rigsforstander; men han fastholdt sine finske Len, hvor gjerne end Sten Sture vilde have havt dem i sin Vold, og hvor meget han end bød ham for at oplade ham de fire Slotte. Rigsforstanderen maatte lade sig nøie med det Løfte af Erik Axelsen, at Slottene skulde efter hans Død komme tilbage til Rigsraadet. Men dette skete ikke virkeligt; thi da Erik Axelsen laa paa sit Yderste, forvandlede han „Slotslovene", d. e. Slotsbefalingsmændenes Forpligtelser mod den Herre, af hvem Slottene vare dem overdragne, til sine Brødre Laurents' og Ivars Haand. Ivar Axelsen, der overlevede Brødrene, havde saaledes omtrent ved den Tid, da Underhandlingerne førtes om Kong Hanses Antagelse, foruden Visborg med Gulland og sine Len i Sverrig, de fire store finske Len af den svenske Krone og dermed Herredømmet i Finland. Han var en Magt, med hvem der maatte underhandles, og han forstod at benytte sin fordelagtige Stilling. Hverken Danmark eller Sverrig vovede at angribe Gulland, for ikke at kaste Ivar Axelsen helt over i Modstanderens Arme. Det var paa dette Vippebrædt, Hr. Ivar holdt sig oppe. Hans Stræben maatte altsaa gaa ud paa at nære Fjendskabet mellem Kongen og Rigsforstanderen, for at vedligeholde Spændingen mellem Danmark og Sverrig og derved hindre et samtidigt Angreb fra begge Sider paa Gulland, der var den faste Grundvold for hans Magtstilling.

Finland var imidlertid altfor vigtigt til at Sverrig roligt kunde see det i en saa usikker og tvetydig Stilling; Sten Sture maatte

derfor dog bekvemme sig til Underhandlinger med Ivar Axelsen. Han lod sig give Gidsler for sin personlige Sikkerhed og kom saa selv til Gulland, hvor der sluttedes en Overenskomst den 20de Juni 1483, ifølge hvilken Ivar Axelsen oplod ham Viborg i Finland, Nyslot og Tavastehus, men beholdt Rasaborg og fik Øland med Borgholm som Len af den svenske Krone. Hr. Ivars Stilling blev unægtelig sikrere ved at opgive Herredømmet i Finland; thi dette nødte ham til en anstrengende og trættende Krig eller Vagt imod Russerne, medens han nu i Besiddelse af Rasaborg Len, det sydvestlige Hjørne af Finland, i Forbindelse med Visborg og Borgholm, Gulland og Øland, blev en sand Søkonge, der beherskede Østersøen. Men denne Stillings Fristelser formaaede han i sit Overmod ikke at vise fra sig. Hans Krydsere opfyldte Østersøen til Plage for de Handlende. Klager over Vold og Sørøveri hørtes atter i Hansestæderne og fra Hollænderne, der ivrigt arbeidede paa at trænge sig ind i Østersøen. Sten Sture søgte paa den Tid Forbindelse med de vendiske Stæder; han stod nu fastere end i 1483, og i denne Sag om den frie Søfart til Sverrig støttedes han selvfølgelig af det hele Rigsraad saavelsom af Folket. I Aaret 1487 kom det derfor endelig til et Brud imellem de engang saa nøie forbundne Stormænd. Sten Sture forsøgte først Underhandlinger; men da Ivar Axelsen under forskjellige Paaskud unddrog sig for et personligt Møde, vendte Rigsforstanderen sig i Vinteren 1487 imod Øland og beleirede Borgholms Slot. Ivar Axelsen, der da selv opholdt sig paa Borgholm, forsvarede vel dette med sin vante Tapperhed og Duelighed, men fandt dog, at han ikke kunde lade sig indeslutte her uden at udsætte sig for at miste Alt og falde i sin Fjendes Haand. Alene paa det faste Visborg kunde hans Stilling hævdes, da han der ikke kunde angribes uden at Danmark inddroges i Striden. I en mørk Vinternat undkom han heldigen til Gulland paa en aaben Baad, ubemærket af de blokerende Skibe. Forsvaret af Borgholm havde han overdraget sin Frue, Kong Karls Datter Magdalena, som ikke svigtede hans Tillid. Men da hans andre Besiddelser i Sverrig efterhaanden maatte overgive sig til Rigsforstanderen, og da samtidige Rustninger i Danmark lode ham vente et Angreb derfra paa Gulland, følte han det faste Bærepunkt under sit politiske Vippesystem forsvinde og kunde saaledes forudsee sin fuldstændige Undergang. For dog

at redde Livet og noget af sit Gods maatte han vælge imellem Danmark og Sverrig. Valget var ikke tvivlsomt: Danmark var hans Fædreland, i Skaane havde han sit Arvegods med den vel befæstede Gaard Lilø, — han havde, som anført, altid erkjendt Gulland og Visborg for Len af Danmarks Krone, deri bestyrket af Fru Magdalena, der formanede ham til at opretholde sin Ridderære; og endelig var Vreden imod den gamle Ven og nye Fjende nu større end imod Kongen, som kun havde arvet den fjendtlige Stilling til Hr. Ivar.

I Danmark havde man fulgt disse Begivenheder med en Opmærksomhed, som tydeligt viser, at man ingenlunde havde ladet sig dysse i Søvn ved de skuffende Underhandlinger om Sverrigs Krone. Det menige danske Rigsraad samledes i denne Anledning i Vinteren 1487 hos Kongen i Kjøbenhavn, hvor det besluttedes at tage Visborg fra Ivar Axelsen med det Gode eller med Magt. Kong Hans havde i Foraaret en Flaade og en Krigsmagt samlet. Da han laa ved Dragør, kom Hr. Ivars Bud med Forslag om Overgivelse af Gulland og Visborg imod at faa sit Gods i Danmark tilbage, idet han tillige søgte at bevæge Kongen til et Angreb paa Sverrig. Tilbudet om Gulland modtoges; men med Hensyn til Sverrig blev Kongen den engang valgte afventende Politik tro. Sidst i Mai seilede han til Gulland, modtog Øen og Slottet af Ivar Axelsen og hyldedes af Øfolket i Begyndelsen af Juni 1487, medens Sten Sture endnu var beskjæftiget med Beleiringen af Borgholm. Den Lensmand, Kongen nu betroede Visborg Slot med Gulland, den skaanske Adelsmand Jens Holgersen Ulfstand, var en fuldkommen paalidelig dansk Mand, hvis Trofasthed mod Konge og Fædreland gjør et velgjørende Indtryk ved Siden af Axelsønnernes og saa mange svenske Aristokraters Overløberi.

Fra Gulland seilede Kongen til Øland, da han havde lovet Ivar Axelsen at befri hans paa Borgholm indesluttede Frue. Det var dog ikke Kongens Hensigt at udføre dette med Vaabenmagt. Han traadte i venskabeligt Forhold til Sten Sture. Rigsforstanderen forlangte Leide og Gidsler. Det kom da til personligt Møde og Underhandlinger, der selvfølgelig ogsaa kom til at dreie sig om Kalmarrecessen. Rigsforstanderen viste sig villig til at oplade Sverrigs Rige for Kongen og at ville arbeide paa, at Almuen skulde antage ham, især dersom Kongen nu vilde skaffe Sverrig

Øland og Borgholm. Ivar Axelsen maatte da finde sig i at slutte en Overenskomst med Sten Sture om Borgholms Overgivelse; men han søgte at unddrage sig Opfyldelsen ved at forlade den danske Flaade for med sit Skib at seile til Kjøbenhavn. Kong Hans havde vistnok havt det i sin Magt at tage Øland og Borgholm for sig selv; men dette vilde have været et bestemt Brud af den Fred mellem Rigerne, der saa ofte var vedtaget, nu sidst i Kalmar 1484. Man dadler vel Kongen, som om han ogsaa ved denne Leilighed lod sig føre bag Lyset af sin Modstanders favre Ord. Men den større Klogskab var dog i Virkeligheden paa Kongens Side, der ved at holde sit Ord, trods Fristelsen til at bryde det, viste det svenske Folk, at det kunde forlade sig paa hans Løfter indenfor rimelige Grændser. Kongen nødte derfor Ivar Axelsen til at komme tilbage og efter Overenskomsten overgive Borgholm til Sten Sture, dog saaledes, at Fru Magdalena og de Beleirede droge bort i Sikkerhed med hvad der tilhørte dem. Ivar Axelsen maatte nøies med sine Godser i Skaane. Han døde sidst i Aaret 1487 eller i Begyndelsen af det følgende Aar. Saaledes endtes det dristige Forsøg af en Adelsmand paa at stille sig som en uafhængig Søkonge imellem Danmark og Sverrig, balancerende paa Spændingen imellem Kong Hans og Sten Sture.

Sten Sture holdt naturligvis ikke sine Løfter. Han vedblev at sværte og bagtale Kongen for den svenske Almue, medens han for Kongen undskyldte sig med, at han ikke kunde faa det svenske Folk til at antage ham. Det synes at have været Sten Stures Tanke, ved at holde Kong Hans borte fra Sverrig og ved stadig at fremstille ham som det svenske Folks „hadske Fjende", at afvende Folket fra Tanken om, dog engang at skulle have ham til Konge, og at vænne det til at betragte Rigsforstanderen som sin rette Herre. Tildels er dette lykkedes, i det mindste ligeoverfor Massen af det svenske Folk, medens Aristokraterne, navnlig Rigsraadet, med Mishag og Uro saa den Vending, Stures Adfærd og Folkets Stemning tog. Rigsforstanderen vante sig selv mere og mere til at betragte sig som Rigets legitime Hersker; og han kunde ikke modstaa de Fristelser, denne Stilling medførte: han blev vilkaarlig og egenmægtig, tilsidesatte Rigsraadet og begyndte at komme ind paa Kong Karls farlige Vei, at samle store Pengemidler i sin egen Haand. Vistnok vilde han ikke have Penge, fordi et pragtfuldt

Herrelevnet var hans Lyst; men han vilde have dem som Midler til at hævde sin Stilling imod enhver Modstand. Det blev ham af Vigtighed at have en Skare af Hustropper, der ikke alene kunde danne Kjærnen for en Hær til Rigets Forsvar, men ogsaa gjøre ham til Enhver af Aristokraternes Overmand, selv Ærkebiskoppens, Biskoppernes og de rigeste Adelsmænds, og i Nødsfald, i Forbindelse med Reisning af den ham hengivne Del af Almuen, til hele det øvrige Rigsraads Herre. Hertil behøvedes mange Penge, som Sten Sture søgte at tilveiebringe ved at drage flere og flere af Rigets Indtægter til sin Kasse. Det er det Samme i mindre Maalestok som Keiser Augustus tilsigtede med Adskillelsen af Imperatorens Fiskus fra Republikens Ærarium.

At det øvrige Rigsraad blev misfornøiet med ham, at Sten Sture stødte flere og flere af de svenske Aristokrater fra sig ved saaledes at rive Rigets gode Ting til sig og ikke unde dem ret indbringende Len, — at derfor dets Ønske om at see Kalmarrecessen gjennemført og Kong Hans virkelig sat i Besiddelse af Sverrigs Trone blev stærkere Aar for Aar, var kun den naturlige Følge af Omstændighedernes Udvikling. Især Ærkebiskoppen Jakob Ulfsen og de andre Biskopper bleve Talsmænd for disse Ønsker, ikke fordi Geistligheden nærede nogen større Hengivenhed for en skandinavisk Union — thi deraf findes intet virkeligt Spor, — men fordi de dog følte større Forpligtelse til at holde Eder og Løfter, end de Verdslige, der næsten synes at have betragtet dem som Mundsveir. Et Unionsparti, et Parti, der vilde Unionen for dennes egen Skyld, et skandinavisk Parti fandtes ikke mere i Sverrig. Det sidste Livstegn af et saadant er Halmstadsrecessen af 1450. De svenske Mænd, der senere kæmpede for Fælleskongen, vare ikke Skandinaver, men Modstandere af Magthaveren i deres eget Land og derfor Tilhængere af de dansk-norske Konger. Saaledes i Christiern den Førstes Tid Oxenstjerner og Vasa'er, i Kong Hanses Sten Stures Modstandere i Rigsraadet. De svenske Biskopper vare ikke bedre Skandinaver end de verdslige Medlemmer af Rigsraadet og det øvrige Aristokrati. Trods Spændingen i Rigsraadet kunde det derfor ikke komme til et Brud, forend ydre Forviklinger hidførte Krisis.

Nærmest kom disse Forviklinger fra Forholdet til Rusland, hvis Grændser mod Sverrig vare altfor ubestemte til at Sammen-

stød kunde undgaaes, saasnart den russiske Kolos samlede sine store Lemmer og begyndte at vaagne til Bevidsthed om sine Jættekræfter. Dette skete som bekjendt, da Ivan Vasiliewitsch losrev Storfyrstendommet Vladimir fra det tartarisk-mongolske Herredømme og betvang de andre slaviske Fyrstendømmer i Rusland, i den sidste Halvdel af det 15de Aarhundrede, altsaa i Sten Stures og Kong Hanses Tid. Dengang henlaa hele den nordlige Del af Finland, Sverrig og Norge uden bestemt Grændseadskillelse fra Rusland, saa at medens Norge betragtede alt Landet ved Ishavets Kyst indtil det hvide Hav som sit, hørtes russiske Paastande om, at Pyhajoki og Skelläfteån betegnede Grændsen mellem deres Land og Skandinavien*). I disse nordlige Egne kom det dog kun til mindre betydelige Sammenstød om Jagt og Fiskeri ved Streiferier fra begge Sider; men alvorlig blev Striden i det sydlige Finland, hvor Landskaberne langs den finske Bugt i et Par Aarhundreder vare blevne koloniserede dels af finske Stammer fra Dvinaegnen, dels af Svenske fra Søen, der fra de faste Pladser Viborg, St. Olafsborg eller Nyslot og Tavastehus satte en Dæmning imod Russernes Fremtrængen. Russerne betragtedes dengang som Hedninger og Christendommens Fjender, vel ligesaa meget paa Grund af den vilde Grusomhed, de viste i deres Kampe med deres katholske Naboer, og overhovedet deres hele barbariske Væsen, som fordi de tilhørte den græske Kirke. En Krig mellem Fyrst Georg Danijlowitsch af Novgorod og Kong Magnus havde ført til den Nøteborgske Fred 1323**), der bestemte Grændsen mellem det svenske Finland og Rusland fra den lille Sestraflod, 5 Mil nordvest for det nuværende St. Petersborg, „Systerbækken", som de Svenske kalde den, indtil Havet, men som senere fik Tilsætninger, der atter gjorde Skællet mellem Novgorods og Sverrigs Besiddelser ubestemt.

Da nu i Sten Stures Tid den vældige, omsiggribende

---

*) Hadorph, II, 345. Dette Sted har A. J. Europaeus overseet i sin Opsats om det „Nöteborgske Fredsfördraget", i Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1860, p. 14—26, navnlig p. 17. Det bestyrker netop hans egen Mening om den finsk-russiske gamle Grændse.

**) Trykt i Suomi, Tidskrift i Fosterländska ämnen. 1841. Häfta 1, p. 62—68. Jfr.: B. E. Hildebrand, Om Nöteborgska Freden, i Kongl. Vitterhets-Historie- och Antiquitets Academiens Handlingar, XX, p. 171 ff.

Ivan optog de novgorodske Fordringer med Paastand paa, at de Svenske havde trængt sig ind over den rette Grændse, og at navnlig Nyslot var anlagt paa russisk Grund, tegnede det til et alvorligt Sammenstød i disse fjerne Egne. Dette kom Rigsforstanderen høist ubeleiligt. Han havde nu i 20 Aar efter Brunkebjergslaget behersket Sverrig i Fred, og havde al sin Klogskab og Kraft nødig til at udelukke Kong Hans fra Sverrig samt opretholde sit eget Herredømme imod det misfornøiede Rigsraad. Han søgte derfor at faa en Fred med Russerne, der dog kun vilde gaa ind paa en tiaarig Stilstand, naar Sverrig vilde anerkjende en for dem heldig Grændsebestemmelse. Dette vilde den svenske Regering naturligvis ikke; den kunde derfor ikke opnaa mere end en simpel Stilstand i 2 Aar, der vedtoges i Begyndelsen af 1493. I det samme Aar søgte ogsaa Kong Hans Forbindelse med Storfyrsten. Han sendte sin Kantsler, Domprovsten af Roskilde, over Gulland til Narva og sluttede et Venskabsforbund den 8de November 1493. I Sverrig blev man høiligen foruroliget ved Efterretningen herom; man troede strax paa skumle Planer af Kong Hans, at han hidsede Barbarerne løs paa det svenske Folk, Hedningerne mod Christne; og Sten Sture forsømte da ikke at benytte denne mægtige Løftestang til at reise Folkehadet imod Danmark og dets Konge endnu høiere. Da efter Udløbet af den toaarige Stilstand, som de Svenske selv jo ikke vilde havt længere, Russerne i 1495 begyndte et alvorligt Angreb paa Finland, fik Kong Hans Skylden derfor; og endnu en Mand som Olof Dalin i forrige Aarhundrede ikke alene gjentager denne Beskyldning, men ifølge sit Had til alt Dansk udvider han den udover alle Grændser, idet danske Rænker faa Skylden for alt det Onde, de forhadte Moskoviter tilføiede de Svenske.

Det svenske Rigsraad henvendte sig til det danske for at faa Oplysning om, hvad der virkelig laa paa Bunden af denne Tilnærmelse imellem Kongen og Storfyrsten. Det danske Rigsraad gav ikke noget tilfredsstillende Svar, men erklærede blot, at der for Norges Skyld var sluttet Fred med Storfyrsten, hvorved Norge havde vundet en omtvistet betydelig Strækning af det Nordlige. Og da man i Sverrig udbredte det Rygte, at Kong Hans havde lovet Storfyrsten Lifland og Finland for at faa et Ægteskab i Stand imellem hans Datter og Kongens Søn, henvendte Kong Hans sig til det svenske Rigsraad med Anmodning om, at faa Rygtesmeden

afstraffet, idet han ikke uden Ironi fremhævede, at det vilde været et noget usikkert Løfte, om han virkelig havde bortlovet hvad han selv ikke var Herre over, og ikke uden Stolthed udtalte, at han haabede ikke at behøve at kjøbe Ægteskab til sin Søn.

Hvorledes det i Virkeligheden forholdt sig med dette dansk-russiske Forbund, er nu ikke let at sige, fordi vi kun kjende Traktaten i en meget ufuldkommen Skikkelse. Hvad man i danske og svenske Arkiver har derom, er en latinsk Afskrift, som Ivans Søn og Efterfølger, Storfyrste Vasilius, 13 Aar senere sendte tilbage fra Rusland til Danmark som Udkast til en Fornyelse af Forbundet, men med saadanne Rettelser, som de efter Aar 1493 forandrede Forhold krævede. Lægge vi nu denne Udkast-Afskrift til Grund, saa ufuldkommen den er, saa seer man først, at Traktaten er sluttet imellem Kong Hans og Russernes Imperator Johannes (Ivan) den 8de Novbr. 1493 og gaaer ud paa et almindeligt Venskabsforbund. Fyrsterne love hinanden Bistand imod Sten Sture, Sverrigs Riges Forstander: naar En af dem vil begynde Trætte (— incipiet lites —) imod Sten Sture, skal han først tilkjendegive den Anden det, og denne da være ham til Hjælp efter Evne — „for at", som det hedder fra Kong Hanses Side, „Vi kunne gjenvinde og erholde Sverrigs Rige". Man seer, at Traktaten kun har været rettet imod Sten Sture, ikke imod Sverrigs Rige, dersom dette ikke gjorde hans Sag til sin; fremdeles, at Forbundet, for saa vidt det gaaer ud paa Hjælp imod den svenske Rigsforstander, ikke engang er et bestemt Krigsforbund, men et gjensidigt Løfte om Bistand i Tilfælde af en udbrydende Strid; Ordet Krig er netop undgaaet. Og denne gjensidige Bistand er afhængig af, at den Part, der vil i Strid med Sten Sture, forud underretter den anden derom. Der er slet ikke Tale om Landafstaaelse eller om nogen Angrebsplan. Den langt overveiende Del af Traktaten handler om Grændserne imellem begge Fyrsters Lande, der skulle blive uforandrede som fra gammel Tid, og om den fredelige Samfærdsel mellem Begges Undersaatter*). At denne Traktat

*) Traktatkonceptet er trykt i Jahns Unionshistorie, p. 569, og i Grönblad's Nya källor till Finlands Medeltidshistoria, I, 89; jfr. sammesteds 275, hvor Storfyrst Vasilius' Skrivelse til Kong Hans af 17de Juli 1506, der mangler hos Jahn, ligeledes er aftrykt.

ikke kan siges at hidse Russerne løs paa det svenske Folk, er aabenbart, og det er tvivlsomt, hvorvidt den har havt nogensomhelst anden praktisk Virkning end den, det danske Rigsraad sagde, at skaffe Norge en bedre Grændse mod Sverrig. Thi det vides ikke, at Kong Hans har anmeldt sit senere Angreb paa Sten Sture for Storfyrsten, eller forlangt hans Bistand i denne Krig.

Men naturligt var det, at det svenske Rigsraad blev uroligt over denne Forbindelse mellem Sverrigs Naboer, som det altfor vel vidste ikke kunde være dets Venner i den daværende Situation. For at forebygge et samtidigt Angreb fra begge Sider, nærmede Rigsraadet sig atter Danmark ved at gjenoptage Underhandlingerne som Kalmarrecessens Fuldbyrdelse og forlange et Møde af fuldmægtige Sendebud i den svenske Grændseby Lødese ved Gotaelven. Dette Møde holdtes ved Pintsetid 1494. De svenske Fuldmægtige gik ind paa en Stadfæstelse af Recessen og et Møde i Kalmar St. Hansdag 1495 imellem de tre Rigers Raad „af de allerypperligste", til endelig Fuldbyrdelse „uden videre Forhaling", hvorfor ogsaa Kongen selv skulde være i Nærheden. Iovrigt bekræftedes atter den evige Fred og det kjærlige Forbund mellem Rigerne; og de svenske Fuldmægtige, blandt hvilke Biskop Brynjulf af Skara og Danmarks Ven Arvid Trolle vare de betydeligste, forpligtede sig til at sende inden Mikkelsdag Rigsraadets og Rigsforstanderens Stadfæstelse af denne Overenskomst. Der var her ikke Tale om denne eller hin Fortolkning af Recessen som Betingelse for dens Fuldbyrdelse: vil Kongen fuldbyrde den, vil Sverrig antage ham.

Nu forelagde Biskop Brynjulf og Arvid Trolle Lodese-Overenskomsten for det svenske Rigsraad til Stadfæstelse eller Forkastelse. Hvilke Debatter der forefaldt, er ikke kommet til os; men saa meget er kjendeligt, at Spændingen imellem Rigsforstanderen og hans Modstandere blev stærkere og rykkede en Krisis nærmere. Thi vi see Raadets andre Medlemmer slutte sig sammen til Kalmarrecessens Fuldbyrdelse i en Forening for Livstid, hvori de lovede at ville understøtte hverandre, at ville Alle som En bære Folgerne af dette Skridt, og at ville behandle Enhver, der svigtede dette Lofte, som en Meneder og Forræder, der skulde forfolges paa Liv og Gods. Dog tilfoiedes, at denne Forening ikke skulde være Sten Sture til Skade, om han vilde blive hos Raadet; „men",

lagde de dog til, „om han vil give sig fra os, det Gud forbyde, og beslutte Andet, hvoraf Fordærv kan komme, og nøde og trænge os fra sig og ikke følge vort Raad, saaledes som han haver lovet og svoret; da skal Gud vide, at det skal være os høiligen imod". Disse sidste Ord ere vel at mærke; thi de kaste klart Lys over Situationen, idet de vise baade hvad Rigsraadet vilde og hvad det frygtede for. Det vilde, at Sten Sture skulde følge dets Raad, d. e. det vilde forbeholde sig selv den høieste Magt og kun erkjende ham for sin Fuldmægtig; men det nærede aabenbar en Frygt for, at han opfattede sin Stilling anderledes, nemlig som Rigets og Rigsraadets rette Herre.

Da Rigsraadernes Forbund forelagdes Rigsforstanderen, tog han sig en Ugestid til Betænkning; men han maa dog have fundet det utilraadeligt at lade det komme til et Brud strax. Han tiltraadte altsaa Forbundet, lovede at fuldbyrde Kalmarreces, idet han dog stærkere end Rigsraadet betonede alle Recessens Punkter og Artikler, og „at Kong Hans fuldgjør Sverrigs Rige det, han bør". Han samtykte tillige det berammede Møde i Kalmar, hvor Recessen skulde fuldbyrdes „uden videre Forhaling", — „dog saa", tilføiede han, „at om Gud vil, at Kong Hans indkommer til Riget som Konge, at jeg da ei skal nødes eller trænges til at sige ham Huldskab og Mandskab imod min fri Villie". — Dette Forbehold var jo en god Bagdør, Hr. Sten holdt sig aaben. Overalt er dette Forpligtelsesbrev kjendelig sat paa Skruer; Rigsforstanderen lover ikke engang, at han vil personlig indfinde sig ved Kalmarmødet. Dog tog Rigsraadet mod hans Brev og udfærdigede nu under 29de August 1494 Ratifikation af det i Lødese Vedtagne, idet udtrykkelig fremhævedes, at Mødet skulde staa i Kalmar, St. Hansdag næstkommende, imellem de tre Rigers Raad for at fuldgjøre Kalmarrecessen paa Kong Hanses og de tre Rigers Indbyggeres Vegne uden yderligere Opsættelse. Sten Stures Navn findes vel i denne Ratifikationsakt ved Siden af de andre Rigsraaders; men hans Bagtanke og tvetydige Holdning viser sig deri, at han ikke har hængt sit Segl med de Andres under Akten, altsaa ikke vedkjendt sig den; thi dengang traadte Sigillet i den egenhændige Underskrifts Sted. Han paastod ogsaa i det følgende Aar 1495 i en varm Samtale med Ærkebiskoppen, der foreholdt ham hans eget Samtykke til de andre Rigsraaders Beslutning, at han

aldrig havde givet Brev eller Segl derpaa. Men Rigsraadet lod sig ikke længer holde tilbage paa den engang betraadte Vei; det lod i Januar 1495 i Varberg Ratifikationsakten udlevere til Kong Hans, som modtog den uden at opholde sig over Mangelen af Sten Stures Sigil, og tillige lovede efter Rigsraadets Anmodning at tilskrive Storfyrsten om Stilstand med Sverrigs Rige. Kongen har holdt dette Løfte; han sendte sit Bud til Keiseren af Rusland, som han kaldte ham, med følgende Brev: „Kjære Broder, Vi have forfaret, at imellem Eder og Sverrigs Rige er nogen Uvillie om den Tiltale, som I mener at have til nogen Del i Finland i Aabo Biskopsdømme, og Stilstanden mellem Eder og dem er nu udløben. Da maa I vide, at Sverrigs Riges Raad har nu med Os vedtaget et Møde i Kalmar ved St. Hansdag næstkommende, for der og da at annamme Os for Herre og Konge, saaledes som de Breve, de Os derpaa givet have, ydermere indeholde. Thi bede Vi Eder kjærligen, for Vor Skyld som en konfedereret Broder at ville med dem i Sverrig og Finland lade Alting bestaa i Fred paa et Aars Tid eller to. Naar Gud vil, at Vi komme til Sverrigs Rige eller Finland, ville Vi gjerne lade besøge et Møde med Eder om den nævnte Tiltale at høre i Rette. Hertil forlade Vi Os visselig og ville det gjerne med Eder forskylde; og begjære herpaa Eders gode skriftlige Svar med dette Vort Bud". — Der er i dette Brev Intet, som tyder paa nogen Overenskomst med Storfyrsten om et forenet Angreb paa Sverrig; det er jo tvertimod saa velvilligt imod Sverrigs Rige som de Svenske selv kunde ønske. Men netop derfor passede det ikke i Sten Stures Planer. Da Kong Hanses Sendebud lagde Veien over Stokholm for at gjøre den svenske Regering bekjendt med Skrivelsens Indhold, tog Sten Sture Brevet til sig med den noget haanlige Erklæring, at han selv havde Magt nok til at forsvare Sverrig. Han meddelte ikke det øvrige Rigsraad Brevet; og først i det følgende Aar erfarede dette Sagen af en Skrivelse fra det danske Rigsraad. Kong Hanses Forbindelse med Moskoviten benyttede han fremdeles til at hidse Folkestemningen imod ham: hvad vidste Almuen dengang om Herrernes Forhandlinger i Raadskammeret? Erkebiskoppen havde Ret, naar han bebreidede Sten Sture, at han ikke fulgte Rigsraadets Raad, men prædikede for den uskyldige Almue, som Intet vidste af Sandheden.

Den danske Regering og det dansk-norske Rigsraad har holdt sig Lødese-Overenskomsten nøiagtig efterrettelig: St. Hansdag 1495 mødte i Kalmar Ærkebiskoppen af Lund, Biskopperne af Bergen, Odense, Viborg og Oslo, Provsterne af Oslo og Dalby, Danmarks Riges Hovmester og Marsk, Ridderne Povel Laxmand og Eskil Gøje, samt Rigsraaderne Erik Ottesen, Sten Bille, Henrik Krummedige, Niels Henriksen, Niels Høegh, Henrik Knudsen Gyldenstjerne samt Væbnerne Peder Gris og Niels Eriksen. Disse vare uimodsigeligt „af de Allerypperligste" af Danmarks og Norges Raad. Kong Hans selv kom ogsaa efter Bestemmelsen i Nærheden, uden at vi kunne sige, hvor han har opholdt sig. Formodenlig har det været i en af de nærmeste Havne i Smaaland eller Bleking, da han havde en lille Flaade med sig. Men det svenske Rigsraad udeblev aldeles. Det sendte kun Biskoppen af Skara, Arvid Trolle og tre andre Medlemmer af Raadet til Kalmar uden Fuldmagt til at afgjøre Noget og, som det synes, blot for at formaa de dansk-norske Raader til at vente fra Dag til Dag. Disse ventede og ventede lige til den sidste Dag i Juli Maaned, over fem Uger, med stor Bekostning og Ubekvemmelighed. Kongen selv tabte ikke Taalmodigheden, endskjøndt han var saa uheldig at miste flere af sine Skibe, dels ved tilfældig Ild, dels ved Stranding. De Danske protesterede og toge Notarialattest om deres Møde. Men de Svenske bleve haardnakket tause.

Først efter at de Danske endelig havde forladt Kalmar, ankom Sten Sture med de svenske Rigsraader, men nu naturligvis til ingen Nytte. Man foregav, at Modvind havde opholdt dem: et elendigt Paaskud, da de visselig ikke behøvede fem Uger til at komme fra Stokholm til Kalmar, tillands hvis de ikke kunde tilvands. Men der kan ikke være Tvivl om, at i det sidste Øieblik har Sten Sture gjort alle de Vanskeligheder, han kunde paafinde, og dermed lammet Rigsraadet fuldstændigt, da det jo aabenbart var til ingen Nytte, at de reiste uden ham. Men saaledes stod rigtignok det svenske Rigsraad som det, der uden Undskyldning, ja uden endog et taaleligt Paaskud, havde ligefrem brudt sit Æresord og paa den haanligste Maade havt — ikke Kong Hans alene, men de „Allerypperste" af deres danske og norske Medbrødre til Bedste. Dog lode de Danske sig bevæge til at sende tre Rigsraader tilbage til Kalmar, som med det svenske Raad, Sten Sture med-

regnet, fornyede Freden mellem Rigerne den 1ste September og berammede et nyt Møde i Lødese St. Hansdag 1496. Upaatvivlelig har Grunden til denne Føielighed været, at Kong Hans ikke var forberedt paa at slaa løs strax, saa at han maatte have nogen Tid til at samle sine Kræfter. Der kan ikke være Spørgsmaal om, at efter dette Kalmarmøde var han bestemt paa at drage Sværdet; thi foruden den aabenbare Forhaanelse var det nu blevet klart, at Sten Sture var til Ende med sine Udflugter, og at han overhovedet slet ikke vilde udføre Kalmarreces eller under nogen Betingelse stede Kong Hans til Sverrigs Trone. Og ligesaa klart var det blevet, at det svenske Rigsraad ikke var istand til at fuldgjøre Recessen uden ham. Nu at opgive Sagen vilde have været det Samme som at opoffre det svenske Rigsraad for Sten Sture, der saa vilde blevet Sverrigs virkelige Herre og Danmark en frygtelig Fjende, med hvem Krigen kun opsattes til hans Fordel og Danmarks Skade.

Hertil kommer, at Kongens Moder Enkedronning Dorothea døde den 25de November 1495. Historieskriverne ville, at det var hende, der holdt Sønnen tilbage fra Krig. Om dette er rigtigt veed jeg ikke; men i ethvert Fald er det sikkert saaledes at forstaa at hun fraraadede Krig, saa længe Partikampen i Sverrig ikke var vidt nok fremskreden til at adsplitte Sverrigs Modstandsmagt.

Imidlertid var Krigen med Rusland udbrudt 1495 efter Udløbet af den toaarige Stilstand. Den tappre Knud Posse indlagde sig udødelig Ære ved Forsvaret af Viborg, navnlig ved det uforfærdede Mod, hvormed han afslog Hovedstormen den 30te November 1495. Derimod var Sten Stures Adfærd Alle paafaldende. Han samlede vel et betydeligt Tal Folk, men kom først over til Finland sent paa Aaret og lagde strax Tropperne i vidtspredte Kantonnementer, medens han selv forblev i Aabo, Sverrig saa nær som muligt, for at holde Øie med sine Modstandere. Følgen blev, at Russerne atter faldt ind og hærjede det ulykkelige Finland lige til Tavastehus uden at finde Modstand, da de Svenske ikke kunde samles hurtigt nok. Rigsforstanderen gik atter tilbage til Sverrig for at hente flere Folk, og kom atter for sildigt til Landets Forsvar. Tilsidst overgav han i 1496 Befalingen til sin gamle Medkæmper Niels Stures Søn Svante Nielsen Sture, dog saaledes, at denne med Rigsraadets Samtykke kun forpligte-

des til at forblive i Finland en vis bestemt Tid. Medens nu Rigsforstanderen selv holdt sig og sine Hustropper tilbage, førte Svante Sture og Knud Posse Krigen kraftigt med de smaa Midler, der vare stillede til deres Raadighed. Fra Finland gjorde de i Sommeren 1496 et rask Tog over den finske Bugt til Narva, stormede og plyndrede den af Storfyrsten nyanlagte Fæstning Ivangorod, men kunde med deres faa Folk ikke holde den besat, saa at de atter vendte tilbage til Finland, misfornøiede over at være ladt i Stikken af Rigsforstanderen. Da Svantes Tid var udløben, forlangte Sten Sture, at han skulde vedblive at føre Kommandoen mod Russerne; men han afslog det, hvorover det kom til heftige Scener. Sten Sture foer løs imod ham med ærerørige Ord, kaldte ham en Rømningsmand, der havde ladet Rigets Banner i Stikken m. m. Fra nu af stod Svante som hans afgjorte Fjende og blev nu den Fører, om hvem hans Modstandere samlede sig.

At Sten Sture skulde have holdt sig tilbage af Frygt for sin Person, tør ikke paastaaes. Hans personlige Mod er hævet over enhver Tvivl. Men naar man opmærksom gjennemlæser den Brevvexling, som i disse Aar 1495—97 førtes mellem ham og Rigsraadets Formand Ærkebiskoppen, paatrænger sig uvilkaarligt den Tanke, at Rigsforstanderen har villet benytte Krigen til at samle og fastholde i Finland de andre svenske Stormænds Hustropper tilligemed Svante Sture og andre Modstandere blandt de svenske Aristokrater. Han selv vilde da holde sin egen stærke og veløvede Krigsmagt, blandt hvilken synes at have været to Fænniker hvervede tydske Landsknegte, tilbage i Aabo for derfra, eller fra Stokholms Slot, at beherske Situationen og holde Rigsraadet i Tømme. Bruddet med Svante Sture, og dennes Tilbagegang, forstyrrede denne Plan. Han maatte nu selv til Stokholm og opgive Tanken om et stort Krigstog mod Rusland; men for dog ikke at give Finland til Pris for Russernes Indfald, søgte han Stilstand med disse. Det lykkedes ham ogsaa at faa om ikke en Fred med Storfyrsten, saa dog en sexaarig Stilstand imellem Novgorod og Viborg, ifølge hvilken Kommissærer fra begge Parter skulde undersøge Grændseskjellet som det var bleven fastsat mellem Fyrst Georg og Kong Magnus*). Dette var altsaa en Anerkjen-

---

*) Schirren, Nachricht von Quellen zur Geschichte Ruslands vornehmlig aus

delse af den Nøteborgske Fred af 1323, som Sverrig netop ikke vilde vide af, fordi Finlands Kolonisation navnlig ved Savolaxernes Indvandring siden den Tid var skreden betydeligt fremad i disse sydøstlige Egne af Landet. Og det var en langt bestemtere Anerkjendelse af hin Fred end den i den dansk-russiske Traktat af 8de November 1493, da Kong Hans i denne kun i Almindelighed indrømmede, at Grændserne skulle blive uforandrede som fra gammel Tid. Netop for ikke at anerkjende den Nøteborgske Fred var det jo ogsaa, at de svenske Underhandlere i Aaret 1493 ikke vilde indgaa en længere Stilstand end paa to Aar (S. 157). Altsaa for at kunne vende sig mod sine Modstandere i Sverrig opoffrede Sten Sture nu Finlands Interesse. Men det synes rigtignok, at Traktaten ikke er meddelt det svenske Folk; i det mindste findes der i Datidens historiske Skrifter og Aktstykker intet Spor efter den, saa at dens Tilværelse forst er bleven bekjendt i vore Dage. Rimeligvis har det heller ikke været Rigsforstanderens Hensigt at lade den komme til Udforelse; thi han sendte ikke de svenske Kommissærer, der med de novgorodske skulde opgaa Grændseskjellet. Novgoroderne ventede forgjæves paa dem*). Sten Sture har med denne Traktat upaatvivlelig kun villet vinde Tid.

Hvad der derefter skete i Sverrig vil jeg helst lade den svenske Krønikeskriver Olaus Petri fortælle. Han stod Datiden nær, og han har havt Adgang ikke alene til Samtidiges Beretninger, men ogsaa til Aktstykker og Brevvexling imellem de stridende Parter, som man seer ved at sammenholde hans Fortælling med de i vore Dage trykte Brevskaber. Hans Fortælling lyder oversat saaledes:

„Da Rigsforstanderen var kommen til Stokholm, stævnede han strax Rigsraadet sammen til et Møde den første Sondag i Fasten (12te Februar 1497). Rigsraaderne kom efter hans Skrivelse; Svante kom der ogsaa. Da dette skete, havde Hr. Sten ikke sine Folk ved Haanden, dog vare de paa Veien fra Finland. Saa laa Rigens Raad længe i Stokholm, og Hr. Sten vilde ikke komme

---

schwedischen Archiven, Petersburg 1860, S. 61—73. Allen, I, 641. Anm. 58. Jfr. Grønblad, Nya Källor, S. 121, andet Stykke og Erik Turesons Brev af 18de Juli 1553, ib. 145—46. Jfr. ogsaa Skand. Handl. XVIII, p. 91.

*) Grønblad, Nya kållor, I, p. 103.

„paa Raadet, med mindre han fik Hr. Erik Trolle og Hr. Niels Boosen til Gidsler for sig. Men Rigens Raad svarede, at det var ikke sommeligt, at han som deres Høvedsmand skulde tage Gidsler af dem. Men Leidebrev gave de hinanden paa begge Sider og komme saa tilhobe i Raadstuen Tirsdag efter Midfaste (7de Marts 1497). Der opsagde da Rigsraadet Hr. Sten Huldskab og Mandskab, med Venskab og Kjærlighed, og æskede Slotslovene og Hovedsmandsdommet igjen af ham paa Kronens Vegne. Han var og da dermed tilfreds, eftersom han lod sig mærke, og rakte dem Haanden derpaa, og de lovede ham at ville holde ham for deres kjære Medbroder og afværge hans og hans Venners Skade og Fordærv med Liv og Magt. Og blev da for godt anseet, at Erkebiskoppen, Arvid Trolle, Knud Eskildsen og Svante Nielsen skulde staa for Riget og alle Slotslovene holdes dem til Haande; men da de æskede Slotslovene af Hr. Sten" (d. e. da de forlangte, at han skulde løse Slottenes Befalingsmænd fra deres Forpligtelse til ham og vise dem til Firmands-Udvalget paa Rigsraadets Vegne) „tog han det i Beraad til næste Dag. Og da han gik fra Raadstuen, kom han ved en List alene igjen op paa Slottet, saa at de af Rigets Raad, der havde agtet at gaa op med ham, ikke kom derop. Saa kom og da hans Folk fra Finland, og da fik han et større Mod. Men Dagen derefter skrev Rigets Raad ham til og æskede atter Slotslovene og opsagde ham igjen Huldskab og Mandskab. Men Hr. Sten vilde da ikke følge deres Villie, idet han skjød sig ind under hele Rigsraadet, hele Adelen og den menige Mand i Riget: af dem Alle havde han i Villie og Venskab annammet Riget, saa vilde han og, naar de endrægtig paaæskede, antvorde dem det igjen med Villie og Kjærlighed; men nu var han ikke saa til Sinds at antvorde det fra sig. Og beklagede han sig høiligen, at ham skete for nær for den store Umage, alt det Slæberi og den store Livsfare, som han havde havt for Rigets Velfærds Skyld . . . . .

Medens Rigets Raad var saaledes samlet og havde disse Sager for Haanden, kom dem til Haande Kong Hanses Brev, i hvilket han forlangte, at paa St. Hansdag næstkommende skulde et almindeligt Møde skee i Lødese, og da skulde uden al længere Forhaling Kalmarreces fuldgjøres og han annammes til Riget. Derpaa svarede Rigets Raad ham saa, at de gjerne vilde holde

„ham det, de ham lovede, saafremt han vilde holde det, han lovede, og var det ikke deres Skyld, at det forhaledes saalænge dermed; men nu kunde de ikke saa hastigt give et endeligt og afgjort Svar derpaa, efter den Leilighed, som nu paa Færde var. Og kort Tid derefter kom Kong Hanses Undsigelsesbrev, hvori han forkyndte Riget Feide, og begyndte strax derefter at gjøre Angreb paa Riget i Vestergotland og ved Kalmar. Men efterdi Hr. Sten vilde nu holde Regeringen imod Rigens Raads Villie, derfor bleve han og de forligte om en Stilstand indtil Olsmesse (den 29de Juli); da skulde der holdes en almindelig Herredag, og dertil skulde komme alle Lagmænd, og hver af dem skulde have sex fribaarne Mænd med sig og sex Bønder af hvert Lagsogn, og da skulde det endes om Høvedsmandsdømmet. Men imidlertid begyndte Kong Hans at trænge ind i Riget paa Fjendevis, især ved Kalmar. Derfor begyndte da Erkebiskop Jakob og nogle Andre af Rigsraadet at have deres Bud til Hr. Sten, og begjærede at være i venlig Handel med ham til at overveie hvad Middel og Lempe der kunde findes til, at saadant Angreb maatte blive afvendt. Men Hr. Sten vilde til ingen Samtale med dem, med mindre de vilde holde ham for Rigets Høvedsmand som tilforn. Ikke vilde han heller tilstede, at de skulde komme til Stokholm stærkere end med 30 Karle, og lod lægge sin Pram og sine Jagter op igjennem Strømmen ved Stokholm imod dem. Saa begjærede de, at han skulde komme til dem, men det vilde han ikke. Og saaledes forløb det sig i nogle Uger, at de havde Bud til hinanden og kom dog ikke sammen; men Rigsraadet klagede høit og lydeligt over, at de ikke maatte komme ind i Kronens Stad og forhandle Rigets Ærinder. Og voxte Uvillien mere og mere imellem Hr. Sten og Rigets Raad.

„Medens dette forløb sig saaledes, var Arvid Trolle, som havde Befalingen i Kalmar, til Samtale med Povel Laxmand, Hovmesteren, og Eskil Gøje, Marsken i Danmark, og dette skete ved Lykaa (i Bleking) nogle Dage efter Pintse. Der tilsagde han dem paa Rigsraadets Vegne, at dette vilde gjerne holde hvad de Kong Hans lovet havde; men at de nu ikke strax kunde fuldgjøre deres Løfte, det var ikke deres Skyld; thi Hr. Sten forhindrede dem, og havde de for længe siden gjort en Ende dermed, havde det ikke været dem forment af ham. Saa gav ogsaa Arvid Trolle

„tilkjende, at Rigsraadet havde opsagt Hr. Sten Huldskab og Mandskab, og at han holdt Riget under sig imod deres Villie; dog vilde de aldrig efter den Dag kjende ham for deres Herre, og formodede, at Kong Hans skulde komme dem til Undsætning imod Hr. Sten. Og begjærede Arvid Trolle, at Kongens Folk ikke skulde forarge paa dem (— behandle dem som Fjender —), der vilde annamme ham for Herre; men de, som stode ham imod, maatte staa deres egen Fare. Og forpligtede han sig, at hans Søn Erik Trolle, Niels Boosen og flere hans Venner aldrig skulde holde Hr. Sten for deres Herre“. —

Saavidt Olaus Petri.

Striden blev bestandig heftigere imellem Rigets Herrer. Ærkebiskoppen ansaa sig ikke længer personlig sikker, saa at han tog Ophold paa sit velbefæstede Slot Stæke — eller, som det til Forskjel fra andre Stæke'r i Riget da kaldtes: Almare-Stæke, som laa paa en Ø i den Arm af Mælaren, der strækker sig mod Nord op imod Upsala. Hertil samlede sig efterhaanden Sten Stures andre Fjender, blandt dem Svante Sture, og herfra fortsatte Ærkebiskoppen som Rigsraadets Formand den bestandige Brevvexling med Rigsforstanderen i Stokholm. Ærkebiskoppen bebreider ham blandt Andet, at han forsømmer Rigets Forsvar mod Russer og Danske, thi med den Prædiken, Hr. Sten og Andre nu føre rundt om i Riget for Almuen, kan Sverrig ikke forsvares*), hvortil Rigsforstanderen svarede, at det var bedre, at de, der havde lært at prædike, toge det vare og opgave hvad der ikke tilkommer dem at handtere. Tilsidst, da Rigsforstanderen ansaa Almuen for tilstrækkelig gjennemagiteret, og havde ved Forbund og skriftlige Forsikringer forpligtet Almuen til Troskab imod sig og Bistand imod hans Fjender, brød han Stilstanden og gik ved Midsommers Tid sidst i Juni fra Stokholm løs paa Ærkebiskoppen. Stiftets Gaarde og Gods plyndredes og ødelagdes; Biskop Henrik af Lin-

---

*) Han sigter til Rigsforstanderens Omreise i Landskaberne i Øvre-Sverrig, hvor han ikke alene fremstillede Striden efter sin Leilighed, men formanede dem til Forbund om at forsvare ham som deres rette Herre og Hovedsmand. See Vestmanlændingernes Brev af 14de April 1497 til Bergsmænd i Dalarne og Nordland i Diplomat. Dalekarlicum, I, 159. — item Indbyggerne i Roslagen og flere Landskaber af 15de—30te April 1497, ib. ib. p. 160—164; og Fjædringeland 3die Mai.

køping fangedes; Ørebro Slot beleiredes; det var Svante Stures Len, men selv var han hos Ærkebiskoppen. Den befæstede Bispegaard i Upsala blev taget, plyndret og næsten ganske ødelagt, og nu rykkede Hr. Sten mod Almare-Stæke. Havde han strax kunnet tage Slottet, da havde han i eet Garn fanget alle de betydeligste af sine Modstandere og kunde da haabe med sin egen Krigsmagt og Almuens Bistand at modstaa Kong Hans. Men Slottet var for vel befæstet til at kunne tages i en Haandevending; en lang Beleiring kunde det imidlertid heller ikke udholde, da det ikke var tilstrækkelig forsynet med Levnetsmidler. Alt kom altsaa an paa, om Kongen itide kunde komme de Beleirede til Hjælp.

Kong Hans havde imidlertid samlet en betydelig Krigsmagt, kraftig understøttet af det danske Aristokrati. I Juni Maaned lod Kongen Elfsborg angribe af sine norske Lensmænd, og i sidste Halvdel af Juli rykkede Hovedhæren, der angives til 30,000 Mand udkommanderede Borgere og Bønder, Adelens Rytteri, Kongens egne Hustropper og hvervede tydske Landsknegte, fra Bleking mod Kalmar. Kongen mødte ingen Modstand i de sydlige Landskaber, hvor Almuen ikke var saaledes opægget som i Egnene om Mælaren, og hvor Sten Stures afgjorte Modstander Arvid Trolle var den betydeligste Mand. Saaledes kom allerede i den sidste Halvdel af Juli Kalmar, Øland og Borgholm, samt Stækeholm i Østergotland, uden Sværdslag i Kongens Magt. Og da Elfsborg holdtes indesluttet, medens Rigsraadets Tilhængere ogsaa i Vestergotland gik Kongens Mænd til Haande, var Intet til Hinder for at kaste ad Søveien en betydelig Styrke op i Upland til Almare-Stækes Undsætning. Kong Hans fulgte derfor de Beleiredes Opfordring og sendte fra Kalmar en Del af sin Hær op med Niels Boosen og Ture Jensen, der havde overbragt ham de indesluttede Rigsraaders Anmodning om Hjælp. Sten Sture blev angreben og med stort Tab dreven tilbage til Stokholm, hvor nu han blev beleiret af de kongelige Tropper, der sloge deres Hovedleir paa Brunkebjerg. Medens Kong Hans i Kalmar ordnede alt Fornødent og sendte Alt hvad han kunde mod Stokholm, var Sten Sture i fuld Virksomhed for at reise Dalekarlene. Det lykkedes ham at bringe en talrig Hær paa Benene — man siger 30,000 Mand, men dette Tal kommer saa ofte igjen, at det ikke kan antages for mere end den ganske almindelige Benævnelse for en stor Hærskare.

Ved Bud fra Stokholm, som let kunde naa Dalarne gjennem Mælaren, aftaltes et forenet Angreb paa de Kongelige. Men denne Gang lykkedes Planen ikke. I al Stilhed Kl. 2 om Morgenen den 28de September brøde de Kongelige op fra Leiren og mødte Bondehæren, som allerede havde naaet Rotebro, et Par Mil nordfor Stokholm. Bønderne vare gaaede over Aaen, men gik nu tilbage over denne, afbrøde Broen og sendte Landsknegtene en Hagl af Pile, — et farligt Vaaben i saa kraftige og øvede Skytters Haand. Da sprang Kongens Folk i Aaen og vadede igjennem med Vandet indtil op under Armene. I en Nærkamp med de krigsvante Landsknegtes sluttede Rækker kunde Bønderne trods al Tapperhed ikke holde Stand. De bleve med Tab kastede tilbage; flere Hundrede druknede i en nærliggende Sø, gjennem hvilken de søgte at frelse sig. Til ganske at sprænge Bondehæren og bibringe den et fuldstændigt Nederlag, blev Tiden dog den kongelige Hær for knap; den maatte vende om for at møde Sten Sture, der sent paa Dagen maa have faaet Nys om Bondehærens Fremrykning og derfor tidligt den næste Dag, Mikkelsdag den 29de September, rykkede ud fra Stokholm med 3000 Mand, sine svenske og tydske Hustropper og Stokholms Borgere. Da mødte han den seirende Fjende. En Fortrop af nogle hundrede Mand angreb og opholdt ham saa længe, indtil Hovedstyrken ankom og nu let kastede hans Skare tilbage mod Staden i vild Flugt. Den svenske Rimkronike fortæller, at Kongens Hær førte Faner, den havde frataget Dalekarlene, foran sig, og at Sten Sture derfor ansaa den fremrykkende Skare for Bondehæren, som han ilsomt drog imode, saa at det var den overraskende Skuffelse, der voldte Nederlaget. Men man har en aldeles samtidig dansk Vise, der maa være digtet ganske faa Dage efter disse to Slag, og som ikke omtaler en saadan Krigslist, der overhovedet ikke er sandsynlig, fordi tagne Faner vidne om en fuldstændig Sprængning af hele Afdelinger, men Dalekarlene ikke lede noget saadant Nederlag ved Rotebro, at deres Faner kunde været dem fratagne; tvertimod bleve de staaende en Milsvei bag Kamppladsen. Og dernæst er det vist, at Kongehærens Fortrop kæmpede med Skaren fra Stokholm, saa denne vist ikke kan være flygtet af Overraskelse. Men hvad enten det nu dog var en pludselig Skræk, der drev den paa Flugt, eller den veg for Fjendens Overmagt, saa kom den i Forvirring tilbage

til Broen, hvor der opstod en forfærdelig Trængsel, som kostede Mange Livet i Bølgerne. Sten Sture selv kastede sig i Vandet, da han saa det umuligt at komme igjennem Stadsporten, og slap igjennem en Lønport ind i Slottet. Samme Dag havde ogsaa Elfsborg maattet overgive sig til Henrik Krummedige og Ebbe Munk. Kongen deltog ikke personlig i Kampen. Han ankom tilsøes fra Kalmar faa Timer efter det sidste Slag. En kjøbenhavnsk Raadmand, Anders Nielsen, bragte ham den lykkelige Efterretning om Seirene. Endnu samme Aften tog Kongen sit Kvarteer i St. Klara Kloster ved Brunkebjergets vestlige Fod, der hvor hans Fader for 26 Aar siden havde havt saa varmt et Møde med den unge Rigsforstander.

Men endnu var Sagen ikke til Ende. Sten Sture havde jo den store Flerhed af det svenske Folk paa sin Side; trak Krigen i Langdrag, kunde Kongen komme i den største Forlegenhed, da Vinteren stod for Døren, hans Pengemidler slap op, og Hæren manglede Fødemidler. Blev der ikke hurtigt Fred, var en fortvivlet Kamp imellem Kongens Hær og det svenske Folk at forudsee, — en Kamp, der selv med det heldigste Udfald vilde paaføre hans nye Undersaatter de største Lidelser og gjøre ham til deres bittreste Fjende. Kongen foer tilbage for denne Udsigt. Han tillod Biskop Niels Glob og Andre af det danske Rigsraad som af sig selv at indlade sig i Tale med Hr. Sten. Det kom da til et personligt Møde i St. Klara Kloster mellem Kongen og Hr. Sten Fredag den 6te Oktober 1497 i Overværelse af Erkebiskoppen af Upsala, Svante Sture og de andre Rigsraader, der havde været hans Modstandere. Kongen indrømmede Sten Sture Forglemmelse af alt det Skete; der skulde ikke afkræves ham Regnskab enten for Kronens Indkomst eller for Indtægterne af Dronning Dorotheas Morgengave; han skulde forsynes med Kronens Len efter sin Stand. Alle Fanger paa begge Sider skulde frigives. Kong Hans skulde være Sverrigs virkelige og regerende Konge, Kalmarrecessen fuldbyrdes i alle Maader. Denne Overenskomst erklærede Erkebiskoppen og de andre Rigsraader i et Aktstykke af 12te Oktober 1497 at være sluttet efter deres Raad og med deres Samtykke. Da Sten Sture saaledes var forsonet med Kongen, red han med dennes Samtykke til de Bondehobe, der endnu stode i Nærheden af Rote-

bro, den 7de og 8de Oktober og formaaede dem til at gaa hjem, hvorefter Kongen den 11te Oktober holdt sit Indtog i Stokholm. En almindelig Bekjendtgjørelse fra Rigsraadet underrettede syv Dage derefter det svenske Folk om den skete Forandring — „og dermed", hedder det videre, „skal al Uvillie, Tvedragt, Fordærv og Skade, som sket er mellem disse tre Riger, deres Indbyggere og alle andre, hvis Medhjælpere de end have været i Hans Naades kjære Faders Kong Christierns, hvis Sjæl Gud have, og siden i Hans Naades Tid indtil denne Dag, med Rov, Brand, Mandslet, Fængsel og al anden Overlast, Lidet eller Meget ihvad det helst er eller være kan, Intet undtaget, være og forblive en fuldkommen aftalt Sag til evig Tid imellem høibaarne Fyrste Kong Hans, os Sverrigs Raad, Stokholms Stad, disse tre Rigers Indbyggere og alle Andre, ihvis Medhjælpere de have været, for os, alle vore efterkommende Sverrigs Raad, Stokholms Stad og menige Sverrigs Indbyggere, og for alle dem, som for vor og deres Skyld ville og skulle gjøre og lade, ved vor Ære, Sandhed og christelige Tro. Og Kalmar Reces med Hans Naade at forbedre efter Hans Naades, vor, Danmarks og Norges Riges Raads Raad, Hans Naade, de tre Riger og deres Indbyggere til Bedste og Bestand. Og hermed skulle alle Fanger paa begge Sider være kvit og løse". — Det er værd at lægge Mærke til de Ord, her ere indkomne, at Kalmarrecessen skal forbedres med alle tre Rigers Raads Raad. Der havde hidtil bestandig fra svensk Side, Rigsraadets saavel som Rigsforstanderens, været fastholdt, at Kalmarreces skulde holdes i alle sine Punkter og Artikler; nu forberedes Folket forsigtigt, men tydeligt paa Ændringer i Recessen — Forbedringer hedder det — og det Ændringer, hvorved alle tre Rigsraad skulde tages paa Raad med. Baade Sten og Svante Sture have medbeseglet dette Aktstykke, der senere er tiltraadt af de fraværende Medlemmer af det svenske Rigsraad. Dette havde tillige sammenkaldt et almindeligt Rigsmøde i Stokholm, hvor Kong Hans af alle Lagmænd og Almuens Fuldmægtige den 25de November dømtes til Sverrigs Krone efter Sverrigs Lovbog, hvorefter „Sverrigs Rigsraad, alle Lagmænd, Kjøbstædmænd og al Menigheden, som der tilstede var, paa menige Sverrigs Riges og dets Indbyggeres Vegne svore og sagde Hans Naade Huldskab,

Mandskab og Troskab, efter som Sverrigs Lov*) udviser". Den paafølgende Søndag, den 26de November, kronedes Kongen i Stokholms Storkirke, da Upsala, og navnlig Bispegaarden, var plyndret og ødelagt i Feiden mellem Rigsforstanderen og Rigsraadet.

Hvad der var lovet Sten Sture i St. Klara Kloster den 6te Oktober blev trolig holdt. Efter at han først i en Skrivelse til Vesteraas Len og Dalarne den 30te November havde underrettet dem om, at han til Kong Hans havde opladt alle de Len, han havde af Sverrigs Krone, og derfor raadet dem at være den nye Konge hørige og lydige, blev han den tredie December forlenet med alle Kronens Len i Finland: Viborg, Nyslot, Tavastehus, Rasaborg, Aabo, Kastelholm med Aaland, Nørrebotn og Korsholm med alle Kjøbstæder, og desuden med Nykøping Slot og flere Len i Sverrig, for sin Livstid, dog at holde Slotslovene til Kongens Haand og efter hans Død til de fire Rigsraaders Haand, der ifølge Kalmarreces skulde føre Rigsforstanderskabet under Tronens Ledighed. Men efter hans Død skulde hans Hustru Fru Ingeborg, om hun overlevede ham, beholde Tavastehus i sin Levetid. Det manglede iøvrigt ikke paa Efterstræbelser mod den faldne Rigsforstander fra hans svenske Fjenders Side; navnlig stod Ærkebiskoppen haardt paa sin Fordring om Skadeserstatning; ja Svenskeren Olaus Petri siger, at en Part af de Svenske gik Hr. Sten saa haardt efter, at de vilde have Halsen af ham, saa at mange af de Danske undrede sig og dadlede de Svenske, som stode saa haardt efter den Mands Liv og Velfærd, der saa længe havde været deres Herre og Hovedsmand. Kongen viste med Fasthed alle Forlokkelser fra sig, ret som om han vilde lære Hr. Sten, hvorledes en Mand skal holde sit Æresord og sine Eder.

Endnu inden Slutningen af Aaret gjennemdrev Kong Hans to vigtige Foranstaltninger. I et Aktstykke af 5te December 1497 erklærede Rigsraadet, — Sten og Svante Sture med, som i alle disse Akter — at da de tre Riger ere evig forbundne under een Konge, og da Danmark og Norge have valgt Kong Hanses ældste

*) Konung Christoffers Landslag: ed.: Schlyter, Lund 1869, Konungs Balk. cap. III, § 1: Huilkin een aff inrikis föddom, oc helzt af konunga synom æn the til æra etc.

Søn Christiern til Faderens Eftermand, saa samtykker Rigsraadet ham nu til Tronfølger i Sverrig og lover at indkalde et almindeligt Rigsmøde for at stadfæste dette Valg. Og den 17de December indrømmede Rigsraadet, at til Stokholms Slot, og de andre Slotte og Len, „der laa til Kongens Fadebur" — d. e. de Slotte og Len, der ikke gaves Adelen i Slotslov paa Tjeneste eller Afgift, men forbleve umiddelbart under Kongen, saa at han oppebar alle Indtægter og havde hele Bestyrelsen, — at paa disse Fadeburslen maatte han sætte Fogeder efter eget Valg af Svenske, Norske eller Danske. Dette var altsaa strax en af de Forbedringer af Kalmarreces, Rigsraadets aabne Brev af 18de Oktober viste i Perspektiv. Thi Kalmarreces holder skarpt paa, at Slotte og Len ikke maa gives til Andre end indfødte svenske Mænd; den gjør ingen Undtagelse for Fadebursslotte. En anden Forbedring, i det mindste en stiltiende indrømmet, har sagtens gaaet ud paa at lade Spørgsmaalet om Gulland hvile for det Første. Thi hverken fra Kongens eller fra Rigsraadets Side findes et eneste Ord om denne Hovedsag, der havde spillet saa vigtig en Rolle i Underhandlingerne om Kongens godvillige Antagelse. Kongens Taushed er let forstaaelig; thi han kunde ganske vist ikke fuldgjøre Kalmarreces i dette Punkt imod det danske Rigsraad, der aldrig vilde have givet sit Samtykke. Mere paafaldende er det, at det svenske Rigsraad taug stille. Sagtens har det følt, at det i Grunden havde tabt som Magt, saa Ret til at kræve Kalmarreces strengt gjennemført, da det ikke havde efterkommet, eller kunnet efterkomme, sin ubestridelige Forpligtelse til at sætte Kongen i Besiddelse af Tronen, saa at han havde maattet tage den med Vaabenmagt. Rigsraadet maatte være tilfreds med, at Kongen ikke ligefrem sønderrev Recessen, men i det Hele respekterede dens Bestemmelser. For de følgende Tiders Historie er det af Vigtighed at gjøre sig dette Forhold ret klart.

Inden Kongen forlod Sverrig, udstedte han den 10de December 1497 et Amnestibrev, der svarede til det svenske Rigsraads nysomtalte Freds- og Forsoningsbrev af 18de Oktober, og som tillige lovede Sverrigs Raad, at naar han var kommen tilbage til Danmark, skulde han sende det en ny Udfærdigelse, beseglet til yderligere Tryghed af Danmarks og Norges Rigsraader, hvilket han ogsaa virkelig har udført. — Den 2den Januar 1498 tiltraadte

han Tilbagereisen gjennem Sverrig til Danmark, dvælende paa flere Steder for at see og vise sig for sine nye Undersaatter. Men efter knap et Aars Fraværelse vendte han tilbage til Stokholm og medbragte sin Dronning og ældste Søn. Dronningen kronedes nu i Upsala Domkirke den 3die Februar 1499, og den samme Morgengave, som Dronning Dorothea havde havt, overdroges Dronning Christina, nemlig Ørebro Slot med Nerike, Værmeland, Dal og Nora Bergslag. I Slutningen af Mai 1499 samledes saa et Rigsmøde i Stokholm, hvor nøiagtigt efter Bestemmelserne i Sverrigs Landslov alle Lagmænd, der vare mødte med 12 Mænd fra hvert Lagmandsdømme, hvert Lagsage som det hed, dømte Kongens ældste Søn til Sverrigs Krone efter Faderens Død. Dette kundgjordes for det hele Folk, og Kongen indførte sin Søn for det paa en Maade, der var vel skikket til at vinde Almuens Stemning for ham, idet han ledsagede Bekjendtgjørelsen med Lettelse i Byrderne og Tilsagn imod Misbrug, der havde indsneget sig.

At Kong Hans endnu havde mange Vanskeligheder at overvinde forstaaer sig af sig selv. Han har aabenbart godt kunnet see, at det mere var Vreden imod Sten Sture end Hengivenhed til Unionen og Respekt for Eder og Løfter, der havde banet ham Veien til Sverrigs Trone; og det maatte blive en Hovedopgave for ham, at fastholde de ledende Mænd ved de Resultater, der nu vare vundne: — hvorledes da stille sig til Sten Sture og hans Modstandere? Offrede han den faldne Rigsforstander for deres Had og Fordringer, tilfredsstillede han dem vel i Øieblikket; men var Rigsraadet selv saa en paalidelig Støtte? Vilde Stures Fald Andet end bane Veien for en ny Ærgjerrighed, f. Ex. Svante Nielsen Stures? Kong Hans ansaa det ikke alene for hæderligst at holde sit Ord imod Sten Sture, men ogsaa for det klogeste, at opretholde ham imod de Andres Lidenskab og drage ham, der dog var den, der havde Almuen i sin Haand, over til sin Side. Han udnævnte ham derfor til sin og Rigets Hovmester, den første verdslige Plads i Riget næst Kongens, men overdrog samtidigt Rigsmarskens Embede til Svante Sture, som derved sattes i Spidsen for Rigets Forsvarsvæsen og tillige fik det Hverv at opretholde Sikkerhed og Orden i Riget. Og da Sten Stures Fjender trængte paa Erstatning for den Skade, han havde tilføiet dem, vilde Kongen ikke afsige nogen Retskjendelse, saaledes som

Sagsøgerne forlangte, men mæglede et Forlig, ifølge hvilket Sture skulde udrede en Erstatningssum og de Andre lade sig nøie dermed. Kongen benyttede Leiligheden til at lade sig give af Sten Sture en ny Troskabsforsikring i de mest bindende Udtryk: — „saa haver jeg lovet", siger han, „og med dette mit aabne Brev lover og tilsiger, at jeg aldrig skal gjøre Opreisning eller nogen Forsamling med Rigens Almue eller nogen anden Indenlandsk eller Udenlandsk imod min kjæreste naadige Herre eller Hans Naades ældste Søn Hr. Christiern, som udvalgt er for Herre og Konge over disse tre Riger; og om jeg, hvad Gud forbyde, saa gjorde med forskrevne Opreisning, da skal jeg have forgjort dermed Ære og Redelighed og forbrudt Friheder, Privilegier og Naader, som jeg haver af Konger, Herrer og Kronen". Et lignende Forsikringsbrev gav ogsaa det øvrige Rigsraad Kongen, med den samme Fraskrivelse af Ære og Redelighed og alle Friheder og Naader i Tilfælde af, at de gjøre Opreisning tiere. At Kongen saaledes opretholdt og begunstigede Sten Sture gjør det tvivlsomt, hvorledes man skal forstaa et Mageskifte imellem dem, hvorved Hr. Sten afstod til Kongen Viborg og Nyslot med nogle af sine finske Len imod andre Len i Sverrig. Hvitfeld mener, at dette er skeet for at svække Stures store Magt, at det altsaa er fremgaaet af en Mistro hos Kongen, og at det har efterladt en Uvillie i Sten Stures Hjerte, der senere viste sin Virkning. Men det kan med ligesaa god Grund forstaaes som en Villighed af Kongen imod et Ønske af Hr. Sten, der som Besidder af disse finske Len var bunden til en evig Vagt eller en idelig fornyet Kamp mod Russerne. Trods de mange Aktstykker fra Datiden, der endnu ere os levnede, kjende vi dog nu for lidt til Forholdene til at vi overalt kunne gjætte Personernes hemmelige Tanker.

Saavidt mundtlige og skriftlige Eder og Løfter, Breve og Segl kunde betrygge Kong Hans, var han ved sin Afreise fra Sverrig sikker paa dets Besiddelse. Han lod ogsaa sin Søn, den udvalgte Tronfølger, i nogen Tid blive tilbage for at gjøre sig bekjendt med Landet og Folket. Men netop i disse Forsikringsbreves Mængde, i denne Gjentagelse af Løfterne, er der Noget, som viser, at Kongen ikke ret har stolet paa dem. Han skulde da ogsaa snart nok erfare, at en Mur af Ord, Skrift og Pergament

omkring de heftige Lidenskaber i Partimænds Hjerter er et svagt Værn imod nye voldsomme Udbrud.

Tredie Afdeling.

Ditmarskerkrigen. Meldorf indtages. Slag ved Hemmingsted 1500. Stilstand. Albert Krantz.

To af de Opgaver, Kong Christiern efterlod sin Søn, havde denne nu løst heldigen. Gulland var atter i Danmarks Besiddelse, og alle tre nordiske Riger løde atter en og samme Konge. Den tredie Opgave, Ditmarskens Forening med Hertugdommet Holsten, stod endnu tilbage; men saa snart Kongen havde ordnet de svenske Sager, vendte han sig strax imod Ditmarskerne, saa meget mere som disse atter havde vist sig som urolige og farlige Naboer til Holsten. De laa i Strid med Hertug Frederik om Øen Helgoland, hvor Hertugen havde anlagt en ny Told, der var ikke Ditmarskerne mindre imod end Hamborgerne og Bremerne. Fra begge Sider havde man brugt Magt, Ditmarskerne vare faldne ind i Eidersted og havde ført Fanger bort, Hertugen havde overrumplet og fanget de Folk, de havde efterladt paa Øen, saa at en af disse ødelæggende Grændsefeider var ret godt i Gang. En Overenskomst om Fangernes Udvexling og en kort Stilstand bragte vel i 1499 et Øieblikś Ro i denne Strid; men Kongen kom det nu ret vel tilpas, at Ditmarskerne selv gave Anledning til at fremdrage det Lensbrev, hans Fader for 25 Aar siden havde erhvervet hos Keiser Frederik den Tredie. Da Kongen i Juli Maaned 1498 kom tilbage fra det seirrige Felttog i Sverrig, drog han strax til Hertugdommerne, hvor han og hans Broder Frederik holdt et Møde med Ditmarskernes fuldmægtige Sendebud i Itzehoe og forlangte, at de nu skulde underkaste sig Lensbrevet og erkjende begge Hertuger for deres Herrer. Ditmarskerne svarede som hidtil. De havde forsynet sig med en Kanonikus fra Bremen, der udviklede den bre=

miske Kirkes og Ditmarskernes gamle Paastand, at de ikke vare herreløse, men stode under Ærkebiskoppen af Bremen. Mødet hævedes altsaa uden Resultat, og Kongen, som endnu ikke var færdig med de svenske Sager, maatte opsætte det paatænkte Angreb endnu et Aarstid. Først henimod Slutningen af Aaret 1499 kunde han vende hele sin Opmærksomhed til denne Opgave. I November kom han atter til Holsten og tilfredsstillede sin Broder ved at udbetale ham en betydelig Pengesum, denne paastod tilkom ham efter Forældrene. Tilsyneladende havde han alle Tanker henvendte paa Fester og fredelige Idrætter; i Kiel vedtog han den 5te Februar 1500 Ægteskabskontrakten imellem hans Datter Elisabeth og Kurfyrste Joakim af Brandenburg; og Forberedelserne til store Fastelavnsgilder paa Segeberg gave Paaskud til at samle nogle danske og en stor Del slesvig-holstenske Adelsmænd. Imidlertid havde han i al Stilhed truffet Foranstaltninger til at drage en Hær sammen, hvis Overmagt var stor nok til at knuse Marskbøndernes Modstand ved et Felttog paa nogle Uger. Vintertiden valgtes, for at Frosten kunde gjøre det lille Land tilgængeligt; thi det bedste Værn var dets talløse Vandgrave. Hovedsagen var at faa Garden i sin Tjeneste saa hurtigt og hemmeligt, at Ditmarskerne ikke fik Tid til at træffe Modanstalter. Denne Garde var en stor Friskare af nedertydske Landsknegte og Løsgængere fra mange Lande, der under selvvalgte Anførere tjente i Nordtydsklands og Nordens aldrig endende Feider. Den anførtes for Øieblikket af en Adelsmand Junker Thomas Slentz eller Schlenitz, og havde tjent Kong Hans meget vel i den svenske Krig: disse Landsknegte var det fornemlig, der vandt ham Seirene ved Rotebro og Stokholm. Men ingen Regering beholdt slige leiede Skarer længere end nødvendigt i Tjeneste. Garden var efter Kong Hanses Seiersaar 1497 sendt tilbage til Tydskland, hvor den i Hertug Albrecht af Sachsens Tjeneste havde betvunget Friserne i Nederlandene, og nu tjente Hertug Magnus af Lauenborg imod Ærkebiskoppen af Bremen og Andre, der ikke vilde unde ham Landet Hadelen ved Elbens sydlige Munding, som han mente at have Ret til. Garden havde besat Hadelen; men den fik en Advarsel om, at Marskbønder, angrebne i deres eget Land, ingenlunde vare foragtelige Modstandere, da den fra Hadelen forsøgte et Anfald paa Vorsaterne, et lille Folk i Marsklandet Vursten ved Veserflodens Udløb. Bønderne,

med en ung Jomfru som deres Fanebærerske, satte sig kjækt til Modværge og dreve den frygtede Bande tilbage med Tab. Thi Andet end en Røverbande var denne Garde i Virkeligheden ikke, frygtelig ved sit Antal, sin Orden og sin Krigsøvelse, og især ved sin Rovsyge, der gjorde den til en sand Landeplage for de Egne, hvor den huserede. Garden kjendte ingen Skaansel, hverken imod Værgeløse eller imod væbnede Modstandere; man kan da vel vide, at naar Bønderne engang havde Fordelen paa deres Side, nedsloge de Landsknegtene uden Barmhjertighed. Denne Garde toge Kongen og Hertugen nu i Sold; den brød i al Stilhed op fra Hadelen, gik over Elben i Nærheden af Bergedorf og stod i Holsten inden man vidste, hvorhen den rettede sin Marsch. Ved Monstringen viste det sig, at Garden da talte omtrent 2,700 Mand i otte Kompagnier. Desuden hvervedes særskilt flere mindre Skarer af tydske Landsknegte; et Udbud af Almue i Hertugdømmerne og Nørre-Jylland sluttede sig til dem. Den slesvigske og holstenske Adel, i Forbindelse med Kongens danske Hoffane og nogle andre danske Adelsmænd, afgav Datidens andet Hovedvaaben, det sværtrustede Rytteri, saa frygteligt navnligt imod et Folk som Ditmarskerne, der kun kæmpede tilfods. For Artilleri efter Tidens Leilighed, og anden Krigsfornødenhed til en Hær paa 12 til 15,000 Mand, var der sørget. — Man skulde tro, at denne Styrke var meer end tilstrækkelig til at erobre Ditmarsken, et Land af ikkun tyv Miles Længde mellem Elbens og Eiderens Mundinger og tre til fire Miles Brede fra den holstenske Grændse til Vesterhavet; men baade Landets og Folkets Natur og Art gjorde det dog til et vanskeligt Foretagende, der 60 Aar senere krævede Johan Rantzaus hele Talent og Erfarenhed for at gjennemføres. Fra Holstens Midte skyder Gesten sig ind i den østlige Del af Ditmarsken, dengang mest Hede og Mose, som kun frembød faa Adgange for en Hær. Og fra Gestens Fod strækker sig den lavtliggende Marsk, som kun ved Diger imod Hav og Floder, og ved et uendeligt Net af dybe og brede Vandgrave, er beboeligt, men som ogsaa lønner Folket rigeligt for den aldrig afbrudte Kamp imod den faretruende Natur, — lønner det ikke alene med rige Afgrøder og herlige Græsgange, men med at udvikle modig Udholdenhed og altid øvet Kraft hos Beboerne. Hvor vanskeligt det er for en fremtrængende Fjende at udvikle sin Styrke paa de smale

Jordstrimler mellem de talløse Vandgrave, og hvor svært under Fjendens Ild at gaae frem over disse, det saa vi ved Slesvigholsteenernes Angreb paa Frederiksstad i Efteraaret 1850, da Forsvarernes lille Skare ikke lod sig bortskræmme af Artilleriilden og det ikke blev muligt at overvælde den med en Overmagt af samlet fremstormende Fodfolk. Dertil har Ditmarsken et eiendommeligt Forsvarsmiddel i sine Sluser, der vel ere bestemte til at udlede det indre Vand og holde det ydre udenfor Diget, men selvfølgelig ogsaa kunne bruges i modsat Retning, naar det gjælder om Landets Forsvar. Vi vide Alle, hvorledes Nederlænderne frelste Leiden ved at sætte Landet under Vand, og vi saa jo ligeledes i vor egen Krig, at de Sluser ved Frederiksstad, gjennem hvilke Trenens Vand udgyder sig i Eideren, ved at aabnes, naar denne Flod stod høit nok, og lukkes, naar den stod lavere end Trenen, forandrede Landet lige op mod Hollingsted til en Sø, der afgav en saa god Dækning for den danske Forsvarslinies høire Fløi, at Fjenden ikke engang forsøgte paa at overskride den. Ditmarskerne ringeagtedes vel af den slesvigholstenske Adel som grove Bønder, og hadedes som de, der baade i det 14de og 15de Aarhundrede havde overvundet deres Forfædre og skaanselløst nedhugget de Overvundne; men de vare fuldkommen Adelens Ligemænd i Stridbarhed og Vaabenbrug, ja mellem deres Diger og Grøfter langt dens Overmænd i Brugen af de i et saadant Land hensigtsmæssigste Vaaben, der fra Barndommen af havde været i hver Mands Haand. De besjæledes af en levende Kjærlighed til deres Land og til deres saa ofte og saa tappert hævdede Frihed. Hvor haardt og farligt det er, at angribe et saadant Folk i dets eget Hjem, som overalt frembyder Støttepunkter for Modstanden, det har Historien tilstrækkelig lært: Rom brugte 20 Aar for at tvinge Ligurerne, Russerne i vore Dage 30, inden de fik Bugt med Tscherkesserne; og hvor mange af de svære russiske Batailloner have ikke fundet Undergangen i Kaukasus' kaudinske Passer! Ditmarskerne vare derhos vel forsynede med Datidens Forsvarsmidler, og skjøndt de ikke udgjorde en Hær, havde de dog saa megen Øvelse som en Landmilits, at Kræfterne ikke splittedes, og at de forstode at følge deres Førere i Kampen. Deres Selvfølelse udartede ofte til Overmod, deres haarde Væsen til blodig Grumhed imod Overvundne, deres Stridslyst til evige indre Feider mellem Slægter og Enkelte; men selv

disse Skyggesider af deres Væsen styrkede deres Kraft i Kampen mod den indtrængende Fjende.

Alle Historier ere fulde af Fortællinger om Adelens og Gardens Overmod, Ringeagt for Fjenderne og glubske Begjærlighed efter det rige Bytte, man ventede hos de velhavende Marskbønder. Der er fuldt op af Anekdoter om især de adelige Herrers Pralerier, deres Seirsvished og deres Trusler om blodig Hævn for deres Forfædres Nederlag. De Fleste see heri en Hovedgrund til Nederlaget. Men Intet viser, at Hærens Kraft var svækket eller dens Orden opløst. Ulykken var ikke Hærens, men Kongens Skyld, fordi han ikke havde sørget for en virkelig Krigsmand til Anfører og saaledes selv, uerfaren som han var, — thi det er ikke ham personlig der har seiret over Dalekarlene og Sten Sture — maatte tage de afgjørende Beslutninger. At en duelig Fører var vel saa vigtig i en Krig mod det daværende Ditmarsken som en talrig og slagfærdig Hær, det viste Johan Rantzau 1559, da han som Feltmarskalk ledede Felttoget, uagtet de tre Fyrster selv vare nærværende. Hvor beundringsværdigt forstod han ikke at forene den omhyggeligste Forsigtighed i alle Bevægelser med knusende Kraft i Kampene. Han vogtede sig vel for at kaste sig blindt ind i Marsken, han gik hellere lange Omveie ad Gesten, end han søgte den korteste Vei gjennem Marsken, han forstod at dele Modstanden, at omgaa de farligste Punkter; han satte aldrig hele Udfaldet paa eet Kort, lod det aldrig komme til Kamp andensteds end der, hvor han havde fast Bund under Fødderne og Plads til at udfolde sin Styrke, — og saa paa Kampdagene lod han med aldrig slappet eller trættet Energi Slag følge paa Slag uden at give Fjenden Tid til at drage Aande og atter samle sine Kræfter. Ja sin egen Person skaanede denne uforlignelige Krigsmand ikke; det er opløftende at see den gamle Helt ved Stormen paa Meldorf at ile selv foran for at rive de nølende Landsknegte med sig, og at seire. — At en saadan Anfører manglede var ikke Hovedaarsagen, men den eneste virkelige Aarsag til Ulykken i Aaret 1500.

Kong Hanses Ditmarskerkrig er baade i Felttogets Hovedtræk og Udfald almindelig bekjendt. I enhver af vore større Historiebøger kan man læse, hvorledes Hæren gik løs paa Meldorf, bemægtigede sig Byen næsten uden Modstand, da den ikke var befæstet og de hvervede Landsknegte, Ditmarskerne havde lagt der,

toge Flugten med den allerstørste Del af Beboerne. De faa Tilbageblevne dræbtes ubarmhjertigt. Kongen lettede Byens Erobring ved en fingeret Bevægelse mod Windbergen, hvor man saa lidet ventede Fjenden, at der samme Dag holdtes et stort Bryllup, medens Hovedstyrken over Wolmersdorf naaede Byen uden Modstand. Ved denne heldige Erobring af Meldorf, den samme Bevægelse, hvormed Rantzau aabnede Felttoget 1559, havde Angriberne strax sat sig fast i Hjertet af Landet og vanskeliggjort Forbindelsen mellem Beboerne af Ditmarskens sydlige og nordlige Halvdel. I Virkeligheden blev det ogsaa kun de Sidste, der kom til at kæmpe. Mod Nordremarsken vendte Kongen sig nu. Dettes betydeligste Sted, det rast opblomstrende Heide, maatte være det næste Angrebspunkt. Veien mellem Meldorf og Heide er knap 1½ Mil lang; omtrent midtveis ligger den store Kirkeby Hemmingsted, over hvilken den umiddelbare Forbindelsesvei mellem de to Byer gik. Meldorf, Hemmingsted og Heide ligge alle paa Gesten; men Veien fra Meldorf til Hemmingsted gaaer gjennem Marsken. Det var dengang et eneste smalt Dige, indfattet mellem dybe og brede Sidegrøfter, som netop for nogle Maaneder siden vare oprensede, hvorved den udgravede fede og seige Klæg var kastet op paa Veien. Hvor seig denne Klæg er, i hvor høi Grad den under ugunstige Omstændigheder vanskeliggjør Færdselen, vil man see deraf, at endnu kan en firspændt let Vogn undertiden tilbringe en Timestid paa en Strækning af en Fjerdingvei. Og Veien imellem Meldorf og Hemmingsted var dengang i den sletteste Forfatning. Dog bestemte Kongen sig til ad denne Vei at bryde op til Heide Mandag efter St. Valentins Dag, den 17de Februar 1500. Det havde hidtil været Frostveir; den Dag slog Veiret om til Tø, med Slud og Storm af Nordvest. Man kan da tænke sig Veiens Tilstand! Enkelte Stemmer fraraadede Opbruddet under saadanne Omstændigheder; men saa stor var Mængdens Overmod saavelsom Kongens Seirsvished og hans Utaalmodighed efter at bringe Krigen til Ende, for snarest muligt at kunne aftakke de hvervede Tropper, at han ikke vilde høre de advarende Røster, skjøndt efter paalidelige Efterretninger selv Gardens Oberst Thomas Schlenitz var En af dem, der raadede til Opsættelse. Hæren ryktede da ud igjennem en eneste snever Port, ad en eneste smal og elendig Marskvei, omgiven af en Labyrint af opblødte Agerstrimler mellem fyldte

Vandgrave — under disse Omstændigheder en farligere Snevring end det Maupertuis, hvor den franske Adel fandt Nederlag og Undergang 1356 og Kong Johan Fangenskab, eller Bjergpasset i Gudbrandsdalen, hvor Lars Gram og Gudbrand Seiglestad med deres norske Bønder nedlagde Oberst Sinklar og hans hvervede Skotter i Aaret 1612. Foran drog Garden og de andre hvervede Landsknegte, saa kom Udbuddet fra Jylland og Hertugdømmerne, endelig det talrige Ridderskab tilhest, blandt hvilke Mange ikke engang havde iført sig deres Rustninger, saa lidet ventede de en alvorlig Kamp. Og med en Uforsigtighed uden Lige lod man en Række af Vogne følge efter Rytteriet ad samme eneste Vei, ikke alene Hærens Rustvogne, men mange tomme private Vogne, der skulde modtage det forventede rige Bytte! Langsomt og med største Besvær bevægede denne lange, tyndtudstrakte Kolonne sig fremad, Fodfolket gik i Dynd undertiden over Anklerne, Hestene indtil Knæene, Veiret stod Mandskabet i Øinene, Alle længtes efter at naa Hemmingsted og Gesten. — Da standsede pludselig Toget mellem Eppenwörden og Husene ved Dehling paa det værste Stykke af Veien, ved det saakaldte Dusentdüwelswarff. Man stod bogstavelig aldeles fast og kunde hverken komme frem eller tilbage. Thi her havde Ditmarskerne med rigtigt Blik valgt deres Forsvarsstilling og rask udført de fornødne Arbeider i den foregaaende Nat, saa at Hæren ikke anede, at den vilde støde paa nogen Modstand. Ditmarskerne vare ikke samlede i een Hær; Hovedstyrken synes at have staaet ved Wörden; Andre havde besat andre Indgange til Landet; der fangede de nogle af Kongens Speidere, dræbte dem paa en Friser nær, som for at frelse sit Liv meddelte, at han havde hørt, at Kongen næste Dag agtede at drage ad denne Vei. Hurtigt samledes Mandskabet fra de tre Sogne Hemmingsted, Oldenwörden og Nienkerken under Anførsel af Wolff Isebrand fra Hemmingsted, en af Landets valgte 48 Oldermænd eller Regenter. Ved et kraftigt Arbeide om Natten lykkedes det at faa en Skandse opkastet paa en lille Hoi nedenfor Hemmingsted, og at faa den besat med Skyts. Herfra beherskedes Veidiget, der sandsynligvis ogsaa har været overskaaret; og samtidigt bestemte man sig til at ty til den sikreste, men rigtignok ogsaa kostbareste Hjælper: Vandet. Barsflether-Slusen aabnedes, Vandet steg i de dybe og brede Grøfter, der efterhaanden fyldtes til Randen, maaske endog under Kam-

pen steg over flere af de lave Marker. Hvor stort Ditmarskernes Antal i og ved Skandsen har været, er ikke let at sige. Albert Krantz taler om flere tusinde Mand, Andre vide kun af 300; med andre Ord: Ingen veed det, og sandsynligvis kunde Ingen vide det, fordi Antallet steg under Kampen, da Mandskab strømmede til under Kirkeklokkernes Kald. Men Stillingen var en Thermopylæstilling, hvor en lille Skare har alle Fordele paa sin Side. Ligesaa ubestemte ere Angivelserne om den kongelige Hærs Størrelse. Ditmarskernes Krøniker og Viser tale om 20—30—40 Tusinde, da det dog er vist, at paa den halve Mil mellem Meldorf og Eppenwörden, hvor Kolonnen standsede, ikke er Plads til 10,000 Mand Fodfolk og Ryttere, selv om Mænd og Afdelinger have sluttet tættere sammen end det kan antages ved en saadan Marsch, i et saadant Uføre og et saadant Veir, især da Slutningen af Kolonnen dannedes af en Vognrække. Hertil kommer, at en Besætning efterlodes i Meldorf, og at hvad der endnu er tilbage af Lønningsregnskaber taler for, at Kongens hele Styrke i Kolonnen og andensteds ikke kan anslaaes til mere end 12—15,000 Mand*).

De første Kanonkugler, der sloge ind i Gardens Rækker, underrettede den om Skandsens Tilværelse. Den gik da til Angreb. Paa Spyd, der lagdes over Grøften, og ved Faskiner og Brædder, Garden som vel bekjendt med Kamp i Marskegne havde ført med, gik den ned fra Veien for at omgaa Skandsen, da Veiret hindrede Brugen af de Kanoner, den medbragte. Men nu indvikledes og standsedes den i et Net af Grøfter, saa at den ikke kunde udfolde sine Rækker i Slagorden. Ditmarskerne faldt ud af Skandsen, da de saa Gardens Forlegenhed. De sprang ved Spydskafterne som Springstokke let over de brede .Grøfter og anfaldt Garden med blanke Vaaben. To Gange kastedes de tilbage; men Garden kunde dog ikke komme til Storm paa Skandsen. Tredie Gang kom Ditmarskerne igjen, talrigere og i voldsommere Anløb end tidligere. Gardens Rækker gjennembrødes, Junker Thomas selv faldt, om

*) Jahns Unionshistorie, p. 378. — I (Johan Rantzaus) Wahrhaftige und kurze Verzeychniss des Krieges 1559 wider die Ditmarsen, Strassburg 1569, regnes Blad CIV verso, at 1500 var der, 2000 Herrer, Riddere og Adelsmænd, 6000 Landsknegte, og omtrent et lige Antal af Landfolk og Indvaanere i Danmark, Holsten, Slesvig og andre Fyrstendømmer; altsaa c. 14,000 Mand. Kolster-Dahlmann, p. 296.

et ordnet Tilbagetog kunde ikke være Tale; Alt opløste sig i vild Flugt, men det var langtfra alle Flygtninge, der over Grøfter og gjennem det stigende Vand undløb Ditmarskernes Kugler og Hellebarder. Garden var opløst, ikke Halvdelen af Mandskabet frelste Livet. Ditmarskerne toge ikke Fanger, — og hvo tør laste de seirende Bønder, fordi de blodigt straffede alle de Ugjerninger, denne leiede Røverbande havde begaaet mod værgeløse Standsfæller i de Egne, de havde hjemsøgt!

Med Gardens Nederlag var Kampen endt. Hvad der nu fulgte paa var et Slagteri. Ditmarskerne angrebe fra begge Sider af Veien først det Fodfolk, der fulgte efter Garden, saa det adelige Rytteri. Med deres lange Spyd saarede de Hestene, der styrtede med Rytterne, eller sloge vildt ud og forøgede den forfærdelige Forvirring, Skræk og Raadvildhed. De Yderste og Forreste trængtes ind paa de Andre, der ikke kunde røre Haand eller Fod. Dampen af Hestene stod som en Røg op af denne frygtelige Klemme, Regn og Slud pidskede Rytterne i Ansigtet. Vige tilbage ad den Vei, de vare komne, var umuligt, da Vognene havde kjørt sig fuldkommen fast især ved frugtesløse Forsøg paa at vende; mange Kudske spændte Hestene fra og søgte at frelse sig selv. Her faldt mangen stolt og tapper Adelsmand uden at kunne drage sit Sværd, og Flere, end der faldt for Ditmarskernes Haand, fandt deres Død i de dybe Grøfter, der nu ukjendelige, da Vandet steg, aabnede sig som Ulvegrave for de Flygtende. Nordens Historie kjender ingen lignende Scene. Hvorledes Kongen og Hertugen ere undkomne, veed Ingen. Heller ikke kan Nogen angive, ad hvilke Veie de, der ellers slap derfra med Livet, ere komne bort. En Lykke var det, at Ditmarskerne fandt saa rigt et Bytte paa Valpladsen og i Meldorf, at de glemte Forfølgelsen. Hvor stort Mandefaldet har været angives ganske forskjelligt. Det rimeligste Tal er c. 4 Tusinde eller vel en Tredjedel af Kongens Hær*), altsaa forholdsvis endog mindre end Kong Christierns Tab paa Brunkebjerg. Men dog kunne disse to Nederlag ikke sammenlignes: paa Brunkebjerg kæmpedes mod en dobbelt Overmagt; der kæmpedes, ved Eppenwörden slagtedes. Især led den slesvigholstenske Adel for-

*) Wahrhaftiger Verzeychnisz, Blad D recto regner „bis in die vier Tausend".

færdeligt. Enkelte Familiers Tab viser det. Der omkom, foruden 2 Grever af Oldenborg, Grev Gerhards Sønner, som frivillig havde taget Del i Krigen, og mindst 14 navngivne danske Adelsmænd med flere unavngivne, af den slesvigholstenske Adel 11 Alefelder; mindst 5 Pogwischer — blandt dem dog ogsaa den Wulff Pogwisch, Hennings Søn, der havde behandlet den unge Bondekone saa skændigt, — 4 Brødre af Slægten v. d. Wisch; 4 Rantzau'er, blandt dem Joakim Rantzau til Ascheberg, et Sidestykke til Wulff Pogwisch; 4 Buchwalder; 7 Sehesteder; 4 Ratlow'er o. s. fremdeles. Disse ere de laveste Angivelser. Ditmarskerne nægtede at udlevere de Omkomnes Lig, ja vilde ikke engang unde dem Begravelse. Saa haardt var disse Bønders Sind imod Adelen, at de Slagne, udplyndrede og nøgne, bleve liggende for Hund og Ravn. Mange Aar efter saaes Skeletterne i Ditmarskens Grøfter. Sorgen og Harmen paa Hertugdømmernes Herresæder er lettere at tænke end at beskrive. Jeg finder det meget troværdigt, naar den samtidige Albert Krantz, Hovedforfatteren om disse Begivenheder, siger at den opvoxende Ungdom i Hertugdømmerne udstødte blodige Trusler mod Seirherrerne om Hævn, saasnart de kunde bære Vaaben*); og jeg omtaler dette her, for tillige at minde om, at den holstenske Adelsmand, der virkelig blev Hævneren, Johan Rantzau, dengang var en Dreng paa 7—8 Aar.

De umiddelbare Virkninger af denne saa store Begivenhed bleve langt mindre, end man skulde have ventet. Kongen samlede vel strax hvad der var frelst af Hæren, satte Mod i de Slagne og truede med at forny Angrebet; men han fik Andet at tænke paa. De seirende Ditmarsker kastede sig over den holstenske Borg ved Tilebækken, der tilhørte Hertug Frederik, toge og nedbrøde den, fordi den laa i Ditmarsken, ved Eiderens venstre Bred. De gjorde ogsaa et Par mindre Indfald i Holsten, af hvilke det ene blev tilbageslaaet af Indbyggerne i Wilster og Kremper Marsk; men Erobringer udenfor deres eget Land kunde de ikke gjøre, og synes de heller ikke at have tænkt paa. Al deres Styrke var Modstandskraft til Landets og Frihedens Forsvar. Da derfor de tre Stæder Lybek, Hamborg og Lüneborg optraadte som Fredsmæglere, kom et Forlig i Stand i Hamborg allerede den 15de Mai 1500, hvor-

*) Alb. Krantz, Dania libr. VIII, cap. 41.

ved der sluttedes en Vaabenstilstand indtil Mikkelsdag s. A., inden hvilken Tid Voldgiftsmænd, udnævnte af de tre mæglende Stæder, skulde afgjøre alle Stridsspørgsmaal om Kongens og Hertugens Rettigheder til Ditmarsken, Ditmarskernes Fordringer paa Helgoland og Toldfrihed i Holsten. Ditmarskerne skulde beholde det erobrede Tilenhamme, men aftræde til Hertug Frederik et lignende Stykke nordfor Eideren, saa at denne Flod herefter dannede Grændseskjællet mellem deres og Hertugens Land i Slesvig. Kunde Voldgiftsmændene ikke enes, skulde Afgjørelsen overlades den hamborgske Domherre Dr. Albert Krantz, — et mærkeligt og hædrende Vidnesbyrd om den Anseelse og Høiagtelse, denne Nordens og Nordtydsklands berømte Historieskriver dengang nød. Hans Beretninger om Ditmarskerkrigen ere endnu Hovedkilden til vor Kundskab om Nederlaget ved Eppenwörden. Ved denne Vaabenstilstand er Sagen bleven staaende i Kong Hanses og Christiern den Andens Tid. Voldgiftsmødet kom ikke i Stand, men Krigen fornyedes heller ikke.

Desto betydeligere bleve de middelbare Virkninger af Kongens Nederlag, som Rygtet forstørrede ud over alle rimelige Grændser. Gjennem hele Norden gik som et Jordskjælv, hvis Stød da selvfølgelig stærkest rystede den skrøbelige Bygning, Kongen nylig havde faaet opført i Sverrigs Rige. Dette veed Enhver af denne Bogs Læsere fra sin historiske Børnelærdom. Interessen ligger derfor mindre i, at det skete, end i Maaden hvorpaa det skete. Det er nok værd at see, hvorledes de ledende Mænd i Sverrig snoede og vendte sig for at komme løs fra de Løfter, Æresord, Eder, hvormed de nu saa ofte havde bundet sig til Kongen og hans Søn.

Fjerde Afdeling.

Kong Hans i Sverrig 1501. Russiske Sendebud i Stokholm. Uroligheder blandt de svenske Stormænd. Hemming Gad. Sammensværgelse og Oprør. De Svenskes Beskyldninger mod Kongen ugrundede. Kongen tilbage til Danmark; Dronningen i Stokholm. Stokholms Slot overgivet 1503. Dronningen troløst tilbageholdt. Dronningen frigiven. Sten Stures Død og Eftermæle.

I Efteraaret 1500 var Grændsefeiden mellem Finner og Russer atter udbrudt; fra begge Sider streifede man ind i hinandens Land, skændte og brændte. Kong Hans sendte fra Danmark sin Sekretær Jens Andersen til Storfyrsten for at faa Stridspunkterne udjevnede. Et russisk Gesandtskab ankom til Kalmar, hvor det opholdt sig indtil Kongens Ankomst*); thi det svenske Rigsraad, eller de fire svenske Rigsraader, der i Kongens Fraværelse førte Regeringen, havde opfordret ham til i denne Anledning at komme til Sverrig. Kongen begav sig i Januar 1501 paa Reisen til Stokholm; ogsaa Dronningen var med. De havde kun et lille Følge, blandt dem ingen af Danmarks Raad, og Kongen vilde ikke modtage et Tilbud af sin tro Mand, Ridder Henrik Krummedige paa Bahus, om at lade en Krigsstyrke derfra ledsage ham ind i Sverrig. Sten Sture som Kongens Hovmester i Sverrig havde bedet ham ikke at føre noget stort Følge med, da der herskede Dyrtid og smitsom Syge i Landet. Han mødte for Resten Kongen ved Grændsen og ledsagede ham op igjennem Landet. I Stokholm samledes nu Kongen med Rigsraadet i Februar, hvor der fremførtes mange Ytringer af Misfornøielse, og hvor Striden mellem Sten Sture og hans Fjender i Raadet atter udbrød i gjensidige Klager. Kongen fik dog disse Stridigheder dæmpede, blandt Andet ogsaa ved selv at paatage sig en Gjæld, Erkebiskoppen manede Sten Sture for**). Overhovedet havde han endnu det langt

---

*) Grønblad, 1, 296; thi der maa være Tale om dette Gesandtskab. Brevet hører til 1505, ikke til 1506 («terciis elapsis annis»).

**) I Reuterdahls Swenska Kyrkens Hist. III, 1, p. 343 omtales efter haandskreven Kilde, som Aarsag til Sten Stures ny Vrede mod Kong Hans, et Dombrev af 14de Marts, hvorved der paalagdes ham en Erstatning til Svante Nielsen, Sten Turesen og Erik Trolle for Tab, de havde lidt i Finland 1496. Hvorledes dermed forholder sig har jeg ikke kunnet finde.

overveiende Flertal af Rigsraadet paa sin Side. Men nu netop til samme Tid ankom det talrige russiske Gesandtskab til Stokholm, hvor det vakte en for Kongen meget ugunstig Opsigt blandt Almuen. Det svenske Folk hadede og afskyede Moskoviterne som Fjender og „Hedninger"; allerede det, at Kong Hans stod i Forbund med Storfyrsten, at han modtog hans Gesandter, at han lod disse fra Kalmar reise gjennem Landet og „besee al Leiligheden", som de svenske Oprørere siden klagede over, gav de Urolige Anledning til at lægge ham for Had; men endnu mere det Budskab, Gesandterne forebragte paa Raadhuset for Kongen og Rigsraadet. Thi Storfyrsten havde deri givet Forbundet af 8de November 1493 en Udtydning, der stillede Kongen i det ugunstigste Lys, ja næsten som sammensvoren med Arvefjenden mod Sverrigs Rige. Storfyrsten bad ham at mindes det Forbund, der var stadfæstet imellem dem med Korskysning om i Forening at feide paa Sverrigs Rige, for at de Lande og Vande atter skulde komme til den Herres Rige, som de fra gammel Tid havde ligget til, Karelien, Savolax, St. Olufsborg (Nyslot) m. m. Storfyrsten forsikrer Kongen, at han skal holde sit Løfte om at være hans Venners Ven og hans Fjenders Fjende, og han venter det Samme af Kongen. Han frigiver vel efter Kongens Anmodning ved Jens Andersen nogle svenske Fanger, men erindrer derhos om, at efter Aftalen var Sverrigs Rige Begges Fjende, saa han mener, at Fangerne ere tagne lovligen, og at de ere tagne for Kongens Skyld. Disse Storfyrstens Paastande vilde man fra Kongens Side visselig ikke indromme kunde udledes af Traktaten af 1493; de ere den ene kontraherende Parts Fortolkning, som han finder sin Fordel ved at fremsætte, maaske blot for at nøde sin Medkontrahent til nogen Eftergivenhed. Men de maatte gjøre det værste Indtryk paa de Svenske; og underligt seer det ved første Øiekast ud, at Kongen lod disse russiske Artikler foredrage for sig saa godt som offenligt i Raadets Nærværelse paa Stokholms Raadhus. Sandsynligvis har hans Tanke dermed netop været, at gjøre det svenske Folk bekjendt med Sagens rette Sammenhæng og at benytte Leiligheden til at modsige en saadan Fortolkning, fralægge sig enhver fjendtlig Tanke imod Sverrig, imodegaa den Folkesnak, han ikke kunde være ubekjendt med, og i ethvert Fald nu løse det Baand mellem ham og Storfyrsten, der var knyttet under ganske andre Forudsætninger. Kong Hans

har uden Tvivl givet det svenske Rigsraad Udsigt til en Kamp for Sverrigs Ret med hele Nordens Kræfter; thi det svenske Rigsraad siger i sin Skrivelse til det danske efter Kongens Afreise, at det havde været samlet med ham „for at overveie om den Skade, Russerne daglig gjøre i Finland; for hvilke Sager", vedblive de, „Hans Naade gav sig hasteligen paa Veien til Danmark for at raade med Eder og flere Hans Naades Venner om ydermere Hjælp og Trøst". Naar man opfatter Situationen saaledes, bliver det ogsaa begribeligt, at det svenske Rigsraad senere ikke dvælede ved denne russiske Sag. Men hvilket ypperligt Emne for Kongens hemmelige, — og snart aabenbare Fjender til at lægge ham for Had hos Almuen!

Kong Hans ilede altsaa i Marts 1501 tilbage til Danmark ledsaget af Sten Sture; men han kom ikke længere end til Vadstena, hvor han modtog Efterretninger, der bevægede ham til at vende tilbage til Stokholm. Sten Christersen (Oxenstjerna) til Salestad i Upland, der var vred over, at et Laxefiskeri, han gjorde Paastand paa, var dømt til Kronens Gods, havde overfaldet og saaret Kongens Foged, dræbt nogle af hans Svende og brændt Kongens Gaard ved Upsala. Dette var vel egenlig ikke et politisk Oprør, men en Selvtægt, hvoraf der da forefaldt saa mange; men under Øieblikkets Stemning kunde enhver betydeligere Voldsgjerning unægtelig blive meget farlig. Hertil kom, at Kong Hans underhaanden havde modtaget Advarsler om forræderske Planer af Sten Sture, der, saa sagde man ham, havde samlet 3000 Bønder til at overfalde ham et Par Dagreiser længere frem. Kongen troede det — om det var sandt, veed jeg ikke. Han kunde paa Tilbagereisen til Stokholm ikke skjule sin Misstemning, saa at Sten Sture forlod ham uden Tilladelse. I Stokholm sammenkaldtes nu en Herredag, men som Sture ikke vilde besøge, medmindre Kongen vilde stille Gidsler for hans personlige Sikkerhed, saa spændt var nu Forholdet.

Striden med Sten Sture havde imidlertid neppe kostet Kong Hans Sverrigs Krone, saalænge Rigsraadet stod paa dennes Side. Men nu fremstod en Mand, der i de følgende Aar spillede en Hovedrolle i Sverrig og som brændte af Had til Kongen og alt Dansk, Østgoten Dr. Hemming Gad, Domprovst i Linkøping, der kaldte sig udvalgt Biskop til Linkøpings Stift. Denne kloge, veltalende og virksomme Mand havde i mange Aar som den svenske Regerings Agent opholdt sig i Rom fornemlig for at modarbeide

det danske Hofs Bestræbelser hos Kurien til Sverrigs og Rigsforstanderens Skade. Han havde just ikke været heldig; han kunde ikke forhindre Sten Stures Bandlysning. Hjemkommen til Sverrig 1499 var han af Linkøpings Domkapitel bleven valgt til Biskop, men kunde ikke komme til Besiddelse af Stiftet eller faa Pavens Bekræftelse, altsaa heller ikke blive ordineret, fordi Pave Alexander den Sjette strax havde kommenderet den ledige Bispestol til en Kardinal under Form af at gjøre ham til Bispestolens bestandige Administrator, og havde lyst Band over Hemming Gad for hans Modstand. Havde Kong Hans villet tage sig af dennes Sag, kunde han vel have bragt den i Lag; men det var saa langt fra Tilfældet, at Kongen endog viste Dr. Hemming afgjort Ugunst. Desto heftigere blev da dennes Had; og nu paa dette Tidspunkt, hvor det næsten var kommet til Brud mellem Kongen og Hr. Sten, traadte Hemming Gad ved dennes Side som hans vigtigste Raadgiver og Hjælper. Det gjaldt fornemlig om, at bringe den gamle Rigsforstander ud af den isolerede Stilling som Fjende af de mægtigste Rigsraader; og her lykkedes det virkelig Dr. Hemming at vinde Svante Nielsens Øre og at tilveiebringe en Forsoning mellem ham og Hr. Sten, idet han viste Svante Udsigten til Rigsforstanderskabet efter den gamle Mands Død som Løn for, at han nu rakte denne Haanden imod Kong Hans. Med dem forbandt sig tre andre svenske Rigsraader og den norske Magnat Knud Alfsen. Rigtignok havde de endnu Flerheden af det svenske Raad imod sig; men baade vare de selv mægtige Herrer, og Sten Sture kunde ikke tvivle paa, at Bondealmuen vilde følge hans Rost. Det øvrige Rigsraad manglede en Fører; thi dets første Medlem, den gamle Erkebiskop Jakob Ulfsen, havde aldrig været nogen Handlingens Mand.

Da nu Herredagen aabnedes i Stokholm den 20de April 1501, vare de Forbundne ikke mødte; de kom først efter at Kongen paa Rigsraadets Anmodning havde udstedt et formeligt Leidebrev til dem. Men de kom med et væbnet Følge af ikke mindre end 700 Ryttere. Kongen traf selvfølgelig alle fornødne Anstalter til Slottets Forsvar, hentede Skyts fra Flaaden, som han havde ladet komme op fra Danmark, og trak Søfolk derfra ind paa Slottet. Og meer end engang var det nær ved at komme til Blodsudgydelse. Imidlertid foregik Forhandlingerne paa Herredagen; Kongen kla=

gede over Sten Stures Anslag mod hans Liv; Sten Sture nægtede naturligvis paa det Bestemteste, og Kongen lod sig ved nogle Rigsraaders Mellemkomst bevæge til at lade Sagen falde. Men Hr. Sten og hans Tilhængere lode dog ikke Kongen i Fred; de klagede over, at Kalmar Reces ikke blev holdt, navnlig i to Punkter: Kronens Fadeburslen vare betroede til danske Fogeder, og om Gulland havde Kongen ikke skaffet Sverrig Ret. Hvad det Første angaaer kunde Kongen letteligt møde Klagen, idet Rigsraadet, Sturerne indbefattede, jo under 17de December 1497 havde indrømmet Kongen Ret til at sætte Danske, Norske eller Svenske til Fogeder paa disse Len; og om Gulland erklærede han sig villig til at forelægge Spørgsmaalet for en Samling af alle tre Rigers Raad. Desuden fremkom der en Syndflod af Klager, saa over Et, saa over et Andet: de danske Fogeder tyranniserede Almuen, paalagde den ulovlige Afgifter, hængte og beskattede Folk for Ingenting osv. osv.; men den eneste positive Klage, der er kommen til os, er over Jens Falster, Dronning Christines Foged paa Ørebro, der skal have hængt en Mand fra Noraskov Harald Pleting — uden Skyld, sige de Svenske, med hvad Ret veed jeg ikke. Men som Stemningen i Øieblikket var, kunde Kongen ikke gjøre de Misfornøiede tilpas: havde han faaet en Foged fra Himlen paa et af sine Fadebursslotte, skulde Hemming Gad snart have udfundet, at der dog var en Fold paa Englekaaben, som Sverrigs Rige ikke uden Haanhed kunde taale. Betydeligere end disse Klager paa Rigets Vegne vare de ublu Fordringer om Len. Sten Sture vilde nu ikke nøies med det Vederlag, han ved Mageskiftet 1499 havde med Rigsraadets Samtykke faaet og havde modtaget for sine finske Len, han vilde tillige have Kastelholm. Svante Nielsen vilde til det store Stækeborg Slotslen have Søderkøping og Norkøping med Tolden, — og saaledes alle de Andre. Svante fik virkelig Søderkøping; men selv om Kongen havde villet, kunde han jo ikke tilfredsstille alle Fordringer og Ønsker; thi den egenlige Grund til Misfornøielsen var, at man slet ikke vilde tilfredsstilles, med mindre Kongen vilde snøre sin Randsel og lade dem skalte og valte med Riget og dets Len efter Behag. Og endda havde hverken han eller Danmark faaet Fred, thi saa havde de reist Opstandspartiet i Norge, saa havde de forlangt Gulland, Skaane, Halland, Bleking — med andre Ord: i den Situation, som nu forelaa, var

der for den danske Konge intet Andet at gjøre end at forsvare sin svenske Krone, saa godt han kunde, eller at berede sig paa en Kamp om alle tre Kroner. Dog endnu i Foraaret 1501 havde han Flertallet af det svenske Rigsraad paa sin Side, saa at Herredagen endte i Juli-Maaned med, at alle tvistige Punkter skulde afgjøres paa et Fællesmøde af de tre Rigers Raad i Kalmar 1502. De Sammensvorne selv lode som om de vare tilfredse med dette Udfald. Men neppe havde de forladt Stokholm, førend Hemming Gad fik dem samlet i Vadstena; og her bestemte han dem nu til at reise Oprørsfanen. Det var de syv Mænd: Hemming Gad, Electus til Linkøping, Sten Sture Hovmester, Svante Nielsen Marsk, Niels Klausen, Knud Eskildsen, Bengt Rynning, Riddere, og Johan Månsen Væbner, Medlemmer af Sverrigs Riges Raad, der i Vadstena den 1ste August 1501 forbandt sig — som det hedder: i den hellige Trefoldigheds Navn, til at vove Liv og Gods og al Velfærd for den hellige Kirkes, Christendommens, Rigets, Kronens, Ridderskabets og det menige Lands Bedste og Bestand, for at Sverrigs Riges Lov, gamle gode Sædvaner og Kalmar Reces i alle sine Punkter og Artikler skulde fuldgjøres og ved Magt holdes over „disse tre Riger, hvad enten Kong Hans bliver deres Konge eller ei". De af Kronens Slotte og Len, de fratoge Kong Hans, skulde deles imellem dem; Nordmanden Knud Alfsen forsynes med et svensk Len paa Norges Grændse; døde nogen af dem, skulde deres Hustruer og Børn beholde de Slotte og Len i deres Livstid, som de Afdøde havde havt. Da de forudsee, at de ikke kunne undgaa en aabenbar Feide, forpligte de sig til at staa Last og Brast med hverandre. Sten Sture forkyndte nu strax offenlig for den i Vadstena samlede Almue hvad Herrerne havde besluttet, og opfordrede dem til at falde fra Kongen, mod hvem ingen onde Ord spardes. Breve udgik til Almuen i de forskjellige Landskaber, Opsigelsesbrev sendtes Kongen, og nu adskiltes de sammensvorne Herrer for at reise Folket hver i sin Egn. Sten Sture og Knud Alfsen, der, skjøndt Nordmand og Medlem af Norges Riges Raad, i alt dette optræder forenet med de sammensvorne svenske Herrer og taler til og om Kongen i ligesaa hadsk og giftig en Tone som disse, ilede til Dalarne og fik da snart bragt denne urolige Almue paa deres Side. Svante Sture virkede i Østergotland og Smaaland, han lod Arvid Trolle beleire paa

hans Gaard Bergquara, — og saaledes de Andre i andre Egne. Stokholms Stad, som denne Gang viste en paafaldende Troskab mod Kongen, opfordredes til at slutte sig til de Sammensvorne, efter at flere Biskopper og verdslige Medlemmer af Raadet i Løbet af September havde forenet sig med disse, saa at den endnu i August tro Flerhed af Rigsraadet nu var opløst. Kort, Intet blev forsømt for at gjøre Kongen saa sort, sig selv saa hvid som muligt og at ægge Almuen til Modstand, hvad der kun lykkedes altfor godt.

Naar man seer denne Opstand af Mænd, der for saa kort Tid siden havde fraskrevet sig Ære og Redelighed, dersom de nogensinde brøde de Eder, de havde svoret Kong Hans, eller gjorde nogen Opreisning imod ham; og naar man hører dem, umiddelbart efter at de havde med det øvrige Rigsraad forenet sig med Kongen paa den sidste Stokholmske Herredag om at stille alle Klager til et fælles nordisk Rigsraadsmødes Afgjørelse, at udraabe over al Verden, at alle deres kjærlige og indtrængende Forestillinger kun mødtes af Kongen med Foragt: saa spørger man forbauset, om enten de virkelig vare saa æreløse Edsbrydere, som de her optræde, eller om Kongens Tyranni mod det svenske Folk dog ikke har været saa oprørende, at hver Mand maatte fordømme Kongen og række dem Haanden, der reiste sig imod ham, saaledes som vi Alle, Danske som Svenske, bifalde Gustav Vasa, da han rev Blodøxen ud af Christiern den Andens Haand. For at svare herpaa skal jeg nu ikke indlade mig paa en nærmere Prøvelse af de enkelte Ankeposter, end hvad jeg alt har berørt, men alene anføre to svenske Vidnesbyrd, der ikke kunne mistænkes for Partiskhed. Det første er det ovenfor berørte Brev af 13de August 1501 fra det svenske til det danske Rigsraad, altsaa efter Oprørets Udbrud og efter at Kongen havde forladt Stokholm. Det lyder saaledes:

„Værdigste, Værdige Fædre, Ærlige Herrer, Brødre og gode Venner, Vi formene, at Eders Herredømme vel vitterligt er, hvorledes høibaarne Fyrste Vor kjære naadige Herre Kong Hans hid til Sverrig nu kom i Vinter næstforleden (1501), at overveie og forhandle om de umilde Russer, som daglig Skade og Mord gjorde ind paa Christendommen i Finland; for hvilke Sager, efterdi de Christenheden og Hans Naades Land paarørte, gav Hans Naade sig hasteligen paa Veien til Danmark, for at raade med Eder

„og flere Hans Naades Venner om ydermere Hjælp og Trøst. Siden Hans Naade paa Veien var kommen, kom nogen Tvedragt, „Skørl og Parlement" imellem Hr. Sten Christersen og en Hans Naades Foged, at Hr. Sten Christersen lod gribe og slaa Fogeden og sig aldeles opsatte imod Hans Naade uden ærlig Forvaring. Efter hvilke Tidender Hans Naade sig tilbage gav til Stokholm og lod forskrive tilsammen menige Rigets Raad at forhandle om de Sager og andre Rigets Ærinder. Og efter lang Dagtingning var en endelig Forening gjort, og aabenbar paa Bursproget forkyndt, imellem Hans Naade og Rigens Raad, at alle Sager skulde staa til Rette og til Fred, og til god Endragt, undtagen Hr. Sten Christersens Sager, hvilken ingenlunde sig til Ydmyghed eller nogen Forligning vilde give. Nu finde vi Alle i Sandhed, at der ere Nogle af dem, som med os paa den Tid lyste Fred og Endragt, der tilskynde forskrevne Hr. Sten Christersen og ere hans Medhjælpere med Raad og aabenbare Ord og Gjerninger, og som vende den menige Almue imod vor kjære naadige Herre og os Alle, Hans Naade til stor Skade og os Alle til Fordærv; hvorfor, kjære Herrer og Brødre, gjøre Vi Eders Herredømme vitterligt, at Vor naadige Herre og os Alle saadan Uret og jammerligt Fordærv paarører, bedende Eder, og formanende efter vort eget Forbund og Kalmar Recesses Indhold, vor kjære naadige Herre og os at være behjælpelige og til Trøst, denne Skade og Fordærv at afvende. Og tykkes os det raadeligt at Eders Herredømme ville være grangivelig her udi fortænkte, at saadan Tvedragt og Opreisning ei skeer til ydermere Exempel i disse tre Riger. Var og i vor naadige Herres og Rigens Raads Nærværelse samtykt og berammet, paa Eders Behag, et venligt Herremode i Kalmar paa St. Laurentii Tid nu næstkommende 10 August 1502 imellem disse tre Rigers Raad, paa alle deres Bedste og Bestand. Bede vi Eder, at I ville her udinden være fortænkte, at saadant Møde skee maatte og ville os byde betimelig til derom. Hvor vi kunne Eders Herredømme til Kjærlighed og Bistand være, ville vi altid lade os velvillige findes til, Eders Herredømme hermed Gud i Himlen og S. Erik Konge befalende".

En saa bestemt, om og i maadeholdne Ord udtrykt, Misbilligelse af Oprørspartiets Færd havde det svenske Rigsraad jo visselig ikke frivillig og af egen Drift udtalt, eller forlangt det danske

Raads Bistand derimod, og advaret for det farlige Exempel, havde Kong Hans givet nogen virkelig Grund til Klage.

Det andet svenske Vidnesbyrd er Historieskriveren Olaus Petri'. Han siger: „Saa forløb sig Regimentet under Kong Hans, og i Landet blev god Fred og god Tid; og var han selv en from og redelig Mand. Men en Part af hans Fogeder vare arge og gjorde megen Overvold, som var Jens Falster paa Ørebro, hvilken uden Ret og Skæl lod hænge Harald Pleting, som Foged var paa Noraskov, og nogle Flere lod han komme om Halsen, mere af Had end Ret. Flere saadanne Fogeder havde Kong Hans og, som var Anders Pedersen og andre hans Lige, som deres Herre vare mere til Skade end Gavn med deres Strenghed". — Da i dette for Kongen og hans Regering ellers saa hæderlige Vidnesbyrd atter Klager over Fogederne paa hans Fadebursslotte forekomme, stader det ikke at gjentage, at i Beretningerne fra hin Tid ikke findes noget andet Faktum anført som Bevis for deres Tyranni, end netop det ene om Harald Pleting, hvis Brøde eller Uskyldighed ikke kjendes. Naar man seer det Had og den Heftighed, hvormed Opstandspartiet sammensankede Alt hvad der kunde ægge Stemningen mod Kongen og retfærdiggjøre deres egen Adfærd, tør man nok slutte, at de ikke have kunnet finde andre Fogedbedrifter, der tjente til at stemples som tyranniske. Det er Fogedernes danske Herkomst, der — for at bruge et af Hvitfelds Udtryk — sad de Svenske som Sennop udi Næsen. Hvad hjalp det saa, at Kongen havde en fuldkommen lovlig Adkomst til at handle som han gjorde? Han fik det at fornemme hvad det betyder for en Konge at staa ved et af disse mærkelige Gjennemgangspunkter i Folkenes Liv, hvor en ny Tingenes Orden arbeider sig frem gjennem Vold og Oprør i Kamp med den lovgrundede Ret.

Kongen havde modtaget Opsigelsesbrevet den 9de August. Han havde ingen anden Krigsmagt hos sig end Besætningen paa Stokholms Slot og Mandskabet paa Krigsskibene. Endnu holdt Stokholms Stad fast ved ham; men det forstaaer sig af sig selv, at Kongen ikke kunde lade sig indeslutte i Stokholm. Den 11te August gik han ombord paa den danske Flaadeafdeling, der laa ved Stokholm, gjennem Skærgaarden, hvorfra han lod Sten Stures Gaard Hæringe afbrænde, til Gulland og Danmark. Men sin trofaste Hustru Dronning Christina overdrog han Stokholms

Forsvar. Hun viste sig denne Tillid værdig. Staden kunde hun dog ikke hævde; Forræderi aabnede dens Porte den 10de Oktober. Den svenske Rimkronike siger selv, at Sten Sture fik Staden ved Borgernes Falskhed. En Maanedstid derefter blev Sten Sture atter udraabt til Rigsforstander. Krigen førtes nu levende omkring i Sverrig imod de Slotte, Kongens Mænd endnu havde inde. Det ene efter det andet faldt med Undtagelse af Kalmar og Borgholm. Stokholms Slot holdt sig indtil Foraaret 1502. Kong Hans havde ingenlunde været ledig i dette halve Aar; men foruden Vanskelighederne ved at samle en tilstrækkelig Krigsmagt, fastholdt og hindrede Opror i Norge og Strid med Lybek ham saaledes, at forst tre Dage efter Overgivelsen af Stokholms Slot ankom Kongen tilsoes med Undsætning. Dronningen havde udholdt det Yderste. Hun havde fra forst af en Besætning af 1000 Mand. Forsvaret fortes med Kraft imod Hemming Gad, hvem Rigsforstanderen havde betroet Ledelsen af Beleiringen, medens han selv færdedes hvor hans Nærværelse var nodvendig. — Ud paa Foraaret vare Forraadene paa Slottet opbrugte; en pestagtig Sygdom bortrev 900 Mand af Besætningen*); tilsidst formaaede kun 70 Mand, skjøndt for det meste ogsaa angrebne af Sygen, saavidt at bære Vaaben, at de nodvendigste Vagtposter kunde besættes. Den stærke Dodelighed i det snevre Rum, Umuligheden af at begrave Ligene ordenlig, Uddunstningerne, der forpestede Luften, endelig Hungeren — Alt dette tvang Dronningen til at opgive Forsvaret, efterat Besætningen endnu den 29de April havde med Opbydelse af de sidste Kræfter afslaaet en Storm; thi nu var der kun 10 Mand paa Slottet, som kunde gjore Modstand. Den 6te Mai 1502 kapitulerede den heltemodige Dronning paa Betingelse af, at hun med sine Hoffolk og sine Tjenere maatte drage ud med Alt hvad der tilhorte dem personlig; hun og hendes Folge skulde være fri for Fængsel og „Beskatning" (Losepenge), kun at hun opholdt sig i Sortebrodre Kloster saa længe, indtil det Folge var bestemt, der skulde ledsage hende ud af Riget. — Besætningen, Svenske, Danske og Tydske, blev Krigsfanger paa Æresord. Folkene maatte medtage hvad der tilhorte dem personlig, ikke de Af-

*) Dronning Christines Brev til Kong Jacob af 13de Marts 1506, i Aarsberetninger fra Geheimearchivet, I, p. 53.

dødes Efterladenskaber. Hvad disse havde givet til Kirker og Klostre for Sjælemesser, skulde udleveres efter de Afdødes Bestemmelse. De Svenske paa Slottet skulde have deres inddragne Eiendomme tilbage og overhovedet fuldkommen Forlig med deres Landsmænd; dog at de, blandt Andet, forpligtedes til at paasee, at deres Folk ikke i Ølsmaal forbrøde sig med overdaadige Ord mod Sverrig eller deres Overvindere! Erkebiskop Jakob Ulfsen, der under Beleiringen havde opholdt sig paa Slottet, maatte senere indgaa et særskilt Forlig, hvorved han opgav at søge Erstatning for sin lidte Skade enten ved verdslig eller geistlig Ret.

Den 9de Mai drog Dronningen og Besætningen ud af Slottet, — den 12te ankom Kongen med Flaaden. Han forsøgte nu i det mindste at faa Dronningen sendt ud til Flaaden; men dette afsloges. Sten Sture bluedes ikke ved at give Kapitulationen en Betydning, Dronningen og hendes Underhandler vist ikke havde drømt om, og at holde hende tilbage 1½ Aar som Fange først i Stokholm, saa i Vadstena Kloster. Det var det uforsvarligste Ordbrud mod det danske Kongehus, og det blev sikkert kun det sidste, fordi der ikke oftere bødes ham Leilighed til at bryde det. Dronningen behandledes ikke engang tilbørligt under Fangenskabet; hun og hendes ringe Følge savnede undertiden Mad og Drikke. Sten Stures Adfærd imod Dronningen sætter en hæslig Plet paa hans Ridderære.

Kong Hanses Arm var saaledes lammet. Den fangne Dronning var en Gidsel i Oprorernes Haand. Med Pennen gjorde han og det danske Rigsraad hvad de formaaede. De Svenske forsøgte i November 1502 at knytte Underhandlinger med det danske Rigsraad; men dette svarede dem ganske tilbørligt:

— — — „I haver selv at betænke, at det stander os aldrig til at forsvare at gjøre nogen Dagtingning med Eder om nogen Sag, førend I skikke Eders og vor viede og krismede Dronning udi hendes Frihed, helst fordi det er endnu altid uhørt og useet, at christne Undersaatter haver nogen Tid grebet og fanget deres egen viede og krismede Dronning og holde hende saa uhørlig imod hendes Villie fra hendes rette Herre og kjære Husbonde, som I nu gjøre desværre. Vilde I nu betænke Eder selv og Eders egne Gjerninger, hvor ilde og haanligt de lyde for Eder og Eders Efterkommere til evig Tid, og hvad Skade og evig Fordærv saadanne Eders Gjerninger efterfølger, da tvivle vi ikke, at I jo

„strax skikke hende hid efter hendes Villie. Naar I saa gjort haver, er Eder da at tale om nogen Fred og Bestand imellem Rigerne, da haver vor kjæreste naadige Herre aldeles sagt os til, at vi skulle være Hans Naade fuldt mægtige at forhandle med Eder om alle de Sager, Hans Naade anrørende er baade paa Eders og Rigernes Vegne; og agte vi saa at bevise os herudi, at ingen Brøst hos os skal findes. Gud give, at I ville gaa til Eders Samvittighed og redeligen gjøre saa paa Eders Side, da haabes os med Guds Hjælp at komme Alting endnu til en fuldkommen god Ende". — Det var strenge, men velfortjente Ord, det danske Rigsraad her udtalte; men de bleve aldeles frugtesløse. Mere udrettede heller ikke fremmede Fyrster af Dronningens Slægt, som Kongen satte i Bevægelse. De svenske Magthavere kunde ikke møde disse Bestræbelser og al den Forargelse, deres Adfærd vakte i Udlandet, med Andet end Bagtalelser om Kongens private Levnet, der efter deres Sigende viste, at han ikke brød sig om sin Dronning, — eller med haardnakket Taushed. Kun ad en Omvei bevirkede Kong Hans endelig Dronning Christines Frihed. Da den pavelige Legat Kardinal Raimond Perault i April 1503 kom til Lybek for at prædike Korstogsaflad og stifte Fred i Norden, mæglede han en Stilstand imellem Kongen og Lybekerne blandt Andet ogsaa paa den Betingelse, at Lybekerne skulde sende deres Bud med Kardinalens til Sverrig for at udvirke Dronningens Frihed, uden hvilken der intet Haab kunde være om Fred i Norden. Kongen, som da for Underhandlingernes Skyld opholdt sig paa Segeberg, trængte ogsaa paa Lybekerne, saa at disse i Juni 1503 sendte et smukt udrustet Skib med to Raadsherrer og Kardinalens Bud til Stokholm. For de svenske Magthavere var det dengang af høieste Vigtighed at fastholde Forbindelsen med den mægtige Hansestad, uden hvilken de ikke turde haabe at gjennemføre deres Uafhængighedskamp. Sagtens har ogsaa Udsigten til en ny Strid med Rom, hvis de slet ikke agtede paa Legatens Forestillinger, gjort noget Indtryk paa dem. Men de lybekske Krønikeskrivere paastaa, at Hr. Sten Sture og hele det svenske Rigsraad lod paa Bursprog i Stokholm offenlig udraabe, at de havde givet den danske Dronning fri ikke af Frygt for noget Menneske og ikke for nogen Fyrstes eller Prælats Skyld, men alene af Føielighed for Raadet og Borgerskabet i Lybek. Da imidlertid Underhandlinger, ikke alene om denne Sag,

men om den hele politiske Stilling, trak temmelig længe ud, medens Krigen imidlertid fortsattes, vilde Dronningen ikke vove sig tilsøes saa seent paa Aaret. Hun foretrak Landreisen fra Vadstena; og nu viste den gamle Rigsforstander hende en næsten ironisk Opmærksomhed, idet han personlig og med et talrigt Følge førte hende til Grændsen, hvor hendes Søn Christiern i December modtog hende i Halmstad og ledsagede hende gjennem Skaane til Kjøbenhavn. Hun forblev imidlertid ikke længe der; tidligt paa Foraaret 1504 foretog hun en Reise til Tydskland, deels for at see sin Datter Elisabeth, der under hendes Fangenskab var bleven formælet med Kurfyrst Joakim af Brandenburg, deels for at tilbede det hellige Blod i Vilsnak, der da var et fra Norden stærkt besøgt Valfartssted. Thi ligesaa ædel, høihjertet og standhaftig en Kvinde, Dronning Christine var, en sand Prydelse for Danmarks Trone, ligesaa gudfrygtig var hun efter Tidens Leilighed, hvorom vi endnu have et saa høist karakteristisk Mindesmærke som Altertavlen i Vor Frue Kirke i Odense. I Tydskland gik der dengang et Rygte om, at hun var kjed af Danmark og aldrig vilde vende tilbage dertil; men Dronningen svigtede ikke sin trofaste Hengivenhed imod sin Ægteherre og sine Sønner.

Dronning Christines Hjemreise fra Sverrig blev for dette Land middelbart epokegjørende derved, at den gamle Rigsforstander blev syg i Vernamo paa Tilbageveien og døde i Skillingarød eller i Jønkøping den 13de December 1503. I Sverrig troedes det, at han var bleven forgivet. Den store svenske Rimkronike indfører Hr. Sten selv fortællende, hvorledes Dr. Carl, Dronning Christines Livlæge, efter at Rigsforstanderen havde sagt Dronningen Farvel, under et Paaskud kom tilbage og ved Aftensmaaltidet gav ham Gift, der voldte hans Død. Andre give den danskfødte Fru Märete Ivarsdatter, den norske Ridder Knud Alfsens Enke, som strax efter ægtede Hr. Svante Sture, Skylden for at have ryddet Rigsforstanderen af Veien for at bane Svante Veien til den første Post i Riget. Skulde de to Kvinders moralske Karakterer afgjøre Sagen, kunde der ikke være mindste Tvivl om, at Fru Märete maatte have Skylden; men der foreligger Intet til Bestyrkelse for disse Rygter, dem Historien kun kan betragte som Fostere af Lidenskabernes Oprør. Det har til alle Tider været karakteristisk for Partivæsenet, at det ene Parti troer fuldt og fast

alt Ondt om dem paa den anden Side og ikke taaler, at de onde Rygter gjendrives.

Rigsforstanderens Død gjorde ingen Forandring i den politiske Situation i Norden. Hemming Gad havde lige siden 1501 været Sjælen i Sverrigs offenlige Liv og vedblev længe at være det. Hr. Stens Død blev holdt hemmelig, indtil Alt var forberedt for Svante Nielsen Stures Valg til Rigsforstander, der gik for sig den 21de Januar 1504 i et Rigsraadsmøde i Stokholm. Et Kongeparti var der ikke længer i det svenske Rigsraad. De, der som den gamle Ærkebiskop vilde have holdt deres Eder og Løfter til Kong Hans, eller de, der som Trolleslægten nærede Sympathier for Danmark, vare ganske vanmægtige. Selvstændighedspartiet, Krigspartiet, der aandede Had og Fjendskab til Kong Hans og Danmark, havde fuldkommen Overhaand.

Sten Sture begravedes med al Pragt i det af ham selv stiftede Kloster Mariafred paa Gripsholm. Det er umuligt ved denne Grav at afvise modstridende Følelser. Ingen kan miskjende, at Sten Sture manglede Intet uden Fødselsretten til at være en Konge. Han forstod at regere et saa uregerligt Folk som det svenske da var; og han arbeidede ikke alene for sin egen Høihed, men ogsaa for sit Fædrelands Vel og Ære. Men saa villig jeg anerkjender hans udmærkede Egenskaber, saa meget jeg bifalder hans Ungdoms trofaste Hengivenhed for Kong Karl, hans rette Konge, det Heltemod, hvormed han kæmpede for ham, og saa paa Brunkebjerg for sit Lands Selvstændighed, saa kan jeg dog ikke tillukke Øinene for den lange Række af Rænker og Ordbrud, hvortil Herskesygen senere henrev ham. Og især finder jeg hans Adfærd i de tre sidste Aar oprørende. Han havde ingen virkelig Klage over Kongen, hvem han med dyre Eder, med Fraskrivelse af Ære og Redelighed, havde atter og atter lovet Troskab; og dog brød han sit Æresord. Vil man sige, at han i det mindste i Edens Øieblik har ment hvad han svor paa, men senere, da Situationens Fristelser bleve for stærke, af menneskelig Skrøbelighed bukkede under for sin Lidenskab, saa vil jeg lade Ham, der prøver Hjerter og Nyrer, dømme derom. Men i Forhold til Dronning Christine ligger det aabent for Dagen, at han har beseglet Forliget af 6te Mai 1502 med det Forsæt at bryde det. Han har her selv heller ikke kunnet finde paa nogen Undskyldning.

Men selv om dette indrømmes, kan det tænkes, at man fra svensk Side vil gjøre Situationen i dens Helhed gjældende som gyldig Grund til Reisningen mod Kong Hans og som tilstrækkelig Modvægt mod det Brud paa Tro og Ære, hvormed Sverrigs Fører ryddede Veien for dets høiere Ret. Jeg læser i et af de nyeste svenske Historieværker, hvis Forfatters ædle Sind og Kjærlighed til Ret og Sandhed er hævet over min Roes, at det er svært at sige, om Foreningstanken haanedes mest fra svensk eller fra dansk Side, naar man erindrer, at Sverrig i Aarrækker vægrede sig ved at underkaste sig den Konge, hvis Kongeret det ei kunde nægte, og at Danmark, istedetfor at behandle Sverrig som et med sig forenet Rige, ansaa det for et Lydrige, det havde fuld Ret til at underkue, naar Undergivenhed savnedes*). Men hertil maa svares, at Danmark, d. e. det danske Folk, ikke har tragtet efter at herske over Sverrig; thi hvilke Skridt foreligge af Danmarks Rigsraad, Adel og Prælater som Bevis paa Stræben efter Regeringsmyndighed i Sverrig? hvilke Danske have i de to Oldenborgers Tid sat sig paa svenske Bispestole? hvilke andre danske Adelsmænd paatvang sig Sverrig, end de, der som Axelsønnerne, Thotter og Gyldenstjerner ogsaa uden en Fælleskonge vilde ved Ægteskab og Slægtskab have fundet Landet aabent for sig, og som derefter ganske sluttede sig til det nye Fædreland? For den danske Adel og det danske Rigsraad have Standsfællerne i Sverrig altid været Ligemænd. Norges Klage over dansk Undertrykkelse af det gamle Riges Selvstændighed under Oldenborgerne er ikke ugrundet: danske Mænd bleve Biskopper i Norge, dansk Adel giftede sig ind i Norges Godser, Len og Rigsraad, det danske Rigsraad absorberede det norske, indtil det helt tilintetgjorde det — hvad der dog kun var den naturlige Afslutning af Norges indre Historie i de to sidste Aarhundreder. Men Danmark har Sverrig altid været en Ligemand. Hvad Sverrig med Grund kan klage over er Kong Christierns ulykkelige Valg af Krig istedetfor Union og det deraf fremgaaende unaturlige Forhold til Kongen, hvis Ret ikke kunde nægtes, men som dog havde Folkets fjendske Følelser imod sig; det kan klage over den falske Stilling, det trængtes ind i ved den „kjærlige Bebindelse", den sønderrivende Partistrid, de ublu Brud

*) Reuterdahl, Swenska kyrkans historia, IV, p. 1.

paa Ord og Ære, der blev denne Stillings Frugter og skæmmede Sverrigs Historie. Men det kan ikke retfærdiggjøre Oprøret mod Kong Hans med en Henvisning til, at det ikke vilde være et Lydrige under Danmark; thi dette er aldrig forlangt. Kong Hans havde netop været Manden til at løse Forviklingerne, udsone Folkehadet, styrke Baandet mellem to selvstændige Nationer, havde ikke Sten Stures, Hemming Gads, Svante Stures personlige Had og Ærgjerrighed undergravet den Retsgrund, hvorpaa Sverrigs lovlige Konge var ifærd med at gjenopbygge den nordiske Union til begge Folks Fred og Lykke. At det svenske Folk endnu efter fire Aarhundreder vil have svært ved at indrømme denne Opfattelse, fordi det seer med aabne Øine paa den gamle Hr. Stens ubestridelige Fortjenester af Sverrig, med halvlukkede paa hans Feil, i Glæden over Sverrigs berømmelige Historie efter Unionen, det viser den samme ellers saa billigtdømmende Forfatter, der ikke kan bringe noget strengere Ord over sine Læber, end at Sten Sture ikke var noieregnende i Valget af Midler til at opnaa sine Hensigter!*) Men den, der staaer udenfor Strømmen af det svenske Folks Følelser, kan ikke dømme den gamle Rigsforstander anderledes, end at det kun er Udfaldet af den Strid, han uden Ret og Grund fremkaldte i Aaret 1501, der har omgivet hans Minde med en Æreskrands.

---

*) Reuterdahl, anf. Skrift, III, 1, p. 357.

Femte Afdeling.

Svante Sture Rigsforstander. Stilstand af 18de Mai 1504. Kalmarmødet 1505. Dom over de Svenske af 1ste Juli 1505. Kalmardommen prøvet. Dommen forelægges Keiseren. Dommen stadfæstes af Keiseren. Keiseren dømmer de ti Svenske i Rigets Acht. Krig mellem Danmark og Sverrig. Hemming Gads Klage for Paven. Stilstand sluttes i Kjøbenhavn 1509.

Efter Svante Nielsens Valg til Rigsforstander var Situationen denne, at han og hans nærmeste Tilhængere vare i aaben Krig med Kong Hans, og at de havde faaet Overmagten over det svenske Rigsraad, der repræsenterede Sverrigs Rige, saa at ogsaa dette var i Krigstilstand med Kongen. Da denne understøttedes af sit danske og norske Rigsraad, maatte Forholdet opfattes som Krig imellem Sverrig og de to andre Riger, endskjøndt det egenlig var et Oprør af nogle Svenske imod Sverrigs Konge. Men Forbindelsen imellem Rigerne var dog ikke opsagt fra nogen af Siderne, og heller ikke var Kalmarrecessen af 7de September 1483 kasseret af de Svenske. Den dannede jo netop Udgangspunktet for Beskyldningerne mod Kong Hans. Men Kalmarreces var ikke blot Kong Hanses svenske Haandfæstning, den var ogsaa en Mellemrigsakt i Norden, der foreskrev Fremgangsmaaden i Tilfælde af Opstand i noget af Rigerne, eller af Strid imellem Rigerne selv. Naar det svenske Rigsraad ikke trostede sig til at nægte Kalmarrecessens Gyldighed, og naar Rigsforstanderen ikke formaaede at afholde det fra at handle i Overensstemmelse dermed for alene at føre Krig paa Kniven med alle Sverrigs Kræfter mod Kong Hans, saa maatte det komme til en Henvendelse fra det svenske Rigsraads Side til det danske om at træde imellem Kongen og Insurgenterne enten ved en Mægling eller en Dom af alle tre Rigers Raad. Dette er ogsaa virkelig skeet. Det svenske Rigsraad sendte i Foraaret 1504, et Fjerdingaarstid efter Svantes Valg, to af sine Medlemmer, Biskop Matthias af Strængnæs og Ridder Bengt Ryning, med uindskrænket Fuldmagt til Kjøbenhavn, hvor den 18de Mai 1504 sluttedes følgende Overenskomst mellem Kong Hans og det danske Rigsraad paa den ene, det svenske Rigsraad paa den anden Side:

> Der skal samles et Møde af alle tre Rigers Raad i Kalmar 14 Dage før St. Hansdag (altsaa den 10de Juni) 1505.

Indtil dette Møde faaer sluttet sine Forhandlinger, skal der være Stilstand mellem Rigerne fra den 17de Juni 1504.

Kong Hans, som er i Besiddelse af Kalmar Slot, der beleires af de Svenske, Borgholm Slot med Øland, Visborg Slot med Gulland, skal forvandle Slotsloven paa Kalmar Slot saaledes, at Befalingsmanden, Ridder Niels Gedde (en af de Kongen troblevne svenske Adelsmænd) holder Slottet baade til Kongens og Sverrigs Riges Haand, indtil de tre Rigers samlede Raad have i Kalmar enten „til Minde eller til Rette“ d. e. enten ved Mægling eller ved en Dom afgjort alle de Klager, Kongen har mod Sverrigs Riges Raad, eller dette mod ham.

Kalmar Stad og Len, som nu er i Kongens svenske Fjenders Vold, skal overgives til Slottets Befalingsmand paa de samme Betingelser, og Beleiringen af Slottet ophæves. Hvem de tre Rigers Raad tildømme Slot, Stad og Len, den skal Befalingsmanden overlevere dem; men skilles Forsamlingen ad i Tvedragt, skal han give Slottet tilbage til Kongen, Stad og Len til Sverrigs Rigsraad.

Borgholm Slot og Len, som Ridder Niels Boosen Grip, ligeledes en Kongen tro svensk Mand, har i Slotslov til Kongen, skal han fremdeles holde i samme Slotslov, indtil Dommen er fældet, da der saa skal skee med dette Slot som med Kalmar.

Ligeledes underkaster Kong Hans sig de tre Rigsraads Dom om Gulland og Visborg, som den danske Adelsmand Jens Holgersen Ulfstand nu holder til hans Haand.

Alle Fanger paa begge Sider have Dag og Frihed; alt beslaglagt Gods tilbagegives Eieren; selv Knud Alfsens Arvinger beholde i den Tid deres dræbte Faders Gods, endskjøndt Kongen har Dom paa det som forbrudt til ham. — Alt saalænge Stilstanden varer og indtil de tre Rigsraad have dømt.

Denne Overenskomst vidner om Kong Hanses Forsonlighed. Den aabnede Udsigt til en virkelig Fred. Det eneste Punkt, hvori hans svenske Rebeller havde nogen Ret i deres Klage over Brud paa Kalmarrecessen, det om Gulland, stiller han nu atter ligesom paa den sidste stokholmske Herredag i Mai 1501 til de tre Rigers Raad, saa at han nøiagtigt efter Recessens Ord hjalp Sverrigs

Rige til Rette om Gulland. Men Alt kom rigtignok an paa, om det svenske Rigsraad vilde staa fast ved Aftalen, eller om Rigsforstanderen og Hemming Gad atter fik Overhaand i Raadet.

Vaabenstilstanden blev kun maadelig holdt fra begge Sider; og de Breve fra Svante Sture, Hemming Gad, Erik Turesen Bjelke, vi endnu have, ere saa fjendske mod de Danske, og røbe en saa dyb Mistro til alle disses Løfter og Tilsagn, at det seer ud som om det var Kongen og det danske Rigsraad, der uden Grund havde brudt deres Ord, ikke de svenske Herrer, der havde reist Oprørsfanen uden nogen forsvarlig Grund. Man faaer her ret Stadfæstelse paa det gamle Ord, at Fornærmeren langt vanskeligere tilgiver end den Fornærmede. Svante og hans Tilhængere vidste, at de selv havde brudt alle Eder, trukket Sværdet og bortkastet Skeden; derfor sagde deres Samvittighed dem, at de ikke turde vente Andet end Ordbrud og lumsk Overfald fra Modstanderens Side. Og denne Sindsstemning fik Overhaand i det svenske Rigsraad: det udeblev fra Kalmarmødet ganske som i 1495. Det danske og norske Rigsraad mødte til bestemt Tid den 14de Juni 1505, men ventede forgjæves i de aftalte otte Dage. Af hvilken Grund de Svenske udebleve er ikke klart. At Kong Hans havde Orlogsskibe med, som de maaske ikke kunde stille en ligesaa stærk Magt imod, er sagtens brugt som Paaskud af dem, som ingen Dom og ingen Fred vilde have; men Rigsraadet i sin Helhed kan ikke have troet Kongen og de to andre Rigers Raad i Stand til et forrædersk Angreb paa deres Liv eller Frihed. I senere Aar, da Strid udbrød mellem Rigsraadet og Rigsforstanderen, fik denne Bebreidelser at høre, fordi han havde ved forsættelig at uddrage Tiden spildt denne gode Leilighed til at faa en varig Fred i Norden og derved voldt mangen Mands Død, da dog de andre Rigsraader havde været villige og beredte til at møde. Det øvrige Rigsraad har altsaa ikke seet nogen Fare ved at møde i Kalmar. Men at Svante og hans nærmeste Tilhængere ikke vilde møde for de tre Rigers Raad er begribeligt nok, da de vel kunde vide, at i et Fællesmøde vilde de Medlemmer af det svenske Rigsraad, der altid havde villet holde de indgangne Forpligtelser, støtte sig til deres danske og norske Medbrødre og saaledes slippe det herskende Mindretal ud af Hænderne, saa at Dommens Udfald ikke var vanskelig at forudsee.

De Svenskes Udeblivelse umuliggjorde ethvert Forsøg paa at forlige Stridspunkterne „til Minde“; det danske og norske Rigsraad maatte altsaa nødvendig efterkomme Kongens Forlangende om at afgjøre dem „til Rette“. De to Raad samlede sig derfor Dagen efter St. Hansdag paa Raadhuset i Kalmar som en Høiesteret og tilstedede i Henhold til Overenskomsten af 18de Mai 1504 Kongens Fuldmægtig, Ridder Niels Høg, at fremføre Kongens Klage og at udtage Stævning over Sverrigs Riges Raad for Udeblivelse, og over Sten Stures Arvinger, Svante Nielsen, Niels Klausen, Sten Christersen, Trotte Mogensen, Erik Turesen, Aage Hansen, Peder Turesen, Erik Johannsen og Tønne Eriksen*) med deres Tilhængere som deres Konges aabenbare Rebeller, der havde fortrængt ham fra Sverrigs Rige, samt besmittet og beklikket hans Navn og Rygte og saaledes gjort sig skyldige i Majestætsforbrydelse. — Efterat Stævningen var udtagen, lod Retten ved offenligt Udraab det svenske Rigsraad opfordre til at møde og fuldgjøre Overenskomsten under den Straf, deri var bestemt, nemlig Tab af Tro og Ære. Retten udsatte derefter Dommen indtil den 1ste Juli for at give det svenske Raad Tid til at møde, og gjennemgik imidlertid Sagens Akter. Da nu hverken Rigsraadet kom til Mødet, eller de ti navnlig Indstævnte indfandt sig efter Stævningen, samledes Retten atter den 1ste Juli og erklærede Anklagens Rigtighed baade for bevist og for notorisk — „klar som Dagen“. — I Henhold hertil afsagdes følgende Dom: — „hvorfore, paakaldende Gud Almægtigste, vi Danmarks og Norges Raad, siddende paa Domstolen, Intet havende for Øie uden Gud Almægtigste og Retfærdighed, granskende, forfarende, overveiende Alt i dette Anklageskrift, dømme og forkynde, Sten Sture, Svante Nielsen o. s. v. (— de ovennævnte ti Mænd —) med deres Anhang foruden al Dom, Ret og Sagens

*) Erik Johannsen og Tønne Eriksen nævnes vel ikke i Dommen hos Hvitfeld VI, 219; men dette kan kun være en Skjødesløshed hos ham eller hans Kilde, da de udtrykkelig nævnes i det dansk-norske Rigsraads Skrivelse til Keiseren af 16de Juli 1505 (Hvitfeld VI, p. 222—231) og i Keiserens Achtsdom af 2den Oktober 1506 (Hvitfeld VI, p. 236—242), ligesom ogsaa i den keiserlige Stadfæstelse af 13de November 1505 paa Kalmardommen (Aarsberetn. fra Geheimearch. IV, p. 320—323), samt i det keiserlige Exekutorialbrev af 20de Oktober 1506 (sammesteds 330—332).

„Bevisning at have af deres Ondskab med væbnet Haand og Gjerning sat sig imod Kongl. Majestæt, deres og vores Naadige Herre, og utilborligen fortrængt Hans Majestæt fra Sverrigs Rige, som de endnu indeholde, hvilket dem ikke vel sømmer. Derfor af vor yderste Sententses Kraft da dømme vi Danmarks og Norges Raad Hans Majestæt fremfor Alt igjen at skulle indsættes i sit Rige Sverrig, i en fuldstændig Besiddelse. Og herved tildømme og indføre vi ham i al fornævnte Riges Indkomst i Kraft af dette vort Brev, saaledes som han havde det, førend det blev Hans Majestæt berøvet, med Stæder, Slotte, Byer, alt Herskab, Indkomst, som han det haver havt og brugt. — Vi tildømme i lige Maade Hans Majestæt forskrevne Sten Stures, Svante Nielsens (osv. de ti Ovennævnte) deres Gods, rørende, urørende, hvor det er beliggende, til Kongl. Majestæts Kammer, til evig Tid, som forbrudt Gods. Ydermere dømme vi, vor naadigste Frue, Fru Christine, Danmarks, Sverrigs og Norges Dronning, fremfor Alt at skulle indsættes i dette Brevs Kraft i rolig Besiddelse af Ørebro Slot med alt dets Tilbehør, Intet undtaget, som er Hendes Majestæt forundt og forskrevet hendes Livstid til Morgengave efter Sverrigs Riges Raads Brevs, derpaa udgivet, Lydelse, med al Skade og Forfang, Hendes Naade derimod er skeet.

Og vi efterskrevne Niels Høeg, Pridbjørn Podbust" osv. (— alle de tilstedeværende verdslige danske og norske Rigsraader) „dømme fornævnte Sten Sture, Svante Nielsen" osv. (— de ti svenske Mænd) „deres Anhang og Tilhængere i Kraft af dette Brev at have mistet Ære, Friheder, Privilegier, Naader, som de nogen Tid havt have eller have kunde af nogen Herre eller Konge. Og udslukke vi al deres gode Ihukommelse, og sige dem at være faldne i den Straf, som de, der gjøre imod deres Herres Stand og Høihed".

Dette var den navnkundige Kalmardom, der selv er bleven saa ulige bedømt af Historieskriverne, baade danske og svenske. Jeg skal ikke trætte med en Prøvelse af disse de senere Bedømmelsers Værd, men alene hidsætte nogle Bemærkninger om Processen. Først er da at mærke, at Dommen rammer to Partier. Det svenske Rigsraad dømmes for Udeblivelse imod Æresord. Dette var nødvendigt for at hævde det danske og norske Raads Ret til at dømme. Thi da Intet var bestemt om, at Dommen skulde af-

siges af tre kollektive Stemmer, en for hvert Raad, maatte i Lighed med, hvad der hidtil altid havde fundet Sted i de tre Rigsraads Fællesmøder, Afgjørelsen skee i et eneste samlet Dommerkollegium, altsaa af de fleste Stemmer. Retten kunde ikke blive inkompetent ved at nogle af dens Bisiddere forsømte at give Møde. Dette maatte slaaes fast i Form af en Kjendelse.

Den anden Del af Dommen gjælder de ti navngivne Hovedmænd for Oprøret. Disse dømmes for Majestætsforbrydelse, crimen læsæ majestatis. De dømmes ikke efter dansk Lov; det kunde de allerede af den Grund ikke, at med Undtagelse af Gaardsretten, som her slet ikke kunde komme i Betragtning, har ingen ældre dansk Lov Bestemmelse om Høiforræderi eller Majestætsforbrydelse. Kong Erik Glipping havde forsøgt at ordne en Majestætsproces overensstemmende med nordiske Retsforestillinger ved at overgive Dommen til Nævninger; men Forsøget var strandet paa Adelens Modstand mod Kongens Forslag om Nævningernes Udvælgelse. Sverrigs Landslov af 1442 sætter Halshugning som Straf for saadan ond Omtale, der rører ved Kongens Ære; om anden Majestætsforbrydelse taler den ikke umiddelbart; kun middelbart antyder den baade Livsstraf og Konfiskation af alt Gods som Straf for Misgjerning mod Kongen. Vare de svenske Dommere mødte, og vare de blevne enige med de Andre om, at de ti Mænd virkelig havde forgrebet sig paa Kongens Ære og Høihed, vilde de sagtens have forlangt deres egen Lov bragt til Anvendelse med Hensyn til Straffen. Thi at de skulde have tyet til Kalmarakten af 1438, som i Dommen over Kong Karl Knudsen af 1458, er ikke sandsynligt. — Ogsaa Norges Love mangle ikke Bestemmelser mod Høiforræderi eller om Landraadesag. Men hvorledes skulde de anklagede svenske Mænd kunne dømmes efter norsk Lov? Det dansk-norske Rigsraad maatte da tye til Keiserloven, den romerske Ret, der ogsaa tidligere var kommen til Anvendelse baade i Sverrig og i Danmark i Majestætssager, saa at de danske Rigsraader ikke kunde nære Betænkeligheder ved at lægge denne Rets Bestemmelser om crimen majestatis et perduellionis, Majestætsforbrydelse og Høiforræderi, til Grund for Dommen. Og alle Deltagerne, overhovedet hele Samtiden, laa det nær, at betragte Romerretten som gjældende Lov, naar Landets egne Love ikke strakte til, uagtet Justinians Lovbog ikke var udtrykkelig anerkjendt som

Landslov i de nordiske Riger. Datiden var endnu ikke kommen ud af Forestillingen om Christenheden som et Samfund, der stod paa en og samme Retsgrund baade i verdslig og i kirkelig Henseende. Derfor betragtedes Statens og Kirkens store almindelige Lovbøger, Romerretten og den kanoniske Ret, Keiserloven og Kirkeloven, som vedkommende alle Christenhedens Folk, hvor forskjellige de enkelte Staters Lov og Retsforfatning end kunde være. Denne Forestillings egenlige Bærere vare de lovlærde Jurister her i Norden, navnlig Biskopper og Prælater, der havde studeret ved fremmede Universiteter eller arbeidet i de pavelige og andre Kirkefyrsters Kancellier, hvor Dekretalerne og Corpus juris fulgtes som almindelige Lovbøger. Som Keiser og Pave repræsenterede Stat og Kirke, vare Keiserloven og Kirkeloven almindelige Retskilder, hvor Landsloven enten taug eller ikke kunde anvendes.

Efter nordiske Retsforestillinger skulde Dommen om de Anklagedes Brøde snarest været afsagt af nu dertil udtagne Nævninger; ikke saaledes efter Keiserloven. Efter dennes Bestemmelser er det endvidere ganske korrekt, at den for 2½ Aar siden afdøde Sten Stures Arvinger indstævnes, men at dog den døde Mand selv dømmes; thi Romerretten siger, at medens andre Anklagede, der dø før Dom falder, betragtes som udenfor Sagen (integri status), saa baade anklages og dømmes den Afdøde i Tilfælde af Majestætsforbrydelse og Høiforræderi, og Dommen gaaer ham imod til Godsets Forbrydelse, dersom hans Arvinger ikke modbevise Anklagen*). Dette have de lovlærde Prælater i Raadet sikkert nok forklaret de ulærde Medlemmer af Retten; man forstaaer da, hvad der har forundret Historieskriverne saa meget, at der gik Dom ikke alene over de Fraværende, uden at disse havde havt Leilighed til at forsvare sig, men at ogsaa den for længe siden afdøde Mand dømmes med den praktiske Virkning, at hans Gods nu fradømmes hans Arvinger. Det blev altsaa disse, det kom til at gaa ud over, idet de mistede det Gods, der fra Arveladerens Død var deres, ikke hans. Efter nordiske Retsbegreber var dette urimeligt og uretfærdigt, da her ikke var Tale om hans Gjæld eller om Erstatning; thi Arvingerne dømtes jo ikke skyldige i den Afdødes Brøde. Men

---

*) Corp. jur. civil. Instit. IV—18—3; Digesta XLVIII—4—11; Codex IX—8 ad legem Juliam majestatis

efter Keiserloven og de daværende Lovlærdes Lære var det netop fuldkommen rigtigt. Og dette Punkt var det, der gav denne Kalmardom dens store praktiske Betydning, idet Kongen nu fik Ret til at konfiskere alt det Gods, der havde været den afdøde Rigsforstanders, saavelsom de levende Mænds, der med ham dømtes for Høiforræderi, hvor dette Gods laa, i Danmark og Norge, eller i Sverrig, en Sag, der strax paaførte Flere af dem føleligt Tab, men vilde faa en frygtelig Betydning, dersom det lykkedes Kongen at gjenvinde sin svenske Krone.

Det tager sig i Dommen noget underligt ud ved første Øiekast, at Kongen og Dronningen frem for Alt dømmes til Krone og Morgengave. Vilde Nogen kalde denne Del af Dommen en intetsigende Formalitet uden al praktisk Betydning, saa kan dette være sandt nok. Men en Domstol skal jo tilkjende den Forurettede hvad der tilkommer ham, henstillende til andre Magter, om han kan komme i Besiddelse deraf. Denne Del af Dommen er kun Efterlevelse af den Retsgrundsætning, der spiller en Rolle i mange af Datidens Retssager, at den, der med Vold er berøvet Sit, skal gjenindsættes i sin Besiddelse, forend Voldsmanden maa høres med sin Klage over Modstanderen. —

Et Træk af Middelalderens egen Retstilstand er det, at de geistlige Medlemmer af Retten træde tilside og lade de verdslige, adelige Medlemmer alene dømme deres anklagede Standsfæller fra Æren, hvad de med disses tidligere Forskrivninger for Øie ikke kunde undslaa sig for, naar de Anklagede ikke beviste, at Kongens tyranniske Adfærd retfærdiggjorde Oprøret.

Men om nu ogsaa Kalmardommen lod sig nok saa godt forsvare, naar Romerrettens Majestætsproces skulde lægges til Grund, kunde Rigsraaderne neppe lukke Øinene for, at det dog var en mislig Sag, hvori de her vare blevne inddragne som Dommere. Thi vilde man ikke i den øvrige Christenhed finde det latterligt, at de havde tildømt Kongen Riget uden at besidde Magt til at faa Dommen efterlevet, saa at den kun blev et tomt Mundsveir, og at de havde udtalt en Fordømmelsesdom over Mænd, der befandt sig ganske udenfor deres og Kongens Magtomraade? og vilde man ikke kalde Dommen en Frugt af nationalt og politisk Had? De Svenske og deres Venner i Hansestæderne vilde ganske vist gjøre denne Betragtning gjældende. Dette kunde ikke være de dansk-

norske Rigsraader ligegyldigt, mindst i en Tid, da man var meget omtaalig mod ond Omtale, der rørte ved Ridderæren, selv om den var fortjent. Og Kongen maatte ønske at give Dommen, som umiddelbart i det mindste ikke fuldstændigt kunde udføres mod hans Rebeller, saa stor Virkning som muligt ved at fjerne de Domfældtes Venner udenfor Sverrig fra dem. Saaledes faldt man paa den Tanke, der har sin Grund i den Ret, som ved Dommen kom til Anvendelse, og i de nysomtalte Forestillinger om Christenheden som et Samfund med den romerske Keiser i Spidsen, — den Tanke, at søge Dommen stadfæstet af Keiseren som en lovkyndig Myndighed af høi moralsk Betydning, og derved tillige formaa ham som Tydsklands Overhoved til at give den Retsvirkning i det tydske Rige. Det danske og norske Rigsraad henvendte sig derfor den 16de Juli 1505 med en udførlig Fremstilling af den hele Retssag til Keiser Maximilian, de tydske Kurfyrster, Fyrster og Rigets øvrige Stænder, med den Bøn, at „Eders Keiserlige Majestæt og Eders Kjærligheder denne vores Dom og afsagte Sentents vilde konfirmere, laudere, ved Magt dømme; og at Eders Keiserlige Majestæt med alle dem, som ere under det hellige romerske Rige, og alle andre christne Mennesker siden derefter ville alvorligen og strengeligen byde og befale, at ikke Nogen i nogen Maade skal komme de Svenske til Hjælp eller Bistand med Raad eller Daad, og ikke med dem enten hemmelig eller aabenbar Handel have. Om nu En eller Flere sig vilde understaa at handle herimod, at den Samme udi det hellige romerske Riges Acht maatte være og blive. Eders Keiserlige Majestæt ville herudi vor naadigste Herre og Retten komme til Hjælp, paa det at ikke i lige Maade ogsaa Nogen af Eders Keiserlige Majestæts og Eders Kjærligheders Undersaatter skulle tage sig et Exempel derefter".

En saadan Henvendelse til Keiser og Rige om Stadfæstelse af en i Norden, af det danske Rigsraad, afsagt Dom var ikke noget Nyt og Uhørt. Den første Del af Rigsraadets Andragende har Keiseren virkelig efterkommet, idet han under 13de November 1505 i Egenskab af „romersk Konge" — Maximilian var ikke af Paven kronet romersk Keiser —, „Christenhedens Hoved og Regerer, ifølge den ham af Gud forlenede Magt til at haandhæve Fred og Ret", stadfæstede Kalmardommen. Naar Sagen forelagdes ham, der nødvendig maatte bedømme den efter Keiserloven, dersom han ikke

mente at burde afvise den som sig uvedkommende, kunde han ikke handle anderledes; thi han maatte erkjende baade Dommens Retfærdighed i Realiteten, og Processens Korrekthed i Formen.

Men den anden Del af Rigsraadets Anmodning, nemlig at lyse Rigets Acht over Enhver, som derefter indlod sig i Forbindelse med de domfældte Svenske, har han ikke fuldstændig indrømmet, idet han kun i Henhold til denne Stadfæstelse har i Almindelighed forbudt sit Riges Stænder og Undersaatter under Mulkt og Trusel om sin Unaade at hjælpe med Raad og Daad de Domfældte. Videre kunde Keiseren heller ikke vel indlade sig paa; thi at lyse Rigets Acht, d. e. Fredløshed, Rigets allerhøieste Straf, over sine Undersaatter, dersom de traadte i nogensomhelst Forbindelse med de Svenske eller, som det hedder i Rigsraadets Skrivelse: hemmelig eller aabenbar havde Handel med dem, der umiddelbart kun vare domfældte af Danmarks og Norges Rigsraad, ikke af Keiseren selv, det gik dog ikke an. Men da han saaledes kun havde forbudt Hjælp med Raad og Daad, ikke enhver Forbindelse med de Svenske, og ikke under Straffetrusel af en Achtserklæring, opnaaedes Kongens Hensigt med denne keiserlige Bekræftelse af Kalmardommen slet ikke; thi derved afholdtes Lybekerne og de andre vendiske Stæder ikke fra Handel paa Sverrig, saasom de altid kunde indvende, at de dreve den for deres egen Nærings og Fordels Skyld, ikke for at hjælpe de svenske Insurgenter imod Kongen. Upaatvivleligt var det Kong Hanses Svigersøn, Kurfyrsten af Brandenburg, som i Kongens Interesse, sagtens ogsaa efter hans Opfordring, har trængt paa en kraftigere Erklæring og derved foranlediget et meget paafaldende Skridt af Keiser Maximilian. Denne lod nemlig nu de ti i Kalmar domfældte svenske Rebeller, den afdøde Sten Sture, Svante Nielsen og deres otte navngivne Medhjælpere, indstævne for sin og det tydske Riges Kammerret, hvor de efter en formelig Proces af Keiseren selv den 2den Oktober 1506 dømtes som de, der havde brudt det hellige romerske Riges Landefred, og som saadanne Fredsbrydere erklæredes i Rigets Acht. Grundet paa denne Dom udgit under 23de Oktober 1506 et keiserligt Mandat til alle det tydsk-romerske Riges Stænder om at afholde sig fra enhver Forbindelse med de domfældte Svenske, som have brudt det hellige Riges Landefred ved deres Oprør mod Kong Hans, ja at nedlægge dem,

hvor de findes i Riget, under samme Straf, som de fredløse Achtere nu selv ere ifaldne*).

Dette var ligefrem at behandle de nordiske Riger som henhørende under det hellige romerske Riges, — under Tydsklands Jurisdiktion. Det var i sig selv en retlig Nullitet, som de svenske Rebeller for saa vidt kunde lee ad som sig uvedkommende; men i det tydske Rige maatte det unægtelig være af stor Betydning, om ellers Dommen blev holdt i Kraft. Thi nu var enhver Forbindelse med dem, der vare lyste i Rigets Acht, forbudt alle Rigets Undersaatter under samme Fredløshedsstraf. Det danske og norske Rigsraad har ved sin oprindelige Begjæring til Keiseren af 16de Juli 1505 ikke gaaet de nordiske Rigers Selvstændighed for nær efter Tidens Forestillinger. At anmode om et laudum af deres Dom var ikke det samme som at indføre denne for en høiere Dommer, og en Achtserklæring over de i Kalmar domfældte Svenske have de ikke forlangt af Keiseren, der jo heller ikke erklærede disse i Rigets Acht ved sit laudum af 13de November 1505. Men den, der har bevirket Achtsdommen af 2den Oktober 1506, har vel gjort Kong Hans en stor, men de nordiske Riger en meget ringe Tjeneste. Til Lykke var det tydske Riges Forfatning og Forhold dengang ikke af den Beskaffenhed, at Riget kunde drage de naturlige Konsekventser af denne Dom ved at anmasse sig en Dommermyndighed, og gjennem denne tilliste sig et Overherredømme over de skandinaviske Riger.

Kalmarmødet havde taget en Vending, der ikke var forudseet i den kjøbenhavnske Overenskomst af 18de Mai 1504: de tre Rigers Raad havde hverken været samlede i Kalmar eller vare adskilte i Tvedragt. Kong Hans ansaa sig derfor ikke bunden ved den Bestemmelse, at om Mødet adskiltes i Tvedragt, skulde Kalmar føres tilbage til den Tilstand, hvori det havde været før Overenskomsten, nemlig Slottet forblive i Kongens Besiddelse, Byen og Lenet gives tilbage til det svenske Rigsraad. Kongen beholdt

*) Dommen i Rosæfontani (Joh. Svaningii) Chronicon sive historia Joannis Regis Daniæ, Fol. G. g. 6; og derefter hos Hvitfeld VI, 236—241. Keiserligt Exekutorialmandat af 23de Oktober 1506 i Aarsberetn. fra Geheimearchivet, IV, p 330. Exemplarerne af dette Mandat ere verificerede af Kurfyrsten af Brandenburg.

Byen og behandlede Borgerskabet med stor Strenghed; han lod Borgermestere og Raad henrette som Forrædere, fordi de efter hans Paastand havde uden Nødvendighed overgivet Byen til hans Rebeller. At man i Sverrig ikke forsømte at udlægge dette som Bevis paa Kong Hanses Troløshed og paa det Tyranni, det svenske Folk kunde vente af ham, dersom det tog ham tilbage som sin Konge, er let at forstaa. Kalmar By og Slot betroedes til den danske Adelsmand Jakob Trolle; Niels Gedde, der som svensk Mand ikke ret passede paa denne Post i den Krig, som nu maatte forudsees, forsynedes med et Len i Danmark.

Foruden Kalmar var Kongen fremdeles i Besiddelse af Øland med Slottet Borgholm, og af Gulland med Visborg. Han forstod meget godt den Overmagt i Østersøen, disse Besiddelser maatte kunne give ham. Og da han ved Nederlaget i Ditmarsken var saaledes svækket, at han ikke formaaede at opstille baade en Landhær og en Sømagt, stærke nok til et samlet Hovedangreb paa Sverrig, som dette ganske vist ikke kunde have modstaaet, saa vendte Kongen sine Anstrengelser fornemlig paa sin Sømagt for at svække og tvinge Rebellerne ved at afskjære dem al Forbindelse med Udlandet, navnlig med de sex vendiske Hansestæder, samt Danzig, Reval og Riga. Visborg paa Gulland blev atter Hjørnestenen i dette strategiske System, og Lensmanden Jens Holgersen Ulfstand Hovedmanden i denne Krigsførelse. Hans Opgave blev det, at forsyne og undsætte Kalmar og Borgholm, at blokere Sverrigs vidtstrakte Kyster ligefra Blekings Grændse indtil Nevas Udløb, og at optage ikke alene svenske Skibe og svensk Gods, hvor han kunde overkomme det, men ethvert Skib, der seilede til eller fra Sverrig. Den Krig, som nu udbrød i Norden og førtes med Afbrydelse af et Par smaa Vaabenstilstande indtil 1509, udmærkede sig derfor ikke ved store og rystende Hovedslag; den førtes fra dansk Side i Hovedsagen med Kaperier, Plyndringer langs Kysterne, Overfald paa enkelte Punkter, og fra svensk Side med ødelæggende Streiftog i de østlige danske Lande, hvis vidtstrakte Grændser det var umuligt at forsvare paa alle Punkter.

De Mænd, der meest afgjort stode paa Rigsforstanderens Svante Nielsens Side og kraftigst understøttede ham i denne for Sverrig saa udmattende og pinlige Krig, vare Hemming Gad, som havde Befalingen imod Kalmar, Aage Hansen Thott

i Vestergotland, hvorfra denne utrættelige og uforfærdede Riddersmand førte Krigen mod Bahus og det sydlige Norge, Varberg og Halland, samt foruroligede Skaane, — og som tredie Hovedmand Erik Turesen Bjelke, en Søn af den Ture Turesen, der i Kong Christierns Tid havde været Kongens tro Tilhænger. Erik Turesen var Lensmand paa Viborg og Statholder i Finland, hvor han med stor Virksomhed gjorde hvad han formaaede for at forsvare Kysterne mod de danske Sømænds idelige Anfald og holde et vaagent Øie med de urolige Naboer i Øst. Finlands Kyster hjemsøgtes idelig af Jens Holgersen og hans Underanførere, blandt hvilke nu den svenske Adelsmand Søren Norby træder frem og begynder den Heltebane, der har ført ham til uforglemmelig Navnkundighed for Tapperhed og Troskab. Den tredie danske Helt er Otto Rud, der først som Lensmand paa Bahus tumlede sig med Aage Hansen, og senere afløste Niels Boosen paa Borgholm og Øland, hvorfra han nu i Forbindelse med Jens Holgersen førte den efter vor Tids Forestillinger barbariske Ødelæggelseskrig i Østersøen. Thi med et forfærdeligt Barbari blev denne Krig som oftest ført. Erik Turesen fortæller saaledes, at to af Kongens Skibe, der laa ved Nargø udenfor Reval, havde taget tolv finske Skibe, hugget Hænder og Fødder af Fangerne og saa kastet dem overbord! De Danske gjorde et meget rigt Bytte ved disse Kaperier, saa at denne Søkrig ikke alene har fødet sig selv, men ogsaa lønnet sig godt for Kongen.

Af større Foretagender ere kun at anføre, at Søren Norby i Juli 1507 angreb og opbrændte Kastelholm Slot, bortførte Lensmanden Sten Turesen Bjelke som Fange og brandskattede Aalandsøerne; men han holdt dog sit Ord at skaane Indbyggerne for Ødelæggelse, da de betalte den paalagte Brandskat, og han frigav Lensmandens Frue, der ligeledes var faldet i hans Haand ved Slottets Indtagelse. Langt værre og vildere gik det til, da Otto Rud den 2den August 1509 overfaldt Aabo Stad om Natten med Mord og Rov, udplyndrede Staden og dens Kirke og bortførte et overordenligt rigt Bytte*). Otto Rud gjorde det saa galt, at

*) Bispkoppens Brev til Rigsforstanderen af 16de August 1509, i Grønblads Nya Kallor, p. 434. — Porthans Skrifter (ed. 1862), II, p. 589. 593—94. (Juustenii Chronicon Episc. Finlandensium cum notis Porthan). Jfr. Koskinen, Finnische Geschichte. Leipzig, 1874, p. 89.

han selv synes at have følt sin Samvittighed foruroliget derover, — nemlig vist ikke over de Mennesker, han havde ihjelslaaet eller over Byens Plyndring, men over Kirkernes Vanhelligelse. I det mindste see vi ham siden lave sig til Pilegrimsgang til Jerusalem! Han kom dog ikke længere end til Landsberg i Baiern, hvor Døden 1510 overraskede denne vilde Krigsmand.

Imidlertid anvendte de Svenske fornemlig deres Kræfter mod Kalmar. Her førte Hemming Gad Befalingen, og ham lykkedes det ogsaa den 23de Oktober 1506 at indtage Staden med stormende Haand; men Slottet forblev i Kongens Besiddelse i denne Krig, trods alle Hemming Gads og Rigsforstanderens Anstrengelser. De maatte indskrænke sig til at afspærre det ikke alene fra Landsiden, men saavidt muligt ogsaa fra Søen ved Forsænkninger; dog kunde de ikke ganske forhindre dets Forsyning fra Øland og af Kongens Mænd i Østersøen.

Rigsforstanderen og hans Nærmeste kæmpede med den yderste Anstrengelse imod en Overmagt, der ikke var stor nok til at bringe en hurtig Afgjørelse. Almuen, der mere og mere forvildedes i disse Krigsaar, havde han i det Hele paa sin Side, i det mindste i de øvre Landskaber. Dette Parties Had til Kongen steg til en Høide, vi nu forbauses over, naar vi læse deres indbyrdes Brevvexling; især kjendte Hemming Gads Forbittrelse ingen Grændser. Der kan af hans Breve samles en mærkelig Urtekost af Tidsler og Giftplanter, som han slynger imod Kongen, hvor han kan; — thi han hader ham af inderste Hjerte og anseer ham for sin Dødsfjende; og dog har han intet andet Faktisk at bebreide ham, end hvad der er paavist i det Foregaaende og der stillet i det rette Lys. Man seer det allerbedst deraf, at da i Pave Julius den Andens Tid Alexander den Sjettes Band over Hemming Gad fornyedes som over den, der uden Ret indtrængte sig i Linkøpings Bispsembede, appellerede han fra den delegerede Dommer til Paven selv. I denne Appel giver han Kongen Skyld for al den Modgang, han har lidt, og fremdrager derfor Alt hvad han kan finde paa for at sværte hans gode Navn og Rygte. „Da der fordum" — siger han — „fortes Proces for Pavens Domstol imellem Kong Hans, Danmarks Konge, og Sverrigs Rigsforstander Sten Sture om Sverrigs Rige og andre Sager, saa greb Kongen til Vaaben, inden Dom var falden, og paaførte Sten Sture Krig i Forbindelse

„med de skismatiske Russer, den katholske Troes Fjender. Og endelig opnaaede han efter flere Nederlag ved Overenskomst Rigets Besiddelse paa den Betingelse, at han skulde lade Rigets Indbyggere beholde deres gamle Frihed, samt ubrødelig holde Kalmarrecessen i alle dens Punkter og Artikler. Dette lovede han med Ed og Brev Rigets Store og den menige Almue; men kort derefter undsaa han sig ikke ved at handle imod sine edelige Forsikringer, til ikke ringe Fare og Skade for sin Sjæls Salighed, idet han imod Landets Sædvane og Overenskomsten med Foragt for Rigets indfødte Mænd satte Fremmede og Udlændinger til Fogeder over Slottene og Lenene. Disse plagede den menige Mand paa det Grusomste og beskattede Rigets Indbyggere uskjelligen med Vold, ja Nogle pinte de med uhørte Marterredskaber og lode dem henrette imod Lov og Ret, uden at de enten havde bekjendt eller vare overbeviste om nogen Brøde. De skaanede hverken Kvinder eller Børn. Og hvad der er endnu afskyeligere og fordømmeligere: Kongen, der havde faaet Riget som anført og ladet sig vælge og krone imod Landets Lov, arbeidede paa at udrydde Evangeliets Forkyndelse og Christendommen af dette berømte Rige, hvisaarsag han sluttede og med sin Ed bekræftede et evigt Forbund med den romerske Kirkes ulydige Skismatikere Russerne, Christendommens Fjender. Derefter kaldte han Russerne til sig ind i Riget, viste dem større Ære end rette Christne og Rigets indfødte Mænd; og for at vinde deres Gunst, skilte han Sverrigs Krone ved to hundrede Mile Land i Længden og tyve i Breden. Kronens Rente førte han ud af Riget og lovede at give sin Datter til den moskovitiske Storfyrst Vasilius' Søn, at Forbundet imellem dem kunde blive desto fastere. Meget Andet gjorde han og lod sine Mænd gjøre, der til sin Tid og Sted skal blive godtgjort med Vidner og skriftligt Bevis. Over disse og flere grovere Stykker klagede den menige Almue for Rigets Store og erklærede gjentagne Gange, at de herefter ikke mere vilde eller kunde lide Saadant, og at om Rigens Raad ikke fandt paa Middel til at afvende det, vilde de selv ved Leilighed see dertil. Da Folkets Klager kom for Rigets Raad, gik dette til Kongen og bad ham med al Beskedenhed og Ydmyghed, at han vilde holde Recessen og regere Riget med indfødte Mænd. Men Kongen foragtede saadan kjærlig Paamindelse og forlod sig paa sin egen Magt og de skismatiske Russers Bi-

„stand, saa at han forlod sin egen Ægtehustru i Sverrigs Rige og slog sig i Selskab med en offenlig Skjøge, med hvem han seilede til Danmark for at samle en Hær, at han kunde tvinge Rigets Indbyggere til at gjøre sin Villie. Kort derefter kom han tilbage med en Flaade og hjemsøgte Riget med Rov, Brand og Mord, paa samme Vis som hans Fogeder, skaanede Ingen, hverken Kvinder eller Børn".

Det vilde være at vise al denne Løgn og disse vitterlige Fordreielser for megen Ære, om man vilde indlade sig paa en Gjendrivelse. Kun dette er værd at fremhæve, at selv et saa lidenskabeligt Had som denne Mands ikke har andet Faktisk at fremføre mod Kongen, end at han satte danske Mænd til Fogeder paa sine Regnskabslen, hvad Rigsraadet jo udtrykkelig havde berettiget ham til, at disse Fogeder plagede Folket utilbørligt, hvad der intet gyldigt Bevis er for, og at han havde sluttet Forbund med Russerne, hvilket Hemming Gad her giver den Vending, at Alt, hvad de russiske Sendebud sagde paa Stokholms Raadhus til Kongen, bliver til dennes virkelige Gjerninger og Indrømmelser; ja deres Paastand paa de „gamle Grændser" fordreies til, at Kongen har afstaaet dem et Par hundrede Mile af svensk Land. At Kongen tvertimod ifølge det svenske Rigsraads ovenfor anførte Skrivelse var paa Veien til Danmark for at søge Hjælp og Raad mod Russerne, da Sten Christersens Oprør nødte ham til at vende om, kan ikke have været Hemming Gad ubekjendt; men i Appellationen kom det ham kun an paa at gjøre Kongen saa sort for Paven som muligt ved at fremstille ham som en Forræder ikke alene imod sit eget Folk, men imod Christendommen, som han ved de skismatiske Russers Hjælp vilde udrydde af det rettroende Sverrig!

Denne Mand var Sjælen i det Mindretal, der beherskede det svenske Rigsraad og ledede Almuen; det var hans Mod, der holdt hans Medforbundne opret under alle Savn og Farer, hans Lidenskab, der drev dem fremad. Det kan ikke have været Andet, end at al denne Vrede og dette Had fra svensk Side har vakt tilsvarende Følelser i Kongens og hans tro Mænds Sind, saa at man maa kalde det en Lykke for Kong Hanses Minde i Historien, at han ikke mere kom til Magten i Sverrig. Den blodige Katastrofe viser sig tydeligt i Perspektiv. Og om det end ikke tør antages, at Kong Hans vilde have anrettet et stokholmsk Blodbad, saa vilde

dog vist mere end eet Hoved være faldet; thi at Kongen paany kunde eller vilde optræde saa mildt og forsonende i Stokholm som efter Seiren i 1497, det er mere end man kan tro om et Menneske.

Men et Folk kan ikke leve af lidenskabeligt Had alene. Fire Aar efter Kalmardommen var det svenske Folk saa træt af Savn og Lidelser, at Fredspartiet i Rigsraadet et Øieblik fik Overhaand, især da Sverrig mistede det Tilhold i de vendiske Stæder, det hidtil havde havt. Det kom da til nye Underhandlinger, der endelig førte til en Fredstraktat, vedtagen i Kjøbenhavn den 17de August 1509 mellem Kong Hans med det danske Rigsraad paa den ene, de sex fuldmægtige svenske Rigsraader paa den anden Side. Vilkaarene vare i Hovedsagen, at Sverrig skulde af Kronens Indtægter aarlig give Kongen 12,000 stokholmske Mark i Kobber, Jern, Sølv og Penge efter en bestemt Pengeværdi af de tre Metaller, og Dronningen 1000 Mark. Denne Afgift skulde erlægges paa Kalmar Slot inden hvert Aars St. Hansdag saa længe, indtil Sverrigs Riges Raad bestemte sig til at holde et Møde med de to andre Rigers Raad og da indtage enten Kong Hans som Konge over Sverrigs Rige eller hans Søn Christiern. Vil Sverrigs Raad holde dette Møde St. Hansdag 1510, skal det anmelde det for Kongen inden Jul, paa hvilket Møde da alle Klager og Ærinder mellem Kongen og de Svenske skulle endelig afgjøres, navnlig om Kalmar, Borgholm og Adelens konfiskerede Gods; men indtil dette Møde er sluttet, skal Kongen beholde Kalmar Slot, Øland med Borgholm, Sverrigs Rige derimod Kalmar By og Len, saaledes at begge Parter have uhindret Adgang med Tilførsel og Udførsel. Kommer det til Feide imellem Kong Hans og Lybekerne, maa der ikke gjøres disse nogen Tilførsel fra Sverrig, saalænge Feiden varer. Men om de nu vedtagne Fredsbetingelser ikke holdes, da skal Kongens Ret og Rettergang, som han har til Sverrig og dets Indbyggere, være ukrænket i alle Maader, — det vil sige, at Kalmardommen med Keiserens laudum og Achtserklæringen da skulle blive ved Magt. I et særskilt Aktstykke af 19de August 1509 paatoge de svenske Fuldmægtige sig desuden den Forpligtelse at søge udvirket hos Sverrigs Rigsraad, at om det kom til Feide imellem Kongen og Lybek, skulde alle lybske Kjøbmænd, ethvert lybsk Skib og alt lybsk Gods, der kom til Sverrig, arresteres Kongen til Bedste. Intet viser tydeligere, hvor stærkt

de svenske Sendebuds Ønske om at bringe en Fred tilbage med sig har været, medens de dog ikke have vovet at optage et saadant Tilsagn i Traktaten selv. Nogen Virksomhed af Sendebudene for at opfylde dette særskilte Løfte spores iøvrigt ikke. Selve Freden var Flertallet af det svenske Rigsraad tilbøieligt til at antage og traf allerede Anstalter til den første Udbetaling. Men inden denne skete, vexlede atter Partistillingen i Raadet og dermed Forholdet mellem Rigerne.

Sjette Afdeling.

Povel Laxmands Sag. Knud Alfsen og Henrik Krummedige. Hertug Christiern i Norge. Biskop Karl af Hammer. Erik Valkendorp Erkebiskop i Nidaros. Hertug Christiern som Regent i Norge.

Rystelsen fra Nederlaget i Ditmarsken sporedes ogsaa i Danmark, skjøndt svagest i dette Land. Povel Laxmands Sag hænger sammen med dette Nederlag, i det mindste som et Tilbageslag af Oprøret i Sverrig, der fremkaldtes ved Ulykken i Ditmarsken. — I sine Hovedtræk er denne cause célèbre bekjendt nok, især efter at Allen har gjort den til Gjenstand for en udførlig Fremstilling og Drøftelse i 1ste Del af sit store Værk*). Men jeg anseer det dog ikke for overflødigt, at tage Sagen for endnu engang.

Povel Laxmand var i Kong Hanses Tid den meest ansete Mand af Danmarks Adel; thi han var den rigeste og den, der beklædte det høieste Embede i Landet som Rigets Hovmester. Om hans Rigdom siger Hvitfeld: „Hr. Laxmand var en rig Mand, der samlede og kjøbte meget Gods; derover blev han forhadet af Høi og Lav, som gjerne skeer. Og havde ikke de Gode Mænd,

*) Allen, De nordiske Rigers Historie, I, 280 ff.; 651—655.

som Gjerningen gjorde, vidst Kongens Ugunst imod ham, havde de dem ikke den Gjerning understaaet".

Laxmand eiede, efter Hvitfeld, fem Sædegaarde, Sandholt og Nielstrup i Fyen, Asserbo i Sjælland, Valden i Halland og Aagerup i Skaane; endvidere ni hundrede Bondergaarde og fjorten Møller, saa at han af Jordbogen havde aarlig omtrent 4000 Tønder Korn efter nuværende Tondemaal, endvidere mellem tre og fire hundrede Tonder Mel, henved ni Læster Smor, syv og tredive Svin, elleve hundrede og en og tyve Faar og Lam, tre hundrede og en Gaas, sex hundrede og fire og tredsindstyve Høns, elleve Koer, elleve(?) Lax, en Læst Salt, 1833 Mark, der svarer til henved 3,700 Tønder Korn, da Vurderingsprisen i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede var 8 Skilling eller ½ Mark for Tønde Rug eller Byg. Dette var hans aarlige Indtægt af Bøndergodset, foruden de 5 Hovedgaarde. Desuden havde han i Pant Sølvesborg for 1300 Mark, Gøngeholm for 900 Mark. Dertil Besætningen paa Sædegaardene, og paa hans Len Krogen (nu Kronborg) og Sølvesborg. I Kjøbenhavn, Helsingør, Malmø, Landskrone, Lund, Sølvesborg, Halmstad, Helsingborg og Faaborg havde han en Gaard i hver Stad. Han eiede et Mærsskib og tre mindre Skibe. — At denne fyrstelige Rigdom maatte vække Misundelse og saa vidtstrakt Godsbesiddelse indvikle ham i mangfoldige Retstrætter, der fremkaldte Vrede og ond Omtale, var naturligt. Den almindelige Mening var ikke hans Uegennyttighed og Retfærdighed gunstig. Som Rigets Hovmester blev han brugt i de vigtigste Sager, baade i Fred og i Krig. Vi finde ham som den Ordførende paa Kongens og Rigsraadets Vegne ved Kalmarmødet 1495, han underhandlede med Arvid Trolle ved Lykaa 1497 og var en af Hovedanførerne paa Krigstoget i samme Aar mod Sten Sture; og ham tillige med Niels Boosen Grip, Jørgen Parsberg og Hans Bilde havde Kongen tidligt paa Foraaret 1502 betroet Anførselen over den Krigsmagt, han da vilde sende til Dronningens Undsætning paa Stokholms Slot. Ligeledes var han med som Næstbefalende paa Kongens eget frugtesløse Søtog til Stokholms Undsætning i Mai 1502 og førte Overbefalingen paa Flaaden, efter at Kongen paa Hjemreisen havde forladt den for at gaa forud til Kjøbenhavn. Strax efter finde vi ham i Kjøbenhavn. Han var Onsdag den 22de Juni hos Kongen paa

Slottet. To Adelsmænd, Ebbe Strangesen og Bjørn Andersen, holdt Øie med ham i det da endnu tilværende Høibrostræde. Da de saa ham komme gaaende fra Slottet, ilede de ham imøde paa Høibro; Ebbe Strangesen stødte ham sin Daggert i Livet, hvorpaa de styrtede den halvdøde Mand fra Broen med de haanende Ord: „da Du hedder Lax, saa svøm nu som Din Art er". Uantastede gik Gjerningsmændene bort, og heller ikke senere bleve de dragne til Ansvar. Mordet skete paa Høibro, eller paa Slottets Grund; var det skeet inde i Høibrostræde, i Byens Retskreds, vilde Borgermestere og Raad sikkert have forfulgt Gjerningsmændene med al Iver. Thi Byernes Magistrater vaagede nidkjært over Byprivilegierne, og Borgerne toge Brud paa Byfreden som en Fornærmelse imod Alle. Men nu blev Gjerningen gjort udenfor Byens Grund, saa Forfølgelsen skulde være udgaaet fra Befalingsmanden paa Slottet; her forholdt man sig imidlertid ganske stille. Dette viser, at om Kongen ikke har befalet eller tilskyndet Morderne, saa har hans Vrede imod Laxmand dog dengang været bekjendt i det mindste paa Slottet og blandt Adelen, — med andre Ord: Kongens Vrede imod den tidligere saa høitbetroede Mand maa hænge sammen med det sidste Tog til Stokholm. Ældre tør man ikke gjøre den, thi vel maatte Laxmands Fætter Oluf Stigsen (Krognos) i Oktober 1501 med tre Tylvter Ed rense sig for Rygtet om, at han i det foregaaende Aar, strax efter Nederlaget i Ditmarsken, havde paa Sølvesborg deltaget i Stemplinger mod Kongen*). Men Laxmand nævnes ikke ved denne Leilighed; og om dog nogen Mistanke dengang er falden paa ham, maa Kongen antages at have opgivet den, siden han i Foraaret 1502 betroede ham en saa vigtig Tillidspost. Men selve Gjerningen, Stedet, Gjerningsmændenes uantastede Fred gjør den Paastand høist usandsynlig, at Kongens Vrede først skulde være opkommen efter Laxmands Død. Strax efter Gjerningen skal Kongen dog ikke have viist nogen Uvillie imod den Dræbte, men tvertimod ved Begravelsen i Helsingørs Kirke have gjort ham al sømmelig Ære, efter hvad Laxmands Datter sagde i et mange Aar derefter skrevet Indlæg. Men efter Begravelsen fremtraadte Kongen som Povel Laxmands Anklager. Han mødte personlig paa Sjællandsfar Landsthing den 29de

*) Brasch, gamle Eiere af Bregentved, Bilag 3, p. 552.

Juli 1502 og lod forkynde sin Klage over, at Povel Laxmand „havde med Brev og Bud opreist Sverrigs Riges Indbyggere imod Hans Naade og alt Danmarks Rige med Avindskjold, og beskyldte ham for et fuldt Forræderi". Derfor havde Kongen, som Landsthingsbrevet siger, allerede lagt Beslag paa alt hans Gods, indtil Dom var faldet; og nu tilbød han lydelig paa Thinge, „at vilde Povel Laxmands Arvinger eller Nogen paa hans Vegne staa Hans Naade til Rette for den store Skade og Fordærv, som Hans Naade og Danmarks Rige havde fanget af saadan Opreisning", saa vilde Kongen hæve Beslaget. Derefter standsede Sagen for Landsthinget, og Kongen indbragte den for Rigsraadet, som man seer af det følgende Aktstykke, der nok fortjener at kjendes i sin Helhed:

„Vi Hans, m. G. N. Danmarks, Sverrigs, Norges Konge o. s. v., Børge, af samme Naade Erkebiskop i Lund, Sverrigs Primas og Pavens Legat, Johan Jepsen, Niels Stygge, Niels Clausen, Jens Andersen, af samme Naade Biskopper i Roskilde, Børglum, Aarhus og Odense, Sten Bilde, Niels Eriksen, Henrik Knudsen, Niels Høegh, Markvard Rønnov, Predbjørn Podebusk, Jørgen Parsberg, Riddere, Jørgen Marsvin, Peder Brockenhus, Oluf Mortensen, Niels Hack, Jørgen Rud, Henrik Aagesen og Hans Bilde, Væbnere, Danmarks Riges Raad, gjøre Alle vitterligt, at Aar efter Guds Byrd Tusind Fem Hundrede paa det Andet, St. Wilhadi episcopi et confessoris Dag (8de November 1502) næst efter at Hr. Povel Laxmand, som Vor Hovmester var, død og afgangen var, da vare vi forsamlede paa Raadhuset i Kjøbenhavn at traktere og forhandle i Rette de Gjerninger, som fornævnte Hr. Povel Laxmand haver gjort imod Os Kong Hans og deslige imod os Hans Naades Raad og menige Danmarks Indbyggere. Og adspurgte Vi først fornævnte Hr. Povel Laxmands næste Frænder, som vare Os elskelige Hr. Oluf Stigsen, Ridder, Herman Fleming og Abraham Eriksen, som forskrevne Hr. Povel Laxmands Datter da fæstet havde; da svarede de, at de ei vilde forsvare Hr. Povel Laxmands Gjerninger i nogen Maade; men kunde de svare noget Godt for hans Børn, da vilde de det gjøre. Siden toge vi Sagen for os, i Rette at forhandle; og forfore vi først, at han havde stemplet os Kong Hans paa

„for alt Sverrigs Riges Raad, at de ei skulde være Os hørige og lydige, eftersom dem burde at være deres rette Herre og Konge. Dertil forfore vi, at han havde sendt og skikket Os Kong Hans under Øine og til det Argeste sit Bud hemmelig ind udi Stokholm til Vore Fjender og utro Undersaatter. Desligeste forfore vi og, at fornævnte Hr. Povel Laxmand havde stemplet og sagt iblandt Vore gode og tro Mænd her i Danmark, at Vi skulde være Danmarks Rige en skadelig Herre og Konge, med andre flere uhørlige Gjerninger, som ingen tro Mand bør at gjøre sin rette Herre og Konge og sit eget fædrene Rige. For hvilke Sager Vi Kong Hans begjærede Lov og Ret, paa det at Ingen efter denne Dag skulde saa djærves til at gjøre imod sin Herre og Konge, som fornævnte Hr. Povel Laxmand gjort havde. Da sagde vi fornævnte Børge etc., og alle vore kjære Medbrødre Danmarks Riges Raad, at vor kjæreste Naadige Herre høibaarne Fyrste Koning Hans etc. haver været os og alt Danmarks Rige en tro og huld Herre, og at det er uhørligt, at vi skulde tilstede og lide, at saadanne Gjerninger, som Hr. Povel Laxmand gjort haver imod Hans Naade, skulde blive upinte, saa at Hans Naade skulde der ingen Vandel fange for; og derfor have vi Alle endrægteligen fuldbyrdet og sagt af for Rette, at for saadan stor fordærvelig Skade, som fornævnte Hr. Povel Laxmand haver gjort og tilvendt vor kjæreste naadige Herre og alle Danmarks Indbyggere, som for er rørt, bør Hans Naade at nyde og beholde til Opretning alt Hr. Povel Laxmands Gods, Jord og Løsøre, i hvad det helst er eller nævnes kan, saa langt som det kan række, til evig Eiendom, endog det er ikke nær Fyldest for saadanne Gjerninger, Skade og Fordærv, som fornævnte Hr. Povel Laxmand gjort haver og forskrevet stander. Givet Aar, Dag og Sted, som forskrevet staaer, under Alles vores Sekreter og Indsegl".

Efter denne Rigsraadsdom optoges atter Sagen for alle Herredsthing i Sjælland, derefter for det første Landsthing efter Paaske, den 26de April 1503. Adelsmanden Niels Henriksen førte Sagen paa Kongens Vegne; han havde tilbudt paa alle Herredsthing og gjentog det nu paa Landsthinget, at Kongen vilde give Povel Laxmands Gods fri, dersom den Afdødes Arvinger, Frænder, eller nogen Anden vilde paatage sig Forsvaret og stande Kongen til Rette for saadanne Sager. Navnlig rettede han paa Landsthinget sin

Opfordring til Herluf Skave og Oluf Daa, som da tilstede vare; men Ingen vilde svare eller gjøre Ret paa Laxmands Vegne, hvorfor Kongens Prokurator forlangte Dom. Denne kunde efter Rigsraadsdommen ikke komme til at lyde anderledes, end som Landsthinget nu afsagde den: „Da, efter saadan Rettergang og lovlig Forfølgning, mæltes Freden af fornævnte Hr. Povel Laxmand for Avindskjold og Forræderi imod sin rette Herre og Konge". — En lignende Retsforfølgning maa være foregaaet baade i Fyen og i Landene østfor Øresund med Hensyn til Laxmands Gods i disse Landskaber; men vi have nu kun Domsakten fra Sjællandsfar Landsthing. Den praktiske Virkning af Dommen blev, at det hele rige Arvegods konfiskeredes til Skadeserstatning for Kongen, saa at Laxmands Søn og Døttre af første og andet Ægteskab mistede Alt, endog deres Mødrenegods, fordi Laxmand sad i uskiftet Bo med sine Børn, medens hans tredie Hustru, med hvem han ikke havde Børn, beholdt sit Gods. Datteren Elsebe siger: „den Tid, min Fader døde, var jeg 16 Aar gammel; da havde en God Mand af Sverrig, som hed Abraham Erikssen (Gyldenstjerne), fæstet mig; — — — og lagde Kong Hans ham for, at han skulde overgive mig; thi Kong Hans havde selv været hans Bud til min Fader, medens jeg var rig. Men han vilde ikke forsmaa mig i min Fattigdom. Siden havde min Broder og jeg ikke mere, end han (Abr. Erikssen) klædte baade ham og mig i, af Alt det, vi havde i Danmark, saa længe han levede, Gud glæde hans Sjæl i den evige Salighed".

Disse Ord forekomme i det omtalte Indlæg til, formodenlig, Kong Christian den Tredie af Fru Else Laxmand, Abraham Erikssens Enke, altsaa vel en 40 Aar efter Faderens Død. At Datteren mener, at hendes Fader var uskyldig, Kong Hanses Klage urigtig og Rigsraadets Dom uretfærdig, kan man ikke undres over, og heller ikke over hendes og hendes Slægts Bestræbelser for at vinde i det mindste noget af Faderens rige Gods tilbage. Dette mislykkedes i Kong Hanses og Christiern den Andens Tid; men da Kong Frederik den Første havde fortrængt sin Brodersøn fra Danmarks Trone, var Stemningen hos de nye Magthavere gunstigere for Laxmands Arvinger. Faderens Gods kunde Kong Frederik vel ikke skaffe Sønnen Povel Laxmand og Fru Else tilbage: at omstøde Rigsraadets Dom lod sig ikke gjøre, og Godset var

for største Delen solgt eller bortskænket af Kong Hans; men da Rigsraadets Dom ikke udtrykkelig taler om Arvingernes Mødrenegods, og da dettes Konfiskation unægtelig var det, der haardest stødte an mod danske Retsbegreber, gav Kong Frederik Laxmands Børn Asserbo Gaard og Gods som Erstatning for Moderens Gods; og ved Kongens Dom af 13de December 1526 tildømtes det mødrene Gods, hvor det laa i Danmark, formelig Arvingerne, imod at disse gav skriftlig Afkald paa deres Faders Gods. Retstrætter om dette Laxmandske Gods forefaldt endnu langt hen i Kong Frederik den Andens Tid.

Rigsraadets og Kongens Forhold i denne Sag har nu snart i fire Aarhundreder været ganske ulige bedømt her i Danmark. Den hele Fremgangsmaade mod Laxmand er angreben som lovstridig og som uretfærdig; men den har ogsaa bestandig fundet dem, der, støttende sig til Kong Hanses bekjendte Ærlighed og Mildhed, ikke have villet tro ham i Stand til en saa himmelraabende Uretfærdighed som at opdigte Beskyldningen for Høiforræderi og ved en Ed at aftvinge eller aflokke Rigsraadet en aabenbar uretfærdig Dom, saaledes som den hidsige katholske Kamphane Poul Eliesen beskylder ham for*). — Det er om to Spørgsmaal, Striden dreier sig: var Fremgangsmaaden tilbørlig? og var Povel Laxmand virkelig skyldig? At Anklagen først reises efter Mandens Død, at der, saavidt man kan see, ikke føres noget egenligt Bevis for dens Sandhed, men at Arvingerne opfordres til at modbevise den og staa til Rette i den Afdødes Sted, om de vilde beholde Godset, og at Rigsraadet dømmer efter Anklagen, da ingen af Arvingerne tør paatage sig Forsvaret paa saadanne Vilkaar, synes os at være

*) Dersom det var sikkert, at den Ebbe Strangesen, der i et Aktstykke af 1502 nævnes som Medlem af Rigsraadet (Aarsberetn. fra Geheimearch. IV, p. 309) var Povel Laxmands Banemand, vilde hans Optagelse strax efter Dommen være et Tegn paa, at Kongen og Raadet virkelig have været overbeviste om Laxmands Brøde. Havde man ikke anseet Drabsmanden for fuldkommen retfærdiggjort, havde han ikke faaet en saa høi Tillidspost. Navnlig havde vel Oluf Stigsen, Laxmands nærmeste Slægtning og Værge for hans Børn, ikke fundet sig i, at Banemanden sattes ved hans Side i Raadet, havde han ikke erkjendt Retfærdigheden af Raadets Dom over den Dræbte. Hvilken Anden end Banemanden kan den Ebbe Strangesen være, der her nævnes som den Sidste i Raadet?

en bagvendt, ja oprørende Proces. Men det er vel at mærke, at her var Tale om en Majestætsforbrydelse, der er behandlet ikke efter dansk Lov og Ret, men efter „Keiserloven", saaledes som tre Aar senere Sagen imod de svenske Rebeller ved Kalmardommen af 1ste Juli 1505. Efter denne Lov var Fremgangsmaaden imod Povel Laxmands Arvinger korrekt, som den ogsaa erklæredes for ved et Laudum af det tydsk-romerske Riges Kammerret, hvem den forelagdes til Prøvelse. Det er imidlertid ikke at undre sig over, at Romerrettens Majestætsproces, der var indrettet paa at finde den Anklagede skyldig og at straffe den Dømte, levende eller død, paa det Strengeste, ikke kunde forenes med dansk Retsbevidsthed, især da Romerretten ikke udtrykkelig nævnes i Dommen. Men saaledes er det gaaet ved alle Majestætsprocesser her i Landet. Og nu her i Laxmands Sag, at Anklagen reises mod den døde Mand, og Straffen rammer hans uskyldige Arvinger! — Kong Hans har i denne Sag ligefrem fulgt sine studerede Juristers Raad, vistnok navnlig sin Sekretærs eller Kantslers Jens Andersens, der fik Del i Byttet, fordi han skal have hjulpet Kongen i denne Sag, og som omtrent ved samme Tid blev ved Kongens Hjælp Biskop i Odense, i hvilken Egenskab han sad i Rigsraadet, da dette fældede Dommen af 8de November 1502.

Dog, Hovedspørgsmaalet er ikke det om Processens Forsvarlighed, men om Dommens Retfærdighed i og for sig. Var Povel Laxmand virkelig skyldig i de tre Forbrydelser? havde han virkelig opægget det svenske Rigsraad imod Kongen? — havde han havt sit hemmelige Bud i Stokholm hos Kongens Fjender? — havde han sagt, at Kong Hans var en skadelig Herre for Danmark, altsaa vist et fjendsk Sind imod ham? — Det Første er det vanskeligt at tro, i det mindste i den Almindelighed, som Dommen antyder. Der er et Vidnesbyrd af 16de Juli 1512 af de svenske Biskopper Matthias af Strængnæs og Otto af Vesteraas, at Laxmands Svigersøn Abraham Eriksen nu i Stokholm havde adspurgt det samlede svenske Rigsraad, om Nogen af dem havde hørt af Sten Sture, at Povel Laxmand havde været i Raad, Daad eller Stempling med ham til at opsætte sig mod Kong Hans, hvortil der svaredes, at de tvertimod havde hørt Hr. Sten edelig forsikre Povel Laxmands Uskyldighed i denne Henseende. Og Aaret efter, da de samme to Biskopper vare med syv andre Medlemmer af

Sverrigs Rigsraad i Kjøbenhavn som Sendebud i Anledning af Fredsunderhandlingerne, forlangte og fik Abraham Eriksen en ny Erklæring af 9de Juli 1513, hvorved de bevidnede, at de aldrig kunde formærke Andet, end at Povel Laxmand var Kong Hans en tro Mand, og at de ofte havde fornummet, at Hr. Sten og hans Medfølgere satte hverken Tro eller Love til ham i Henseende til Opstanden mod Kongen. Disse Vidnesbyrd gjøre det uantageligt, at der skulde have været nogen ligefrem Aftale mellem Laxmand og Sten Sture, hvad Dommen af 8de November jo heller ikke siger. Mistænkeligt er det vistnok, at i de syv sammensvorne svenske Herrers Forbundsbrev i Vadstena af 1ste August 1501 (ovenfor S. 193) forpligtede de sig til, at Kalmar Reces skal „holdes ved Magt over disse tre Riger, hvad enten Kong Hans bliver vor Konge eller ei", — ret som om de ogsaa tænkte at udvide deres Virksomhed til Danmark. Thi dette forudsætter, synes det, at de formodede sig Samstemning derfra. Men dette Vink er dog for ubestemt til at omstøde de to ovennævnte Vidnesbyrd. Indtil nærmere Oplysning findes, bør det altsaa antages, at den første Klagepost ikke har været tilstrækkelig begrundet. Anklagen har maaske sin Grund i uforsigtige Ord af Povel Laxmand ved en af de mange Underhandlinger, Ord, som Svigersonnen mistænkte Erik Trolle og Ærkebiskop Jakob Ulfsen for at have meddelt Kongen, hvad Erik Trolle dog bestemt fralagde sig. Derimod drister jeg mig ikke til, at frikjende Povel Laxmand for den anden og tredie Anklage. Bevis foreligger vel ikke; men to Omstændigheder vække Mistanke: Laxmand udnævntes den 13de Marts 1502 til Befalingsmand over den Styrke, der skulde afgaa til Stokholms Undsætning; men dog førte Kongen selv først Undsætningen i Mai — og kom da for sildigt! Har Laxmand gjort et mislykket Forsøg i Marts? har han forhalet Undsætningen saa længe, indtil det blev for sent? — og har han ikke virkelig givet Hemming Gad, der kommanderede mod Stokholms Slot, et Vink? Fra Hemming Gad have vi ingen Udtalelse i denne Sag. Hans Had til Kong Hans var saa heftigt, at selv om han har faaet et Bud fra Laxmand, saa at han kunde kjende Retfærdigheden af Kongens Klage, gaaer man ham ikke for nær ved at tro ham istand til at tie, for at der kunde blive en Plet heftende paa Kongens Ære. Men især vækker den overilede Storm paa Stokholms Slot den 29de April

1502 Mistanke. Hemming Gad kunde da ikke være ubekjendt med, at Slottet laa paa det Yderste, saa at dets Dage og Timer vare talte. Det seer virkelig ud, som om Nogen havde ladet ham vide, at han maatte skynde sig, da Undsætningen ikke kunde forhales længer.

Og hvad den sidste Anklage angaaer, de onde Ord og det fjendske Sind imod Kongen, da er der ingen Grund til at tvivle om dens Rigtighed. Rigsraadets Medlemmer kunde ikke være uvidende om hvad der, som det hedder i Dommen, var sagt af Laxmand mellem de Gode Mænd i Danmark, saa at Dommen selv her bliver et Vidnesbyrd imod ham. Disse to Anklager røre det svenske Rigsraads Vidnesbyrd fra 1512 og 1513 slet ikke ved; men hvor Romerrettens Proces i Majestætssager fulgtes, vare de to Punkter, ja alene det sidste, tilstrækkelige til at fælde Laxmand; thi efter Romerretten er det Majestætsforbrydelse ikke alene at føre Vaaben imod Staten, men ogsaa at sende Fjenden Bud eller Brev, eller give ham Tegn, ligesom det ogsaa er Majestætsforbrydelse, om Nogen viser et fjendsk Sind imod Staten eller Fyrsten.

Den almindelige Mening strax efter Laxmands Død og Dom var ogsaa for Kongen, imod den Dræbte. Ikke alene i Danmark*), men ogsaa i Udlandet gik der Rygte om dennes Brøde. Den navnkundige Hædersmand Albert Krantz, der jo stod uden nogensomhelst personlig Interesse i denne Sag og sluttede sit historiske Skrift om Danmark med Dronning Christines Sammenkomst med Kurfyrstinden, altsaa i Aaret 1504, er den Historieskriver, hvis Fremstilling staaer Laxmands Undergang nærmest. Krantz siger: „Snart blev det Kongen bekjendt, at der var en hemmelig Forstaaelse imellem Stormænd i begge Riger" (Danmark og Sverrig 1502), „der sendte hinanden Bud og lagde Planer om et stort Forræderi mod Kongens Liv og Stilling (caput). Da han erfarede dette, lod han som om han Intet vidste, men sørgede dog med større Forsigtighed for sin Sikkerhed ved Vagt om sin Person.

*) Erik Ottesen (Rosenkrandses) Brev til Kong Hans d. d. Mariager 5te September 1502: — — „er der nogen Skyld paa Færde med Hr. Laxmand, som det siges og Rygtet gaaer, da haaber jeg til Gud, at hun (hans Enke) er der uskyldig udi". Vedel Simonsen, Samlinger til Elvedgaards Historie, I, p. 60.

Deraf opkom en heftig Strid mellem Kongens Hovmester, der sagdes at være Medvider, ja Hovedmand i Forræderiet mod Kongen, og en anden Adelsmand. Denne havde faaet Nys om Kongens Mistanke imod Hovmesteren, og troede at gjøre Kongen en stor Tjeneste ved at rydde den Mand af Veien, paa hvem der hvilede en Anklage for saa stor en Forbrydelse. Han dræbte ham derfor ved Slotsbroen. De, der saa det, forbausedes ved en saa høitstaaende Mands Fald, men vidste ikke, om det skete efter Befaling, eller om Gjerningsmanden handlede af egen Drift. Men da Kongen ikke længe efter gav Drabsmanden Sikkerhed, troede Alle, at Gjerningen ikke var gjort uden Kongens Vidende og Villie. Den Dræbtes Slægt kom i heftig Bevægelse; men da de mærkede, at den almindelige Mening erklærede ham for dræbt med Rette, sloge de sig til Ro ved hvad der var skeet. Derefter fulgte saadanne Bevægelser i Rigerne, at det synes ikke utroligt, at Ridderen har staaet i Ledtog med" (sensisse cum) „Fjenderne om at styrte den Konge, hvis Hovmester han var". — Saavidt Albert Krantz.

Man fortæller, at da Kong Hans elleve Aar derefter laa paa sit Yderste, skal han tre Gange have udraabt Laxmands Navn; og man har udtydet dette som et Tegn paa Anger, altsaa som et Tegn paa, at han har baaret paa Bevidsthed om en Brøde i denne Sag. Men om og Anekdoten er sand, kan Udraabet ligesaa godt forklares som en fornyet Anklage mod Laxmand. Har det hele stormfulde Liv gaaet forbi den døende Konges Blik, og har han da med Smerte tænkt paa, at var Stokholm bleven undsat i rette Tid, vilde Nordens Historie have vendt sig anderledes end det skete, da kan en bitter Følelse imod den Mand, han gav Skyld for Ulykken, let have afpresset ham Udraabet. — Man tør derfor i denne Sag ikke saa afgjort, som det ofte er skeet, tage Parti mod Kongen og Rigsraadet. Dettes Dom maa have Formodningen for sig, indtil man godtgjør Anklagens Grundløshed i alle tre Punkter.

Stærkere var Rystelsen efter Nederlaget i Ditmarsken i Norge. Ogsaa der kom den som et Tilbageslag af den voldsomme Bevægelse i Sverrig. I Norge havde altid været et svensk Parti. Vi saa det, da Kong Christiern stred med Karl Knudsen om Norges

Krone; og efter Kong Christierns Død var det fra Norge der udgik Forsøg paa fuldstændigt at sprænge Unionen. Denne Fare afvendtes vel, og Halmstadsrecessen af 1ste Februar 1483 sikrede Kong Hans Besiddelsen af Norges Krone; men det kan ikke undre os, at det nationale Parti i Norge var misfornøiet over Meget af det, der skete i Kong Christierns Tid, og at de indfødte Stormænd saa skjævt til de Fremmede, der fik Len og vandt Gods i Norge. Vi mindes, hvor grusomt Hanseaterne huserede i Bergen 1455, uden at Norges saa dybt krænkede Statshøihed fik nogen Opreisning; vi mindes, at Norges Krone mistede sine Skatlande Orkenøerne og Shetlandsøerne; vi glemme ikke, at Norges Næringsvirksomhed var et Bytte for de fremmede Kjøbmænd fra de vendiske Stæder, og at Kongen i sin Afhængighed af disse ikke var i Stand til at aabne Norges Hovedhavne for de andre handlende Folk; og heller ikke til at opretholde Ro og Sikkerhed i de norske Farvande. Disse Klager vare vel grundede; men det menige Folk savnede maaske allermest en øverste Regering i Landet selv, saa at det var overladt til Lensmændenes, de fremmedes og de indfødtes, og deres Fogeders Vilkaarlighed. Thi at bringe Klagerne for Kongen, som maatte søges et eller andet Sted i hele Norden, kunde selvfølgelig kun skee i ganske enkelte Tilfælde; og den norske Almue fandt ingen Engelbrekt, ligesaa lidt som denne vilde have fundet en saa talrig og sammensluttet Almue at reise i Masse som Dalekarlene og den øvrige svenske Bondestand. Misfornøielse manglede ikke i Norge; men den viste sig hos Almuen langt mindre som en politisk end som en social Løftestang, idet de hyppigt forefaldende stedlige Uroligheder, de mange Drab og andre Voldsomheder især gik ud over Fogederne, naar de krævede Bondens skyldige Ydelser. Især i det sydlige Norge spores denne Misnøie, der, naar den æggedes fra Sverrig og fandt en anseet Fører, nu og da vel kunde slaa ud i Lue, men aldrig fandt Brændstof nok til at blive en saadan fortærende Brand som i Sverrig.

Maaske var dog den for Kong Hans saa kritiske Periode strax efter Nederlaget i Ditmarsken gaaet hen uden almindelig og farlig Bevægelse i Norge, havde ikke det personlige Fjendskab mellem de to mægtigste blandt de verdslige Stormænd, Knud Alfsen og Henrik Krummedige, aabnet de svenske Insurgenter Leilighed til at berede Kongen alvorlige Farer ogsaa i Norge og saaledes

sprede hans Kræfter. Begge disse Mænd vare fødte i Norge, altsaa Nordmænd; men Begges Slægter havde kun fra henimod Midten af det 15de Aarhundrede havt Plads i Norge. — Knud Jensen af den svenske Adelslægt, der førte tre Roser i Vaabenet, var først ved et rigt Giftermaal draget til Norge. Hans Søn Alf Knudsen var i Christiern den Førstes Tid en heftig og mægtig Modstander af den Hartvig Krummedige, der var Hovedmanden for det danske Parti og den, Kongen fornemlig kunde takke for sin norske Krone. Alf Knudsens Søn, Knud Alfsen, var nu i Kong Hanses Tid maaske den største Godseier i Norge og ved sin første Hustru, Datter af den i Sverrig indvandrede danske Adelsmand Erik Eriksen Gyldenstjerne, Datterdatter af Kong Karl Knudsen, tillige Godsbesidder i Sverrig; i hans Sønners Aarer blandedes saaledes norsk, svensk og dansk Blod. Knud Alfsen, der indtil Kong Hanses Seirsaar nød Kongens Gunst og i nogle Aar havde Norges Hovedslot Agershus med de tilliggende Landskaber som Len af Kronen, havde arvet sin Faders Had til Krummedigerne og stod nu som en Fjende af Hartvig Krummediges Søn Henrik. Krummedigernes oprindelige Hjem var Holsten; derfra havde de erhvervet Gods og Stilling i Slesvig. Erik Krummedige stod i den lange Kamp om Slesvig mellem Kong Erik af Pommern og de sidste schaumburgske Grever paa Kongens Side. Eriks Søn var Hartvig, hvis Søn Henrik nu som Lensmand paa det stærke Bahus blev Forkæmperen for Kong Hanses Herredømme i Norge. Henrik Krummedige havde ved sit første Ægteskab erhvervet stort Jordgods i Norge, og blev ved sit andet Ægteskab, med Anna Jørgensdatter Rud, tillige Herre over betydelige Godser i Danmark, saa at han gjaldt for en af de rigeste Herrer i Norden. Ved sin Rigdom, som han stadig forøgede ved Erhvervelse af nyt Jordgods, var han fra sin Plads paa Bahuses Klippefæstning fuldkommen Knud Alfsens Ligemand, og i Forstand, Virksomhed — man kan maaske tilføie: Beredvillighed til at bryde sit Ord, naar det hindrede ham i at benytte det gunstige Øieblik, — upaatvivlelig hans Overmand. Begge vare de tappre Krigsmænd, i Besiddelse af stor Indflydelse paa Almuen, lige villige til at tale den tilrette og til at tvinge den med blodig Vold.

Agershus staaer endnu; dengang laa intet Christiania ved Fæstningens Fod, men kun Byen Oslo i dens Nærhed, en mindre

By end Bergen og Trondhjem, men dog som Bispkopssæde den vigtigste i det Søndenfjeldske. Bahus ligger nu i Ruiner ved Toppunktet af Gøtaelvens Delta Hisingen. Tæt ved Slottet ligger Byen Kongehelle, dengang endnu paa Norges Grund; thi Gøtaelvens sydlige Arm gjorde saa godt som helt Grændseskjæl mellem Sverrig og Norge. Kun ved en smal Landstrimmel langs med Elvens sydlige Arm berørte Sverrig dengang Havet ved Elvens Udløb. Ved den sydlige Flodarms venstre Bredde havde Sverrig sit Grændseslot Elvsborg, hvorfra Afstanden ikke var lang til den nordligste danske Fæstning, Varberg i Halland. Den nærmeste svenske By var tidligere Lødese — Gøteborg var endnu ikke anlagt — eller Gammel-Lødese ovenfor Bahus ved Elvens venstre Bred, hvorfra Indbyggerne efterhaanden flyttede ned til Ny-Lødese ved Elvsborg, efter at Bahus var anlagt i det 14de Aarhundredes Begyndelse til Herredømme over begge Elvens Arme. Paa Vestsiden af den dybe Indskjæring i det sydlige Norge, vi nu kalde Christianiafjorden, var det betydeligste Sted Tønsberg, tilligemed Oslo det andet Hovedpunkt for de vendiske Stæders Handel, især Rostokernes. Disse Egne bleve Skuepladsen for den heftige Kamp i Norge, der udbrød samtidigt med Sturernes Oprør i Sverrig og nær havde kostet Kong Hans Norges Krone.

Indtil 1498 havde Knud Alfsen nydt Kongens Tillid; derefter svækkedes denne, — vi vide ikke af hvad Grund. Kongen fattede Mistro til ham; Knud Alfsen maatte overgive Agershus til den danske Adelsmand Peder Griis, medens Henrik Krummedige paa Bahus fremdeles var Kongens høitbetroede Mand, den faste Støtte for hans Herredømme søndenfjelds og i det tilgrændsende Vestergøtland. Knud Alfsen, der ogsaa havde Gods i Sverrig, vendte sig til dette Land og traadte i nøie Forbindelse med Sturerne og deres Tilhængere. Vi finde ham ved deres Side paa Kong Hanses Herredag i Stokholm i Foraaret 1501, samt i Vadstena i August, hvor han indtraadte i Hemming Gads Sammensværgelse og fik Tilsagn om et svensk Len ved Norges Grændse. Han var med at undsige Kongen, hvorfor denne paa Hjemreisen befalede Henrik Krummedige at lægge Beslag paa alt Knud Alfsens Gods og behandle ham som Kongens Fjende. Ogsaa i Dalarne see vi ham ved Sten Stures Side virksom for at opægge Almuen mod Kongen. Endnu i samme Aar forsøgte han et Indfald i

Norge, men maatte vige for den forenede Modstand fra Bahus, Agershus og Tønsberg. Næste Aar gjentog han Angrebet, nu kraftigt understøttet af de svenske Insurgenter, navnlig af Aage Hansen i Vestergøtland. Peder Griis maatte overgive Agershus, og Henrik Krummedige indeslutte sig paa Bahus, som han kun med yderste Nød forsvarede imod den fjendtlige svensk-norske Overmagt. Stillingen blev saa meget farligere som Befalingsmanden paa Elvsborg Erik Eriksen Gyldenstjerne, Knud Alfsens Svoger, efter nogen Vaklen ogsaa svigtede Kongens Tillid og med sin vigtige Grændsefæstning gik over til Insurgenterne. Kongen selv fastholdtes i Danmark ved Forberedelserne til sit Søtog for at undsætte Stokholm, og i Mai og Juni ved dette Tog selv. Saa mislig var Stillingen, at han tilbød sin Broder Frederik, der jo ogsaa var og kaldte sig en Arving til Norge, Halvdelen af dette Rige, om han nu vilde staa ham bi til Opstandens Underkuelse; men Hertugens Fordring om Halvdelen af den Indtægt fra Norge, Kongen havde oppebaaret i de sidste ti Aar, var for stor, ja umulig for Kongen at indrømme i et Øieblik, hvor han maatte samle alle Kræfter imod de Farer, der allevegne omgave ham. Kong Hans overdrog derfor til sin Søn Christiern at bekæmpe Oprøret i Norge, medens han selv søgte at undsætte Dronningen. Den unge 21aarige Kongesøn førte da i Sommeren 1502 en Del af den i Danmark samlede Magt til den vestlige Krigsskueplads, undsatte det haardt betrængte Bahus, angreb Elvsborg, som Erik Eriksen overgav saa godt som uden Modstand, og tilbageslog heldigen et Angreb af Aage Hansen og Knud Alfsen, der ved Elvsborg overfaldt hans Leir, hvor Vagttjenesten blev uforsvarlig slet besorget, saa at Aage Hansen med sit Rytteri først vakte de Danske af deres dybe Søvn. Og havde den ridderlige Aage Hansen ikke i Overrumplingens Øieblik ladet sin Trompeter blæse, fordi det, som han sagde, ikke sømmede sig at overfalde en Kongesøn sovende, er der al Grund til at tro, at Seiren var bleven Angribernes. Nu bleve de efter en haard og blodig Kamp drevne ud af Leiren igjen og formaaede ikke at hindre Prindsen, der afbrændte og ødelagde Elvsborg, i at falde ind i Vestergotland og ligeledes ødelægge Slottet Øresten. Mytteri mellem de hvervede Krigsfolk nødte ham til at vende tilbage. — Da Henrik Krummedige saaledes havde faaet Luft og var sat i Stand til at gaa over til An-

greb, vendte han sig mod Tønsberg, som strax faldt i hans Hænder, og angreb derefter Agershus. Med ham var blandt andre Høvdinger Biskop Johan Jepsen af Roskilde. Knud Alfsen ilede til for at undsætte Agershus; men han maa ikke have følt sig stærk nok til at vove et Slag; thi han søgte Underhandlinger og forlangte Leide til en Samtale med de kongelige Anførere. Dette Leide fik han af Biskopperne af Roskilde og Oslo, Provsten ved Mariekirken i Oslo, der ifølge sit Embede var Norges Riges Kantsler, Henrik Krummedige og flere tilstedeværende danske og norske Rigsraader. Sammenkomsten fandt Sted den 18de August 1502 paa et af Henrik Krummediges Skibe; men i Stedet for at underhandle, kom de i Skænderi; det ene Ord tog det andet; Knud Alfsen tillod sig nærgaaende Ord om Kongen; snart vare Sværdene af Skeden, — og Enden blev, at Knud Alfsen med nogle af hans Medfølgere nedhuggedes. Kort efter overgav Agershus sig til de Kongelige.

Gjerningsmændene følte, at de maatte forsvare dette Drab. Derfor foranstaltede de en Rettergang over den dræbte Mand og hans Medfølgere, hvorved Norges egne Love kunde lægges til Grund; thi disse manglede ikke Bestemmelser om Høiforræderi, der i Kong Hakon Hakonsens og Magnus Lagabøters Retterboder betegnes som den største verdslige Forbrydelse og det første Nidingsværk, for hvilket Gjerningsmanden fradømmes „Fæ og Fred, Land og Løsøre, og jævnel sin Odelsjord"*). Det er det eneste Nidingsværk, hvorpaa Loven sætter Forbrydelse af Odelsjorden, det arvelige Jordgods. Kong Magnus's Bylov foreskriver ogsaa Processen: Lovretten skal bestaa af to Tylvter Mænd, 12 Borgermestere og Raadmænd i Byen som selvskrevne Nævninger og 12 af Lagmanden blandt Borgerne udtagne Nævninger**). Ifølge disse Lovsteder sattes nu Lovretten i Oslo den 26de August, otte Dage efter Drabet, af Lagmanden i Oslo og Lagmanden i Tønsberg, hvilket formodenlig er Aarsagen til, at Retten sattes med tre Tylvter eller 36 Mænd, saa at hver Lagmand har medbragt sine 12

*) Hakon Hakonssens Retterbod, 2den Artikel; Magnus Lagabøters nyere Bylov, Mandhelgebolk, 3die Kap. Norges gl. Love, II, p. 175. 211.
**) Magnus Lagabøters Nyere Bylov, Thingordningen, Kap. 2 og 3; Norges gl. Love, II, 188.

udtagne Nævninger. Som Anklager fremstod Henrik Krummedige med sex andre Adelsmænd. Der fældedes to Domme. Den første, dateret Oslo Fredag næst for Ægidii Dag (den 26de August 1502), er en Dom over Knud Alfsens Drab*). Han findes skyldig i flere Brud paa Leidets Betingelser, saasom at han kom til Mødet med 150 Mand, medens Leidet kun tillod ham at medtage 100 eller færre, osv., hvorfor han og alle hans Medfølgere dømmes at have brudt Leidet uærligen, d. e. de dømmes fra Æren og som Følge deraf fra Fred og Fæ, samt Knud Alfsens Lig i Kongens Vold; hvorimod hans Drabsmænd kjendes fri for al Skyld.

Den anden Dom, af samme Dag, skjøndt anderledes betegnet, er over Knud Alfsen som Landraademand, det vil sige som Høiforræder mod Kongen. Loven siger: „det er det høieste Nidingsværk, om Mand raader Land og Thegne fra sin Konge". Da den Anklagedes Brøde var notorisk, dømte Lovretten efter Norges Lov, at han som en sand Landraademand havde forgjort Fæ og Fred i Land og Løsøre og ligeledes sin Odelsjord. I denne Domsakt, der var bestemt til Kongens Brug, optoges tillige et Udtog af den førstnævnte Dom, naturligvis til Gjerningsmændenes Retfærdiggjørelse**). Al Knud Alfsens Eiendom i Norge inddro-

*) Hvitfeld, VI, p. 189.

**) Dipl. Norveg. V, p. 712. D. Mag. 3die Række, 2det B. 48. Er der senere dømt af Norges Riges Raad? Kongen taler 1506 om en saadan Dom af Rigsraadet (Dipl. Norv. I, 735). Naar og hvor er det skeet? maaske i Kalmar 1505 samtidigt med Dommen over de svenske Rebellers Gods? Mærkes maa, at i Dommen over de Svenske nævnes ikke Knud Alfsen, der dog havde staaet med dem. Er der fældet en Rigsraadsdom over ham, da er den ikke forelagt Keiseren til Prøvelse. Maaske hænger Sagen saaledes sammen, at de Svenske kun kunde dømmes fra deres Gods (ogsaa den Døde) efter Romerretten, ikke efter Landsloven, som sætter Livsstraf for ærerørig Tale om Kongen og vel i Analogi hermed for Høiforræderi; derfor forelægges Dommen over dem for Keiserlovens øverste Fortolker, Keiseren. Men for Knud Alfsens Vedkommende var det hverken fornødent eller tilstedeligt at gaa denne Vei, saasom Norges egen Lov var fuldkommen klar, og Mandens Forbrydelse notorisk. Knud Alfsens Proces er behandlet som en udelukkende norsk Sag. Det er da rimeligt, at det norske Rigsraads Dom (eller Stadfæstelse af Lagrettens Dom fra 1502) er fældet af de norske Rigsraader (Ærkebiskop Gaute, Carl elect til Hammer, Joen Paalsen Provst, Niels Henriksen og maaske Flere (Hvitfeld VI, 214) i Kalmar.

ges derefter i den kongelige Fiskus; men det synes, at Kongen ikke strax har begyndt at afhænde dette saaledes som Laxmands Gods, maaske fordi han har forudseet, at om det kom til Forlig med hans svenske Rebeller, vilde disse forlange Knud Alfsens Gods tilbagegivet hans Børn, hvilket ogsaa virkelig skete. I den kjøbenhavnske Overenskomst af 18de Mai 1504 om den store Retsdag i Kalmar ved St. Hansdagstid 1505, hedder det, at „Kongen i en god Mening har undt og tilladt Knud Alfsens Børn at annamme alt deres fædrene og mødrene Gods igjen, ihvor det helst ligger i Norges Rige, endskjøndt han har Dom paa, at Godset skal være forbrudt til Kongen og Norges Krone, indtil de tre Rigers Raad komme sammen", — altsaa medens den Stilstand varede, som nu vedtoges den 18de Mai 1504, og som skulde vare indtil de tre Rigers Raad havde dømt i Kalmar imellem Kongen og hans svenske Rebeller ved Midsommertid 1505. Da dette Møde ved de Svenskes Udeblivelse fik et uventet Udfald, ansaa Kongen sig derefter ikke bunden ved Tilsagnet fra 1504.

Ved de to Domme over Knud Alfsen er ikke meget at indvende imod Processens Form. Norges Love vare tydelige nok og ere virkelig fulgte. Det Eneste, der i denne Henseende kunde indvendes, var maaske, at der gik Dom over en død Mands Gods. Lovbestemmelserne om Landraadesag lyde saaledes, at Lovgiveren ikke synes at have tænkt sig Sagen anlagt imod Andre end den levende Gjerningsmand. Muligt er det, at i dette Punkt har den romerske Majestætsproces udøvet nogen Indflydelse ogsaa paa Knud Alfsens Sag. Men det sees ikke, at der har været Tale om noget Forsvar for den Anklagede fra Arvingernes Side. Saavidt Høiforræderisagen angaaer, har dette sin Grund i Gjerningens Notorietet. Knud Alfsens Høiforræderi var klart som Dagen. Der er derfor heller Intet at indvende imod den anden Doms Retfærdighed. Men hvad Dommen om Leidet angaaer, da savner man Forsvaret; man hører kun Anklagen og seer Lovretten dømme efter denne. Og et stort Spørgsmaal er det, om Retten har havt sin fulde Frihed. Henrik Krummedige, Anklageren, der havde den høieste Interesse i at faa Leidets Brud kastet over paa Knud Alfsen, havde sine Krigsfolk i Oslo, hvor Retten sattes: kunde Lovrettemændene da dømme uden Frygt for deres personlige Sikkerhed? Den almindelige Mening, ogsaa i Danmark, lod sig ikke berolige

af Dommen; den vendte sig afgjort imod Henrik Krummedige og Biskoppen af Roskilde; deres Ære er aldrig bleven fuldstændig renset for Blodpletten fra det brudte Leide. Den underlige Tilsætning i Dommen, at Knud Alfsens Lig kjendes i Kongens Vold, maatte have den Retsvirkning, at det ikke kunde begraves i Kirke eller viet Jord uden Kongens Tilladelse, — at det altsaa beroede paa denne, om de sædvanlige Sjælemesser kunde læses ved hans Grav, — med andre Ord: om hans Sjæl skulde kunne faa den Husvalelse i Skjærsildens Pine, som det var en Æres- og Pietetssag for Arvingerne at forskaffe den Afdøde ved Kirkens Magt.

Kongen var vel tilfreds med den Iver og Dygtighed, Henrik Krummedige havde lagt for Dagen. Da denne havde indsendt sin Beretning, takkede Kongen ham i en Skrivelse af 27de September 1502. Men den Gjæring i det sydlige Norge, der fulgte paa Knud Alfsens Drab, og den ugunstige Dom over Leidets Brud, der snart viste sig at være almindelig, har dog gjort saa meget Indtryk paa Kongen, at han fjernede Henrik Krummedige fra Bahus og Norge, idet han overdrog denne vigtige Post til den danske Adelsmand Otto Rud, der var en i alle Maader ligesaa paalidelig tro Mand som Henrik Krummedige, men ogsaa ligesaa lidet betænkelig i Valget af Midlerne, som denne. Det er den samme Otto Rud, der senere som Lensmand paa Borgholm tog saa væsenlig Del i Søkrigen i Østersøen og i denne overfaldt og mishandlede Aabo saa haardt. Henrik Krummedige blev forflyttet til et Len i Danmark. Den gjærende Misnoie i det sydlige og østlige Norge sporedes imidlertid ogsaa efter Henrik Krummediges Afgang, da de mangfoldige Forbindelser med Sverrig i Grændselandskaberne ligefra Gotaelven indtil Dovre gjorde det umuligt, at hindre allehaande Opæggelser og Forsøg paa at vække Opstand i Norge fra de svenske Magthaveres og deres Medhjælperes Side. Det er den samme Stræben efter at drage Norge bort fra Danmark, der har vist sig ikke blot i Krigene mellem Danmark og Sverrig, men ogsaa i Fredstider, langt ind i Nutiden. Man tænke blot paa de Rænker og Forlokkelser i Gustav den Tredies, hans Søns og Broders Regeringstid, der i vore Dage ere blevne bragte for Lyset ved Offenliggjørelsen af de Gustavianske Papirer, de Adlersparriske Brevskaber m. Fl. Tilsidst er det da ogsaa lykkedes

at sprænge den gamle Forbindelse mellem Danmark og Norge. Nordmænd og Svenske billige i det Hele disse ældre Bestræbelser, der jo tilsidst have faaet Retfærdiggjørelse af det endelige Udfald; men den staaer Ret og Sandhed nærmere, der dømmer Rænkerne fra hver Tids eget Retsstandpunkt. De norske Mænd, der i Kong Hanses Tid vilde drage Norge over til Sverrigs Side, vare ikke mindre Oprørere end Sten og Svante Sture og deres svenske Tilhængere. Skaanselløs Krig og blodige Straffedomme over saadanne var efter Datidens Lov og Anskuelse kun hvad Retten krævede. Det var ikke Knud Alfsens Død, men Leidets Brud, der lagdes Kongens Mænd til Last.

Kong Hans kunde ikke selv komme til Norge for at nedslaa de Urolige, tilfredsstille det norske Folks berettigede Fordringer og afhjælpe de grundede Klager over Norges Behandling i hans Faders Tid. Han besluttede derfor at overdrage Norges Regering til sin Søn Hertug Christiern, ikke som en sædvanlig Statholder, der havde at forelægge Kongen i det mindste de vigtigste Sager, men snarere som selvstændig Herre, uden dog at afstaa ham Riget helt. I Aaret 1506 ankom den unge Fyrste til Norge og gav snart Kongemagten nyt Opsving der i Landet, rigtignok saaledes, at han efterhaanden betroede de vigtigste Poster til danske Mænd og trængte det indfødte norske Aristokrati tilbage fra al virkelig Indflydelse. Endnu sad den norske Adelsmand Knud Knudsen af Slægten Baad som Slotsherre paa Agershus; han blev afløst af en dansk Adelsmand Jørgen Westeny, medens Niels Bild traadte i Otto Ruds Sted som Befalingsmand paa Bahus. Den ledige Bispestol i Oslo var nylig bleven besat med en dansk Geistlig, Provst Anders Mus, med Forbigaaelse af Terkel Jonsen, som Domkapitlet havde valgt. Thi fra den Tid, den romerske Kurie havde allieret sig med Kongerne imod Nationalkirkernes Episkopat, — i Norden navnlig efter Kong Christierns Romerreise, føiede Paverne vel ikke altid, men dog Aar for Aar villigere Kongernes Ønsker om Besættelsen af de ledige Bispestole, især saadanne Paver, som de, der beklædte St. Peders Stol i det sidste halve Aarhundrede før Reformationen. Thi dem og deres Kardinaler og Kurie var Kirkens væsenlige Bestemmelse og Interesse ligegyldig; de vilde kun de kirkelige Institutioners Opretholdelse som Betingelse for deres egen Magt og for de rige Penge-

midler, de med stigende Frækhed udpressede af Christenheden. Kapitlernes Valgret blev sat tilside, Paven reserverede sig Embedernes Besættelse, og Kongen fik i Reglen sin Villie, selvfølgelig ikke uden større eller mindre Pengesummer til Kurien og dens Embedsmænd. Følgen blev, som ovenfor viist, Bispernes stadigt voxende Afhængighed af Kongemagten. Længe før Reformationens fuldstændige Seir i Danmark og Norge var den katholske Nationalkirke og dens Biskopper mindre sikre, mere retløse, end det verdslige Aristokrati; de skulde have deres Støtte hos Paverne, hvem Kongerne nu vare langt vigtigere end Biskopperne; men disse kunde ikke ty til Rigsraadet, der ikke havde Kirken og dens Sager under sin Dom og Afgjørelse. Biskoppernes Magt stod nu væsenlig paa den underordnede Geistligheds Lydighed, saa længe den varede, paa det store Gods, de efterhaanden havde samlet, deres rige Indtægter, deres faste Borge og talrige Krigsfølge, deres Plads i Rigsraadet og deres Slægtskab med den mægtige Adel, — mindre paa den almindelige Kirkes eller Nationalkirkernes aandelige Magt over Samvittighederne. Denne Magts sidste Levning havde forskandset sig i Messen; saa længe Troen paa Skærsildens Pine og paa Sjælemessernes Kraft til at lette denne endnu stod fast, vovede dog Ingen et fuldstændigt Brud med Kirkens Nøglemagt. Da ogsaa denne Tro faldt, kunde Kongers og Adels Begjærlighed efter det rige Kirkegods ikke længer holdes tilbage. Den katholske Kirkes Fald i Norden, den verdslige Magts Seir, er ikke ene et Værk af Reformationen og dens Talsmænd, men den naturlige Frugt af Romanismens Eneherredømme i den latinske Kirke.

Den unge Fyrste, som nu i sin Fader Kongens Navn greb Regeringens Tøiler i Norge sidst i 1506, gjennemskuede denne fordelagtige Situation og drog dens Konsekventser for Dagen. Men da han dog endnu stod paa den gamle Kirkes religiøse Grund uden at støtte sig til et nyt Princip i Aandslivet, altsaa ikke havde paa sin Side den høiere Sandheds Ret og Kraft imod Kirkens Vildfarelser i Menneskets høieste Anliggender, fik hans Brud paa den gamle Ret og den endnu gjældende Lov og Forfatning i Samtidens Øine Præg af Uretfærdighed, i den praktiske Gjennemførelse af Vold og Anmasselse. Han agtede ikke derpaa i Følelsen af Fremtidens Luftning om sit Hoved; men han agtede heller ikke paa den Magt, Reaktionen endnu kunde udfolde, naar han ved revo-

lutionære Overgreb drev Biskopper og Prælater til Fortvivlelse. Han fik snart nok i Norge Leilighed til at lade Kirkemændene vide hvad der ventede dem.

Et af Hertug Christierns første Skridt i Norge var at sammenkalde et Møde af Rigsraader og Lovkyndige i Oslo i Marts 1507, til at forkynde Kongemagtens lovlige Ret mod ulydige Undersaatter og Rebeller. De granskede Norges Lov og fandt, at de, der ikke adløde Kongens Bud og Breve, havde forbrudt deres Fred og Fæ med Undtagelse af Odelsgods, men de, der raadede „Land og Thegne“ fra Kongen, havde forgjort Fred og Fæ og Odelsjord, og deres Liv i Kongens Haand. Hertugen havde saaledes sikret Lovens Grund under sine Fødder i den forudseelige Kamp. I Vinteren 1507—8 udbrød en Opstand blandt Bønderne paa Hedemarken, i det østlige Grændselandskab. Anføreren var en Bonde eller Adelsmand Herluf Hudfat. Hertugen drog strax imod dem, omgik deres Forhugninger i Skovegnen og bibragte dem et stort Nederlag. Hovedmændene førtes til Agershus, forhørtes og henrettedes. Deres Hoveder saaes endnu 24 Aar derefter paa Stager udenfor Slottet. Hurtigt og blodigt var saaledes dette Opstandsforsøg slaaet til Jorden. Men det førte videre. I Forhøret havde Rebellerne bekjendt, at den egenlige Ophavsmand var Biskop Karl af Hammer. Ved Mjøsen havde denne Prælat sin faste Bispegaard, der tillige var en Grændsefæstning mod Sverrig, men ogsaa kunde blive et for Norges Konge yderst farligt Punkt, om det faldt i Fjendens Haand. Det var der god Grund til at frygte for; thi Biskop Karls Forbindelser i Sverrig stillede ham unægtelig i et tvetydigt Lys. Det er ogsaa vist nok, at de svenske Insurgenter regnede paa ham i deres Planer mod den danske Konges Herredømme i Norge. Hertug Christiern saa Faren. Han indbød gjentagne Gange Biskoppen til sig under Paaskud af at behøve hans Raad. Biskop Karl begav sig endelig paa Veien; men Hertugen fik Nys om, at han ikke agtede sig til ham, men over Grændsen ind til sine svenske Venner. I det mindste fremstillede han det senere saaledes. Han udsendte da Folk, der opsnappede Biskoppen og førte ham fangen til Agershus. Hertugen selv satte sig ved en List i Besiddelse af Hammer Bispegaard, som han betroede til Knud Knudsen Baad, der skulde styre Gaard og Gods i Forbindelse med Stiftets Domkapitel. Men dette var i Virke-

ligheden kun en Form for Hertugens vilkaarlige Greb over Kirkens Eiendom. Dette skete sidst i Februar 1508. Denne Voldsgjerning satte naturligvis Kirkemændene baade i Norge og Danmark i levende Bevægelse. Den gamle Erkebiskop Gaute i Trondhjem skrev til Kong Hans med Fordring om Biskop Karls Frihed og Gjenindsættelse, at han kunde stilles for sine tilbørlige Dommere. Erkebiskop Birger af Lund og Biskop Jens Andersen af Odense raadede Kong Hans at tage Sagen til sig, hvad denne ogsaa synes at have været tilbøielig til. Det skete dog ikke; Sønnen har sagtens overtydet Kongen om Nødvendigheden af det Skete. Biskop Karl forblev i Christierns Fængsel, hvor han skal være behandlet haardt; et mislykket Flugtforsøg, der voldte ham et Benbrud, formildede ikke hans Skjæbne. Hertugen vendte sig til Rom med sin Fremstilling af Sagen; han ønskede saaledes Kirkelovens Form skaanet, derfor havde han en Interesse i at faa Fangen tagen i Forvaring af en anden Biskop; men de norske Biskopper undsloge sig. Da Hertugen paa en Herredag i Varberg, hvor Kong Hans selv var tilstede, opfordrede de danske Biskopper til at modtage og fastholde Biskop Karl, erklærede vel Biskop Jens Andersen af Odense sig villig dertil; men det har vist ikke været Christierns Alvor at lade Fangen komme til Danmark, da han saa ikke kunde forhindre, at Sagen kom ud af hans Haand. Først da Erkebiskop Gaute var død og Christiern havde faaet den Mand, han vilde, paa Nidaros Erkebiskopsstol i August 1510, slap han den fangne Biskop ud af sine Hænder for at overgive ham til den nye Erkebiskops Forvaring; men Biskop Karl kom ikke længere end til Oslo, hvor han blev syg og døde hos Biskop Anders Mus formodenlig engang i Aaret 1511*). Tre paa fjerde Aar har han

*) Det hedder ellers, at Biskop Karl døde 1512; men Izard Gravius's Afløsningsbrev af 17de December 1512, D. Mag. IV, p. 189, hvori hans Død omtales, maa dog vist være fra 1511. Tidsbestemmelserne i dets Datering synes ligefrem at modsige hinanden: anno ab incarnatione domini millesimo quingentesimo duodecimo, die vero XVII mensis Decembris; sedente sto d. n. domino Julio div. provid. Papa secundo, anno pontificatus sui nono; thi det angivne Pontifikataar gaaer fra 1ste November 1511 til 31te Oktober 1512. Men da Tidsbestemmelserne ere angivne i Ord, ikke med Tal, er det rimeligst at antage, at Nuncien har brugt den pisanske Incarnationsstil, altsaa regnet Aaret 1512 fra den 25de Marts 1511 til den 24de Marts 1512.

i det mindste tilbragt i Hertug Christierns vistnok ikke milde Fængsel.

Hertugen var ved Forgribelse paa en Biskop selvfølgelig, „eo ipso", falden i Kirkens Band, — selvfølgelig siger jeg; thi man skal til Forstaaelse af vor ældre Historie i de katholske Tider vel erindre, at efter den kanoniske Ret har den katholske Kirke ikke alene to Grader, men ogsaa to Arter af Bandsættelser: excommunicatio judicis, naar Band forkyndes ifølge Indstævning, Proces og Dom, og excommunicatio canonis eller latæ sententiæ, det Band, som Loven forud har sat paa visse Gjerninger, og som af sig selv indtræder, naar Gjerningen er gjort. Denne sidste Art af Band er tidligere bleven frygtelig misbrugt, idet mangen Gang en Biskop eller anden Kirkemand uden Undersøgelse eller Dom har udslynget Erklæring om, at denne eller hin Mand, Konge eller anden Lægmand, Biskop eller anden Klærk, var falden i Band, fordi han havde gjort dette eller hint, som mentes at være Bandsgjerning. Men senere, da selv Paven betænkte sig to Gange, inden han udtalte Kirkens Band, skulde denne Art Bandlysning ligesom endnu i vore Dage tjene til at forurolige Gjerningsmandens Samvittighed og drive ham til at søge Absolution, hvorved hans Skriftefader fik Leilighed til at bøie ham under Kirkens Myndighed; thi Kirken nægter Ingen Gjenoptagelse i sit Skjød, der søger Afløsning og underkaster sig den paalagte Bod. Band er forbunden med Interdikt, saa at de vedkommende Geistlige efter Rettens Fordring ere forpligtede til at udelukke Bandsmanden fra Gudstjenesten og Sakramenterne. I Tilfælde af excommunicatio latæ sententiæ, hvor der ikke foreligger en offenlig bekjendt Dom, trykke Biskopper og Præster Diet til, saalænge den Skyldiges Samvittighed selv lader ham i Ro. Vi see det paa de nuværende Magthavere i Kongeriget Italien, der synes aldeles uanfægtede af det Band, de ere ifaldne*). Men i det 16de Aarhundredes Begyndelse kunde Ingen her i Norden endnu sætte sig rent ud over Band

*) At minde det nye Italiens Mænd og Kong Viktor Emanuel derom har sikkert været et af Motiverne til Pave Pius den Niendes Constitutio qua censuræ latæ sententiæ limitantur, af 12te Oktober 1869, der publiceredes kort efter Vatikanerconciliets Aabning den 8de December 1869. De kunne der selv læse deres Dom i Art. 12 blandt de excommunicationes latæ sententiæ, der særligt ere Paven reserverede.

og Interdikt, uden at Folket vendte sig fra ham som fra en Hedning og Christi Kirkes Fjende, hvad selv Kongen ikke kunde vove. Hertug Christiern maatte derfor søge Absolution, fik den ogsaa let nok af en pavelig Nuncius Izard Gravius, der just opholdt sig her i Landet. Men da voldsom Haandspaalæggelse paa en Biskop alene kunde forlades af Paven selv, har vel den nye Erkebiskop i Trondhjem gjort Hertugen opmærksom paa, at Nunciens Absolution var utilstrækkelig. Kongen og hans Søn henvendte sig derfor til Rom selv. Pave Julius den Anden beskikkede langt om længe Kommissærer i Sagen, men døde inden Afgjørelsen. Eftermanden Leo den Tiende brød da overtvers og lod Biskop Lage Urne i sit Navn foreløbig, ad cautelam som det hedder, afløse Christiern, som da nylig havde besteget Faderens Trone, imod at han edelig forpligtede sig til at underkaste sig Kirkens Lov og Dom i Sagen. Det var altsaa kun en Udsættelse af Sagen og en betinget Afløsning, Christiern fik; men den hele Absolutionssag var et Spilfægteri for at skaane Lovens Former: aldrig havde Paven tænkt paa, at fare løs for Alvor med Vatikanets Lyn imod en Konge for saadan en Bagatel som en Smule Biskops Mishandling, mindst en Pave som Leo den Tiende. Sagen blev aldrig optagen paany, Christiern var og blev fri for enhver kirkelig Censur i denne Anledning, da han knælende for Lage Urne havde aflagt Ed paa at ville underkaste sig Kirkens Dom, „stare juri", som det hed, og derefter modtaget Afløsningen.

Der kan ikke tænkes nogen bedre Illustration til de ovenfor givne Skildringer af Kirkens Stilling i vore sidste katholske Kongers Tid: hvor svag viser sig ikke her den katholske Kirke imod den verdslige Magt, og hvor forsvarsløs stod ikke en Biskop ligeoverfor et dristigt Greb af en hensynsløs Konge! Christiern var ret Manden til at give denne Lærdom den videste Anvendelse.

Endnu langt vigtigere for Norge og for Hertug Christiern end Afløsningen for Biskop Karls Sag var den Føielighed, Paven til samme Tid viste imod ham og hans Fader ved Besættelsen af Norges Erkebiskopsstol, da denne blev ledig ved Erkebiskop Gautes Død i Mai 1510. Uden at oppebie eller bekymre sig om Domkapitlets Valg, sendte Hertugen strax sin Kantsler Erik Valkendorf til Rom, og Kongen skrev for ham til Paven og til den Kardinal, der i Rom førte hans Ord hos den hellige Fader. Paven

var føielig: Erik Valkendorf blev ved pavelig Provision i Rom udnævnt til Erkebiskop af Nidaros den 16de August 1510, da Paven, som hans Kancelli lader ham sige i Udnævnelsesbullen, allerede i Gautes Levetid havde forbeholdt sig Besættelsen af dette Erkebiskopsdømme, naar det blev ledigt. Paven fulgte heri kun sine Formænds Fodspor, der lige siden Klemens den Sjettes Tid i det 14de Aarhundrede havde benyttet deres selvtagne Provisionsret ved dette Kirkeembede, ofte vel nok kun som en Form for Stadfæstelse af den Mand, Domkapitlet havde valgt, men flere Gange dog ogsaa med Forbigaaelse eller Tilsidesættelse af Kapitlet, saaledes som Nikolaus den Femte gjorde, da han providerede denne Erkebiskopsstol med Henrik Kalteisen i Christiern den Førstes Tid. Dengang var der dog endnu saa meget Liv tilbage i Norges Nationalkirke, at Kongen og Kurien tilsidst vege for Menighedens Modstand. Nu hører man ikke en eneste Indvending fra nogen Side imod den danske Prælats Ansættelse i Norges første Embede. Derved var tillige Valkendorfs Provsti bleven ledigt; og nu benyttede Kong Hans den Ret, Sixtus den Fjerde havde i Bullen af 22de April 1474, under Kong Christierns Besøg i Rom, tilstaaet denne til at præsentere en ham behagelig Mand til det ledige Provsti og det dermed forbundne Kanonikat ved Roskilde Domkirke. Kong Hans takkede tillige ved samme Leilighed Paven, fordi han hidtil altid havde opfyldt hans Ønsker. Men vi have atter her et Bevis til de mange andre ovenfor berørte paa den Lethed, hvormed de høitideligst besvorne Statsakter dengang tilsidesattes eller ligefrem ignoreredes, som om de aldrig havde været til. Thi Kongen havde i sin Haandfæstning, baade den dansk-norske, Halmstadsrecessen af 1ste Februar 1503, og den svensk-dansk-norske, Kalmarrecessen af 7de September 1503, fuldstændig frasagt sig al Indblanding i Kapitlernes Valgret, „med Skrivelse eller Bud til Rom", ja udtrykkelig tilføiet, at de Breve eller Privilegier, der til Skade for den frie Valgret, vare erhvervede i Rom, ingen Magt skulde have og aldrig bruges efter denne Dag!

Ved et saadant Forbund mellem Kurien og Kongemagten, saa stor Føielighed af Paven imod Kongerne, var det aabenbart umuligt for Nationalkirkerne at hævde deres kanoniske Ret og Frihed, eller at undgaa en Verdsliggjørelse, der tilsidst maatte føre til deres Opløsning.

Man seer, at Hertug Christiern har forstaaet at hævde Kongemagten i Norge imod alle Rørelser af et Selvstændighedsparti, der nødvendig maatte hælde til de svenske Insurgenters Side. Oslo og Nidaros Bispestole, de to betydeligste Poster baade i Norges Kirke og Norges Stat, havde han besat efter sin Villie; de norske Prælater og det norske Nationalparti havde han ydmyget ved Biskop Karls Undergang: de saa hvad der ventede dem, dersom de vovede at røre sig. Norges Hovedfæstninger havde han givet i danske Mænds Hænder. En farlig Bondeopstand havde han slaaet til Jorden, — og ladet Hoveder falde i Mængde.

Men Christiern forstod ogsaa at bruge den Kongemagt, der var lagt i hans Haand, til Almuens, navnlig da Kjøbstædborgernes Vel, og han havde Villien dertil. Vi have i Kong Christiern den Førstes Historie tilstrækkelig seet, hvorledes Pebersvendene i Bergen undertrykte Nordmændene, og hvorledes deres Principaler i Hansestæderne forstode at faa ethvert Forsøg af Kongen paa at aabne Bergens Havn navnlig for Hollænderne taget tilbage eller gjort virkningsløst. Kong Hans havde bestandig viist Hanseaterne langt mindre Føielighed, end hans Fader. Han havde længe opsat at stadfæste deres Privilegier, og han havde aabenbart billiget og begunstiget Axel Olufsens private Hævnkrig for Faderens Mord, idet Kongen havde aabnet sine Havne for ham imod at faa Del i det Bytte, han vandt fra Lybekerne. Nu kom Hertug Christiern i Eftersommeren 1507 til Bergen; han havde nogle Orlogsskibe med sig, saa han ikke behøvede at frygte for Haandgribeligheder; men da der just nylig var sluttet Fred imellem hans Fader og Lybekerne i Nykjøbing paa Falster, kunde han ikke umiddelbart angribe Hanseaternes Stilling i Bergen. Men han gik endnu kraftigere end Faderen fremad paa den Vei, denne allerede havde betraadt i Aaret 1490, da Kong Hans havde indrømmet de hollandske Stæder de samme Handelsrettigheder i Norge, som Hansestæderne nøde. I videre Udvikling heraf tilstod Hertug Christiern under 13de September 1507 Amsterdam Ret til at handle i Bergen og andensteds i Norge, idet han præciserede de Begunstigelser, han nu indrømmede dem, og i Strandingstilfælde gav han dem Sikkerhed imod Vold og Forurettelser fra Befolkningens Side. I denne humane Strandingsret fik ogsaa Hanseaterne Del. Endnu langt mere gjennemgribende optraadte Hertugen

i det følgende Aar, da Oslo Borgere klagede over den Skade, de lede ved de Handelsprivilegier, Rostokerne havde erhvervet hos ældre norske Konger*). Da den Afgjørelse, han under den 7de Januar 1508 traf i denne Sag, er høist betegnende for hans Anskuelser om den indre Styrelse og den Retning, han ikke alene i Norge, men ogsaa som Konge i Danmark fulgte i sin Regeringstid, skal jeg her gjøre nærmere Rede for Indholdet af dette Aktstykke. Det har Formen af en Dom imellem Borgermestere, Raad og Menigheden i Oslo paa den ene, og nogle rostokske Kjøbmænd paa den anden Side, angaaende disses Privilegier og Trafik i Oslo. Klagerne paastaa, at de og andre indfødte Mænd i Norge kunne Intet faa tilkjøbs af Bønderne, der altid svarede dem, at hvis Tydskerne ikke vilde have Varerne, skulde de faa dem, men ville Tydskerne tage dem „faa I Intet deraf". Tydskerne gjorde „Gaardkjøb", d. e. handlede med Bønderne omkring i Huse og Gaarde, ikke paa Torvet, imod Norges Lov**); men paalagdes Skat eller Tjeneste, vilde de ingen Hjælp gjøre, fordi de hørte hjemme i Rostok. Havde de samlet Rigdom, droge de hjem til Tydskland og lode Armod efter sig i Norge. Derfor var nu Byen gaaet saa stærkt tilbage, at førend Tydskerne saaledes reve endog hele Detailhandelen med Bønder og andre fremmede Kjøbmænd til sig, havde Oslo fem til sex hundrede velhavende Borgere, der kunde gjøre Norges Rige Hjælp og Trøst, medens der nu ikke var over tresindstyve til firsindstyve husarme fattige Mænd tilbage. De bade derfor Hertugen med Raadet for Guds Skyld at afværge deres Skade. „Da", vedbliver Hertugen, „efter Vort elskelige Rigsraads Raad og Samtykke, Vor kjære Faders, Vor og Norges Krones Kjøbstad Oslo og Vore kjære Undersaatter Borgermestere, Raad og Menigheder der sammesteds til varig Gavn og Be-

*) Se herom C. Lange i Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur, Aarg. 1847, p. 268—286.

**) Rostokerne have altsaa givet Privilegierne en Udtydning, der gik langt ud over deres Ord, idet de have tillagt sig Forkjøbsret. Det er overhovedet umuligt at forstaa Hanseaternes merkantile Stilling i Norden alene af Privilegierne; Udtydningen af disse, de Paastande, der knyttede sig dertil, de Handelssædvaner, der udviklede sig af dem, og hvad der overhovedet efterhaanden kom frem ved Privilegiernes Gjennemførelse i Praxis, har for de nordiske Rigers Handel været af større Betydning end Privilegierne selv.

„stand, tilbagekalde Vi alle de Friheder og Privilegier, som tydske Kjøbmænd hidtil have nydt og brugt Vore kjære Undersaatter i Oslo til stor Skade og Armod. Og af Vor synderlige Gunst og Naade, og for Troskab og villig tro Tjeneste, som de Vor kjære Herre Fader, Os og Norges Krone hidtildags gjort have og fremdeles gjøre skulle, da have Vi annammet og undfanget Vor og Kronens Kjøbstad Oslo og alle dens Borgere med hvad deres er i Vor fyrstelige Hegn, Værn, Fred og Beskjærmelse, at være og forblive til evig Tid under Vort og Vore efterkommende Konger i Norges eget Fadebur, saa at de herefter Ingen skulle svare uden Os selv og Vore efterkommende Konger i Norge, uden saa skete, at noget Anfald kom paa Riget i (Vor og) Vore efterkommende Kongers Fraværelse; da skulle de være Vore Fogeder her paa Agershus følgagtige og afværge efter deres yderste Magt Norges Riges og deres egen Skade og Fordærv". — Dernæst giver han Byen følgende Privilegier: ingen fremmed tilreisende Kjøbmand maa handle umiddelbart Gjæst med Gjæst (d. e. den ene fremmede Kjøbmand med den anden) eller med Bønderne, eller holde Gjæsteri, men skulle ligge i Kost hos Borgerne i Oslo og alene have Tilladelse at handle med Biskopper, Prælater, Riddermændsmænd (Adel), Kjøbstadmænd, og tillige Præstemænd, dog saa, at de ikke misbruge denne Tilladelse til Landprang under Straf af Varernes Forbrydelse og Bøder til Kongen og Byen. Brud paa Byens Fred straffes ligeledes med Bøder til Kongen, Byen og tillige den Skadelidte. Borgerne i Oslo og deres Husfolk skulle ikke staa Andre til Rette end for Borgermestere og Raad sammesteds. Ingen Kjøbmand maa drive Handel med Tømmervarer andensteds end i Byen selv. Kongens Mønt skal uvægerlig tages i al Handel. Intet Skib tør begynde Opskibning, før det er meldt Byfogden, som ikke maa forhale Tiden til den Handlendes Skade. Ville Tydskere eller andre Udlændinger blive Borgere i Oslo og skatte og skylde som andre Borgere, skulle de nyde Byens Friheder, dog at de inden to Aar derefter fæste sig Ægtehustruer, indenlandske eller udenlandske Kvinder. — Kjøbmændene fra Stralsund, Rostok, Wismar, Greifswalde og andre tydske Stæder maa frit seile til Oslo og Tønsberg og drive deres Handel med Kongens Undersaatter sammesteds, imod at svare Told efter Norges Lov, og ei derover besværes af de kongelige Fogeder og Embedsmænd. —

Borgerne i Oslo maa ligesaa vel som Præsterne bruge alt Fiskeri i Fjorden. De skulle beholde Halvdelen af Sagefaldet til Byens Forbedring. Paa Landet maa Ingen drive Handel, men skulle flytte til Oslo.

Af lignende Beskaffenhed maa det Privilegium have været, hvorved den udvalgte Konge under sit andet Ophold i Bergen den 24de Juni 1509 gav denne Byes Borgere Forkjøbsret paa Torvet fremfor de Kontorske*).

Det er den samme Grundtanke, der gaaer igjennem disse Statuter af 7de Januar 1508 og 24de Juni 1509, som ogsaa tidligere Regeringer have hyldet, men langtfra altid overholdt, og som Hertug Christiern senere som Konge stræbte af al Magt at gjennemføre i sine Lande, — den Grundtanke, at al Næringen af Handel og Kunstflid skulde samles i Kjøbstadborgernes Hænder. Det er intet Under, at Kjøbstæderne bleve ham hengivne med Liv og Sjæl. I Oslo og Bergen er vist tømt mangt godt Krus Øl paa den unge Herres Velgaaende.

Inden jeg forlader Hertug Christierns Regering i Norge, maa berøres et Forhold, der fik afgjørende Indflydelse paa hans senere Skjæbne: Forholdet til Sigbrit og Dyveke. Saavidt nu vides, (1509 !) var det ved Hertugens Ophold i Bergen 1507 han blev bekjendt med disse To. Dyveke indtog ham ved sin ualmindelige Skjønhed og Ynde, Moderen, „en slem led gammel Kvinde", som Hvitfeld siger, solgte hende for Guld og grønne Skove; saaledes blev hun hans Frille. Da han drog tilbage til Agershus, hvor han havde sin sædvanlige Residents, byggede han dem et Stenhus i Oslo**).

---

*) Behrmann, Christian den Andens Historie, pp. LXIX, Nr. 32 og 84.

**) Hvitfelds ganske jævne Fremstilling af Bekjendtskabet mellem Christiern og Dyveke er paa et Par Enkeltheder nær ikke andet end Gjengivelse af Svannings Roman (Svaningii, Vita Christiani II, liber: 1, cap. 5 p. 54 sq.); men ligeoverfor en Roman kan historisk Kritik ikke tilfredsstilles ved at Enkeltheder rettes, naar hele Skildringen, hvori de enkelte Feil forekomme, er et Foster af Forfatterens Fantasi, ikke Historie; ligesom paa den anden Side Feil i Enkeltheder ikke berøve den Værdighed af Historie, dersom den i sit inderste Væsen er dette. Walter Scotts Ivanhoe eller Quentin Durward bliver ikke Historie, om man end fjerner de Brud paa det Faktiske, Digteren af æsthetiske Grunde med fuld Ret har tilladt sig; og Hvitfelds Bog bliver ikke en Roman, fordi man kan paavise Feilene i den. Men Svannings Skildring af Christierns og Dyvekes Bekjendtskab er en Roman og bliver ikke Andet, om og nogle af Grundtrækkene ere faktiske.

Hans Tilbøielighed for Dyveke var stærkere og varigere end en almindelig Valinklination; men underligt er det at see, at Moderen efterhaanden vandt større Magt over hans Forstand og Villie, end Datteren over hans Hjerte. Det er derved, at denne Forbindelse er bleven saa skjæbnesvanger.

Christiern var 25 Aar, da han kom til Norge og viste sig som den allerede modne Regent. Man seer her alle Hovedtrækkene af Kong Christiern den Anden i Godt og i Ondt. Det er dette, der fra denne Bogs Standpunkt, hvor ikke det Enkelte i sig selv, men dets Betydning for den hele Udvikling er Hovedsagen, giver hans norske Regentskab saa megen Interesse.

Syvende Afdeling.

Kardinal Raimund Perault. Forviklinger mellem Kongen og Lybek. Overenskomst i Nykjøbing 1507. Søretten i Kong Hanses Tid. Ny Strid med Lybek. Lybek opsiger Nykjøbingsrecessen. Krig imellem Kong Hans og Lybek. Hemming Gads Vesteraas-Forbund 1510. Det svenske Rigsraad forkaster Kjøbenhavnerfreden. Krigen i Norden 1510—1512. Det svenske Rigsraad imod Rigsforstanderen. Svante Stures Død 1512. Fred med Lybek, Stilstand med Sverrig. Sten Svantesen Sture Rigsforstander. Det svenske Rigsraads Tanker. Kong Hanses Død.

Endnu engang maa jeg vende tilbage til Kongens Nederlag i Ditmarsken for at følge en Begivenhedsrække, der blev af stor Betydenhed for Nordens Historie: Striden imellem Kong Hans og de vendiske Stæder, navnlig Lybek. Lybekerne vare forbundne med Ditmarskerne; de havde dog ikke vovet at yde dem nogen virkelig Hjælp, da Kongen angreb dem med saa stor Overmagt. Men hans Nederlag glædede dem saa meget, at de ikke kunde holde sig indenfor Grændserne af det Sømmelige. Efterretningen ankom netop kort før Fastelavn og gav Anledning til allehaande kaade og nærgaaende Løier, der dybt krænkede Kongen. Alvorligere blev Sagen, da Oprøret udbrød i Sverrig; thi nu kom strax Spørgs-

maalet om Søretten i Bevægelse. Kong Hans, der havde Overmagten til Søes, vilde blokere hele Sverrig, medens Lybekerne som Neutrale ikke vilde finde sig i Standsning af deres Handel og Skibsfart. Strax efter Stokholms Slots Overgivelse den 9de Mai 1502, da Dronningens Fangenskab afholdt Kongen fra umiddelbart Angreb paa Sverrig, sendte han sin hidtilværende Sekretær Biskop Jens Andersen til Lybek med Anmodning om, at Lybekerne vilde midlertidig afholde sig fra al Handel med Sverrig; men Raadet afslog Fordringen, hvorfor Kongen maatte opretholde sin Blokade med Magt. Hans Krydsere opbragte i Slutningen af Aaret et stort lybsk og to stralsundske Skibe, der agtede sig fra Riga til Sverrig. I Lybek kom den menige Mand i Bevægelse, saa at Raadet maatte lægge Beslag paa al dansk Eiendom og anholde alle Danske i Staden. Underhandlinger frugtede ligesaa lidt som et Mæglingsforsøg af Kongens Broder Hertug Frederik. Det tegnede til Krig imellem Danmark-Norge og Hansestæderne.

Imidlertid havde Pave Alexander den Sjette udsendt Raimund Perault, Kardinalpresbyter af Sta Maria in Cosmedin, som sin Legat a latere, d. e. som den, der forestillede Pavens egen Person og indenfor visse Grændser havde hans Myndighed, til Tydskland og Norden for at tilveiebringe en almindelig Sammenslutning mod Tyrkernes Magt. Kardinalen skulde derfor i sin Legation virke for en Udjævning af alle Stridigheder mellem de Christne indbyrdes, og for at tilveiebringe Midler til den hellige Krig ved Afladshandel, hvis Udbytte alene maatte anvendes dertil. Til Norden kom han ikke selv; men hans Kommissærer gjennemreiste og beskattede Hertugdømmerne og Kongeriget. Dog blev Folket denne Gang ikke uden videre givet til Pris for disse Rovfugle, der tvertimod maatte affinde sig med Fyrsterne paa en Maade, som giver et mærkeligt Vidnesbyrd til de ovenfor berørte om den verdslige Magts allerede nu noget forandrede Stilling til Kirken. Vi have en Overenskomst imellem Hertug Frederik og den ene af Kardinalens Afladskræmmere, Dr. Johannes Speglin, fra Aar 1501, hvorved denne faaer Hertugens Tilladelse til at prædike og sælge Aflad i Slesvig, Haderslev, Husum, Kiel, Itzehoe, Tønder, Eidersted og Nordstrand, men ikke andre Steder. Alt hvad der kommer ind af Penge, Smykker, Guld og Sølv skal lægges i en Kiste, hvortil Hertugen skal have den ene Nøgle; naar Handelen

er til Ende, skal Kistens Indhold eftertælles, og hvad der ellers er modtaget, saasom Forskrivninger, levende Kreaturer o. desl., beregnes, Hertugen forlods have den ene Trediedel, det Øvrige opbevares i Landet, indtil Hertugen erfarer, at andre Fyrster tillade Pengenes Udlevering; dog at der udbetales et bestemt Beløb til Afladskræmmerens og hans Følges Underhold. Ved den endelige Opgjørelse skal derhos udredes til Hertugen en Kjendelse og leveres ham retskraftige Erklæringer fra Kardinalen og Paven selv, der sikre ham mod alt Efterkrav. — Hvad der er blevet af disse Syndepenge, veed jeg ikke. Rimeligvis ere de ligesaalidt fra Slesvig og Holsten, som fra Sachsen, komne til Rom, da der ikke blev noget af Tyrkekrigen.

Medens nu Kirkens Syndsforladelse udhøkredes i Nordtydskland og de nordiske Lande i Kardinal-Legatens Navn, kom han selv til Lybek for at udføre den anden Del af sit Hverv ved at stifte Forlig mellem Hanseaterne og Kong Hans. Raadet i Lybek erklærede sig villigt til at holde inde med Fjendtligheder, saalænge Mæglingen varede, skjøndt der allerede var gjort betydelige Udrustninger. Kong Hans lod Biskoppen af Odense og Ridderen Hans Rantzau møde paa sine Vegne; og Kardinalen indbød de to nærmeste Fyrster, Hertugerne Frederik af Holsten og Magnus af Meklenborg, til at staa ham bi ved Mæglingen. Saaledes kunde denne begynde den 24de April 1503. De stridende Parters Paastande stode haardt imod hinanden, da Biskoppen ifølge sin Instrux ikke kunde samtykke i nogen Pengeudbetaling, medens Lybekerne bestemt fordrede Erstatning for kaprede Skibe og Gods. Umiddelbart mellem de Stridende kunde intet Forlig tilveiebringes. Efter nogle Underhandlinger udstedte Kardinalen et Aktstykke, hvori han erklærede, at efter hans Anmodning havde Hertugerne Frederik og Magnus mæglet mellem Kongen og Staden, og til den Ende forhandlet Følgende med de kongelige Kommissærer og Lybeks Raad: Stæderne skulle nyde deres gamle Privilegier i Kongens Riger og Lande, — de vare nemlig ophævede under Striden, — de fem kaprede Skibe og Ladningerne skulle tilbagegives eller erstattes, de Renter, der for ældre Gjældsforskrivninger vare anviste Kongens Kreditorer i Lybek paa holstenske Domæner, atter udbetales tilligemed Restancerne. Lybek skal arbeide paa en Udjævning af Striden mellem Danmark og Sverrig; indtil et Fredsmøde kommer i Stand

afholder det sig fra Seiladsen paa Stokholm. Kommer intet Møde i Stand, eller endes det uden Forlig, vil Lybek dog, Kongen til Ære, holde sig borte fra Sverrig indtil dette Aars Ende. I Mellemtiden træffes Overenskomst med de andre Stæder om Farten paa Sverrig derefter. Hertug Frederik, Biskopperne af Odense, Lybek og Slesvig, og syv navngivne slesvig-holstenske Adelsmænd, gaa i Kaution for Erstatningssummen; er den ikke betalt af Kongen til den 17de Januar, forpligtes Kautionisterne til at indfinde sig personlig i Lybek og ikke at forlade Staden, før Betaling er skeet. Kongen skal ratificere denne Overenskomst inden 14 Dage efter St. Hansdag, det danske Rigsraad inden Mikkelsdag.

Det var unægtelig paafaldende, at Hertug Frederik forpligtede sin Broder til at betale Erstatning for de tagne Skibe, og endnu mere, at han paatog sig Kautionen. Thi Kongens Kommissær, Biskoppen af Odense, havde i Tide forevist ham Kongens Instrux, der forbød at forpligte ham til nogen Udbetaling; og om Kautionen havde Kongen slet ikke anmodet ham. At Jens Andersen ogsaa kaverede, vedkom heller ikke Kongen; det blev hans egen Sag; men at han forpligtede Kongen til at ratificere Traktaten inden den bestemte Tid, var et Vovestykke, hvis Udfald kunde blevet ham betænkeligt nok, havde Kongen nægtet sin Ratifikation paa en Overenskomst, der stred imod hans bestemte Instrux. Da Kardinalen imidlertid lovede at virke for Dronningens Frihed, antog Kongen dog Overenskomsten. Han var selv kommen til Segeberg, hvor han den 24de Mai havde en Sammenkomst med to Borgermestere fra Lybek og formaaede Staden til at virke i Forbindelse med Kardinalen for Dronningens Befrielse. Denne Sag laa Kongen meget paa Hjerte; han tog den som en Æressag og har ikke været uberørt af al den onde Snak om hans sene Ankomst til hendes Undsætning. Lybekerne lovede at opfylde hans Ønske, og holdt Ord, saaledes som ovenfor er viist. Kongen ratificerede efter dette Løfte Kardinalens Forlig den 17de Juni 1503, hvorved navnlig Biskop Jens Andersen befriedes fra det Ansvar, han havde paadraget sig ved Underhandlingerne, men selvfølgelig ikke fra Kautionen, der var et Kongen uvedkommende Tillæg til Forliget.

Men Lybekerne havde ikke kunnet tilveiebringe et Fredsmøde mellem de Danske og Svenske under Stædernes Mægling i Stralsund; og da Stædernes Sendebud alene derefter samledes i Rostok,

sluttedes et nærmere Forbund imellem dem mod Enhver, som vilde krænke deres Privilegier eller hindre den frie Handel og Søfart. Dette var ensbetydende med, at Farten paa Sverrig skulde gjenoptages. Saaledes udbrød Striden med Kongen atter; og da Dronningen nu var udfriet af det svenske Fangenskab, og Kongen som Følge af Stædernes indbyrdes Forbindelse og dennes Betydning ikke betalte Lybekerne til den 17de Januar 1504 efter Kardinalens Fred, indmanede Lybeks Raad Kautionisterne. Paa Biskop Jens Andersen nær, der var indesluttet paa Ørkel Slot i Fyen af nogle Adelsmænd, han laa i Feide med, indfandt de andre Kautionister sig i Lybek strax efter Paaske 1504. Dronning Christine forsøgte paa sin Reise til Tydskland forgjæves at faa dem fri, saa at Hertug Frederik tilsidst saa sig nødsaget til at betale Lybekerne hele Erstatningssummen og de resterende Renter, dels med rede Penge, dels med at overdrage Staden Slottet Trittau som brugeligt Pant for Resten. Det var et Beløb af henved 57,000 Mark. Men Hertugen skal ikke have anvendt den tilbørlige Forsigtighed ved Prøvelsen af de enkelte Poster, ligesom det ogsaa er paafaldende, at han betalte Biskop Jens Andersens Part af Kautionen, saa at denne ikke blev holdt tilbage i Lybek, da endelig ogsaa han indstillede sig efter Indmaningen.

Hertug Frederik forlangte nu sine Penge erstattede af Broderen; men denne ansaa sig ikke forpligtet til at betale hvad han ikke mente Lybekerne berettigede til at kræve, og hvad han ikke havde anmodet Hertugen om at love dem. Var Forholdet tidligere ikke just broderligt, blev det endnu koldere ved denne Pengetvist, som Kongen paa et Møde i Kiel i Juni 1506, hvor han og hans Broder samledes med Kurfyrsten af Brandenborg, Hertugerne af Brunsvig, Lauenborg, Lüneborg og Meklenborg, forelagde de forsamlede Fyrster. Disse gave Kongen Ret og erklærede, at han ikke var forpligtet til at erstatte Hertug Frederik hvad denne havde betalt Lybek.

Herved blev denne Sag staaende i Kong Hanses Tid; men den kom op igjen i Christiern den Andens Tid og fik da betydelige Følger.

Da nu Lybek havde paa Mødet i Rostok forbundet sig nærmere med de andre Stæder og gjenoptog Farten paa Sverrig, medens Kongen fortsatte Blokaden, vilde det dog være kommet til

Krig mellem ham og Staden, dersom ikke den kjøbenhavnske Stilstand af 18de Mai 1504 mellem Kongen og hans svenske Rebeller havde skaffet Fred paa Søen indtil det vedtagne Dommermøde i Kalmar ved St. Hansdagstid 1505. Men da dette Møde tog saa uheldig en Vending formedelst det svenske Rigsraads Udeblivelse og det dansk-norske Raads Dom af 1ste Juli, udbrød Krigen i Østersøen igjen og dermed reistes paany hele Stridsspørgsmaalet om Neutrales Handel. Kong Hans lod forkynde i Lybek og de andre Stæder ved Østersøen, at Ingen maatte seile til Sverrig eller drive Handel med hans Rebeller; blev noget Skib taget i denne Fart, vilde det ikke blive givet tilbage. Jens Holgersen paa Visborg og Kongens andre Udliggere sørgede for, at Forbuddet virkelig udførtes, saavidt det efter Sagens Natur lod sig gjøre; thi en fuldstændig Afspærring af Sverrigs og Finlands Kyster var umulig. Saaledes ankom i Efteraaret 1506 tyve Skibe fra Danzig, Reval og Riga, ladede med Humle, Salt, Vin, Klæde, Lærred og flere for Sverrig uundværlige Varer. Men Enhver begriber dog, hvor besværlig og skadelig Blokaden maatte være for de Neutrales Handel. Havde Lybek ikke været haardt betrængt ved en Feide med Meklenborg, og havde ikke den keiserlige Kammerrets Stadfæstelse af Kalmardommen, og dens egen Achtsdom over Kongens svenske Rebeller, været ledsagede med strenge Forbud og haarde Straffetrusler imod enhver Forbindelse med de Svenske, saa var det sikkert dog kommet til Krig med Kongen. Nu bekvemmede Staden sig til at lade møde i Kiel ved den Sammenkomst af nordtydske Fyrster, der dømte i Tvisten mellem Kongen og Hertug Frederik i Juni 1506. Her udrettedes dog Intet i Sagen; men mere paa et Møde i Segeberg, hvor Hamborg og Lyneborg den 7de September 1506 mæglede et foreløbigt Forlig, der forpligtede Lybek og de med dette nærmere forbundne Stæder til Forsøg paa at bringe de Svenske til at antage Kongen, og til imidlertid at afholde sig fra Farten paa Sverrig. Lykkedes det dem ikke, skulde Forbuddet opretholdes, indtil Sverrig forligte sig med Kongen. Derimod lovede Kongen at tilbagegive det beslaglagte Gods i Danmark, frigive de anholdte Kjøbmænd og Søfolk, tilstede Handelen paa Danmark og Norge, fornye Privilegierne og atter udbetale Renterne, som vare anviste paa holstenske Domæner. Alle andre Tvistepunkter, saasom om Erstatning for opbragte Skibe, skulde

opsættes til et nyt Møde paa Femarn eller i Nykjøbing paa Falster.

Skjøndt nu Lybekerne gjorde hvad de kunde for at tilveiebringe Fred imellem Kongen og hans svenske Rebeller, vare alle deres Anstrengelser frugtesløse. Hemming Gad, Svante Sture, Aage Hansen — Krigspartiet overhovedet, som endnu dengang beherskede Rigsraadet, vilde ikke Fred; tvertimod fortsattes Krigen til Lands heftigere ved svenske Indfald i Grændselandskaberne, medens Aktstykker og Proklamationer fra svensk Side talte et Sprog, som viste, at man ikke vilde lægge Baand paa sit brændende Had til Kongen og de Danske.

Imidlertid holdtes den vedtagne Kongres i Sommeren 1507. I Nykjøbing paa Falster mødte Kongen og det danske Rigsraad paa den ene, Lybek, Wismar, Stralsund og Rostok paa den anden Side som de stridende Parter, Hamborg og Lyneborg som Mæglere, og desuden Sendebud fra Kongerne af Frankrig og Skotland, der stode paa Kongens Side og understøttede hans Fordringer med god Virkning. Det kom da her til en Overenskomst af 7de Juli 1507, der ganske var til Kongens Fordel. Lybek og dets Medforbundne paatoge sig at tilskrive de Svenske om at underkaste sig Kongen; de vilde afholde sig fra Sverrig og ikke styrke de Svenske med Til- eller Afførsel, indtil disse viste Kongen tilbørlig Lydighed. Deres Skibe maatte overhovedet i ingen Havn indlade Gods, der kom fra Sverrig; den, der handlede herimod, skulde straffes. Til Danzig, Riga, Reval skulde sendes baade Kongens og Stædernes Bud herom. Efter en Advarsel til de Svenske om denne Artikel vare Lybek og dets Forbundne forpligtede til at beslaglægge hvad svensk Gods der ankom i deres Havne; dog maatte Lybekerne føre de dem allerede tilhørende svenske Varer, der laa i Danzig, Reval og Riga, over Søen. Hanseaternes Skibe forpligtedes til at stryge Seil, naar de mødte Kongens Udliggere i Søen, og forevise deres Skibspapirer; fandtes disse i Orden, maatte de ikke hindres eller Varer fra Rusland og Livland fratages dem. Til Gjengjæld lovede Kongen at være dem en naadig Herre, lade dem nyde deres Privilegier og Sædvaner i sine Riger, tilbagegive eller erstatte to opbragte Skibe og lade sin Amtmand paa Segeberg udbetale de paa kongelige Domæner i Holsten anviste Renter, der tilkom Stiftelser eller Enkelte i Lybek.

Man seer her de indviklede Spørgsmaal om de Neutrales Skibsfart og Handel i en Søkrig afgjorte ganske til den af de krigsførende Magters Fordel, der havde Overmagten paa Søen. Kongens Ret til at blokere hele Sverrig anerkjendes i allervideste Omfang, idet al neutral Fart til og Handel paa det fjendtlige Land forbydes, saa at Adskillelsen mellem tilladt og forbudt Handel, der i vore Dage har givet Regeringer og Domstole saa meget at varetage, slet ikke kunde reises. De Neutrale indrømme i denne Nykjøbingske Reces, at deres Flag ikke dækker fjendtligt Gods, lige modsat det Princip, Danmark som Deltager i de væbnede Neutralitetsforbund af 1780 og 1800 saa stærkt har hævdet i nyere Tider; ja Lybek paatager sig endog at anholde i den ene krigsførende Magts Interesse alt det Gods, som kaldes fjendtligt, naar det kommer indenfor dets Magtomraade. Og endelig underkaste de Neutrale sig for saa vidt den Krigsførendes Visitationsret, at deres Skibspapirer skulle prøves af hans Krydsere; det næste Skridt, at disse foretoge en virkelig Visitation af Skib og Ladning selv, kunde ikke have ladet længe vente paa sig, dersom denne Reces var kommen til Udførelse. Interessant er det at see alle de Paastande, vore Historiebøger fremstille som utaaleligt Overgreb fra Englændernes Side imod alle søfarende Nationer i den nordamerikanske Frihedskrig og Revolutionskrigene, — dette Tyranni paa Havet, den store Napoleon bekæmpede med sit ligesaa tyranniske Kontinentalsystem, — at see disse Paastande hævdede af Danmark, dengang Magten paa Søen var i dets Haand. Det er, som bekjendt, først Pariserfreden af 30te Marts 1856, der har forskaffet Verden et Tilsagn om en menneskeligere og billigere Ret paa Havene i Krigstider.

Det var dog, vel at mærke, ikke Kong Hans alene, som i det sextende Aarhundrede opstillede denne voldsomme Søret; enhver krigsførende Sømagt forlangte dengang det Samme, naar den selv havde Overmagten, og raabte høit over Sørøveri, naar den var den Svagere. Lybek handlede ganske paa samme Maade i sine Krige. Der falder derfor et eiendommeligt Lys paa Hanseaternes forbittrede Udraab imod Kong Hanses og Christiern den Andens „Sørøvere", og den blodige Grusomhed, hvormed Lybek og Hamborg lode Hoveder falde i Snesevis, naar de fik saadanne i deres Vold.

Men ikke alene med mere oplyste Tiders Folke- og Søret var Nykjøbingsrecessen af 7de Juli 1507 i Strid; den gik ogsaa alt-

for haardt imod de Neutrales væsenlige Interesser, greb altfor ødelæggende ind i Hanseaternes hele Næringsvirksomhed, til at den lod sig gjennemføre. Den vakte strax en levende Misfornøielse blandt Borgerne i de vendiske Stæder, og Lybeks Borgermestere og Raad, der havde afsluttet den, kunde eller vilde ikke foretage noget Alvorligt imod deres Medborgere for at holde den i Kraft; især saasnart de Omstændigheder, der havde bevæget dem til at gaa ind paa Recessen, forandrede sig til deres Fordel. Lybek havde faaet Fred med Meklenborgerne; og Keiseren, hvis Achtserklæring over Kongens svenske Rebeller med dertil knyttede Mandat om at afholde sig fra al Forbindelse med disse havde øvet et stærkt Tryk i Lybek, lod sig drage over paa Stadens Side. Han opfordrede Kongen til at afholde sig fra Vold imod Lybek: han burde betræde Rettens Vei, havde han Klage imod Lybek. Tillige opfordrede han nordtydske Fyrster og de tydske Stæder ved Østersøen til at staa Lybek bi mod Vold. Dette Omslag af Keiserens Politik vil man hos os gjerne tilskrive Bestikkelser fra Lybeks Side. Det er ogsaa vist nok, at de keiserlige Breve have kostet Staden store Penge til Kancelliet. Men juridisk var Keiserens Fordring i Overensstemmelse med Dommen og Mandatet af 1506. Thi var Keiseren de nordiske Rigers saavelsom Tydsklands høieste Dommer, — og det havde jo den danske Regering selv gjort ham til ved at fremkalde Achtserklæringen af 1506 over de Svenske — saa var det ogsaa baade hans Ret og hans Pligt at hindre Kongen i at tage sig selv til Rette. Keiseren maatte da forlange, at Kongen skulde gaa Rettens Vei ved at indstævne Lybek for hans Dom og bevise, at det havde forbrudt sig mod Mandatet af 1506. Kongen kunde ikke have Ret til at benytte Dommen og Mandatet af 1506 alene som Midler til at hindre Lybeks Samfærdsel med Sverrig. Han kunde ikke paa engang søge Retsbeskyttelse hos Keiseren og dog bruge Magt som en uafhængig Fyrste. Men det selvmodsigende i den Situation, hvori han havde indviklet sig ved at drage Keiseren ind i sine Stridigheder med de svenske Insurgenter, kom nu for Dagens Lys. Kongen maatte gaa tilbage til sin sande Stilling ved at føre Striden med Sverrig og Lybek som en Suveræn. Glad maatte han da være, at Keiserens egen Stilling og det tydske Riges Forfatning ikke tillode at give Konsekventsen af hans Feilgreb praktisk Virkning.

Thi nu blev Kongens Stilling i Norden betænkelig, da Spændingen med Lybek blev stærkere Dag for Dag. Kjøbmænd og Søfarende i de vendiske Stæder agtede hverken Nykjøbingsrecessen eller Kongens Blokade; de seilede dog til Sverrig, eller førte svensk Gods til de vendiske Stæder fra Reval og Riga og andre østlige Stæder, hvorhen ingen Magt kunde hindre det i at komme fra Finland. Følgen var naturligvis, at Kongens Krydsere atter opbragte Skib og Gods, og at Kongen paa flere Maader hindrede og indskrænkede Hanseaterne i Nydelsen af deres Privilegier i Danmark. Fra begge Sider beskyldte man hinanden for Brud paa Recessen. Striden luede saaledes atter op i 1507 og 1508, saa at Lybek endelig i Foraaret 1509 tilsendte Kongen en Erklæring, hvis Indhold Hvitfeld angiver saaledes: de ere Kjøbmænd; al verdslig Lov og Ret medfører, at der skal være Handel og Samfærdsel mellem Folkene; deres Privilegier og Friheder af Danmarks og Norges Konger lyde paa, at de uhindret maa søge deres Næring i begge Riger. Vel medfører Recessen, at de skulde afholde sig fra al Handel paa Sverrig, indtil det kommer i bedre Leilighed; men Tiden uddrages saa langt, at deres Borgeres Næring derved mærkelig forsømmes. De ville derfor have Recessen opsagt, især fordi mange af deres Borgere have lidt stor Skade paa Skib og Gods af Kongens Udliggere.

Dette var vel endnu ingen egenlig Krigserklæring, men dog en Erklæring, der maatte føre til fjendtligt Sammenstød. En dansk Flaadeafdeling under Otto Rud krydsede om Sommeren 1509 i Østersøen for at oppasse en lybsk Konvoi af 8 Skibe fra Reval, som vidstes at have svensk Gods ombord. Han traf dem mellem Warnow og Darserort formodenlig engang i Juli Maaned og tog fire af Skibene; Resten undslap til Travemynde. Nu blev alt dansk Gods og danske Personer i Lybek arresteret, hvad der gjengjældtes med en lignende Forholdsregel i Danmark.

En Krig imellem Kong Hans og Lybek stod saaledes lige i Bruddet; netop da var det, at det svenske Rigsraad søgte Fred med Kongen, og at dets fuldmægtige Sendebud sluttede den kjøbenhavnske Traktat af 17de August 1509, uagtet de kjendte Situationen; thi dette er indlysende af den Artikel, der forpligter de Svenske til at afholde sig fra Handel med Lybek, hvis det kommer til Feide imellem denne Stad og Kongen. Dette er det tydeligste

Bevis paa, hvor træt Sverrig følte sig efter fire Aars Krig med sin saa haardt forurettede Konge, der dog ikke havde kunnet udføre noget større Angreb paa Landet. Det var Søkrigen, enkelte Ødelæggelser paa Kysterne som Kastelholms og Aabo's, men fremfor Alt Blokaden og Forstyrrelsen af Handel og Samfærdsel, der havde bøiet — visselig ikke Hemming Gad og dem, hvis Øre han havde, men det svenske Rigsraad og Hovedmassen af det svenske Folk. Lybek gjorde sig al Umage for at reise Stemningen og drage Sverrig over paa sin Side, især da Svante Sture og Andre af Krigspartiet hemmeligt havde deres Bud i Lybek, der beskyldte Biskopperne og andre Medlemmer af Rigsraadet for at have taget Bestikkelser af Kongen. Man vidste altsaa i Lybek, at selv om det svenske Rigsraad var stemt for Fred, kunde man dog gjøre Regning paa Rigsforstanderen og hans Tilhængere. En fortræffelig udrustet lybsk Flaade paa 18 Skibe gik i Søen den 14de September under Anførsel af to lybske Raadsherrer, med Befaling til at gjøre Kongen Skade hvor de kunde. De gjorde Landgang og øvede Strandhug paa Bornholm og Gulland og ankom til Stokholm i Oktober 1509. Dog lykkedes det ikke Førerne at faa Rigsraadet til at forkaste den nys sluttede kjøbenhavnske Fred; men en Handelstraktat blev sluttet den 14de Oktober, hvorefter Flaaden blev liggende til sent paa Aaret for at indtage saa stor en Ladning af svenske Varer som muligt; thi dengang var der endnu ikke den skarpe Adskillelse mellem Orlogsskibe og Handelsskibe, som i vore Dage. Imidlertid havde Kongen til Gjengjæld for Lybekernes Voldsgjæstning paa Bornholm ladet Søren Norby foretage fra Sydfalster et Tog mod Travemynde og Lybeks nærmeste Omegn, hvor Landsbyer brændtes og godt Bytte bortførtes. Kongen var selv med nogen Forstærkning kommen over til Holsten. Slesvigholstenerne saa sig nu inddragne i en Forvikling, der slet ikke var i deres Interesse. Derfor kom det ogsaa til Underhandlinger mellem Lybek og Hertug Frederik, der naturligt og pligtmæssigt søgte fortrinsvis sine Landes Bedste, og som i Forbindelse med Hertugdømmernes Stænder sluttede en Overenskomst om Neutralitet for Slesvig og Holsten med Lybek, ikke uden Betænkeligheder fra Stadens Side, fordi den kunde haabe at ramme Kongen føleligt i hans holstenske Lande. Kongen kunde heller ikke være synderlig tilfreds med at see en Del af sin Magt bunden i det Øieblik, da

Krigen allerede var begyndt, skjøndt ikke erklæret. Da imidlertid Hertugen støttedes af Landstænderne, og da Neutraliteten ogsaa dækkede Kongens Lande i Hertugdømmerne, bekvemmede han sig dog til at godkjende Overenskomsten den 15de November 1509 i Rendsborg.

Men i Østersøen fortsattes Fjendtlighederne, og Kong Hans udstedte i Slutningen af Aaret Kaperbreve imod Lybekerne og deres Hjælpere; den samme Forholdsregel toges fra Lybekernes Side. En stor Ulykke havde imidlertid ramt disse, idet deres Flaade, som sent forlod Stokholm, blev overfalden af en heftig Storm, saa at nogle af de største Skibe forgik, andre maatte med svært Havari ty ind til Danzig. Af 18 Skibe kom de to Raadsherrer kun med 6 tilbage til Lybek.

Denne Krig har havt en varig Indflydelse paa Handelsforholdene i Østersøen derved, at den bevirkede en Spaltning i den Del af Hanseforbundet selv, der endnu holdt sammen; Danzig, Reval, Riga og andre østlige Stæder stilte sig fra de vendiske Stæder for ikke at see den indbringende Handel med Danmark forstyrret, og for at drage Hollænderne til sig. Thi ogsaa disse bleve indviklede i Søkrigen i Østersøen, da Kong Hans begunstigede deres Seilads paa dette Farvand og deres Handel i hans Lande. Lybekerne betragtede med Harme Hollændernes tiltagende Indtrængen i de Handelsveie, de kaldte deres: Farten paa den indre Østersø. Det er denne Krig, der bringer Lybek det første Budskab om, at Christenhedens almindelige Forhold ere i Færd med at tage en Vending til deres Skade. Opdagelsen af den nye Verden og af Soveien til Indien, Aabningen af Søfarten over de store Verdenshave, de vestlige Landes stærke Opsving i Slutningen af det 15de og den første Halvdel af det 16de Aarhundrede, drog efterhaanden Handelens store Strøm fra Italien, Mellemeuropa og Østersøens Hansestæder over til de vestlige Lande. Som Venedig følte Lybek Strømmen vende sig og kæmpede med al Kraft og stor Heftighed for at holde den i det gamle Leie. Dette er den dybere Grund til Lybeks tre blodige Krige imod Kong Hans, Christiern den Anden og Christian den Tredie, indtil det i Grevens Feide havde udtømt sine Kræfter i frugtesløs Anstrengelse imod de nye Forholds ustandselige Magt. Om man i Lybek allerede under Feiden med Kong Hans har forudseet denne Handelsveienes Forandring,

veed jeg ikke. En Mand var der dog i Hansestæderne, der anede det Nye, som maatte komme: Hamborgs kloge Borgermester Herman Langenbek, som derfor ogsaa saavidt muligt holdt sin Stad udenfor Lybekernes Krig og benyttede Hamborgs Beliggenhed til at drage Fordelene af de vestlige Folks Opsving. Men om og hverken Kong Hans eller Lybekerne have havt vidtskuende Blik nok til at fatte den hele Betydning af Hollændernes voxende Handel paa Østersøen, eller at skue en ny Tid drage ind over Norden i Forbindelse med de hollandske Skibe og Kjøbmænd, saa begrebe de dog Begge den umiddelbare Virkning af disses Kappestrid med Hanseaterne. Derfor begunstigede Kong Hans den paa alle Maader, medens Lybekerne bekæmpede den med Opbydelse af alle Kræfter. Denne Krig imellem Kong Hans og Lybekerne fik derved en langt større Betydning end blot som en Kamp for at hindre og for at tiltvinge sig den frie Fart paa Sverrig: den blev en Kamp om at aabne og om at lukke Østersøen for Hollænderne, en Kamp for og imod en ny Tid i Norden.

Forstaaer man Situationen saaledes, vil man finde det naturligt, at paa den Hansedag, Lybek havde sammenkaldt i Januar 1510 for at faa de andre Hansestæders Bistand i Krigen, sluttede kun Wismar, Rostok, Stralsund og tildels Lyneborg sig til det, da de havde Interesse fælles med Lybek, medens hverken Danzig eller Hamborg vilde tage Del i Krigen, der vel allerede i Virkeligheden havde været ført et Aarstid, men som Lybek dog nu først vedkjendte sig ved en formelig Krigserklæring af 21de April 1510 imod Kong Hans. I Holland, Brabant, Seland, Antverpen, Amsterdam lod Lybek tillige bekjendtgjøre, at de skulde holde sig fra Kongens Strømme og ikke gjøre ham Hjælp eller Tilforsel, da de i modsat Fald vilde blive behandlede som Fjender.

Med spændt Opmærksomhed havde Krigspartiet i Sverrig fulgt Begivenhedernes Udvikling. Det havde i Efteraaret 1509 ikke kunnet faa det svenske Rigsraad videre end til en Handelstraktat med Lybek; men det formaaede dog ved sine Indvendinger imod den kjøbenhavnske Fredstraktat af 17de August 1509 at forsinke dennes Fuldbyrdelse. Og nu lykkedes det Hemming Gad paany at tilveiebringe en Sammensværgelse af samme Art og med samme Virkning som Vadstena-Forbundet af 1501. I Vesteraas forbandt sig den 2den Marts 1510 Rigsforstanderen Svante Nielsen

Sture, Hemming Gad, Niels Boosen, Sten Christersen, Aage Hansen, Trotte og Johan Mogensen imod Fuldbyrdelsen af Freden under det Paaskud, at Rigsraadets Sendebud havde i Kjøbenhavn overskredet deres Fuldmagt ved at forpligte Sverrig til Betaling af den aarlige Afgift til Kongen, forinden denne havde tilbagegivet Riget Kalmar Slot, Øland og Borgholm. De vilde derfor aldrig tilstede, at en saadan Afgift svares til Kong Hans, Sverrigs aabenbare Fjende, Riget til Haan og Skændsel, og de vilde straffe Enhver, Verdslig eller Geistlig, der vil modsætte sig dette deres Forbud. „For Øie er“, tilføie de, „at Almuen over alt Riget aabenbarlig har nægtet og undsagt med Ja og oprakte Hænder Kong Hans og alle hans Efterkommere, og at den ei er tilsinds, at Riget skal nogen Pengesum udgive til en Anerkjendelse, menende, som i Sandhed er, at det er os og dem for nær baade til Ære og Rygte, hvor det spørges blandt christne Herrer og Fyrster, helst fordi han endnu bestræber sig for med al List og Lempe at inddrage de Tyranner, Hedninger og Kjættere, hans svorne Brødre de afskaarne (d. e. skismatiske) Russer ind paa Riget og Christendommen igjen, som han tilforn gjort og stemplet haver, og derfor haver sin Herold Mester David aarlig liggende hos Storfyrsten af Rusland, stemplende alt Ondt ind paa dette fattige Rige og Christendommen, saa at vi vide os ingen Stund fri for de afskaarne Russer!“

I dette Forbundsbrev gjenkjendes Hemming Gads Tanker og Pen saavelsom hans hensynsløse Omgang med Sandheden. Det er ligefrem opdigtet, at de svenske Sendebud have i Kjøbenhavn overskredet deres Fuldmagt. Vi have endnu denne, medbeseglet af Rigsforstanderen, Niels Boosen, Sten Christersen, Aage Hansen og Trotte Mogensen; de Sammensvorne vidste altsaa, at Fuldmagten var holdt i ganske almindelige Udtryk, uden nogetsomhelst Paalæg om at betinge den aarlige Udbetaling af Kalmars, Ølands og Borgholms foregaaende Udlevering. De kunde heller ikke være uvidende om, at den svenske Almue bevislig var træt af Krigen, og at den slet ikke havde havt Leilighed til at udtale nogen Mening om den kjøbenhavnske Traktat. Og hvad Anklagen for Ophidselse af Russerne angaaer, da var den et tomt Paaskud, saasom Sverrig siden 1504 havde en tyveaarig Stilstand med Rusland, hvilken den daværende Storfyrste Vasilius var saa langt fra

at vise nogen Tilbøielighed til at bryde, at han i de samme Dage, i Marts 1510, fornyede den paa 60 Aar.

Støttet til denne Sammensværgelse fik Svante Sture atter Overmagten i Rigsraadet, saa at den kjøbenhavnske Fred for det Første ikke blev bekræftet. Men det synes dog, at Flertallet ikke er veget for det krigslystne Mindretal uden betydelig Modstand; thi først hen i Juni Maaned bekvemmede Rigsraadet sig til at bryde med Kongen. Vi have endnu to Skrivelser, der røbe Partikampen i Raadet: en af 8de Juni 1510 til det danske Rigsraad, fuld af Klager over al den Uret, Kongen har tilføiet Sverrig, men endnu dog uden bestemt Opsigelse af den kjøbenhavnske Fred; og en to Dage yngre, ligeledes fra Rigsraad til Rigsraad, hvori nu Vesteraas-Foreningens Grundpaastand er helt optaget, nemlig at de svenske Fuldmægtige have i Kjøbenhavn gaaet udenfor deres Bemyndigelse deri, at de ikke havde betinget Kalmars og Borgholms Slotte med Øland tilbagegivne Sverrigs Rige førend den aarlige Pengeafgift udbetaltes. Man seer det svenske Rigsraad vride og vende sig saa længe som muligt, inden det vil underkaste sig Rigsforstanderen og uretfærdig kaste Ansvaret for det nye Brud med Kongen og Danmark-Norge fra ham og hans Medsammensvorne over paa de sex ansete Medlemmer af Raadet selv, der havde underhandlet Freden i Kjøbenhavn. Men Rigsforstanderen gik med saa meget mindre Betænkning fremad paa den betraadte Vei, som han nu kunde være vis paa de vendiske Stæders kraftige Bistand.

Lybeks Krigserklæring traf ikke Kong Hans forsagt eller uforberedt. Det danske Folk stod fast ved hans Side i denne dobbelte Krig, der krævede Anspændelse af alle Kræfter. Paa en Herredag i Kalundborg, i Marts 1510, hvortil ogsaa Udsendte fra Kjøbstæderne var tilkaldte, bevilligedes der Kongen et Skattepaalæg paa Borgere og Bønder. Kongen stræbte fornemlig at hæve sin Sømagt for at møde Lybekerne i Østersøen; thi dette var Hovedkampen. Til Lands gjaldt det om at føre en Forsvarskrig til at fastholde Kalmar og Borgholm og afværge ødelæggende Indfald i de østlige danske Landskaber. Men saa vel rustet Kongen end var til at fylde Søen med Krydsere og holde Sverrig blokeret, saa var dette dog ikke tilstrækkeligt til at optræde imod en Sømagt af den Betydenhed som Lybek og de tre andre vendiske Stæder. Danmark

og Norge havde øvede Somænd og udmærkede Førere; men der skal Tid til at fremskaffe det umaalelige Materiel, en Storflaade kræver. Derfor kunde Kongen trods al Virksomhed endnu i Aaret 1510 ikke hævde Østersøen imod Lybekerne, der vare i Søen ved Paasketid og efter at have indtaget en Skare hvervede Landsknegte angrebe de danske Øer, først Lolland, som Bønderne kjækt og heldigt forsvarede, saa i Mai Møen, hvor det aabne Land hærjedes. Men da Landsknegtene den 1ste Juni 1510 angrebe Stege, som dengang havde et fast Slot, og hvor Lensmanden Anders Bilde havde truffet meget gode Forsvarsanstalter, bleve de ved Slotsherrens og Borgernes forenede Anstrengelser slaaede tilbage med stort Tab og ilede at indskibe sig paany; deres Anfører Stolterbole blev dødelig saaret. De gik derpaa ind i Øresund, hvor en talrig Flaade af danske og hollandske Handelsskibe ved Helsingør ventede paa en føielig Vind; og her begyndte nu Lybekerne Krigen med Hollænderne, idet de toge 11 af disses Skibe, medens Resten flygtede ud i Kattegat. Efter at have beskudt Helsingør, satte Flaaden Seil til for Travemynde, hvor den længe opholdtes ved fortrædelige Underhandlinger med Landsknegtene, hvis Fordringer Lybeks Raad maatte underkaste sig med stor Bekostning.

Forstærket fra Rostok, Vismar og Stralsund løb Flaaden atter ud i Begyndelsen af Juli Maaned, nu til Bornholm, der blev brandskattet. Medens den laa her, kom Bud fra Rigsforstanderen om at række ham Haanden ved Kalmar, hvor han havde angrebet Slottet ligesom ogsaa Borgholm paa Øland. Da Kongen vel betænkt endnu holdt sin utilstrækkelige Somagt i Havn, hindrede Intet Foreningen af Lybekerne og de Svenske sidst i Juli. En foreløbig Aftale blev truffen imellem dem; ni svenske Skibe forenede sig med den lybske Flaade. Et anseeligt Gesandtskab af svenske Rigsraader med Hemming Gad og Sten Christersen i Spidsen, samt Svantes Søn, den unge Sten Sture, gik ombord for at deltage i Flaadens Bedrifter, der ikke kunde være andet end Ødelæggelse paa de danske Kyster, og for at slutte et endeligt Forbund imellem de vendiske Stæder og Sverrig. Den forenede Flaade stod altsaa Syd ud af Kalmarsund tilbage til Lybek; men paa Veien hærjede den Blekings, Skaanes og Lollands Kyster, hvor Landsbyer og de aabne Smaakjøbstæder hjemsøgtes. Avaskær lagdes i Aske og reiste sig ikke mere, Ystad i Skaane, Rødby og Nakskov, Aalevad Bispe-

gaard og et stort Kloster paa Lolland, Halsted eller Maribo, udplyndredes; men til Lollands Forsvar havde Kongen sendt sin hoitbetroede Mand Henrik Krummedige, der bibragte Lybekernes Landsknegte et føleligt Tab og drev dem tilbage til Flaaden. Nu kunde de to lybske Raadsherrer, der havde Overbefalingen, ikke formaa dem til flere Foretagender. Landsknegtene mente, at de iaar havde brændt Bøndergaarde nok for deres Sold; der maatte ogsaa være noget at brænde til næste Aar, de vilde tilbage med deres Bytte. Raadsherrerne maatte give efter: den 23de August 1510 laa Flaaden atter ved Travemynde, hvor Landsknegtene bleve udskibede, men voldte Lybeks Raad saa store Bryderier der og i Staden, at man maatte see at faa dem afskedigede. De traadte strax over i Kongens Tjeneste. Imidlertid førte Underhandlingerne mellem de svenske Sendebud og Lybeks Raad til en Forbundstraktat af 17de September 1510, vedtaget paa et Møde af de sex vendiske Stæder, men kun beseglet af Lybek. Hanseater og Svenske forbandt sig her til at føre Krigen til Lands og til Vands med alle Kræfter og ikke slutte nogen Stilstand eller Fred uden efter fælles Overlæg. Hemming Gad forblev i Lybek for at gjøre Kongen og Danmark al den Skade, han formaaede, medens de andre Sendebud og den unge Sten Sture om Efteraaret vendte tilbage med den svenske Flaadeafdeling, forstærket med 12 lybske Orlogsskibe. Paa Veien jagede denne Flaade 8 danske Skibe ind til Visborg og forhindrede saaledes det beleirede Borgholms Undsætning. Dette tredie Krydstogt af den lybske Flaade benyttede Kjøbmændene i de vendiske Stæder til at sende Skibe og Gods til og fra Sverrig, Livland og Preussen; men den største Del deraf faldt siden i Hænderne paa Kongens Krydsere.

Samtidigt med Søkrigen havde Rigsforstanderen ført Krigen til Lands med vexlende Held. Naturligvis rettedes hans Anstrengelser fornemlig mod Kalmar Slot og Borgholm, der ikke kunde faa tilstrækkelig Bistand fra Danmark, da Østersøen ikke længer beherskedes af Kongens Udliggere. Derfor faldt Kalmar Slot allerede i September, Borgholm med Øland den 24de November; Sverrig havde saaledes endelig efter 13 Aars Forløb tilbagevundet sit hele Land. Derimod havde det mistet en af sine bedste Mænd, sin Bayard Aage Hansen. Han skulde fra Vestergotland angribe Skaane. Da han fra Markaryd drog gjennem en Snevring, kaldet

Fantehullet, fandt han den besat af den danske Befalingsmand i Skaane Tyge Krabbe, Lensmand paa Helsingborg. Aage Hansen vilde bane sig Vei med Sværdet, men fældedes af Lars Frost, en af Ærkebiskop Birgers Huskarle. Hans Død voldte de Svenskes fuldstændige Nederlag den 27de August 1510. Hele Sverrig sørgede over denne prægtige Riddersmands Fald, der knap opveiedes af Glæden over Kalmars og Borgholms Erobring. Det forandrede desuden Sagernes Stilling i Sverrigs sydlige Landskaber; thi medens Vestergotland i hans Tid havde været Udgangspunktet for jevnlige Angreb paa Bahus og Vigen, Halland og Skaane, laa det nu aabent for Hertug Christiern, som i Norge havde i Slutningen af 1510 samlet en ikke ubetydelig Krigsmagt af Danske, Norske og Skotter, hvormed han strax efter Nytaar brød ind i Sverrig og uden Modstand hjemsøgte Vestergotland og Smaaland, først Skara, sidst Jønkøping i Januar og Februar 1511. Svante Sture havde ikke truffet tilstrækkelige Anstalter til disse Egnes Forsvar efter Aage Hansens Død, skjøndt der gik Rygter nok foran Hertugens Tog, og skjøndt Ture Jensen, af tre Roser, der førte Overbefalingen i Vestergotland, raabte høit nok om Bistand. Det synes, at Rigsforstanderen har frygtet et Angreb paa Stokholm og Øvresverrig fra Søsiden, saa at han ikke har vovet at forlade disse Egne eller at svække den Styrke, han der havde samlet. Hertug Christierns Tog medførte iøvrigt ingen varige Følger. Han besatte ingen fast Plads, men nødte Almuen til at hylde Kongen paany og betale Skat og Brandskat til ham. Da han ingen Modstand fandt og holdt nogenlunde god Krigstugt efter Tidens Leilighed, mishandledes Almuen ikke slet saa hensynsløst som ellers sædvanligt i Datidens Krige. Dog forefaldt ogsaa Plyndringer, saasom i og om Jønkøping. Dette Togs vigtigste Virkning var imidlertid, at det rystede Rigsforstanderens hele Stilling ved den almindelige Misfornøielse over, at to Landskaber kunde saaledes gjennemstreifes og brandskattes uden Modstand.

At Hertug Christiern ikke udrettede Mere paa dette Krigstog var betinget af Kongens hele Krigsførelse, der krævede, at nu efter Kalmars og Borgholms Fald skulde Landkrigen træde tilbage, medens Søkrigen blev Hovedsagen. Paa Sømagten skulde Kræfterne anvendes. Lybek, ikke Sverrig, var Hovedfjenden, at hævde Østersøen Hovedopgaven. Lykkedes dette, maatte Sverrig dog tilsidst

bøie sig. Men dertil udkrævedes, at Kongen holdt sin Sømagts Hovedstyrke tilbage, indtil den var bleven stor nok til at kunne maale sig med Fjendens. Vi see derfor ogsaa kun Krydsere og mindre Afdelinger i Søen i Aaret 1510. Men imidlertid var Kong Hans og hans Mænd i største Virksomhed for at tilveiebringe en stor Flaade. I Kjøbenhavn, i Kalundborg, i Sønderborg byggedes nye Skibe, af hvilke Engelen og Maria vare større og stærkere end noget Skib, som hidtil var seet i Østersøen. Hvert af dem fik foruden Søfolkene en Besætning af 500 Skytter og et talrigt Artilleri. Skibe kjøbtes i England og Skotland; Kongens Søstersøn og trofaste Ven, Kong Jakob den Fjerde af Skotland, sendte baade Skibe og Krigsfolk. Biskopperne, de store Lensmænd og Kjøbstæderne maatte ogsaa stille bemandede Skibe; men Hovedsagen var dog Kongens egne Skibe, der bleve Grundvolden for den nyere danske Flaade, hvis Skaber Kong Hans med Føie kan kaldes. Saaledes vel forberedt kunde han træde ind i Foraaret og Sommeren 1511, hvor Afgjørelsen maatte falde. Denne forstandige Krigsførelse har Kongen selv al Æren for. Vi vide ikke, at enten hans Søn eller nogen Anden har havt væsenlig Indflydelse paa Planerne og Overledelsen. Hertil, til en Konges Gjerning, har Kong Hans været mere skikket end til en Hærførers. Med Undtagelse af Fusentasteriet i Ditmarsken er der Forstand, Ro, Udholdenhed baade i hans Politik og hans Krigsførelse; og navnlig stod han høit over Faderen i Styrelsen af sine Pengemidler. Vi høre fra Kong Hanses Tid Intet om de pinlige Forlegenheder, der hvert Øieblik hindrede Christiern den Første og gjorde ham saa afhængig af Hanseaterne. Derfor havde Sønnen nu Midler til at skaffe Danmark den kostbareste af alle Datidens Statsinstitutioner, en Flaade, der satte ham istand til at møde Østersøens hidtilværende Herskere og aabne den for Vestens Handel.

Ogsaa Lybek rustede sig i Vinterens Løb af al Magt for at hævde sit Herredømme i Østersøen. Raadet havde dog Intet imod en Stilstand paa et halvt Aar, dersom derved Farten paa Sverrig kunde blive fri saa længe. Men uagtet baade Keiseren, hvem Østersøens Frihed og Sikkerhed var vigtig for de habsburgske Nederlandes Skyld, og Kurfyrst Joakim af Brandenborg i Marts 1511 stræbte at tilveiebringe en midlertidig Standsning i Krigen, vilde Kong Hans ikke høre tale derom. Fri Fart paa Sverrig

var han fast bestemt paa ikke at tilstaa, og fra Holland var ham lovet kraftig Bistand, da Lybek selv i forrige Aar havde begyndt Fjendtlighederne imod Amsterdam, Seland og Vestfriesland ved at borttage deres Skibe i Øresund og formene dem Farten gjennem Sundet. Lybekerne havde altsaa kun Valget imellem at gaa tilbage til Nykjøbingsrecessen af 1507 og bryde det nys sluttede Forbund med Sverrig, eller at ruste sig til et nyt Krigstog, endskjøndt Byrderne næsten overstege deres Kræfter. De søgte derfor Bistand hos de andre Hansestæder, som kaldtes til et Møde i Lybek ved Pintsetid; men her fik de kun ringe Trøst. Vismar, Rostok og Stralsund bleve dem vel tro; men Danzig nægtede at blande sig i Krigen, og Hamborg lod ligeledes Søsterstaden i Stikken. Især for Danzig var Enehandelen paa Danmark indbringende. Ogsaa Sildefiskeriet ved Skaanes Kyster havde denne Stad i Krigsaarene næsten ene for sig. De tre vendiske Stæders Bistand svækkedes betydeligt ved Kongens Forbindelser med Hertugerne af Meklenborg og Pommern, som gjerne grebe Leiligheden til at kue Borgere, der saa godt som kun af Navn vilde erkjende dem for Overherrer. Stralsund lovede at lade tre Skibe forene sig med Lybeks Flaade. Denne Stad vilde selv beholde sin Krigsmagt i sin egen Haand, medens Vismar og Rostok gave Penge til Lybek, der dog ogsaa med denne Hjælp maatte tage den største Del af Byrden paa sine Skuldre. Først i Juli 1511 kunde det lade en stor og vel udrustet Flaade gaa i Søen for at forene sig med Stralsunderne. To Raadsherrer, Fritze Gravert og Herman Falke, førte Overbefalingen.

Men i dette Aar var Kongen nu saa vidt færdig med sine Forberedelser, at hans Flaade kunde være tidligere i Søen end Fjendens. I Slutningen af Mai 1511 laa ved Refshalen en Flaade, hvis Lige Danmark ikke havde havt i flere Aarhundreder. Den bestod af 20 Skibe af forskjellig Størrelse. Admiralskibet var Engelen, det næststørste Maria. Befalingen førtes af Jens Holgersen Ulfstand; under ham af Søren Norby og Tileman Gisler. Og ret som om Danmark, Lybek, Østersøen skulde faa Øinene aabnede for, at langt større Ting end en blodig Sommerkrig, — at en ny Tid var i Frembrud, ankom en stor hollandsk Handelsflaade paa 250 Skibe, ledsaget af fire Krigsskibe, for i Forbindelse med den kongelige Flaade at gaa ind i Østersøen

fra Kjøbenhavn. Hollænderne vendte sig derefter mod Øst, til Livland og Preussen, Jens Holgersen imod Vest, hvor han den 1ste Juni 1511 angreb Travemynde, som dog var altfor vel forvaret til at Noget kunde udrettes. Derimod overraskede han den 5te Juni Vismars Havn, tog eller opbrændte de derliggende Skibe, gjorde Landgang, brændte Landsbyerne i Stadens Omegn og tilbageslog et Udfald fra Staden. Efter Vismar hjemsøgtes Varnemynde og Rostoks Omegn; endelig Stralsunds Besiddelser paa Rügen, der helt ødelagdes, og hvor en Troppeafdeling fra Staden blev fuldstændig slaaet. Herfra vendte Jens Holgersen sig mod Øland, hvor hans Folk dog bleve tilbagedrevne af de Svenske; derimod ødelagde de 14 Landsbyer paa Kysten sydfor Kalmar. Efter dette første Krydstog ankrede Flaaden atter ved Kjøbenhavn.

Nu kom Lybeks store Flaade ud. Den bestod af 23 Skibe, men opholdtes længe ved Jasmund af Stralsunderne, der endnu ikke vare færdige med deres tre Skibe. Kjede af at vente, og da deres lette Fartøier meldte fra Sundet, at Kongens Flaade var gaaet i Havn og ikke mere vilde komme ud i denne Sommer, satte Lybekerne alene Kursen til Bornholm. De have sikkert allerede dengang havt Øiet paa denne Ø som en høist beleilig Post for deres Magt og deres Handel i Østersøen. De begyndte allerede Landgangen og agtede at bestorme Hammershus; da saaes den danske Flaade for fulde Seil. Den 9de August 1511 stødte Flaaderne sammen. Slaget var langvarigt og blodigt. Om Aftenen skilte en heftig Sydostvind dem ad; de Danske ankrede op under Bornholm, Fjenden gik til Søes. Ingen af dem havde seiret, derfor tilskreve begge Parter sig Seiren. I Lybek anordnede man en Takkefest; men det havde fornummet, at efter et saalænge ubestridt Herredømme som Østersøens første Sømagt havde det nu fundet sin Ligemand. Det er i det Mindre hvad den gigantiske Søkamp var i Midten af det følgende Aarhundrede mellem Hollands Tromp og Englands Blake: den hidtilværende Hersker vil ikke lade sig fortrænge fra den første Plads af en ny Magt og nye Mænd, som have baade Mod og Dygtighed til at fravriste ham Seirskrandsen.

Lybekerne vare efter Slaget gaaede dybere ind i Østersøen. Her fik de Efterretning om, at den store hollandske Koffardiflaade, som imidlertid havde i Reval, Riga og Königsberg indtaget en rig

Ladning, laa mellem Danzig og Hela. Med Rovfuglens Gridskhed kastede de sig over de Værgeløse. De fire konvoierende Krigsskibe undslap lykkeligt til de Danske under Bornholm. Handelsflaaden blev for en Del brændt; 18 af de bedste Skibe, ladede med Rug, Kobber og Vox, toge de med sig, nogle spredtes i Søen, eller landsattes, eller kom ind til Danzig. Nu gjaldt det at bringe det rige Bytte i Sikkerhed. Kursen sattes ad Travemynde til. Den danske Flaade ved Bornholm havde imidlertid ogsaa havt sit Held. De tre stralsundske Orlogsskibe vare endelig blevne seilklare og stode over mod Bornholm for efter Aftalen at forene sig med Lybekerne. Nu kom de seilende lige ind i den danske Flaade. De to bleve tagne, det tredie undslap. Da ankom de fire Hollændere med Melding om Ulykken ved Hela. Strax lettede Jens Holgersen og stod over mod Danzig. Under Pommerns Kyst traf han atter sin Fjende den 14de August om Morgenen. Lybekerne kæmpede kjækt og forstandigt for at bringe Byttet i Havn, og det lykkedes dem. En Del af deres Orlogsskibe lode de seile videre med Priserne, medens Raadsherrerne med de 10 største Skibe optoge Kampen med den danske Flaade. Denne Gang blev Jens Holgersen heller ikke slagen; men han havde det Uheld, at i Admiralskibets yderst heftige og blodige Kamp blev Roret bortskudt, hvorfor han maatte lade sine Seil falde, da Skibet ikke længer kunde navigeres. De andre Skibe, som ikke vidste hvad der var skeet paa Engelen og antoge det for et Tegn til at standse Kampen, lode ligeledes Seilene falde; inden Misforstaaelsen opklaredes, havde Fjenden benyttet Standsningen til at trække sig ud af Kampen og staa ad Travemynde til, hvor den anden Afdeling med de tagne Priser allerede var ankommen. Ogsaa denne Gang var Seirsjubelen i Lybek stor; dets Flaade havde dog kun undgaaet Ødelæggelse. Da Fjenden var undsluppen, gik Jens Holgersen til Hela og samlede de i Søen adspredte tiloversblevne Hollændere, der saaledes bleve frelste for deres Eiere. Om Efteraaret sendte Lybek endnu 18 Skibe fuldt ladede til Sverrig, hvor de bleve meget velkomne. Uagtet disse paa eet nær skulle være komne lykkelig tilbage til Lybek, forblev Kong Hans dog i det Hele Herre i Østersøen.

Men naar det saaledes var indlysende, at Lybek ikke længer kunde blive det, saa var denne Krig altfor ødelæggende for Stadens Velstand til at den kunde udholdes ret længe. Ja havde

Lybek og Sverrig i Forening overvundet Kong Hans, da havde de store Offere bragt en rig Høst. Herredømmet i Østersøen havde muliggjort Lybeks endelige Maal, at tvinge de østlige Landes vigtigste Varer, Stapelgods som de kaldte dem, bort fra Øresund til Lybek, hvorfra de saa enten umiddelbart til Søes, eller over Land og videre ad Elben og Nordsøen, skulde tilføres de vestlige Lande; da kunde Fordelene meer end opveie Tabene ved en midlertidig Udelukkelse fra de nordiske Riger, som desuden snart vilde været nødte til at bortlægge Vaabnene og atter taale det hanseatiske Aag paa deres Næringsvirksomhed. Men formaaede Lybek, ladt i Stikken af Danzig og Hamborg, svagt understøttet af Vismar, Rostok og Stralsund, ikke med de største Opoffrelser andet end netop at maale sig med den danske Flaade, medens det ved Roveranfald paa Nederlænderne havde paadraget sig en Krig med disse, saa var det mere, end selv saa rig en Stad kunde udholde, at see sig udelukket fra Norden, see al Fordelen af Handelen ikke alene med Danmark og Norge, men med de vestlige Lande, i sine Fjenders og Rivalers Hænder, og at faa Skibe og Ladninger opbragte, Gods og Pengefordringer i Kongens Lande konfiskerede. Lybek selv anslog sit Tab ved Kaperier o. desl. til ikke mindre end een Million Gylden*). Kunde Sverrig ikke gjøre mere for at kaste Kong Hans og hans Søn til Jorden, end det havde gjort siden Aage Hansens Fald, saa var Forbundet snarere til Byrde end til Hjælp for Lybek. Forgjæves vare derfor alle Hemming Gads glødende Philippiker mod Kong Hans. Han maatte endda være glad ved, at Kongen ikke fik Paven til at behandle ham som en Oprører mod Kirken og — hvad Kongen virkelig anmodede Julius den Anden om, — lade ham af Lybeks Biskop fængsle og sende til Rom til Strafs Lidelse. I Lybek forblev han vel personlig fri; men her var han dog ikke paa den samme Grund af glødende Folkehad som i Sverrig.

Lybek maatte tænke paa Fred: at det ikke havde seiret i 1511, fik den samme Virkning, som om det havde lidt et Nederlag. Om det er Lybeks Raad, der har henvendt sig til Kurfyrst Joakim, eller denne, der atter har tilbudt sin Mægling, faaer staa uafgjort; men henimod Aarets Slutning sendte Kurfyrsten sit Bud til Kong

*) H. Handelmann, Die letzten Zeiten Hansischer Übermacht im skandinavischen Norden, p. 29. 261 efter Utrykt.

Hans for at faa ham til at indgaa en Stilstand paa 3, 4 eller 6 Aar, imod at Lybek strax betalte en Pengesum og siden hvert Aar en Afgift, dog at det derimod fik sine Privilegier og Friheder i Danmark og Norge tilbage. Men Kongen, som forelagde Sagen for Rigsraadet, svarede Kurfyrsten den 9de December 1511, at han ikke kunde antage dette Forslag. Kongen vilde selvfølgelig ikke forspilde Stillingens Fordele ved at samtykke i en Stilstand, der hævede Sverrigs Blokade og Lybeks øieblikkelige Forlegenhed og saaledes satte dem istand til efter nogle Aars Forløb at optage Kampen med nye Kræfter.

Men hvad havde da Sverrig foretaget sig, medens Lybek førte den blodige Kamp? Intet, eller saa godt som Intet. Ved Kalmars og Borgholms Indtagelse havde det endelig tilbagevundet sit hele Land. Folket var tilfredsstillet og træt. Partistriden udbrød paany; og Rigsforstanderen, der ingenlunde var en Mand som den gamle Hr. Sten Sture, havde mistet sine vigtigste Støtter. Med Erik Turesen i Finland, som misbilligede Forbundet med Lybek, var han kommen i Strid; og denne Finlands udmærket dygtige Regent døde inden Udsoningen, i Foraaret 1511. Aage Hansen var falden; en anden Mand som ham havde Sverrig ikke. Hemming Gad fortærede sig i Lybek med at modarbeide Kong Hans. Med den urolige, lidenskabelige Sten Christersen Oxenstjerne var Svante kommen i Strid. I Juli 1511 stod Sten Christersen i Vaaben mod ham. Det undertrykte Flertal i Rigsraadet begyndte atter at reise Hovedet. Ved Rigsforstanderens Side stod kun hans Søn, den unge Sten Sture. Denne havde nu naaet den Alder, at han kunde optræde handlende paa egen Haand. Den unge Mand førte den svenske Krigsmagt i Vestergøtland efter Aage Hansens Fald. En Kamp stod der den 15de Juni 1511 mellem ham og Besætningen paa Bahus, vi vide ikke med hvilket Udfald. Gribende er det at see de to unge Mænd, Hertug Christiern og Sten Sture, hver som sin Faders Støtte, allerede nu mødes i den Kamp, de ni Aar efter skulde udfægte under endnu mere rystende Forhold.

Rigsforstanderen blev bestandig omgiven af større og større Vanskeligheder. Hvad han havde gjort imod den gamle Sten Sture i Aarene 1496 og 1497 kom nu over hans eget Hoved. Den stigende Misfornøielse med hans Regering førte atter Ærkebiskoppen Jakob Ulfsen som Rigsraadets Formand frem paa den politiske

Kampplads; og til ham sluttede sig flere og flere af de andre Rigsraader, endog nogle af dem, der havde været med i Svantes og Hemming Gads Vesteraas-Forbund af 2den Marts 1510. En Herredag samledes i Strængnæs i September 1511, uden Rigsforstanderen; snart enedes man om, at fjerne Svante fra Regeringen. Hvad man klagede over sees af de mellem ham og Rigsraadet vexlede Breve. Raadet klager høit over, at Riget er i hans Tid kommet i meget Fordærv, imod dets Raad og Villie. Mangen God Mand, hvem hans Gods i Danmark og Norge var tilsikret ved Dagtingningen i Kjøbenhavn 1504, mistede det, fordi Kalmarmødet blev forsømt. Det bærer Rigsforstanderen og hans Raadgivere Skylden for. Derfor har ogsaa mangen Mand mistet sit Liv. Mange andre Fredsmøder har han forhindret og forstyrret, navnlig den i Kjøbenhavn sidst sluttede Fred (1509). Vel vandt Sverrig derefter Kalmar og Borgholm; men saa mistede det den gode Mand Aage Hansen og mangen anden brav Mand; Kirker og Klostere og Kjøbstæder betyngedes med Skatter, og hvad værre er: der er ingen Udsigt til, at Riget kan komme i Ro og Fred igjen. Sverrig har faaet langt større Skade, end den Pengesum var værd, som i Freden lovedes Kong Hans. Svante har i mange Maader brudt Sverrigs Lov og de Eder, han svor ved sin Antagelse til Regeringen, især deri, at de Gode Mænd, der efter hans og Raadets Befaling have været udsendte paa deres egen Bekostning i Rigets Ærinder, har han imod sin Ed og Raadets Villie frataget deres Forleninger og givet et ondt Rygte, dem til Foragt, med sin hadske Tale. Rigets Mønt er i hans Tid saaledes forringet, at Kronen, Kirken og Ridderskabet har mistet hver femte Penning af deres aarlige Rente, mange ulovlige Skatter ere paalagte, Almuen forurettet med utilbørligt Gjæsteri, ja selv Rigsraadernes Bønder, der ligge til Dagsværk, ere betyngede. Raadet havde henvist Linkøpings Bispestols Rente til Domkapitlet; men Rigsforstanderen har tvertimod forsvaret Hemming Gad i Oppebørselen, medens Raadet havde forbudt ham den; han har forvandlet Slotslovene anderledes end tilbørligt er, han har sat Lagmænd og Herredshøvdinger imod Loven baade i Finland og i Sverrig o. sl. fremd.

At Rigsforstanderen ikke blev Svar skyldig paa dette Synderegister, kan man vel vide; men Raadet blev ham ikke gunstigere,

det besluttede at tage Regeringen i sin egen Haand og forskaffe Landet Fred. En Henvendelse til det danske Rigsraad førte til Aftale om at mødes i Halmstad i Januar 1512. Ogsaa dette Møde havde Svante vistnok enten forhindret eller vidst at gjøre frugtesløst, havde Døden ikke overrasket ham i en Forsamling med Bjergmændene i Vesteraas den 2den Januar 1512. Han havde endnu ikke endt sin Tale, da han pludselig blegnede og sank tilbage, ramt af et Slagtilfælde, og kort efter opgav Aanden. Derved faldt Magten i Øieblikket til Fredspartiet, der i Februar sendte sine Fuldmægtige til Halmstad, hvor de mødtes med Hertug Christiern og nogle danske Rigsraader. Kongen selv var ikke tilstede; han holdt paa samme Tid et Fredsmøde med Lybekerne i Flensborg, der imidlertid ikke førte til noget Afgjørende, fordi Lybekerne forlangte de Svenskes Deltagelse i Underhandlingerne, ligesom de Svenske i Halmstad Lybekernes. Saa stærkt var dog nu Alles Ønske om Fred, at man enedes om en Kongres i Malmø, der ogsaa virkelig samledes i April. Og her kom det da til Fred mellem Danmark og Lybek, og til en Overenskomst imellem Kong Hans og det svenske Rigsraad. Der sluttedes ialt fire Traktater: tre mellem Kongen og de sex vendiske Stæder Lybek, Vismar, Rostok, Stralsund, Hamborg og Lyneborg, en mellem Kongen, hans Søn Christiern samt det danske Rigsraad paa den ene, og fire fuldmægtige Sendebud fra Sverrig paa den anden Side; alle fire Aktstykker af 23de April 1512. I Hovedtraktaten med de vendiske Stæder fornyedes i Almindelighed disses ældre Rettigheder i Danmark og Norge, og Kongen lovede at bekræfte de enkelte Privilegier, nogen af Stæderne ønskede særligt stadfæstede, vel at mærke, naar Privilegie-Brevene forelagdes ham, saa at han kunde gjøre sig bekjendt med deres Indhold. Opkommer ny Uenighed, afgjøres den ved Voldgiftskjendelse af otte Mænd, fire valgte af hver Part. I Lybekernes Feide med Holland, Seland og Friesland staa Danmarks og Norges Strømme, Havne og Toldsteder begge Parter aabne; men ingen af dem maa i Farvandet under Norge eller mellem Skagens Rev og Falsterbo Rev, eller under Skaane, Bleking og Gulland øve Fjendtligheder mod den anden Part. Disse Dele af Nordsøen og Østersøen anerkjendtes altsaa at staa under den dansk-norske Konges Høihed.

Til denne Hovedtraktat sluttede sig en hemmelig Traktat med

de sex Stæder, og en ligeledes hemmelig med Lybek alene. I den første forpligtede Stæderne sig til at afbryde al Handel med Sverrig, dersom dette paa det forestaaende Møde i 1513, som strax skal nærmere omtales, ikke vilde underkaste sig Dom af 24 Rigsraader; og Stæderne vedtoge i saa Fald at standse Handelen paa Sverrig ikke alene strax, men saa længe, indtil Sverrig var kommet til fuldstændigt Forlig og Enighed med Kong Hans og hans Søn. Ved den anden hemmeligholdte Traktat forpligtede Lybek sig til at betale Kongen, hans Søn eller deres nærmeste Arvinger og efterfølgende Konger i Danmark 30,000 Gylden, 2,500 otte Dage efter Helligtrekonger Aar 1513, og saa fremdeles i hvert af de paafølgende 11 Aar.

Kong Hans havde saaledes sat sin Villie igjennem: de vendiske Stæder bøiede sig under Hovedbestemmelsen i Nykjøbingsrecessen af 1507, og Lybek maatte betale Krigsomkostninger. Kongen havde al Grund til at være tilfreds med sine kjække Somænd; at han ogsaa virkelig var det, see vi af et Vidnesbyrd fra det foregaaende Aar om Jens Holgersen Ulfstand, hvilket endnu i forrige Aarhundrede opbevaredes paa Glimminge i Skaane, Jens Holgersens faste Stenhus. Det lyder saaledes:

„Vi Hans, med Guds Naade D.=S.=N. Konge etc. gjøre vitterligt, at Os elskelige Jens Holgersen, Vor Mand, Raad og Embedsmand paa Visborg, haver hertil troligen tjent og beviist sig mod Os, og endnu dagligen tjener og troligen sig mod Os beviser udi alle Maader som en ærlig, trofast dansk Mand, at Vi og alle de, for Vor Skyld ville og skulle gjøre og lade, ere pligtige saadan Troskab imod ham og hans Børn kjærligen at forskylde. Var det saa, det Gud naadeligen forbyde, at Os Noget tilkom eller forstakket vorde, forend Vi forskyldet og belønnet finge den tro Tjeneste og Fasthed, han Os gjort haver og endnu dagligen gjør og beviser, da bede Vi Vor kjære Søn, Høibaarne Fyrste Hr. Christiern, udvalgt Konge til Danmark og Sverrig etc., at han efter Vor Død betænker ham og hans Børn og ei lader ubelønnet den tro og villige Tjeneste med Trohed, han Os gjort og beviist haver. Var det saa, det Gud forbyde og afvende, at Nogen vilde Os paa Halsen træde eller fortrænge Vor kjære Søn, da er han den Mand, og saa tro og fast, at Vor kjære

Søn maa fuldkommelig sætte og have sin Tro og Love til ham og ikke tvivle, at han undfalder eller sviger ham i nogen Maade".

Overenskomsten med Sverrig var af samme Art som de mange andre fra de foregaaende Aar. St. Hansdag Midsommer 1513 skal holdes et Møde i Kjøbenhavn mellem 24 Rigsraader fra alle tre Riger, 12 dansk-norske, 12 svenske, der skulle have en uigjenkaldelig Fuldmagt til at fuldgjøre den Reces, der sidst sluttedes mellem Kongen og det svenske Rigsraads Sendebud (Freden af 1 de August 1509), nemlig at indtage Kong Hans som Konge over Sverrigs Rige, eller hans Søn Christiern paa Kongens Vegne, eller give Kongen aarlig en saadan Sum Penge af Sverrigs Krones Indtægter, som de 24 Rigsraader kunne enes om. Kunne de ikke enes, skulle de vendiske Stæder mægle dem imellem, dog at de ikke gaa ned under den kjøbenhavnske Reces. Den Part, som vil holde sig tilbørlig i denne Sag, skulle Stæderne falde til, og den anden Part fra, saa at de ikke gjøre denne nogen Bistand eller Hjælp med Tilforsel eller Afførsel. — I samme Møde skal handles om det konfiskerede Gods og om alle andre Sager mellem Rigerne. Sverrig skal tilstede de Vesterlandske, Nederlænderne, fri Seilads. Døer Kongen inden alt dette er fuldgjort, da skulle de tre Rigers Raad dog komme sammen i Kjøbenhavn ved St. Hansdagstid og da fuldgjøre Kongens Søn Christiern det nu Vedtagne. Indtil Mødet er kommet istand og endt, skal der være Fred til Lands og Vands mellem de tre Riger.

Denne Overenskomst lød jo ogsaa fordelagtigt for Kongen og hans Søn. Sverrig maatte nu gaa tilbage til den kjøbenhavnske Reces af 17de August 1509, som det i Foraaret 1510 havde kastet Vrag paa. Det kom rigtignok an paa, om Malmørecessen vilde blive holdt bedre end de andre, — det er, om Fredspartiet i det svenske Rigsraad kunde fastholde den Overmagt, der for Øieblikket var i dets Haand.

Men Rigsraadet formaaede det ikke. Strax efter Rigsforstanderens Død og Begravelse samledes Flertallet i Arboga, hvor det ikke alene udstedte Fuldmagt for sine Sendebud til Fredsmødet i Halmstad, men ogsaa talte om Besættelsen af Rigsforstanderposten. De Tilstedeværende erklærede sig for Erik Trolle, en Søn af Arvid Trolle, hvis Forkjærlighed for Danmark var gaaet i Arv til Sønnen. I Fuldmagtsbrevet af 19de Januar 1512 kaldes

Erik Trolle Rigsforstander. Men hverken Erik Trolle selv, eller Rigsraadets Formand Erkebiskoppen, eller nogen Anden af de i Arboga tilstedeværende Raadsherrer, var en stor og farefuld Situation voxen. Og imidlertid havde Svante Nielsens Søn, Sten Svantesen Sture, der dengang vel kun har været en Snes Aar gammel, men allerede havde paa Flaaden 1510 og i Vestergøtland 1511 vist Mod og Duelighed, udfoldet en betydelig Virksomhed og sikret sig nogle af Rigets faste Pladser. Ørebro Slot havde Faderen givet ham selv til Len efter Aage Hansens Død. Bjergmændene, der vare tilstede ved Faderens pludselige Død, havde strax ved List bemægtiget sig Vesteraas Slot og overgivet det til Sønnen, som de hidkaldte fra Ørebro; og idet de holdt Rigsforstanderens Død hemmelig en Dags Tid, udfærdigede de Breve omkring i Landskaberne i Hr. Svantes Navn med Opfordring til at antage Sønnen i hans Sted, da han selv var syg. Ogsaa Befalingsmanden paa Stokholms Slot erklærede sig for den unge Hr. Sten, og saaledes flere Slotte baade i Sverrig og Finland. Paa hans Side stode af Raadet og den høiere Adel Gyldenstjernerne, fordi Sten Sture havde fæstet Christine Nielsdatter Gyldenstjerne, en Datters Sønnedatter af Kong Karl Knudsen, til sin Brud, med hvem han holdt Bryllup i samme Aar 1512; og tillige stod nu, underligt nok, paa hans Side den urolige og ustadige Sten Christersen, Lensmand paa Nykøping Slot, den Samme, der havde reist Oprørsfanen mod Faderen. Den lavere Adel, der saa sig tilsidesat af de store Herrer i Rigsraadet, holdt i det Hele ogsaa med Sten Sture; og at Almuen i det øvre Sverrig, Sturernes gamle Parti, stod paa hans Side, forstaaer sig af sig selv. Mod en saadan Styrke vovede Rigsraadet ikke at gjøre sin paastaaede Ret til ene at vælge Rigsforstander gjældende. Det forsøgte at vinde Almuen paa et Møde ved St. Eriks Tid (18de Mai) i Upsala; men medens Erkebiskoppen under megen Modsigelse talte paa Torvet for Erik Trolle, holdt Sten Sture Møde med en anden Del af den samlede Almue paa Engene udenfor Byen og fik godt Svar af dem. Intet afgjordes. Valget opsattes til en almindelig Rigsforsamling i Stokholm, hvor begge Parter mødte talrigt og med betydelig Krigsmagt, saa at det nær var kommet til Blodsudgydelse. Dette afvendtes dog; men Folkets almindelige Stemning for Sten Sture var saa afgjort, at Rigsraa-

det maatte give efter. Den 23de Juli 1512 valgtes Sten Svantesen, almindelig kaldet unge Hr. Sten eller Sten Sture den Yngre, til Sverrigs Riges Forstander.

Hvad Rigsraadets Flertal paastod som sin Ret, hvad det dømte om Svante Sture og hans Regering, og hvad det frygtede for under Sønnens, det sees tydeligt af et for hele Situationen høist betegnende Forbund, Herrerne sluttede indbyrdes den 30te Juni, nogle Uger for den nye Rigsforstanders Valg. „Gjøre vitterligt", sige de, „at nu vi her forsamlede vare i Stokholm for Rigets mærkelige Ærinders Skyld, have vi overveiet hvad drabelig Skade med Mord, Brand og Blodsudgydelse Sverrigs Riges Indbyggere have havt af denne langvarige Feide imellem Rigerne. Og efterdi den almægtige Gud har givet Naade til, at det er kommet til Opslag, Fred og Rolighed, om vi selv see os viselig for og foretage Sagen rettelig, findes gode Udveie til at komme fremdeles i en god, bestandig og evig Fred. Vi have og grandelig overveiet og i Sandhed formærket, at denne Krig mest for den Skyld har varet saa længe, at Nogle saa til Sinds have været, Somme for deres egen Nyttes Skyld, Somme af Uforstand og Halsstarrighed, at de ofte have forstyrret mange gode Dagtingninger, som imellem Rigerne skete ere nu i de næst forledne Aar, Riget og dets Indbyggere til stor Forsmædelse, at Ord, Ære, Brev og Segl ikke ere blevne holdte, den menige Mand baade fattige og rige til en ubodelig Skade og Fordærv. Derfor ere vi nu Alle i den Hellige Trefoldigheds Navn saa overens vordne, og hverandre det love og tilsige, at denne Dagtingning og evige Freds Begyndelse, som nu nylig gjordes i Malmø St. Jørgensdag næst forleden (23de April 1512), ville vi Alle og hver for sig fast og ubrødelig holde, og med Liv og Magt tilhjælpe, at hun skal blive holden i alle sine Punkter og Artikler. Var det saa, det Gud forbyde, at Nogen var i Riget, fattig eller rig, der sig herimod vilde sætte og forstyrre denne Fred og Dagtingning, eller og trænge Rigets Raad fra Friheder, Magt og Vælde, som de og deres Forfædre havt have efter Sverrigs Lov og gode gamle Sædvaner af Arilds Tid, at skikke Styrelse og Regimente i Riget, som dem tykkes bedst og nyttigst være efter Tidens Leilighed, besynderlig naar kronet og salvet Konge ikke er i Landet, da have vi hverandre lovet og med vor Ed bepligtet, og med dette vort aabne Brev love og

„bepligte os, ikke at tilstede Saadant, men ville det afværge og vedergjøre med Liv og Magt. Var det saa, at Nogen af os herfor Overvold skete, Skade eller Fordærv paa Gods og Eiendom, Rørligt eller Urørligt, da love vi paa vor Sandhed og christelige Tro at komme hverandre til Hjælp og Trøst og vove Livet paa hverandres Velfærd" — —. „Vi ville vide hverandres Bedste og Bestand, beskytte og ved Magt holde hverandres Friheder og Privilegier efter vor yderste Formue. Vilde Nogen af os fornævnte her imod gaa med Ord eller Gjerning, Stempling eller Argelist, da skal han dermed forbrudt have, som Loven indeholder, Liv, Ære og Kronens Forlening, og hans Gods under Kronen til evig Tid", osv.

Dette Forbund tiltraadtes et Par Dage derefter af syv andre Rigsraader, som ikke havde været tilstede i Mødet den 30te Juni. Men saa stærkt dette Forbund saa ud, saa bestemte og truende Ordene løde, sees det dog ikke, at det har udøvet nogensomhelst Indflydelse paa Begivenhedernes Gang. I denne Henseende er det kun et Bevis mere til de mange foregaaende paa den Magt, Sverrigs Almue udøvede paa Rigets almindelige Ærinder, naar den var enig og sammensluttet om en Fører. Men som en Udtalelse af det høie Aristokrati kaster Forbundet klart Lys baade over dettes Stemning og over de indre Forhold i Sverrig, der fik saa betydelig en Indflydelse paa de to andre Rigers og deres Kongers Skjæbne.

Kong Hanses Dagværk var endt. Han havde endnu kun nogle Maaneder tilbage. Efter Malmøkongressen var han i Begyndelsen af 1513 med sin Dronning og sin Søn reist til Jylland, hvor Kongefamilien i Ribe deltog i en kirkelig Høitid, da Dr. Lage Urne, som Paven efter Kongens Ønske havde udnævnt til Biskop af Roskilde, blev ordineret af Ribe Stifts Biskop Ivar Munk, ved hvilken Leilighed denne selv sang sin første Messe, skjøndt han allerede blev Biskop i Aaret 1499, — et talende Exempel paa, hvor lidet Datidens katholske Biskopper bekymrede sig om deres egentlig kirkelige Embedsgjerning. En Stormflod fra

Vesterhavet satte under dette Besøg hele Omegnen under Vand, saa at Kongen og hans Familie var indespærret i flere Dage. Da han endelig kunde give sig paa Veien til Aalborg, Reisens Maal, havde han det Uheld ved at ride over det opsvulmede Tarum Kjær ved Lundenæs at styrte med Hesten, saa at han gjennemblødt og forstødt blev med Møie bragt i Land. Han sporede strax Feberanfald, men vilde dog ikke opsætte Reisen, fordi han havde indkaldt et Møde af jydske Rigsraader til Aalborg. Hertil ankom han imidlertid i en saadan Tilstand, at han maatte søge Sengen og døde efter otte Dages Sygeleie Søndag Aften den 20de Februar 1513. Hans Søn Christiern var hos ham og modtog hans sidste Ord og Raad.

Kong Christiern den Anden.

1513—1523.

Kong Christiern den Anden.

Første Afdeling.

Kong Christierns Tronbestigelse. Haandfæstningen. Stilstand med Sverrig. Overenskomst med Hanseaterne. Kongen hyldes i Hertugdømmerne.

Christiern var allerede som en sexaars Dreng bleven af det danske Rigsraad valgt til Faderens Efterfølger paa Danmarks Trone den 16de Mai 1487 og derefter hyldet paa de vigtigste Landsthing*). Da Hertug Frederik som myndig havde i Aaret 1490 modtaget sin Halvdel af Hertugdømmerne, har Kong Hans nok ment at have Grund til at frygte for, at der maaske kunde vise sig Tilbøielighed hos det danske Aristokrati for Broderen, som jo ogsaa var en dansk Kongesøn; der er i det mindste Spor efter, at han 1491 tog en yderligere Forsikring om at fastholde Sønnens Valg**). Og endnu to Gange har Kong Hans sørget for at faa Valget bekræftet: 1497 og 1512***). Disse paafaldende Gjentagelser, i Forbindelse med enkelte andre Vink, saasom Udtrykkene i Vidnesbyrdet for Jens Holgersen, tyde paa, at Kong Hans har mistænkt nogle af Danmarks Stormænd for hemmelig Ugunst imod ham og hans Søn, — hvad der maaske hænger sammen med Povel Laxmands formodede Planer og ulykkelige Skjæbne.

*) Valgbrevet blandt Bil. til Allen, II, p. 573.
**) Allen, II, p. 4. 521. Bilag p. 574; jfr. Danske Mag. 3die R. 3. p. 10.
***) Det danske Rigsraads Forsikringsbrev af 13de Juli 1512, Bilag hos Allen, II, p. 574.

Kong Hans havde ogsaa sørget for at sikre Sønnen Norges Krone ved en Erklæring af det norske Rigsraad paa et Møde i Kjøbenhavn den 25de Juli 1489*), senere tiltraadt af endel ansete Mænd af geistlig og verdslig Stand, navnlig Lagmænd i de vigtigste Kjøbstæder. Udtrykkene i denne Erklæring ere valgte saaledes, at man ikke ret veed, om man skal kalde den et Valg- eller et Hyldingsbrev. Raadet siger, at det har „keist, fuldbyrdet og samtykt" Christiern til Norges Konge efter hans Faders Død. Rimeligvis er det Norges ubestemte Statsret, der her har gjort sig gjældende; thi Kongefamilien paastod Arveret til Norge, der ogsaa efter Folkets almindelige Anskuelse gik i Arv; men Forbindelsen med de to Valgriger Danmark og Sverrig havde medført, at ogsaa Norges Konger maatte underkaste sig et Valg af Rigsraadet, saaledes som vi have seet baade ved Christiern den Førstes og hans Søns Tronbestigelse.

Hvad Sverrig angaaer, da er det ovenfor viist, at Christiern var 1498 og 1499 valgt, hyldet og anerkjendt som Faderens Eftermand i de Former, Sverrigs Landslov foreskrev. Men skjøndt dette Valg aldrig var formelig kasseret af det svenske Folk eller af Rigsraadet, ligesaa lidt som Kong Hans var egenlig afsat, men vel fortrængt, saa var dog dets Betydning svækket med Kong Hanses og Christierns eget Samtykke ved de senere Overenskomster. Den kjøbenhavnske Reces af 17de August 1509 og den malmøske af 23de April 1512 gave jo Sverrig Valget imellem at antage enten Kong Hans eller hans Søn, eller at svare en aarlig Afgift af Sverrigs Krones Indtægter. Opfyldte Sverrig Recessen, og valgte det Betalingen, var det berettiget til at udsætte Kongens Antagelse i en ubestemt Tid, hvilket var det Samme som at ophæve Valget. Men behandlede Sverrig Malmørecessen som den kjøbenhavnske Reces, og som alle de ældre Overenskomster, saa traadte Christierns Valg og hans juridiske Ret til Sverrigs Krone atter i Kraft. Om han kunde og vilde gjennemføre denne Ret, blev et andet Spørgsmaal.

Saavidt Løfter kunde sikre Christiern de tre Troner, havde han Intet at frygte; men hans Faders og hans Farfaders Historie havde altfor tydeligt lært ham, at byggede han sit Hus paa denne

*) Dipl. Norv. II. p. 703.

Grund, byggede han paa Sand. Af langt større Betydning var det, at Slotslovene baade i Danmark og i Norge vare i hans Haand. Lensmændene vare forpligtede til at holde de faste Pladser og Lenene til Kong Hanses Haand og efter ham til hans Søns. Holdt de deres Æresord, havde Christiern Landets Krigsmagt paa sin Side. Der foreligger heller ikke tilstrækkelig Grund til at tro, at Rigsraad og Adel vilde gjøre alvorlige Vanskeligheder; dog har der gaaet Rygte om, at nogle af de i Aalborg tilstedeværende Rigsraader allerede kastede Øinene til Hertug Frederik. Biskopperne af Børglum og af Ribe, Ridderne Niels Hog og Predbjørn Putbusk, nævntes som de, der nærede slige Tanker og vægrede sig ved nu strax i Aalborg ved Faderens Ligbaare at anerkjende Sønnen for Herre og Konge, idet de først vilde erklære sig, naar det hele Rigsraad havde været samlet og taget sin Beslutning. Dette Sammenstød imellem Kong Christiern og de jydske Magnater er dog aldrig blevet til mere end et Rygte, der ikke er kommet til os fra danske Kilder, men kun kjendes af et Brev fra den svenske Ridder Ture Jensen til Sten Sture. Dette Brev er ogsaa i en anden Henseende mærkværdigt. Det opfordrer Sten Sture med de nærmeste svenske Rigsraader til at skrive til Danmark, førend der vælges en Konge til Danmark og Norge, „at der maatte blive godt Naboskab imellem Rigerne, og Kalmar-Reces og Dagtingen blive holden ved Magt, fordi Røsten gives nu os, som I finde det i Recessen, naar I ville lade den overse. Maatte Gud saa føie det, efterdi Røsten er dette Rige tilfalden, at disse tre Riger maatte regeres af en indfødt Mand i dette Rige og ikke altid af danske Mænd, som før skeet er". Disse Ord er det første Spor, jeg har fundet, efter den underlige Mening, der 1547 udtaltes offenlig af Sverrigs Rigsraad og Stænder*), at Kalmarunionen af 1397 bestemte et mellem Rigerne omskiftende Valg af Fælleskongen; thi med Brevets Kalmarreces kan umuligt være ment Kong Hanses Haandfæstning af 1483, som var altfor ofte drøftet og gjennemgaaet af Ture Jensen og de andre svenske Rigsraader til at saa grov en Misforstaaelse er tænkelig. Han maa tro, at der i Sverrig virkelig var

*) Stiernmann, Alla Riksdagars och Mötens beslut. Bihång p. 80 ff. — Jfr. min Doktordisputats, p. 88.

et Exemplar af et oprindeligt Forbundsbrev; men selv seet et saadant har han dog ikke, da han heller ikke i dette vilde have fundet mindste Antydning af et alternerende Kongevalg. Men mærkelig er hans Yttring som den, der aabner et Indblik i selve de Regerendes uklare og forvirrede Forestillinger om Unionens Natur. Hvad Rygtet om Vanskeligheder ved Kong Christierns øieblikkelige Anerkjendelse angaaer, da skal ogsaa Hertug Frederik i et utrykt, en Snes Aar yngre Stridsskrift tale om, at strax efter Kong Hanses Død blev Danmarks Krone ham tilbudt, men at han afslog den*).

At Christiern ikke var rolig, og at han beredte sig paa at møde Vanskeligheder ved sin Tronbestigelse, synes vist nok. Han ilede derfor med Faderens Begravelse. Liget blev ført til Odense og bisat i Graabrødrenes Kirke, som forud var udseet til denne Kongeslægts Hvilested, og hvor to Aar tidligere Kong Christierns yngre Broder Franciskus var nedsat. Enkedronningen tog nu sit Ophold paa Næsbyhoved Slot ved Odense, der var en Del af hendes danske Morgengave og Enkegods. Her levede hun beskjæftiget med Andagtsøvelser, Velgjerninger, Anlæget af et Kloster for Klarissenonner og Udførelsen af betydelige, endnu tilværende Kunstværker til Prydelse for den Kirke, hvor hun vilde hvile ved sin Husbonds og sin Søns Side. Hun døde den 8de November 1521 og fortjener at mindes som en ædel og høisindet Dronning, der ærlig stræbte at opfylde sin Stillings Krav og blev en Prydelse for Kongehuset og Riget.

Strax efter Begravelsen samledes Danmarks og Norges Rigsraad i Kjøbenhavn, hvor ogsaa Sendebud fra det svenske Rigsraad og fra de vendiske Stæder indfandt sig overensstemmende med hvad der var afgjort i Malmø. I dette Møde blev Kongens Haandfæstning vedtaget den 22de Juli 1513. I Indledningen, der giver en god Udsigt over Stillingen, siger det forenede dansk-norske Rigsraad, at de nu vare samlede i Kjøbenhavn til det Møde, „som berammet var mellem disse tre Riger at stande St. Hans Baptistæ Dag Midsommer næst forleden (d. e. den 24de Juni 1513); og efterdi høibaarne Fyrste Hr. Hans, D. S. og N. Konge, hvis

*) Vidensk. Selsk. Oversigt fra 1859, p. 132 ff. — Ture Jensens Brev af 10de April 1513 trykt som Bilag hos Allen, II, p. 587.

„Sjæl Gud naade, som samme Møde berammet havde, nu død og afgangen er, vare vi til Ords og Samtale med Hr. Mathias af Strængnæs, Hr. Otto af Vesteraas, Biskopper, Hr. Erik Trolle, Hr. Ture Jensen osv. (ialt 7 verdslige Herrer), Sverrigs Riges Raads fuldmægtige Sendebud, om at fuldbyrde og samtykke en Herre og Konge over disse tre Riger efter den kjærlige Bebindelse, Rigerne imellem gjort er, og som Sverrigs Riges Raad strax efter Kong Hanses Død af os Danmarks Riges Raad med vort Brev og Skrivelse derom advaret og paaæsket bleve. Hvilket de ingenlunde paa denne Tid indgange vilde og sagde sig dertil ingen Magt at have. Thi have vi forskrevne Danmarks og Norges Riges Raad overveiet disse Rigers Leilighed og deres menige Indbyggeres Bedste og Bestand, og ere vi Alle saa endrægtelig overens vordne, at vi nu paa det Nye*) med vort frie Kaar i den Hellige Trefoldigheds Navn have samtykt og fuldbyrdet, og med dette vort aabne Brev samtykke og fuldbyrde høibaarne Fyrste Hr. Christiern, Kong Hanses Søn, en fuldmægtig Herre og Konge at blive og være over alt Danmarks og Norges Rige; og haver Hans Naade derpaa lovet og tilsagt os paa menige Rigernes Indbyggeres Vegne paa sin kongelige Ed og gode Tro alle disse efterskrevne Punkter og Artikler". —

Haandfæstningen indeholder mest Bekræftelse, Udvidelse og nærmere Bestemmelse af de to herskende Stænders, Geistlighedens og Adelens Særrettigheder, navnlig Prælaternes og Rigsraadets. Som Artikler af almindeligere Betydning fremhæver jeg først dem, der vedrøre Biskoppers og Prælaters Valg. Her hedder det (Art. 5), at Kongen aldrig vil hindre eller lade hindre noget Kapitels eller Klosters Valg, og aldrig trænge nogen Prælat eller Formand ind med Urette imod Kapitlets eller Konventets Villie eller Samtykke. — Sammenholder man denne Artikel med den tilsvarende i Kong Hanses Haandfæstning, da vil man finde den langt tammere baade i Indhold og Udtryk. Kong Hans maatte love, at han aldrig vilde blande sig i nogen Biskops eller anden Prælats Valg, med Skrivelse eller Brev til Rom. Var der erhvervet Breve derpaa, eller erhvervedes der saadanne, skulde de ingen Magt have og ikke bruges efter denne Dag, men hver Kirke

*) Altsaa femte Gang!

og Kloster beholde sit frie Valg. Det er umiskjendeligt, at de danske Prælater nu, da Kong Christierns Haandfæstning skulde vedtages, vare komne til Erkjendelse af det Frugtesløse i deres Kamp for Valgrettens kanoniske Frihed, naar Pave og Konge vare enige om det ledige Prælaturs Besættelse; og de maa have indseet, at Kongen som den nærmeste Herre dog egenlig var den, der ene formaaede at hævde Indfødtes Adkomst til de høie Kirkeembeder imod romerske Kurialister, der ellers vilde have oversvømmet den danske Kirke. Roms Egennytte, dets Pengegriskhed og dets Absolutisme drev dem til mere og mere at søge deres Støtte hos Kongen og i deres Forbindelse med den verdslige Adel og Rigsraadet. Derfor anerkjende de her i Kong Christierns Haandfæstning stiltiende den Magt, Kongerne havde vundet over Kirken ved Forbindelsen med Paven, og forbeholde sig kun endnu et Valg. Thi ogsaa dette stod Kapitlerne Fare for rent at miste, som det da i mange Tilfælde er bleven tilsidesat baade af Konge og Pave. Den anførte Bestemmelse i Kong Christierns Haandfæstning maa ikke forstaaes som sigtende til et virkelig frit, kanonisk Valg, uafhængigt af Pave og Konge, men alene som et Forbehold af Valgformen, der i værste Tilfælde gav Kapitlet et Veto imod den, man vilde paanøde det, og i alle Tilfælde nødte den, Kongen vilde have til Biskop, til at lade sig formelt vælge af Kapitlet og derved give dette Leilighed til at underhandle om Betingelserne. Kapitlerne beholdt Muligheden af at sikre sig Friheder og Fordele ved at lade sig give en Haandfæstning af den nye Biskop. Dette er Betydningen af den 5te Artikel i den kongelige Haandfæstning af 22de Juli 1513. Den viser, at Kongemagten mere og mere nærmede sig det Supremat over den danske Nationalkirke, vi saa i Perspektiv, da Pave Sixtus den Fjerde og Kong Christiern den Første rakte hinanden Haanden i Rom 1474. — Det var da ogsaa ganske naturligt, at Geistligheden i Haandfæstningen dog sikrede sig Udøvelsen af flere af Kirkens Rettigheder, der vel kunde været udsatte for Indgreb fra Kongens Side, saasom den bispoppelige Jurisdiktion, Besiddelsen af det Bondergods, Kirken efterhaanden havde erhvervet, og at Prælaterne kun skulde dømmes af deres tilbørlige Dommere indenlands, d. e. af deres Standsbrødre i Danmark og Norge (Art. 7, 8, 18).

Med Hensyn til Statsretten erkjendtes Danmark og Norge

for Valgriger, eller rettere: for et Valgrige; thi det er umiskjendeligt, at Haandfæstningen gaaer et Skridt fremad i Retning af Rigernes Forening. De to foregaaende Konger havde erkjendt Norges Selvstændighed, om de end langtfra altid havde agtet den tilbørligt i Gjerningen; ved Christiern den Andens Tronbestigelse optraadte begge Rigers Raad som eet Samfund; Haandfæstningen var een for begge Riger, og deres Magtforhold er karakteristisk betegnet ved Antallet af danske og norske Medlemmer i det samlede Raad: 20 danske, 7 norske Raadsherrer; og blandt Nordmændene vare to Biskopper danskfødte Mænd! Og Kongen hævdede een Indfødsret for Danske og Norske, medens de norske Rigsraader kun vilde have de i Norge Fødte tillagt Indfødsret i Norge. Kong Christiern har vistnok i denne Henseende været enig med sit danske Rigsraad; men han maatte til Gjengjæld finde sig i den 26de Artikel, hvorved han erklærede, at han annammede alle Slotslove i Danmark og Norge af Danmarks og Norges Rigsraad og skulde forlene dem til indfødte Adelsmænd, at holde dem til Kongens og efter hans Død til Rigsraadets Haand; ligesom han ogsaa maatte frafkrive sig Ret til at forlange en Tronfølger valgt i sin Levetid, med mindre, tilføies der dog, han kunde formaa Raadet godvilligt dertil.

Adelen erkjendtes i denne Haandfæstning som en sluttet Stand: Kongen maatte ikke optage nogen Uadelig i Adelstanden, alene med Undtagelse af dem, der udmærkede sig ved Tapperhed i Krig, og hverken han eller hans Dronning maatte erhverve adeligt Jordgods, hvilket ogsaa blev forbudt Uadelige. Kom en Uadelig ved Arv eller paa anden Maade i Besiddelse af „frit" Gods, skulde han inden Aar og Dag sælge det til en Adelsmand*). Adelen vilde altsaa have alt sit Jordgods betragtet som et stort Fideikommis for den hele Stand, idet dog hver enkelt Adelsmand kunde gjøre med Sit hvad han vilde, blot at det ikke kom ud af Standsfællers Besiddelse. Kongen maatte derhos tilstaa de geistlige og verdslige Medlemmer af Rigsraadet al kongelig Ret over deres egne „Tjenere og Undersaatter", og Ridderskabet, som ikke er i Raadet, alle Fyrretyvemarksager og Fredkjøb af dem. Det vil sige, at medens næsten alle Lovovertrædelser sonedes med Boder

*) Art. 29. 39.

til den Forurettede og til Kongen som høieste Øvrighed og Lovens Haandhæver, gik nu endog de høieste af disse Bøder over til de adelige Godseiere for deres egne Bønders Vedkommende, hvorved Godsherren fremstilledes som disses Øvrighed, foruden at han vandt ikke ubetydelige Indtægter*).

Iøvrigt forstaaer det sig af sig selv, at Kongen med Hensyn til Krig og Fred, nye Skattepaalæg, Forbud mod Udførsel og Forbuddets Ophævelse var forpligtet til at indhente Rigsraadets Samtykke.

Haardest for en Karakteer som Christierns har vistnok Slutningsbestemmelsen været, at om Kongen handlede imod sin Haandfæstning og ikke vilde lade sig undervise af Raadet, da skulde alle Rigets Indbyggere hjælpe til at afværge det uden dermed at forbryde sig mod den Ed og Troskab, de skyldte Kongen, — en Bestemmelse, der under almindelige Forhold ikke havde nogen praktisk Betydning, men som stillede Kongen under en trykkende Kontrol og kunde give dem, der ellers maatte være tilboielige til, eller bestemte paa, at reise sig mod ham, et velkomment Paaskud til at drage Sværdet.

Man kjender endnu de Forhandlinger, der gik forud for Haandfæstningens Vedtagelse og seer deraf, at Rigsraad og Adel dog i meget har nedstemt sine første Fordringer**). I det Hele kan man heller ikke sige, at denne Haandfæstning er overspændt, naar det engang var givet, at Riget var et indskrænket Valgrige, — mindst i Sammenligning med Faderens dansk-norsk-svenske Haandfæstning. Det er kjendeligt nok, at de tre Folks Forening i Unionens Tid har havt stor Indflydelse paa de indre Forhold i Danmark i Retning af at udvikle Adelen som en herskende Stand, fordi den svenske Adel, der nu traadte den danske saa nær, allerede var skredet vidt frem i Forhold til Kongemagten og ved sit Exempel drog den danske efter sig. Men til en saadan Uregerlighed som den, vi have seet i Sverrig i de to foregaaende Kongers Tid, var den danske Adel dog ikke naaet, væsenligst vistnok, fordi her ikke fandtes den nationale Modstand mod de fremmede Konger, som i Sverrig. Kong Hanses Kalmarreces bør mindre betragtes

*) Art. 62.

**) Bilag til Allen, II, p. 586 ff.

som en alvorlig ment, end som et fjendsk Forsøg paa at skræmme Kongen bort fra Sverrig, eller, om dette ikke lykkedes, at binde ham saaledes, at han hverken kunde røre Haand eller Fod; den var forud beregnet paa at give Rigsforstanderens Parti formel Ret til at erklære ham for Meneder og til at reise sig imod ham, saasnart der tilbød sig en gunstig Leilighed. Thi Paaskud kunde altid hentes fra denne Reces, der ikke kunde opfyldes af nogen Konge. Ikke saaledes Kong Christierns dansk-norske Haandfæstning; med den kunde der nok have været regeret, forudsat, at Konge, Rigsraad og Adel bevarede et saadant Forhold til hverandre, uden hvilket Regering overhovedet er umulig. Neppe kan der da have været nogen almindelig Uvillie imod Christiern hos de to herskende Stænder, saa at det kun har været et ringe Mindretal af Rigsraadets Medlemmer, der har tænkt paa at drage Hertug Frederik frem, — hvis der ellers er nogen virkelig Grund i det ovenfor omtalte Rygte. Værd at mærke er det, at de fire Mænd, Biskopperne Niels Stygge og Ivar Munk, Ridderne Niels Høg og Predbjørn Putbusk, der udpeges som Kongens Modstandere, Alle vare med paa den kjøbenhavnske Herredag og have medbeseglet Haandfæstningen, da det jo dog havde staaet til dem, at holde sig borte, dersom Christierns Tronbestigelse var dem imod.

Ogsaa det bør erindres, at en Haandfæstning ikke var en Grundlov i vor Tids Betydning. Haandfæstningen skabte ikke Kongedømmet, den var ikke Grundvolden for Kongens Magt og Stilling, men kun Betingelsen for Kongemagtens Brug i visse Forhold. Selve Kongedømmet stod i Alles Bevidsthed som et forud Givet, næsten kunde man sige: som en Naturgjenstand, over Haandfæstningen, med en fri Myndighed i Alt, hvor Haandfæstningen ikke udtrykkelig indskrænkede den. Og Kroningen gav Kongen en Sanktion, der efter Tidens religiøse Anskuelser var vel skikket til at lægge et ikke svagt Baand paa fjendske Lidenskaber. Føier man hertil, at Rigsraadet ikke var et altid samlet Kollegium, men at de enkelte Medlemmer almindelig levede hver for sig i deres Forleninger, at det var Kongen, der sammenkaldte dem, og ham, der besatte Pladserne i Raadet, bliver det indlysende, at en forstandig og sindig Konge, der i det Hele var i Overensstemmelse med sit Folk, ogsaa med en Haandfæstning som Christiern den Andens havde Magt nok til en heldbringende Virksomhed, ihvorvel

Folket, og navnlig da de herskende Stænder, ikke var forpligtet til ubetinget Lydighed.

Til denne kjøbenhavnske Herredag var ogsaa mødt Sendebud fra Sverrig og Lybek med de andre vendiske Stæder. Det var jo i Malmørecessen af 23de April 1512 vedtaget, at ved St. Hansdag 1513 skulde i Kjøbenhavn endelig afgjøres, om Sverrig vilde antage Kong Hans eller hans Søn Christiern for Konge, eller betale de 13,000 Mark aarlig. Hanseaterne havde forpligtet sig til at mægle mellem Parterne, om der viste sig Vanskeligheder, og til at falde den Part til, der vilde opfylde Recessen, den fra, der ikke vilde det. Da Partistillingen i Sverrig var efter Malmøkongressen atter slaaet om ved den unge Sten Stures Valg til Rigsforstander den 23de Juli 1512, saa at Sturepartiet, det svenske National- og Krigsparti, havde faaet Overhaand over det Parti, hvis Sendebud havde sluttet Malmørecessen, har Kong Christiern og hans Rigsraad neppe gjort sig nogen Illusion om Recessens Opfyldelse; i ethvert Fald fik de betimeligt nok et Vink om, hvad de kunde vente. Thi da Rigsraadet den 30te Marts 1513 sendte den svenske Regering Leide for de 12 Sendebud til Møde i Kjøbenhavn St. Hansdag i Henhold til Malmørecessen, forlangtes et nyt Leide til at møde i Kjøbenhavn for at forhandle om alle Sager, der angaa de tre Riger, dem til Nytte og Fred. Et saadant Leide udfærdigede det danske Rigsraad virkelig under 16de Juni 1513, hvori Malmørecessen slet ikke er nævnt. Og som til Tegn paa, at disse Sendebud ikke skulde handle om Fuldbyrdelsen af denne Reces, mødte kun et Antal af ni svenske Rigsraader som Underhandlere, ikke tolv som Dommere efter Recessen. Den danske Regering har meget vel forstaaet dette; men det kunde jo ikke være Kongens Leilighed nu lige i sin Tronbestigelse at staa stivt og strengt paa Malmørecessen, hvad der vilde være ensbetydende med at gjenoptage Krigen og dermed reise alle de samme Spørgsmaal, som havde gjort de sidste elleve Aar af hans Faders Regeringstid saa stormfulde. Det tør ogsaa antages, at det dansk-norske Rigsraad ikke vilde Krig. Har der virkelig været Frygt for Christiern og Tilbøielighed for Hertug Frederik hos nogle af Rigsraadets Medlemmer, da har det snarest været en Frygt for, at Christiern skulde gjenoptage Faderens Politik, saa at der aldrig blev Ende paa Krig i Norden.

Thi der synes ingenlunde at have været nogen Misstemning i Danmark imod Christierns Person i Faderens Levetid, om og maaske hans Regering i Norge har vakt den Forestilling, at han vilde blive en myndig Herre; tvertimod hedder det i Joh. Svannings Christiern den Andens Historie, der ellers er Kongen høist ugunstig, at den unge Mands forstandige Optræden i Danmark i Faderens sidste Aar, den Dygtighed og Retfærdighedskjærlighed, han lagde for Dagen navnlig ved Afgjørelsen af vanskelige Retssager, havde vundet almindelig Anerkjendelse, saa at der ikke i hele Riget var Nogen, i det mindste ikke nogen Mand af Anseelse og Betydning, der ønskede Kong Hans anden Eftermand end Sønnen.

At vi under saadanne Omstændigheder Intet høre om stormfulde Forhandlinger med de svenske Sendebud i Kjøbenhavn, maa findes ganske begribeligt. Begge de Parter, der i Øieblikket havde Magten i Sverrig og Danmark, vare forud enige med sig selv om hvad de vilde, — eller rettere: hvad de ikke vilde; de Svenske vilde ikke deltage i noget fælles Kongevalg, og ikke opfylde Malmørecessen, men vel have Fred med Danmark og Norge; det danske Rigsraad vilde ikke gjenoptage Krigen, men heller ikke binde sig for Fremtiden. Saaledes enedes man snart om at udsætte Opfyldelsen af Malmørecessen til Midsommer 1515 og forlænge Stilstanden mellem Rigerne til Paaske 1516. St. Hansdag 1515 skulde saa tolv dansk-norske Rigsraader samles med tolv svenske med Fuldmagt til at udføre Recessen. Det bør ikke oversees, at denne Overenskomst sluttedes den 15de Juli 1513, altsaa syv Dage før Haandfæstningens Udfærdigelse, hvilket stemmer vel med Rigsraadets formodede Tanker: Raadet har villet være sikker paa, at Kongen ikke modsatte sig Stilstanden eller stod skarpt paa Malmørecessen, inden det valgte ham paany og anerkjendte ham endelig som Konge ved Haandfæstningen. Kongen maatte finde sig deri, og har i Øieblikket, som antydet, maaske selv været ret vel tilfreds med denne Vending af Sagen. I to paa tredie Aar var Roligheden i Norden saaledes sikret.

For de vendiske Stæders Sendebud blev altsaa ingen Leilighed til Mægling. De kunde ikke Andet end være tilfredse med, at, om der ikke kunde blive en endelig Fred, der saa dog blev en Stilstand paa halvtredie Aar, i hvilke altsaa Farten paa Østersøen blev fri. Mindre tilfredse have de vistnok været med, at Kongen og Rigs-

raadet, Svenske og Danske, vare fuldkommen enige — vel det eneste Punkt, hvori de vare det*), — i at opretholde og begunstige Nederlændernes Handel og Søfart til de nordiske Lande. Ligesom fri Fart og Handel uhindret af de Svenske udtrykkelig var stipuleret af Kong Hans i Malmø, saaledes optoges et nyt Tilsagn derom i Stilstandsakten af 15de Juli 1513; ja Kongen lovede, at han vilde tilskrive de Vesterlandske om at lade de Svenske have deres Seilads uhindret af disse. Lybekerne fandt det under disse Omstændigheder ogsaa raadeligst at forlige sig med Nederlænderne; med hollandske Sendebud, som vare tilstede i Kjøbenhavn, sluttede de den 27de Juli 1513 en Stilstand paa et Aar. Uagtet derfor ikke alle Tvistepunkter mellem Kongen og Hanseaterne bleve udjævnede, erholdt de vendiske Stæder dog til Gjengjæld deres Privilegier bekræftede; men de maatte endnu i samme Aar forny den Malmøske Fredsakt: kom det dog til Krig mellem ham og Sverrig, vilde Kongen have Hanseaterne fastholdte ved deres Forpligtelse til at afholde sig fra al Handel paa Sverrig, medens disse vilde udtyde den saaledes, at den kun bandt dem saa længe, indtil det i Malmørecessen bestemte kjøbenhavnske Møde 1513 var kommet istand.

I samme Aar anerkjendtes Kong Christiern som Landsherre i Hertugdømmerne. Her var han vel ikke som i Kongerigerne hyldet som Faderens Eftermand endnu i dennes Levetid; men som eneste Søn kunde den Arveret, Christiern den Førstes Efterkommere paastode, og den betingede Adkomst, Stænderne indrømmede det hele Kongehus, ikke bestrides ham. Og at Christiern ogsaa i Her-

*) Man havde nu i Sverrig faaet Øinene op for Sandheden af Erik Turesens ovenfor (S. 274) berørte Yttringer om det Utilraadelige i Forbund med Lybek. I en Skrivelse af 24de Juni 1513 til Rigsforstanderen og andre Rigsraader trænger Erkebiskop Jakob Ulfsen paa, at de svenske Sendebud i Kjøbenhavn skulde sætte sig i Forbindelse med de hollandske Sendebud sammesteds og tilsige dem Beskyttelse for deres Handel i Sverrig. Lybeks Enehandel er fordærvelig for de Svenske: hvad Lybek sælger dem, maa de betale med urimelige Priser, hvad det kjøber af dem, betales under dets Værdi. Et Stykke Klæde, der i Lybek koster 19 Mark, maa i Sverrig betales med 28 Mark; Kobber gjælder 2 Mark mere i Sverrig, end man faaer for det i Lybek, saa og Jern og andre svenske Varer. Ingen tager større Skade end Sverrig, om Hollænderne udelukkes fra Østersøen. Grønblad, Nya källor, p. 595.

tugdømmerne havde de faste Pladser i den kongelige Del i sin Haand, maatte være afgjørende. Der nægtedes ham derfor ikke Hylding, da han i Oktober 1513 samledes i Flensborg med sin Farbroder og de slesvig-holstenske Stænder; men den knyttedes til to Betingelser, som Christiern maatte underkaste sig: først Stadfæstelsen af Privilegierne, som Kongen i Begyndelsen af Forhandlingerne skal have søgt at skyde tilside; dernæst at han forligte sig med sin Farbroder om den Fordring, denne mente at have paa Kong Hans for hvad han havde udbetalt Lybekerne ifølge Kardinal Raimunds Forlig af 1503. Kong Hans havde aldrig villet erkjende sig forpligtet til at erstatte Broderen de 32,000 Gylden, denne som Kautionist for Kardinalens Forlig havde maattet erlægge; men da flere af Ridderskabet vare Deltagere i Kautionen, var dette for stærkt interesseret i Sagen til at det ikke skulde have understøttet Hertug Frederiks Fordring. Kongen maatte derfor tilfredsstille denne ved en Forskrivning for en rund Sum af 30,000 Gylden. Nu blev han hyldet som Landsherre i Forbindelse med sin Farbroder Hertug Frederik*).

Christiern havde saaledes lettere og hurtigere end Faderen overvundet Vanskelighederne ved sin Tronbestigelse. Han modtog Norden i Ro og egenlig kun et eneste stort og farefuldt Spørgsmaal uløst: det om Sverrigs Krone. Men det stod til ham selv, hvorledes han vilde søge det besvaret. I det følgende Aar foregik hans Kroning, den 11te Juni 1514 i Kjøbenhavn, og i samme Aar i Oslo, sandsynligvis den 29de Juli.

*) Foruden de almindelige Kilder see om denne Flensborgske Landdag Allen II, p. 84. 526 efter utrykte Kilder.

Anden Afdeling.

Dyveke. Kong Christierns Ægteskab. Dronningens Slægt søger forgjæves at fortrænge Dyveke. Herbersteins Reise. Hans Faaborgs, Dyvekes og Torbern Oxes Død.

Dyvekes og Torbern Oxes Død er saa ofte behandlet, at Alt, hvad der kan findes til dette skjæbnesvangre Sørgespils Opklaring, allerede er gaaet over i den almindelige Kundskab. Tillige er det saa ofte gjennemarbeidet af Kritiken, at der vanskeligt kan afvindes den nye Synsmaader. Jeg skal vel vogte mig for at forøge det Bjerg af Gjætninger, hvormed de faa faktiske Omstændigheder ere overvældede; men hvad jeg kan gjøre, og med Nytte, mener jeg, er at fremdrage dette Faktiske paany ved at udskille det Sikre fra det Usikre, Efterretninger fra Rygter og Formodninger.

Strax efter sin Tronbestigelse lod Kongen Dyveke og hendes Moder komme fra Norge til Sjælland, hvor de i Begyndelsen fik Ophold paa Hvidøre, mellem Taarbæk og Skovshoved, hvor der dengang var et Kongen tilhørende Hus. Men samtidigt med at give sin personlige Tilbøielighed denne Tilfredsstillelse, tænkte han paa at formæle sig standsmæssigt og havde i denne Anledning flere Overveielser med Rigsraadet og med sin Moder og Morbroder, Kurfyrst Frederik den Vise af Sachsen. Ved dennes Mellemhandling blev en af de østerrigsk-burgundisk-spanske Prindsesser udseet til Christierns Brud. Helst havde Kongen valgt den deilige Eleonore; men hun var allerede bestemt for det portugisiske Kongehus; Søsteren Isabella blev derfor valgt for Danmark. Formynderen, deres Farfader Keiser Maximilian, sluttede i Linz den 29de April 1514 Ægteskabskontrakten med Kongens Sendebud, blandt hvilke Biskop Gotskalk Alefeld af Slesvig og den danske Ridder og Rigsraad Mogens Gøje vare de fornemste. Fra Østerrig droge disse til Nederlandene, hvor Isabella og hendes Søskende levede under deres Faster Enkehertuginde Margarete af Savoiens Tilsyn og Opdragelse. I Bryssel fuldbyrdedes Forlovelsen og Vielsen paa Kong Christierns Kroningsdag den 11te Juni 1514, hvorved Mogens Gøje forestillede Kongens Person; men da Bruden endnu ikke

havde fyldt sit fjortende Aar, opsattes hendes Reise til Danmark et Aarstid. Ved de Underhandlinger, denne Formæling medførte, mærker man endnu Intet til, at Kong Christierns Forhold til Dyveke har enten været Isabellas Slægt bekjendt eller vakt Anstød hos den. I sig selv var en saadan illigitim Forbindelse noget saa Almindeligt hos Datidens Fyrster, baade geistlige og verdslige, at den maatte antage en Karakteer af stødende Offenlighed og vække Skandale for at blive af Vigtighed. Er et Rygte kommet til det burgundiske Hof, har man der vel forudsat, at Dyveke vilde blive fjernet ved Kongens Formæling. Men dette skete ikke, og da et nyt dansk Gesandtskab med Ærkebiskop Erik Valkendorf i Spidsen ankom til Nederlandene i Sommeren 1515 for at afhente Isabella, stod Sagen anderledes. Man var bleven opmærksom paa Dyveke og vilde have hende bort fra Kong Christiern. Der er Grund til at tro, at hendes Broder Ærkehertug Karl har skrevet derom til Kongen; men han var dengang kun 16 Aar gammel, saa at hans Ord jo ikke kunde have den Vægt som nogle Aar senere, da han som Keiser Karl den Femte, i Spidsen for Tydskland, Østerrig, Spanien, Italien og Nederlandene, talte som Verdens mægtigste Mand. Ogsaa Erik Valkendorf, hvis endnu bevarede Breve røbe den ængsteligste Omhu for at berede Isabella en god Modtagelse, skrev til Kongen om Dyveke efter hendes Slægts Anmodning. Men Alt forgjæves: hun og hendes Moder bleve hvor de vare. Den 9de August 1515 holdt den unge Dronning sit Indtog i Kjøbenhavn, den 12te August viedes hun til Kongen og kronedes. Men Kong Christierns Hjerte var hos Dyveke, og over hans Forstand vandt hendes Moder Dag for Dag større Magt. Christiern synes i det første Par Aar af Ægteskabet slet ikke at have faaet Øinene op for Værdien af den Perle, han havde vundet i sin Hustru, eller at have bekymret sig om at see det. Isabella følte sig ikke lykkelig. Man kan skjønne det gjennem Uddrag af hendes Brevvexling med Søsteren Eleonore om den gjensidige Tilbøielighed mellem denne og Pfalzgreve Frederik. Isabella priser hende lykkelig, at hun har fundet virkelig Tilfredsstillelse for sit Hjertes Følelser, medens hun klager over det Tomme og Nedtrykkende i en Dronnings glimrende Trældom. Blandt Andet klager hun ogsaa over, at Kongerne, — dog saavidt man kan see: uden at nævne

sin Husbonde — ofte under Paaskud af Jagtpartier eller nødvendige Reiser gaa efter deres Lyster og Fornøielser*).

Forholdene ved det danske Hof kunde nu saa meget mindre blive skjulte for Isabellas Fostermoder Regentinden i Nederlandene og hendes Omgivelser, som Dronningen havde beholdt hos sig flere af de burgundiske Damer og Tjenere, der havde fulgt hende til Danmark. Saa bekjendt blev Kongens forargelige Levnet, at det paadrog ham nærgaaende Ydmygelse. Hans Svoger Erkehertug Karl havde som Chef for den gyldne Vliess's Orden i Januar 1516 foreslaaet Kongerne af Danmark, Ungarn og Portugal optagne som Medlemmer af det saa høit ansete Riddersamfund; men Ordenskapitlet nægtede at antage Kong Christiern, „der anklagedes for at leve offentlig i Ægteskabsbrud og at behandle sin Dronning meget slet". Man begriber da let, hvor travlt Rygtet og Sladderen fik i Bryssel, og kan ikke undre sig over, at der faldt mange onde Ord om Keiseren selv, der havde bortgivet den ene Sønnedatter til en saa uværdig Mand, den Anden til et Barn, Kong Ludvig af Bøhmen og Ungarn. Denne Snak kom henimod Slutningen af Aaret 1515 Maximilian for Øre og ærgrede ham betydeligt. I et Brev af 1ste Januar 1516, han tilskrev sin Datter Regentinden, og hvori han forsvarer hvad han har gjort, siger han: Isabella og Maria ere vel og godt forsørgede; de nordiske Riger og Ungarn ere store, gamle, ansete Kongeriger, Christiern og Ludvig ere smukke Fyrster, dydige Personer, begavede med ædle Egenskaber og Sæder, saa at Prindsesserne komme i stor Værdighed og Ære, Lykke og Glæde. — Keiseren kan altsaa dengang ikke have vidst hvad det var, der stod i Veien for Isabellas Lykke og Glæde; men ret mange Dage har det ikke varet, inden han fik fuldstændig Oplysning derom. Thi allerede den 17de Januar 1516 udfærdigede han en mærkværdig Instruktion for den Gesandt, han affendte til Kong Christiern for at forlange Dyveke fjernet, og den 18de Januar tilskrev han sin Sønnesøn Karl, Isabellas Broder,

---

*) — fingere reges sæpe venationes, per regnum profectiones et hujusmodi pleraque, dum voluptates suas sectantur et genio indulgent hedder det i det Uddrag af Isabellas Breve, der meddeles i Huberti Thomæ Leodii annales de vita et rebus gestis Friderici II electoris Palatini Francof. a. M., 1624, libr. III, pr. 54.

følgende Brev: „Det stødende og forargelige Liv, Vor Broder og Svoger Kongen af Danmark fører med en Elskerinde, til stor Sorg og Mishag for Vor Datter Eders Søster, lastes af alle hendes Slægtninge. For at drage ham ud af dette uordenlige Levnet og formaa ham til at behandle Vor Datter mere loyalt, have Vi besluttet at sende til Kongen Hr. Sigismund Herberstein; desuden have Vi aftalt med Hertug Frederik af Sachsens Gesandt, at denne som Kongens nære Slægtning, og som den, der har virket til at bringe Ægteskabet i Stand, ogsaa skal sende en af sine Tjenere. Nu anmode Vi Eder om, ligeledes uopholdelig at sende en Mand af Anseelse blandt Eders Omgivelser, for i Forening med disse Sendebud at udføre samme Ærinde og formaa Kongen til at styre sig efter Fornuft, Ære og Guds Bud, og at lade sin Frille fare, at han kan tilfredsstille os Alle, hans Slægt og Svogerskab.

Keiseren arrangerede saaledes et helt Stormløb paa Kong Christiern for at fravriste ham Dyveke, der kun havde sin Elsker og sin Moder at sætte mod det halve Europa. Thi Keiserens Plan blev virkelig udført. Herberstein afgik fra Augsburg den 31te Januar 1516 med følgende Instruktion. Efter at have overbragt Kong Christiern Keiserens Hilsen skal han sige ham, at det er kommet Keiseren for Øre, at Kongen endnu holder offentlig hos sig sin gamle Frille, som han havde førend sit Ægteskab, og lader hende regere. En saadan usømmelig og uredelig Adfærd strider mod hans egen Ære og kan ikke taales af Os, Erkehertug Karl af Østerrig, Prinds af Spanien, og alle Vore Venner. Navnlig tilkommer det Os som Faderen, som har Sønnens Ære kjær, at lægge sig imellem, for at sligt uredeligt, usømmeligt og ukongeligt Væsen bliver afskaffet. Desaarsag er det Vor faderlige, kjærlige og alvorlige Formaning til Vor Søn, Kongen af Danmark, at han ganske frasiger sig merbemeldte Elskerinde og sender hende tilbage til Holland til hendes Fader eller Venner. Svarer Kongen, at han forlader hende og vil gifte hende med en Mand i sine Kongeriger, saa skal Gesandten derimod sige, at Vi og Vore Venner ingenlunde ville være tilfredse dermed, men formane ham paa det Høieste til at sende hende hjem igjen og skaffe hende en Mand der. Thi bliver hun i Landet, vil den gamle Kjærlighed lettelig fornyes, saa at det Sidste blev værre end det Første. Kongen bør

heri først have Gud for Øie, dernæst sin egen Ære, Os og alle sine Venner, saa at han holder sig som det en christelig Konge vel egner og anstaaer. Vi ville derimod have ham desto kjærere og bevise ham al faderlig og broderlig Kjærlighed, Troskab og Venskab. Gesandten skal ogsaa tilkjendegive Kongen, at han har Vor Befaling til at blive hos ham og ingenlunde vende tilbage, førend han seer, at hun er sendt bort til sit Hjem. Gesandten skal optræde og handle i Forening med Hertug Frederik af Sachsens og Ærkehertug Karls Sendebud, som Keiseren venter, at de ville sende til Kongen.

At bringe en saadan Hilsen til en uafhængig Konge, og til en Mand som Christiern den Anden, var visselig ikke nogen let Opgave. Dog har Herberstein udført sit Ærinde, — vel ikke med god Virkning, men dog som sin Herres tro Tjener. Vi have endnu hans Dagbog om denne hans danske Reise; da den ikke kan antages at være almindelig bekjendt, vil det maaske interessere at høre den Del af den, der angaaer Reisen i Danmark og Forhandlingerne med Kongen.

Den 2den Marts 1516 seilede Herberstein fra Femarn til Lolland. Han kom iland ved Landsbyen Rødby, hvor han maatte vade en halv Mil i det flade Vand og den vaade Sand. Saa red han fire Mile gjennem Lolland og kom til Falster, som et smalt Sund skiller fra Lolland. Paa Falster ligger Nykjøbing Slot og By. Til Nykjøbing var Dronningen ankommen kort før ham; der traf han ogsaa Hertug Karl af Burgundiens Sendebud, Hr. de Bulon og Mester Jan Bennink af Amsterdam. „Dronningen", vedbliver Herberstein, „sendte os strax sin Hofmester og Kjøgemester til Modtagelse. Den næste Dag ankom Kongen. Han sendte sin Kammertjener Antonius til Selskab indtil Audientsen. Den 1ste April blev jeg af Kantsleren afhentet til Barfoddermunkenes Kloster, der laa tæt ved mit Herberg. Derhen var Kongen kommen fra Slottet. Kongen hørte mig staaende. Da jeg maatte udtale de skarpe Ord, læste jeg dem op af en Seddel, for ikke at sige enten for meget eller for lidt. Imidlertid stod Kongen med sammenlagte Hænder og saa ofte over Skulderen. Hertug Karls Sendebud stode ved min Side og sagde, at hvad jeg havde foredraget var ogsaa deres Herres Begjæring. Kongen tog sig Tid til at betænke Svaret og lod mig ledsage tilbage til mit Herberg.

Efter Bordet blev jeg ført til Dronningen. Hun var klædt paa Nederlandsk og i Sorg"*). Efter at have fremsagt sin Hilsen overrakte Herberstein sine Kreditiver. „Jeg maatte sætte mig ned hos Dronningen paa et Hynde. Saadan Ære var jeg ikke vant til. De nederlandske Herrer knælede for Dronningen og berettede, i hvilket Ærinde vi vare sendte. Derefter blev jeg med megen Ære ledsaget fra Slottet til mit Herberg. Der var ogsaa henved 16 Fruer og Jomfruer, alle hvidklædte; men ingen af dem, der vare komne med Dronningen. Da vi atter bleve kaldte til Underhandling, fik vi et Svar, som kunde forstaaes paa mere end een Maade. Vi gjentoge det derfor saaledes, som det bedst stemte overens med vort Hverv, og spurgte, om dette var Meningen? Men da dette ikke var Tilfældet, sagde jeg paa Alles Vegne: „Et saadant Svar havde Keiseren og Prindsen af Spanien ingenlunde ventet. Deres Majestæter ville heller ikke tro os paa Ordet, at Hans kongelige Naade agter sin Samvittighed, Guds Bud, sin egen Ære, christelig Skik og Orden, og deres Venskab, ringere end en gemen Kvinde. Derfor begjære vi, at Svaret, hvis vi ikke kunne faa noget bedre, gives os skriftlig under det kongelige Segl". Men det vilde han ikke. Han lod os sige: det var ikke Skik og Brug, at give Sendebud, der underhandlede paa Kredenzbreve, skriftligt Svar. Alt hvad vi formanede hjalp Intet; han blev omtrent ved den Mening: „han vilde holde sig kongeligt som ogsaa hans Fader og Forfædre". — Kongens Hofmester Hr. Albert Jepsen forærede mig en Hest med Sadel paa Kongens Vegne. Der paa Stedet gjorde jeg ogsaa Bekjendtskab med Søren Norby, Kongens Kapitain paa Havet, der gjorde alle sine Gjerninger i Djævelens Navn og i den følgende Tid har udført mange vidunderlige Ting, tilsidst begivet sig med sit Selskab til Moskov, hvorfra Keiser Karl bad ham fri; han er skudt for Florents. — Den 10de April reiste vi fra Nykjøbing to Mil over Land, en Mil til Soes, til Sjælland, en Ø, hvor den kongelige Hovedstad Kjøbenhavn ligger. Vinden var imod; vi fik Herberge i et Slot Vordingborg, hvorom man fortæller, at ind i dette Slot, ligesom i Slottet Gora, tør ingen Konge komme, hvorfor der er indrettet

*) Hendes Morfader Kong Ferdinand af Aragonien var død den 23de Januar 1516.

et Værelse for Kongen udenfor Slottet. Man siger ogsaa, at i et Værelse paa Sønderborg Slot seer man en Jomfru med Taske og Rosenkrands. I det Værelse tør Ingen komme. Det skal være en Kongedatter, der har ihjelstukket sig selv*). Den anden Dag reiste vi fire Mil til Byen Næstved. Det er en smuk, god Stad med mange Kirker, men ubefæstet. Derfra fire Mil til Antvorskov, et Kloster af St. Hans Orden, saa to Mil til Korsør. Det er en By og et Slot. Der gik vi atter til Søes, fire Mil fra Sjælland til Øen Fyen. Vi havde daarlig Vind og en besværlig, farefuld Reise; kom saa til Nyborg, en Stad med et Slot; der bleve vi om Natten. I Slottet viser man Fremmede et Horn, som en Adelsmand ved Navn Saltzer har revet af Djævelens Hoved. Mig syntes det var et Kohorn. Derfra kom vi fire Mil over Land til Odense, en meget velbygget Stad med skjønne Kirker. Der er et Bispsæde. Der boer Kongens Moder. Hun laa syg, men lod os dog komme for sig, liggende i Sengen. Der tog ogsaa de burgundiske Sendebud tre Jomfruer med sig, som vare komne ind i Riget med den unge Dronning; dem sendte Kongen bort, fordi de altid førte Snak om hans Uskikkelighed. Fra Odense fire (sic) Mil til Assens, en lille By ved Søen. Om Morgenen atter ombord og med stor Møie og Fare to Mil over til Sønderjylland. — Saavidt Herberstein. Man seer blandt Andet heraf, at det ikke er efter det keiserlig burgundiske Gesandtskab, men før det, at Kongen har sendt Dronningens burgundiske Ledsagerinder bort fra hende for Dyvekes Skyld. Og ret som om han vilde vise det fornemme Svogerskab, at han trodsede dem, kjøbte han den 30te Marts, to Dage førend han gav Herberstein Audients i Nykjøbing, Mogens Gøjes Gaard paa Hjørnet af Amagertorv og Lille Helliggeiststræde, og flyttede Sigbrit og Dyveke til Byen fra Hvidøre. Nu skulde hans Forbindelse med Dyveke være aabenbar for Alverden — just nu skulde Alle vide, at han ikke agtede sin herlige Dronning og hendes høie Slægt, som han og hans Rigsraad dog selv havde søgt Forbindelse med, og af hvem han forlangte nøiagtig Opfyldelse af den indgaaede Kontrakt, det allermindste Hensyn værd!

*) Dette er aabenbart det samme Sagn, der fortælles hos Müllenhoff, Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg, p. 49. Jfr. Alb. Krantz, Svecia, I, cap. 46.

Ved denne Tid, eller ikke længe efter, maa det ogsaa have været, at Kongen bortjagede Fru Anna Meinstrup, Holger Rosenkrandses Enke, Dronningens danske Hovmesterinde, fordi hun bebreidede ham Dronningens Tilsidesættelse. Fru Anna forlod Landet og tog Ophold i Lybek.

I Aaret 1516 var det, at Slotsskriveren Hans Faaborg blev hængt. Hovedkilden til vor Kundskab om denne Sag er Hans Svanings Beretning. Svanings Christiern den Andens Historie er et ukritisk Arbeide, men som dog navnlig gjennem Hvitfeld har udøvet stor Indflydelse paa det danske Folks Opfatning af Christiern den Andens Karakteer og Færd. Saadan som Svaning giver Historien om Hans Faaborg, maa vi lade os nøie med den, dog uden at stille den i Paalidelighed ved Siden af hvad der grunder sig paa sikre Aktstykker; der foreligger hidtil ingen tilstrækkelig Grund til at betvivle dens Rigtighed. Svaning fortæller, at i Aaret 1516, den 10de November, blev Skriveren paa Kjøbenhavns Slot Hans Faaborg hængt udenfor Kjøbenhavn efter Foranstaltning af Torbern Oxe, Slotsbefalingsmanden. Denne Hans Faaborg havde indyndet sig hos Kongen ved sit flittige Arbeide, saa at Kongen villigt opfyldte hans Begjæringer. Deraf blev Manden opblæst, foragtede Andre, navnlig Torbern Oxe, hvem han bagtalte hos Kongen og beskyldte for at have gantedes altfor frit med Dyveke i Kongens Sovegemak. Faaborgs Dristighed hos og Anmodninger til Kongen bleve imidlertid stadigt mere nærgaaende; tilsidst bad han Kongen om et Kanonikat, der var blevet ledigt ved Roskilde Domkirke. Kongen gav ham et halvt Løfte; og da han just laa paa Reise, tog han ham med til Roskilde, hvor han vilde udfærdige Bevillingen. Men paa Veien betænkte Kongen sig, blandt Andet ogsaa fordi man havde hviskét ham i Øret, at ogsaa Skriveren havde staaet i hemmelig Forbindelse med Dyveke. I Roskilde lod Kongen sin Kancellist skrive et Brev til Torbern Oxe, hvori det paalagdes ham, strax at forlange Rede og Rigtighed for Slottets Regnskaber af Hans Faaborg, i hvilket Brev, som Rygtet gaaer, Kongen befalede, at fandtes Regnskabet ikke i Orden, skulde Slotshovedsmanden gaa frem med Lovens Strenghed imod Skriveren. Med dette Uriasbrev sendtes Faaborg tilbage til Slottet. Da nu Torbern Oxe fordrede Regnskabet, fandtes det aldeles utilfredsstillende, hvilket Faaborg vilde undskylde

med, at nogle Blade vare udrevne af Bogen. Han blev da fængslet, dømt og hængt. Med Svanings Fortælling stemmer i Hovedsagen den meget kortere, der skyldes Kong Christierns og Dyvekes Samtidige, Povel Eliesen. Den tilføier det mærkelige Træk, at Dyvekes Had var Skyld i Faaborgs Ulykke. Hun holdt nemlig virkelig af Torbern Oxe og var vred paa Skriveren for hans Opførsel mod denne. Derfor blev hun ogsaa meget bedrøvet, da hun i Helsingør erfarede, at Faaborg var hængt, slog sig hulkende for Brystet med de Ord, at hun havde stor Skyld i denne Henrettelse: „Gud være mig naadig derfor". Dette vilde altsaa forudsætte, at det var hende, der havde vakt Kongens Vrede mod Skriveren; men Beretningen staaer alene paa Povel Eliesens Ord, der ikke ere altfor meget at stole paa, naar det gjælder om Kong Christierns Tyranni.

I det følgende Aar 1517 døde Dyveke, formodentlig engang i Juni Maaned. Hurtigt udbredte sig det Rygte, at hun var død af Gift, bibragt hende med nogle tidligt modne Kirsebær, Torbern Oxe havde sendt hende. Om Torberns Karakteer vide vi altfor Lidt til at kunne sige, om han kan antages i Stand til en saadan Forbrydelse. Der er vel overgaaet ham en Dom af 27de Juli 1513, hvorved han frakjendes Næsby, fordi hans Adkomstbreve fandtes urigtige og aftvungne Sælgeren, hvem han med Voldsomhed havde bragt i sin Magt. Men denne Sag kan dog neppe have gaaet hans Ære for nær, siden han derefter har faaet saa anseelig en Post som Befalingen paa Kjøbenhavns Slot, hvilken bragte ham i Kongens umiddelbare Nærhed. I alt Fald er det ikke nok til at kaste fuldt Lys over hans Tænkemaade. Og den lidenskabelige Povel Eliesens Dom kan heller ikke gjøre det. I den første Tid efter Dyvekes Død synes Kongen ikke at have næret nogen Mistanke imod ham. Der er endnu et Forleningsbrev paa Lindholm Slot i Skaane til Torberns Gunst, dateret 17de Juni 1517, altsaa vel i de første Dage efter Dyvekes Død.

Nogen Tid derefter, fortælle Hans Svaning og Hvitfeld, var der Fest og Dands paa Slottet. Kongen var munter, kaldte Torbern hen til sig og sagde: Sig Os nu Sanden, er det saa, som din Skriver, der blev hængt, sagde for Os, at Du skulde have havt med Dyveke at gjøre; Vi vilde gjerne vide det for visse Aarsagers Skyld". De Omstaaende gave Torbern Vink og Tegn,

at han skulde vel betænke sig; han svarede — „af en god Conscients" sige Svaning og Hvitfeld — at det var usandt. Men da Kongen vedblev at fritte ham, sagde han, at han vel havde baaret Kjærlighed til hende, men aldrig opnaaet nogen Gunstbevisning af hende. Kongen blev øieblikkelig taus, hans Ansigt røbede en stærk Bevægelse, saa at der hviskedes Torbern i Øret, at han skulde give Meget for, at han ikke havde sagt disse Ord. — Jeg gjentager det, Svaning er Hjemmelsmanden; men hidtil foreligger Intet, der giver os Ret til at forkaste eller forbigaa denne Fortælling.

Engang i Efteraaret 1517 lader Kongen Torbern Oxe og hans Frænde Knud Pedersen Gyldenstjerne fængsle paa Kjøbenhavns Slot og optræder nu selv som Anklager i Rigsraadet, der var Adelens Værneting i Livs- og Æressager. Hvad Klagen har gaaet ud paa, veed man ikke Jeg er ikke engang berettiget til at udtale en Formodning i denne Henseende. Thi Hvitfelds Ord, at det var for Scenen i Kongens Soveværelse, bestyrkes ikke ligefrem af hans Kilde Svaning, og er vist ikke mere end Hvitfelds egen Forklaring, saaledes som han ved hundrede Leiligheder har knyttet sine Tanker til sine Beretninger uden at det er muligt at adskille dem. Klagen maa have gjældt enten Dyvekes Død, eller Torberns Efterstræbelser, eller maaske begge Dele. Men der foreligger kun saa svage Hentydninger, at her, hvor netop det Hjemlede skal udskilles fra det Uhjemlede, er det utilstedeligt at drage den hele Sky af Rygter, Gjætninger, Formodninger, Paastande for og imod ind i den objektive Fremstilling. Altsaa: Kongen optraadte selv som Klager. Men Rigsraadet fandt ikke Torbern fældet; det fordømte ham ikke. Kongen fortørnedes og skal have udtalt de haarde Ord: havde jeg havt saa mange Venner og Fættere i Raadet som Torbern, havde jeg nok faaet en anden Dom; men om den Oxe har en Hals saa tyk som en Tyrehals, skal han dog miste den! Man paastaaer, at Kongen har sagt disse Ord i selve Raadet, men dette er ikke tilstrækkelig godtgjort*).

Saa lod Kongen sætte en Ret af tolv Bønder fra de nærmeste Byer om Kjøbenhavn paa Slotspladsen; der lod han Tor-

*) Paastanden støtter sig til et Udtryk i et ti Aar senere skrevet Brev fra Hans Michelsen til den da landflygtige Christiern den Anden. Allen, Breve og Aktstykker, I, p. 475.

bern indføre, og lod Profossen anklage ham — Svaning siger ikke for hvilken Brøde, Hvitfeld derimod: med samme Beskyldning som for Raadet. Bønderne afsagde da for Ret, at de ikke dømte ham, men hans Gjerninger dømme ham. „Hvilket", tilføier Hvitfeld, „var en uendelig Dom og lod hverken til eller fra".

Rigsraadet, den pavelige Legat Arcemboldus, Dronningen med hendes Damer gik til Kongen for at bede om Torberns Liv. Dronningen gjorde Knæfald for ham. Men Nei! Hvorledes skulde ogsaa den haarde Mand, der for Dyvekes Skyld havde traadt sin Hustrues Ret og Hjerte under sine Fødder, — som havde trodset hendes mægtige Frænder, og som maaske netop ved deres nærgaaende, i haarde Ord udtalte Fordringer var bragt til at trodse dem og hende og hele Verden, — hvorledes skulde han nu kunne dæmpe sit Hjertes Lidenskab. Torberns Hoved faldt den 29de November 1517. Knud Gyldenstjerne blev noget efter løsladt og sendt bort med det Paalæg, aldrig at komme for Kongens Øine.

Dette er hvad jeg veed om disse tragiske Optrin, og tillige hvad jeg ikke veed. Jeg veed ikke om Dyveke virkelig er bleven ryddet af Veien med Gift; jeg veed ikke, for hvilken Anklage Torbern Oxes Hoved maatte falde. Nu vil jeg blot tilføie et Par Bemærkninger. At Rygtet havde uhyre travlt i Kjøbenhavn med disse Historier, i de største og de mindste Huse, behøver ikke at siges. Mærkeligst er det Rygte, at Sigbrit, ja Kongen selv, har villet prakke Dyveke paa Torbern; Torbern har indladt sig for dybt med hende til at han eller hans Slægt og Venner saa anden Udvei end at skaffe hende af Veien! At dette Rygte har gjort i det mindste Kongen Uret synes mig indlysende. Hans Adfærd ligeoverfor Keiserens og Karl af Burgundiens Gesandter, hans Vrede efter Torberns naive Aabenmundethed, hans Haardhed mod Rigsraadets, Legatens, Dronningens Bønner forudsætte den heftigste Lidenskab stormende i hans Hjerte: hvor skulde han kunne have gjennemført en saadan Forstillelse, havde hans Vrede mod Torbern været paataget! Og hvad Sigbrit angaaer, da synes hendes Tanker at have havt en ganske anden Retning. Hun sagde siden, at ingen Anden paa Jorden havde voldt hendes Datters Død, end Erik Valkendorf, Ærkebiskoppen i Trondhjem, og hun forfulgte siden denne Mand med et brændende Had, indtil hun saa ham

styrtet. Men hine Ord kunne ikke have anden Betydning, end at hun har søgt Grunden til Dyvekes Undergang ved det burgundiske Hof, hvorfra Valkendorf først havde forlangt hende fjernet fra Kongen. At Sigbrit skulde have betragtet Torbern som Redskab for Valkendorf og Hoffet i Brüssel, er tomt Gjætteri.

Min anden Bemærkning gjælder Retssagen mod Torbern. At Kongen selv optræder som Anklager for Rigsraadet lader formode, at han har villet have Sagen behandlet som Majestætssag, altsaa paa samme Maade som hans Fader fik Povel Laxmands Sag behandlet, det er: han har villet have Torbern dømt efter Klagen, hvis denne ikke gjendreves. Men Rigsraadet har ikke villet gaa ind paa at tage den saaledes; det har forlangt den behandlet som en almindelig Misgjerningssag, altsaa ikke villet dømme Torbern uden Bevis for Klagens Rigtighed. Efter denne Opfattelse har Raadet ikke frikjendt Torbern, men afvist Sagen som urigtig stævnet, indtil Kongen stævnede ret. Kongen har altsaa ikke indanket Rigsraadets Dom for Bonderetten, hvilket vilde have været en uhørt Forhaanelse af Raadet og af al Rettergang, saa at han meget hellere maatte have ladet Hovedet hugge af Torbern uden al Dom; men han har optaget den af Rigsraadet afviste Sag fra ny, og nu ladet den paadømme efter Gaardsretten, der gjaldt paa Kongens Slotte, og som Torbern i Egenskab af Kommandant paa Slottet kunde antages at være undergiven. I den gamle Gaardsret er der sat Dødsstraf paa Voldtægt, Æreløshed, Tab af de Fingre og Tungen, hvormed Troskab er svoret, samt Landflygtighed paa Forførelse af Kvinde i Kongens Gaard. Rimeligvis er det for en af disse Bestemmelser Torbern er fældet af den Tolvmandsret, Kongen lod sætte af Slottets Bønder, altsaa dets tilhørende Mænd. Et andet Spørgsmaal er det, hvorledes Profossens Bevisførelse mod Torbern har lydt. Retssagen, baade for Rigsraadet og for Slotsretten, har uden Tvivl kun været ført mundtlig. Dette er sagtens Grunden til, at der aldrig er fundet noget Skriftligt om Torberns Proces. Hvad jeg her har sagt om denne, er ikke Andet end min Formodning, udgiver sig ikke for Andet. Om den kan være rimelig, henstilles til Læsernes Afgjørelse.

Torbern Oxes Død blev skjæbnesvanger for Kong Christiern; thi fra den Tid skriver sig det indre Brud mellem ham og Adel-

standen. Kongens Lidenskab var vakt, hans naturlige Tilbøielighed til voldsomt at gjennembryde alle Hindringer viste sig Dag for Dag stærkere, og han vidste det i sit Hjerte, at Rigsraadets og dets Standsfællers Sind var vendt fra ham. Desto mere støttede han sig til dem, der delte hans Følelser eller som trængte sig paa ham som Dientjenere. Fra nu af vandt Sigbrit en Magt over ham, Samtiden ikke vidste at forklare anderledes end som en virkelig Trolddom. Og da Kongens Lidenskab først paa eet Punkt havde gjennembrudt sine Skranker, kom han dybere og dybere ind i Forviklinger af mange Slags, der ikke lode hans lidenskabelige Sind komme i Ro, men tvertimod opæggede det paa det Stærkeste. Dyvekes Død var altsaa i een Henseende en Ulykke for ham. Men i en anden havde den gavnlige Følger; den førte ham den herlige Hustru nærmere, saa at han vandt et af de ædleste Kvindehjerter, hvis klippefaste Hengivenhed i onde som i gode Dage søger sin Lige i Historien. Hun fødte ham den 21de Februar 1518 den ældste Søn, der kom til at bære sin Farfaders Navn.

Tredie Afdeling.

Indre Strid i Sverrig. Sten Sture mod Gustav Trolle. Krig mellem Danmark og Sverrig. Gustav Trolles Fald. Sammensværgelsesbrevet af 23de November 1517. Arcemboldus som Afladshandler og Fredsmægler. Kong Christierns Tog mod Stokholm 1518. De svenske Gidsler bortførte som Krigsfanger. Arcembolds Færd i Sverrig 1518 og 1519. Arcembold efterstræbes af Kong Christiern. Didrik Slaghæk. Beskyldningerne mod Arcembold.

Ved den kjøbenhavnske Overenskomst af 15de Juli 1513 var Udførelsen af Malmørecessen udsat indtil Midsommer 1515, og Stilstanden mellem Rigerne forlænget til Paaske 1516. I Sommeren 1515 mødte dog ikke efter Aftalen 12 fuldmyndige svenske Sendebud til Malmørecessens Fuldbyrdelse, men kun Tre uden Fuldmagt dertil, alene bemyndigede til at slutte Fred eller søge

Stilstandens Forlængelse. Kong Christiern havde utvivlsomt Ret til at see heri et nyt Brud paa Tro og Ed til de utallige foregaaende, og til nu at drage Sværdet; men han var ikke forberedt paa at gjenoptage Krigen strax, og havde formodentlig heller ikke kunnet formaa sit Rigsraad, der i stort Antal var forsamlet i Kjøbenhavn i Anledning af Formælingen, til at gaa ind herpaa. Da nu tillige Pave Leo den Tiende havde skriftlig raadet ham til Fred og i den Anledning sendt Biskoppen af Reval som Mægler, kom en ny Overenskomst istand den 29de Juli 1515, hvorved Malmøerecessens Udførelse endnu engang udsattes indtil et Herremøde i Halmstad ved Kyndelmesse Tid (2den Februar) 1517, og den bestaaende Vaabenstilstand forlængedes til Paaske samme Aar. Kongen iagttog dog den samme Forsigtighed som tidligere, at lade de mødte hanseatiske Sendebud forny deres Forpligtelse til at stille sig paa hans Side, om Sverrig brød Malmørecessen*). Men før Halmstadsmødet udbrød atter i Sverrig den heftigste indre Strid, der rev Danmark med i sin Malstrøm. Olaus Petri fortæller det saaledes:

„Nogen Tid efter at Kong Hanses Søn Christiern var kronet til Danmarks Konge, begyndte Erkebiskop Jakob at handle med Hr. Sten Sture og nogle Andre af Rigets Raad om Gustav Trolle, at han maatte komme til Erkebiskopsdømmet efter ham. Thi han gav fore om sin Alderdom, at han ikke længer formaaede at forestaa Stiftet; saa lovede han og med Haand og Mund, at samme Gustav Trolle skulde være Hr. Sten en tro Mand især ogsaa af den Grund, at de vare nære Slægtninge. Og efterdi det saa høiligen udlovedes, at han skulde være sin Hovedsmand og sit Fædreland huld og tro, da samtykte Hr. Sten Erkebiskop Jakobs Begjæring, skrev ogsaa til Paven for samme Gustav Trolle, at han maatte faa Konfirmation paa Stiftet, gjorde ham derhos anden Hjælp til at udrette sit Ærinde i Rom; thi Gustav var dengang selv i Rom. Saa sendtes da To af Upsala Domkapitel, Mester Jon Erikssen og Mester Henrik Sledorm, til Rom til Gustav Trolle med Brev og anden Del, som den Sag krævede; og han kom hjem som en ordineret Erkebiskop anno domini 1515.

*) Lybeks Forpligtelsesbrev af 17de September 1515 omtales efter Arkivalier af Allen, II, p. 542, Not. 77.

„Og da Hr. Sten fornam, at han var kommen i Stokholms Skærgaard, lod han hastig berede for ham i Stokholm og agtede at modtage ham som Leiligheden tilsagde. Men Erkebiskop Gustav vilde ikke komme til Stokholm til Hr. Sten; han lod sig sætte i Land til Biskopstuna og foer saa over Land til Upsala og lod der strax mærke, hvorledes han var til Sinds imod Hr. Sten. Thi han skrev ham strax til, at han vilde gjøre dem Ondt, som havde været hans Formand Erkebiskop Jakob og hans Venner imod. Hertil svarede Hr. Sten, at fandtes Saadanne, skulde de staa derfor til Rette. Af saadan hans Skrivelse kunde vel mærkes, hvorledes han var til Sinds; han vilde heller ikke vedgaa at have Noget af Hr. Sten: Paven alene vilde han kjende for sin Herre. Mange mente ogsaa, at Kong Christiern havde ladet handle med ham i Lybek, da han kom fra Rom, og afvendt ham fra Hr. Sten*). Men den største Aarsag, hvi han var ilde tilfreds med Hr. Sten, var vel, at denne havde trængt hans Fader Hr. Erik Trolle fra Regimentet; thi meste Parten, og alle de Ældste, af Rigens Raad havde kaaret Hr. Erik Trolle til Høvedsmand over Riget, hvilket Hr. Sten tilintetgjorde. Deraf er vel den største Uvillie kommen".

„Efterdi Erkebiskop Gustav ikke vilde komme til Hr. Sten, som ventet var, heller ei tilsagde ham saadan Huldskab og Mandskab, som af Erkebiskop Jakob udlovet var, tog Hr. Sten det fortrydeligt op og begyndte saa at fatte Mistanke om, at han skulde have Ondt i Sinde imod ham og Riget. Og ved Distingsmarkedet næst efter (Februar 1516) kom Hr. Sten selv til Upsala og var til Ords med Erkebiskop Gustav i Sakristiet i mange Gode Mænds Nærværelse; men han fik lidet behagelige Svar af ham. Han forekastede der Hr. Sten flere Stykker, som Hr. Sten sagde han aldrig skulde bevise. Derover voxte Uvillien og Mistanken jo længer desto mere. Saa begyndte og Erkebiskop Gustav at underhandle med Nogle af Adelen og sine Venner, eftersom det almindelige Rygte gik, at de ofte skulde komme sammen paa Stæket,

---

*) Dette er troligt nok; thi Kong Christierns Sendebud i Rom Provst Hans Hansen af Tofte (Gamtofte) havde givet Kongen Underretning om, naar Gustav Trolle paa Reisen fra Rom til Sverrig vilde være i Lybek, og antydet Hensigtsmæssigheden af at træffe Aftale med ham der. Allen, II, 190, 538 Note 47 efter Utrykt.

„hvad Hr. Sten vel kunde mærke ikke just var paa hans Bedste. Derfor stævnede han om Sommeren anno domini 1516 et Herremøde sammen til Telge for at handle om Rigets Sager, og hvorledes man skulde tage det for med det almindelige Herremøde, som ved Kyndelmesse Tid næst efter skulde holdes i Halmstad imellem alle tre Riger. Til dette Herremøde i Telge blev Ærkebiskop Gustav flere Gange kaldt, at han skulde komme der, gjøre sin Raadsed og tilsige Hr. Sten Huldskab og Mandskab, som han burde, og dele siden sine Raad med de Andre. Men han og nogle Andre vilde ikke besøge samme Møde, saa at klarlig mærkes kunde, at han havde noget Skadeligt i Sinde. Derfor vilde han aldrig tilsige Hr. Sten Huldskab og Mandskab, men begyndte at befæste sig paa Stæket. Hr. Sten Christersen, som indehavde Nykøping, sagdes ogsaa at være i Raad med Ærkebiskoppen; thi vilde han heller ikke komme til Mødet i Telge. Da Hr. Sten og de tilstedeværende Rigsraader havde udrettet hvad de kunde gjøre, foer Hver hjem til Sit; men Hr. Sten gav sig med sit Folk hemmelig til Nykøping, kom der uforvarende og begyndte at storme til Slottet, og indtog det. Hr. Sten Christersen førtes fangen til Stokholm og blev død i Fængslet. Dette skete Vor Frue Tid Dyre (15de August 1516).

„Da nu Hr. Sten Christersen var fangen, bekjendte han, at Ærkebiskop Gustav med Flere havde nogen hemmelig Stempling under Hænder paa Kong Christierns Vegne. For dette kom og Hr. Peder Turesen i Mistanke. Han havde da Stegeholm inde, hvorfor Hr. Sten tog Slottet fra ham og antvordede det til Johan Arendsen. Og da Hr. Sten havde saaledes faaet Nykøping ind, foer han til Vesteraas til Mormesse (den 8de September 1516) og klagede høilig for den menige Mand, at Ærkebiskop Gustav med nogle Andre havde i Sinde at drage Kong Christiern ind i Riget, saa mangen Mand til Skade og Fordærv; det havde Hr. Sten Christersen, som havde været i Raad med Ærkebiskoppen, bekjendt i mange Gode Mænds Nærværelse. Da nu Ærkebiskop Gustav var saaledes beført for den menige Mand i Vesteraas, lod han Brev udgaa til En og Anden, saa og til Raadet i Stokholm, gjorde sin Undskyldning, at saadant var sagt ham paa med Uret, og begjærede, at Borgermestere og Raad i Stokholm skulde være Mæglere mellem Hr. Sten og ham. Det Samme begjærede og

„Erkebiskop Jakob af dem i sin Skrivelse. Hr. Sten skrev derimod til Kapitlet i Upsala, at de skulde raade deres Biskop fra de Anslag, hvoraf kunde komme Uroligheder. Saa skreve og Bisk opperne af Skara, Strængnæs, Vesteraas og Aabo Erkebiskop Gustav til og raadede ham alvorligen at forene sig med Hr. Sten og ikke volde Uroligheder, baade han selv og hele Riget maatte komme i Skade for. Saa var og ved samme Tid Brev kommet fra Rom, i hvilket Pave Leo raadede ham at staa efter det, som førte til Fred. Nogen Tid tilforn havde Biskop Hans (Brask) i Linkøping været til Ords med Hr. Sten paa Stegeborg og formanet ham høiligen, som han og siden skrev ham til, at han skulde ikke forgribe sig paa Erkebiskoppen, men at Gode Mænd burde lægge sig derimellem og forlige dem. De burde vel forliges, sagde han, efterdi de vare saa nær i Slægt; thi Hr. Stens Moder og Hr. Erik Trolle vare fødte af to Søskende. Hr. Sten gav saa til Svar, at han allerhelst vilde Fred og Venskab, om han det maatte nyde. Det Samme sagde Erkebiskoppen og forlangte Gode Mænds Mægling mellem ham og Hr. Sten. Dog kom det ikke dertil; thi der var en Ulykkesdæmon over dem Begge, saa at Skjæbnen maatte have sin Gang. Erkebiskop Gustav var en stiv og egensindig Mand, vilde ingen Mands Raad lyde, men gjøre Alt efter sit eget Hoved. Det blev baade hans og Rigets Fordærvelse.

„Da Uvillien saaledes voxte og Erkebiskoppen begyndte at samle Folk og befæste Slottet, og da Rygtet gik over hele Landet, at han med sit Anhang vilde drage Kong Christiern her ind i Riget, saa lod Hr. Sten Erkebiskoppens Fader Hr. Erik Trolle fange og holdt ham i Fængsel paa Stokholms Slot; og om Efteraaret 1516 lod han Stæket beleire. Ofte blev handlet i samme Beleiring med Erkebiskoppen, at han skulde bøie sig til Forlig. Men han vilde ikke og styrkede sine Tjenere og dem, der med ham vare beleirede, dermed, at de skulde faa Undsætning fra Kong Christiern".

Denne Olaus Petri's Fortælling af Stridens Gang er grundet paa en Fremstilling, som Sten Sture har ladet udarbeide, formodentlig for at forelægges det Rigsmøde i Stokholm, der skulde afgjøre Erkebiskoppens Skjæbne i Slutningen af Aaret 1517. Upartisk kunde denne Fremstilling vistnok ikke være; men Olai Petri's Skildring er dog den roligste, jeg kjender, og den, der er gaaet over i den senere Historieskrivning. Derfor har jeg

hellere villet give den, end selv uddrage en Fortælling af Sten Stures trykte Brevskaber, for at Læseren kan faa det umiddelbare Indtryk af Gustav Trolles og Sten Stures samtidige Landsmænds Opfattelse af deres skjæbnesvangre Strid. Men det maa ikke forties, at i et Indlæg af 1ste September 1519 fra Gustavs Advokat i Rom antydes, tvertimod Rigsforstanderens Fremstilling, at Sten Sture var misfornøiet med Gustav Trolles Udnævnelse af Paven, og at der er andre Tegn til, at han snarere har ved Rænker modarbeidet den, end, som han selv siger, ærligt fremmet den. Og ligeledes maa man efter Prokuratorens Indlæg tro, at det er Sture, der har yppet Striden ved at inddrage til Kronen Stækets Len, ikke Gustav ved uden Grund at vise Rigsforstanderen Uvillie og Ringeagt strax ved sin Ankomst til Riget. Var dette rigtigt, kastede det unegteligt et andet Lys over Stridens Begyndelse, end Olaus Petri udbreder over den efter Sten Stures egen Fremstilling; men naar vi saaledes kun have ensidige Indlæg for os, ikke tilstrækkelige Midler til en retfærdig Dom, maa Rigtigheden og Retfærdigheden af den hidtil gjældende Fremstilling staa ved sit Værd.

Ved samme Tid som Gustav Trolle ankom fra Rom, var Rigsforstanderen indviklet i en Familietvist, der ogsaa fik Indflydelse paa hans tragiske Skjæbne. Svante Stures sidste Hustru, Sten Stures Stedmoder, var Fru Mette Ivarsdatter af den danske Slægt Dyre, fra Tirsbæk i Jylland. Som tidligere berørt havde hun været gift med den norske Rigsraad Knud Alfsen, der mistede Livet i Sammenkomsten med Henrik Krummedige ved Oslo 1502. Da Knud Alfsen reiste sig i Oprør mod Kong Hans, havde han bragt sin Familie i Sikkerhed i Sverrig, — sin Hustru og sine to Sønner af første Ægteskab, Karl og Erik Knudsen. Mellem Fru Mette og den unge Sten Sture havde altid været et spændt Forhold, og Karl Knudsen kunde fra Ungdommen af heller ikke forliges med Svantes Søn. Denne gjensidige Stemning kom til Udbrud efter Svante Stures pludselige Død den 2den Januar 1512 og førte til en heftig Strid, hvor Sten Sture gik haardt imod Stedmoderen, der fandt Understøttelse hos den anden Stedsøn, Karl Knudsen. Sten Sture fratog hende blandt Andet den Morgengave, hun havde faaet af hans Fader, og nødte hende til et yderst ufordelagtigt Forlig. Tilsidst blev Opholdet i Sverrig hende

og Karl Knudsen utaaleligt. De gik til Danmark, hvor Kong Christiern tog vel imod dem. Karl Knudsen traadte i hans Tjeneste og overlod det til Kongen at tilveiebringe en Udsoning med Henrik Krummedige for Faderens Død. Fru Mette blev Forstanderske for St. Agnetes Kloster i Roskilde og desuden forlenet med Gods i Sjælland; Karl Knudsen fik Løfte om sit Fædrenegods i Norge. Men i Sverrig, hvor han havde levet sin Ungdoms Tid, kaldte man ham en Landsforræder.

Fru Mette Ivarsdatters Tvist med Sten Sture blev nu i Efteraaret 1516 Anledningen til fjendtligt Sammenstod mellem Rigsforstanderen og Kong Christiern. Denne havde tilladt hende at søge Erstatning for sit Tab ved at lade opbringe Sten Stures Gods, hvor hun kunde overkomme det, kun at hun ikke øvede Fjendtligheder i danske og norske Farvande. Virkningen af denne Tilladelse blev, at i Efteraaret 1516 overfaldt Kongens Skibskapitain Tile Giseler et stort Skib paa Lybeks Reed med en meget kostbar Ladning, der tilhørte Sten Sture. Det skulde hedde, at det var Fru Mette, der lod Skibet borttage, og Kongen vilde virkelig have Folk til at tro, at det ikke var ham, men hende, der bar Ansvaret. Men man troede det naturligvis dog ikke, saa meget mindre, som Skipperen paa det tagne Skib strax gik over i Kongens Tjeneste. I Sverrig saa man i denne Voldsgjerning med Rette et Brud paa Stilstanden, og Sten Sture klagede i haarde og bitre Udtryk derover. „Saa skulle I vide", skriver han til Almuen fra Arboga, „at Rigens Raad og jeg, med Adelen, Kjøbstædmænd, Bergmænd, Dalekarle og anden Almue, som her nu med os forsamlede ere, ere saa ens vordne, at vi ingenlunde ville have Kong Christiern til Herre og Konge her i Riget, fordi han holder os ingen Dagtingning og ei heller Ord, Brev eller Segl; besynderlig som han nu gjort haver i den Stilstand, som skulde have standet til Paaske. Løverdag før St. Matthæus Dag i Høst lod han stjæle mit Skib om Nattetider i Havnen for Lybek, da det var ladet med allehaande Varer og laa rede til at løbe hjem til Stokholm. Hvor skulde han holde os Ord, Brev og Segl, om han kom herind for fuldmægtig Herre og Konge i Riget, som han begjærer, da han holder ikke nu sine Breve og Segl ved Magt, førend han til Riget kommer". Det var i Virkeligheden Kong Christiern der havde taget Skibet og dermed brudt Stilstan-

den. Det havde været sømmeligere, at han havde opsagt Stilstanden eller aabent havde vedgaaet sin Gjerning og henvist til, at ham holdtes aldrig Brev og Segl fra svensk Side i langt betydeligere Ting, hvorfor han nu vilde bryde Stilstanden efter sin Leilighed. Men han forlangte, at Folk skulde tro Paafundet om Fru Mettes Krig med Sten Sture, der med god Grund skriver til Stedmoderen: „det gjøres ikke Behov, at I lader Eder bruge til Dække og Skjul for en anden Mands Gjerning". — Men det er overhovedet et uædelt Træk i Christierns Karakteer, at han ved Siden af fuldstændig Ringeagt for Andres Ret, hvor den stod hans Planer eller Lidenskaber i Veien, altid søgte Retspaaskud for sine Overgreb og vilde, at Alle skulde lukke Øinene for de virkelige Forhold og tro paa de Luftspeilinger, han forevikste.

At Mødet i Halmstad i Februar 1517 under saadanne Omstændigheder maatte blive frugtesløst, er let at forstaa. Det maatte i alle Tilfælde være blevet det, naar Kong Christiern ikke vilde lade Malmorecessen og sit Krav til Sverrig falde; thi det er vist nok, at de svenske Magthavere utvungne aldrig gik ind paa at tage ham til Konge eller gjøre Sverrig skatskyldigt til ham. Altsaa maatte der blive Krig, hvis ikke Rigsraadet paa begge Sider kunde holde Herskerne tilbage. Men det danske Rigsraad, eller saa Mange som vare samlede, nægtede ikke Kongen Midler til Krigen, da han forlangte dem paa en Herredag i Kalundborg den 29de Marts 1517. Og Sten Sture tænkte alene paa at bryde Erkebiskop Gustavs Trods for at kunne samle Rigets Kræfter mod Kongen. Han fortsatte altsaa Beleiringen af Stæket med al Magt, saa at Erkebiskoppen dog blev betænkelig og forlangte ved Midsommers Tid en Samtale med ham; og Rigsforstanderen, som hver Dag ventede et Angreb fra Danmark, greb denne Udsigt til Forlig med begge Hænder. Han kom selv med nogle af Rigsraaderne til Stæket og holdt udenfor Slottet; men Erkebiskoppen, som imidlertid havde faaet Underretning om, at den danske Hjælp nærmede sig, udeblev fra Mødet. Imidlertid var en dansk Flaade med 4000 Mand Landgangstropper ombord løbet ud og skjændte og brændte paa Sverrigs Kyster. Søderkøping blev brandskattet, Vestervig brændt, Stegeholm bestormet, Befalingsmanden Jon Arendsen fangen, men Slottet dog brændt med dem, der vare derinde, blandt dem ogsaa Jon Arendsens Hustru og Børn; en lille

Dreng søgte ud af Branden, men Landsknegtene stak ham med deres Spyd og drev ham tilbage i Luerne! Saa barbarisk førtes denne Krig. Tillige opsloges allevegne et aabent Brev fra Kong Christiern til det svenske Folk, hvori det opfordredes til at underkaste sig ham, der var Sverrigs rette Herre og Konge. Men man sporer ingen Virkning af denne Opfordring. Sværdet maatte dømme mellem de Stridende.

I August nærmede den danske Krigsmagt under Joakim Trolle (Gustav Trolles Farbroder), Karl Knudsen og Søren Norby sig Stokholms Skærgaard for at undsætte Ærkebiskoppen. Endnu engang forsøgte Sten Sture at bevæge Gustav Trolle til Forsoning og til at slutte sig til ham og hvad han kaldte Fædrelandets Sag, men forgjæves; i Tillid til Hjælpen vilde Ærkebiskoppen ikke høre om Forlig. For Rigsforstanderen var altsaa intet Andet at gjøre, end at møde Fjenden med den Magt, han kunde samle. Og Lykken var ham gunstig. Da Karl Knudsen gjorde Landgang ved Vedla, tæt ved Stokholm, den 13de eller 14de August, kom det til en Kamp, der endte med stort Tab for de Kongelige og de Overblevnes Tilbagekastelse til Skibene.

Dette Nederlag rystede dog Gustav Trolles Standhaftighed. Han tilbød Rigsforstanderen, at opgive Stæket, vende tilbage til sin Domkirke og forblive ved sit geistlige Embede. Men Svaret lød, at det skulde han have gjort tidligere, saa havde mangen Mand levet, som nu for hans Skyld var død. Der forlangtes Overgivelse paa Naade og Unaade. Dertil kunde Ærkebiskoppen endnu ikke bekvemme sig, saa at Beleiringen fortsattes. Sten Sture indkaldte da et Rigsmøde af alle Stænder til Stokholm i November, hvortil ogsaa Ærkebiskoppen fik Leide for at forsvare sig; men hans faste og stolte Forsvar gjorde kun Ondt værre, saa at Forsamlingen efter Rigsforstanderens Klage besluttede, at man vel vilde holde ham Leidet, men aldrig efter denne Dag erkjende ham for Ærkebiskop. Gustav vendte altsaa tilbage til Stæket; men da Besætningen her saa, at der ingen Frelse var, vægrede den sig ved at lyde ham længer. Slottet maatte da overgive sig; Ærkebiskoppen blev som Fange indsat i Vesteraas Kloster, hvor han maatte frasige sig sit Ærkebiskopsdømme og nedlægge sit Embede*). Stæket blev jævnet med Jorden.

*) — maatte; thi at det er skeet ved Tvang, ligger ikke alene i Situationen,

Da Rigsmødet i Stokholm havde fattet denne Beslutning, der jo var et voldsomt Indgreb i Kirkens Ret, hvilken man vel kunde indsee vilde finde mægtige Forsvarere, forbandt Deltagerne i Dommen, med de fire Biskopper Hans Brask i Linkøping, Matthias i Strængnæs, Otto i Vesteraas og Arvid i Aabo i Spidsen, sig til at staa Last og Brast med hverandre for Følgerne af dette Skridt. De sammensvore sig i et Aktstykke af St. Clemens Dag (den 23de November 1517) saaledes: „Alle ere vi samdrægtig overens vordne, at for den drabelige Skade og Fordærv, Sverrigs Rige og dets Indbyggere have fanget af Stæket Slot, siden det blev bygt, i Erkebiskop Jenses Tid til Kong Christierns Indtagelse, i Erkebiskop Jakobs Tid til Kong Hanses Indtagelse, og nu i Erkebiskop Gustavs Tid til unge Kong Christierns Indtagelse, os Alle, fødte og ufødte, til evig Fordærvelse, skal Stæket Slot plat i Grund nedbrydes og tilintetgjøres, saa at herefter indenrigske Forrædere ei deres Tilflugt dertil skulle i nogen Maade have, som tilforn skeet er . . Og for de foranskrevne Sagers Skyld" (anførte i Klagen mod Gustav Trolle) „og efter Sverrigs skrevne Lov, saa og fordi han haver ført Avindskjold imod sin og vor kjære Herre og Høvedsmand, Sverrigs Riges Forstander, have vi Alle med Ja og oprakte Hænder svoret og lovet, ham aldrig at ville eller skulle have for Erkebiskop her i Riget i alle vore Livsdage; men han skal nyde sin Leide, som ham vor kjære Herre og Høvedsmand givet haver, komme i sit fri Behold igjen ind paa Stæket, og ei slippe derfra, førend han gjør saadan Forvaring for sig, at han efter denne Dag aldrig skal være Riget til Skade i nogen Maade. Var det og saa, at Nogen indenlands eller udenlands, eller Nogen af Upsala Kapitel hans Staldbrødre ham til Villie, os til Skade, have oplagt Raad om at paaføre os Alle, eller Nogen af os, Rige eller Fattige, inden Raads eller uden, Bønder eller Bokarle, nogen Skade, Band eller Bandssag eller nogen Besværing af Romergaard herefter, for denne Undsigelse, eller for Beleiringen, eller for Stæket Slot, da fordi vi Alle ere sammensvorne i denne Sag, ville vi, Geistlige og Verdslige, trolig med Liv og Magt Alles vores Skade og Fordærv indbyrdes afværge, naarsomhelst denne

men antydes ogsaa af Hans Brask i en Skrivelse til Sten Sture af 19de Januar 1518. Handlingar rör. Sk. hist. XXIV, p. 148 nederst.

„Sag foretages i vor hellige Fader Pavens Gaard eller andensteds. Vil og Nogen forurette de værdige Fædre og Herrer Biskopper og Prælater, der med os ere indtraadte eller herefter indtræde ville, da ville vi med Liv og Magt dem hjælpe og Bistand gjøre, i og udenfor Riget. Dette love vi Alle ubrødelig at holde ved vor Ære og christne Tro, saa længe vi leve".

Da dette Brev fik forfærdelige Virkninger for alle Deltagerne, vil jeg her strax bemærke, at Originalen ikke kjendes, men kun Afskrifter eller Aftryk. Navnlig vides det ikke, hvor mange og hvilke der have hængt deres Segl ved, eller, som vi nu vilde sige, have underskrevet og vedtaget det. I Brevet selv anføres foruden de fire ovennævnte Biskopper af Linkøping, Strængnæs, Vesteraas og Aabo, Hemming Gad med ni verdslige Rigsraader, „menige fribaarne Frelsemænd over alt Riget, Borgermestere og Raadmænd i Stokholm med den menige Mands og Almuens Fuldmægtige for sig og dem, der sidde hjemme". Men disse kunne ikke Alle have beseglet det, skjøndt det siges i Aktstykkets Slutning, at det er udfærdiget under Alles Segl og Rigets Klemme. Var dette at forstaa bogstaveligt — hvad der dog er umuligt allerede af den Grund, at en saadan Masse Segl ikke kunde hænges ved et Stykke Pergament, — saa maatte Brevet og dets Indhold have været almindelig bekjendt i hele Riget, altsaa ogsaa udenfor det; men det var ikke Tilfældet. I en Bekjendtgjorelse af 25de November, som Rigsforstanderen medgav Rigsmodets Medlemmer hver til sin Egn, siges ogsaa kun, hvad der var vitterligt for Alle og ikke kunde skjules, at de aldrig ville have Gustav Trolle for Ærkebiskop her i Riget, og at Stæket Slot skal nedbrydes; men der tales ikke om, at Rigsmodet har sammensvoret sig om at trodse Paven, hvis han vil antaste Nogen derfor. Dette er Hovedpunktet, og det blev tre Aar derefter det Afgjørende; men hvem af de i Brevet Navngivne der virkelig bandt sig med sit Segl til denne Sammensværgelse, og hvis Segl der manglede ved Pergamentet, vide vi ikke. Den kloge Hans Brask af Linkøping, som maatte hænge sit Segl ved, kjendte Kirkens Lov og Forfatning altfor godt til ikke at vide, hvad der kunde følge efter en saadan Sammensværgelse imod Pavens Myndighed. Han holdt sig derfor i al Stilhed en Bagdør aaben, idet han inden i Voxbullen, hvori hans Segl var indtrykt, skjulte en lille Seddel med de Ord: dertil er

jeg nødt og tvungen, hvad Olaus Petri kalder, ikke uden Grund, et listigt Romerstykke.

I de samme Dage, da Christiern den Anden blev Danmarks og Norges Konge, satte Kardinal Johan af Medici den tredobbelte Krone paa sit Hoved. Kong Hans døde den 20de, Pave Julius den Anden den 21de Februar 1513. Den 11te Marts 1513 valgtes Kardinalen af Medicis til dennes Eftermand og antog som Pave Navnet Leo den Tiende. Blandt anden Arv fra sin Forgænger modtog han et uhyre Byggeforetagende, der netop var begyndt af Formanden, og nu nødvendig maatte fortsættes af ham. St. Peters over tusindaarige Basilika i Rom var bleven saa brøstfældig, at den maatte helt fornyes. Med sin vante voldsomme Heftighed havde Julius den Anden nedrevet den. Nu skulde den opbygges paany. Men Leo fandt en tom Kasse: hvorfra hente Midler til et saa stort Værk ved Siden af Pavestolens andre umaalelige Udgifter? Da bevilligede den just forsamlede femte Lateransynode Paven Tiende af alle Christenhedens Kirker; en almindelig Afladshandel skulde tilveiebringe det øvrige Fornødne. Leo tog ikke i Betænkning at benytte dette nu allerede saa ofte brugte Middel, hvor farligt og i sig selv forkasteligt det end maatte vise sig ikke alene for ethvert religiøst Sind, men ogsaa for ethvert politisk Skarpblik. Men al Historie, lige indtil den nyeste, viser, at en ubøielig Skjæbne forblinder de Magthavere, der staa lige foran en Revolution, som skal opsluge dem.

Tilsagn om Syndernes Forladelse er den christne Kirkes uafviselige Ret og Pligt. Ogsaa vor Folkekirke giver Aflad ved hvert Skriftemaal. Men den katholske Kirke havde i Middelalderen uddannet Læren om Aflad i Sammenhæng med sit øvrige Lærebegreb paa en Maade, der gav den en uhyre Magt, men tillige udsatte dens Styrere for saa stærke Fristelser, at Mennesker ikke kunde modstaa dem. Saaledes som Læren om Syndsforladelse var udformet af den hellige Thomas Aquinas i det 13de Aarhundrede og senere videre udviklet, hvilede Kirkens Ret til at afløse fra Synden

paa den uendelige Skat af guddommelig Naade, der var den betroet til de Christnes Frelse. Der er noget Storartet i Kirkens Stilling som Naadens Uddeler. Den katholske Kirke stod dengang for Alles Bevidsthed som en guddommelig Stiftelse, der forbandt Himlen og Jorden, hvor de Troende i mystisk Forening med Frelseren kom Gud imøde; og Paven som Christi Statholder uddelte til de Enkelte den uudtømmelige Naadeskat til Frelse for Levende og Døde. Hans Magt strakte sig ikke over de Saliges Paradis eller de Fordømtes Helvede, men vel over Menneskelivet paa Jorden og de Afdøde i Skærsilden.

Denne høie, ideale Stilling har det femtende og sextende Aarhundreders Paver, især efter Seiren over Biskoppers og Nationalkirkers Modstand i Kostnitzer- og Baselerkoncilierne, med stigende Frækhed draget ned i Støvet ved deres Afladshandel. Hvad der efter Ideen var en ansvarsfuld Fordeling af guddommelig Naade, blev til en Lønning for slavisk Underkastelse under Kirkens Bodsøvelser, — og derfra tilsidst til en Vare, der udhøkredes for klingende Mønt og for Alt hvad der kunde gjøres i Penge. Afladshandelens Frækhed staaer i nøieste Forbindelse med den Bortdunsten af Religion, den stigende Gridskhed efter verdslig Herlighed, efter Magt og Nydelser, og al Magts og Nydelses Midler: Penge, der dengang i stigende Grad tog Overhaand hos Paver og Kardinaler, indtil den kulminerede i et Afskum som Alexander den Sjette.

Hvorledes stillede Fyrster og Folk sig til Afladshandelen? hvorfor taalte Kongerne den i deres Riger? hvorfor bar Folket sit Guld til Afladskræmmernes Kiste? De gjorde det, fordi der ingen Tvivl opkom om Rigtigheden af Læren om Kirkens uendelige Naadeskat. Lærens Misbrug have Mange nok seet; og de have sikkert i deres Hjerter følt sig forfærdede over Pavens Ansvar for de aabenbare Misbrug. Men det blev hans egen Sag at forsvare dem for Gud: Kirkens Lære stod fast, Kirkens Aflad blev lige kraftig til at berolige de Levendes Samvittigheder og udfri de Afdøde fra Skærsilden, enten det var en værdig eller uværdig Haand, der uddelte den. Kritiken maatte gaa løs paa Læren selv, om Verden skulde befries fra denne aandelige Pest; det er Luthers udødelige Fortjeneste, at han har trængt ind til dette Punkt. Gjennem Kamp med Afladshandelens Misbrug er han naaet til Afladens Brug og derigjennem til Syndsforladelsens Idee; og her har han fundet det

Arkimedespunkt, hvorfra han kunde standse den fremadskridende Forbærvelse.

Men ogsaa før Luther har der været Modstand i Kraft af Kritik over det Ufornuftige i den hele Handel. Den maatte af Alle, som enten ved deres Stilling eller deres Dannelse havde et friere Omblik, tilsidst opfattes som en pur og bar Pengeudpresning, der saa godt som Intet havde med Religion at gjøre, eller hvor den hellige Straalekrands ikke længer formaaede at dække den modbydelige Smudsighed. De maatte betragte den med stigende Mishag; navnlig kunde Fyrsterne ikke uden Misfornøielse see deres Undersaatter plyndrede ved en Handel, hvis Mangel paa indre Berettigelse de vel ikke gjennemskuede, men hvis Fremtrædelsesformer paatrykte den et frastødende Præg af Lavhed, Egennytte, ja Bedrageri. Vi see dem derfor ogsaa gribe stærkere og stærkere ind i Afladskræmmernes Færd; skulde deres Folk plyndres, vilde de have deres Part af Byttet, — enten som en Kjendelse for Samtykket til at drive denne Slags Kramhandel i deres Land, eller som en Kvotadel af det hele Udbytte, eller som Laan, der aldrig blev tilbagebetalt, eller ligefrem som Rov, der maatte undskyldes med den fyrstelige Kasses Tomhed! Dette var vel ikke stort bedre, end naar en asiatisk Despot afpressede sin Satrap det Guld, han som en mindre Despot havde afpresset Folket; men Brøden og Dadelen kommer vel saa meget paa den hellige Faders Regning som paa Kongens. Det er sandt, at efter den da gjældende juridiske Ret var Pengene Pavens; men naar den Styrende med sin juridiske Ret slaaer Sandhed og Ret lige i Ansigtet, tør han ikke beklage sig over, at en Anden uden juridisk Ret giver ham Slaget tilbage. Og der vare Fyrster, som tiltoge sig et Tilsyn med den hele Handel, vi ikke kunne misbillige. Den tydske Rigsregering havde i Overensstemmelse med Ordlyden i Pavens Instruktion paalagt Kardinal Raimund Perault indskrænkende Betingelser for Tilladelsen til at sælge den Aflad, der skulde skaffe Midler til en Krig mod Tyrkerne. Derfor havde Kong Christierns Morbroder, Kurfyrst Frederik den Vise af Sachsen, taget de i hans Lande indsamlede Penge i sin Forvaring, indtil de skulde anvendes til det Brug, hvortil de vare samlede. Han vilde ikke udlevere dem i Roms Haand til fri Brug, og nægtede siden ganske at udlevere dem, da det aldrig blev Alvor med en Tyrkekrig. Endelig an-

vendte han Pengene til sit nyoprettede Universitet i Wittenberg. Paa samme Maade stillede Hertug Frederik af Holsten, — og vistnok andre tydske Fyrster — sig til denne Afladshandel. Fra Nordtydskland og Norden har Rom neppe faaet Meget af denne Handel.

Leo den Tiende, en Søn af Lorenzo den Prægtige, hvis Sind alene stod til Kunst og Videnskab og verdslige Sager, var ingenlunde Manden til at tage sit Standpunkt som Pave i Kirkens Idee. Han fandt jo Alt i Kirken roligt; den sidste Fare, Keiser Maximilian og Kong Ludvig af Frankrig havde beredt Pavestolen ved deres Pisanske Koncilium, var jo lykkelig afvendt ved det tro og lydige lateranske Koncilium. Der kunde ikke være nogen Fare ved nu at oversvømme Christenheden med en ny Skare Afladskræmmere. Den germaniske Nation blev velsignet med ikke mindre end tre Kommissioner: en for Sydtydskland og Schweitz, en for Erkebispedømmerne Maintz og Magdeburg, som den fælles Erkebiskop Albrecht af Brandenburg forpagtede af Paven, en for de øvrige Rhinlande, Nordtydskland og Sverrig, der overdroges den pavelige Referendar Johan Angelus Arcemboldus ved en Bulle af 2den December 1514. Danmark og Norge vare dengang anviste en anden pavelig Nuncius, den Biskop Johan af Reval, vi have seet som Mægler ved den kjøbenhavnske Overenskomst af 29de Juli 1515 om Forlængelse af Stilstanden mellem Kong Christiern og Sten Sture. Men da han traadte tilbage, efter at hans Tid var udløben, eller ikke virkede til Pavens Tilfredshed, udvidedes Arcembolds Myndighed ogsaa til disse to Riger.

Arcembolds Kommission lød oprindelig paa to Aar; men som dens Omraade udvidedes, forlængedes efterhaanden dens Varighed og forøgedes Antallet af de kirkelige Begunstigelser, han kunde tilstaa. Dette skete navnlig ved flere pavelige Buller og Dekreter af September 1516 samtidigt med at han sendtes til Danmark. Han havde da mange Slags Varer at udbyde*); først det store Aflad, der bestod i fuldstændig Eftergivelse af alle begangne Synder, og af alle de Straffe i Skærsilden, man med Rette der skulde lide for: den, der havde erhvervet dette store Aflad, om han døde i

*) See hans Avisamenta, instructiones et statuta for hans Subkommissærer m. Fl. hos J. E. Kapp, Kleine Nachlese nützlicher Urkunden zur Reformations-Geschichte, III, p. 176—213.

samme Stund, gik han uhindret over i den himmelske Herlighed rent udenom Skærsilden, og om han levede længer, var det dog kun de derefter begaaede nye Synder, han havde at bøde for. Det store Aflad var betinget af, at Synderen angrede, skriftede, besøgte syv Kirker, læste fem Fadervor og fem Ave-Mari'er i hver af dem, og saa selvfølgelig gav et efter hans Stand og Vilkaar afpasset Bidrag til Peterskirkens Bygning. Men foruden dette det egenlige Aflad solgtes en Mængde kirkelige Naadesbevisninger uden at være knyttede til Betingelsen af Anger, Skriftemaal eller Kirkebesøg. Der kunde kjøbes Tilladelse til at vælge sig selv en Skriftefader, som fik Fuldmagt til at afløse for alle Synder een Gang i Livet og i Dødsstunden, samt til at løse fra alle geistlige Løfter, Klosterløftet og Løftet om Pilgrimsgang til Jerusalem undtagne; der kunde faaes Delagtighed for dette og det andet Liv i den hele Naadeskat, Kirken erhvervede ved de Troendes gode Gjerninger; for de Afdøde, der nu pintes i Skærsilden, kunde kjøbes fuldstændig Syndsforladelse og dermed Befrielse fra Pinen, saa at den Arving var ugudelig og utaknemlig, der ikke lod en Del af Arven komme den forrige Besidder til Gode. Dog, det vilde blive altfor vidtløftigt at opregne alle de Herligheder, man kunde erhverve efter Afladskræmmerens Taxt, Konger og Dronninger, Erkebiskopper og Biskopper for mindst 25 Gylden, Fattigfolk for een Gylden, der som vore Lotterilodder kunde deles i fire Kvartlodder. Kun en af Dispensationerne for Norden skal jeg fremhæve, fordi den sikkert har skaffet mangen god Skilling fra vore Landsmænd: i de befalede Fastetider, navnlig i Langefaste mellem Fastelavn og Palmesøndag, maatte efter Kirkens Lov ikke spises Kjødmad, Mælkemad eller Æggemad; men hos Arcemboldus kunde faaes Dispensation til at nyde Smør, Ost, Kjød, Æg ogsaa i Fasten, saasom Paven havde erfaret, at i disse Lande groede ingen Olietræer, og at Nødde- eller Roeolie ikke var Sundheden tjenlig!

Forsynet med saa kurrante Varer kunde Arcembold vente at gjøre meget gode Forretninger i Norden. Men han fik tillige et vanskeligere politisk Hverv at udføre. Pave Leo havde faaet Underretning om den heftige Strid, der i Sverrig var udbrudt mellem Rigsforstanderen og Erkebiskoppen, og paalagde nu i et Dekret af 3die eller 6te September 1516 Arcembold, inden Udløbet af en Maaned efter at han havde modtaget Befalingen at be-

give sig paa Reisen til Sverrig som Mægler — som en „Fredens Engel". For at han kunde optræde med desto større Virkning, tillagde Paven ham i denne Sendelse Magt og Myndighed som legatus a latere, saa at han forestillede Pavens egen Person. Dengang bestod endnu den ved Biskoppen af Reval forlængede Stilstand mellem Danmark og Sverrig; men efter at den var brudt i Efteraaret 1516, maatte Legatens Fredstifterhverv i Sverrig nødvendig udvides til en Mægling mellem Rigerne.

Var Arcembold rask og kraftig gaaet til Udførelsen af sin Herres Befaling, havde han maaske endnu kunnet dæmpe Branden i Sverrig; i Efteraaret 1516 havde Striden ikke et saadant Præg af Bitterhed, at jo en Forsoning var tænkelig; de svenske Biskopper mente endnu at kunne udrette noget hos begge Parter ved Formaninger. I Forbindelse med disse skulde man tro at Legatens Ord vilde faa Ørenlyd; men endnu den 30te November 1516 var han i Lybek; da var hele Situationen i Norden allerede ganske forandret ved Borttagelsen af Sten Stures Skib og det derved foranledigede Brud af Stilstanden. Og uheldigvis valgte Arcembold, eller maatte paa denne Aarstid vælge, Veien igjennem Danmark, saa at han først kom til Kong Christiern, ikke til Sten Sture. Som Sagerne nu stode, var hverken Kongen eller Rigsforstanderen tilbøielig til at antage Legatens Mægling. Det var umuligt at finde en Mellembestemmelse, hvorved de stridende Parters Paastande og Fordringer kunde udjævnes mod hinanden; thi det, Sten Sture vilde, var ikke ene at hævde Sverrigs nationale Selvstændighed, men at sikre sit eget Herredømme og føre det et virkeligt Kongedømme imøde. Det er aabenbart af de mange Skrivelser, vi endnu have fra ham, at han ansaa sig, og vilde af Andre ansees for, Sverrigs rette Herre, der havde en arvelig Magt og Ret til at kræve Lydighed af Alle, ikke blot en midlertidig Fuldmagt til at styre Riget, indtil en endelig Overenskomst med Fælleskongen kunde komme istand. Endnu i disse Aar var han vel ikke kommen helt ud over Fuldmægtigens Standpunkt ind i Kongens; men han stred for at komme over Bjergaasen, og derfor var det især, mere end for Sverrigs Skyld, at Gustav Trolles Vægring ved at sværge ham Troskabseden satte hans Sind i lidenskabelig Bevægelse. Dette en Ligemands Kongedømme, der i de tre Sturers Tid gjennem et Tidsrum af 45 Aar arbeidede sig i stadigt skarpere Træk op af

Rigsraadet selv, var det der fraſtødte ſaa mange af Rigsraadets Medlemmer, som fastholdt det ældre aristokratiske Standpunkt, hvor Regeringsmagten laa i Rigsraadets Haand. Alle Parter erkjendte, at Striden om Sverrigs Krone nu stod ved den afgjørende Krisis: Kong Christiern og Gustav Trolle, at kastede de nu ikke Sten Sture til Jorden, saa satte han Sverrigs Krone paa sit Hoved og kuede med Almuens Hjælp Aristokratiet, — Sten Sture, at han maatte seire eller gaa under og see Stureslægtens Kongekrone opløse sig i blaa Dunst. Hvorledes skulde da fredelige Forestillinger kunne udrette Noget imod Forholdenes overvældende Krav? Arcembold som Mægler var derfor begge Parter uvelkommen; men som den hellige Faders Legat vilde Begge dog nok vinde ham for sig, saa at de viste ham al Imødekommen i hans andet Hverv, — det der upaatvivleligt laa ham og hans Herre mest paa Hjerte: Afladshandelen. Da Legaten nu, fra Lybek uden Tvivl, meldte Sten Sture sit Hverv, svarede denne paa det Hofligste, men fremhævede de mange Farer, der i Øieblikkets kritiske Situation vare forbundne med en Reise til Sverrig. Og da Legaten selv kom til Kong Christiern, tog denne godt imod ham som Afladskommissær og gjorde ingen trykkende Betingelser for sin Tilladelse til at drive Handelen, ja lod sig nøie med en Kjendelse af 1120 Gylden, der kan kaldes en Bagatel i Sammenligning med hvad andre Fyrster havde taget; men han opholdt Legaten hos sig, vi vide ikke ved hvilke Forestillinger eller Hindringer, saa at Arcemboldus slet ikke kom til Sverrig i 1517 og de første Maaneder af 1518. Mæglingen kunde han først begynde ved Skrivelser til Rigsforstanderen efter Kong Christierns mislykkede Sommerkrig i 1517 til Stækets Undsætning, og efter Gustav Trolles Fald, da den seirende Rigsforstander var rykket sit Maal saa meget nærmere, og da hans og det svenske Folks Stemning imod Christiern var bleven saa meget bittrere ved Krigens Fornyelse og den barbariske Maade, hvorpaa den var ført. Nu kunde paa den anden Side Kong Christiern ikke have Noget imod, at Legaten forsøgte sig i Sverrig baade som Mægler og som Afladskommissær. Arcemboldus sendte derfor to Gange sin Famulus Mester Didrik Slaghæk til Rigsforstanderen, sidst i Aaret 1517 og først i 1518, og udvirkede dog saa meget, at Sten Sture samtykkede i en Vaabenhvile, som de svenske Befalingsmænd i Vestergøtland foreløbig havde vedtaget mellem

Sverrig og Danmark indtil den 23de April 1518, altsaa i Vintermaanederne, hvor Danmark kunde udrette mindst til Søes og var mest udsat for ødelæggende Indfald i Landskaberne østfor Sundet. Vel forsynet med Kong Christierns Befalinger om fri Befordring og al forekommende Behandling af ham og hans Følge afgik Legaten den 10de April 1518 fra Malmø paa denne svenske Reise, medens Sture var i travleste Virksomhed med at befæste Stokholm og ruste til Modstand, Kong Christiern ikke mindre virksom med at samle Kræfterne til et nyt Angreb i Sommeren 1518.

Didrik Slaghæk, der nævnes første Gang i den danske Historie som Legatens famulus paa Sendelsen til Sverrig 1517, var en Klerk fra Stiftet Münster i Vestfalen, der betegnes som en Kurtisan*), d. e. en Arbeider i Kuriens Kontorer, hvem Arcemboldus maa have taget med sig som brugelig i Tydskland og Norden, og som skal have været i Slægt med den almægtige Moder Sigbrit. Didrik Slaghæks Herkomst var af den Art, at den efter den kanoniske Ret udelukkede ham fra at blive Geistlig; han var nemlig Søn af en Præst og en ugift Kvinde. Men den katholske Verden var fuld af slige uægte Præstesønner og Paverne ingenlunde sparsomme med Dispensationer, der hævede den kanoniske Mangel ved deres Fødsel. En saadan Dispensation havde ogsaa Didrik Slaghæk erhvervet. Han havde studeret og var Magister eller Doktor; men her optraadte han fornemlig som en lykkesøgende Eventyrer, der ikke skyede noget Middel for at skaffe sig Penge og Indflydelse. Dog jeg behøver ikke at karakterisere ham, da hans Færd i Norden har gjort det saa fuldstændigt, at det danske Folk aldrig kan glemme hvad Mand han var.

Legaten selv havde tilbragt Aaret 1517 i fuld Virksomhed og uden Tvivl ret behageligt i Danmark. Kongen viste ham Velvillie og lagde ingen Hindringer i Veien for Afladshandelen, og Legaten gjorde ingen Vanskeligheder ved at modtage Landets Varer i Stedet for rede Penge, som navnlig Almuen ikke havde mange af, — vist

---

*) D. Mag. 3die R. 3die B. p. 13. Hvitfeld, VII, p. 107. Har Didrik Slaghæk virkelig været en Kurtisan, begriber man lettere hans Indflydelse og Historie. Arbeidere fra Pavens Kancelli vare søgte i Norden til Kongernes Kancelli som kyndige, øvede, i Kirkeloven og i Kirkens Praxis drevne Mænd, der efter nogle Aars Tjeneste aflagdes med et høiere Prælatur. Jens Andersen og Joh. Vesalius vare saadanne Kurtisaner.

ikke flere end Kongen, Jorddrotten og Kirken forlangte af dem. Det kan ikke have været ubetydelige Vareladninger, han efterhaanden sendte til Nederlandene for at gjøres i Penge, som ved Vexler overførtes til Rom. Men da han nu, efter Kong Christierns mislykkede Krigstog i Sommeren 1517 og Gustav Trolles Fald i Efteraaret, havde ved sin Mægling forskaffet Kongen den for ham fordelagtige Vaabenstilstand indtil 23de April 1518 og inden dens Udløb afgik til Sverrig baade som Mægler og som Afladskommissær, da skal Kong Christiern have indviet ham i sine Planer og faaet gode Løfter af ham om at understøtte deres Udførelse. Hvad Kongen har meddelt Legaten, og hvad denne har lovet ham, vide vi ikke; det maa efter Sagens Natur have været Hemmeligheder; men et Blik paa Situationen synes at vise, at det ikke kan have gaaet ud paa Andet end at virke til Gunst for den fangne Ærkebiskop. Kong Christiern maatte jo vel naturligen ønske, at Legaten vilde med al Pavens og Kirkens Myndighed gjennemdrive Gustavs Gjenindsættelse og styrte den seirende Rigsforstander tilbage fra den Stilling, han nu havde vundet; men Intet foreligger om, at han forlangte, eller at Legaten lovede, slige Umuligheder. Ved saadanne Løfter vilde Legaten jo ogsaa have traadt sin Herres Befaling og Interesse ganske under Fødder; thi begge de Hverv, Paven havde givet ham, Afladshandelen og Mæglingen, krævede nødvendigt god Forstaaelse med Rigsforstanderen. Tog han Parti, optraadte han i Sverrig i Kong Christierns Ærinde som Sten Stures Fjende, forraadte han sin Herre Paven. At Arcembold nu optraadte som Fredsmægler, synes han heller ikke at kunne være opfordret til af Kongen, der netop rustede sig til et nyt Krigstog; først efterat ogsaa dette var mislykket, kom Arcemboldus frem for Sten Sture med Kongens Fuldmagt til Underhandling. Og naar man siger, at Kong Christiern har betroet Legaten Navnene paa sine hemmelige Tilhængere i Sverrig, saa havde han i denne Henseende ingen Hemmelighed at betro ham, efter at Sten Sture havde i aaben Kamp overvundet de Kongesindede og sikret sig deres Personer. Af disse Grunde er det ikke troligt, at Aftalen imellem Kong Christiern og Arcemboldus ved dennes Afgang til Sverrig i April 1518 har gaaet ud paa Andet end et Tilsagn om at udvirke en mildere Behandling af Gustav Trolle og hans Fader, hvad der kunde være saa meget

stærkere Opfordring til, som Sten Sture i sine Svarskrivelser til Legaten havde viist en saa brændende Vrede imod den faldne Modstander, at endog dennes Liv maatte betragtes som stærkt truet.

Kong Christiern rustede sig i den første Halvdel af 1518 til et nyt Angreb paa Sverrig. Der maatte skaffes Penge; hvorledes de tilveiebragtes sees af en lang Række af Kvitteringer fra Slutningen af 1517 og den første Halvdel af 1518 for Skatter, Udbudspenge, Laan hos Stæder, Kirker og Klostre, rige Adelsmænd og Borgere, vistnok mest Tvangslaan, med eller uden Pantsættelse af Kronens Gods. De minde langt mere om Kong Christiern den Førstes Finantsnød end om Kong Hanses ordenlige Husholdning. Og med alt dette fik Flaaden og Hæren, som afgik i den sidste Halvdel af Juni Maaned 1518, kun en utilstrækkelig Forsyning. Kongen tog personlig Overbefalingen, seilede ind i Stokholms Skærgaard og landsatte Tropperne den 29de Juni paa Brunkebjerg, beredt til at modtage et Slag. Men Sten Sture vilde ikke kæmpe her, og Stokholms Borgere havde arbeidet saa kraftigt paa Stadens Befæstelse, at Intet kunde udrettes ved et Angreb nordfra, hvor Slottet og Helgeaandsholmen udgjorde Forsvarets største Styrke. Derfor satte Kongen tre Dage derefter Tropperne over til Sødermalm, der syntes lettere angribelig. Men heller ikke her havde Angrebet Fremgang. Kongens Artilleri var dog ikke stærkt nok til at ødelægge Forsvarsværkerne saaledes, at de kunde tages med Storm. Og efter tre Ugers Forløb rykkede Sten Sture frem paa Sydsiden af Mælarn til Stadens Undsætning. Kongen efterlod da 6 Fænniker af Fodfolket i Leiren og drog med den øvrige Hær imod den fremrykkende Fjende. Ved Brennkyrka, en Halvmilsvei fra Leiren, stødte de sammen engang i den sidste Uge af Juli Maaned. Der kæmpedes i Begyndelsen ikke uden Held for de Danske; men Lykken vendte sig, saa at Kongen maatte trække sig tilbage til Leiren og nu atter fortsætte Beskydningen, hvad Rigsforstanderen ikke saa sig istand til at forbyde ham. Men da heller ikke Kongen havde Fremgang paa sin Side, nødte Mangel af Levnetsmidler og Mytteri blandt de tydske Landsknegte ham til at hæve Beleiringen i Midten af August Maaned og gaa tilbage til Flaaden, hvorved et Udfald paa Bagtropperne voldte ham ikke ubetydeligt Tab. Kongen seilede dog ikke strax tilbage til Danmark. Endnu en Maanedstid laa han med Flaaden i Skærgaarden. Et

Plyndringstog til Upsala gav godt Bytte, men ikke Levnetsmidler, saa at Kongen saa sig nødt til at forsøge Underhandlinger med den forhadte Fjende. Han sendte Rigsraad Niels Høeg ledsaget af Hans og Anders Bilde til Stokholm med en Instruktion, der ikke kunde stille større Fordringer, om han havde vundet en fuldstændig Seir. De skulde forlange Kong Christiern sat i virkelig Besiddelse af Sverrigs Rige i Henhold til den Ret, hans Valg gav ham, eller, om dette ikke kunde skee nu, saa en aarlig Skat af Sverrig. Det var altsaa Malmørecessen, han forlangte gjennemført. Og dertil fordrede Kongen Erstatning af Krigsomkostninger, Gustav Trolle, Erik Trolle og deres fangne Tilhængere ikke alene satte i Frihed, men Ærkebiskoppen gjenindsat og Upsala Stifts lidte Skade erstattet.

Kongen kan ikke have ventet, at slige Fordringer skulde blive ham indrømmede efter et tabt Slag og et frugtesløst Angreb paa Stokholm; men de gave dog Anledning til Underhandlinger, der virkelig førte til en Stilstand fra Midten af September indtil St. Knud Konges Dag, den 10de Juli, 1520 saaledes, at i Mellemtiden skulde der 1519 holdes et Møde i Varberg af 12 dansknorske, 12 svenske Rigsraader til endelig Afgjørelse af alle Tvistepunkter og til en evig Fred mellem Rigerne. Mod en saadan Stilstand kunde Sten Sture ikke have Noget at indvende, da den skaffede ham næsten to Aars Ro til at befæste sit Herredømme. Kongen vandt øieblikkelig Leilighed til ved Handel med Landboerne at skaffe sig hvad han manglede fra Sverrig selv. Dermed var han imidlertid ikke tilfreds; han tænkte paa intet Mindre end at bringe Rigsforstanderen i sin Vold. Derfor lod han ham opfordre til en Sammenkomst paa sit Skib og sendte ham til Stokholm Gidsler for hans personlige Sikkerhed. Sten Sture skal efter de svenske Beretninger have været tilbøielig til at modtage Indbydelsen; men Stokholms Borgermestre og Raad modsatte sig saa heftigt af Mistro til Kongen, at Rigsforstanderen opgav Tanken og sendte Gidslerne tilbage. Kongen opgav imidlertid ikke sine Rænker. Han foreslog en Sammenkomst i Land; han vilde komme til Øster-Hanninge Kirke, vilde Rigsforstanderen sende ham Gidsler til Flaaden. Dette Forslag modtog Sture, sendte sex af sine første Mænd: Hemming Gad, den unge Gustav Eriksen Vasa, der havde udmærket sig i Slaget ved Brennkyrka, Lars og Jørgen Siggesen

Sparre, Olaf Ryning og Bengt Nielsen, ud til Flaaden, og mødte selv ved Hanninge Kirke, hvor han i to Dage ventede forgjæves paa Kongen. Thi saa snart denne havde faaet de svenske Gidsler ombord, lettede han Anker den 27de September, lagde sig ved Djurhamn og opsagde derfra den nys sluttede Stilstand den 2den Oktober 1518, under et intetsigende Paaskud af forskjellige Smaabrud — ikke engang begaaede af den svenske Regering selv. Mod Sten Sture havde han intet Andet at anføre, end at denne efter Kongens Paastand skulde have brugt nogen haanlig Tale om hans Person. De sex Gidsler bleve erklærede for Krigsfanger og som saadanne medførte til Danmark. Den 12te Oktober var Kongen atter i Kjøbenhavn.

At der reiste sig et Vredesskrig fra Sverrig over Kongens Troløshed, er let at forstaa. Man maa virkelig ogsaa forbauses, ikke endda saa meget over, at han traadte Ret og Retfærdighed aabenlyst under Fodder, thi det havde han allerede vænnet Folk til at see, men at han ikke saa, hvorledes han modarbeidede sig selv ved disse svigefulde Underhandlinger og det æreløse Ordbrud imod Gidslerne, der vare sendte i god Tro efter hans eget Forlangende. Han maatte jo derved tilintetgjøre hos det svenske Folk den sidste Rest af Tillid til hans Redelighed og Tro paa hans Ord, altsaa gjøre Kløften mellem sig og dem, han vilde være Konge over, endnu større, saa at han berøvede sig selv ethvert andet Middel til at naa sin Hensigt end Sverrigs fuldkomne Undertvingelse ved Vaabenmagt, — i samme Øieblik, som han nu anden Gang havde været uheldig i Krigen. Der hørte dog kun ringe Omtanke til for at indsee, at han ved en saadan Adfærd forværrede Gustav Trolles, hævede og styrkede Sten Stures Stilling, altsaa lagde sig selv Hindringer i Veien — og det alene for at have den Tilfredsstillelse at bringe sex Fanger med tilbage til Danmark! Heller ikke som Anfører har Kong Christiern indlagt sig Ære paa dette Tog, der kun bragte ham Tab maaske ved hans egen militære Feil.

Imedens Krigen saaledes rasede ved og om Stokholm, opholdt Arcemboldus sig i Sommeren 1518 i andre Egne af Sverrig, beskjæftiget med sin Afladshandel, der dreves ganske heldigt, saasom han ogsaa her villig tog mod Landets Varer, naar han ikke kunde faa rede Penge. Først efter at Kong Christiern i Oktober var

vendt tilbage til Danmark, ankom Legaten til Stokholm, hvor han den 20de November 1518 modtoges med de tilbørlige Æresbevisninger som den, der forestillede Pavens Person. Rigsforstanderen var da ikke selv tilstede; men da han kort efter ankom, viste han sig meget forekommende mod Legaten, der frit fik hans Samtykke til Handelen. Om Mægling kunde der i Øieblikket ikke være Tale som Stemningen i Sverrig var strax efter Sommerkrigen. Legaten vidste ikke engang, om Kong Christiern selv ønskede Mægling forsøgt, og sendte derfor sin Broder Antonellus til Danmark. Nu havde Kongen dog Intet imod Underhandlinger, siden han havde havt saa ringe Held i Krig. Arcemboldus kom da paa en Herredag i Arboga, i December 1518, frem med Kongens Fuldmagt: men Rigsforstanderen og hans Parti, opbragte over Kongens sidste Troløshed, vilde aldeles ikke høre paa Arcembolds Forslag i denne Henseende. Kongen opnaaede herved ikke Andet end et bittert og nærgaaende skriftligt Svar fra Sten Sture, dateret Arboga den 18de December 1518. Rigsforstanderen kan ikke tænke sig, hvorledes han skulde kunne sætte Tro til nogen af de Artikler, Kongen har sendt Legaten som Grundlag for Underhandlinger, eller kunne slutte nogen fast Overenskomst paa en saadan Basis, „for de uredelige og uchristelige Stykker, der ovedes imod de Gode Mænd, der paa Hans Naades Tro, Love og Ære vare udsendte som Gidsler for hans personlige Sikkerhed, og det i den Stilstand og Fred, Kongen paa sin Ære, Sandhed og Tro havde med Brev og Segl tilsagt ham og Sverrigs Indbyggere. Af saadanne og flere uredelige Stykker, som og tilforn under Stilstand og christelig Fred skeet er, kan nok formærkes, at Hans Naade ikke i nogen Maade er tilbøielig til Fred eller Rolighed. Vil Hans Naade tilbagesende de Gode Mænd, der i god Tro, imod Gud, al Ære og Redelighed her af Riget førte ere, og holde Ord, Brev og Segl ved Magt, som christne Fyrster og Herrer bør at gjøre, da ville Sverrigs Raad og han selv, Sten Sture, bevise sig tilbørlig i alt hvad der kan tjene til Fred og Enighed imellem Rigerne". — Saa skarpe vare Ordene; og i en næsten ligesaa heftig Skrivelse af samme Dag fra det svenske Rigsraad i Arboga til det danske Raad svares i samme Mening: for de uredelig bortførte Gidsler ere tilbagesendte, kan der ikke tales om Underhandlinger.

Men Arcemboldus var ikke alene pavelig Kommissær for Af-

ladshandelen og Mæglingen; som legatus a latere kunde han ikke undgaa at tage Gustav Trolles Afsættelse og Upsala Stifts undertrykte Tilstand til sig som høieste geistlige Myndighed. I Arboga blev Sagen undersøgt; det synes som om Ærkebiskoppen selv er mødt for Legaten og for ham har maattet gjentage sin Beslutning om at nedlægge sin Værdighed. Men da en Biskop ikke kunde resignere uden Pavens eget Samtykke, saa kunde Arcembold selvfølgelig ikke gjøre Andet end at optage Sagen til Referat for Paven. Derimod maatte han nødvendig træffe Foranstaltninger til Styrelsen af Upsala Stift baade med Hensyn til Administration og til de egenlig geistlige Sager, ea quæ sunt ordinis, der alene kunde bestrides af en ordineret Biskop. Dette har Legaten udført i Begyndelsen af Aaret 1519; ved et aabent Brev af 5te Februar 1519 bekjendtgjorde han, at han havde formaaet den gamle Ærkebiskop Jakob Ulfsen til at besørge disse Forretninger, — personligt saavidt hans Helbred tillod det, eller ved en af de andre Biskopper. Saaledes blev den gamle Mand, der allerede havde trukket sig ud af Verdens Larm og Strid til Klosterets Stilhed, atter draget frem paa Skuepladsen.

Hvorledes Arcembold stillede sig til Rigsforstanderen i denne Sag, er ikke klart. Sten Sture havde vist ham al Velvillie med Hensyn til Afladshandelen; men der er aldeles ikke Tvivl om, at han var falden i Kirkens Band ved sin Voldsomhed imod Ærkebiskoppen og hans Stift. Arcembold kunde saa meget mindre trykke et Øie til derfor, som den i Aaret 1514 sluttede romerske Kirkeforsamling havde fornyet og indskærpet den kanoniske Rets ældre Bestemmelser imod dem, der forgrebe sig paa Biskopper og andre høie Prælater; de kunde alene afløses af Paven selv. Arcembold havde vel i Norden Myndighed som en legatus a latere, saa at han kunde give Afløsning endog i saadanne Tilfælde, der ellers vare Paven forbeholdte; men voldsom Haandspaalæggelse paa en Biskop var undtagen fra denne hans Bemyndigelse. Han har ikke kunnet afløse Sten Sture fra den Band latæ sententiæ, hvori han var falden, anderledes end ad cautelam, altsaa kun midlertidigt, indtil Sagen var paadømt af Paven selv, og under Betingelse af Underkastelse under en saadan Dom, saaledes som Lage Urne tidligere havde afløst Kong Christiern for hans Voldsomhed mod Biskop Karl af Hammer. Om Arcemboldus virkelig har

givet Sten Sture en saadan Afløsning, er ikke klart; men det er sandsynligt nok, da han jo baade for sin Handels Skyld og som den af Paven sendte Mægler maatte træde i megen Forbindelse med ham og stille sig i et velvilligt Forhold til ham.

Om Kong Christiern kunde være tilfreds med denne Legatens Optræden i Sverrig, beroer paa, om han havde Ret til at forlange og vente, at Arcembold skulde tage Parti for ham og arbeide i hans Interesse, hvilket atter maatte afgjøres af de hemmelige Aftaler mellem dem i Danmark, om saadanne ere trufne. Dette bliver dobbelt tvivlsomt, naar man seer, at Kongen efter det mislykkede Tog mod Stokholm lader Legaten anmode om at optræde som Mægler og Fredsunderhandler, og sender ham Fuldmagt hertil. Thi det kan dog ikke have været Kongens Tanke, at Legaten paa engang skulde mægle mellem ham og Sten Sture, og modarbeide denne i Kongens Interesse. Det vilde jo være en aabenbar Selvmodsigelse.

Legatens pavelige Fuldmagt var udløben den 23de Januar 1519 og, saavidt vi vide, endnu ikke udtrykkelig forlænget. Han forlod Sverrig med den indsamlede Skat, saavidt han kunde føre den med sig, og gik tilbage til Danmark; men da han i Marts 1519 kom til Lund, fandt han her Didrik Slaghæk, sin forrige Famulus, der nu optraadte som den, der var gaaet i Kong Christierns Tjeneste, og som bragte ham Kongens Bud, at han skulde blive tilstede i Skaane, indtil Kongen var kommen tilbage fra Jylland, da han ønskede nærmere Oplysning om hvad der var skeet i Sverrig. Og nu fulgte den ene Hiobspost efter den anden. De Kister og Kasser, han havde sendt fra Sverrig, bleve anholdte, hans Broder Antonellus arresteret, og hvad Gods han endnu ikke havde faaet afsendt fra Danmark, blev der beslaglagt. Den ulykkelige Mand stræbte i en lang Skrivelse til Kongen fra Lund den 8de April 1519 at vise det Uretfærdige og Utilbørlige i denne Behandling; men snart kunde han ikke være i Tvivl om, at det var lagt an paa hans fuldstændige Undergang, hvorfor han fra sit Herberg hos Erkebiskop Birger drog tilbage til Sverrig. Her maatte han forblive indtil Oktober, da Østersøen var fuld af Kongens Krydsere. Den 10de Oktober 1519 kom han til Lybek. Broderen blev derimod flere Aar i dansk Fangenskab; og det beslaglagte Gods saa Arcemboldus ikke mere. I Lybek læste han opslaaet paa

Kirkedøren Indstævningen for Paven til Sten Sture og hans Medhjælpere, der snart fulgtes af Bandbullen.

Hvorfor har Kong Christiern behandlet Arcemboldus saaledes? Hvad har vakt hans Vrede i den Grad, at han tilsidesatte ethvert Hensyn til Legatens Egenskab af Pavens Ambassador og optraadte imod ham som mod en Misdæder blandt sine egne Undersaatter? Fuldkommen sikkert kunne vi ikke sige det; men der kan dog neppe være Tvivl om, at det er Didrik Slaghæks forræderske Øretuderi, der har sat først Moder Sigbrit og gjennem hende Kongen i heftig Bevægelse. Slaghæk gik, som anført, over i Kongens Tjeneste og blev nu strax sendt op til Rom for at modarbeide Legatens let forudseelige Fremstillinger af sin Færd og den Behandling, Kongen havde viist ham. Og gjennem Sigbrit gik Kongens Ordrer i denne Sag. Det var Sigbrit, der lod Dronningen vide, at hun ifølge den fraværende Konges Villie skulde paalægge Ærkebiskop Birger at holde Legaten tilstede; og Sigbrit var virksom for at faa Beslag lagt paa Legatens Gods fra Sverrig. Hvad det var, Didrik Slaghæk havde sagt om Legaten, erfarer man af det, han udrettede i Rom. Her udvirkede han nemlig det (S. 315) omtalte Monitorium med Indstævning af 1ste September 1519. I Notarialinstrumentet om Retshandlingen*) er indført den Klage, der paa Gustav Trolles Vegne forelagdes Paven. Dertil brugtes en vis Johannes Duncan, Klerk fra Glasgow Stift. I hans Indlæg fremstilles Arcembolds Adfærd nu saaledes. Da Sten Sture havde fanget Gustav Trolle og nedrevet Upsala Stifts Slot Almarestæket, havde han først tvunget Domkapitlet i Upsala til at postulere Biskop Matthias af Strængnæs til Ærkebiskop, ret som om Upsala Stift virkelig var ledigt; men Biskop Matthias betænkte sig og vægrede sig tilsidst ved at modtage Postulationen. Saa kom Arcemboldus til Sverrig. Ham paalaa det jo at bringe Pavens Anordninger til Udførelse og at forsvare de Prælater, det apostoliske Sæde havde ansat, mod Lægmænds Forurettelser; men han

*) Utrykt Aktstykke i Diplomat. Langebek; Protokol No. XLI. an. 1517—1521 i Geheimearkivet. — At Didrik Slaghæk var saa heldig paa denne Romerreise viser ham som vel bekjendt med Forholdene i Rom og styrker saaledes Efterretningen om, at han har været Kurtisan, der som saadan havde arbeidet ved Kurien og derfor kjendte Personer og Forhold i Rom.

traf tvertimod Aftale med Sten Sture om, at Gustav Trolle paany skulde frasige sig Erkebiskopsdømmet i Upsala og Arcembold udvirke Pavens Samtykke dertil. Fremdeles skulde Arcembold udvirke hos Paven, at denne gjorde ham selv til Erkebiskop i Upsala. Til de hertil fornødne Udgifter forpligtede Sten Sture sig til at lade ham udbetale i Lybek tre Tusinde ungarske Dukater eller deres Værdi; naar Paven havde befordret Arcembold til Erkesædet, og Pavebrevene vare udfærdigede, skulde Sten Sture oppebære Embedets Indtægter og deraf betale Arcembold 500 Dukater aarlig, saa længe den gamle Erkebiskop Jakob Ulfsen nød sin Pension; men derefter aarlig 700 Dukater. Da denne Overenskomst var sluttet mellem Arcembold og Sten Sture, tvang denne Gustav Trolle til endnu engang at resignere og at forpligte sig edelig til, ingen Indvending at gjøre mod de Foranstaltninger, som nu bleve trufne angaaende Stiftet. Sture og Arcembold i Forening tvang ligeledes Upsala Domkapitel til at underskrive og besegle Breve til Paven, hvori de anmodede ham om at antage Trolles Afkald og sætte Arcemboldus til Erkebiskop i hans Sted, da han vilde være meget nyttig for Upsala Stift. Arcembold gav saa Sten Sture Afløsning fra de Kirkestraffe, han var ifalden, ligesom han ogsaa gav en Anden Fuldmagt til at afløse Knud Skonning, der havde overfaldet Gustav Trolle i Fængslet og bibragt ham et farligt Saar.

Dette er Prokuratorens Fremstilling i Klagen, hvilken naturligvis grunder sig paa Didrik Slaghæks Meddelelser. Vi kunne altsaa med temmelig Sikkerhed antage, at det er denne Beretning, han har bragt Moder Sigbrit og Kong Christiern om sin Herre Legaten, dengang han gik over fra dennes Tjeneste til Kongens. At Didrik Slaghæk skulde selv ligefrem have digtet det Hele, tør jeg ikke paastaa; det er muligt, at der i Stokholm virkelig har gaaet Rygte om en saadan Overenskomst; men det er ingenlunde givet, at Rygtet medførte Sandhed. Efter Sagens Natur maatte Aftalen mellem Rigsforstanderen og Legaten have været hemmelig. Prokuratoren i Rom anfører ingen Beviser, han fortæller det simpelthen. Og at Arcemboldus, der vel kunde vide, at Kong Christiern vilde betragte en saadan Adfærd af ham som en fiendtlig Handling, sendte sit Gods fra Sverrig til Danmark og selv personlig begav sig derhen, taler stærkt imod, at han var sig et saa-

dant Rænkespil imod Kongens Interesser bevidst. Baade ældre og yngre Historikere tro imidlertid paa Arcembolds Forræderi mod Kongen, — de, der ere Christiern fjendske, ikke mindre end de, der ere velvilligt stemte imod ham: de Sidste naturligen, fordi de gjerne ville see Kongens Handlinger i det gunstigste Lys, og de Ældre af Uvillie imod Papismen og særlig mod Afladshandelen. Thi efter Reformationens Seir i vort Land har vor Historie været fremstillet af det da seirende Parti efter dets protestantiske Anskuelser og dets Domme over Modstanderne. Der har manglet Aandsfrihed til at opfatte Personer og Forhold i et historisk Lys, som navnlig i denne Sag maa føre til at skille Afladskommissærens Sag fra hans Person. At Arcemboldus har udført Pavens Hverv i god Tro paa dets Berettigelse, er der ingen Grund til at betvivle; og om hans Forhold foreligger der ikke nok til at stemple ham som en lav og æreløs Person. Der er langt stærkere Grund til at tro paa Løgn og Forræderi fra Tidrik Slaghæks, end fra Arcembolds Side.

Men at Moder Sigbrit begjærlig strakte Hænderne ud efter Legatens Gods, og at Kong Christiern blev vred paa ham, naar han maatte tro, at Legaten havde ladet sig kjøbe af hans aabenbare Fjende til at undertrykke Kongens Venner og Tilhængere i Sverrig, er meget begribeligt. At han bemægtigede sig det Udbytte af Afladshandelen, der endnu var tilstede i Danmark, var vel et Rov, da Pengene unægtelig ikke tilhørte Kongen; men jeg for min Del kan dog ikke bekvemme mig til at lægge ham det meget til Last, hvad enten jeg seer hen til den Trafiks Natur, hvorved Pengene vare sammenskrabede, eller til andre Fyrsters, f. Ex. Kong Christiern den Førstes Exempel, eller endelig dertil, at disse Penge eller Varer, fralistede Folket ved en i sit Væsen uforsvarlig Handel, i Kongens Haand satte ham istand til at skaane Menigmand noget i det Skattepaalæg, der skulde give Midlerne til Krigen. Men det maa afgjort misbilliges, at ogsaa de i Sverrig samlede Penge bleve konfiskerede, og meget naturlig var det svenske Folks Harme over, at deres egne Penge skulde tjene til Kongens Rustninger imod dem selv. De Svenskes Vrede over Gidslernes troløse Bortførelse forøgedes ikke lidet ved Borttagelsen af Arcembolds svenske Penge, der saaledes ikke alene var en uberettiget, men en upolitisk Gjerning af Kong Christiern.

Fjerde Afdeling.

Kong Christierns nye Rustninger. Sten Sture bandlyses. Krigen 1520. Sten Stures Død. Det svenske Rigsraad underkaster sig Slaget ved Upsala den 6te April. Stokholms Beleiring og Overgivelse. Sverrig et Arverige. Kroningen den 4de November. Blodbadet.

Aaret 1519 hengik uden betydelige Krigsforetagender. Kong Christierns Flaade var i Østersøen, Borgholm med Øland blev taget af Søren Norby, men Kalmar forsvaret af den kjække Johan Mogensen, indtil Sten Sture selv kom Staden til Undsætning og drev de Kongelige bort med Tab.

Kongen havde i dette Aar al sin Virksomhed og Kraft nødig for at samle Pengemidler og Tropper til et tredie, afgjørende Angreb paa Sverrig. Han anspændte sine Rigers og Landes Kræfter til det Yderste, udpressede ved Skatter, Told, Accise, saakaldte frivillige Bidrag, Laan Alt hvad han formaaede; han fik endelig en Del af de 250,000 Gylden, der vare ham tilsagte af det burgundiske Hus som Medgift med Dronning Elisabeth. Kongen hvervede tydske Landsknegte, skotske Eventyrere, fik 6 Skibe og 2000 Mand franske Tropper fra Kong Frants den Første, udskrev sin Adel fra Kongerigerne og Hertugdømmerne, fik Folk af sin Farbroder Hertug Frederik, og havde saaledes i Slutningen af Aaret saa stor og stærk en Hær samlet, som hans Fader og Farfader vel neppe nogensinde havde havt. Dog skal jeg vel vogte mig for at tale bestemtere om dens Størrelse, da Tallet angives ligesaa vaklende, som ved de tidligere Leiligheder. Det var i ethvert Fald en Hær, der ikke kunde føres til Skibs til Stokholm. Kongen tænkte at gribe Sagen anderledes an, end i 1517 og 1518. Erfaring havde lært ham, at der ikke lod sig opdrive Transportmidler nok til at føre over Havet en saa stor Hær med alle dens Fornødenheder, at den kunde tage Stokholm eller underkaste sig nok af Landet til at føde sig selv. Denne Gang skulde altsaa Angrebet skee til Lands. Til Anfører bestemtes den danske Adelsmand Otto Krumpen, en ny Mand, der først nu træder frem som betydelig nok til at indtage saa høi og ansvarsfuld en Plads. Ved hans Side stod Karl Knudsen; flere af de høie Officerer ville blive nævnte i det Følgende.

Men saa vel rustet Kongen nu var, forsømte han ikke at forsyne sig ogsaa med Kirkens Vaaben, som, vare de end magtesløse i Øieblikket imod Almuens Lidenskab, ikke kunde blive uden Virkning paa Bisperne og den øvrige Geistlighed, hvis Stemme dog tilsidst vilde trænge igjennem hos Menigmand. Rigsforstanderen og hans Medholdere vare faldne i Band latæ sententiæ ved Angrebet paa Upsala Stift og Erkebiskop Gustav; men Folket vidste det enten ikke, eller brød sig ikke derom, saalænge Gudstjenesten gik uforstyrret. Den danske Erkebiskop Birger i Lund havde vel i Februar 1517 advaret Sten Sture og, som næst Paven øverste Dommer i Egenskab af Sverrigs Primas, truet med Band; men Sture havde mødt hans Trusel ved at skyde sig ind under Paven, og han fastholdt, at kom Sagen for tilbørlige Dommere, maatte hver læg og lærd Mand kaste Skylden paa Gustav Trolle som den, der vilde ødelægge og forraade sit eget Fædreland. Denne Indsigelse kunde virkelig støtte sig til Kirkeloven, der forbyder Geistlige Vaabenbrug*). Og Birger vovede ikke at drage den for Pavens Domstol indstævnede Sag over til sig, altsaa ikke at begynde en Proces imod Sten Sture og fælde en Bandlysningsdom over ham. Kong Christiern har forlangt det af Birger; der er ogsaa et aabent Brev af denne, dateret 30te Mai 1517, hvori han erklærer, at Rigsforstanderen er ved sine Gjerninger i Band, og advarer Sverrigs Indbyggere om ei at paadrage sig samme Straf ved at holde med ham. Men dette Brev tilfredsstillede ikke Kong Christiern, der tre Uger derefter forlangte, at Erkebiskoppen skulde bruge sit Primat til formelig at lyse Sten Sture i Band**). Det er i Virkeligheden heller ikke nogen Dom, men et Hyrdebrev, Birger i sin Primatværdighed kunde finde Ret til at udfærdige, men som neppe nogensinde er bleven offenliggjort i Sverrig, i det mindste ikke i forpligtende Form, da den svenske Kirke allerede i Aarhundreder ikke erkjendte det lundske Primat. Det kunde ikke engang bekjendtgjøres retsgyldigt af Andre, end af hver Biskop i sit Stift; thi Stiftets Kirker skulde rette sig efter Domkirken, saa at de ingen Bandbulle be-

*) Saasom Decretal. Greg. 5—39—25.

**) Kong Christiern til Erkebiskop Birger, dateret ex Hafnia X mil. martir. (22de Juni) 1517. Original paa Papir i Geheimearkivet.

kjendtgjorde og intet Interdikt holdt uden det, Biskoppen og hans Kirke holdt og bekjendtgjorde. Ja en seirende Hær kunde opslaa en Bandbulle, hvor den trængte frem, og saaledes er det ogsaa senere skeet med Pavens Bandbulle; men 1517 og 1518 blev Sverrig jo ikke underkastet af nogen seirende dansk Hær. Det er overhovedet meget tvivlsomt, om Birgers aabne Brev er kommet udenfor hans eller Kongens Kancelli, — om det ikke snarere er bleven liggende der som et kasseret Udkast, der et Par Menneskealdere senere blev fundet af Hvitfeld og optaget i dennes Christiern den Andens Kronike. Dette Forsøg paa at fremstille for det svenske Folk Sten Sture som bandlyst efter Kirkeloven er faldet til Jorden uden al Virkning. Og de Betænkeligheder, der kunde opstaa hos Sten Sture selv eller Andre om hans Forhold til Kirken, fjernedes i alt Fald ved Arcemboldus's Aflad og Afløsning.

Men Kong Christiern lod sin Modstander ikke i Fred, hverken paa Kirkens eller paa Statens Omraade. Som vi have seet sendte han Didrik Slaghæk, der nu var hans Sekretær, op til Rom i Sommeren 1519 ikke alene for at stille Kongens Adfærd mod Arcemboldus i det gunstigste Lys, men ogsaa for at hidse Paven selv imod Sten Sture. Og det lykkedes ham. Da Gustav Trolle var i Fængsel, kunde denne ikke selv optræde som Klager; men man fandt paa den Udvei, at lade en skotsk Prokurator træde frem som Gustavs Ven og „En af Folket" med en Klage, som Paven modtog. Saaledes fik man den ovenfor (S. 315, 336) omtalte Retssag i Gang. Sten Sture og hans Medskyldige bleve stævnede; da de ikke mødte, udstedtes under 1ste September 1519 det sædvanlige Monitorium, som gav dem 30 Dage til at møde, derefter 120 Dage til at rette for sig. Selve Bandbullen udfærdigedes ligeledes i alle Former. I Tilfælde af Ulydighed lystes Interdikt over Sverrigs Rige, og om fornødent gjordes, skulde den verdslige Arm paakaldes*). Denne Bulle sendtes til Danmark tilligemed et paveligt Kommissorium til Erkebiskop Birger og Biskop Lage Urne af Roskilde, hvorved det paalagdes disse at bekjendtgjøre Bullen, hvis Sten Sture ikke underkastede sig og søgte Absolution. Bullen kan ikke være traadt i Virksomhed tidligere end sidst i December 1519,

*) Bullen selv haves ikke. Indholdet angives kortelig i Spegels skriftl. Bevis p. 71, i Pave Leos Breve af 13de Mai 1520.

efter Erkebiskop Birgers Død, saa at den maa være offenliggjort af Lage Urne som eneste Kommissær. Den hele langvarige Exkommunikationsproces, der sikkert har kostet Kong Christiern svære Penge, var altsaa bragt til Ende netop i de samme Dage, da Hæren stod færdig til Indbrud i Sverrig, saa at det nu kunde gjøres vitterligt for det svenske Folk, at Paven selv havde lyst Kirkens Band over Rigsforstanderen og hans Tilhængere.

Saaledes er det gaaet til med denne sidste Bandlysning af en Regent i Norden. Jeg fremhæver det ikke alene for denne Bandbulles egen Betydning, men fordi vore nordiske Historier siden Reformationen, det er da: siden der er bleven en egenlig Historieskrivning i Danmark, saa godt som ikke kjende den katholske Kirkes ældre Lov og Forfatning og derfor ere fulde af Misforstaaelser og Feil, naar Talen bliver om Middelalderens kirkelige Forhold. Ogsaa Fremstillingerne om Sten Stures Bandlysning ere af denne Grund forvirrede og vildledende.

Om selve Krigen kan jeg fatte mig i Korthed; jeg har intet Nyt at føie til Allens Fremstilling, Intet at fremstille i en ny Belysning. Jeg kan kun anbefale Læserne at gjøre sig bekjendt med den tredie Bog i 2det Bind af Allens Christiern den Anden, navnlig den 3die Bogs første og andet Afsnit. Ikke alene ere disse Dele det Bedste i det hele store Værk, men de ere noget af det Bedste i dansk Historieskrivning overhovedet. Jeg troer ikke, at Nogen kan læse disse Afsnit uden at gribes baade af Indholdets egen Interesse og af Forfatterens klare, livfulde og bevægede Fremstilling. Navnlig ere Skildringerne af Landet, hvor Begivenhederne foregik, sande Mesterstykker. At rivalisere med Allen heri, kan ikke falde mig ind; jeg skal alene stræbe at drage Grundlinierne saa korrekt og tydeligt som muligt.

Ved Hellig-Trekongerstid 1520 brød den første Afdeling af den danske Konges Hær op fra Helsingborg, snart efterfulgt af den anden. Toget gik gjennem Halland, ind i Vestergøtland. Om Sten Stures Modanstalter i det foregaaende Aar høre vi ikke meget; nu mødte han midt i Vestergøtland ved Bogesund — nu Ulrikehamn — med en Hær af Krigsmænd og Bønder. Han tog Stilling paa Aasundsøens Is og det tilstødende Land, dækket med Skandser og fældede Træstammer. Her angreb Otto Krumpen ham den 19de Januar, og saaledes vendte Lykken sig, at en af de første

danske Stykkugler slog op fra Isen eller fra en Bjælke, saarede Sten Sture meget haardt i det ene Laar og dræbte hans Hest. Han maatte bæres bort. Om en nogenlunde ordenlig Lægebehandling kunde der ikke være Tale; han kunde ikke engang standse, førend han naaede Strængnæs ved Mælarn. Anførerens Fald forvirrede den svenske Hær; den trak sig tilbage og spredtes. Men Almuen tænkte dog at standse Fjenden i Tivedens Bjergskov, hvor den befæstede sig med Forhugninger. Den 1ste Februar angrebe Kongens Tropper disse, hvorved navnlig Franskmændene gjorde udmærket god Tjeneste. Forhugningerne bleve tagne eller omgaaede, og Hæren drog nu brændende og hærjende over Ørebro og Arboga vest om Hjelmarn og Mælarn til Vesteraas paa Søens Nordside, hvor den rastede i 10 Dage.

Den døende Rigsforstander laa i Strængnæs. Herfra sendte han Biskop Matthias til Gustav Trolle paa Ekholm til endnu et Forsøg paa at drage ham over til sit og Sverrigs Selvstændighedsparti. Ærkebiskoppen skal have svaret imødekommende og lovet at tilsige Rigsforstanderen Huldskab og Troskab. Men det var for sildigt. Samme Dag som denne Aftale skal være truffen paa Ekholm, den 3die Februar 1520, forsøgte Sten Sture at naa Stokholm for ikke at falde i den fremrykkende Fjendes Hænder; men han udaandede sit sidste Suk i sin Slæde paa Mælarns Isflade. Da var han i en Alder af omtrent 27 Aar. Med ham døde ikke alene Sverrigs Regent, men Stureslægtens ærgjerrige Haab om Sverrigs Krone; thi vel efterlod han sig Sønner, men alle saa unge, at ingen af dem kunde træde frem i Faderens Plads. Deres Moder, den modige og faste Christine Gyldenstjerne, holdt endnu Sturebanneret opreist fra Stokholms Slot, som hendes Husbonde havde betroet hende, da han selv drog mod Fjenden. Hun svigtede ingenlunde; men der kunde ikke være Tale om, at hun skulde kunne finde nogen Støtte hos sine Smaadrenge, tvertimod maatte Frygten for disses Skjæbne forøge hendes Sorger. Den ældste, Niels Stensen Sture, sendte hun med Husets tro Tilhænger Kantsleren Peder Jakobsen i Tide, inden Stokholm blev indesluttet, bort til Polen for at søge Hjælp hos Kong Sigismund. Selv beredte hun sig uboiet og uforfærdet til at møde Uveiret i Haab om Hjælp af Sverrigs Almue og Sverrigs Vinter. Ved sin Side havde hun blandt sine tro Mænd Ridderen Magnus

Gren, en Sønnesøn af den Mand af samme Navn, der havde været Kong Christiern den Førstes Tilhænger. Og Stokholms Borgere stode urokkeligt med hende, ledede af, blandt Andre, Raadmanden Lambert Madsen. Desuden var Nykøping, Stægeholm, Kalmar under Johan Mogensens Enke Anna Bjelke, Vesteraas under Mogens Jensen, endelig hele Finland paa hendes Side. Og den nu i saa lang en Aarrække opæggede Bondealmue navnlig i Øvre-Sverrig, krigersk, hærdet og forsøgt i saa mange Kampe, vant til Nederlag og Seir og vilde Blodscener — ogsaa den stod med Fru Christine, hendes Børn og Nationalpartiet. Overalt var Almuen i en frygtelig Gjæring, dobbelt forbittret ved de Kongeliges Grusomheder og Ødelæggelser.

Ved Rigsforstanderens Død var det Baand løst, der bandt de Store til Troskab og Lydighed imod ham. Nu maatte Spørgsmaalet blive: hvad tjener os og Landet bedst? Hos Biskop Matthias, paa Strængnæs Bispestols faste Slot Tynnelsø i Mælarn, samledes den 20de Februar 1520 en Del af Landets Stormænd. Biskoppen raadede til Fred og Underkastelse. Det besluttedes at søge en Vaabenstilstand for at hæmme Mord og Brand og samle Rigsraadet til Overveielse. Fra Vesteraas var Kongens Hær, rimeligvis over den frosne Sø, rykket over til Strængnæs for at sprede en truende Samling af Adel og Landfolk. Biskop Matthias søgte og fik Leide til en Sammenkomst i Strængnæs og sluttede der den 21de Februar en Vaabenstilstand paa otte Dage, for at Rigsraadet kunde samles et Sted i Upland. Hæren brød nu derefter op fra Strængnæs til Upsala, hvor dens tredie Afdeling forenede sig med den. Denne Hærafdeling under Junker Simon af Wittmund og Esens var sidst brudt op, havde gaaet Jønkøping forbi, øst om Vettern over den farlige Bjergvei Holaveden, gjennem Østergøtland, og stødte nu til Hovedhæren i Upland. At Gustav Trolle kom frem af sit Fangenskab paa Ekholm og forenede sig med Seirherrerne, behøver vel ikke at siges.

Den 2den Marts 1520 mødte ti svenske Rigsraader i Upsala og enedes i et Par Dage med de Kongelige om følgende Overenskomst:

„Vi efterskrevne Otto Krumpen, Kay von Alefeld, Karl Knudsen, Didrik Bramsted, fuldmægtige Høvedsmænd for høibaarne Fyrstes Kong Christierns Folk i Hans Naades Land Sverrig,

„Gjøre vitterligt, at vi have nu været til Møde og Samtale med værdigste, værdige Fædre, ærlige Herrer og Gode Mænd Sverrigs Riges Raad, som ere Hr. Gustav, m. G. N. Erkebiskop i Upsala, Hr. Mats i Strængnæs, Hr. Otto i Vesteraas, med samme Naade Biskopper, Hr. Sten Turesen, Hr. Holger Karlsen, Hr. Erik Abrahamsen Riddere, Johan Arndsen, Bent Gylte, Knud Bengtsen og Knud Nielsen Væbnere, Sverrigs Riges Raad og Mænd, paa menige Sverrigs Riges Raads og Indbyggeres Vegne, i Nærværelse af disse efterskrevne Gode Mænd: Junker Simon, Herre til Esens og Wittmund, Siwert v. Melen, Hans Sathener Bohem, Stephan Weberstedt, Hans Krafse, Claus Rantzau, Magnus Bilde, Claus Bilde, Christiern Ronnov, Benediktus von der Wisch og Jørgen von der Wisch. Og efterdi at fornævnte Sverrigs Riges Raad have velvillig ganget vor kjæreste naadige Herre til Haande og tilsagt os paa Hans Naades Vegne Huldskab, Troskab og Mandskab paa deres og menige Sverrigs Indbyggeres Vegne, som deres Brev, de os givet have, ydermere indeholder og udtrykker: Da love vi dem nu igjen og tilsige paa den Fuldmagt, som os medgiven er af vor kjæreste naadige Herre, at al Ugunst og Mistanke skal tilgives og aldrig arges paa Nogen af dem efter denne Dag.

„2. Og skal Hans Naade styre og regere Sverrigs Rige efter Sverrigs Lov, gode gamle Sædvaner med Sverrigs Riges Raads Raad, dem ved Magt holde og dem Alle, og alle Andre, Aandelige og Verdslige, ved deres Privilegier og Friheder, som dem af fremfarne christne Konger og Herrer undte og givne ere; og ingen Mand fattig eller rig ud af Landet forsende at bo i andre Lande mod deres Villie, uden lovlig forbrudt, efter denne Dag.

„3. Og alle nyttige Breve og Recesser, ihvor de gjorte ere, i Kalmar eller andenstedes, hvilke vor naadige Herre og disse tre Riger nyttige og bistandige ere, ved Magt holde og fuldgjøre efter disse tre Rigers Raads Raad, Samtykke, Overveielse og Forbedring".

„4. Desligé alle Slotte og Len, som nu Sverrigs Krone tillyde, til vor naadigste Herres Bedste, Sverrigs Krone og Sverrigs Riges Raad at holde. Elvsborg og Borgholm, som vor naadigste Herre nu i Hænder haver, skulle for Sverrigs Riges

„Raads Velvilligheds Skyld, naar Hans Naade krismet og kronet Konge bliver i Sverrig, antvordes med alle andre Slotslove til Sverrigs Riges Raads Haand og Krone.

„5. Ingen uvanlig Tynge skal paalægges med Accise, Skat eller Andet uden med Rigets Raads Raad og Ædelinges Samtykke.

„6. Og paa det at Alle i disse tre Riger skulle klarligen formærke, at de have en gunstig Herre i Hans Naade, som alle deres Bedste gjerne vil vide, da skal Hans Naade dem mildelig igjen give deres Gods og Arvedel, som de udi denne Feide mistet have, i hvilket Rige det ligger, dog undtagen de Godser, som Hans Naade af tvende Rigers Raad tildømte ere lovligen. Dog skal Hans Naade efter disse tre Rigers Raad derudi sig lade velvillig findes.

„7. Og dermed skal være en stadig og evig Fred til Lands og Vands imellem disse tre Riger.

„8. Og alle Fanger skulle løsgives paa begge Sider.

„9. Var det og saa, at Stokholms Slot og Stad, eller nogen anden i Sverrigs Rige vilde sig drage fra fornævnte Sverrigs Riges Raad, siddende dem overhørig og ikke indgaa denne Dagtingning, da skulle de staa deres egen Fare, og fornævnte Sverrigs Raad og Ædlinge skulle tilhjælpe, dem at straffe med Liv, Gods og Magt, og holde dem for vor naadigste Herres og Alles deres aabenbare Fjende, som Sverrigs Riges og den menige Mands Skade og Fordærv ville vide.

„Dette Forskrevne love vi fast og ubrødelig holdes skal paa vor naadigste Herres Side, paa den Fuldmagt, som vi have, som forskrevet staaer. Og derudover til ydermere Stadfæstelse skulle vi inden en kort Tid, den os mulig er, uden al Forhaling derpaa forhverve fornævnte Sverrigs Riges Raad og Indbyggere vor kjæreste naadige Herres Brev med Hans Naades Majestæts og Danmarks Riges Raads Indsegl.

„Til ydermere Vissen og høiere Forvaring, at vi dette paa Hans Naades Vegne, paa det Magtebrev, vi derpaa have, have udlovet, lade vi hænge vore Signeter for dette vort Brev. Datum Upsaliæ feria tertia post dominicam Reminiscere anno 1520 (6te Marts)".

Denne Overenskomst er antaget og bekræftet af Kong Christiern og elleve danske Rigsraader, der da vare tilstede hos Kongen

i Kjøbenhavn, samt forsynet med baade Kongens og Rigsraadernes Segl, Palme Løverdag den 31te Marts 1520.

Dette Aktstykke har jeg meddelt helt, fordi det var Grundlaget for den hele offenlige Retsstilling i Sverrig: som Kongen var bunden ved dette Tilsagn, vare de, der vedtoge Akten og sluttede sig til den, forsonede med ham og skulde skærmes af hans Magt, men ogsaa tjene ham som Undersaatter; hvorimod de, der ikke vilde underkaste sig, skulde baade af hans nye svenske Undersaatter og hans Krigsmagt forfølges som Fjender. Kongen betragtede Akten som Sverrigs Riges, ikke blot Deltagernes, Underkastelse, saa at de, der ikke vilde antage den, ikke alene vare hans Fjender, men bleve hans Rebeller, der skulde straffes som Majestætsforbrydere. Om han vilde vise Naade, var hans Sag.

Fru Christine med Stokholm vilde ikke slutte sig til denne Overenskomst. Det svenske Rigsraad i Upsala sendte under Bedækning af danske Tropper Bud med Opfordring til Stokholm, blandt dem Biskop Matthias's Kantsler Olaus Petri, Historieskriveren, hvis Ord vi saa ofte have hørt; Magnus Gren drev dem tilbage med Kanonskud. Heller ikke de andre Stæder og Borge lode sig drage fra Sturepartiet, og Bondealmuen samlede sig til en frygtelig Storm. Efter flere mindre Træfninger kom det til et Hovedslag Langfredag den 6te April ved Upsala. Bonderne, understøttede af en Afdeling under Lambert Madsen fra Stokholm, angrebe i ondt Veir, der som ved Hemmingsted stod de Kongelige i Øinene med Slud og Sne. Anfaldet var saa voldsomt, at Kongens Hær vaklede, og dens Rækker begyndte at opløse sig under stor Blodsudgydelse. Men en øverste Leder manglede Bonderne. Nogle af dem faldt ind i Byen for at plyndre, Andre stode uvisse om hvad de nu skulde gjøre. Dette Ophold skaffede de Kongelige Pusterum; de samlede og ordnede sig paany, og nu vendte Lykken sig. Bondehæren blev slagen og adsplittet. Mandefaldet var stort paa begge Sider; Langfredagsslaget var det største ikke alene i denne, men i de foregaaende Unionskrige. Ogsaa de Kongelige havde lidt smertelige Tab; Otto Krumpen selv havde to Saar, tre af de høie Officerer, der ere nævnte i Aktstykket af 6te Marts, laa døde paa Valpladsen: Junker Simon af Esens, Sivert von Melen og Kay v. Alefeld; man kan da tænke, at det ikke har været en lille Skare af Underordnede og Menige, der fulgte dem

i Døden. Nær var endog Kongens Hovedbanner faldet i Bøndernes Hænder. Det førtes i Slaget af den danske Adelsmand Mogens Gyldenstjerne. Omkring ham gik det varmt til; han blødte af tre eller fire Saar og hængte vanmægtig paa Hesten, da to fjendtlige Karle grebe ham og slæbte afsted med ham. Da kom en af disse haandfaste Jyder til, det er godt at have ved sin Side, hvor Kampen er hedest, en Helt, vi ofte ville nævne i det Følgende: Peder Skram, dengang en Snes Aar gammel Svend i Henrik Gojes Tjeneste. Han fældede den Ene, drev den Anden paa Flugt — Mogens Gyldenstjerne og Danebrog vare frelste.

Seiren blev de Kongeliges; men det er umuligt at nægte Bøndernes Kraft og Mod den høieste Beundring. Kong Christierns Hær kunde overvinde dem, men Danmarks og Norges Magt var ikke stor nok til, at holde et frihedselskende Folk med denne Dødsforagt under Aaget. At en saadan Almue ogsaa vilde tale et Ord med i Landets Sager, — at den vidste at gjøre sin Stemme gjældende blandt Biskopper og Rigsraader, begriber Enhver. Derfor sagde Gustav Vasa: „med Gud og Sverrigs Bondestand!" Kun med Sorg kan man tænke paa, at den første Kong Christiern kunde have rakt dette Folk Haanden til et nordisk Broderskab, men foretrak at kue det med Vaabenmagt — og fyldte derved sin og sin Søns og sin Sønnesøns Tid med Blod og Ulykke!

I Mai 1520 ankom Kongen selv med Flaaden for Stokholm. Han havde da med sig Hemming Gad, en af de sex Gidsler, han saa uredelig havde bortført i September 1518. Men nu var denne lidenskabelige Mand bleven en hel anden; i Stedet for Danmarks hadske Fjende see vi ham nu som Kong Christierns tro Mand og ivrige Hjælper, hvad enten nu hans gamle Had har gjældt ikke saa meget Danmark som Kong Hans personlig, eller hans Vrede over Tilsidesættelse af den unge Sten Sture har vakt hans Hævngjerrighed. I Sverrig optraadte han nu som den, der søgte at dæmpe Folkets Heftighed og føre det i Armene paa Kong Christiern. Og som han virkede navnlig Biskop Matthias af Strængnæs ufortrøden i samme Retning.

Samtidig med Kongens Ankomst i Mai begyndte Beleiringen af Stokholm, der foruden fra Søsiden blev indesluttet med to Leire, paa Norr- og Sødermalm. Beleiringen varede indtil September; under den blev den tappre Karl Knudsen skudt. Imidlertid ved-

bleve Urolighederne i hele Landet om Mælarn, hvor Vesteraas under Mogens Jensen gjorde Kongens Tilhængere det varmt nok. Tilsidst maatte Kongen sende en større Magt fra Leiren mod Vesteraas, som han ogsaa var heldig nok til at indtage engang i August Maaned, hvorved Mogens Jensen blev hans Fange. Derved blev Modet noget mindre hos Stokholmerne. Forst i Begyndelsen af September var imidlertid Stemningen blandt de Indesluttede moden til at høre paa fredelige Forestillinger; og den 5te September kom det til Forlig, hvorved Fru Christine og Staden ingenlunde overgave sig paa Naade og Unaade, men tvertimod betingede sig og deres Medholdere al mulig Sikkerhed og store Fordele. Stadens Privilegier stadfæstedes og fuldkommen Amnesti tilstodes; og i Brevet til Fru Christine lovede Kongen, 1. at al Uvillie, Skade og Fordærv, der er skeet i den lange Feide i hans Farfaders, Faders og hans egen Tid, af Fru Christine selv, hendes afdøde Husbonde Sten Sture, deres Medhjælpere og Tjenere, baade Geistlige og Verdslige, skulde være en klar „aftalen Sag til endelig Ende"; saa skulde og 2. Alt hvad der var gjort imod Erkebiskop Jakob Ulfsen, Gustav Trolle, Biskop Otto af Vesteraas og andre Prælater med Flere, navnlig Stæket Slots Nedbrydelse, være en klar, aftalen Sag, der ikke drages hverken for geistlig eller verdslig Ret. — 3. Fru Christine fik for sin Livstid Tavastehus og Kymenegaard med de tilliggende Len i Finland og flere Besiddelser i Sverrig. 4. Under Forliget af 6te Marts skulde alle de være indtagne, der havde med hende og hendes Husbonde staaet i denne Feide, m. m. Kort, Alt var bestemt saa nøie, at de Paagjældende vare sikre — saa længe Kongen ikke ligefrem vilde bryde sit Ord. Disse Breve vare forsynede med Rigets, Kongens, Gustav Trolles, Biskop Ottos og de øvrige Rigsraaders Segl. Fredag den 7de September 1520 holdt Kongen sit Indtog i Staden; men trods alle gode Ord viste han sig strax i en truende Skikkelse for Stokholmerne, idet han lod opreise Galger paa Stortorvet og Jerntorvet, og nogle Dage derefter lod den tappre Forsvarer af Vesteraas Mogens Jensen hugge i fire Dele paa Stortorvet. Fru Christine havde udtrykkelig faaet tilsagt, at i denne Kontrakt og Recess, som i sidste Vinter gjort var i Upsala (d. e. Overenskomsten af 6te Marts) skulde ikke alene nogle navngivne Mænd være indbefattede, men alle Andre, Fattige og Rige, Ingen undtagne,

som med hendes afdøde Husbonde og Herre og hende vare indtraadte i denne Krig. Det seer ud, som om man har brugt den lidet hæderlige Udflugt, at Mogens Jensen kunde Recessen af 6te Marts ikke komme til Gode, fordi han ikke havde underkastet sig i Tide og altsaa var falden under dens Straffetrusel; og fangen var han, forend Fru Christines Kontrakt sluttedes, saa at heller ikke denne kunde hjælpe ham: — et, som mig synes, uværdigt Lovtrækkeri, dobbelt frastødende i det Øieblik et helt Kongerige kastede sig for Christierns Fødder.

Efter Stokholms Overgivelse faldt de faste Pladser, der havde forsvaret sig med Fru Christine, efterhaanden tilføie; og lidt efter lidt kom ogsaa Almuen til Ro, især paavirket af Biskop Matthias, der siden han traadte over paa Kongens Side havde udfoldet stor Virksomhed for at vinde ham Tilhængere og rydde Vanskeligheder af Veien. Ogsaa Finland kom i Kongens Vold. Her var Hemming Gad virksom.

Kong Christierns Seir var langt fuldstændigere end hans Faders i 1497. Baade Christiern den Første og Kong Hans havde væsentlig Partistriden i Sverrig at takke for deres svenske Krone. I Christiern den Andens Tid havde der vel ogsaa været Partistrid, og han har jo ogsaa forsøgt at benytte den, som hans Fader havde gjort. Men Sten Sture havde seiret, kastet Modstanderen til Jorden og samlet Sverrigs hele Magt i sin Haand, saa at det 1520 var ikke Kongen i Forbindelse med Rigsforstanderens Antagonister der fik Overhaand, men Sverrigs hele Magt under en kraftfuld og duelig Fører der blev overvunden af Danmarks og Norges Magt. Det er sandt nok, som svenske Forfattere ville, at uden svenske Mænds Understøttelse havde Christiern dog ikke faaet Landet bragt til Ro under sig; men dette var Seirens Frugt, ikke dens Frø; og naar de mange gode Ord, de mange løfterige Skrivelser, den karesserende Behandling af Bønder, der kom til Kongen, fremhæves som det, der mest bestemte Folket til Underkastelse, saa er dette vel ikke aldeles urigtigt, men overdrevent og vildledende. Paa Grundlag af Seire som de ved Bogesund, i Tiveden, ved Upsala kunde Ord og Forestillinger blive meget virksomme, uden dem havde de været afviste med Haan. Kong Christiern havde overvundet sin Modstander.

At han vilde benytte denne Seir, at han vilde sætte sig fa-

stere paa Sverrigs Trone end Faderen, at han ikke vilde lade sig binde ved en Haandfæstning som dennes Kalmarreces, dette var kun naturligt. Og vel var han ved sin Ære og sine Ord, baade mundtlige og skriftlige, forpligtet til at forglemme Alt, hvad der var gaaet forud; men da Upsala Dagtingning af 6te Marts ikke havde bevirket Sverrigs Underkastelse, saa at han endnu et halvt Aar maatte kæmpe haardt for at erholde hvad denne Overenskomst skulde have skaffet ham, kunde Kong Christiern ikke ansee dens Tilsagn om at styre og regere Sverrigs Rige efter Sverrigs Lov, gode gamle Sædvaner og Rigsraadets Raad, med Opretholdelse af Privilegier og Friheder, med Forvandling af Slotslovene til Raadets Haand, og hvad der ellers i denne Dagtingning indskrænkede hans kongelige Myndighed — han kunde ikke ansee disse Bestemmelser for Helligdomme, han ikke maatte røre ved. Det var altsaa at vente, at der vilde foregaa en Omdannelse af de offenlige Forhold i Retning af en udvidet Kongemagt, og det synes, at de Svenske selv have indseet Uundgaaeligheden heraf. Men Betingelsen for at kunne gjennemføre dette, — for overhovedet at kunne forsvare Seirens Frugter, maatte være at holde den seirende Krigsmagt længe nok sammen, saa længe, indtil alle Landets egne Kræfter vare virkelig samlede i Kongens Haand. Hvorfra tage Pengemidlerne hertil? hvad kunde Sverrig selv yde? hvad endnu udpresses af Danmark, Norge og Hertugdømmerne? hvor meget af Brudeskatten fra det burgundiske Hus?

Disse Spørgsmaal har det nok været, der bestemte Kongen til en Kjøbenhavnsreise allerede otte Dage efter Indtoget, hvor øiensynlig farligt det end var at forlade sin Plads i dette Øieblik. Han havde saaledes samlet sit hele Finantsvæsen i Sigbrits Haand, at han kun hos hende kunde oversee sin Stilling. Den 15de September afseilede Kongen fra Stokholm; først midt i Oktober kom han tilbage dertil. Og nu skred han til Gjennemførelsen af sit Enevoldsherredømme. Den 30te Oktober 1520 samledes i Graabrødreklofter Rigsraadet „med alle dem, der til Kongens Kroning bør efter Loven at kaldes". Paa Kongens Vegne traadte den keiserlige Gesandt Dr. Johan Suckert og Biskop Jens Andersen af Fyen frem for Raadet. Biskoppen førte Ordet. Han forklarede for Raadet „S. Eriks skrevne Lov", som det hed. Efter denne, sagde han, skulle Lagmændene udvælge til Kongedømmet en

af Kongens Sønner, om flere Kongesønner ere til; i Overensstemmelse hermed er Kong Christiern valgt i sin Faders Tid, da der vare flere Kongesønner; men nu er han alene som eneste Søn sin Faders Arving og, da Arv og Valg saaledes falde sammen, ogsaa Arving til Sverrigs Rige. Forsamlingen erklærede derefter, at Sverrigs Rige bør at tilhøre Kong Christiern, Kong Hanses eneste Søn, „af ret Arv og lovlig Efterfølgning, og ikke efter nogen Udvælgelse, besynderlig anseende, at Hans Naade af S. Eriks, vor hellige Patrons, rette Blod sandelig er kommen. Og derover love vi at krone og keise Hans Naade for vor og Sverrigs rette Arveherre og Konge, ikke efter nogen Udvælgelse, naar Hans Naade kræver det".

Altsaa: Sverrig skulde være et Arverige. Det kunde være værd at vide noget nærmere, hvorledes Jens Andersen har faaet S. Eriks Lov saaledes udtydet; thi ved S. Eriks skrevne Lov kan ikke forstaaes Andet end Sverrigs almindelige Lovbog, der i den Skikkelse, hvori den da siden 1442 var gjældende Landslov, udtrykkelig siger, at Kongen er til Riget vælgende, ei arvende. Bispens Dialektik var jo imidlertid ikke det afgjørende, men Kongens Magt. Og at Keiserens Sendebud stod ved Jens Andersens Side, maatte give hans Ord dobbelt Vægt; thi at Forestillingen om Keisermagten og Keiserloven som al verdslig Rets Kilde endnu dengang var virksom i de nordiske Folks Forestillingskreds, have vi i det Foregaaende tilstrækkelig seet. Der er heller ingen Tvivl om, at Europas Fyrster billigede denne Statsforandring, navnlig da Keiser Karl: han og hans Søn Philip den Anden har hele deres Liv tragtet efter den Enevoldsmagt, Kong Christiern nu havde naaet under Form og Navn af et arveligt Kongedømme. Thi for Datidens Mennesker, der endnu ikke kjendte kontraktmæssige Grundlove, var et arveligt Kongedømme det Samme som et Enevoldsherredømme, da det ikke kunde indskrænkes ved en Haandfæstning som Betingelse for Valg og Kroning. — To Dage derefter, Torsdag den 1ste November, lod Kongen alle dem, der fra Rigets forskjellige Egne vare komne eller kaldede til Stokholm, samles udenfor Staden paa Brunkebjerg, hvor et Stillads var opreist. Fra dette talte Jens Andersen til Folket: Kong Christiern havde fuldkommen Ret til den svenske Krone; han var kaaret til den i sin Faders Tid; han var født til den efter Sverrigs Lovbog; Ingen

kunde med Rette sige, at han trængte sig uretfærdigt til Riget; men de gjorde Uret, som vilde trænge ham fra hans Ret, hvilket han ikke vilde lide. Derfor spurgte han den menige Mand, om de vilde kjende ham god for Herre og Konge? Svaret lød naturligvis Ja: Kongens Krigsfolk stode i Ring omkring Bjerget!

Søndag den 4de November kronedes Kongen i Stokholms Storkirke. Salving og Kroning udførtes af Ærkebiskoppen, understøttet af Biskopperne Matthias af Strængnæs og Vincents af Skara. I Kirken overrakte Dr. Sucket ham fra Keiseren det gyldne Vlies og optog ham i Ordenens Broderskab. Selv optraadte Kongen som de Svenskes alvorlige Herre, der vel nu var forsonet med dem, men holdt sig for god til at forstille sig, som om den hele Fortid var udslettet af hans Sind. Han slog flere af sine tro danske Mænd til Riddere: Otto Krumpen, Søren Norby, Klaus Bilde, Niels Lykke, Mogens Gyldenstjerne; desuden nogle af de høie tydske Officerer; men han lod udraabe, at han denne Gang ikke kunde vise nogen svensk Mand denne Ære; en anden Gang vilde han betænke dem.

Efter Kroningen fulgte Fest og Banket paa Slottet indtil Onsdag Middag den 7de November. Da lod Kongen Gjæsterne samles i den store Sal. Slottets Porte lukkedes. Gustav Trolle traadte frem for Kongen med en haard Klage over den afdøde Rigsforstander, Fru Christine og deres Medhjælpere for al den Vold, de havde øvet imod ham og Upsala Stift: de havde ødelagt det, nedbrudt Stæket Slot, fanget Ærkebiskoppen selv og holdt ham fangen i to Aar, mishandlet ham i Fængslet, affat ham fra sit Embede. Derfor fordrede han, at Stæket skulde opbygges igjen og al hans Skade erstattes ham. Fru Christine Gyldenstjerne reiste sig og fremlagde det Aktstykke af 23de November 1517, hvorved Rigsraadet med Stokholms Borgermestere og Raad havde sammensvoret sig om Ærkebiskoppens Afsættelse og Stækets Nedbrydelse samt om at staa Ryg mod Ryg mod Alt hvad deraf kunde følge. Da Kongen havde faaet dette Sammensværgelsesbrev i sin Haand, bleve de Tilstedeværende adspurgte, om de kjendtes ved deres Segl, der hængte under Brevet, — først Biskop Hans Brask, som svarede, at vilde man bryde hans Segl, skulde man finde hans Undskyldning; Sedlen med den Erklæring, at han kun tvungen havde samtykt, laa da ganske rigtigt i Voxbullen. De andre Sigiller

kunde ikke fragaaes. Kongen reiste sig og gik ud af Salen. Noget efter kom Klaus Bilde og Søren Norby ind med Vagt og Fakler, — den 7de November, i Stokholm, maa det have været mørkt kort efter Middag. De udtoge af Gjæsterne som Fanger hvem de havde Ordre til. Ogsaa de øvrige Gjæster maatte blive tilstede paa Slottet om Natten. Torsdag Morgen den 8de November Kl. 9 bleve de tilstedeværende Prælater og Geistlige, som ikke vare arresterede, forsamlede i den store Sal, hvor Biskop Jens Andersen kom frem for dem med det Spørgsmaal, om de, der havde sammensvoret sig imod den hellige Kirke og Paven, ikke burde ansees for Kjættere? Dette besvaredes efter nogen Overveielse med Ja. Derefter vistes Forsamlingen tilbage til det Værelse, hvor den havde tilbragt Natten. Neppe var Middagsmaaltidet tilende, altsaa vel omtrent Kl. 1, før de fik at høre, at nu førtes Biskopperne Matthias og Vincents ud af Slottet. Biskop Jens Andersen bad Forsamlingen ikke tro denne Løgn og Skvalder: det var ikke muligt, at Kongen vovede at tilføie saadanne Mænd noget Ondt. Kort efter kom et andet Bud med samme Beretning; men Biskoppen gjentog sin Forsikring. Men saa kom atter en Mand med høit Raab og Graad: nu var det paa det Nærmeste, de skulde række Halsen under Sværdet. Da fik Forfærdelse og Sorg Overhaand. Med Biskoppen i Spidsen styrtede Alle ud for at ile til Kongen og om muligt afvende den forfærdelige Gjerning; men Didrik Slaghæk mødte dem og viste dem tilbage med de barske Ord: „Seer vel til, at I ikke faa samme Skjæbne som de andre Forrædere!"

Imidlertid foregik Mordet paa Stortorvet. Niels Lykke, en af de nye Riddere, talte til Folket og bad det ikke forfærdes over det, der skulde skee; Kongen havde været saa høiligen opfordret af Erkebiskop Gustav, der tre Gange havde staaet paa sine Knæ og forlangt, at den Uret, han havde lidt, maatte vorde straffet. Da raabte Biskop Vincents af Skara imod ham, at det var usandt, og at Kongen handlede med Løgn og Forræderi mod de Svenske; han forlangte at faa en Dom, hvorfor de skulde dø. Han talede flere mægtig haarde Ord imod Kongen og sagde, at Gud skulde straffe saadan Overvold og Uret. Saa raabte ogsaa de stokholmske Raadmænd Anders Rud og Anders Karlsen, der stode i Ringen: svenske Mænd skulde lære af deres Skade at lade sig ikke saa skam-

melig forraade med falske Breve og Dagtingninger, som nu skeet var, og at de skulde hævne saadant Tyranni, om de kunde; de raabte Hævn i Himlen.

Først blev Biskop Matthias af Strængnæs afhugget — den samme Biskop Matthias, der mer end nogen anden svensk Mand havde arbeidet for Kongen siden Vaabenstilstanden i Strængnæs den 21de Februar 1520. Dernæst Biskop Vincents af Skara, Erik Abrahamsen Leyonhufwed, Erik Knudsen, Knud Alfsens Søn, Broder til den faldne Karl Knudsen, saa Erik Johansen Vasa, Gustav Vasas Fader, Erik og Eskild Nielsen Gyldenstjerne, Fru Christines Brødre*), Bengt Gylte, Jakob (Joachim) Brahe, Gustav Vasas Svoger, Mogens Gren, Erik Kuse, der ved Fru Christines Side saa tappert havde forsvaret Stokholms Slot og havde modtaget de høitideligste Forsikringer ved Slottets og Stadens Overgivelse for to Maaneder siden; saa Oluf Valravn, Gunnar Galle, Bengt Eriksen. Efter Adelen fulgte Stokholms tre Borgermestere og 14 af Stadens Raadmænd; endelig en Del Borgere. Hvor mange Hoveder der ere faldne denne første Dag, tør jeg ikke bestemt sige. Profossen, den tydske Officer Jørgen Homuth, der forestod Henrettelsen, sagde nogle Aar senere, at 82 bleve henrettede paa den første Dag; Andre give et andet Tal. Naar man betænker, at der til den hele Exekution kun var omtrent 1½ Time Dag, saa at Alt maa være gaaet tumultuarisk til og har mere lignet et Slagteri end en offenlig Justitshandling, saa der maaske har været flere Bødler i Arbeide paa engang, — naar man tænker sig Tilskuerne halv bevidstløse, lamslaaede af Skræk eller ude af sig selv, medens Blodet bankede voldsomt i alle Aarer, er det let at forstaa, at Ingen har kunnet tælle roligt og sikkert. Ingen af Slagtofferne fik Lov til at skrifte og modtage Kirkens Absolution, saa at man sagde, eller tænkte, at Kong Christiern vilde myrde Sjælen med Legemet. Ogsaa dette Træk viser det utrolige Hastværk, hvormed Mordet udførtes; thi der kan ikke have været anden Grund til at nægte dem Skriftemaal, end at saa dog hver Henrettelse maatte medtage en halv Snes Minuter!

Den næste Dag fortsattes. Da henrettedes Ketil Skriver og

*) Strinnholm, Sver. hist. i sammandrag 1,783, siger, at Erik Nielsen var en Banér.

sex eller otte med ham. Blod og Vand og Skarn blandede løb ned ad Rendestenene og over Torvet. De døde Kroppe bleve liggende paa Torvet indtil Løverdag den 10de November. Da lod Kongen reise et stort Baal paa Sødermalm og der brænde de Døde. Tillige lod han Sten Stures Legeme opgrave, tilligemed et spædt Barn, der var død kort før Faderen, og kaste paa Baalet. Ærtebiskoppen lod en Præst Morten Jonsens Lig opgrave og brænde. Naturligvis maatte de som Bandsmænd ikke hvile i Kirkens Jord: Ilden skulde fortære dem og Kirkegaarden indvies paany. Henrettelserne vedbleve. De som paa Stortorvet hængtes Dag efter Dag, siger Olaus Petri, vidste man ikke nøie Tallet paa; Galgen var ofte fuld og sjelden tom. De Hængte vare mest af de henrettede Herrers Tjenere, og Mange bleve hængte med Støvler og Sporer, som de kom indridende i Staden, ned af Hesten og op i Galgen. Alene Søren Norby var saadanne Hofmænds Tilflugt. Saa udbredte Blodsudgydelsen sig fra Staden over Riget, først til Finland, hvor blandt Andre Hemming Gads Hoved faldt; og paa Kong Christierns Tilbagereise til Kjøbenhavn i December 1520 betegnedes hans Vei af blodige Spor. Der forefaldt oprørende Grusomheder, saasom Drukningen af Abbeden og Munkene i Nydala Kloster i Smaaland.

Femte Afdeling.

Kongens Bevæggrunde til Blodbadet. J. H. Schlegels Mening. Prøvelse af den sædvanlige Fremstilling. Aktstykket af 8de November 1520. Jørgen Turesens m. Fl Relation. Sammenstilling af Aktstykket og Relationen. Olaus Petri om Blodbadet. Sammensværgelsesbrevet af 23de November 1517 og dets Virkning. Didrik Slaghæks Brøde.

Jeg har gjort Fremstillingen af Blodbadet saa knap som muligt og holdt mig alene til nogle Hovedtræk af det uomtvistelig Faktiske. Der er heri intet Nyt. Men jeg forbeholder mig nu

denne Afdeling for at fremstille og begrunde min Dom over Kongens Færd.

Naar jeg her taler om en Dom, da tænker jeg ikke paa en Dom fra et ethisk Standpunkt, en Dom over Gjerningens Moralitet. En saadan Dom ligger saa aabent for Haanden, at det er ufornødent at spilde Ord derpaa. Men jeg søger en begrundet Mening om, hvorledes det var muligt, at Kong Christiern kunde komme til en Gjerning, der endnu dengang stod uden Lige i Christenheden, og først 52 Aar derefter blev overgaaet af Blodbrylluppet i Paris. Med andre Ord: jeg søger Svar paa det Spørgsmaal, om Kongen den 8de November 1520 handlede efter Plan og Overlæg, eller om han overrasket handlede i et Øieblikš Delirium.

Hos svenske Historieskrivere kan man ikke vente en rolig og upartisk Dom over Christiern den Anden. Det var at forlange, at de skulde kunne hæve sig over alle Nationalfølelsens Strømninger; men dette er ikke givet nogen Historieskriver. Med større Ret kan Fordringen stilles til danske Historikere; dog tvivler jeg paa, at man kan paavise Nogen, der har givet en virkelig objektiv Skildring af Begivenheden, ublandet med egne Følelser og Tanker. De søge Alle meer eller mindre at skue ind i Kongens Sind og komme derved til Resultater, hvori der vel ikke kan andet end være nogen Sandhed, men som dog altfor meget bære Præget af, at Forfatterne snarere have lagt deres Tanker ind i hans Sjæl end gjennem en nøiagtig Prøvelse læst hans Tanker ud af den.

Mine Landsmænds almindelige Dom over Kong Christierns Bevæggrunde finder jeg kortest og roligst udtalt af Johan Heinrich Schlegel i hans „Geschichte der Könige von Dänemark aus dem oldenburgischen Stamme", 1ste Del (Kjøbenhavn 1769), S. 103. „Kongen havde eftertænkt" — siger Schlegel — „sin Faders og Farfaders Skjæbner i Sverrig. Begge havde de opnaaet Besiddelsen af Riget med uendelig Møie og Omkostning, Begge mistet den tumultuarisk i en pludselig opkommen Bevægelse, saa snart de begyndte at gjøre nogen Brug af den Magt, der var dem betroet. Og Begge havde seet alle Midler slaa feil, ethvert Haab svigte om at gjenerhverve det Tabte. Han overveiede, at hans egen Skjæbne hidtil i Alt stemte overens med deres, at han kunde formode, at den heller ikke vilde føre ham til nogen anden Udgang,

„dersom han ikke anvendte overordentlige Midler. Omstændighederne vare unægtelig saadanne, at de maatte sætte enhver Herre i Forlegenhed, Menneskevennen saavel som den, der agter sine Medskabninger blot for sin Høiheds Redskaber, deres Blod ikke bedre end Vand. Den sandeste Menneskeven vilde maaske ikke have fundet nogen anden Udvei, end hellere at frasige sig sin aabenbareste Ret og lade sig nøie med at styre de to Kongeriger, Forsynet havde tildelt ham, end at stræbe efter Besiddelsen af det tredie, naar Midlet dertil vilde saare Menneskeligheden altfor dybt uden at dog Andet opnaaedes, end at hverken de gamle eller de nye Undersaatter bleve lykkelige.

„Christiern vilde ubetinget fuldføre den lagte Plan, at gjenoprette de tre Rigers Forening og gjøre den uopløselig under en frygtelig Magt. Det sikreste Middel dertil syntes ham at være en Udryddelse af de Store, der nu ydmygt bøiede sig for ham, da han stod væbnet iblandt dem, og som maaske atter vilde reise sig, saa snart han havde forladt dette Riges Grændser. Da vilde der i lange Tider mangle de Ulydige en Fører, og Enhver vilde skjælve for at træde i Forgængernes Fodspor. Desuden havde Krigsomkostningerne udtomt Kongens Skatkammer. Tabet skulde erstattes af det Rige, der havde voldt det. Vare de Mægtigste i Landet dræbte, turde Ingen modsige de Paalæg, der maatte indføres; og Konfiskation af deres Gods vilde udgjøre en anseelig Skat.

„En Bloddom blev derfor besluttet i Christiern den Andens Hjerte. Kun over de Grunde, der skulde skaffe ham et Skin af Retfærdighed, var han i Tvivl. Af de svenske Store havde Mange hjulpet ham op paa Tronen; Andre, der havde ført Vaaben imod ham, havde først underkastet sig efter skriftligt Tilsagn om Forglemmelse af det Skete, men viste nu fuldkommen Lydighed. Til at drage Hine og Disse for Domstolen syntes ethvert Paaskud at mangle. Men dette fandt en Mand paa, der havde studeret de geistlige Videnskaber i Rom og haabede at stige til de høieste Værdigheder i denne Stand, Didrik Slaghæk. Ved skrækkelig Misbrug af Religionen, der havde taget Overhaand ved en Række Forvanskninger af oprindelig rigtige Sætninger, tjente dengang Kirkeloven og de vaklende Begreber om Kjætteri og Band til Retfærdiggjørelse for de strafværdigste Uordener og Umenneskeligheder. Ærkebiskop Birger havde bandlyst de Svenske, der halsstarrigen

nægtede at anerkjende Christiern for deres Herre. Pave Leo havde bekræftet dette Band og tillige lyst Band over dem, der havde havt Del i Erkebiskop Trolles Affættelse, — ja han havde overdraget Christiern Fuldbyrdelsen af denne Bandlysning. Hans Mening var ikke, at gaa videre end at nøde de Bandlyste til Lydighed mod Kirken og til at tilfredsstille Erkebiskoppen. Men fordi dette Paaskud syntes det bekvemmeste, gav man Bandsdommen en videre Udstrækning; og man kan ikke nægte, at saadan haard Udtydning tidligere ogsaa er brugt af Andre, naar deres Lidenskaber dreve dem dertil, og at Romerhoffet mangen Gang ikke har misbilliget det. Bandlyste og Kjættere vare for Et at agte, og Kjætterens Del er Sværd og Ild. Kongen har vel tilgivet som Konge, men nu straffer han som Pavens Fuldmægtig. Disse Distinktioner fandt Didrik Slaghæks Spidsfindighed paa, og Biskop Jens Andersen har i det mindste ikke modsagt dem".

Saavidt Schlegel. Jeg forbigaaer her hans Feil og Misforstaaelser angaaende Bandlysningen og bemærker blot om det Ræsonnement, han tillægger Kongen, at upaatvivlelig har Kong Christierns Tanker ogsaa gaaet i denne Retning, fordi de ikke kunde andet. Hvor Situationen ligger saa klart for Dagen, træde dens Forhold og Krav nødvendig ind i Mandens Hoved og forme sig til hans Tanker over Situationen. Hans Tanke er da ikke fri. Enhver der staaer hans Standpunkt nær nok til at overskue den samme Kreds som han, kan med Vished kjende nogle af hans Tanker, — men ogsaa kun nogle af dem. Andre Tanker, der komme fra andre Regioner, krydse dem, der udspringe af Situationen. Andre Hensyn tale ogsaa med — hvo veed da, hvad der tilsidst har været det Bestemmende? Mangen Gang er end ikke Gjerningsmanden selv istand til at sige det; thi det er kun sjelden, at Beslutninger ere det endelige Facit af en lang, bevidst Regning med Grunde og Modgrunde; oftest bryder især hos lidenskabelige Naturer Beslutningen pludselig frem af Sjælens Dyb, vel nok opægget af Tankerne, men længe forend disse ere færdige med deres Arbeide. Hvoraf kan Schlegel og de andre Historikere da vide, at Tanker, de selv læse ud af Situationen ind i Kongens Hoved, ere hos ham modnede til en bevidst Plan? hvoraf kunne de vide, at han har handlet efter Overlæg, af de Grunde, der forekomme dem som de afgjørende?

Meget taler netop imod, at det svenske Blodbad er fremgaaet af en Plan og er udført planmæssigt. Først det Oprørende i en saadan Fremfærd. Er Kong Christiern kommen paa Sverrigs Trone med det almindelige Blodbad i Hjerte og Villie, saa ere de værste Navne ikke for haarde til ham, — saa maa man søge et Sidestykke paa de mørkeste Blade af Siciliens og Roms Tyranhistorie. Blodsudgydelsen træder da for Moralens Domstol i Skygge af den Troloshed, hvormed alle Tilsagn brødes, og selve Trolosheden bliver langt overgaaet af den dæmoniske Falskhed, hvormed Kongen lokker sine nye Undersaatter i Undergangen: han indbyder dem til sin Kroningsfest, han gjør sig glad med dem i tre Dage i den Hensigt og med det Forsæt, paa den fjerde at falde over dem med Morderkniven. Saaledes seer en Slagter med Tilfredshed paa, at den Gris, der skal stikkes om nogle Dage, æder dygtig af Truget; men er det muligt, at en Konge kan sidde med slige Tanker blandt sine Undersaatter? — førend jeg troer det, vil jeg see andre utvivlsomme Tilfælde. I Bartholomæusnatten gik det ikke saaledes til. Historien har for længe siden erkjendt, at Hugenotterne ikke ere lokkede til Paris med Beslutningen om at myrde dem, men at det almindelige Blodbad først er besluttet i det sidste Øieblik. Hvad har Nero og Karakalla gjort værre end Christiern, dersom han har gaaet med den færdige Mordplan i sine Kroningsdage? Og har han det, hvorfor optræder han da i disse med den frastødende Mine mod sine udsete Slagtoffere? Hvortil denne Rigsraadsbeslutning om Arveligheden, naar han om faa Dage vil drukne baade Rigsraadet og Rigets Selvstændighed i Blod? hvorfor støder han de Svenske fra sig ved selve Kroningen? Sverrigs Rigsklenodier bæres kun af Danske og Tydske, ikke en svensk Mand er med; ja Kongen siger det ved Riderslaget aabenlyst, at han endnu kun er halv forsonet med de Svenske. Efter Forudsætningen maatte han jo skjule sin Misfornøielse og forstille sig for at lokke dem til sig, ikke forud advare dem ved mørke Miner og saarende Adfærd. Det mislykkede Mordforsøg paa Admiral Coligny Fredag den 22de August 1572 er med Rette anerkjendt som et Bevis paa, at der endnu dengang ikke var lagt nogen Plan om en almindelig Massakre, fordi det maatte opskræmme og advare Hugenotterne, altsaa modarbeide Planens Udførelse. Men i Stokholm skulde Christiern have frastødt de

Samme, han vilde lokke til sig! — Hvorfor nøler han i tre Dage? Han havde dem jo i sin Magt strax den første Dag, og naar han lod Slottets og Stadens Porte staa aabne i to Dage derefter, maatte han vente, at En og Anden listede sig bort. Og hvorfor haster han saa om Torsdagen saa stærkt, da han først begynder Slagteriet efter Middag og knap har et Par Timer Dag for sig? Han havde jo slet Intet at haste efter, naar Slagtofferne først vare i hans Magt; Profossen og Krigsfolket vare ligesaa villige om Fredagen, Løverdagen, — de følgende Dage og Maaneder; og ingensteds viste sig Nogen, der kunde eller vilde lægge ham Hindringer i Veien. Kongens Adfærd synes mig selvmodsigende under Forudsætning af en overlagt Plan.

Tvivl kunne imidlertid kun rokke Tilliden til den hidtil gjældende Anskuelse, ikke begrunde en ny; det kunne alene de historiske Monumenter, ret forstaaede. Men saa mange Fremstillinger vi have af Blodbadets ydre Historie, af det, der gjorde det skrækkelige Indtryk paa Sandserne, saa faa have vi af den indre Historie, — af det, der berettiger os til at dømme om Kongens bestemmende Tanker. I denne Henseende er det fornemlig to Beretninger af Deltagere og Øienvidner, der komme i Betragtning: den ene et Aktstykke, udfærdiget af de Geistlige, der Torsdag Formiddag den 8de November umiddelbart foran Henrettelsernes Begyndelse afgave Erklæringer om Kjætteri, den anden en Relation, forfattet af tre Upsalske Domherrer, der vare med paa Stokholms Slot den 7de og 8de November. Da det er paa disse Dokumenter, især paa det indre Forhold imellem dem, Svaret paa vort Spørgsmaal beroer, bør jeg forelægge dem begge for Læserne, for at de selv kunne fælde Dommen i Sagen.

Det førstnævnte Aktstykke er et Pergaments Folioblad, hvorpaa er skrevet en Fremstilling af hvad der forefaldt paa Slottet Onsdag den 7de og Torsdag den 8de om Formiddagen. Sproget er svensk, det er forsynet med otte hængende Sigiller: Gustav Trolles, Biskop Hans Brasks, Biskop Jens Andersens, Biskop Ottos (alle i rødt Vox), Domprovst Jørgen Turesens og tre andre Geistliges (i grønt Vox). Paa Dansk lyder det saaledes:

„Vi Gustav m. G. N. Erkebiskop i Upsala, Jens i Odense, Hans i Linkøping, Otto i Vesteraas, med samme Naade Biskopper, Mester Jørgen Turesen, Domprovst i Upsala, Ver-

„ner, Ærkedegn i Linkøping, Lorents Andersen, Ærkedegn i Strængnæs, Jons, Degn i Skara, Doktor Peder Galle, scholasticus i Upsala, Doktor Erik Getingh, Officialis i Upsala, Doktor Lorents af Prædikerorden i Stokholm, Mester Matthias, Mester Henrik, Kanniker i Upsala, og Mester Sven, Kannik i Skara, gjøre vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1520, Torsdagen næst efter omnium sanctorum vare vi efter vor kjæreste naadige Herres Kong Christierns etc. Bud og Villie tilhobe kaldede paa Stokholms Slot i store Salen; og da kom hos os i Rette hæderlig Mand Mester Jon, Kannik i Upsala, og lagde frem en Skrift med Klagemaal imod døde Hr. Sten Svantessen og Andre i samme Skrift benævnte, lydende Ord fra Ord som herefter følger":

„Høimægtigste Herre Hr. Christiern, m. G. N. Sverrigs, Danmarks, Norges Konning etc.! Kjæreste naadige Herre, jeg Gustav, af Guds Naades Forsyn uværdig Ærkebiskop i Upsala, formaner Eders Høimægtighed paa Eders Naades kongelige Ed, som Eders Naade svor mig paa den hellige Kirkes Vegne nu paa Søndag næst forleden, da jeg, uværdig, krismede og viede Eders Naade til Sverrigs kongelige Krone, at Eders Naade ville hjælpe mig, Ærkebiskop Jakob, Biskop Otto udi Vesteraas, og vore Kirker, Klærkeri og al Christendommen Ret over disse efterskrevne aabenbarlige Kjættere, som er først den døde Kjætter Hr. Sten, Fru Sigrid, Fru Christine, Mogens Gren, Michel Nielssen, Erik Ryning, Christiern Bengtsen, Olaf Valram, Erik Kuse, Claus Kyle, Olaf Bjornssen, Bengt Eriksen, Erik Nielssen, Eskil Nielsen, Peder Skræder, Jochim Bragde, Svend Høk, Peder Smed, Borgermestere, Raad og Stokholms Stad, hvilke jeg holder Alle lige gode og lige store i Kjætteri. Og staaer det mig dem ingenlunde til at annamme til nogen venlig Forligelse af saadan aabenbart Kjætteri, som saa aabenbar have kastet sig op imod al Christendommen med saadanne ubekvemme, aabenbare uærlige Gjerninger. Disse alle og hver for sig med den døde Kjætter Hr. Sten havde først bestallet mig i elleve Uger og eet Aar; og siden førte de mig her ind paa Stokholms Raadhus og udraabte mig for en Forræder for den menige Mand; og anskrigede desligeste mig til et evigt Fængsel, og holdt mig siden udi to Aar fangen, saa længe (indtil) Eders Naades Høimægtigheds Magt her ind i Riget kom,

„der mig da friede af mit Fængsel, og til min Kirke og Frihed igjen, som en christen Fyrste. Desligeste saarede de mig i mit Fængsel dødelig, som endnu for Øien er. Det enlige, den hellige Kirkes Slot Stæket have de afbrændt og nedbrudt i Grunden. Desligeste have de der udtaget, og af Upsalas Domkirke, og af Biskopsgaarden, alle mine og den hellige Kirkes Klenodier, Guld, Sølv, Penge, Harnisk, Bøsser og Værger, Boskab og Eiendel. Hvilke Klenodier, item min og Stiftets Rente i fire Aar, hvilket Alt, baade Klenodier, Guld, Penge, Bo og Boskab og Rente skal løbe over sex Maal hundrede tusinde lødige Mark Sølv, altid til godt Regnskab og Likvidats. Den Skade, som gjort er paa Stæket og min Person, regner jeg for fire hundrede tusinde Maal lødige Mark Sølv, altid til en redelig Moderats. Item, de min kjære Herre Hr. Erkebiskop Jakob have grebet paa Arnøgaard og førte ham bunden til Stokholm som en Tyv og Forræder; Arnøgaard have de røvet og afbrændt, udtaget der Guld og Sølv, rede Penge og Boskab meer end til sex tusinde lødige Mark Sølv, og Gaarden kan ikke opbygges som han var med to tusinde lødige Mark Sølv; hans Hovmod og Fængsel paa hundred tusinde lødige Mark Sølv, altid til en redelig Moderats. Item, Biskop Otto grebe de anden Dag Paaske i hans Domkirke og slæbte ham af Kirken til Slottet som en Tyv og en Forræder, og der holdt de ham fangen saa længe (indtil) Eders Naades Magt slog Slottet ned og tog ham der ud og kom ham til hans Kirke og Frihed igjen, som en christelig Fyrste og Konge. Mester Jon min Kannik i Upsala, have de i tre Aar holdt her paa Stokholms Slot udi Fængsel, røvet og skovlet fra ham Alt det, han eiede, desligeste og al hans Rente i fire Aar annammet og oppebaaret. Item alt mit Klærkeri, Prælater, Kanniker, Vikarier og Præster i Upsala og deslige paa Landsbyerne, saa mange Sognepræster som de kunde overkomme, have de røvet og plyndret, saaret og grebet, og taget over Alt hvad de havde i Verden, saa at alt mit Klærkeri, Prælater, Kanniker og Præster, som de kunde overkomme, lode de ikke staa saa meget igjen, som de paa en Tid æde kunde. Item, alle mine Prælater og Præster over alt mit Stift, desligeste alle Prælater, Kanniker og Præster i Vesteraas Stift, truede de til at sige Messe, imod al Christendommens Forbud og Skikkelse, den Stund jeg og Biskop Otto vare grebne. Hoimægtigste Fyrste og christne

„Konge, hjælper os og al Christendommen Ret over disse fornævnte aabenbare Kjættere, og vort og den hellige Kirkes Gods igjen og Skadeboder, som forskrevet staaer. Og begjærer jeg Behindring paa alle deres Personer, saa længe (indtil) Eders Naade faaer beraadet sig, hvad Ret Eders Naade er os pligtig over dem, tagende Løn af Gud og Lov over al Christendommen for Straf, Eders Naades Høimægtighed lader overgaa saadanne aabenbare Kjættere".

„Hvilken Skrift og Klagemaal Dagen næst tilforn fremsatte vare af samme Mester Jon for fornævnte Vor kjæreste naadige Herre og menige Rigens Raad, der tilkaldte, og nærværende mest allesammen, som i fornævnte Skrift benævnte vare. Og endda at de Ugjerninger, som derudi samme døde Hr. Sten og fornævnte hans Parti tillagdes, vare nok aabenbarlig udaf sig selv, saa at hver Mand dem vidste, vorde de da alligevel derudover lyslige beviste med deres egen Bekjendelse og frembaarne Brev. Og satte fornævnte Mester Jon i Rette for os, om samme Misgjerninger ikke vare aabenbart Kjætteri imod Romerkirke. Da annammede vi det Ærinde til os og overveiede det grandelig udi alle Punkter. Og efter det Hr. Sten og fornævnte hans Tilhængere findes i flere Aar at have været besmittede med den hellige Kirkes høieste Band og standet der haardt og ildhedske*) udinden, saa at de ingen Raad eller Formaning agte eller tage vilde af Nogen, enten af os eller andre Biskopper og Prælater her i Riget, eller af de Dommere, som vor helligste Fader Paven i den Sag besynderligen skikket havde, men ellers truede, forsmælede og forargede dem, som samme vor helligste Fader Pavens Lydelse, Interdikt og Bud holde vilde, og ligeledes (iamvel) sig derover bebandt, beseglede og besvore, at jeg forskrevne Gustav, Ærkebiskop, aldrig skulde komme til min Frihed og Domkirke igjen, men blive udi et evigt Fængsel, ydermere bepligtende sig at stadfæste med hverandre i saadant uchristeligt Forbund, ihvad derefter gaa kunde med Band eller Interdikt af romerske Gaard, i hvilke fornævnte Stykker oftnævnte Hr. Sten og andre Benævnte, der ham vidlige og utrængte tilfaldne ere i fornævnte uchristelige Forbund, klarligen traadt ere fra den hellige romerske Kirkes Lydighed, det vi ikke Andet finde

*) Dette er vel kun en ældre Form for „ilsk", hvad der i høieste Grad røber ond Villie; „illsken" malignus. Ihre, Glossarium Svio — Gothicum.

„kunne efter den hellige Kirkes, Keiserens og Sverrigs Lov, end det er aabenbart Kjætteri; og skulle baade han og de for aabenbare Kjættere holdes og kaldes. Dets til ydermere Vished, at vi saa lovfundet og afsagt have, lade vi fornævnte Erkebiskop og Biskopper og andre Fornævnte hænge vore Indsegl for dette Brev, som givet og skrevet er paa fornævnte Stokholms Slot, Aar og Dag som forskrevet staaer".

Dette er det forstnævnte Aktstykke. Trykt findes det i Hvitfelds Christiern den Andens Historie, p. 149—153, Kvartudgave, men der meget ukorrekt.

Den anden Beretning er trykt i den svenske Aktstykkesamling Handlingar rörande Skandinaviens historia, 2det Bind, S. 3—12, ogsaa enten meget ukorrekt eller efter et maadeligt Haandskrift; men saaledes som det er, maa vi nøies med det. Den begynder med den Oplysning, at de tre Upsala-Kanniker, Domprovsten Jørgen Turesen, af Slægten med tre Roser i Vaabenet, Peder Galle, scholasticus, og Erich Geting, Kantor, have forfattet dette Vidnesbyrd om hvad de saa og hørte ved Kong Christierns Kroning paa Stokholm Slot, efter Opfordring af Gustav Erichsen (Vasa), „Sverrigs Riges Høvedsmand og Gubernator", altsaa imellem August 1521 og Juni 1523. Disse tre Mænd fortælle, at Aar 1520 den 28de Oktober kom de til Stokholm, tilkaldte af Erkebiskop Gustav med Flere for at staa ham bi ved Messen i Kongens Kroning Søndag næst efter Allehelgens Dag. Derefter bleve de af Erkebiskoppen kaldte til at følge ham op paa Slottet Onsdagen næst efter. Her opholdt de sig, indtil Klokken slog Et efter Middag; da bleve Slottets Porte tillaasede, alle Tilstedeværende saaledes indelukkede, saa at Ingen kunde komme ud, men vel Nogen ind. Tilsidst, vedblive de, „da Kongen sad paa Domstolen i den store Sal, kom Erkebiskop Gustav og klagede ganske haardelig imod dem, som havde molesteret og bedrøvet Upsala Domkirke, da Stæket blev beleiret, og dem, der havde nedbrudt det, først og fremmest Hr. Sten, den Tid Rigets Gubernator, og hans Efterleverske Fru Christine, deres Hjælpere og Styrkere i denne Sag, hvis Navne han og lod præsentere og aabenbart udraabe for Kongen, begjærende af Kongen paa den Ed, han gjorde, da han kronedes, at han for Guds Retfærdigheds og Kirkens Skyld skulde lade ham skee Fyldest for den Uret og Skade,

„dem var gjort mangelunde. Ham svarede Kongen saa: Hr. Erkebiskop, lyster Eder ikke at have Fremgang i denne Sag med Minde og Forligelse, eftersom Gode Mænd kunde ransage, eller ville I det alene med Loven beprøve? Da bad Erkebiskoppen inderlig, at de, som der vare nærværende, skulde arresteres og hver og En gjøre ham Fyldest i allehaande Maade, idet han fremhævede, at saadan Sag tilforn, uden at Kongen havde modsat sig, var paa Erkebiskoppens Vegne fremmet i Rom. Men Kongen vilde ikke, at Sagen skulde fremmes eller endes i Rom. Da bød han Erkebiskoppen, at saadan Sag skulde ransages her i Riget, lovende at ham skulde skee Fyldest for hans Skade og Uret i allehaande Maade. Dermed lod Erkebiskoppen sig nøie. Paa det sidste derefter blev der fremtaget nogle Breve for Kongen og læste; men vi agtede ikke paa hvad de indeholdt; kun af Kongens Spørgsmaal kunde vi siden gisse, at de løde mod geistlige og adelige Herrer, som da vare nærværende og som havde forseglet det nævnte Brev. Det første Spørgsmaal var til Biskoppen af Linkøping, om han havde beseglet Brevet, hvilken dertil svarede Ja, men han vilde forvare sig mod tilkommende Fald og Spørgsmaal; da bekjendte han at have gjort en Protestation; og blev hans Undskyldning og Protestation fremtaget og læst aabenbart. Der næst efter blev enhver af Biskopperne og Rigens Raad saadant Spørgsmaal gjort, hver efter sin Stilling, og hver lagde Vind paa at gjøre sin Undskyldning og aabenbare sin Retfærdighed i de Sager. Da saaledes Mangehaande blev anført og Tvedragt ogsaa opkom mellem dem, der havde Meget at anbringe, da bekjende vi for Gud, at vi ikke agtede paa hvad sammesteds blev sagt og handlet, fordi det syntes ikke at gjælde os paa; men vi gik og talede indbyrdes, om deres Protestationer vare bestemte, og at saa mange Mænd vare beredte i deres Vaaben, hvorfor vi ogsaa tænkte paa, hvorledes vi skulde komme bort; thi vi vare meget forfærdede over saadan Sag. Saa gik Kongen ud efter en liden Stund og Raadet blev siddende at ransage og ende allehaande Sager, indtil Mørket paafaldt; derefter blev Lys indhentede, og ligervis som Judas Iskarioth vilde gribe Christum og forraade, kom Klaus Bilde og Søren Norby efter den umilde Konges Bud med Lygter, Blus og en stor Hob Væbnede for og bag sig og besaa hele Salen om og ledte flittigen efter dem, de skulde tage. Først udledede de og kaldede Biskopperne og

nogle Adelsmænd, siden indførte de i Taarnet en stor Hob baade Adelige og Uadelige, Kvinder og Mænd til et ynkeligt Mord, som de vel bevidste en anden Dag at hænde*). Efter at det var gjort, vare vi Tilbagebleone saaledes slagne med Frygt, at vi haabede ingen Fred eller Tryghed, men vare som en Faareflok, der er bestemt til Døden. Da nu Mange vare udhentede og Nattens Time tilstundede, at Klokken var henved Ti, da bleve Biskopper, Prælater og Præster af alle Grader udkaldte, og ingen Anden blev da udsluppen. Biskopper, Prælater og Præster bleve inddrevne i et trangt Værelse, som ikke var vel tilbørligt; dog undtagen Biskopperne af Strængnæs og Skara, Gud deres Sjæle naade, hvilke forvaredes i et andet Hus. Og bleve vi i dette Værelse den Nat over i Sorg, Bedrøvelse og stor Angst, som de, der vare, endnu vel mindes. Torsdag dernæst efter, som var Ottendedagen efter Omnium sanctorum, da Klokken var ved Ni, bleve alle Biskopper, Prælater, Kanniker og Klostermænd, og saa Mange som lærde vare, sammenkaldte paa den store Sal, hvorfra de udgik om Aftenen, til hvilke Hr. Johannes Beldenak midt i deres Forsamling fremførte saadant Spørgsmaal, om de, som havde sig sammensvoret og særlig forbundet mod den hellige romerske Stol og Christi Statholder Paven, skulle holdes for Kjættere; om hvilket Spørgsmaal lærde Mænd baade i den hellige Skrift og i Loven raadsloge og svarede efter Evangelium og den geistlige Ret, at den, der findes med fornævnte Sag, skal holdes for en Kjætter. Men hvad Falskhed, Svig eller Grumhed derunder fandtes, og hvad Ondt Kongen og hans Raadgivere havde betænkt i deres Hjerter med dette Spørgsmaal, skal den Gud, der ransager alle Hjerter og Tanker, vide, at vi da ikke kunde forstaa; heller ikke gik der nogen Dom eller Sentents efter saadant Spørgsmaal og Svar. Og skal Gud være vort Vidne, at vi paa den Tid ikke kunde forstaa, til hvad Ende fornævnte Spørgsmaal blev gjort. Derefter skulde Forsamlingen igjen ind i det trange Værelse, hvor vi før vare indelukte. Samme Dag, strax Maaltid var gjort i Sorg og Bedrøvelse, da kom et Bud og sagde, at Biskopperne af Strængnæs og Skara ledtes fangne ud af Slottet. Da vi det hørte, begyndte vi Alle at skjælve og faldt i stor Forfærdelse; da

*) som de vidste skulde skee næste Dag?

„svarede Biskop Beldenak, som da var nær: „det er ikke muligt, at Hans kongelige Majestæt djærves at gjøre noget Ondt paa saadanne Mænd, hvorfor saadan Løgn og Skvalder ikke er til at tro“, af hvilke Ord vi fik nogen Lise efter den grumme Tidende, os først blev budt. Noget derefter kom der En igjen med samme Tidende som tilforn; da svarede Biskop Beldenak, at det sandelig ikke kunde være saaledes. Tredie Gang kom der en tydsk Magister ved Navn Mester Henrik og raabte med grædende Øine, at det nu er paa det Nærmeste, at de skulle række deres Hals under Sværdet. Da bleve vi Alle haardelig bedrøvede af usigelig Sorg og Forfærdelse, og løb ud hastelig Allesammen, først Biskopperne, for at gaa til Kongen og forhindre, at han fuldbyrdede saadan uredelig og grusom Gjerning. Da mødte os den umilde Mand og blodgjerrige Menneske Mester Didrik, fuld af Svig og allehaande Ondskab, hvilken ogsaa var Aarsag og Digter med den umildeste Konge til alt det Onde, som nu sagt er, og sagde først paa sin Tydsk, og repeterede det paa Latin med saadanne Ord: „Seer I og vel til og betragter disse her, at I ikke gaa i Undergang som de andre Forrædere“. Da vi det hørte, blev hele Forsamlingen bekymret med Sorg og Rædsel og ikke djærvedes at gaa længere frem forbi Mester Didrik, men drog sig Alle tilbage til det samme Værelse, hvor de vare tilforn, og bleve der den Dag og Nat indtil anden Dagen, bedende inderlig til den almægtige Gud med grædende Taarer, at han vilde naadigen frelse dem af denne slemmeste Dødsens Vaade, som de frygtede at skulle lide med de Andre. Hvilken Bøn ogsaa blev opfyldt. Samme Dag, da Klokken var ved Et, gik vi udaf Slottet, lovende og prisende Gud og hans Helgen, der frelste os fra den allergrummeste Konges Tyranni og Umildhed“ osv. osv.

De tre Mænd, der have afgivet denne Beretning til Gustav Vasa, nævnes ogsaa i Aktstykket blandt dem, der have udstedt dette, og i det mindste Domprovsten Jørgen Turesens Segl er et af de otte vedhængende. Man skulde altsaa vente Overensstemmelse i alt Væsenligt imellem disse to Beretninger; men de modsige tvertimod hinanden i vigtige Punkter. Aktstykket lader slet ikke Gustav Trolle selv tale i Salen om Onsdagen, men ved Mester Jon overrække en skriftlig Klage; efter Jørgen Turesens Relation var det derimod netop Gustav selv, der fremførte sin Klage, og der tales ikke

om noget Skriftligt, med mindre noget Saadant skulde antydes ved Ordet præsentere; men det var i saa Fald kun en Navneliste over dem, Klagen gik ud over. — Ifølge Aktstykket er det Erkebiskoppen, der strax i den skriftlige Klage lader udtrykkelig erklære, at han ikke vil indlade sig i noget mindeligt Forlig; efter Relationen var det derimod Kongen, der spurgte Erkebiskoppen, om han vilde have Sagen behandlet til Forlig eller efter den strenge Ret. Aktstykket lader det være Mester Jon, der fører Ordet og forlanger Dom i de Geistliges Forsamling om Torsdag Formiddag; Jørgen Turesen siger, at det var Biskop Jens Andersen Beldenak; han nævner ikke engang Mester Jon, hverken ved Omtalen af Torsdags- eller af Onsdagsmødet. Aktstykket siger, at Gustav Trolle ved Mester Jon i Salen om Onsdagen krævede Straf over de Anklagede som Kjættere, og det kommer idelig tilbage til dette, at de vare aabenbare Kjættere. Derom taler Jørgen Turesen slet ikke, og det kan ikke forenes med hvad han fortæller om Mødet Torsdag Formiddag, da han og de Andre saa ikke kunde været i Tvivl om, hvorhen Jens Andersens Spørgsmaal sigtede. Aktstykket giver Forhandlingerne om Torsdag Formiddag fuldstændigt Formen af en Rettergang, medens Jørgen Turesen kalder Gud til Vidne paa, at der ikke gik nogen Dom eller Sentents efter Jens Andersens Spørgsmaal, og at de, som sagt, ikke forstode Hensigten med dette. Og endelig maatte Jørgen Turesens Fortælling om, at Jens Andersen to Gange beroligede dem, da Efterretningen bragtes om Slagtoffernes Bortførelse, være rent opdigtet, hvis han og de Andre selv havde dømt de i Aktstykket navngivne Mænd, som nu førtes til Retterstedet, til Kjættere paa Grund af en Klage, der krævede Kjætterstraf over dem.

Disse to Beretninger modsige saaledes hinanden; enten i den ene eller den anden siges Usandhed. Men om Jørgen Turesens Relation er der ingen Grund til at tro, at den tilsigter at give Gustav Vasa en urigtig Fremstilling. De tre Mænd, der have forfattet den, vare da udenfor Kong Christierns og hans Tilhængeres Magt; vilde de forvansket Sandheden Nogen til Behag, maatte det været Gustav Vasa, der da endnu førte Kampen paa Liv og Død mod Gustav Trolle og Christiern den Andens Mænd, saa at de ingen Grund havde til at gaa udenom Sandheden for at skaane Erkebiskoppen; men nu er deres Beretning netop gun-

stigere for Gustav Trolle end Aktstykkets, hvis Fremstilling dog har været dem bekjendt, da de selv have været med at udfærdige dette. Og deres Relation bestyrkes i dette Punkt fuldstændigt af Olaus Petri, der vel, saavidt vi vide, ikke var tilstede paa Slottet, men er en samtidig, Begivenhederne nær staaende, besindig Historieskriver i den gunstigste Stilling til at skaffe sig paalidelige Efterretninger, og dertil Gustav Trolles Modstander og Dadler, der dog ikke kan have sin Kundskab fra Jørgen Turesens Relation eller fra nogen af dens tre Forfattere, da han slet ikke omtaler de Geistliges Forsamling og Erklæring Torsdag Formiddag. Olaus Petris Fortælling om Gustav Trolles Optræden den 7de November er et uafhængigt, troværdigt Vidnesbyrd, der lyder saaledes:

— — — „Da nu den Høitid var endt, om Onsdagen der næst efter, begyndtes et andet Gjæstebud. Da havde Kongen alle de svenske Herrer med de danske og de tydske forsamlede i den store Sal paa Slottet, og havde det saa bestilt, at Ærkebiskop Gustav gik frem og begyndte at klage over den Overvold, som ham forleden Aar af Hr. Sten og hans Medhjælpere skeet var, da St. Eriks Slot var nedbrudt og stor Skade gjort paa den hellige Kirkes Eiendomme; og var det hans Begjæring, at Stæket skulde opbygges igjen, og al hans Skade, han havde lidt, skulde ham oprettes. Nøiagtigt derpaa gik hans Klage ud*). Men Kongen, som dette saaledes underhaanden havde foranstaltet, havde i Sinde at udrette med samme Klagemaal andet, end hvad Ærkebiskoppen kunde besinde; thi han søgte mangen Mands Liv dermed. Og efterdi Ærkebiskoppen ikke stod saa alvorligt efter deres Liv, han klagede paa, blev Kongen ugunstig stemt imod ham og straffede ham siden haardelig med Ord derfor, saa at Ærkebiskoppen blev bange. Da nu saadant Klagemaal gik Fru Christine, Hr. Stens Efterleverske, haardt under Øine, bar hun frem det Brev, som derpaa givet var, at Stæket skulde nedbrydes og at Gustav Trolle skulde aldrig efter den Dag anerkjendes som Ærkebiskop. Saa havde ogsaa Alle, som Brevet udgivet havde, sammensvoret sig saaledes, at de skulde Alle forsvare, lide og undgjælde hvad der kunde komme efter. Af den Forpligtelse tog Kongen Anledning til at regne dem Alle, som det Brev beseglet havde, for Bandsmennesker. Og efterdi Biskop Hans

*) »Ther gick retzligha hans klaghomål på«.

„af Linkøpings Segl hængte ogsaa der for, gjorde han sin Undskyldning i saa Maade, at han sagde sig at være nødt og tvungen til den Besegling, og dermed blev han fri. Men Biskop Vincentius af Skara og Biskop Mats i Strængnæs og mange af den svenske Adel med deres Tjenere og Stokholms Borgere bleve tagne ved Halsen og satte i Fængsel, somme i Taarnet, somme i Kapellet, og somme andensteds paa Slottet, og sad der Natten over".

Det afgjørende Punkt er, om der den 7de November var Tale om Kjætteri og Kjætterstraf, eller alene om Erstatning til Ærkebiskoppen for den lidte Skade. Det Sidste siger Jørgen Turesens Relation og understøttes deri bestemt af Olaus Petri; det Første paastaaer Aktstykket. Man kunde sige, at der jo ofte er Uoverensstemmelse imellem to uafhængige Beretninger om en og samme Begivenhed, og at det i saadanne Tilfælde er rettest at høre dem begge og deraf sammensætte en tredie Beretning, der ved at optage hvad der kan ansees for sandt i hver af dem bliver rigtigere og fyldigere end baade den ene og den anden. Men i nærværende Tilfælde ere de to modsigende Beretninger netop ikke uafhængige af hinanden, fordi det er de samme Mænd, der i Aktstykket vidne Et, i Relationen et Andet. De have jo dog kun havt een virkelig Kundskab om Begivenheden, der maa have efterladt et uudsletteligt Indtryk i deres Bevidsthed; da de nu dog have givet to modsigende Beretninger, maa den ene være gjort imod bedre Vidende, altsaa ikke blot være urigtig i Enkeltheder, men usand i sit Væsen; den kan altsaa ikke være troværdig. Og da kan der ikke være Tvivl om, at Aktstykket maa vige for Relationen, fordi Forfatterne af Aktstykket ikke have havt Frihed til at vidne Andet, end hvad Kongen vilde have. Hvitfeld siger, at da Gjerningen var fuldbragt, nødte Kongen de Geistlige til at give beskrevet hvad de engang raadsvis havde sagt ham, hans Sag dermed at besmykke. Men selv om Hvitfeld ikke havde sagt det, er det dog indlysende, at Aktstykket er forlangt af Kongen og givet til Kongen. Det findes endnu i det danske Geheimearkiv; det afgiver Svar paa det Spørgsmaal, Kongen havde stillet Vidnerne, det er givet i Kongens Hus, paa Stokholms Slot, og det har i alle Henseender Formen af en aktmæssig, retskraftig Erklæring, som alene Kongen kunde affræve de fire Biskopper og de øvrige

Geistlige. Men naar disse skulde give Kongen et Vidnesbyrd i det Oieblik, da han stod med Blodøxen i Haanden, kunde der ikke skrives Andet end hvad han vilde have skrevet; og han havde den høieste Interesse i, at vælte saa meget af Hadet som muligt fra sig ved at lade Blodbadet fremtræde som en Straf over Kjættere, fordret af den svenske Erkebiskop i Kirkens Navn. Jørgen Turesen, Peder Galle og Erik Geting havde ikke Frihed til at sige Sandhed i Aktstykket; den havde de derimod, da de forfattede Relationen. Derfor maa denne, der i Hovedpunktet støttes af Olaus Petri, staa til Troende fremfor Aktstykket, der kun kan ansees for et Foster af den Frygt for Døden, enten Kongens Ord eller den forfærdelige Situation har indjaget dem. Derfor betager heller ikke den Usandhed, de tre Mænd her sagde, deres senere frie Vidnesbyrd dets Troværdighed. — Denne Opfattelse af Aktstykkets Natur styrkes ved at see hen til et andet Aktstykke, som den 9de November, Dagen efter den store Slagtedag, udfærdigedes fra Kongen til de svenske Landskaber; thi her, hvor Anledningen til den strenge Exekution i Korthed fremstilles som i Aktstykket, siges, at Gustav Trolle først stod frem for Kongen med sin Klage, saa Biskop Otto af Vesteraas med sin, endelig Mester Jon paa den gamle Erkebiskop Jakobs Vegne, medens Aktstykket jo lader det være Mester Jon, der paa Alles Vegne fremlagde en skriftlig Klage. Denne Uoverensstemmelse er ganske af samme Art som den, der fandt Sted mellem de første forklarende Kongebreve efter Bartholomæusnatten, og som nu erkjendes for et af Tegnene paa, at der ikke har bestaaet en forud gjennemtænkt Plan om det almindelige Blodbad.

Men naar vi saaledes maa see bort fra Aktstykket og holde os til Relationen og Olaus Petri, saa staaer det fast, at der, lige indtil Fru Christine kom frem med Sammensværgelsesbrevet af 23de November 1517, ikke var Tale om Kjætteri eller Kjætterstraf, men kun om Erstatning for den skete Skade. Deraf slutter jeg, at det er dette ulyksalige Brev, der har foraarsaget Katastrofen.

For at Sammensværgelsesbrevet kunde gjøre en saadan Virkning, maa det have overrasket Kongen, det er: han maa ikke have kjendt det tidligere, — heller ikke Gustav Trolle eller de Andre, der havde Kongens Øre. Dette er ogsaa i alle Maader troligt, da Sammensværgelsen efter sin Natur maatte holdes hemmelig for

Folkets og for Pavens, ikke at tale om: for Kongens Skyld, thi endnu havde Pavens Bandstraale en stor Magt. Og om ikke Andre, maa de Bisкopper, der hængte deres Segl ved Brevet, nødvendig have betinget sig dets Hemmeligholdelse; thi det, de gjorde, var jo intet Mindre end et Oprør mod Paven. Der er heller intet Spor efter, at Brevet af 23de November 1517 har været Andre bekjendt end dem, der beseglede det, lige indtil det Øieblik, da Fru Christine fremlagde det Onsdag Eftermiddag den 7de November 1520.

I selve denne Fremlæggelse er et høittalende Vidnesbyrd om, at Fru Christine ikke har hørt Gustav Trolle fordre Straf over Sten Sture og hans Medhjælpere, blandt dem ogsaa over hende selv; thi saa maatte hun jo netop have holdt dette farlige Brev omhyggelig skjult for Alles Øine. Eller vil man maaske tillægge hende en saadan Ondskab, at hun fremdrog Brevet alene for at trække alle dem med i Undergangen, der havde deltaget med hendes afdøde Mand i Udfærdigelsen? Dette er der ikke den fjerneste Anledning til at antage om denne ellers i sin hele Færd saa hæderlige Kvinde. Derimod havde hun en meget stærk Opfordring til at fremlægge Brevet, naar hun hørte Gustav Trolle paastaa Erstatning; thi da kunde hun vide, at det vilde falde ud til Konfiskation af de Skyldiges Gods, først og fremmest hendes og hendes Børns Gods. Da kunde hun ansee det ikke alene for Nødværge, men for Pligt imod Børnene, at faa Skadeserstatningen fordelt paa alle de Sammensvorne, hvorved den vilde falde mindre tungt paa den Enkelte.

Imod den Betydning, jeg her tillægger Brevet af 23de November 1517, kan indvendes, at selve Henrettelserne ikke sees at være bestemte ved Hensynet til dette Brev: der er halshugget Mænd, som ikke have været med at udfærdige det, og der er ikke halshugget Mænd, der have været med; Bisкop Vincentius' Hoved faldt, skjøndt hans Navn ikke findes i Brevet, medens foruden Hans Brask ogsaa Otto af Vesteraas og Arvid af Aabo, som udtrykkelig navngives, ere skaanede. Og samme Vilkaarlighed har herskct for de Verdsliges Vedkommende. Men hertil maa svares, at vi nu ikke have Originaldokumentet af 23de November 1517 selv, saa at vi ikke vide, hvilke Segl der hængte under det; og Seglene var det jo netop, der bleve det afgjørende, som det da ogsaa alene var

Seglene, der kunde afgjøre, hvem der havde været virkelige Deltagere i Sammensværgelsen. I de Aftryk, vi nu have, læse vi de Navne, der ere af Brevets Skriver indførte strax i Indgangen som Deltagere; men vi faa ingen Oplysning om Beseglingen. Dernæst vide vi heller ikke, om alle de virkelige Deltagere i Brevet vare i Kongens Magt den 8de November 1520, da vi ikke kjende Navnene paa alle hans Gjæster eller Fanger. Vilkaarlighed i Valget af Offerne maa derhos opfattes som et Tegn paa det Tumultuariske i hele Handlingen. Det er let nok at forstaa, at der sprang mangt et Hoved, uden at Nogen ret vidste hvorfor, og at man har taget Mange med, der ikke havde havt med Sammensværgelsen at gjøre, men som maatte ønskes ryddede af Veien, naar man først havde besluttet et almindeligt Slagteri. Ogsaa i dette Punkt har man en Analogi med Bartholomæusnatten, hvor der faldt mangen Mand uden Sammenhæng med den tilsigtede Udryddelse af Hugenotterne. Olaus Petri fremhæver ogsaa udtrykkelig den Vilkaarlighed, hvormed Adskillige bleve ligesom opsnappede leilighedsvis og tagne med, da man nu just var ved at slagte.

Hvem har overhovedet afgjort Valget af Slagtofferne? og hvad har været det Bestemmende? Der foreligger ikke en eneste Ordre fra Kongen selv, hverken skriftlig eller mundtlig; han lukkede sig inde i sit Værelse under Henrettelserne og lod Ingen komme til sig. Hans personlige Gunst eller Ugunst kan ikke have afgjort Valget, i det mindste ikke ene, da saa hverken Vincents af Skara eller Matthias af Strængnæs kunde været medtagne. De to Biskopper er faldne for Konsekventsens Skyld, rimeligvis netop for at vise, at det ikke var personlig Stemning, der bestemte Kongen, og for dermed at give sig et Slags Adkomst til at gjennemføre Kjætterstraffen mod alle de Andre. — Kongen overlod Udførelsen til Didrik Slaghæk, hvem den almindelige Mening strax og stadigt har udpeget som den rette Ophavsmand. Didrik Slaghæk er det, der møder de Geistlige foran Kongens Dør og viser dem tilbage. Didrik Slaghæk var det, der gav Profossen Ordre til Exekutionen med Tilføielse af det mærkelige Paalæg, at han ikke maatte tilstede dem Skriftemaal; dette har Profossen selv fortalt*). Og i den Gunst, Kongen viste ham strax

*) I Lybeks Stadarkiv findes en Skrivelse fra B. Stromeyer, lybsk Sendebud,

efter Blodbadet, den Høihed, han snarere fløi end steg op til, saavelsom i den frygtelige Dødsstraf, der fjorten Maaneder efter Blodbadet gik over ham, ligger den haardeste Anklage imod ham. Han, den uægte Præstesøn, den fremmede, navnløse Eventyrer, der ved et Forræderi mod sin første Herre har banet sig Vei til Kongens Tjeneste, bliver strax efter Blodbadet sat af Kongen i den henrettede Vincentius' Plads som Biskop i Skara, han bliver en Maanedstid efter Blodbadet gjort til Kongens Statholder, Sverrigs Regent, han bliver paatvunget Lunds Domkirke som Erkebiskop — og saa bagbunden kastet levende paa Baalet! Hvorfor dette? Baalet er Falsknerens Straf, saavel dens, der forfalsker Mønten, som Kjætterens, der forfalsker Troen. Ingen af Delene har Didrik Slaghæk jo gjort; men dog var han den skændigste Falskner. Det tør antages, at nu var Kongen kommen efter, at Didrik Slaghæk har lokket ham i Fordærvelse ved falsk Undervisning i Kirkeloven. Det synes mig, at der fra Didrik Slaghæks Baal aabner sig et Tilbageblik ind i Kongens Kabinet om Aftenen eller Natten den 7de November 1520. Jeg seer Kongen komme ud af Salen med Sammensværgelsesbrevet i Haanden; han lader sin Sekretær læse det: — det er jo Kjætteri! — Kjætteri? Ja, thi det er et Angreb paa den hellige Kirkes Enhed, som er en af dens Hovedlærdomme, og Sagen er notorisk, da her er Brev og Segl for den, saa at der ikke behøves nogen Inkvisition; dette

---

til Raadet i Lybek, dateret Roskilde Fredag efter Katarinædag (27de November) 1523. Deri fortælles om en Samtale, han har havt med den dansk-tydske Officeer Jørgen Homuth, der meddelte ham Et og Andet om det stokholmske Blodbad; blandt Andet: item van Mester Dyrik, item van Bischoppen, Rijddern, Edelluden und Borgern, item van den monyck und eynen Swyneherden; vortellet wo Mester Dyrik to eme bynnen den Holme, alse dat mal Profos, in drinckender wyse gekamen und uth kon: Würden Namen by sine hogesten (eden) bevalen desulve ßunder bychtent to richten. So sy eyner mank den byschoppen (mines Beholdens de Byschop van Skara) vor ene gekamen und gefraget: was is dar nyges? „Gnediger Herr, nycht vele gud! Juw: Gnaden willen my vertygen, Ik moth Juw: Gnaden dat houet afslan laten", gesecht". — — Trykt i Kalkars Aktstykker henhørende til Danmarks Historie i Reformationstiden, p. 10—12. Udtrykket: „in drinkender wyse" kan vel kun betyde, at Profossen fandt ham drukken. Ogsaa Andre beskylde Didrik Slaghæk for Hengivenhed til Drik. D. Mag. 3die R. 3die B. p. 13.

siger Kirkeloven udtrykkelig i disse og disse Steder! Her forelaa altsaa en ganske ny Sag, der hverken var Kongen eller Gustav Trolle bekjendt, dengang han stadfæstede Upsala-Overenskomsten af 6te Marts, eller sluttede Kapitulationen af 5te September, eller opfordrede Erkebiskoppen til at træde frem med sin Klage; her behøvede man ikke engang at gjøre Brug af Pavens Bandbulle, som kunde siges at være medoptagen i Kongens Tilsagn om Amnesti. — Nu er det saa, at alt det gamle Nag, al den tilbagetrængte Vrede, alle de ulyksalige Minder fra Farfaderens og Faderens og hans egen Fortid, — nu er det, at de mørke Udsigter i Fremtiden og Øieblikkets Trang til Konfiskationer vælde op fra Sjælens Dyb og løse den med Møie lænkebundne Lidenskab, der er karakteristisk for Christierns Natur. Saaledes bukker han under for Fristelsen, den onde Dæmon ved hans Side faaer Magten. Dog kæmper han imod, navnlig de to Biskoppers Henrettelse gjør ham tvivlraadig. Han vil have Vished for, at Sammensværgelsen virkelig er Kjætteri. Derfor opsættes Afgjørelsen, indtil Spørgsmaalet kan besvares af de Geistlige Torsdag Formiddag, og derfor er det, at Henrettelserne først kunne begynde saa sent paa Dagen. Men var blot en eneste forstandig og kyndig Mand kommen til Kongen, vilde han uden Vanskelighed have forstyrret det hele Blændværk; thi Sammensværgelsen kunde i det Høieste gjælde for et Schisma, en mindre Grad af Kjætteri; og selv den egenlige Kjætter nægter Kirkens Lov ikke Afløsning og Gjenoptagelse i Kirkens Skjød, naar han strax efter at være greben i Kjætteri afsværger dette og underkaster sig den paalagte Bod*). Kun dersom de havde været aabenbare og haardnakkede Kjættere, som Aktstykket af 8de November kalder dem, skulde den verdslige Magt saavel efter Keiserretten som Kirkeretten og Sverrigs Landslov udrydde dem strax. Og selv da maatte de Geistlige, hvis Hoveder skulde falde, først have været degraderede**), der maatte have været foretaget en Retshandling med dem. Derom har Didrik

*) Decretal: 5—7—9.

**) Decretal: 5—7—13, § 1: (Innoc. III in concilio generali) — Damnati (sc. hærescos) vero præsentibus saecularibus potestatibus aut eorum ballivis relinqventur animadversione debita puniendi, clericis prius a suis ordinibus degradatis. Om Degradationsakten see Sextus Decret. 5—9—2.

Slaghæk ikke underviist Kongen; dennes Lidenskab maatte slippes løs strax, ellers kunde det ikke undgaaes, at Kongen fik bedre Underviisning, og den Udsigt til egen Magt og Herlighed, der aabnede sig for Fristerens Blik ud af Slagtoffernes Blod, vilde slaa om til Ugunst, Vrede, maaske til endnu Værre. Der maatte iles, der maatte ingen Standsning, ingen Omvendelse være mulig; derfor springes de Geistliges Degradation over, derfor forbyder Didrik Slaghæk at tilstede Offerne Skriftemaal, — derfor dette tumultuariske Hastværk. Og nu er Kongen et Bytte for sin løsslupne Lidenskab, Henrettelse følger paa Henrettelse, — over 600 Hoveder ere faldne, inden han kom over Sverrigs Grændse, siger Olaus Petri; lad Tallet være for høit, Kongens Sag bliver derved ikke bedre.

Men lader det sig tænke, at saa voldsom en Karakteer som Christiern den Anden skulde være kommen til Stokholm from som et Lam, uden Tanke om noget Haardt og Rystende? og er det muligt, at en Herskernatur som hans kan være bleven et Bytte for en Didrik Slaghæks Rænker? — Nei, jeg troer rigtignok ikke, at Christiern er kommen uden mærkelige og farlige Tanker, det siger ikke alene Situationen, men ogsaa hans Optræden for og ved Kroningen. At Rigets Forfatning brydes, at Kongen aabent viser sig kun halv forsonet, røber meget alvorlige Tanker. Det er kun det almindelige Blodbad jeg ikke kan tro var da allerede besluttet. Skulde jeg sige hvad jeg gjætter om hans Tanker, da holder jeg mig til Hans Gram, hvis kritiske Blik paa Personer og Forhold er endnu mærkeligere end hans Lærdom. Gram vil ikke tro paa, at Christiern var af Naturen ond og blodtørstig, men mener, at Pengemangel har trængt ham ind i overordenlige Forholdsregler. Ja, dette er vist det Rette. Fra Sigbrit er Kongen i Oktober kommen tilbage til Stokholm med Vished om, at der ikke var Midler til at lønne og sammenholde Krigsmagten, saa at han nødvendig maatte gribe til Konfiskationer i stort Omfang; og dette maatte skee strax, og i Sverrig, der alene gav det fornødne Paaskud. Derfor lod han Gustav Trolle optræde med det størst mulige Erstatningskrav, der ikke kunde tilfredsstilles uden Inddragelse af Sten Stures og hans Medhjælperes Gods. Men dertil var Blodbadet ikke et nødvendigt Middel — tvertimod, en nærmere Over-

veielse maatte vise, at det Oprørende og Farlige heri snarere maatte hindre end fremme Hensigten.

Det andet Spørgsmaal, om Didrik Slaghæk kan tænkes at have været saa stærk en Mand som Christiern overlegen? — dette kan kun besvares ved et Blik paa det Eiendommelige i Kongens Væsen. Under almindelige Omstændigheder troer jeg det ikke; men der er meer end een Art Karakteersvaghed. Der er den Sløves og Villieløses, men der er ogsaa den Lidenskabeliges Svaghed. Den Lidenskabelige giver vel nærmest efter for Stormen i det egne Hjerte, men han lytter altfor gjerne til den ydre Røst, der taler det samme Tungemaal som hans egne Tanker. Her viste sig nu pludselig en Udsigt til engang for alle at komme løs fra utaalelige Baand ved rask Benyttelse af hvad der for det omtaagede Blik saa ud som en lykkelig Times Gunst; og Nidingen ved Kongens Side rakte ham et tilsyneladende antageligt Paaskud til at følge sit eget voldsomme Sind. Det kan derfor ikke siges, at det var Didrik Slaghæk som den Stærkere, der overvandt den svagere Christiern.

Jeg beder mine Læsere om at adskille vel og nøie det Faktiske fra mine Slutninger og Forklaringer. Det er netop det, jeg ikke kan finde mig i, at man blander egne Tanker ind i det Overleverede og udgiver denne Sammenblanding for den historiske Sandhed. Faktisk staaer det fast, naar Aktstykket af 8de November maa skydes tilside som usandt i sit Væsen og urigtigt i flere Enkeltheder, at indtil Fru Christine om Onsdagen kom frem med Sammensværgelsesbrevet var der ikke Tale om Kjætteri og Kjætterstraf, men kun om Erstatning af den Skade, Gustav Trolle m. Fl. havde lidt ved Sten Stures og hans Medhjælperes Vold. Først efter Brevets Fremkomst følger Fængslingen og alt det Øvrige, — navnlig at Kongen personlig trækker sig tilbage, medens Didrik Slaghæk og Profossen træde frem som befalende og udførende. Men om jeg har bedømt de Samtidiges Vidnesbyrd rigtigt, — om jeg fra dem af disse, der maa ansees for troværdige, har sluttet rigtigt til det, der ikke kan kontrolleres, det der foregik i Kongens Kabinet og i hans Sjæl, det maa Læseren selv afgjøre. Jeg udgiver ikke disse Slutninger for Historie, men ene og alene for mine egne Tanker om Historien.

Sjette Afdeling.

Kong Christiern efter 1520. Kong Christiern som Lovgiver. Den nye Landslov. Kong Christiern mod Biskop Jens Andersen og andre Prælater. Kongens Reise til Nederlandene 1521. Biskop Jens Andersen atter fængslet. Vilkaarlig Behandling af Lunde Ærkestift. Didrik Slaghæk. Kong Christierns Kjøbstædlov.

Da Kong Christiern kom tilbage til Danmark i Januar 1521, sporer man tydelig den Seirsfølelse, som opfyldte hans Sind. Han optraadte nu som den, der havde ikke blot Villien, men ogsaa Magten til at gjennembryde al Modstand imod sine Ideer, uden at spørge om de overleverede Forholds i Landets Lov og Forfatning grundede Ret. Selv at være den frie Hersker og at bruge den ubundne Kongemagt til at føre en ny Tid frem i sine Riger, faldt for ham sammen til eet Øiemed. Han gik ikke ud paa at omstøde den bestaaende Statsforfatning eller at faa sin Haandfæstning ophævet; men han lod sig ikke hindre af den der, hvor den stod hans Anskuelser om det for Kongen og Folket Tjenlige i Veien.

Hvad der først laa Kongen paa Hjerte var at hæve de to lavere Stænder, Kjøbstædborgerne og Fæstebønderne, til høiere Velstand og en friere og sikrere Stilling, til samme Tid som han trykkede Biskopper og Prælater ned fra det Herre- og Herskervæsen, de sidste Aarhundreders Udvikling havde medført. Man kan vist antage, at naar dette var gjennemført, havde han ogsaa trængt den verdslige Adel ud af dens Stilling som Deltager i Landets Regering og samlet den hele Øvrighedsmyndighed i Kongens Haand alene; men saa vidt kom han ikke. Derfor finde vi intet almindeligt Angreb af Kong Christiern paa Adelstanden som saadan, medens det Følgende skal vise, hvor haardt han tog paa Prælaterne. Rigsraadets og Adelens Privilegier skaanede han, paa vilkaarlige Overgreb mod Enkelte nær, saavidt de ikke stode hans Planer i Veien. Middelbare Brud paa Haandfæstningerne finde vi under alle de ved disse bundne Konger; de havde under Kong Christiern ikke mere end under hans For- og Eftermand paa Tronen Karakteren af en angribende Kamp imod Adelstanden. Dette havde derimod hans Optræden mod den høiere Geistlighed efter Sverrigs Underkastelse.

Den første Gjenstand for den tilbagevendte Konges **lovgivende Virksomhed** var de danske Kjøbstæder og deres Borgere. Det er en Vildfarelse, naar man troer, at alle Kjøbstæder i Danmark stode i en og samme Stilling som undtagne Retskredse med særegne Birkerettigheder og under selvvalgte Øvrigheder. Dette var Tilfældet med de ældre og større Kjøbstæder som Ribe, Odense, Kjøbenhavn, Malmø, Lund og flere, hvor Rettens Haandhævelse laa i Byraadets og Bythingets Haand; men mange af de mindre og yngre Kjøbstæder bortforlenedes i Forbindelse med den hosliggende Kongsgaard. Dommer i Byen var da den af Lensmanden indsatte Herredsfoged, og Øvrighedsmyndigheden udøvedes af Lensmanden ved hans Slotsfoged, Ride- eller Sporefoged, som Almuen kaldte dem. Saadanne Kjøbstæder kunde ikke hævde sig som eximerede imod Lensmændene. I flere Smaabyer støttedes dette underordnede Forhold til Byens Pantsættelse. Naar Kronen pantsatte en By, betydede dette oprindelig vel kun, at den overdrog Lensmanden Kronens Byskat eller andre Indtægter af Byen som brugeligt Pant indtil Indløsning; men hertil knyttedes saa den Ret eller den Anmasselse, at indsætte en Foged med Øvrighedsmyndighed til at inddrive Indtægterne, oppebære Sagefald og dermed tillige paasee Overholdelsen af Straffelovene, som for største Delen angik Bestemmelser om Bøder for allehaande Brud paa det Offenliges og den Enkeltes Fred; og ofte pantsattes Byen **med „kongelig Ret“** saa at Fogdiet ligefrem var indbefattet i Pantsættelsen. At et saadant Afhængighedsforhold til en overmægtig Lensmand og hans Sporefoged trykkede Smaaborgerne, og at de ønskede deres By stillet under Kongen alene, — ønskede den lagt til Kongens Fadebur, var ikke Andet end hvad der finder Sted til alle Tider, at de lavere Samfundslag hellere vilde staa under den fælles Overherre end under den nærmeste Magthaver*).

---

*) For at paavise, hvad her er sagt om de mindre Kjøbstæders Stilling i Tiden før, under og efter Christiern den Anden, hidsættes nogle Tilfælde, samlede uden lang Søgen. Aar 1450 stod Holstebro under Niels Eriksen Rosenkrandses Foged (Suhms nye Samlinger, 3, 339—40); 1472 havde Aage Axelsen Thot Falkenberg By, Laurentz Axelsen Skjelskør i Pant (Dipl. Christ. Primi p. 260); 1480 fik Jørgen Urne til Brolykke Kjerteminde i Pant uafløst i 12 Aar (D. Mag. 3die R. 2, 222, Anm. 1). 1493 blev Faaborg først undtaget fra Herredet (Fyenske Aktst. 1, 127, Anm.). Bæ fik

Der var saaledes endnu i Christiern den Andens Tid betydelige Forskjelligheder i Kjøbstædernes Stilling til Statsmagten, hvad der kun var den naturlige Virkning af deres forskjelligartede Herkomst og forskjellige Alder. Kong Christiern har forefundet alle disse Forskjelligheder ved sin Tronbestigelse, og først efterhaanden er han kommen til Beslutning om en gjennemgribende Omdannelse af Kjøbstædernes hele Retsstilling. Men fra sine tidligste Aar har han arbeidet paa at hæve dem ved en kraftig Fremadskriden ad den Vei, hans Forgængere paa Tronen i Overensstemmelse med Tidens almindelige Anskuelser havde valgt til samme Maal, men langt fra fulgt eller kunnet følge med tilstrækkelig Udholdenhed og Fasthed, nemlig at lede al Næring af Handel og Haandværk til Kjøbstæderne. De ældre Konger havde ogsaa tilstræbt en

---

1503 Tilladelse til at vælge sin Byfoged og blev 1505 lagt under Kongens Fadebur (Styffe's Fortegn. over Pergamentbreve i Christianstads Raadhusarkiv, S. 9, 10, 18). Aage Brahe forlenes 1513 med Varberg Slot og Len samt Kjøbstæderne Gamle og Ny Varberg, Falkenberg, Kongsbakka og Gaasekil; men 1516 (?) lægges Varberg tilligemed Halmstad under Kongens Fadebur (Suhms nye Samlinger, 2—1-2, S. 125, 159). 1519 gjør Chr. Rantzaus Enke Regnskab for Nykjøbing Slot og Len med de Kjøbstæder, dertil ligge; hvilke disse vare, siges ikke (Suhms Saml. 2—3—167). Stubbekjøbing var allerede 1517 lagt under Kongens Fadebur (Suhms Saml. 2—3—165). 1517 forlenes Oluf Nielsen Rosenkrands med Koldinghus og Kolding Len med Undtagelse af Kolding By, der tidligere maa have hørt til Slotslenet (Suhms nye Saml. 1—1—164). Visby forlenes tilligemed Visborg 1518 til Søren Norby (Suhms nye Saml. 3, 59-60). Nakskov lægges 1519 til Kongens Fadebur (Suhms Saml. 2—3—86). 1519 forlenes Laholms By med Laholms Slot til Holger Gregersen Ulfstand, Sølvitsborg By med Sagefaldet af Ronneby tilligemed Sølvitsborg Slot til Aage Brahe. I Kong Frederik den Førstes Tid laa Fogdiet i Stege til Stegehus (N. D. Mag. 6, 275), i Falsterbo og Skanør til Falsterbohus (ib. 277). Fogdiet i Svendborg havde Otto Krumpen (ib. 280). Mogens Falster havde Kjøbstaden Engelholm, Holger Gregersen Laholm i Forlening; Fogdiet i Trelleborg var forlenet først til Lensmanden paa Falsterbohus, saa til Hartvig Ulfeld. Fru Karen Gyldenstjerne til Bygholm havde Horsens i Pant (ib. 290). At Kjøbstæderne herefter skulle være fri for de „Sporefogeder“ og andre Voldsmænd, som hidtil havde trængt, beskattet og overfaldet dem mod Lov og Ret, at de skulle ligge til Kongens Fadebur og selv vælge Byfoged, lod Jørgen Kok Grev Christoffer af Oldenborg love 1535 i Skytsbrev for Skjelskør, Slagelse og Holbæk (min Grevens Feide, I, 216).

Organisation af det hele Kjøbstædvæsen, idet de opstillede visse Hovedbyer som Mønster for de andre ved leilighedsvis at give disse samme Rettigheder, Forfatning og Begunstigelser, som hine. Saaledes see vi fra Begyndelsen af det femtende Aarhundrede Kjøbstæderne i Sjælland, Lolland, Falster og Møen henviste til Kjøbenhavn, Kjøbstæderne hinsides Øresund til Lund eller Malmø, de fyenske Byer til Odense, de jydske til Viborg. Desuden have jo som bekjendt i det mindste Kong Hans ved en almindelig Stadsret søgt at ordne saavel Handelen som Forfatningen, Politiet og de øvrige indre Forhold i Kjøbstæderne. Men det var umuligt at binde al Kjøbmandshandel til Byerne uden at komme i Strid med Hanseaterne, der havde altfor stor Fordel af den umiddelbare Handel med Landboerne, med Forbigaaelse af Kjøbstædborgerne, til at de ikke ved deres Overlegenhed i Politik og Sømagt, merkantil Udvikling og Kapital skulde gjøre Kongernes Omhu for Byerne frugtesløs. Vi have seet, hvorledes Kong Christiern den Førstes Afhængighed af Lybekerne og de andre vendiske Hanseater umuliggjorde al Fasthed og Sammenhæng i hans Lovgivning om Landets Næringsvirksomhed. Hans Søn Kong Hans indtog vel en fastere Stilling mod Hanseaterne og stræbte især at drage deres Medbeilere Nederlænderne til sine Lande; men den næsten uafbrudte Krig i hans sidste sytten Aar maatte virke forstyrrende paa Handel og Kunstflid. Kong Christiern den Anden derimod gjorde Kjøbstædernes Opkomst til en Hovedopgave for sin Virksomhed, — i sine første Aar ved en Række af Forordninger for enkelte Kjøbstæder i Retning af ældre Privilegiers Hævdelse og Udvidelse; og efter sin Tilbagekomst fra det svenske Seirstog ved mere gjennemgribende almindelige Foranstaltninger.

Den 10de Februar 1521 udgik til Byraadet i Kjøbenhavn en Forordning*), som af dette meddeltes de andre Kjøbstæder i Sjælland og Smaalandene, og som upaatvivlelig tillige er udgaaet til de andre Landskaber, om og maaske med Ændringer efter de stedlige Forhold**). Denne Lov forbød alle Landboer uden Undta-

*) Danske Mag. 3, 295.

**) Den Forordning, Hvitfeld meddeler S. 180, synes bestemt for Skaane. Den forbigaaer mange af Bestemmelserne i den kjøbenhavnske Forordning; men maaske har Hvitfeld kun villet give Hovedpunkterne, ikke den hele For-

gelse Opkjøb af Landprodukter til Forprang, det er: den forbød al egenlig Kjøbmandshandel paa Landet, og satte, i Overtrædelsestilfælde, for Biskopper og andre Kirkemænd samt for Adelsmænd Tab af Len, Friheder og Privilegier som Straf, medens andre Landboer forbrøde Liv og Gods til Kongen; ligeledes forbødes dem al Udskibning af Korn og andre Varer, idet alle Landprodukter under samme Straf skulde føres til Kjøbstæderne i Riget selv. Al Haandværksdrift bandtes udelukkende til Kjøbstæderne; Haandværkerne i disse maatte ikke drive Kjøbmandshandel. Markeder paa Landet, ved Herregaarde, Klostere, Kirkegaarde, afskaffes. Ulovlige Havne aflægges; alle fremmede Kjøbmandsskibe skulle gaa til Kjøbstæderne, hvor de skulle falholde deres Varer i tre Dage for alle Borgere, og Borgerne overhovedet være næst for lige Kjøb. I samme Retning gaa flere Bestemmelser.

Hvitfeld udtaler en meget haard Dom over Kong Christiern i Anledning af denne Forordning, som han paastaaer i mange Maader stred imod „Adelens Privilegier, Friheder, gammel Brug og Sædvane", ligesom han ogsaa mener, at Kjøbstædborgerne ikke havde Formue nok til at kjøbe Prælaters og Adels Landprodukter. „Men det skete mest", siger han, „at han kunde dermed plage de Lybske og de vendiske Stæder, og at han kunde gjøre sig Almuen og Borgerskabet anhængig imod Adelen". Forordningen udgik „ikke af noget Velmenende imod Kjøbstæderne, som det saa ud til, men for de Lybskes Skyld, og Adelen at undertvinge. Han var af Naturen ond og hadsk; og naar han end gjorde en god Gjerning, som var, at han forsvarede den Mindre mod den Høiere, da gjorde han det ikke af Retfærdigheds Elskov, men for at have Fordel deraf. Derover misbrugte (misledede?) han Mange, fik Gunst og Yndest af den menige Mand, der ikke ret kjendte ham"! Denne Dom over Kong Christierns Sind imod den menige Mand, navnlig mod Kjøbstædborgerne, er ligesaa ubillig som haard; er der

ordning. Hans sædvanlige Mangel paa Adskillelse af Meddelt og Eget, saa at man hvert Øieblik staaer uvis om, hvorvidt man har med hans Kilders eller Aktstykkers Indhold at gjøre, eller med hans egne Ord og Tanker, gjør det i nærværende Tilfælde umuligt at dømme om Fuldstændigheden af hans Aftryk af Forordningen af 10de Februar 1521.

Noget, der fremlyser af hans hele Historie, da er det Oprigtigheden af hans Sindelag mod de lavere Stænder, der ikke taber sin Betydning, fordi mange af hans Gjerninger røbe en ligesaa stærk Uvillie imod de høiere Stænder, — da især mod den høiere Geistlighed, og overhovedet en Stræben efter at være en Selvhersker over Alle, Store og Smaa. Men hvad denne Forordning angaaer, da byder den i alt Væsenligt kun hvad der mindst i et Aarhundrede havde været om ikke gammel Brug og Sædvane, saa dog Kongernes Bud og Villie, og hvad Kong Christiern selv havde med Kraft gjort gjældende allerede inden sin Tronbestigelse som sin Faders Statholder i Norge, saasom ved Osloborgernes Forsvar mod Rostokernes Overgreb. Det indsees heller ikke, at Forordningen stred imod Adelens Privilegier, hvad endog Christierns Forsvarere synes tilbøielige til at indrømme. I Kongens Haandfæstning hedder den 40de Artikel: „Item skulle Vi og Vore Fogeder eller nogen Anden paa Vore Vegne ikke gjøre Prælater eller Kirkens Mænd eller Ridderskabet Hinder, at de maa ei handle frit med udenlandske Kjøbmænd; og skulle Vi ikke give nogen udenlandsk Kjøbmand Vore Breve at gjøre Landkjøb med". Men ret forstaaet modsiger denne Artikel ikke Forordningen af 10de Februar 1521. Det kommer an paa Fortolkningen af dette „handle frit". Skulde det betyde en ubetinget Handelsfrihed mellem de store Godseiere og fremmede Kjøbmænd, saa ophævedes det strax af Sætningens andet Led; thi naar den Fremmede ikke maa gjøre Landkjøb, altsaa ikke handle udenfor Kjøbstæderne, henvises jo ogsaa geistlige og adelige Godseieres Handel til disse. Artiklen kan alene forstaaes under Forudsætning af den Hovedregel, der var langt ældre end Kong Christiern og i Theorien anerkjendt af Alle, om og i Praxis idelig overtraadt til Kjøbstædborgernes Skade, at Gjæst ikke maa kjøbe med Gjæst, men Gjæst med Borger, Borger med Gjæst. Fra denne Regel, der gjaldt ikke alene i de nordiske Riger, men i Lybek selv, er det at Haandfæstningen undtager Prælater og Adel, saaledes som Kong Christiern allerede havde gjort det i den Oslo-Rostokske Strid af 1508. Denne Fortolkning af Haandfæstningens § 40 bekræftes ved Overenskomsten med Hanseaterne paa Valgherredagen 1513, hvorved Lybek, Rostok og Stralsund fik Bekræftelse paa deres ældre Ret til i hele Aaret, de Andre indtil Mor-

tensdag paa Fidderne, indtil Dionysii Dag (9de Oktober) i Byerne, at handle med Geistlige, Adelige og Kjøbstædborgere, men med Bønderne kun paa Torvet*). De geistlige og verdslige Godseieres frie Handel i Kjøbstæderne med fremmede Kjøbmænd uden Kjøbstædborgernes Mellemkomst, altsaa Handel af Gjæst med Gjæst, lægger Forordningen af 10de Februar ingen Hindringer i Veien; den byder ikke disse Landboer at handle udelukkende med Borgerne, men kun at føre deres Landbrugsprodukter til Kjøbstæderne, falbyde dem i disse og der kjøbe hvad de behøve. Med hvem de skulle handle i Kjøbstæderne omtaler den ikke.

Men Kong Christiern havde da et endnu langt mere omfattende Lovværk under Udarbeidelse, der vel ikke som Christian den Femtes Lov lægger an paa at ordne alle de indre Retsforhold, og navnlig paafaldende lader Adelens Rettigheder og Pligter uberørte, men som dog dels indskærper ældre, dels giver nye Bestemmelser for saa mange og vigtige Forhold. at det alene kan betegnes som en almindelig Landslov. Denne Lovbog maa have været under Arbeide i længere Tid. I den Skikkelse, hvori vi nu have den, er den dateret den 26de Mai 1521, men kan kun være et Udkast, som Kongen ved sin Afreise til Nederlandene i Juni samme Aar har ladet ligge til et sidste Gjennemsyn, saa at den først er udgaaet som Lov henimod Aarets Slutning**). Om denne Lovs ydre Form og enkelte paafaldende Udtryk tør man ikke dømme, da vi kun kjende dens foreløbige, ikke dens endelige Skikkelse; men dens Indhold vil altid gjøre den til en høist mærkelig Fortidslevning og et meget hæderligt Minde om Kong Christierns lyse Tanker over sin Tids og sit Folks Tarv og Trang. Selv Hvitfeld kan ikke nægte, at der i Kongens nye Love findes mange gode og nyttige Artikler; men han lægger strax en Dæmper paa sin Roes ved at tilføie, at der ogsaa er en hel Hob skadelige. Hvilke Punkter han anseer for skadelige, har han ikke sagt, saa hans Dom lader sig ikke ligefrem modbevise; men heller ikke kan dens Rigtighed indrømmes. Det maa tvertimod siges, at havde denne Lov ladet sig sætte i Kraft og opretholde som Grundlag for de indre

*) Handelmann, Letzten Zeiten Hansischer Uebermacht, p. 31 og 261, Anm 3 efter lybekske Arkivalier.

**) Jfr. Allen i Vidensk. Selsk. Skrifter, 5te Række, Phl. og Hist. 3, p. 215 ff.

Forholds videre Udvikling, vilde den betegne et mægtigt Fremskridt ud over lavere og raaere Tilstande. Seer man hen til hvad Christiern forefandt, maa man billige Indholdet af saa godt som alle Landslovens Bud, om man end tvivler om Kongedømmets Ret til at gjennembryde hensynsløst de historisk udviklede Former af Folkets Liv. Det vilde føre for vidt, om jeg her vilde gjennemgaa denne Lovs vigtigste Bestemmelser; men et Par af de mest betegnende Hovedpunkter vil jeg fremhæve efter min Opfattelse. Lovgiveren gjorde her et Skridt fremad i Retning af de mindre Kjøbstæders Sikring imod Lensmændenes og deres Sporefogeders Vilkaarlighed. I det 35te Kapitel hedder det: „Den som haver Befalingen af Kongen i saa mange Len, som behov gjøres, skal tilsætte en Herredsdommer med to andre Dannemænd, de bedste som i Herredet findes kan, og som uberygtede ere; og dersom Kjøbstæder ere i Herredet eller Lenet, skal Kongens Embedsmand befale samme Herredsdommer i Kongens Navn der at hjælpe Hvermand, Fattig og Rig, til Lov og Ret; og skal Kongens Embedsmand lade hver af dem (Dommeren og Dannemændene) lægge sin Haand paa Evangelium og sværge slig en Ed, som herefter følger. Og naar Kongelig Majestæt kommer selv ind i Landet (d. e. Provindsen), da skulle Herredsdommeren og Herredsskriveren komme med dem for ham selv og gjøre denne efterskrevne Ed", hvorpaa Edsformularen er indført. Dette viser, at om Kong Christiern i Foraaret 1521 endnu ikke har tænkt paa, eller ikke har fundet det raadeligt, at frigjøre alle Kjøbstæder fra Lensmændene eller at stille dem alle, smaa og store, paa lige Ret umiddelbart under Kongen alene, saa har han dog taget Haandhævelsen af Lov og Ret over Smaaborgerne ud af Sporefogedernes Hænder og forpligtet Dommeren ikke længer mod Lensmanden alene, der valgte og beskikkede Herredsfogderne, men mod Kongen som Skærmeren af Alles Ret. Dette maatte under en kraftig og aarvaagen Regering blive af saa meget større Betydning, som Landsloven overhovedet indfører en ny Retsforfatning i Landet, idet Dommermagten tages ud af Nævningers, Sandemænds, Thingmænds Hænder og overdrages til faste, beskikkede Dommere saaledes, at Retten i sidste Instants skulde findes af en kongelig Kammerret. Dennes Magtomraade og Indretning er vel kun antydet i enkelte Træk; men man seer dog af Landsloven og af Kjøbstædloven, der nedenfor skal omtales nær-

mere, at den skulde dannes af faste, studerede Lovlærde, beskikkede af Kongen og dømmende i hans Navn.

Angaaende Bondestandens Retsstilling er især Kapitel 111 mærkeligt: „Slig ond, uchristelig Sædvane", siger Lovgiveren, „som hidtil i Sjælland, Falster, Lolland og Møen været haver, med fattige Bønder og christne Mennesker at sælge og bortgive som ufornuftige Kreaturer, skal ei efter denne Dag yderligere skee; men naar deres Husbonde og Herskab farer uredelig med dem og gjør dem Ulov og Uret, da maa de flytte af det Gods, de paasidde, og ind paa en Andens Gods, som Bønder gjøre i Skaane, Fyen og Jylland, og give deres rette Førlov (Flytteafgift til Jorddrotten). Hvad Gaarden er forarget eller forfalden i hans Tid, skal Bonden oprette igjen, inden han affarer". — Denne onde, uchristelige Sædvane, Kongen her forkaster, har han modsat sig lige fra sin Regeringstiltrædelse for Krongodsets Vedkommende; man seer det af Lensbreve, der paalægge den nye Lensmand ikke at forurette nogen af Lenets Bønder og Vordnede, og forbyde ham at sælge eller give dem eller deres Sønner fra Godset uden med Kongens Villie og Samtykke. Men i Loven udvider Kongen nu dette til et almindeligt Bud ogsaa for de private Godseiere. Han betegner denne Misbrug rigtig som en Sædvane, da den sjællandske Vordnedes Stavnsbaand grundede sig ikke paa nogen Lov, men alene paa Sædvaneretten. At Kongen kun forbød Vornedskabets Misbrug, at han betingede Baandets Løsning af Jorddrottens Uretfærdighed mod Bonden, kan ikke undre os, der have seet, at det varede over 260 Aar efter Kong Christierns Tid, inden det anerkjendte og sikkertstaaende kongelige Enevælde formaaede at løse Stavnsbaandet. Landslovens Bud, om det i sin endelige Skikkelse har lydt ganske som i Udkastet, har iøvrigt en beklagelig og farlig Mangel, idet der ikke siges, af hvem eller hvorledes det skal afgjøres, om Jorddrotten har forurettet Bonden. Bønderne have sagtens forstaaet det saaledes, at det var dem, det tilkom at bedømme dette; og naar dertil kom æggende og uklare Forestillinger om, at de havde Kongen paa deres Side, var det ganske naturligt, at den sjællandske Bondestand snart kom i en gjærende Bevægelse og overhovedet viste sig vrangvillig og opsætsig mod Godseierne.

Et stort og priseligt Fremskridt er gjort ved Landslovens Be-

stemmelser om Skibbrudnes Ret og Behandling. Sammenholder man dem med ældre Forskrifter herom, har Christiern den Andens Lov allerede deri et Fortrin, at den stiller Skibbrudne paa lige Ret uden at spørge om Nationalitet, Indfødsret eller særlige Overenskomster, medens i ældre Tid alt fremmed Vrag var Prisgods, dersom ikke Traktater gjorde Undtagelse. Og ligeoverfor en uretfærdig, ja grusom Praxis kan man kun glæde sig over, at Kongen med Kraft greb igjennem al Uretten og henstillede det Rette som sin Villie. Hovedsagen i disse Bestemmelser er, at Kongen under Livsstraf befaler sine Embedsmænd, Fogeder og Strandfogeder, at forskaffe den Skibbrudne, der ikke kan bjerge sit Gods med sine egne Folk, al fornøden Hjælp mod en bestemt, moderat Bjergeløn, der rettede sig efter Arbeidets Beskaffenhed, at sørge for det Bjergedes sikre Opbevaring og frit at udlevere det, eller dets Værdi, til den, der beviser at være rette Eiermand. Den, som ulovlig søger efter Vrag, skal Kongens Embedsmand, hvem det gjøres til Pligt at være tilstede og have et skarpt Tilsyn med Alt, straffe som Tyv i Galgen. Kommer Vrag til Land uden levende Menneskers Medfølge, paaligger det Kongens Embedsmand selv at bjerge det og at opbevare det i nærmeste Kirke Aar og Dag; melder da Ingen sig med Bevis for sin Eiendomsret, skal Embedsmanden gjøre Kongen Regnskab for det Bjergede, hvoraf de to Parter saa tilfalde Kongen, den tredie anvendes til Messer for de Omkomne og i velgjørende Øiemed. For at sikre Udførelsen af disse Bestemmelser paalagde Kongen sin danske Sekretær Jesper Brokmand at lade dem særskilt trykke i Kjøbenhavn, for at de kunde meddeles ikke alene Skippere og Kjøbmænd, der fore og handlede paa Kongens Strømme og Lande, men ogsaa de Skibbrudne, at disse kunde kjende deres Ret og Pligt. Dette er ogsaa skeet; Kongens Bud om Vrag er ikke alene optaget i Landsloven, men udgaaet strax under den 26de Mai 1521 som en særskilt Forordning, medens Landsloven selv først kan være offenliggjort længere hen paa Aaret.

Cornelius Scepper fortæller, at efter Kong Christierns egne Ord og Beregninger har denne Vragforordning formindsket Kronens aarlige Indtægter med 70—100,000 Gylden, som hans Formand paa Tronen havde af Vrag. Han paastaaer tillige, at før den Tid pleiede i Stormveir Tusinder af Bønder at samle sig ved

Kysten for at ihjelslaa de Skibbrudne og røve deres Gods, og at dette ofte skete efter Tilskyndelse af Biskopper, der fik en Del af Byttet. Han fortæller, at efter Forordningens Bekjendtgjørelse kom en af Biskopperne til Kongen og forlangte Ret til at følge Landets gamle Skik og Brug med Hensyn til Vrag og Skibbrud, hvortil Kongen svarede, at han i ingen Maade vilde indskrænke danske Sædvaner, undtagen hvor de strede mod Guds Lov. Biskoppen spurgte da Kongen, i hvilken Henseende han mente, at den gamle Skik og Brug om Skibbrud stred imod Guds Lov. Svaret lød: Der staaer skrevet: Du skal ikke ihjelslaa, Du skal ikke stjæle, begge Dele gjør de, der følge den gamle Skik og Brug om Skibbrud. Saa drev Biskoppen af, men tænkte fra den Tid paa det forræderske Oprør mod Kongen. Ved denne Anekdote er dog at mærke, at Kongens Svar kun rammer Misbrug af Vragsretten, som Biskoppen vel ikke har været fræk nok til at forsvare. Hans Spørgsmaal kan godt forstaaes som en Indsigelse imod, at Kongen beraabte sig paa Guds Bud som Hjemmel for at fratage ham og hans Medbrødre de lovlige Indtægter af Vrag og inddrage dem i Kongens Kasse; thi Forordningen vil jo, at alt herreløst Vrag efter Aar og Dag tilfalder Kongen og det Offenlige, medens det tidligere tilhørte den, der eiede Forstranden. Kongen opgav vel betydelige Indtægter af Vrag paa Kronens Forstrande, men han fik vist ikke ringe Erstatning ved at tage herreløst Vrag paa alle Andres Forstrande; og Tabet maatte især ramme Ærkebiskoppen af Lund, Biskopperne af Ribe, Vendsyssel og Viborg, der meget vel kunne tænkes at billige Kongens Vragslovgivning og dog finde det haardt, ja uretfærdigt, at de skulde miste hvad der ogsaa efter Forordningen var lovligt Vrag, — et Tab, der sikkert ikke har været ringe i en Tid, da Manglen af Fyr, Somærker, Redningsvæsen, Konsulat- og Postvæsen m. m. maatte gjøre det forholdsvis langt hyppigere end i vore Dage, at hele Skibsmandskaber omkom ved Stranding og at herreløst Oplagsgods ikke blev krævet, eller Eiendomsretten ikke bevist, i Løbet af et Aar. Hertil kommer, at netop en Biskop havde særlig Ret til at beklage sig over Kongens Egenmægtighed; thi det kan ikke nægtes, at Kongen her virkelig tillod sig et Brud paa sin Haandfæstning. Dennes 24de Artikel lyder saaledes: „Item skulle Vi og Vore Embedsmænd aldrig befatte Os med noget Strandvrag ydermere end som

„Vor skrevne Lov*) indeholder; og om Vi noget herimod gjøre, da er det imod Vor kongelige Ed. Fanger nogen Indbygger der Skade for, da skal den Vor Foged, som befatter sig med det Vrag imod Loven, rette Indbyggeren den Skade op igjen, eller den, som Skaden fanger og Strandvraget tilhører. Og er Vor Foged ikke vederhæftig, da skulle Vi selv rette Skaden op igjen, om Vi tage Vraget til Os. Og skal Lensmanden, hvor Vraget kommer til Land, saa vidt som Lenet er, annamme Vraget og gjøre der Skikkelse paa efter Loven, og gjøre der og Regnskab paa, saa meget som under hans Skikkelse er kommet. Og skulle og Kirkens Prælater skikke om Strandvrag, hvor de have Forstrand, som forskrevet staaer". — Det maa indrømmes, at Kongen ved Forordningen gik vidt udover de skrevne Lovbestemmelser, Haandfæstningen her satte som Grændser for hans Magt over Vrag, at han udvidede Begunstigelsen for Landets Indbyggere til alle Skibbrudne, at han under Livsstraf gjorde sine Lensmænd ansvarlige for et Tilsyn, der imod Haandfæstningens klare Ord gav dem Myndighed over alle Andres Forstrande, og at han navnlig kastede Kirkens Prælater ud af deres i Haandfæstningen hjemlede Rettigheder. Vi billige nu disse Kong Christierns Overgreb i Menneskelighedens og Retfærdighedens Interesse; men at navnlig de jydske Biskopper vare misfornøiede over at miste ogsaa hvad der var deres efter Landets Love og Kongens Haandfæstning, tør vi ikke dømme saa strengt, som det i Almindelighed skeer i vore Historiebøger.

Dog, Kong Christiern tillader sig i denne Landslov langt større Indgreb i Biskoppers og Prælaters Ret, saaledes som denne havde udviklet sig i Middelalderen, og som han i sin Haandfæstning havde forpligtet sig til at opretholde den; thi han optræder her i en Række af Lovbud som deres Herre og Dommer, der

*) Skaanske Lov, Anders Sunesøns Overs. VIII—2, Rosenvinges Udg. p. 101. Jydske Lov, III, §§ 61, 62, 63, samme Udg. p. 408. Eriks Sjæll. Lov III, Art. 58, s. Udg. p. 308. Det maa vel bemærkes, at Kongen i det sextende Aarhundrede ikke længer havde alle Forstrande, som J. L. § 61 siger og de andre anførte Lovsteder forudsætte; og at Lovens Beskjærmelse af de Skibbrudne uden Tvivl kun gjaldt Landets egne Indbyggere, som Haandfæstningens i Texten anførte Ord ogsaa lyde paa. Jfr. Kofod Anchers samlede juridiske Skrifter, II, p. 286 ff., navnlig Anm. S. 287. Rosenvinges Retshist. 2den Udg. I, p. 217. Stemann, D. Retshistorie, p. 456 ff.

uden at bekymre sig om Pave eller Kirkelov henstiller sin Villie som Rettesnor ikke alene for Prælaternes Færd og Væsen, men for Orden og Skik i Skole eller Kirke. Aldrig havde nogen dansk Konge siden Christendommens Indførelse talt et saadant Sprog til Bisskopper og Prælater. Hver Bisskop, siger Kongen strax i Lovens første Stykke, skal i sit Stift paa alle store Festdage i sin Domkirke begynde Aftensang og Ottesang, selv holde Høimessen, selv gaa paa Prædikestolen og prædike Evangelium for at lære Almuen deres Sjæls Salighed. Kommer en Bisskop til Kongen eller til almindelig Herredag, skal han være iført sin geistlige Dragt og maa ikke have Pibe og Tromme for sig, til Spot for den hellige Kirke, eller en Kjortel, der rører ved Jorden, med vide Ærmer. Naar Bisskopperne komme til almindelig Herredag, skal den, Kongen tilsiger, læse Messe for ham om Morgenen med den Reverents, her foreskrives. Ingen Bisskop maa reise med flere end tolv eller fjorten fuldtrustede Karle, dog Ærkebisskoppen med tyve*), og med saamange Klærke, han bruger; ingen Abbed, Prior eller anden Klostermand med flere end tre Ordensbrødre, en Dreng (Tjener), og en Kjøresvend. De store Herreklostre som Antvorskov og Sorø maa ikke holde flere Jagthunde end to Par Mynder og to Kobbel Støvere, de mindre kun eet Par af hvert Slags. Ingen maa ordineres til Subdiakon eller Diakon, før han er 25—26 Aar, Ingen til Præst før sit 30te, ingen Klosterjomfru indvies før sit 35te Aar. Den, der ordineres til Subdiakon eller Diakon, skal bevislig have en Indtægt af mindst 20 Gylden om Aaret, han skal have studeret, være Magister eller Baccalaureus i den hellige Skrift, saa han kan sige Evangelium og Epistel rettelig for Sognemændene; ellers skal Bisskoppen afvise ham. Sognepræsterne skulle residere ved deres Kirker, de maa ikke bo i Kjøbstæderne, hvorved Menigheden forsømmes med Sakramente. De som ikke strax efter næstkommende Paaske flytte ud af Kjøbstæderne til deres Kirker, have forbrudt deres Kald. Ingen Prælat, Præst eller Klærk maa kjøbe Jordgods i Kjøbstæderne eller paa Landet efter denne Dag; førend noget Testamente maa fuldgjøres, skal den Afdødes bevislige Gjæld være betalt, og til Kloster og Kirke maa kun testamenteres Guld, Sølv og Penge, ikke andet Gods. Bisskopperne skulle miste den

---

*) Ærkebisskop Birger pleiede at ride med 130 Mand (Hvitfeld, VII, p. 112).

Overdom i alle Edssager over Sandemænd og Nævninger, de hidtil have udøvet i Forbindelse med „bedste Bygdemænd“; deres Provster og andre Klærke maa ikke paa nogen Maade befatte sig med Sager, som høre under verdslig Dom. Stridigheder mellem geistlige Personer maa ikke stævnes til Rom eller udenfor Riget; alle Sager skulle endes i Riget for den Kammerret, Kongen agter at lade tilskikke, fra hvilken der kun tør appelleres til Kongen og Rigets Raad.

Disse og lignende Bestemmelser maa i sig selv findes vel skikkede til at afskaffe aabenbare Misbrug i den katholske Kirke og modarbeide Biskoppers og Prælaters aldeles verdslige Herrevæsen. Saavidt jeg seer, ere ogsaa kun to af dem i bestemt Strid med Kirkens rette Lov og Forfatning: Aldersbestemmelserne for Ordinationen, der er rykket flere Aar længere ud end i Kirkeloven, og Forbudet mod Appellation til Rom. Men desto mere ere Landslovens Bud i Strid med den Tilstand i den katholske Kirke, der i tre Aarhundreder efter den kanoniske Ret havde faktisk udviklet sig ved Dispensationer og Sædvaner — kort, ved Alt, hvorved Livet efterhaanden arbeider sig ud over Lovene. Men Hovedsagen er dog, at Kong Christiern her tiltager sig Herredømmet i den Kirke, hvis Biskopper hidtil kunde sige, at deres Dommer ikke fandtes i Riget. Det er Resultatet af den Bevægelse, der forberedtes ved Kong Christiern den Førstes Romerreise, og som siden i stadig Fremgang har peget mod det Maal, denne Landslov nu fremstillede som naaet: Suprematet i den danske Nationalkirke skulde herefter tages fra Paven, der egenmægtigen havde taget det fra Landets egen Erkebiskop, og lægges i Kongens Haand! Det er en Tingenes Orden nær beslægtet med den, Kong Henrik den Ottende heldigen gjennemførte, da han lagde Grunden til den anglikanske Kirke; og ligesaa lidt som Englands Despot gjorde dette i Kraft af en ny og sandere Opfattelse af Christendommen, ligesaa lidt var Christiern den Andens Landslov Virkning af et Brud med den katholske Kirkes Lære. Der er vel i Udkastet enkelte Ytringer, som tyde paa Slægtskab med evangelisk-lutherske Ideer, saavidt disse da i 1521 allerede vare udviklede ved den reformatoriske Bevægelse, der var begyndt i Wittenberg, saasom Indskærpelsen af Biskoppers og Præsters Pligt at prædike Evangelium; eller den Ytring, at der i Evangeliet Intet staaer om de mange Slags Klosterregler,

som forbydes af Peder, der siges at være den første Biskop; eller den Tilføielse til Forbudet imod at kjøbe Jordgods, at dette kun da maa tillades Geistlige, naar de ville efterfølge St. Pauli Lærdom i hans første Brev til Timotheum, at tage Hustruer og leve i det hellige Ægteskab. Men dette viser kun, at den danske Lovgiver ligesom mange andre af Datidens oplyste Mænd, der dog ikke sluttede sig til Reformationen, var berørt af de Tanker, hvormed Samtidens aandelige Atmosfære var svanger. Det viser ingenlunde, at Kong Christiern paa Danmarks Trone, saa tidligt som i Aaret 1521, var kommen til Erkjendelse af den evangelisk-lutherske Sandhed, den romersk-katholske Læres Vildfarelser. Det Samme lærer man af det reformatoriske Lune, der lod Kong Christiern kalde Martin Reinhard og Andr. Karlstad til sig fra Wittenberg, men unødt og hurtigt sende dem tilbage igjen. At Christiern paa et senere Stadium, da Reformationen havde taget en bestemtere og fyldigere Skikkelse, traadte over til den, tør ikke anvendes som Forklaring af hans kirkelige Overgreb i Landsloven. Hvad han gjorde 1521 skete til det kongelige Enevældes Fordel, — jeg tilføier villig: og til Folkets; thi Kirkens Udartelse var saa stor og trykkende, at om end Kongen egenmægtig tilrev sig Suprematet, maatte Folket i Almindelighed samtykke og billige det som en Velgjerning.

At Kong Christiern for fuldt Alvor vilde være Herre over Kirken i sine Riger, fik Biskopperne ogsaa i Gjerningen at fornemme; thi hans Vilkaarlighed gik langt mere ud over dem end over Adelen. Først maatte Biskop Jens Andersen af Fyen føle den haarde Kongehaand. Denne Fattigmandssøn havde ved Forstand, Flid og Studering, gjennem Arbeide i fremmede Kancellier, navnlig i Rom, skaffet sig stor Indflydelse som Sekretær eller Kantsler hos Kong Hans, for hvem han heldigen udførte flere vanskelige Ærinder, og som lønnede ham med Fyens Bispestol i Aaret 1502, der tillige gav ham en Plads i Rigsraadet. Men efterhaanden svækkedes Kongens Gunst. Den mægtige Stormand, der følte sig som en uafhængig Herre i sin Kreds og ikke havde noget høiere Maal at eftertragte, kunde ikke saaledes være Kongen tilpas i Alt som den opadstræbende Tjener, især da Jens Andersen, af Naturen stiv og stridbar, ved Studium og Øvelse Landets første Jurist, i sit Embede ikke vogtede sig for hvad Kongen kaldte

Overgreb, skjøndt Biskoppen sørgede for at kunne forsvare sine Handlinger med Kirkelovens Ord. Navnlig fra den Tid, da den unge Christiern fik Indflydelse hos sin Fader, kom der af og til en Kurre paa Traaden imellem denne og Biskoppen. Jens Andersen og Christiern den Anden vare overhovedet antipathiske Naturer. Den Første, fuld af den dygtige Almuesmands Selvfølelse, hans Ringeagt for Fødselsfortrin, og af den drevne Jurists Rethaveri, altid med Lovbogen i Haanden, aldrig manglende lovlige Grunde og skarpe Ord til sine Modsigelser, tørnede som en af Rigets første Mænd og Medlem af Rigsraadet let sammen med den revolutionære Kongesøn, der vilde have Plads for sin Villie. Modstand oprørte Christierns lidenskabelige Sind, Juristeriet var ham i inderste Sjæl forhadt, vel at mærke: naar han ikke selv brugte det, Juristen selvfølgelig endnu mere, især naar han overbeviste Faderen om Sønnens Uret, ja vel endog paadrog denne Irettesættelse. Men i Christiern den Andens første Regeringsaar stod Fyens Biskop dog for høit og fast til at Kongen, uagtet det Medhold, han fandt i Adelens Uvillie mod, og idelige Stridigheder med, Skomagersønnen, kunde give sine Følelser mod ham Luft. Først paa Herredagen i November 1517 brød Uveiret løs over Prælatens Hoved. Man fristes til at gjætte, at det var Jens Andersen, der fik Rigsraadet til at afvise Kongens Klage over Torbern Oxe, og at dette bragte det bredfulde Bæger til at løbe over. Et Par Dage efter at Torberns Hoved dog var faldet, lod Kongen sin danske Sekretær Jørgen Skodborg tiltale Jens Andersen paa Raadhuset i Overværelse af, blandt Andre, den pavelige Legat Arcemboldus. Kongens Klage gik ud paa, at Biskoppen havde i Lybek 1503 tvertimod Kong Hanses Befaling forpligtet denne til at betale en betydelig Pengesum, hvorfor Kong Christiern nu forlangte 80,000 Gylden af ham; at han havde fornærmet Kongens Moder, der i sin Enkestand opholdt sig i Odense, og ladet hendes Foged paa Næsbyhoved Slot Otto Porsfeld ihjelslaa; at han flere Gange havde gjort Kong Christiern sort for hans Fader Kong Hans; at det var ham, der havde raadet Kong Hans at sætte Biskop Karl af Hammer til Christierns Raadgiver i Norge, ja, at Jens Andersen selv skulde have staaet i Forbindelse med Hemming Gad. Biskoppen gjendrev vel eller afviste disse Klager med Mod og Dygtighed; men Kongen lod ham desuagtet anholde

og formaaede Ærkebiskop Birger til at tage ham i Forvaring, medens han selv fremstillede Sagen i Rom. Paven gav dog ikke uden videre Kongen Ret, men overdrog Ærkebiskoppen og Biskop Lage Urne af Roskilde at dømme i Striden som pavelige Kommissærer. Til en Retssag enten for disse Kommissærer eller for et Nationalkoncilium, som han selv havde tilbudt Paven, lod Kongen det imidlertid aldrig komme; han førte i et Par Aar den fangne Biskop fra det ene Fængsel til det andet, tilrev sig hans Gods og Penge, hvor han fandt dem, og lod Stiftets geistlige Sager styre af en Viebiskop, indtil han i Foraaret 1520 havde gjort Biskoppen træt og selv faaet Grund til at ønske en Forsoning. Kongens Hær havde seiret i Sverrig, han selv stod i Begreb med at føre Flaaden til Stokholm, Alt, som det hed, for at udføre Pavens Band over dem, der havde forgrebet sig paa Ærkebiskoppen af Upsala. Da var det dog altfor aabenbar en Selvmodsigelse, at behandle en Biskop netop paa selvsamme Maade, som Sten Sture havde behandlet Gustav Trolle, og det af langt svagere Grunde. Desuden traadte Kongen nu ind i en Stilling, hvor han vilde faa Brug for en dygtig Jurist. Kong Christiern og hans Fange enedes da om, at underkaste deres Strid en Voldgiftskjendelse af Biskop Lage Urne og de udvalgte Biskopper Jørgen Skodborg til Lund og Styge Krumpen til Vendsyssel; men den Kjendelse, disse afsagde den 23de April 1520, blev ikke Andet end Gjentagelse af de Betingelser, Kongen lod diktere og Jens Andersen maatte underkaste sig. Biskoppen gjorde Kongen en ydmyg Afbigt, fordi han, som han maatte udsige, flere Gange havde grovelig fornærmet Kongen og hans Moder. Da han ikke havde Midler til at betale 80,000 Gylden, skulde Kongen have Ret til at lade Regnskab for Bispestolens Indtægter aflægge til sig og oppebære de to Trediedele af dem, indtil Jens Andersen enten lovlig beviste, at han ikke var forpligtet til at betale den nævnte Sum, eller tog sig til Koadjutor en Kongen behagelig Mand, eller afgik ved Døden. Ved dette Forlig vandt Jens Andersen saaledes sin Frihed og en Trediedel af Fyens Bispestols Indtægter tilbage, samt beholdt Mulighed til at optage Retssagen paany. Og nu, da han havde sat den stivnakkede Prælat i Knæ, tog Kongen ham med sig til Stokholm, hvor Jens Andersen maatte tjene ham for og efter Kroningen i de afgjørende Novemberdage, saaledes som ovenfor er viist.

Efter Blodbadet gav Kongen ham den henrettede Biskop Matthias's Stift, saa at vi nu see Fyens Biskop som Administrator af Strængnæs og Medlem af det svenske Rest-Rigsraad, medens Didrik Slaghæk fik Befalingen paa Stokholms Slot og blev Kongens Statholder, da denne i December drog tilbage til Danmark. Desuden gjorde Kongen Mester Didrik til Biskop i Skara efter Vincentius, hvis Hoved faldt i Blodbadet. Kongen søgte i Rom Stadfæstelse for de to Biskopper; men saa føielig Kurien end ellers var, stødte Kong Christiern dog her paa uventede Vanskeligheder fra Pavens Side. Paven maatte have Rede paa, hvorledes de to Bispestole vare blevne ledige. De Svenskes Klager over Biskopsmordet i Stokholm løde altfor høit til, at Paven helt kunde lukke sine Øren for dem, hvor gjerne han end havde villet.

Jens Andersen og Didrik Slaghæk kunde ikke forliges. Mester Didriks Færd var saadan, at den ikke alene maatte oprøre enhver menneskelig Følelse, men af en Mand som Administratoren af Strængnæs snart maatte erkjendes for uklog i høieste Grad. Den verdenskloge og erfarne Jurist og Politiker maatte modsætte sig den samvittighedsløse Niding, der ved at fortsætte hvad han havde begyndt i Blodbadet vilde bane sig selv Veien til Høihed og Lykke, men kun opnaaede at fordærve sin Herres Sag fuldstændig og gjøre hans Herredømme i Sverrig umuligt. Det viste sig snart, at det svenske Folk ingenlunde var underkuet ved Blodsudgydelsen. Endnu inden Kong Christiern havde forladt Sverrig var Gustav Vasa lykkelig undsluppen fra Danmark og fra Lybek kommen til Sverrig, hvor han havde begyndt den Opstand, der for sidste Gang skulde sprænge „den kjærlige Bebindelses" skjøre Baand. Det blev altsaa strax den stokholmske Regerings Opgave, at dæmpe denne Brand, eller i det mindste at hindre dens videre Udbredelse; men Didrik Slaghæk, langt fra at dæmpe og mildne, bragte Alt i Oprør ved sine Uretfærdigheder, sine grusomme Ugjerninger og sine blodige Trusler, medens Kongens Folk lede det ene Tab efter det andet. Dalekarlene mødte de Kongelige ved Indgangen til deres Land og dreve dem tilbage til Vesteraas. Her lod Slaghæk den fraværende Slotsherres Foged med sex Andre halshugge, fordi de efter deres Herres strenge Ordre ikke vilde indlade ham paa Slottet; og han nødte Anførerne for Kongens Tropper til at opgive deres fordelagtige Stilling, hvilket paadrog dem

et Nederlag, da Dalekarlene angrebe dem i overlegent Antal ved og i Vesteraas den 29de April 1521. Sverrigs Rigsraad bestod dengang, foruden af Statholderen, af Gustav Trolle, Jens Andersen, Bispopperne af Vesteraas og Linkøping, Erik Trolle og Ture Jensen. Disse Mænd harmedes over Didrik Slaghæks Adfærd. I et Brev til Kongen skreve de blandt Andet: „Der har Ingen gjort denne Opreisning uden Mester Didriks aabenbare Trusel om Galge og Hjul, og det Mord, han gjorde paa Vesteraas Slot, og hans Trusel, at han vilde op at brænde Kobberbergen og Sølvbergen og Dalen; og den Brand paa den By og Mord paa den Kvinde, han gjorde paa Veien til Dalarne". Kongen vilde derfor kalde Didrik Slaghæk tilbage; men da han i sin Ordre til Rigsraadet havde henstillet dette og flere Punkter til deres Afgjørelse efter Omstændighederne, ansaa de det for rigtigst, at Mester Didrik blev tilstede til Kongens egen Ankomst; thi ellers, skriver Jens Andersen, skulle alle Mester Didriks Gjerninger tilregnes Kongen, „og det skal Hans Naade ikke ville for saa meget Guld, som Mester Didrik veier; thi Sverrigs Rige er bedre end saa meget Guld". Og han tilføier videre: „Det er uraadeligt, at Kongelig Majestæt retter sig nogensinde efter Mester Didriks Handel enten i Raad eller Skrivelse; thi deraf vil aldrig følge Andet end Skade og Ubestand. Item, Mester Didrik er udraabt over alt Landet for en aabenbar Misdæder for de mangfoldige aabenbarlig uchristelige Gjerninger, han har gjort imod al Christendom. Item siger han aabenbar, at han veier ikke mere at tage en Biskop fra Halsen end en Hund. Item for saadanne uchristelige Gjerninger, han har gjort, skuede han aldrig enten Kirke eller Kloster, eller vil nogen Tid bekjende Gud derfor (tage Skriftemaal og Afløsning); derfor siger hver Mand, at det Opløb er en ret Hævn af Gud". Vi komme siden atter til denne Jens Andersens og Didrik Slaghæks Strid; her maa vi vende tilbage til Kongen efter at han havde forladt Sverrig.

Hvad Kongen hidtil havde tilladt sig mod Prælater var Voldsomheder mod Enkelte; men fra hans Tilbagekomst i 1521 træder den Plan tydelig frem, nu at rykke deres store Skatte til sig og at tilrive Kronen saa meget som muligt af det utilbørligt store Jordgods, Bispopsembederne efterhaanden havde samlet. Først i Norge. Dette Land ansaa Kongen for sit Arverige. Her havde

han allerede i sit Statholderskab hersket myndigen over Kirken, og her vare kun dens Mænd at frygte; thi den verdslige Adel i Norge kunde hverken i Antal, Rigdom eller Retsstilling maale sig med dem eller med den danske Adel. To af Kirkemændene, Erkebiskop Erik Valkendorf og Biskop Anders Mus i Oslo, vare danske Mænd, indsatte i Norges Stifter ved Kongens egen Indflydelse; og disse To støttedes ikke ved Familieforbindelser i Norge. En af Kongens danske Tjenere, Mester Hans Mule, skulde være Redskabet til at trænge netop disse to Mænd ud af deres Stillinger. Hans Mule var i 1516 Kongens Skriver, et villigt Redskab til Ret og Uret i Kongens Haand, saaledes som Christiern den Anden yndede dem. Endnu i samme Aar blev denne Mand sat til kongelig Foged paa Agershus Slot og nærmeste Nabo til Anders Mus. Hans Mule var en haard Skattekræver saaledes som han maatte være det; men han synes tillige at have været en raa Person af temmelig urene Sæder; med Biskoppen kom han snart i Strid og arbeidede planmæssigt paa at fortrænge ham, understøttet af Kongen, der vel har seet, at han lettest kunde faa Bugt med denne ringe begavede og nu af Alderen svækkede Prælat. Thi at det var Kongen selv, der vilde have ham bort, sees deraf, at han hos Paven søgte at faa Oslo Stift til sin Disposition i Foraaret 1521, endnu før Anders Mus havde viist nogen Tilbøielighed til at nedlægge sin Bispestav. Men Paven vilde eller kunde ligesaa lidt føie sig efter dette Ønske, som han vilde bekræfte Kongens Valg af Jens Andersen og Didrik Slaghæk til Strængnæs og Skara. Desuagtet trængte Kongens Foged paa Slottet Anders Mus ud af Bispegaarden og Domkirken i Oslo; og i November 1521 kaldtes Hans Mule i Kongens Kancelli udvalgt Biskop til Oslo, hvad der dog dengang, da Stiftet endnu ikke var ledigt, kun kan betyde, at Kongen havde udseet eller maaske endog allerede udnævnt ham til Anders Muses Eftermand; og ved denne Tid maa det tillige have været, at Kongen nødte Biskoppen til at oplade Stiftet for Hans Mule, der kom i Besiddelse af Oslo Stift uden dog at kunne blive stadfæstet eller ordineret Biskop. Saaledes fik Kongen gjennem sit Kreatur Stiftets Gods i sin Haand.

At denne Sag stod i Forbindelse med en almindeligere Plan imod Norges Biskopper, seer man af den Strid, Hans Mule ved samme Tid søgte med Erkebiskop Erik af Trondhjem. Paa denne

Prælats Embedsførelse, Troskab mod Kongen og personlige Værdighed var Intet at dadle. Han var i sin Tid kommen til sin høie Stilling ved Kong Christierns egen Gunst; men denne svækkedes, da han bragte Kongen hans Brud fra Nederlandene, fordi han da fulgte en Opfordring af Erkehertug Karl gjennem hans Lærer Adrian Florison — senere Pave Hadrian den Sjette — om at formaa Kongen til Dyvekes Fjernelse. Dyvekes Død, som Sigbrit gav Valkendorf Skylden for, maatte forøge Spændingen. Der kan ikke være Tvivl om, at det var med Kongens Samtykke og efter Sigbrits Tilskyndelse, at Hans Mule endnu inden han havde faaet Anders Mus fortrængt tillod sig Overgreb ogsaa imod Erkebiskoppens og hans Domkirkes Ret; thi at dette ikke skete egenmægtigen kan skjønnes deraf, at Kongen enten allerede dengang havde givet ham, eller kort efter gav ham, en saa udstrakt Fuldmagt, at selv Erkebiskoppen maatte erkjende hans Fordringer for Kongebud.

Tilsidst bleve disse Plagerier Erkebiskoppen saa nærgaaende, at han bestemte sig til at søge Oplysning om Stillingen i egen Person. I Juni 1521 gik han i Trondhjem ombord til Danmark; men Storm og Uveir kastede Skibet med svært Havari vesterpaa, saa at han kom til Amsterdam i Stedet for til Kjøbenhavn; og her tog hans Skjæbne en hel uventet Vending. I Amsterdam mødte han nemlig ingen Ringere end Kong Christiern selv, der strax vilde ladet ham anholde, havde ikke Stadens Øvrighed vægret sig ved at række Haanden til Forgribelse paa en ordineret Mand. Kongen paastod, at Valkendorf var undvegen fra Norge efter at have plyndret sin Domkirkes Penge og Klenodier, hvad der dog bevisligt ikke forholdt sig saaledes. I det personlige Møde med Kongen bød Erkebiskoppen sig i Rette for Paven eller Keiseren; men Kongen fordrede, at han ikke skulde søge sin Ret andensteds end i Kjøbenhavn for Kongen og det dansk-norske Rigsraad, og at han skulde stille Borgen herfor. Dette afslog Valkendorf, fordi han ikke vilde have Kongen baade til Sagsøger og Dommer; han svarede, at hans Dommer fandtes ikke i Danmark, og forlod derefter Amsterdam for at søge større Sikkerhed i Utrecht, hvorfra han forespurgte hos det danske Rigsraad, om det havde Fuldmagt af Paven til at dømme ham og kunde fly ham Sikkerhed mod Vold. Men da han paa sit Brev af 28de August 1521 endnu ikke havde

faaet Svar den 10de November, bestemte den gamle Mand sig til en besværlig Reise midt i Vinteren til Rom, hvor han ankom først i Februar 1522. Da var Pave Leo den Tiende død den 1ste December 1521 og Erik Valkendorfs gamle Ven og Velynder Kardinal Adrian Florison den 9de Januar 1522 valgt til hans Efterfølger; men førend den nye Paves Ankomst fra Spanien i August samme Aar kunde Intet udrettes, saa at Erkebiskoppen kom i stor Nød i Rom, — og dog ikke naaede at faa sin Sag undersøgt, da Døden bortrykkede ham den 28de November 1522. I hans Fraværelse tilrev Kongen sig ligefrem hans Gods og Rente i Norge, som han lod sin Foged Jørgen Hansen paa Bergenhus lægge Beslag paa. Tilfældet havde her hjulpet Kongen til at plyndre og fjerne en Biskop, der ellers vanskelig kunde være rokket i sit Sæde. Et godt Bytte er vistnok indgaaet i Kongens Kasse, da Valkendorf til sin Kjøbenhavnsreise ikke havde forsynet sig med betydelige Værdier.

Det Møde i Amsterdam, der blev saa følgerigt for den ulykkelige Erkebiskop, maatte overraske ham saameget mere, som han ingen Anelse kunde have om Kong Christierns Nærværelse i Nederlandene. Kongen havde holdt sin Reiseplan saa hemmelig, at Dronningen, der i hans Fraværelse skulde føre Regeringen, først fik Underretning derom ved et Brev fra Nykjøbing paa Falster af 17de Juni 1521 umiddelbart før Afreisen, og endda hverken om Reisens Maal eller om Veien. Heller ikke nu kjende vi denne sidste; det vides kun af Valkendorfs ovenanførte Breve til det dansk-norske Rigsraad, at Kongen i en af Dagene den 20de—23de Juni maa være ankommen til Amsterdam ukjendt og med ganske faa Ledsagere. Om Reisens Hensigt har Kongen tre Aar derefter ladet sin Sekretær Corn. Scepper sige, at Kongen søgte personligt Møde med sin Svoger Keiseren for at faa det holstenske Lensanliggende bragt til en for ham og hans Farbroder tilfredsstillende Afslutning. Det er nu vist nok, at der i nogen Tid havde været underhandlet imellem de holstenske Hertuger og Keiserens Regering om Beleningen, som ved Tiltrædelsen af en ny Lensherre var bleven nødvendig, og som skulde søges inden Aar og Dag, altsaa inden et Aar efter Keiservalget af 28de Juni 1519. Hertugerne ønskede at modtage Lenet umiddelbart af Keiseren, i Stedet for at tidligere Bi-

skopperne af Lybek fik Lenet af denne og saa gave det som Efterlen til de holstenske Grever og Hertuger. Det var i denne Anledning Hertug Frederik havde sendt sin Søn Christian til den nye Keiser paa Rigsdagen i Worms; men da han erfarede, at ogsaa Kong Christiern underhandlede med Keiseren, havde han standset Sagen fra sin Side og opfordret Kongen til en fælles Optræden. Kong Christiern svarede undvigende; men denne Sag vil nu Scepper skal være Grunden til den nederlandske Reise. Sligt kan tage sig nogenlunde anstændigt ud i et Stridsskrift; men da der slet ingen Fare var for det holstenske Len, som var æsket i Tide, og som Keiseren sikkert aldrig har tænkt paa at gjøre Vanskeligheder ved, kan der ikke med nogen Sandsynlighed deri søges en tilstrækkelig Bevæggrund for Kongen til at fjerne sig fra Norden i Sommeren 1521. Meget snarere maa man tro, at Kong Christiern dog endnu ikke dengang har overskuet den hele Betydning af den svenske Reisning og har ment at kunne give efter for sin Lyst til at see et Land, der særligt interesserede ham, og til at besøge sin unge Svoger, der da nys havde taget Plads paa Europas Høisæde som Christenhedens fornemste og mægtigste Hersker, da denne nu efter fire Aars Fraværelse i Spanien var fra sin første tydske Rigsdag vendt tilbage til sine Nederlande. Og ikke Reiselyst alene, men ogsaa Politik kunde synes at tilraade Christiern at optræde for Verden i Glandsen af det nære Slægtskab og Venskab med Keiseren. Hans Farfader havde havt ikke ringe Fordel af al den Ære, der vistes ham paa Romerreisen. Saaledes synes denne pludselige Reise snarest at maatte forklares, skjøndt den derved ligesaalidt retfærdiggjøres som ved Paaskudet om det holstenske Len, der vel kan være taget med som en Bisag, men ikke kan have været den sande Bevæggrund. Andre ville, at Reisens Hensigt fornemlig har været at paadrive Brudeskattens Udbetaling til Brug ved Rustninger mod Sverrig. Men dette er endnu mindre sandsynligt; thi denne Sag var ordnet ved en Overenskomst af 22de Februar 1520, altsaa for ikke halvandet Aar siden. Det var derved bestemt, at af den hele Brudeskat, — 250,000 rhinske eller Guldgylden lig 350,000 brabantske Kurantgylden, — skulde den 31te Marts 1520 erlægges 100,000 Guldgylden, St. Hansdag samme Aar, eller inden fire Uger derefter, 50,000, og saaledes fremdeles hver St. Hansdag

Midsommer, sidste Gang Aar 1523 en lignende Sum*). Hidtil havde det burgundiske Hof opfyldt denne Forpligtelse; Christiern havde faaet de første 150,000 Gylden, og der var ingen Grund til at tvivle om, at han jo vilde faa det til St. Hansdag 1521 eller fire Uger derefter forfaldne Beløb. Han kan heller ikke have ment, at disse Penge vare ham aldeles nødvendige til at opretholde sin Stilling i Norden; thi han lod sig Terminen udbetale i Nederlandene og brugte den for en stor Del der til allehaande fyrstelige Udgifter for at kunne optræde som en stor og mægtig Konge ved sin Svogers Side**).

Fra Slutningen af Juni indtil sidst i August eller først i September opholdt Kongen sig fornemlig i Antwerpen, Bryssel, Gent og Brygge; han gjorde sig bekjendt med Landets Forhold og de betydeligste Mænd, blandt dem den lærde Erasmus og Kunstneren Albrecht Dürer, der da tilfældig opholdt sig i Nederlandene. Men dette skal jeg ikke dvæle ved, da jeg Intet har at føie til hvad andensteds er fortalt om denne Reise. Kun Et skal fremhæves, fordi det fik den største Indflydelse paa Kongens og hans Rigers Skjæbne: Afgjørelsen af den holstenske Lenssag og det Forhold, hvori Keiseren nu efter Kong Christierns Anmodning stillede ham til hans Farbroder Hertug Frederik af Holsten, til Lybek og overhovedet til Nordtydskland. Under den 21de Juli 1521 udfærdigede Keiseren fra Gent to aabne Breve, hvori han erklærede, at Biskoppen af Lybek, som hidtil paa Keiserens Vegne havde udført den holstenske Belening, havde forspildt sin Ret i denne Henseende ved ikke at søge den fornyet i Tide, saa at Keiseren agtede at overdrage den til en Anden. Han belenede nu selv umiddelbart sin Svoger som Hertug af Holsten og fornyede de Rettigheder, dennes Forfædre havde havt i Staden Lybek og andre Steder i Tydskland. Et keiserligt Mandat af 10de August underrettede Hertug Frederik om, at Biskoppen af Lybek ikke længer skulde udføre Beleningen, der nu var overdraget til Kong Christiern og hans Lensarvinger, af hvis Hænder det paalægges Hertugen at modtage ogsaa sin Belening, og hvem han havde at gjøre vanlig Lenstjeneste.

Disse Begunstigelser gik i og for sig ikke ud over Keiserens

*) Bil. Nr. 3 i G. A. Ijssel de Schepper, Lotgevallen van Christiern II en Isabella van Oostenrijk, Zwolle 1870, p. XII.
**) Ijssel de Schepper, anf. Skrift, p. 67; Allen, IV, p. 99, 441.

Ret. Betænkeligst kunde Fornyelsen af Kongens Rettigheder i Lybek og Tydskland blive, da man ikke vidste, hvorledes Kong Christiern vilde fortolke den. I Lybek mistænkte man ham for at ville gjenvinde Kong Valdemars Herredømme over Staden; man kan jo heller ikke vide, hvorvidt Christiern vilde have strakt sine Paastande, havde Lykken føiet ham. Iøvrigt er der vel snarest tænkt paa de Rettigheder over Ditmarsken, Kong Christiern den Første havde erhvervet, og som Sønnesønnen upaatvivlelig ved gunstig Leilighed vilde have stræbt at give praktisk Betydning. At de Vedkommende bleve urolige herover, var jo ganske naturligt. Især blev Hertug Frederik heftig fortørnet, da han i den Vending, Kongen havde vidst at give den holstenske Lenssag, mente at see et Rænkespil bag hans Ryg i et Anliggende, der angik begge Hertuger lige nær, og hvori han havde søgt at faa Kongen til at handle i Forbindelse med sig. Hertugen beskyldte Kongen for at have ved Løgn og Smiger underfundigen tillistet sig et Herredømme over ham, hvormed han tragtede efter at drage Holsten bort fra Tydskland.

Kongens Tilbagereise gik over Leiden sidst i August til Amsterdam. Det var paa den høie Tid han kom tilbage; thi Opstanden i Sverrig havde grebet vidt om sig, saa at der med Undtagelse af nogle faste Punkter intet svensk Rige var tilbage. Heller ikke havde Gustav Trolle noget Ærkebiskopsdømme eller Jens Andersen noget Bispedømme Strængnæs at styre, hvorfor begge disse Mænd fulgte Didrik Slaghæk, der af Kongen var kaldet til Kjøbenhavn med Paalæg om at tage sine Regnskaber med sig. I Kjøbenhavn forefandt Kongen dem ved Hjemkomsten. Her fornyedes nu den heftige Strid mellem Mester Didrik og Biskop Jens; men den Første vandt endnu Overhaand hos Kongen, medens dennes gamle Vrede imod Jens Andersen atter luede op. Grunden hertil kunne vi ikke angive med Sikkerhed. Umuligt er det ikke, at Biskoppen har søgt at komme i fuld Besiddelse af Fyens Stift ved at forny Retssagen om de 80,000 Gylden; og Hvitfeld fortæller, at Kongen, ganske i Overensstemmelse med hvad han havde begyndt andenstedsv, vilde drage Øen Taasinge fra Fyens Bispestol, hvilket Biskoppen afviste med temmelig skarpe Ord. Nu lod Kongen ham atter fængsle, og behandlede saa hans og Bispestolens Gods ligefrem som godt Bytte. I Biskop Lage Urnes Opsigel-

sesbrev til Kong Christiern af 10de April 1523 anføres som en af Klagerne mod Kongen, at denne „for Had og Avind tvende Gange lod gribe værdige Fader Biskop Jens Andersen af Odense uden al retfærdig Sag, Dom og Ret, og uden at ville tilstede ham at komme i Rette for Danmarks Prælater; og da han var kastet i Taarn og Fængsel i Sjælland, tog Kongen alt hans Gods og Penge, Biskopsgaard, Slot og al hans Rente fra ham". Jens Andersen blev overgivet til den nye Erkebiskops Forvaring, og tilsidst holdt fangen paa Hammershus Slot.

Dersom man endnu kunde tvivle om, at det efter 1520 virkelig har været Kong Christierns Plan at gjøre sig til Herre over Kirken og Biskopsgodset, maa Behandlingen af Lunde Stift nedslaa enhver Tvivl. Den sidste katholske Erkebiskop Birger døde den 10de December 1519. Kapitlet valgte til Eftermand sin Dekan Aage Jepsen (Sparre); men Kongen fik dette Valg omgjort og lod Kapitlet vælge hans danske Sekretær Jørgen Skodborg. Ved denne Leilighed viste det sig imidlertid, at Kongens og Pavens Forstaaelse om at undertrykke den kanoniske Valgfrihed ved pavelig Reservation ogsaa havde sin betænkelige Side for Kongen; thi saa snart Birgers Død blev bekjendt i Rom, lovede Pave Leo den Tiende Kardinaldiakonen Paolo Emilio de'Cesi Danmarks Erkebiskopsdømme. Paven gjorde vel ikke ligefrem denne Kardinal til Erkebiskop af Lund, men han stillede Erkestiftet under hans Administration, for at han kunde oppebære dets Indtægter imod at lade Tjenesten besørge for sin Regning. Derved umuliggjordes en virkelig Erkebiskops Bekræftelse og Indvielse af Paven, med mindre Kardinalen opgav Administrationen imod at erholde enten en Sum engang for alle, eller en aarlig Afgift af Stiftet. En saadan Overenskomst vilde man imidlertid ikke indlade sig paa i Danmark. Kong Christiern vilde nok selv være Biskoppernes Herre, og hans Modstand imod Kardinalen maatte billiges af de danske Biskopper, fordi Erkebispedømmet vilde have draget de andre Bispedømmer efter sig. Det Kirkeembede, Rom engang havde lagt sin Haand paa, blev med Alt hvad dertil hørte for bestandigt reserveret, saa at hvert ledigt Bispedømme i Danmark derefter kunde ventes vilkaarligt kommenderet en af Roms Kurialister. Jørgen Skodborg kunde saaledes ikke blive stadfæstet og indviet af Paven; men Kongen opretholdt ham i Stiftets Bestyrelse og i Besiddelsen af dets

Gods, saa at Kardinalen heller ikke kunde faa nogen Indtægt af sin Kommende. Dette Forhold var i sig selv ikke Kong Christiern utilpas, da det gjorde Ærkestolens hele Stilling uvis: en Mand, der ikke var Biskop, kunde i paakommende Tilfælde ikke ty til Pavens Bistand, dersom Kongen fandt for godt at skyde ham tilside og forlange et andet Valg af Kapitlet. Saaledes kom den hele danske Kirke til at mangle et Overhoved, saa at dens Modstand mod kongelige Overgreb maatte blive ligesaa spredt og svækket som i Norge ved Ærkebiskoppens Fortrængelse.

Denne Fordel vidste Kongen at benytte. Han fornyede ældre Kongers Fordringer paa Bornholm med Hammershus, samt paa Aahus og flere Besiddelser i Skaane, der nu hørte til Ærkebiskopsdømmet i Lund; og han forlangte i den Anledning at see Domkirkens Adkomstbreve. Den udvalgte Ærkebiskop og Kapitlet vilde ikke efterkomme Kongens gjentagne Fordring; men Følgen blev, at Kongen ikke længer vilde vide af Jørgen Skodborg som Ærkebiskop: Didrik Slaghæk skulde have Embedet! Dette maa være skeet strax efter Kongens Hjemkomst fra Sverrig i Begyndelsen af Aaret 1521; men inden Sagen kunde bringes i Orden i Rom, har Kongen dog vaklet i sin Beslutning; thi fra Nederlandene gav han sin Forretningsfører i Rom Ordre til at faa Slaghæks Navn ud af den allerede færdige Bulle. Kort efter Hjemkomsten fra Nederlandene blev han imidlertid atter omstemt, da Didrik Slaghæk var kommen tilbage fra Stokholm. Slaghæks Navn blev atter indsat i Bullen, og den 25de November 1521 blev han virkelig indført i Lunde Domkirke; Biskop blev han dog ligesaalidt som Jørgen Skodborg, da han aldrig blev ordineret. Saavidt man kan see har Kongen dennegang ganske forbigaaet Kapitlet og ment at faa Stiftet bortgivet alene ved pavelig Provision, hvilket dog ikke kunde skee, med mindre Kardinal P. de'Cesi opgav sin Kommende. Aage Sparre og Jørgen Skodborg ignorerede man i Rom som aldrig konfirmerede; men Kardinalen maatte bevæges til at træde tilbage, hvad Didrik Slaghæk ogsaa udvirkede ved at lade sin Slægtning Johan Slaghæk udbetale ham 3000 Dukater af Kongens Penge. Denne Provision af Lunde Stift har ialt kostet Kong Christiern 7,800 Dukater, eller 15,600 Kurantgylden! Føier man denne Sum til de 50,000 Gylden af Brudeskatten, der medgik paa Reisen i Nederlandene, kan det ikke paastaaes, at det har været Unu=

ligheden af at tilveiebringe de fornødne Pengemidler, der i 1521 hindrede Kong Christiern i at dæmpe Opstanden i Sverrig med Vaabenmagt. I dets Sted havde han for alle sine Penge faaet et keiserligt Privilegium, der blev ham fordærveligere end alt Andet, og en Erkebiskop i Lund, der i lige Grad vanærede ham og Stiftet, — og som han selv to Maaneder derefter nedstødte fra Magtens og Lykkens Tinde!

Thi den 24de Januar 1522 saa Kjøbenhavn med Forbauselse denne samme Didrik Slaghæk som Fange føres ud af Slotstaarnet op paa Gammeltorv for at lide den Død, han ærligt havde fortjent. Paa Høibro mødte han den kongelige Sekretær Jesper Brokmand, der havde været med Kongens Kancelli i Sverrig 1520 og saaledes godt kjendte den værdige Erkebiskops Dyder og Fortjenester. Da denne nu paa sin Dødsgang tilraabte ham paa Latin: Mester Jesper, see det er Lønnen for alt mit Arbeide! fik han det knusende Svar: Nei ingenlunde, men Løn som forskyldt for Synden! Paa Gammeltorv stod Galgen og Baalet beredte til hans Modtagelse. Bødlen førte ham op ad Stigen og lagde Strikken om hans Hals, men istedetfor at støde ham ned fra den, tog han atter Strikken af Halsen med de Ord: Nei, vi skal en anden Vei!, bandt saa Hænder og Fødder paa Synderen og kastede ham levende paa det flammende Baal, der snart forvandlede til en Askehob den Usling, Gud give Danmark og Kong Christiern aldrig havde seet! Seer man Didrik Slaghæks Død i Belysning af Datidens barbariske Straffe, og vil man overhovedet gaa ind paa, at et Menneske under nogen Omstændigheder tør straffes med Baal og Brand, saa synes mig, at Rædselscenen paa Gammeltorv tilfredsstiller Retfærdighedens Krav.

Thi hvorfor behandlede Kongen sin Yndling paa denne Vis? Han har ikke udtalt det. Kong Christierns Fjende, den samtidige Poul Eliesen, siger, at det skete til Romerkirkens Forhaanelse og hele den geistlige Stands Vanære, og at Kongen aldrig rasede værre mod Nogen end imod sine Venner, naar han havde fattet Had til dem! Der kan være Noget i det; men Spørgsmaalet bliver da: hvorfor havde han fattet Had til Mester Didrik? Og desuden ere Ordene om Pavens og Geistlighedens Forhaanelse overdrevne, da den Henrettede ikke var Biskop; han var endnu ikke ved Ordinationens Sakrament overført til den afsondrede Klasse, hvis

Medlemmer ikke turde røres af verdslig Haand uden Krænkelse af Helligdommen. Men siden Mogens Madsens og Hvitfelds Tid betragte vore Historieskrivere Didrik Slaghæks Død som et Sonoffer til Rom for de to svenske Biskoppers Aflivelse den 8de November 1520. Der henvises da til, at en pavelig Nuncius var i Efteraaret 1521 kommen til Kjøbenhavn for at undersøge Sammenhængen med disse Biskoppers Død. Dette er rigtigt nok; de Svenskes høie Klageraab, frembaaret i Rom navnlig af Johannes Magnus (Gothus), var virkelig trængt saavidt igjennem, at der i to Møder af det hellige Kollegium den 14de Juni og 1ste Juli 1521 blev Spørgsmaal om denne Sags Behandling. Pave Leo udtalte sig for at tage saa lempeligt som muligt paa Kong Christiern, at han ikke i Fortvivlelse skulde trænges over i Armene paa det ham saa nære Kjætteri, — uden at træde Sandheden for nær kunde Paven have tilføiet: og fordi Kongen er en Svoger til Keiser Karl den Femte, med hvem vi nu ere allierede i Krig imod Kong Frants af Frankerig. Paven vilde derfor sende Minoritermunken Johannes Franciskus de Potentia til Danmark med Opfordring til Kongen om at rense sig for den ham paasagte vanærende Forbrydelse og, hvis Beskyldningen fandtes sand, at formane ham til for sin og den hellige Stols Æres Skyld at sende Gesandter til Rom, at bede om Tilgivelse og at gjøre Bod for slig Udaad. Som Følge af denne Beslutning afgik Johannes Franc. de Potentia virkelig til Kjøbenhavn sidst i September 1521. Ham skal det da have været, der har foranlediget Kongen til at rense sig selv ved at opoffre Mester Didrik som Syndebuk! Men denne Fremstilling er ligesaa ubevislig som den er oprørende; den gjør Kongen til en Usling og Paven til en Blodhund, der kræver et Slagtoffer, ligegodt om det bliver den rette Skyldige, kun at der udgydes Blod. Kuriens Fordring var jo en ganske anden, som man ogsaa seer af en Skrivelse fra Kardinal Carvajal til Dronning Isabella af 21de September 1521, hvori han melder Nunciens Reise til Danmark for at undersøge Et og Andet, der gaaer Kongens Ære for nær, dersom han ikke kan undskylde det eller, hvad Alle ønske, ganske rense sig for Beskyldningen. Men nu vide vi af det hellige Kollegiums Protokol over dets Møde den 24de April 1523, at da Nuncien i Konsistoriet refererede Kongens Undskyldninger, forkastedes disse som utilstrækkelige. Det kan dog ikke tænkes, at Kongen skulde

have ladet Didrik Slaghæk henrette som et Sonoffer, og henrette paa en saa vanærende og grusom Maade, dersom han ikke i det mindste havde forvisset sig om, at Rom saa vilde være tilfreds. Men som Allen har viist, er der overhovedet slet ingen Grund til at tro, at Fr. de Potentia har havt nogen Indflydelse paa Kong Christiern, eller at denne har taget noget sært Hensyn til denne Nuncius. Der existerer endnu en Skrivelse fra Kongen til Pave Leo — rimeligvis den, Paven omtalte i Konsistoriets Møde den 14de Juni 1521, — hvori Kongen med allehaande løgnagtige Paafund vil vælte Skylden for Blodbadet fra sig over paa de Svenske selv og fremstille det som en Tumult af sine vilde Landsknegte; men deri er intet Ord om Slaghæk. Og havde Paven eller hans Nuncius forlangt Mester Didrik paa Baalet, hvorfor i al Verden skulde Synderen saa først have Strikken om Halsen? Galgen var jo Tyvsstraf!

Men om man end forkaster denne Forklaring af Slaghæks Død, kan det dog være, at Nuncien i Forbindelse med en pavelig Protonotarius ved Navn Johannes Weze eller Vesalius, der blev Kongens tydske Sekretær omtrent ved samme Tid som Broder Frants af Potentia kom hertil, middelbart have været Skyld i hans Undergang. Det synes tvivlsomt, om Kongens Stemning imod Slaghæk har i Sommeren 1521 virkelig været saa gunstig som man af hans Forfremmelse til Erkebiskop skulde tro. At Kongen under sit Ophold i Nederlandene vaklede i Beslutningen om Erkebispedømmet, er allerede bemærket, og de Klager over Mester Didrik, der indløb fra Sverrig, kunde i Forbindelse med de øiensynlig fordærvelige Frugter af hans Regentskab umuligt blive uden alt Indtryk paa Kongens Sind. Ved sin Hjemkomst synes Kong Christiern vel atter at være bleven omstemt; men det vidner ikke om ubetinget Tillid og Gunst for Slaghæk, at denne strax efter at være indført i Lunde Domkirke maatte tilbage til Kjøbenhavn for sine Regnskabers Skyld. Jeg gjætter da — vel at mærke, jeg gjætter det, — at han ikke har kunnet klare disse, og at Kongen af den pavelige Nuncius og Joh. Vesalius har faaet Vished om det, han maaske allerede i Nederlandene fik et Nys om, at Slaghæk har i Stokholm ført ham bag Lyset ved falsk Undervisning i Kirkeloven og med uhørt Dumdristighed handlet aldeles uforsvarligt med de svenske Biskopper. Det var dette Brud paa Kirke-

loven og Vanhelligelse af Ordinationens Sakrament, der nu beredte Kongen Forlegenheder og viste ham Utilstrækkeligheden af Didrik Slaghæks Paafund om Kjætteri.

Mod denne Gjætning synes nogle Ord i Corn. Sceppers Skrift imod Lybekerne at stride. Scepper siger: „Hvad vedkommer det Eder, hvorledes Kongen handlede i Stokholm mod de Svenske? Hans Strenghed, som I sige er Skyld i de Svenskes nye Frafald, har Paven dømt at være retfærdig, idet hans Legat Dr. Johannes de Potentia efter lovlig Undersøgelse dømte, at Intet er gjort imod Retfærdighed, saaledes som det kan sees af Processens Akter, der endnu ere hos os". At Scepper ligefrem skulde have opdigtet denne Nunciens Godkjendelse af de Svenskes Behandling, er ikke troligt. Undersøgelsens Aktstykker have vistnok existeret, ja ligge maaske endnu druknede i et eller andet Arkiv; og det kan meget godt være, at naar Kong Christiern har fremlagt de Svenskes Sammensværgelsesbrev af 23de November 1517, og de otte Geistliges Aktstykke af 8de November 1520 om Kjætterspørgsmaalet, har Nuncien maattet erkjende, at de Sammensvorne under disse Forudsætninger virkelig havde gjort sig skyldige i „Kjætteri". Men dette retfærdiggjorde aldeles ikke for Paven og Kirken de to Bispers Henrettelse saaledes, som Didrik Slaghæk havde ladet den udføre. Og har Kongen, der, som jeg har viist, ikke blandede sig i selve Executionen, den 8de November 1520 efter at have modtaget de Geistliges Erklæring om Kjætteri givet Slaghæk en almindelig Fuldmagt til at lade Kjætterstraffen fuldbyrde, saa falder unægtelig Forgribelsen mod Kirken ved Biskoppernes Aflivelse uden Degradation og Skriftemaal Mester Didrik til Last. Med disse Ord er det ingenlunde min Hensigt at formindske Kongens Ansvar for Blodbadet i det Hele. Kong Christiern var intet Barn; han maa for Historiens Dom selv svare for det, han har gjort, og det, han ikke har forhindret; men man kan godt forstaa hans Vrede, naar det nu af Nuncien og Johannes Vesalius, som jeg formoder, blev gjort ham indlysende, hvor uforsvarligt Mester Didrik havde misbrugt baade hans Videnskab og hans Tillid, og hvilken pinlig Forvikling med Rom han derved havde født ham paa Halsen. Den ulmende Vrede brød saa ud i lys Lue. Mere behøvedes ikke for at bringe den Skyldige som Tyv og Falskner til Galgen og paa Baalet. Han er efter denne Forklaring falden for Kongens egen

Brøde; thi at Kongen har været lidenskabelig opbragt maa man tro deraf, at han ikke engang har givet Slaghæk Tid til at udføre den Gjerning, der vist har været en af Bevæggrundene til hans Forfremmelse: at overgive Bornholm med Ærkestiftets Slot Hammershus til Kongen. Først efter Henrettelsen, og efter gjentagne Opfordringer til Domkapitlet, tvang Kongen det endelig i Februar 1522 ved Fængsling af fem af dets Medlemmer og Trusel med Vaabenmagt imod dem alle til at afstaa denne Besiddelse til Kronen.

Jeg har nævnet Joh. Vesalius ved Siden af den pavelige Nuncius som den, der formodentlig har aabnet Kong Christierns Øine for Didrik Slaghæks Brøde. Dette har sin Grund i, at Vesalius kom i Kongens Tjeneste omtrent samtidigt med Nunciens Ankomst, at han som gammel Kurialist eller Kurtisan vistnok har kjendt Retspunkterne vel saa godt som Franciskanermunken, og at hans hele følgende Historie viser ham som en agtværdig, duelig og verdensklog Mand; men især dette, at Kong Christiern strax udsaa ham til den Henrettedes Eftermand i Lund. En Maaned efter Rædselsscenen paa Gammeltorv, den 23de Februar 1522, indførtes Johannes Vesalius paa Lundegaard som Besidder af Ærkestiftet; men han kunde aldrig faa pavelig Konfirmation eller Ordination, fordi Kardinalen paany traadte imellem. Denne havde nemlig nok taget imod Didrik Slaghæks 3000 Dukater, men var kun vegen tilside for ham, idet han hemmelig i Konsistoriet forbeholdt Regres til sin Kommende i Tilfælde af Mester Didriks Afgang eller Død, saa at han nu efter den 24de Januar atter kom frem med sine Fordringer paa Embedet. Da derhos Sedisvakancen i Rom efter Leos Død egentlig varede indtil Pave Hadrians Ankomst fra Spanien, blev Johannes Vesalius ligesaa lidt biskopsviet af Paven, som hans to Forgængere. Jørgen Skodborg er vel tilsidst blevet det efter at have forenet sig med Kardinalen om en aarlig Afgift; men da var hele Stillingen i Norden saa forandret, at han dog ikke kom i Besiddelse af Embedet og Stiftet. Kong Christiern var landflygtig, med ham Johannes Vesalius, denne i sin Herres og sine egne Sager dragen til Rom, hvor han, Skodborg og Kardinalen arbeidede imod hverandre, medens Aage Jepsen Sparre, den af Lunde Domkapitel først Valgte, atter var kommen i Besiddelse af Stiftet og opretholdtes af Kong Frederik den Første.

I Kong Christiern den Andens sidste Regeringsaar stod altsaa den katholske Kirke i Norden paa faldende Fod. Kongen havde tiltaget sig en Lovgivers Magt i Kirken; han havde tilrevet sig flere Bispoppers Eiendomme og gjort et godt Greb i Bispestolenes Jordgods. Det danske Ærkebispedømme havde i 2¼ Aar seet fire Mænd i Sædet og dog ikke faaet nogen Biskop; Fyens Biskop var fængslet og alt hans og Bispestolens Gods i Kongens Haand; Sverrigs Ærkebiskop fortrængt af Kong Christierns Rebeller fra sit Stift og sit Fædreland; Biskopperne af Strængnæs og Skara henrettede, Skara Stift i Kong Christierns sidste Dage bortgivet af Paven til den samme Joh. Fr. de Potentia, vi nys have omtalt, men som aldrig kom i Besiddelse deraf; Norges Ærkebiskop død landflygtig i Rom; Biskoppen af Bergen død inden Kongen fik Leilighed til at vende sig mod ham; i Oslo Stift en verdslig-geistlig Kongetjener indtrængt. Saaledes havde Kong Christiern huseret i Kirken og var nu godt paa Vei til at bringe den fuldkommen under sit Herredømme. Fra et kraft protestantisk Synspunkt kan dette vel sees med en vis Tilfredshed; men fra et historisk maa Kongens Adfærd kaldes et revolutionært Brud paa den lovligt bestaaende Ret uden Retfærdiggjørelse af Udfaldet eller i Sandhedens seirende Gjennembrud, alene nogenlunde undskyldt ved de Misforhold og Misbrug, der klæbede ved det Gamle. Men Paven og Kurien maa bære godt og vel Halvdelen af Skylden; aldrig havde Kong Christiern kunnet gaa saaledes tilværks, havde Paven gjort sin Skyldighed imod Kirken, — jeg tænker ikke engang paa hans Pligt at modarbeide de aabenbare og skrigende Misbrug i Kirken, men alene paa hans Pligt at forsvare Kirken mod verdsligt Despoti. Havde Leo den Tiende bekymret sig om Andet end sin Magtstilling, sin Families Herredømme i Florents, sin italienske Politik, og om skjønne Kunster og Videnskaber — kort sagt, havde han havt andre Interesser end politiske og æsthetiske, vilde han med Alvor have modsat sig Kongens tidligste Overgreb og sagtnet hans voldsomme Gang mod Maalet. Nu maatte Christiern tro, at i Rom lod Alt sig udrette og forsvare med Penge. Den ironiske Bod for Biskop Karls, den fuldkomne Ligegyldighed for Jens Andersens Mishandling viste ham, at Biskopperne stode forsvarsløse ligeoverfor hans Despoti, ellers havde han vistnok be-

tænkt sig to Gange paa at udgyde de svenske Biskoppers Blod og paa alle de andre Voldsomheder fra 1521.

Imedens alt dette foregik, havde Kongen efter sin Hjemkomst fra Nederlandene gjenoptaget sit Lovgivningsarbeide. Udkastet til Landsloven fra Mai 1521 blev atter taget frem og maa efter et sidste Gjennemsyn være udkommet som Lov i Efteraaret eller først paa Vinteren 1521; og strax efter udgik en anden omfangsrig Lov, som Kongen selv betegner som en Kjøbstædlov, og hvis Indledning er dateret den 6te Januar 1522. Den handler dog ikke udelukkende om Kjøbstædernes særegne Forhold, men ogsaa om almindelige Sager, der komme i Berørelse med Byernes Interesse. Denne Kjøbstædlov fuldfører nu ikke alene hvad der var begyndt i Kongens ældre Lovarbeider til Ordning af Handel, Haandværksdrift, offenlig Orden o. desl. i Kjøbstæderne, men den omdanner fuldstændigt deres Forfatning og Retspleien i dem. Loven stiller alle Kjøbstæderne paa lige Ret, udenfor Lensmændenes og deres Fogeders Myndighed; den gjør Kongen ikke alene til Eneherre i Kjøbstæderne, men til Enevoldsherre over dem. „Ville Vi", siger Lovgiveren strax i den første Artikel, „at i hver Kjøbstæd skal tilskikkes en Mand, som i Kongens Navn skal være over Borgermestere, Raadmænd og alle Andre, at gjøre og lade paa Kongens Vegne. Han skal kaldes Skultus, være en Mand af godt Rygte, god Omgængelse og ærlig Herkomst. Hvert tredie Aar skal han, eller en Anden i hans Sted, igjen sættes af Kongen selv og ingen Anden. Skultus skal under sig have alle Sager i Byen, som ere Kongen anrørende, lade dem optegne og gjøre Os Rede og Regnskab derfor efter den Ordinants og Skikkelse, her efter skrevet staaer. Han skal have Fuldmagt til at straffe over Hals og Lemmer i Vore Kjøbstæder, over Borgere og Kjøbmænd, som der i Byen Kjøbmandshandel bruge, og ei Vor Profos sig dermed skal befatte, uden saa er, at han vorder æsket af Skultus; og skal ei nogen anden Byfoged være i Vore Kjøbstæder efter denne Dag".

Skultus skal gjøre Kongen sin Ed, annamme af Kongens egen Haand en hvid Stav til Tegn paa, at han har Fuldmagt af Kongen at straffe i Livssager og skaffe Ret i Byen. Kommer Kongen til Byen, skal Skultus med Borgermestere og Raad ride ham imøde, staa af deres Heste, ydmyge sig for Kongen paa deres Knæ, og Skultus overrække sin hvide Stav „med al Ret" i Kongens egen

Haand, saa atter modtage den af Kongen og føre den foran ham ind i Byen.

Skultus skal i hver Kjøbstæd udvælge tredive af de mest agtede Borgere, eller eftersom Kjøbstæderne ere store til. Det skal være Kjøbmænd, ikke Haandværkere. Blandt de tredive skulle vælges fire Borgermestre og syv „Schepe“ eller Raadmænd, der skulle sidde Ret med Skultus. Disse skulle ombyttes hvert Aar, Borgermesterne hvert andet, saaledes at der bestandigt er to gamle, to nye Borgermestere.

Den hele ældre Retsforfatning i Kjøbstæderne med Thingsvidner, Nævn, Partseder med Mededsmænd osv. ophæves ganske: „saadan Vildfarelse om Vidner skal ei være herefter, som hidtil været haver“. Skultus, Borgermestere og Raad skulle udnævne edsvorne Borgere til i alle Sager at forhøre Parternes Vidner og forelægge Forhøret skriftligt for Skultus og Meddommere. Forlanger nogen af Parterne endnu at fremføre nye Vidner for disse, skulle de dog høres; men vil nogen af dem siden vidne anderledes, skulle de afvises.

Fra Skultus og Meddommere i alle jydske Kjøbstæder kan appelleres til Skultus og Meddommere i Viborg. Kan Sagen ikke endes der, gaaer den til Kongens Kammerret. Om denne fuldkommen nye Institution hedder det: For at Præster, Klærke og andre geistlige Personer ikke skulle have nødig at søge deres Ret udenfor Riget, i Rom og andensteds, dem til stor Skade og Pengespild, vil Kongen med det Første tilskikke fire Doktorer og Magistre, som stedse skulle residere i Roskilde og dømme i alle „aandelige“ Sager saavel over Biskopper og Prælater som over Andre her i Riget. De skulle være forfarne baade i Kirkeloven og i Keiserloven og gjøre Processerne saa korte som muligt, saa at de ikke uddrages over et halvt Aar. For dem skulle ogsaa alle Sager forhandles, der pleie at afgjøres af Rigens Kantsler, samt alle de Sager, der ikke kunne endes ved Landsthing eller i Kjøbstæderne. Fra denne Ret maa saa kun appelleres til Kongen og Rigsraadet. Biskopper og andre Geistlige, som hidtil i mange Tilfælde have draget rent verdslige Sager til sig, saasom Gjældssager, hvorfor de have straffet Lægfolk med Band og Udelukkelse fra Sakrament, maa herefter ikke befatte sig med det, der bør afgjøres paa Thinge eller Raadhus i Kjøbstæderne.

Saaledes stilledes ved denne Lov alle Kjøbstæder, smaa som store, udelukkende under Kongen som høieste Øvrighed og høieste Dommer i Riget. Upaatvivlelig kan man i flere af Lovens Bestemmelser see Virkninger af Kong Christierns nederlandske Reise.

Syvende Afdeling.

Gustav Vasa som Fange og Flygtning. Gustav som Sverrigs Befrier og Rigsforstander. Spænding imellem Kong Christiern og Hansestæderne. Segebergforliget. Ny Strid mellem Kongen og Lybek. Spænding imellem Kongen og Regeringen i Nederlandene. Spænding imellem Kongen og Hertug Frederik. Overenskomsten i Bordesholm. Krig imellem Kong Christiern og Lybek. Misstemning i Danmark.

Kong Christierns nederlandske Reise blev den sidste Del af hans personlige Lykke. Han nød der Seirens og Magtens Herlighed i fuldt Maal midt i Keiserhoffets Glands og de blomstrende nederlandske Stæders Hyldest. Men aldrig har han gjort nogen større Feil som Konge og Statsmand, end da han i Sommermaanederne 1521 fjernede sig fra Norden, ret som om han med Forsæt vilde give Plads for den Mand, der tragtede efter at rive det blødende Sverrig ud af hans Haand. Det var allerede en Feil, at Kongen forlod Stokholm og det svenske Rige en Maanedstid eller to efter Blodbadet. Vel mente han at have knust Modstanden, men det gjaldt nu om at opreise en ny Bygning paa den nedrevnes Plads; da forlod han det knap begyndte Værk og overlod det til Didrik Slaghæk, uagtet en Gnist til en ny og stor Brand allerede var tændt. Og i Juni 1521 vidste han, at det brændte i lys Lue i Øvre-Sverrig; men dog betænkte han sig ikke paa at bortkaste store Pengesummer og tre kostbare Maaneder til en Fornøielsesreise!

Da Kong Christiern den 2den Oktober 1518 brød den nylig sluttede Stilstand med Sten Sture, førte han, som vi have seet

(S. 332), de sex Gidsler imod al Folkeret og Redelighed som Krigsfanger til Danmark, blandt dem den da toogtyveaarige Gustav Eriksen Vasa.

Vasaætten havde tillige med Oxenstjernerne i Kong Christiern den Førstes Tid været ivrige Tilhængere af Unionskongen, eller vel rettere: ivrige Modstandere af det svenske Nationalparti under Karl Knudsen og Sten Sture den Ældre; men Johan Christersen Vasa sluttede sig til Sten Sture og ægtede hans Søster Brita. Dette Ægtepars Søn Erik Johansen havde med sin Hustru Cecilia Sønnen Gustav Eriksen, der er født Christi Himmelfartsdag den 12te Mai, sandsynligvis i Aaret 1496. I sit attende Aar kom han som „en ædel, deilig, forstandig, rask ung Mand" til den yngre Sten Stures Hof, hvor han lærte Hofskik, Vaabenbrug og, stærkt paavirket af den gamle Hemming Gad, naturligvis et brændende Had til alt Dansk. Sin første Krigstjeneste gjorde han foran Almare-Stæket, da Ærkebiskop Gustav Trolle beleiredes af Rigsforstanderen. I Kampene ved Vedla 1517 og Brennkyrka 1518 udmærkede han sig ved Tapperhed; da afbrødes, som det syntes, den lysende Bane, der laa for ham i Fædrelandets og Stureslægtens Tjeneste, ved Kong Christierns Troløshed.

Som Fange i Danmark fik han dog bedre Vilkaar, end der pleie at blive Krigsfanger til Del, idet hans Frænde Erik Eriksen Banner gik i Borgen for ham med en betydelig Sum, saa at det tillodes ham at tage Gustav med sig til sit Len Kalø i Jylland. Her nød Gustav forholdsvis megen Frihed; han maatte gaa paa Jagt og bevæge sig i en vis Omkreds udenfor Slottet. Om han har givet Erik Eriksen sit Æresord paa at holde et ridderligt Fængsel, vides ikke med Vished. Saa megen Frihed synes ikke at kunne været ham indrømmet, dersom han ikke ansaaes tilstrækkelig bunden ved sit Ord. Dette har Erik Eriksen senere ogsaa paastaaet; men Gustav har ligesaa bestemt nægtet det, hvorfor han heller aldrig vilde erstatte sin Frænde den betydelige Kautionssum, denne maatte udrede til Kongen efter hans Flugt. Et Bevis kunde Erik Eriksen ikke føre; han kan ikke have havt noget Skriftligt. Har han i en Samtale under fire Øine ladet sig nøie med et halvt Svar paa en halv Fordring, kan saavel han som hans Fange have havt en halv Ret til at forstaa Ordene hver paa sin Maade. Efter svenske Fremstillinger led Gustav Ondt paa Kalø, dels aandeligt ved de

danske Junkeres Pral og Haan mod Sverrig, dels legemlig ved slet Føde. Dette Sidste er dog lidet troligt. Erik Banner behandlede sin unge svenske Frænde som sin Gjæst; men ved en dansk Adelsmands Bord spiste man sikkert da som nu i alle Maader ligesaa godt som paa en svensk Herregaard, saa at han ikke har maattet friste Livet med „salt Øl, sort og grovt Brød og harske Sild". Men det tvungne Ophold paa Kalø maatte dog blive ham utaaleligt, saa at man ikke kan undre sig over, at han ved første Leilighed gik sin Vei. Han havde Held nok til at slippe forklædt gjennem Halvøen til Lybek efter knap et Aars uretfærdige Fangenskab i Danmark. Erik Erikfen ilede til Lybek, saasnart han erfarede Gustavs Opholdssted, og her førtes nu et Slags Proces for Raadet om hans Udlevering. Erik Eriksen gjorde gjældende, at han var Kongens Fange, der var bortrømt af sit Fængsel; men Gustav, af Naturen begavet med sjelden Veltalenhed, blev ham ikke Svar skyldig. „Ingen ærlig Mand", sagde han, „skal med Skæl bevise, at jeg er en Fange. Nei, jeg er en Gidsel. Lad den komme frem, der med Sandhed kan paavise, i hvilken Fægtning eller paa hvad Sted jeg eller de andre gode svenske Mænd befandt os, da vi bleve fangne, eller hvem de vare, der grebe os. Kan Ingen bevise det med Rette, bør vi ikke kaldes Fanger, men overfaldne, forraskede og besvegne ærlige Mænd. Eller med hvad Ret kan den være en Fange, der aldrig har tilsagt Fangenskab, eller hvem hverken Ære, Forpligtelse, Lov eller Ret har fængslet?"

Man maa jo give Gustav Ret i dette Forsvar, der ogsaa især ved Borgermester Niels Brømses Indflydelse bestemte Lybeks Raad til at nægte Udleveringen. Saa vidt vilde Raadet dog ikke gaa, at det aabenlyst førte ham over til hans Fædreland, hvor Kong Christierns Folk ellers ganske vist havde fundet ham enten ved Sten Stures Side paa Aasundsøens Is, eller i Bondehæren ved Upsala Langfredag 1520. Otte Maaneder maatte Gustav tilbringe i Lybek, ikke uden Nytte for hans Fremtid, da han der knyttede Forbindelser med betydelige Mænd. Man kan dog tænke sig hans Utaalmodighed ved alle de rystende Efterretninger fra Sverrig i de første Maaneder af 1520. Endelig formaaede han en dristig Skipper Henrik Møller til at føre ham i en Baad over Østersøen. Han vilde have været til Stokholm, til Fru Christine; men Staden var allerede indesluttet. Han maatte gaa iland paa

Stensø, nær Kalmar, den 31te Mai 1520, — ene, forladt, uden andre Hjælpemidler end dem, han hentede fra sit eget Hoved og Hjerte.

Fædrelandet tog ikke venligt imod ham. Paa Kalmar Slot befalede da endnu Johan Mogensens Enke Anna Bjelke, der viste ham Velvillie, men ikke kunde forsvare ham mod de tydske Landsknegtes Vrede, da han forsøgte at opildne dem til tappert Forsvar. Han maatte frelse sit Liv ved Flugt ud i Smaaland, hvor han i Sommerens Løb vankede ukjendt og forklædt ad lønlige Stier, indtil han i September kom til sin Svoger Rigsraad Joachim Brahe paa Gaarden Tærna. Brahe var da kaldet til Kroningsrigsdagen i Stokholm. Gustav søgte forgjæves at holde ham tilbage. Joachim Brahes og Erik Johansens Hoveder faldt i Blodbadet, Gustavs Moder og Søster bleve Fanger paa Stokholms Slot, selv naaede han sin Fædrenegaard Ræfsnæs, hvor han i nogen Tid holdt sig skjult. Hos den gamle Erkebiskop Jakob Ulfsen, der da skilt fra Verden opholdt sig i Gribsholms Kloster, søgte han Raad; men da dette gik ud paa, at han skulde søge Forlig med Kongen, hvortil den gamle Mand lovede at være ham behjælpelig, var Gustavs Mistro til Kong Christiern altfor stor og for vel grundet til at følge et saadant Raad. Da kom den skrækkelige Efterretning fra Stokholm. Nu stod kun Et tilbage: et Forsøg paa at reise Dalekarlene. Den 25de November red han med een Tjener fra Ræfsnæs. Paa Veien blev Tjeneren ham utro og red ad Skoven til med hans Klæder og de Penge, han havde samlet af Böndernes Landgilde paa sin Gaard. Dog Gustav indhentede ham og tog Sit tilbage; og nu atter ene, forladt af Alle, som da han flygtede fra Kalø, eller da han steg iland paa Stensø, drog han til Dalarne, mangen Gang eventyrlig frelst ud af truende Livsfare, og længe uden at finde de ellers saa krigslystne Dalekarles Øren aabne for hans ildfulde Opfordring til at reise sig mod den fremmede Voldsherskers Tyranni. Forgjæves drog han de brændende Minder om Josse Eritsen og Engelbrekt frem. Allersidst i Aaret 1520 maatte han atter ensom forlade Egnen ved Siljansø og ty op ad Vesterdalen — om han kunde frelse sig ind i Norge eller hvor hans onde eller gode Genius vilde føre ham til Ro. Men endnu var han ikke kommen ud over sit Fædrelands Grændser, forend den ene Flygtning efter den anden bragte

Morakarlene i Bevægelse ved deres Fortællinger om hvad der var skeet, og nu fremdeles skulde skee paa Kongens Eriksgata, om Galger, der skulde reises ved hver Lensmandsgaard, om at alle Vaaben skulde fratages Bonden, saa han kun skulde beholde en Kjæp at værge sig med, om den Skat, der vilde blive krævet o. desl. Da hentede de Gustav tilbage og kaarede ham til deres Høvedsmand. Hans Eventyrliv var endt, hans store, lysende, uforglemmelige historiske Liv begynder.

Det var som om en høiere Magt forblindede Kong Christiern. Altfor sent fik han Øinene op for Betydningen af den svenske Almues Reisning. Han drog sin blodige Vei tilbage til Danmark i de samme Dage, da Gustav traadte i Spidsen for Morakarlene. Christiern vidste det, men agtede det ikke i den friske Seirsfølelse. Vi have ovenfor seet (S. 396) hvor hurtigt Reisningen greb om sig i de første Maaneder af 1521, indtil Gustav kunde maale sig med den Hovedstyrke, Kongen havde efterladt i Sverrig, og bibringe den Nederlaget i Vesteraas den 29de April 1521. Fra nu af strømmede svenske Mænd af de forskjelligste Grunde til Gustav, der klog og modig, aarvaagen og udholdende, vidste at bringe Orden og Sammenhæng i Folkebevægelsen, saa at Reisningen i de fire Maaneder Mai, Juni, Juli og August udbredte sig med rivende Hast over det aabne Land, trods enkelte Svingninger af Krigslykken. Og netop i disse afgjørende Sommermaaneder var det, at Christiern anden Gang gik af Veien for Gustav, som om det var vigtigere at bade sig i Keiserfolens Straaler og udrette Et og Andet af underordnet Betydning, end at dæmpe den Ild, der greb om sig i Sverrig med forfærdende Hast. Det er denne Miskjendelse af Forviklingernes Knudepunkt, der har voldt Kong Christierns Undergang. I Mai faldt Upsala i Gustavs Hænder; han kunde vove et Forsøg paa at beleire Stokholm selv. Dog blev han snart dreven tilbage herfra. Men Arvid Vestgøte bragte Østgotland til at reise sig og beleirede Stægeborg, hvor den tydske Adelsmand Bernhard v. Melen førte Befalingen. Snart havde Kongen kun de faste Stæder og Slotte tilbage, der fra Søsiden understøttedes og forsynedes af den utrættelige Søren Norby. Fra Visborg og Kalmar beherskede han den hele indre Østersø. Da ogsaa Hans Brask, den kloge Biskop i Linkøping, sidst i Juli var traadt over paa Gustavs Side, kunde denne sammenkalde en

Herredag af Gøtariges Adel og Almue i Vadstena, hvor man den 24de August 1521 svor ham Troskabseden som Sverrigs Riges Hovedsmand og Landsherre. Kongeværdigheden, der bødes ham, viste han endnu fra sig. Han forlangte intet Andet, svarede han, end at Enhver vilde vise sig som god svensk Mand og hjælpe ham med at fri Fædrelandet af dets Nød; før det var skeet var det ikke værd at tale om noget Kongevalg: „siden kunne vi vel komme sammen igjen; hvilken indfødt svensk Mand Rigets menige Stænder da kaare, vil ogsaa jeg samtykke og vise al Lydighed".

Gustav havde endnu en lang og trang Vei til dette Maal; men da intet Tilstrækkeligt skete fra Kongens Side, ingen stor Hær samledes til at give Striden i det Hele en ny Vending, maatte det ene faste Punkt falde efter det andet, trods al Søren Norbys Anstrengelse. Ved Udgangen af Januar 1522 havde Kongen kun Stokholm, Kalmar, Kastelholm og de finske Slotte tilbage. Haardest var Kampen om Stokholm. Her stod Staden nu fast med Slottet, da det tydske, Christiern hengivne Parti efter Blodbadet havde faaet hele Magten i sin Haand. Gustav havde den sidste Del af 1521 atter forsøgt at indeslutte Staden; men ved Nytaarstid 1522 modtog den en rigelig Forsyning. Besætningen kunde da sprænge Blokaden ved gjentagne Udfald i April 1522, saa at ogsaa denne anden Beleiring maatte opgives. Det blev indlysende for Gustav, at uden Hjælp udenfra vilde han aldrig komme tilende med sit Befrielsesværk. Han vendte sig til Lybek, til Raadet og til sine Velyndere. Raadet var endnu dengang, i første Halvdel af 1522, ikke forberedt paa at lade Staden bryde fuldstændigt med Kong Christiern; men det lod Gustavs Venner, Kjøbmændene Kort Koninck, Hermann Israhel, Bernd Bomhower, Johan Sasse have fri Haand, saa at disse med Flere for Gustavs Regning udrustede en Flaade af 10 Skibe, der overførte en hvervet Skare af 900 Landsknegte og iøvrigt vare ladede med Krigsfornødenheder og andre Varer, som Sverrig trængte til. Den 30te Mai 1522 løb denne Flaade ud fra Travemynde og ankom til Søderkøping den 7de Juni. Gustav fik snart nok at fornemme, at Kjøbmændene kjendte Værdien af deres Hjælp; Regningen lærte ham, at den ingenlunde var uegennyttig. Men i Øieblikket kom Hjælpen ham særdeles vel tilpas. Den satte ham istand til at hjemsende de ældre gifte Bønder, der begyndte at trættes ved Krigen, og at

indeslutte Stokholm for tredie Gang, nu fra alle Sider, og med stærkere Beleiringsværker end tidligere, medens Arvid Vestgote blev sendt ned mod Kalmar. Da Søren Norby i November 1522 førte 30 Transportskibe med alle Fornødenheder, dækkede af 9 Orlogsskibe, til Stokholms Undsætning, fandt han der uventet for sig en ny lybsk Flaade paa 8 Skibe under 2 af Lybeks Raadmænd, der i Forbindelse med de tidligere ankomne udgjorde en Styrke dobbelt saa stor som Søren Norbys. Kampen fik det Udfald, der kunde forudsees: Søren Norby led et Nederlag, hans Forselsskibe toges, han selv slog sig igjennem med Krigsskibene. Lybekerne gjorde sig her skyldige i en Skændselsdaad, der betegner den Troløshed og Grusomhed, hvormed Krigen førtes. Med de tagne Skibe fik de flere Hundrede af Norbys Folk, der overgave sig og modtoges som Krigsfanger. Dem fordelte de paa deres egne Skibe; og da de saaledes havde dem i deres Magt, kastede de dem bundne paa Hænder og Fødder overbord, idet de lode Trommer og Trompeter lyde og affyrede Kanonerne for at overdøve Skriget. Stokholm fik Gustav dog ikke endnu; Henrik Slaghæk, understøttet af Kong Christierns Sekretær Gotskalk Eriksen, forsvarede Stad og Slot med paaskjønnelsesværdig Udholdenhed endnu i ni Maaneder efter Norbys Nederlag.

Af den Hjælp, der saaledes ydedes Gustav fra Lybek, er det indlysende, at Staden selv stod i Færd med at bryde fuldstændigt med Kong Christiern. Det var allerede en fjendsk Handling, at Lybeks Raad gav den flygtede Svensker Sikkerhed og saa igjennem Fingre med hans Overførelse til Sverrig. Og at en hel Flaade til Understøttelse af Opstanden kunde udrustes, forsynes med Krigsfolk og Krigsfornødenheder til Kamp imod Kongen, gjorde en Krigserklæring overflødig. Lybek og dets nærmeste Bundsforvante stode med Sværdet draget, efter at det i fem Aar havde rykket det længere eller kortere ud af Skeden.

Engang maatte det under alle Omstændigheder være kommet til Kamp imellem de vendiske Stæder og Kong Christiern. Der kunde alene være Spørgsmaal om Anledningen og Tiden til et

Brud. Malmøfreden af 23de April 1512 havde i Virkeligheden kun været en Stilstand, ikke en Udjævning af Stridspunkterne. Hvad Lybek vilde, efter som før Freden, var Opretholdelse af sit gamle Handelsherredømme i de nordiske Riger og sin Betydning som Stapelplads for Østersøen. Men Danmark under Kong Hans, og endnu bestemtere under Christiern, vilde afryste dette trykkende Handelsaag og drage saa meget som muligt af den indbringende Handel mellem Øst og Vest til sig. Naar begge Parter atter havde samlet Kræfter efter det voldsomme Sammenstød i Aarene 1510 og 1511, maatte Striden mellem disse Modsætninger, der hverken havde neutraliseret hinanden eller den ene brudt den andens Kraft, bryde ud paany.

Dette var Situationens Nødvendighed. At Brudet kom som det kom, og da det kom, laa dog ikke i Begivenhedernes Gang alene, men for en Del i Kongens lidenskabelige Heftighed. Da Kong Christiern besteg Danmarks og Norges Trone, havde han allerede som Regent i Norge viist en afgjort Villie til at ophjælpe Kjøbstædborgerne ved at modsætte sig Hanseaternes Anmasselser. Denne Villie traadte endnu tydeligere frem efter 1513, saa at Lybekerne allerede i hans tre første Regeringsaar mente at have Anledning nok til at klage navnlig over Indgreb i saakaldte gode Sædvaner. Betegnende er i den Henseende, at Kongen paa et Møde i Sønderborg med hanseatiske Sendebud i August 1516 forlangte at see de Privilegier, der gave dem de samme Rettigheder og Friheder i Belterne som i Øresund, hvortil Hanseaterne alene kunde svare, at havde de ikke saadanne Privilegier, saa havde de gammel Skik og Brug for sig. Dengang var Striden endnu ikke moden til et Brud; men de modsatte Standpunkter kom klart for Dagen. Kongen vilde netop bort fra det Gamle i sine Undersaatters Interesse; i sin Higen efter en ny Tingenes Orden brød han sig ikke om det Gamles juridiske Ret. Lybek derimod vilde hævde og udvide sine givne eller selvtagne Rettigheder, uden at spørge om andre Folks naturlige Ret.

At Christiern ægtede en Fyrstinde af det østerrigsk-burgundiske Hus, en Kvinde fra de forhadte Rivaler i Nederlandene, forhøiede Misstemningen i Lybek; og endnu mere, at han lod Sigbrit, ogsaa en Hollænderinde, faa hele Styrelsen af Told- og Handelsvæsenet i sin Haand. De „onde hollandske Raad“ mente de spo-

redes i al hans Færd. Og dertil kom nu, at Kongen forlagde Sundtoldstedet fra Helsingør til Kjøbenhavn, at han stræbte at hæve denne Stad til Stapelplads for Østersøhandelen, at han søgte at formaa Fugger'nes rige Handels- og Bankierhus til at grunde et Faktori i Kjøbenhavn, og at han ikke alene i sine første 6—7 Aar viste hollandske og andre vesterlandske Handlende al Gunst, men ogsaa søgte at drage den russiske Handel til Kjøbenhavn, efter at Czar Iwan havde ødelagt det engang saa mægtige hanseatiske Kontor i Novgorod.

Der var altsaa i Stillingens Grundtræk Aarsag nok til Spænding og Sammenstød, da saa tillige fra Efteraaret 1516 Brudet mellem Kong Christiern og Sten Sture fremkaldte den samme Forvikling, som allerede engang havde ført til Krig mellem Danmark-Norge og Hanseaterne. Og det af to Grunde: først fordi Kongen alene kunde tilveiebringe Pengemidler til Krigen ved Indførelsen af Accise og ved Forhøielse af Ind- og Udførselstolden, saavelsom af Afgifterne i Øresund og af Skaanefiskeriet, hvilket naturligen ramte Hanseaternes Virksomhed haardt; dernæst fordi han maatte gjøre den samme Søret gjældende som hans Fader, altsaa holde hele Sverrig afspærret og opbringe ikke alene ethvert Skib, der seilede til eller fra det blokerede Land, men ogsaa ethvert, der førte svensk Eiendom, selv om denne var indladet i neutral Havn. Kongens Krydsere opfyldte Søen, den ene Blokadebryder efter den anden blev kapret, den ene Ladning fjendtligt Gods i neutralt Skib efter den anden borttaget. At Kjøbmændene dreve denne Handel paa egen Risiko, selv om Borgermestere og Raad havde frasagt sig Ansvar eller endog forbudt den, formindskede ikke det forbittrede Klageraab i Stæderne over de kongelige Udliggeres Sørøveri, som man kaldte det. De ledende Mænd i Stæderne kunde ikke unddrage sig Paavirkning af Folkestemningen, der ikke brød sig om Malmøre-cessen, hvorpaa Kongen støttede sin Fordring om at afbryde Forbindelsen med Sverrig, — saa meget mindre, som Hanseaternes Forpligtelse i denne Henseende ikke var nedlagt i den offenlige Hovedakt af 23de April 1512, men i den hemmelige Biakt ked. Det maatte jo ogsaa blive indlysende selv for dem, der kjendte Retsforholdet, at skulde Malmøtraktaten virkelig holdes og en saa virksom, omsiggribende Mand som Kong Christiern derved sættes i Stand til at undertvinge Sverrig, vilde dette være ensbetydende

med en Dødsdom over Hanseaternes Handelsherredømme. Med den yderste Anstrengelse havde de netop kunnet hævde den gamle Stilling i Kampen med Danmark-Norge: hvorledes skulde det blive muligt ligeoverfor et forenet Norden under en kraftig Styrelse?

At opretholde Sverrig maatte derfor erkjendes som en Livsopgave for Lybek og dets Bundsforvante, det er: Krig med Kong Christiern blev uundgaaelig. Og ikke Lybek og de vendiske Søstæder alene trængtes hen imod et Brud; ogsaa Danzig, der i den forrige Krig havde skilt sig fra de andre Hanseater for at nyde den danske Handel og Skaanefiskeriet uforstyrret, kom nu i samme Stilling som de andre Stæder, da Magistraten hverken kunde eller vilde alvorligt modsætte sig Borgernes Handel paa Sverrig eller finde sig i Kongens Toldpaalæg og danzigske Skibes Opbringelse, der blev Krigens naturlige Følger.

Men ihvorvel Forholdenes Magt, uafhængig af de ledende Personers tilregnelige Misgreb, uimodstaaeligt førte Kongen og Stæderne henimod Krig, naar Kongen ikke vilde opgive Sverrig, var det dog langt fra, at Nogen af dem gik Katastrofen imøde med faste Skridt og klar Bevidsthed. Kongens Fordel var det aabenbart, at undgaa et Brud saa længe som muligt. Stæderne, selv Lybek, følte endnu Virkningerne af den sidste Krig. Danzig drog yderst nødigt Sværdet; dets Stilling, dets Fordel, dets Hjælpemidler vare ikke de samme som Lybeks. Derfor Vaklen, Tilbageskridt, Inkonsekventser fra begge Sider, og saa atter heftige Udbrud, der medførte nye Forviklinger, indtil ny Forhøielse af Tolden i Danmark, navnlig af Øresundstolden i September 1519, og betydelige Paalæg paa det hanseatiske Kontor i Bergen endelig hidførte en Krisis i Begyndelsen af Aaret 1520. Lybek holdt i Marts 1520 Møder med de andre vendiske Hansestæder og med Danzig; det hvervede Tropper, sluttede den 25de Marts et otteaarigt Forbund med Ditmarskerne, byggede og rustede Skibe.

Da traadte Hertug Frederik af Slesvig-Holsten frem som Mægler; thi han vilde jo komme i en saare mislig Stilling, dersom Krigen virkelig udbrød. Og det lykkedes ham endnu denne Gang at afvende et Brud, men rigtignok paa Betingelser, som Kong Christiern sikkert ikke var gaaet ind paa, dersom han ikke havde været saa dybt indviklet i den svenske Krig, at han i Øieblikket ikke kunde modtage et Angreb af Lybekerne. I Segeberg

sluttedes under Hertugens Mægling den 13de Mai 1520 en Stilstand indtil Paaske 1521, hvorved Lybek og dets Bundsforvante vel samtykte i at afbryde Forbindelsen med Sverrig, men fik i Øvrigt fri og uhindret Fart og Bekræftelse paa deres Særrettigheder i Kongens andre Lande. De kaprede Skibe skulde tilbagegives. Alle nye Paalæg, Told og Accise, som vare yngre end Malmøfreden, og hvad der var paalagt Kontoret i Bergen, skulde strax hæves. Toldopkrævningen maatte ikke lægges til usædvanlige Steder. Og da Lybek reiste Paastand paa Erstatning for de Afgifter, der udover gammel Sædvane vare afkrævede dets Kjøbmænd efter Malmøfreden, skulde disse Fordringer og andre Tvistepunkter gjøres til Gjenstand for Underhandlinger to Maaneder efter at Kongen var kommen tilbage fra Sverrig.

Kong Christiern var dengang med Flaaden for Stokholm. Dronning Isabella førte Regeringen i hans Fraværelse. Hun og Rigsraadet fandt stor Betænkelighed ved at godkjende Overenskomsten; men da de lybske Affendte stillede hende Valget mellem Ratifikation eller Krig, maatte Dronningen bøie sig og med Rigsraadet besegle Forliget den 5te (eller 9de) Juni.

Lybekerne paastode siden, at efter denne Overenskomst vare vel de kaprede Skibe tilbagegivne, men en stor Del af Ladningerne ikke, og at heller ikke Opkrævningen af de nye Paalæg var standset, saalidt som Erstatning ydet for de uretmæssig oppebaarne Afgifter, eller de betingede nye Underhandlinger derom nogensinde aabnede. Kongen, sige de, havde holdt Lybekerne hen med allehaande Udflugter og imidlertid fortsat sine Udpresninger, ret som for at gjøre den forgiftige, besatte gamle Kvinde Sigbrits Ord til Sandhed: „Hvad betænkeligt er der i at besegle Forliget strax? Man skal dog ikke holde det“*). Ganske rigtigt er dette nu vel ikke. I det mindste er det vist, at Dronningen strax efter Ratifikationen paalagde Kongens Foged i Bergen, Jørgen Hansen, at standse Opkrævningen af de nye Afgifter paa de Kontorske i Henhold til Forliget. Men andre Afgifter bleve enten ikke afskaffede eller snart indførte igjen. Paa den anden Side paastaaer Kongens Forsvarer, at Lybekerne ikke holdt deres Tilsagn. Det kan godt

*) «Konnen ghi nicht stontlig forsegeln? man sal idt doch nicht houden». Ordene maa tænkes sagte til den tvivlraadige Dronning ved Ratifikationen.

være, at Sigbrits Ord ikke have været saaledes at forstaa, som Lybekerne antyde; Ordene kunne ligesaa godt udtrykke hendes Forvisning om, at Traktaten ikke vilde blive holdt fra hanseatisk Side, fordi de enkelte Kjøbmænd ikke vilde modstaa Fristelsen til dog at vove den saa indbringende Snighandel med Sverrig, — eller maaske rettere: de udtrykke overhovedet hendes Forvisning om, at denne Overenskomst ikke kunde hæve Striden, der havde sin Grund i den hele politiske Stillings uopløselige Modsigelser, saa at det ikke var værd at betænke sig paa Ratifikationen, der dog vilde forskaffe Kongen fri Haand mod Sverrig i det afgjørende Øieblik.

Har Lybek haabet, at Kongen ved Segebergtraktaten for Alvor havde opgivet sine revolutionære Planer mod deres Handel og Privilegier, kom de rigtignok snart til Erkjendelse af deres Vildfarelse, ikke alene derved, at Traktaten blev mangelfuldt udført, men især ved Kongens øvrige Optræden efter Stokholms Overgivelse. Som i hans hele Færd saa ogsaa særligt mod dem viste det sig, at han derefter betragtede sig som en vældig Seirherre, der nu ikke længer behøvede at lade sig binde af Ord og Forpligtelser i Udførelsen af sine Planer. I Stokholm befalede han strax, at Enhver, der havde lybske Kjøbsvendes Gods i Forvaring, skulde under Livsstraf aflevere det. Dette var dog endnu intet Brud paa Traktaten, dersom dette Gods, som rimeligt er, var ved Privates Snighandel kommet til Stokholm. Men Intet kunde være farligere for Hanseaterne end den Plan til et stort nordisk Handelsselskab, der kom frem i Stokholm en Maanedstid efter Blodbadet. Kongen havde hidkaldt fire af de betydeligste Handlende i Kjøbenhavn og Malmø. Disse enedes den 4de December 1520 med det efter Blodbadet fornyede stokholmske Byraad, hvor Kongens Parti, mest tydske Borgere, nu efter det gamle Raads Henrettelse havde fuldkommen Overhaand, om at stifte et stort Kjøbmandsselskab til Handel med Danmarks og Sverrigs Frembringelser og Fornødenheder. Selskabet var strax fra Begyndelsen anlagt paa, at inddrage efterhaanden begge Landes hele Handelstand i sin Kreds. Kompagniet vilde efter Hanseaternes Mønster drive Handelen ved Faktorer i Kjøbenhavn, Stokholm, i Finland ved den russiske Grændse, og i Nederlandene, hvorhen Varerne fra Sverrig skulde føres gjennem Øresund; det skulde tillige af al Magt støtte Kongen imod Enhver, der i de tre Riger vilde opsætte sig mod hans Herredømme. Denne

Plan er vel strandet paa Sverrigs Opstand og paa Kong Christierns Fald; men havde den ladet sig gjennemføre, vilde den givet Lybeks Handel to Ulivssaar, først ved at drage Varehandelen fra og til det skandinaviske Norden ud af Hanseaternes Haand, dernæst ved at modarbeide Lybeks Paastand paa, at alt hvad det kaldte Stapelgods fra den indre Østersø, navnlig russiske Varer, skulde føres til Traven og først derfra mod Vest. Efter Kompagniets Grundstatut skulde disse Varer, for hvis Skyld det ene Faktori lagdes i Finland, Kongens eget Land, saa nær Rusland som muligt, føres direkte gjennem Øresund.

Neppe var Kongen kommen tilbage til Danmark, forend han ved Forordningen af 10de Februar 1521 førte et nyt middelbart, men afgjørende Stød mod Lybekernes Handel i Danmark ved at gjøre Ende paa deres indbringende Omsætning med Landboerne og binde al Handel og Haandværksdrift til Kjøbstæderne. Ogsaa tilsidesatte han nu ganske Segebergtraktaten af 13de Mai 1520, hvis Vigtighed han godt erkjendte under Kampen i Sverrig. Hos den samtidige Reimer Kock læses følgende Anekdote. Da Stokholm havde overgivet sig og Kongen taget Bolig hos Borgermesteren, sagde han i Samtale med Værten, Didrik Slaghæk og andre af sine betroede Mænd: „hvad synes Eder, kjære Herrer, er Vor Naade nu ikke en stor Herre og Regent? Vi har nu tre vældige Kongeriger i Vor Magt". Dertil svaredes: „Ja, Eders Naade kan nu lignes ved alle Konger i Christenheden og er nu stegen i Ære frem for alle Eders Forfædre". Dertil gjensvarede Kongen: „Nu kan vi dog ikke ret glæde Os ved alle Riger og Lande, siden Vi endnu ikke have under Vor Magt Staden Lybek, med hvilken Vi have havt saa stor Moie og Arbeide, før Vi kunde skille den fra de Svenske; thi det havde været umuligt, at Vi kunde blive Stokholm mægtig, havde Vi ikke med store Løfter faaet dem (Lybekerne) adskilte fra de Svenske". — Den lybske Kronist vil selv ikke indestaa for Samtalens Virkelighed; men den beholder sit Værd som Form for baade Kongens og Lybekernes Opfattelse af Situationen.

Kunde Lybek endnu tvivle om Kongens Sindelag, bragte hans Taushed med Hensyn til de Underhandlinger om dets Erstatningskrav, Segebergtraktaten betingede, dem snart ud af Illusionen. Og da de i Sommeren 1521 tilligemed Traktatens Mægler Hertug

Frederik forlangte fri Fart paa Sverrig, som jo nu var Kong Christierns Rige, samt lod forespørge hvad de havde at holde sig til med Hensyn til Fiskeri og Handel paa Skaane, kunde de af Dronningen, som atter førte Regentskabet under Kongens nederlandske Reise, ikke faa andet Svar, næst en Opfordring til at vente med deres Klager indtil Kongen selv kom hjem, end at det stod deres Kjøbmænd frit for at besøge Riget paa lige Fod med de nederlandske og andre Stæder, der „staa under Keiseren!", — et Svar, der omtrent var ensbetydende med det Nei, de senere paastode at Dronningen svarede dem paa deres Spørgsmaal, om de maatte nyde deres Privilegier.

Vistnok havde det været tjenligere for Kong Christiern selv, om han var gaaet noget moderatere frem mod Lybek og havde udsat saa længe som muligt at komme til et aabent Brud med en Sømagt, han ikke var saa vel forberedt paa at møde, som hans Fader havde været det i den sidste Krig. Men Retningen af hans Politik for at løsgjøre sine Riger fra deres utaalelige Handelsaag kan man dog kun finde naturlig og bifaldsværdig fra hans Standpunkt. Men den overmodige Seiersfølelse, der i 1521 beherskede ham, bragte ham ogsaa her til at miskjende Forholdene, hvorved han fremkaldte farefulde Forviklinger, han kunde have undgaaet. Vi have ovenfor seet, at han paa den nederlandske Reise udvirkede hos sin Svoger Keiseren Aabent Brev af 21de Juli 1521, der blandt Mere fornyede og stadfæstede de Eiendomme og Rettigheder, Kongens Forfædre havde havt i Staden Lybek, og i Stiftet, samt alle de Len, Friheder og Rettigheder, hans Forfædre havde besiddet i det tydske Rige. Hvilke disse Rettigheder vare, udtaltes dengang ikke. Senere, efter Kongens Fald, har hans Ordfører i sine Stridsskrifter mod Lybekerne gjort gjældende, at fra Kong Valdemars (den Andens) Tid havde de danske Konger Ret til „die Burg" og til „Königsstrasse" i Lybek, og desuden til aarlige Afgifter af Lybek ifølge Forskrivninger fra det 14de Aarhundrede af Markgreve Ludvig af Brandenburg og Keiser Karl den Fjerde til Kong Valdemar Atterdag. Lybekernes Krønikeskrivere ville endog, at Kong Christiern ved falske Forestillinger har bevæget den med tydske Forhold endnu ubekjendte Keiser til at skænke sig „en ubetydelig Flække kaldet Lybek i Nordtydskland". Men om dette nu endog kun er enten et lybsk Digt eller et løst Rygte, saa blev man i

Lybek høiligen foruroliget ved Keiserens Aabne Brev af 21de Juli 1521, og maatte naturligen blive det ved at see Rettigheder i eller over Lybek tillagte en Herre som Christiern, hvis fjendske Sind imod Staden var altfor vel bekjendt. Hertil kom et keiserligt Mandat, ligeledes udvirket af Kong Christiern, der forbod Lybek al Handel og Samfærdsel med de svenske Oprørere. Lybek sendte strax to af sine første Mænd til Keiseren, hos hvem deres Oplysninger og Forestillinger fandt saa megen Indgang, at han den 21de November tilbagekaldte de tidligere Mandater, opfordrede sin Svoger til at holde Segebergtraktaten og overdrog Biskoppen af Ratzeburg det Hverv, at mægle eller dømme imellem de Stridende. Men paa Christiern gjorde dette Omslag i Keiserens Politik intet Indtryk. Han fortsatte Opbringelsen af hanseatiske Skibe, vedblev at opkræve de forhøiede Toldafgifter for Ind- og Udførsel, og i Øresund, tvang fremmede Skibe og Sofolk til at tjene ham, kort sagt: hævdede sine Paastande og Anskuelser om sin Ret som Herre i de nordiske Rigers Farvande og som krigsførende Magt saa skarpt og strengt, at der for Lybek ikke blev andet Valg end enten at opgive sine Privilegier og Sædvanerettigheder i de nordiske Riger, ja sit hele merkantile Tvangssystem mod alle Konkurrenter, sin Undertrykkelse af Regeringers og Folks fri Rørelse i sin Forretningskreds — med andre Ord: det hele Grundlag for Lybeks høie Blomstren, eller at gribe til Sværdet for at hævde det imod en saa nærgaaende Nabo. Kong Christiern drev Lybek til Fortvivlelse.

Følgerne af dette Forhold synes ikke at kunne været undgaaede Kongens Tanker. Har han da regnet paa at kunne samtidigt møde Lybekerne og nedslaa Opstanden i Sverrig, uagtet han havde forsømt sin Sømagt, saa at han ikke længer havde en saadan Storflaade, som den, der i hans Faders Tid kæmpede om Herredømmet i Østersøen? Eller skulde han i sin lidenskabelige Higen efter at naa sit Maal forsætlelig have lukket Øinene for den Modstand, han fremkaldte? man fristes til at tro dette, naar man seer, at han ikke mod Lybekerne alene, men mod alle dem, der berørtes af hans Kampe og hans Paastande, optraadte saa haardt og heftigt, som om han forsætlelig vilde hidføre en Krisis. Ved nogen Skaansel imod Danzig kunde han ganske vist have forebygget denne mægtige Stads Forbindelse med dens gamle Rival Lybek. Vel havde Kongen nogen Grund til at klage over Danzigs Øvrighed,

der ikke med den Alvor og Kraft, han forlangte, modsatte sig enkelte Borgeres Forbindelser med de Svenske, og enten ikke kunde eller ikke vilde hindre Udrustningen af Kapere i Danzigs Havn; men han tog sig selv voldsomt til Rette ved at opbringe danzigske Skibe, hvis Søfolk han tvang til at tjene ham. Og ligesaa lidt Danzigs som Lybeks Klager over Krænkelse af Privilegierne bleve hørte. Sundtolden var forhøiet fra en, to eller tre Nobler efter Skibenes Størrelse til en Gylden for hver ti Læst Kjøbmandsgods; og ved Skaanefiskeriet var paalagt en Afgift af to Gylden paa hver Læst Sild, der udfortes. Danzig sendte i Sommeren 1521, medens Kongen var i Nederlandene, en Gesandt til Kjøbenhavn for at bevirke en Ændring; men Underhandlingerne med Dronningen og Sigbrit bleve frugtesløse. Saaledes trængtes Danzig over i Lybeks Arme. Et Angrebs- og Forsvarsforbund sluttedes imellem dem den 17de April 1522, hvorved de forpligtede sig til at understøtte Sverrig med Tilforsel, samt til at bekæmpe Sundets Spærring og fornemlig Planen om Oprettelsen af Stapelpladser i Kongens Lande. Dette Sidste var det især, der laa Lybekerne paa Hjerte.

I gjentagne Møder havde Lybek imidlertid sikret sig de andre vendiske Stæders Bistand; og da det som anført var lykkedes, at drage Keiseren ud af den farlige Forbindelse med Kong Christiern, saa at denne stod isoleret, rustede Lybek i det første Halvaar af 1522 ivrigt til Krig. Man vil da forstaa, hvor gjerne det modtog Gustav Vasas udstrakte Haand og, endnu inden Staden selv var færdig, tillod Kort Koning og Herman Israhel at skaffe Gustav ved private Midler den rigt forsynede Flaade af 10 Skibe, der i Juni 1522 satte ham istand til at gjenoptage Stokholms Beleiring.

Ogsaa med sine naturlige Allierede Nederlandene kom Christiern i en Strid ved de Ændringer, han foretog med Øresundstolden og ved anden Vilkaarlighed. Han forlangte af Nederlænderne den samme nye Afgift i Øresund som af Lybek og Danzig, og at den skulde erlægges i Kjøbenhavn, ikke i Helsingør. De Skibe, der vægrede sig, bleve anholdte og fik hverken Tilladelse til at fortsætte deres Reise eller at vende tilbage. Kongen brugte ogsaa Skibene til sine Transporter eller tvang Søfolkene til at gaa i hans Tjeneste. Under hans Ophold i Nederlandene havde Keiseren søgt at udvirke Forandring heri, men Kongen havde undgaaet

bindende Tilsagn under Paaskud af, at han var udenfor sit Rige og maatte i en saadan Sag først høre sit Raad, som han nu ikke havde hos sig. Og i den sidste Halvdel af 1522 tiltog Spændingen ikke uden Skyld fra begge Hoffers Side. I Foraaret havde Kong Christiern ladet sit Sendebud Antonius af Metz anmode Keiseren og den nederlandske Regering om at faa Resten af Brudeskatten, de sidste 50,000 Gylden, udbetalt strax, men var bleven henvist til den i Traktaten af 22de Februar 1520 bestemte Termin; da denne kom, ved St. Hansdagstid 1522, kunde Regentinden dog ikke betale, fordi Keiserens store Krig med Frankerig lagde Beslag paa alle Midler. Heller ikke den Hjælp imod de svenske Rebeller, Traktaten lovede Kongen i almindelige Udtryk, kunde han nu faa. Vred herover vilde han gjøre sig selv betalt ved at optage nederlandske Skibe og Ladninger i Øresund, eller mente derved at tvinge Regentinden til nøiagtig Opfyldelse af Traktaten. Virkningen blev en heftig Forbittrelse hos Folk og Regering i Nederlandene, der fandt sit Udtryk i vrede mundtlige og skriftlige Klager. Saa hensynsløst gik Kongen frem, at han i Sommeren 1522 endog nægtede et nederlandsk Gesandtskab, der forgjæves i Kjøbenhavn havde søgt Striden jævnet, Tilladelse til at vende tilbage, fordi det ikke vilde overskride sin Instrux. Dette Skridt besvarede Regentinden med Fængsling af Kongens Sendebud og Forretningsfører i Nederlandene. I saa heftige Udtryk klagede Kongen over denne Voldsgjerning, at det saa ud til et fuldstændigt Brud. Ogsaa i denne Strid med sine nærmeste Venner gav Kong Christiern sin Lidenskab Tøilen: han vilde have Ret, de Andre skulde give ham Ret, de skulde Alle bøie sig for ham; en nogenlunde sindig Politik, der tog Hensyn til Omstændighederne, var ham umulig. Altfor seent kom han til Erkjendelse af, at den Modstand, han reiste imod sig fra alle Sider, dog blev ham overmægtig.

Til alle disse uheldsvangre Forviklinger kom nu efter Kongens nederlandske Reise, og som en Følge af denne, et halvt og snart et helt Brud med hans Farbroder Hertug Frederik i Holsten, nærmest i Anledning af den holstenske Lenssag. Forholdet imellem Hertugen og hans Brodersøn havde efter Hyldingen i 1513 været fredeligt; hjerteligt kunde det vel aldrig blive, da Frederik ikke kunde glemme den Uret, han mente sig tilføiet af Kong Hans ved Deling af Hertugdømmerne og ved Afslag paa hans andre

Fordringer. Christiern arvede jo Faderens Stilling og opretholdt hans Paastande som grundede i sin Ret; han maatte betragte Farbroderen som en unøisom og besværlig Nabo, Hertugen ham som den, der forholdt ham hans Ret. Men da Hertugdømmernes Stænder nu engang havde anerkjendt Christiern som Landsherre og opretholdt hans Stilling saavel som Hertug Frederiks, havde Hertugen slaaet sig nogenlunde til Ro og havde vel ikke opgivet, men heller ikke fremdraget de gamle Fordringer. Paa Grundlag af den nu engang bestaaende Fordeling af Magten i Hertugdømmerne havde han undgaaet at give Brodersønnen Aarsag til Klage. Han havde været Kongens Gjæst i Kjøbenhavn ved Formælingen 1515; han havde rakt ham en hjælpende Haand mod Sverrig 1520, dels ved som Mægler at tilveiebringe Overenskomsten af 13de Mai 1520 med Lybek og derved afvende en Krig mellem Hanseaterne og Kongen i det afgjørende Øieblik, dels ved at sende om ikke mange, saa dog nogle Krigsfolk til det store Tog ind i Sverrig 1520. Mindre Rivninger kunde imidlertid ikke undgaaes, saasom om Jurisdiktionen over Prælater og Ridderskab eller om Transiten mellem Lybek og Hamborg, som Kongen vilde have til sit Slot Segeberg, Hertugen til sit Tritau; men hvorledes skulde det kunnet være anderledes ved en Deling, der hverken adskilte Hertugdømmerne eller forbandt dem til en virkelig Enhed? Begge Landsherrer maatte være tilfredse med, at Forholdet imellem dem dog var et taaleligt i de første otte Aar. Ikke engang det slesvigske Len voldte Strid. Hertugen forlangte efter Kong Hanses Død Belening; Kongen gav ham den aldrig, saa at Hertugen maatte slaa sig til Ro med, at han havde sikret sig sin Ret i Tide.

Men Striden kom over det holstenske Len. Kongen skilte sig i dette efter Sagens Natur fuldkommen fælles Anliggende fra Hertugen, søgte, og fik i Nederlandene, uden Hertugens Vidende og Deltagelse sin personlige Belening umiddelbart af Keiseren. Var allerede dette en stødende Tilsidesættelse af den ligeberettigede Medregent, saa opfattede Hertugen Overdragelsen af Beleningen for hans Vedkommende til Kongen i Stedet for til Biskoppen af Lybek ikke alene som en Krænkelse, underfundigen tilføiet ham uden at han havde havt Leilighed til at gjøre sin Ret gjældende, men ogsaa som en Trusel om Planer til at bringe ham ind under Brodersønnens Høihed. Da nu Kongen et Par Maaneder efter sin

Hjemkomst opfordrede Hertugen til en Samtale for at bringe Lens-sagen i Rigtighed, førte et personligt Møde i Kolding sidst i 1521 eller først i 1522 ingenlunde til Enighed. Hertugen vilde ikke modtage sit holstenske Len af Kongen og følte sig desuden krænket ved Kongens Adfærd imod ham. De skiltes som Uvenner, og Hertugen viste, at han i denne Sag ikke vilde give efter, idet han forlangte sin Belening af Biskop Johan af Lybek i Mai 1522.

Helst havde disse uenige Frænder vistnok undgaaet at see hinanden; men den truende Krig med Lybek nødte Kongen til at enes med Slesvig og Holsten om Hertugdømmernes Holdning. I et Møde med Hertugen ved Midsommerstid, og med Hertugdømmernes Ridderskab ved Leventsau sidst i Juli 1522, søgte han at formaa sin Farbroder og Stænderne til at slutte sig til ham, men kunde ikke faa dem bort fra den Politik, de havde fulgt i hans Faders Krig med Lybek: de vilde for begge Hertugdømmer, den kongelige som den hertugelige Del, forholde sig neutrale. Os Danske mishager det vistnok nu, at Slesvig holdt sig udenfor en dansk Krig; men betragter man ikke Sagen fra et Partistandpunkt, maa det indrømmes, at om Holsten og Slesvig ikke udgjorde en uafhængig Stat, saa havde de dog nu som et eiendommeligt Forbund af to Lensfyrstendømmer i et Aarhundrede staaet saa frit imod baade det danske og det tydske Rige, at Hertugen og Stænderne ikke uden Grund først og fornemlig toge Hensyn til disse Landes egne Tarv og Fordel. Fra Hertugdømmernes Standpunkt kan det kun billiges, at Stænderne ikke vilde føie Kongen. De indvendte med Grund, at Talen var om en Krig, der alene vedkom Kongeriget, og at Hertugdømmerne maatte see at holde sig fri for de Tab og Ødelæggelser, Krigen vilde medføre. Man har ikke Ret til at fremstille Sagen, som om det var overgjemt Nag og ny Vrede hos Hertugen, der bragte ham til at svigte en Pligt imod sin Konge og sit Fædreland; thi hverken var han Kong Christierns Undersaat, skjøndt han for Halvdelen af sine Besiddelser anerkjendte den danske Krones Lenshøihed; og heller ikke kan Danmark kaldes hans Fædreland, men i det Høieste hans Fødeland. Et Andet er, at hans personlige Mellemværende med Kong Christiern netop ved samme Tid beredte Kongen nye Vanskeligheder og gjorde dennes noksom truede Stilling endnu mere mislig. Underhandlingerne herom hænge saa nøie sammen med Striden mellem

Kongen og Lybek, at Fremstillingen af disse Forviklinger ikke længer kunne adskilles.

Fra det tydske Riges Regering udgik Opfordringer saavel til Kongen som til Lybek om at afholde sig fra Krig, og samtidigt fremtraadte atter Kongens Svoger, Kurfyrst Joakim af Brandenborg, i sin gamle Mæglerrolle, denne Gang i Forbindelse med Hertug Albrecht af Meklenborg og Biskoppen af Ratzeborg. Deres Underhandlinger med Lybekerne førte til Intet: Lybek vilde have Krig. Men samtidigt mæglede Fyrsterne ogsaa mellem Hertugen og Kongen; her havde de noget bedre Held, idet de ved et personligt Møde af Kongen, Hertugen og Mæglerne i Bordesholms Kloster tilveiebragte et Forlig af 13de August 1522, som blev Udgangspunktet for de følgende Begivenheder, og som viser i det Enkelte, hvori Stridspunkterne bestode.

Først gav Kongen Afkald paa det keiserlige Kommissorium, som bemyndigede ham til at meddele Hertugen Beleningen med Holsten, dog saaledes, at Hertugen selv skulde hos Keiseren bevirke dette Kommissorium taget tilbage.

Dernæst samtykte han i, at om han kom til Krig med Lybek, maatte Hertugdømmerne sidde stille som i Feiden under Kong Hans; og da maatte fra Kongens Slotte og Lande i Hertugdømmerne intet Fjendtligt foretages imod Lybek.

Da endvidere Hertugen formente, at have Tiltale til Kongen om fire Stykker, nemlig

om hans Rettighed til Norge som en født Kongesøn og Arving til dette Rige;

om Regnskab for den Tid, da Kong Hans i Hertugens Umyndighed førte Regeringen i Hertugdømmerne;

om en Gjæld af 100,000 Gylden, der i Skiftet mellem Brødrene blev lagt paa Hertugens Del, men burde udredes af de tre Kongeriger; og

om det Udstyr af Danmark, der tilkommer ham som en dansk Kongesøn,

saa lovede Kongen at forelægge inden førstkommende Mortensdag disse Fordringer for Danmarks og Norges Rigsraad, samt lade opsøge alle de Forhandlinger, Recesser, Breve, der ere gjorte mellem Kong Hans og Hertugen. Hvad Kongen da findes at være

Hertugen skyldig, og hvad han „derom er tilsinds", skal han lade Hertugen vide inden den nævnte Dag.

— I Forbindelse hermed antog Kongen til Dommere eller Voldgiftsmænd over disse fire Artikler Kurfyrst Joakim af Brandenborg, Hertugerne Henrik og Albrecht af Meklenborg, Hertug Bugislav af Pommern-Stettin og Biskop Henrik af Ratzeborg. Disse skulde i et Møde paa Segeberg omtrent 14 Dage før Pintse (d. e. den 10de Mai) 1523 enten til Minde eller til Rette endelig afgjøre Hertugens Fordringer. Kongen forpligtede sig til at underkaste sig deres Dom. — Havde Kongen paa sin Side Fordringer til Hertugen, skulde disse ligeledes endeligen paadømmes i samme Møde af de nævnte Voldgiftsmænd, men Kongen inden Jul forelægge Hertugen saadanne Fordringer, for at denne itide kunde blive bekjendt med dem.

— Da Kongen erkjendte, at han endnu var sin Farbroder omtr. elleve Tusinde Mark Lybsk skyldig, forpligtede han sig til at betale dette Beløb i næste Kieler Omslag ved Helligtrekongers Tid 1523.

— Om Jurisdiktionsforholdene bestemtes, at ingen af Hertugdømmernes Beboere maatte kaldes i Rette ud af Landet eller for Danmarks Rigsraad. Kongen og Hertugen skulde hver for sig i sin Del have den høieste Dom og Magt over Borgere, Bønder og menige Almue, men over Prælater og Ridderskab, som ikke var delt, kun i Fællesskab. I Holsten skal dømmes efter gamle Sædvaner og Statuter samt efter Sachsenspiegel, i Slesvig efter Kong Valdemars jydske Lov og efter Privilegierne.

— Indtil den ansatte Retsdag i Segeberg blev det Kjøbmænd uforment at vælge Veien over Segeberg, Trittau eller Oldesloe; den Told, Kongen havde paalagt i Oldesloe, opretholdes ogsaa indtil da.

— Hertugens Fordring paa Erstatning for den Skade, han havde lidt paa Harnisk og Heste i Kongens Tjeneste paa det svenske Tog, lod han falde og vilde derom venligen forliges med Kongen.

Dette Bordesholmske Forlig gik jo vistnok Kongen temmelig nær, dog mere hans Stolthed end hans Magt, da de fire Artikler, som egenlig angrebe denne, henstilledes til Kjendelse af Voldgiftsmænd, af hvilken Kurfyrsten af Brandenborg, Kongens Svoger, og Hertug Albrecht af Meklenborg, Kurfyrstens Sviger-

søn, stode paa Kongens Side, medens den keiserlige Kommissær Biskoppen af Ratzeborg maatte betragtes som upartisk. Forliget angreb ikke Kongens Stilling i det Hele, saaledes som Lybekkernes Krig, der ikke havde Forsvar for et eller andet Privilegium, Afhjælpning af et eller andet Misforhold til Formaal, men en Omvæltning af hele den Situation i Norden, Kongen vilde gjennemføre. Denne Krig maatte have til sidste Hensigt, at omstyrte Kong Christierns Trone; thi saalænge den stod, kunde Lybeks gamle Herredømme over Nordens Næringsvirksomhed ikke opretholdes. Hvor to stridende Parter staa saaledes mod hinanden, kan ingen Mægling udjævne Modsætningerne. Derfor maatte Kurfyrsten efter frugtesløse Forsøg den 20de August skrive til Kong Christiern, at Intet kunde udrettes, saa at Kongen maatte berede sig paa Krig.

Lybekernes Flaade var da allerede i Søen. En Brand i Travemynde havde ødelagt fem af deres Skibe; men ved fordoblet Anstrengelse var det lykkedes Raadet at erstatte Skaden, saa at 13 større og 4 mindre Skibe den 3die August kunde afseile fra Travemynde under Ledelse af en Borgermester og to Raadsherrer. Efter at have draget Rostoks og Stralsunds Kontingenter til sig og forenet sig med Gustav Vasa's nylig fra Lybek modtagne 10 Skibe, der nu under svenske Anførere gik i Søen som en svensk Sømagt, stod den samlede Flaade fra Rygen over til Bornholm, brandskattede det aabne Land, stormede og ødelagde Hammershus, hvor man befriede den fyenske Biskop Jens Andersen, der havde baade Familie- og Venskabsforbindelser med betydelige Mænd i Lybek. Fra Bornholm gik Flaaden ind i Øresund, laa i tre Dage udenfor Kjøbenhavn uden at forsøge noget Angreb, gik saa ned ad Sundet, beskød og opbrændte Helsingør, men angreb ikke Krogen Slot. En Landgang paa Skaanes Kyst i Nærheden af Helsingborg blev slaaet tilbage af Kongens Statholder hinsides Sundet, den nye Erkebiskop Johan Vesalius. Lybekerne lagde sig nu atter for Kjøbenhavn, hvor imidlertid en halv Snes Tusind Mand fra Landet og Kjøbstæderne i Sjælland vare samlede i en Leir udenfor Staden, saa at de ikke fandt det raadeligt at vove et Angreb De gik ud af Sundet, vendte sig mod Moen, gjorde Landgang, brændte og røvede, men angrebe heller ikke her det velbefæstede Slot. Under Moen stødte den 4de September fire Skibe fra Danzig til dem. Først den 28de August var Danzigs Raad bleven

saavidt færdig med sine Rustninger, at det kunde lade fem Skibe afgaa; men de vare slet forsynede med alle Fornødenheder, navnlig med duelige Søfolk, og et af Skibene forliste ved Bornholm. Resten opsøgte de vendiske Stæders Flaade under Møen; men den hele store Flaade var nu færdig med sine Bedrifter for denne Sommer. Den 5te September adskiltes den igjen; Danzigerne gik hjem, Lybekerne og de Svenske til Traven, Rostokerne og Stralsunderne hver til Sit. En Maaned havde denne vældige Magt været i Søen uden at have udrettet Andet end at ødelægge Hammershus, Helsingør og det aabne Land paa Møen. Den kom ikke mere ud i dette Aar. Frygt for Mytteri blandt de hvervede Krigsfolk bidrog til denne hurtige Tilbagevenden; en anden Grund var Efterretningen om, at Søren Norby fra Gulland nærmede sig med en anseelig Sømagt.

Noget Afgjørende havde Lybekerne saaledes ikke udrettet; de havde endnu ikke rokket Kongens Stilling i Norden. Men dog blev denne Krig ham fordærvelig af to Grunde: den drev Misstemningen i Danmark til det Høieste, og den forenede Alt, hvad der var Kongen fjendsk, til samlet Angreb paa ham.

Alle Stænder i Danmark havde baaret store Byrder i den syvaarige Krig, hvis Slutning nu rykkede ud i en ubestemmelig Fremtid. Skat var fulgt paa Skat, Accise paalagt Stæderne, Tolden forhøiet, det ene Udbud efter det andet havde draget den kraftigste Del af Befolkningen bort fra Næringsvirksomhed ind i alle Krigens Farer. Kjøbstæderne havde vel faaet Erstatning ved Kongens vældige Opretholdelse af deres udelukkende Ret til Handel og Haandværk, og paa andre Maader, saasom Andel i Accisen; men dog følte de Trykket haardt. Og Landboerne led endnu mere. Fæstebønderne i Sjælland vare vistnok vel tilfredse med, at Vornedskabets Baand var løsnet, og at de i Kongen havde en Forsvarer mod Godseiernes Vilkaarlighed; men Skatter og Mandskab maatte Bondestanden udrede saavel som de andre Stænder. Prælaterne vare ligefrem underkuede af Kongen, Adelen haardt trykket navnlig ved den idelige Krigstjeneste. Ingen ny Seir hævede Nationens Stemning og lettede Byrden, tvertimod syntes Alt, hvad der et Øieblik ved dens yderste Anstrengelse var vundet, atter at skulle gaa tabt. Og nu kom denne nye Krig med Hanseaterne! Ny Hvervning af fremmede Tropper blev nødvendig, Indkvarteringen

blev dobbelt trykkende, somme Steder utaalelig, Handelen standsede, — hvorledes kunde det da være Andet, end at den kun altfor vel grundede Misstemning over Kongens hele haarde og vilkaarlige Regering nu steg til det Høieste, især hos de to høiere Stænder, der saa sig fortrængte fra den Deltagelse i Lovgivningen og Regeringen, Aarhundreders Udvikling havde lagt i deres Haand? Det behøver ikke at siges, med hvilke Følelser Adel og Prælater saa Rigsraadet tilsidesat og Kongen omgiven af Dientjenere som Sigbrit, Didrik Slaghæk, Hans Bartholomæussen Tolder i Aalborg, Rasmus Klementsen, Lensmand i Blæsbjerg, Jørgen Hansen paa Bergenhus, Hans Mule i Oslo o. Fl., Vanbyrdige, der tvertimod Haandfæstningen droges dem over Hovedet.

Ottende Afdeling.

Nye Skatter paalagte i Danmark. Lybek samler Kongens Fjender. Bordesholmsforliget kommer ikke til Udførelse. Hertug Frederiks Forbindelse med det jydske Raad. Jydske Biskoppers og Adelsmænds Sammensværgelse. Mogens Gøje hos Kong Christiern. Det jydske Raad opsiger Kongen. Mogens Munk hos Kongen i Veile. Det jydske Raads Opraab til Almuen. Underhandlinger mellem Kongen og det jydske Raad. Kongen viger for Opstanden.

At Kong Christiern i over et halvt Aar efter sin Hjemkomst fra Sverrig har miskjendt Betydningen af Gustav Vasa's Reisning, viser Intet klarere end den ubetimelige nederlandske Reise. Men at han derefter, da han saa hele Landet i Sverrig tabt og kun Stokholm, Kalmar, Finland i sin Magt, ikke har ført en ny stor Hær ind i Landet for anden Gang at undertvinge det, uden at han dog vilde opgive denne Plan, forklares neppe anderledes end at han efter den Anspændelse af alle Kræfter, der efter to mislykkede Felttog endelig i 1520 førte til Seiren, har anseet det for nødvendigt at unde sine Undersaatter nogen Hvile, inden han atter fordrede deres Gods og Blod. Lybekernes Krig tilintetgjorde dette

Forsæt; for nu at forsvare Danmark selv, maatte han paany anspænde det udmattede Lands Kræfter. Nye Skattepaalæg bleve nødvendige. Man talte om, at Kongen forlangte to Gylden aarlig af hver Bonde, ihvem de tjente, — en dengang uhørt Afgift; men hvad der i September 1522 virkelig forlangtes af Geistligheden, gjør de største Fordringer til de andre Stænder trolige nok. Kongen paalagde de Geistlige af alle Grader og Stillinger strax at udrede en Trediedel af al deres Rente og en Trediedel af alt deres Løsøre, det er, med vor Tids Ord: han paabød en Formuesskat og en Indkomstskat, hver paa ikke mindre end 33 Procent! At der samtidigt er lagt ny Afgift paa Kjøbstæderne, og de gamle indkrævede med forøget Strenghed, er vist nok; men vi kjende nu ikke nærmere disse Byrders Størrelse. — En mørk Gjæring gik gjennem Landet, især i Jylland. Formodentlig var det i Anledning af de nye Paalæg, at Borgerne i Aalborg ihjelsloge Kongens ivrige Tjener, den haarde Tolder og Skattekræver Hans Bartholomæussen, Lensmand paa Aalborghus, et af de mest forhadte Redskaber for Kongens Udpresninger.

Endnu skadeligere for Kong Christiern blev Krigen derved, at Lybeks Regering var snild og heldig nok til at føre alle de Kongen fjendske Elementer i Forbindelse med hinanden og lede dem alle imod ham. Sin venstre Haand havde Lybek allerede rakt Gustav Vasa, med den høire stræbte den at drage Hertug Frederik til sig. En Tilnærmelse fandt allerede Sted strax efter Mødet i Bordesholm. Da Kongen havde maattet give sit Samtykke til Hertugdømmernes Neutralitet, sluttedes derom en Overenskomst den 1ste September 1522 paa et Møde i Pløn imellem Hertugen og Hertugdømmets Stænder paa den ene, Borgermestere og Raad paa den anden Side. Fra den Tid søgte Lybek stadig at drage Hertug Frederik over til sig ved at foreholde ham Udsigten til at fortrænge Brodersønnen og selv sætte Nordens Kroner paa sit Hoved. I det enkelte kunne vi ikke følge disse Rænker, der ikke have efterladt sig tilstrækkelige Spor i skriftlige Mindesmærker — naturligvis fordi saadanne Underhandlinger maa føres hemmeligt, og fordi de sikkert i længere Tid ere førte mundtlig mellem betydelige Mænd paa begge Sider, inden Lybeks Raad traadte Hertugen selv nærmere. At Hertug Frederik maatte nære store Betænkeligheder ved uden antagelig Krigsgrund at angribe en hidtil

saa mægtig Hersker som Christiern den Anden, der stod i Slægtskab og Forbund med Keiseren, Kongerne af England og Skotland, Kurfyrsterne af Brandenborg og Sachsen, og flere Fyrster, medens alene Lybek, eller i det høieste Lybek i Forbindelse med de tre vendiske Søstæder, bleve hans eneste Allierede, det vil Enhver finde begribeligt. Han maatte da ogsaa i det mindste for Skams Skyld afvente Udfaldet af den Voldgiftskjendelse til Pintsetid 1523, der var fastsat i det Bordesholmske Forlig. Men heldigt nok for Lybek ryddede Omstændighederne denne Anstødssten for dets Planer af Veien; thi Forliget opfyldtes ikke i noget Punkt. Noget formaaede Kongen ikke at udføre, Andet forsømte han, eller undlod det forsættelig; og paa sin vilkaarlige Vis gav han sin Farbroder ny Grund til Klage. — Hjemkommen til Danmark efter Mødet i Bordesholm gav Krigen og paatrængende Regeringsforanstaltninger ham saa meget at gjøre, at den Herredag, for hvilken Hertugens fire Fordringer og Kongens Modfordringer ifølge Bordesholmsakten skulde forelægges, indkaldtes for sent til otte Dage før Mortensdag. Der mødte kun nogle af de nærmeste Rigsraader i Kjøbenhavn, saa at Kongen maatte undskylde Herredagens Udsættelse hos Hertugen. I sig selv var det ogsaa saa godt som umuligt, at de norske Rigsraader, selv med god Villie til at samles udenfor deres eget Rige, kunde være i Danmark før Mortensdag. Kongen havde allerede i Bordesholm fremhævet dette; men Hertugen vilde ikke indrømme længere Frist. Endnu mindre kunde Raadsherrerne fra det nordlige Norge komme i Vinterens Løb. Kongen indkaldte da en dansk Herredag af Rigsraaderne til Kalundborg ved Juletid; for at være vis paa, at Budet kom de jydske Rigsraader betimeligt tilhænde, sendte han sin Herold til Enhver med indtrængende Anmodning om at møde. De lovede alle at komme, Nogle skreve endog særligt til Kongen med Løfte om at være hos ham i Julen; men Ingen af dem kom dog, saa at Kongen anden Gang maatte undskylde Forsømmelsen hos Hertugen. Han sendte denne Raadets Breve, at han selv kunde see Grunden til Udsættelsen; men Hertugen sendte dem tilbage uden nogetsomhelst Svar. Kongen reiste ved Nytaarstid selv til Fyen for at modtage de nyhvervede Tropper, der nu ankom fra Tydskland. Her besluttede han at kalde til et almindeligt Møde i Aarhus den 25de Januar 1523 ikke alene de jydske

Rigsraader, men ogsaa den menige Adel i Jylland, samt Udvalgte af Borgere og Bønder. At Kongen dengang mærkede et Uveir trække sammen over sit Hoved, seer man tydelig nok af en Skrivelse fra Odense af 19de Januar 1523, hvormed han sendte Professor ved Universitetet Alex. Kingorn til Kong Henrik den Ottende af England; men han har vist ikke ventet at see sin Farbroder optræde imod sig, da det i saa Fald maatte været ham magtpaaliggende at fastholde denne ved Bordesholmsforliget ved selv nøiagtig at opfylde dettes Bestemmelser, saavidt det stod i hans Magt. Dette skete imidlertid ikke, Bordesholmsforliget blev ikke opfyldt, hvad enten Skylden laa i Uheld eller i Kongens Ligegyldighed for at efterkomme Forpligtelser, der vare ham imod. Han havde lige strax ved Forligets Afslutning krænket det ved ene, uden Hertugens Deltagelse, at dømme i en Sag mellem to holstenske Adelsmænd; at dette skete, efter at Forliget var aftalt, men inden Forligsbrevet var beseglet, som hans Ordfører Corn. Scepper siden paastod, ligner unægtelig et Lovtrækkeri, der ikke kunde afholde Hertugen fra at tyde det som et Tegn paa Kongens ringe Villie til at holde Forliget.

Uheldigt var det ogsaa, at Anders Glob, Provst i Odense, som Kongen sendte til Kiel for at skaffe Penge i Omslaget 1523, ingen kunde opdrive, ja endog blev indmanet i Kiel paa Kongens Vegne for ældre Gjæld, saa at heller ikke de 11,000 Mark bleve betalte. Men især stødte det Hertugen, at Kongen efter Bordesholmsforliget havde sendt Anders Glob til Segeberg med Ordre til Slotsbefalingsmanden Jørgen v. d. Wisch om at indlade ham i det hvælvede Taarnkammer, hvor Hertugdømmernes Fællesarkiv opbevaredes under begge Fyrsters Haand. Hertugen paastod senere, at Hvælvingen blev opbrudt med Magt, og at Bruddet endnu var kjendeligt paa Muren; Kongen nægter at have givet Befaling til at bryde Hvælvingen; hans Sendebud sagde siden i Hamborg 1524, at Døren blev aabnet med Nøgle, og Anders Glob paastod ligeledes, at Ordren til Befalingsmanden lød paa at udlevere ham Nøglen. Formodentlig have begge Herrer i dette Tilfælde Ret. De have vel hver havt sin Laas for den fælles Hvælving i det Slot, som hørte Kongen til; Kongens Laas har v. d. Wisch kunnet aabne med den ene Nøgle; men Hertugens har han maattet frabryde. Anders Glob udtog nu en hel Del Aktstykker og sendte

dem til Sønderborg Slot, hvor Kongen, efter Sceppers Paastand, vilde gjøre sig bekjendt med dem, da hans og Hertugens Stilling og Hertugdømmernes Privilegier maatte komme til Afgjørelse ved den forestaaende Voldgiftskjendelse i 1523. Da Anders Glob ogsaa brændte nogle gamle Dokumenter, som han vedgaaer i Brevet til Hertugen af 28de Februar, er det ikke underligt, at der fra Hertugens Side yttres en stærk Mistanke om, at Hensigten især var at fjerne de Aktstykker, der talte til Fordel for de hertugelige Paastande. Om denne Mistanke var grundet eller ikke kan nu ikke afgjøres, da vi ikke vide, hvilke Brevskaber der borttoges, hvilke der brændtes; men vist er det, at denne egenmægtige Handling i Forbindelse med Ikke-Opfyldelsen af de Punkter i Bordesholmsforliget, der skulde have været udførte for og ved Helligtrekongerstid 1523, gav Hertugen et Paaskud til at betragte sig som løst fra Forliget netop i det Øieblik, da det var Kongens største Fordel at fastholde ham derved.

Et Paaskud siger jeg; thi der kan neppe være Tvivl om, at Hertugen har seet ud efter Leilighed til at komme løs fra sine Forpligtelser, inden det var klart, at Kongen ikke vilde holde sine. Det er vel ikke fuldt bevisligt, men dog troværdigt berettet, at Hertugen senest i December 1522 har spillet under Dækket med misfornøiede Biskopper og Adelsmænd i Jylland. Vi have endnu et Udkast til en Beretning fra Hertugens Partistandpunkt, forfattet omtrent en halv Snes Aar efter disse Begivenheder, af en med Lederne i Hertugdømmerne nær forbunden Mand. Heri siges, at da Hertugen vidste, hvor misfornøiet Kongens Undersaatter vare, har han ladet Mogens Munk, dengang Landsdommer i Nørrejylland, sondere, om han kunde vente sig Tilslutning, dersom han vilde „antage" sig Riget og dem Alle; han vidste, at han kunde faa Hjælp af Lybek og de vendiske Stæder. Forfatteren tilføier, at Mogens Munk strax gik ind paa Hertugens Forslag og paatog sig at underhandle med Biskopper, Prælater og Ridderskab i Jylland om at opsige Kong Christiern Huldskab og Troskab. — Paa hvad Tid dette Rænkespil først er begyndt, angives vel ikke, men det synes aldeles utroligt, at den Sammensværgelse af jydske Magnater, der allerede var sluttet inden Udgangen af Aaret, skulde være kommet i Stand uden foreløbig Forstaaelse med Hertug Frederik.

Thi af 21de December 1522 er følgende Aktstykke:

„Vi Niels Stygge til Børglum, Niels Clausen til Silkeborg, Ivar Munk til Ribe, Styge Krumpen til Børglum, Ove Bilde til Aarhus og Jørgen Friis til Viborg, Biskopper; Mogens Gøje Ridder og Danmarks Riges Marsk, Preborn Podbusk, Niels Høgh, Jochim Lykke, Tyge Krabbe, Peder Lykke, Riddere og Danmarks Riges Raad; Mogens Munk, Niels Ludvigsen, Otto Holgersen, Erik Eriksen, Erik Stygge og Oluf Nielsen, som Væbner er, gjøre Alle vitterligt med dette vort aabne Brev, at vi have nu i lang Tid betragtet, besindet og overveiet den Hellige Kirkes, vor og menige Danmarks Riges Indbyggeres Skade og evige Fordærvelse i saa Maade, at den Hellige Kirke og hendes Personer imod al christelig Tro og Ret besværes og berøves deres Friheder, Privilegier, Gods og Klenodier; hendes Prælater imod Dom og Ret og christelig Tro tages ved deres Hals, indsættes og aldrig maa komme i Rette; Messer, Gudstjeneste og Alt det, Gud tilhører, ødelægges; Kjættere, som gangne ere fra den hellige christne Tro, lokke os fra den hellige christne Tro med sine lutheranske Stykker og Skalkhed, fortalende alt Det, den evige Gud tilhører. Desværre, vi see dagligen for Øine, at i disse tre Riger Danmark, Sverrig og Norge er ingen Erkebiskop, som Hoved skulde være for den hellige christne Tro næst vor helligste Fader Paven; deslige er Fyen, Oslo, Bergen, Vesteraas, Skara og Aabo biskopløse; Kirkens Slotte, Gaarde, Gods, Kirker og Præster udi fornævnte Stifter regeres af andre Tyranner, Skrivere og Lægmænd; for hvilket Alt vi sandelig besinde kunne, at den evige Gud haver ganske haardelig straffet disse tre Riger i syv Aar med Pestilens, Sygdom, Armod, Feide, Krig, Orlov og umildt Herskab. Saa og forskrives Danmarks Riges Raad, deslige Sverrigs og Norges, til venligst Herremøde, tages ved deres Hals, aflives uden Dom og Brøde; desligeste Riddermandsmænd, Kjøbstædmænd, Bønder og Almue; deres Arvegods ganger under Kronen, og aldrig de maa høres til Ords, men dødes som Hunde og andre uskællige Kreaturer, berøvende dem Liv, Ære og Gods, og desværre deres Sjæle Skriftemaal og Sakrament, hvilket aldrig før er hørt at være sket af dem, som christeligt Regiment holde skulle. Tyranner, Skalke, Troldkvinder og andre Udædingsfolk indsættes og tilskikkes over alle Geistlige og Verdslige, som os Alle fordærve skulle. Den

„Frihed, vore Forældre og os svoret og beseglet er, tages os fra med Vold. Ridderskabet beskattes imod deres evige Frihed som andre Bønder. Uredelig Told, Accise og andre unyttige nye Sædvaner paalægges imod alt Danmarks Riges Raad og Samtykke, som aldrig hidtil skeet er. Der paalægges os nye Ordinantser og Skikkelser, saa vi ikke vide, hvorledes vi skulle os forholde, os og Danmarks Rige til evig Skade, Trældom og Fordærvelse.

Disse fornævnte mærkelige Sager, Skade og Fordærv staaer os for Gud og Mennesker ikke længer til at lide; men vi ere forpligtede ved Ære og Redelighed, som vor Reces indeholder, med Liv, Hals og Gods at afværge saadan Skade og evig Fordærvelse. Da udi den hellige Trefoldigheds Navn have vi og Menigheden forbundet os under vor Ære, Liv, Hals og Gods, og dette vort aabne Brev underskrevet med vore egne Hænder, at ville det afværge og os, vort Liv og Gods at forsvare, og aldrig saadant at lide den Stund en Mand lever i Danmark, Sverrig og Norge, brugende dertil høibaarne Fyrste Hr. Frederik, med Guds Naade Hertug etc., vor naadige Herre, som af sandt dansk Blod født er og sig mod Gud og Mennesker skikket haver som en christen Fyrste indtil denne Dag.

Dette have vi Alle samdrægtig tiltroet denne Brevviser Magnus Munk, Landsdommer i Nørre-Jylland, at forhandle med Hans fyrstelige Naade paa Alles vores Vegne, ligesom vi Alle tilstede vare. Skete det saa, det Gud forbyde, at nogen af os, Geistlig eller Verdslig, herimod træder fra os imod dette vort Brev og Forbund, da skulle vi Alle straffe over hans Liv, Hals og Gods som over den, der Alles vor og Danmarks Riges Skade og Fordærv vil raade. — Givet i Viborg, Sankt Thomas Apostels Dag, Aar 1522, under alle vore Signeter og Alles vor Haandskrift.“

Niels Stygge, Bisp. Ivar Munk, Bisp i Ribe. Styge Krumpen, Episcopus. Jørgen Friis, Episcopus. Preben Podbusk, Ridder. Jachym Lykke, Ridder. Tyghe Krabbe, Ridder. Peder Lykke, Eig Hd. — Mons Munk.“

Derunder ni hængende Sigiller.

Man vil see, at Sammensværgelsen skulde fremstaa som omfattende alle jydske Rigsraader, navnlig alle Bispperne, og nogle af de anseeligste blandt den menige Adel. Atten Mænd ere nævnte

i Begyndelsen af Aktstykket; men som ved andre af Datidens Diplomer ere kun de, der have hængt deres Sigiller under Akten, her tillige underskrevet den, at betragte som virkelige Deltagere. Altsaa kun ni Mænd have begyndt Frafaldet fra Kong Christiern, en spottelig ringe Hob, som Hvitfeld siger: med Rette, naar Antallet alene tages i Betragtning; men fire af dem vare Bispper, langt mægtigere end nogen Verdslig ikke alene ved deres Stilling som Kirkens Overhoveder, men især ved den Krigs- og Pengemagt, de raadede over. Vel bemærkes maa det imidlertid, at Aktstykket kun er et Kreditiv for Mogens Munk til videre Underhandlinger med Hertug Frederik, indledet med en skarp Dadel over Regeringen i Danmark. Det udtaler endnu ikke Beslutningen om at bryde med Kongen eller at hjælpe Hertugen til at fortrænge ham. Naar Hertugen havde underhaanden ladet dem vide gjennem Mogens Munk, at han ikke var utilbøielig til at „antage" sig dem og Danmark, saa svare de ham ligesaa ubestemt, at de vilde „bruge" ham til at afværge deres og Rigets Nød og Lidelser. Men dette kunde jo skee paa mere end een Maade, saasom ved Forestillinger af Jyllands Magnater og Hertugen i Forening, der vare indtrængende nok til at Kongen gav efter. Det maa da antages, at Mogens Munk har forelagt sit Kreditiv for Hertugen og forklaret Sagernes Stilling i Jylland, men at Hertugen har svaret, at paa saa løse Ord kunde han ikke gaa videre. Jyderne maatte bryde aabenbart og uigjenkaldeligt med Kong Christiern og bestemt erklære, at de vilde antage Hertugen til Konge i hans Sted; før kunde han ikke optræde imod sin Brodersøn. Med dette Svar er Mogens Munk saa vendt tilbage, og det kom nu an paa, om de Misfornøiede vilde gaa saa vidt som Hertugen forlangte. Endnu var Intet afgjort.

Da Underskriverne have anført atten af Jyllands anseeligste Mænd i Kreditivets Indgang, maa rimeligvis alle disse have været opfordrede til at underskrive og besegle det, eller dog i det mindste have været underhaanden sonderede. Det er desuden utænkeligt, at saa høitstaaende Mænd med vidtstrakte Forbindelser og stor Indflydelse paa deres Standsbrødre — Mænd som Mogens Gøje, Ove Bilde, Erik Banner, Oluf Nielsen Rosenkrands — ikke skulde have vidst, hvad deres Medbrødre foretoge sig. En Forsamling som den i Viborg kunde umulig blive

nogen Hemmelighed for dem; og selv om man forudsætter, hvad der efter mange andre lignende Tilfælde godt lader sig tænke, at den 21de December have ikke alle de ni Underskrivere været tilstede i Viborg, at Kreditivet altsaa er forelagt dem i deres Hjem, saa maatte dog altfor mange Mennesker faa Nys om Sagen til at den ikke skulde komme nogen af de andre for Øre. Man tør overhovedet ikke forestille sig Stormændene skarpt adskilte i to Partier, et misfornøiet, som vilde styrte Kongen, et andet vel tilfreds med ham, som vilde forsvare ham og opretholde hans hidtilværende Regering. Alle have de uden Tvivl været misfornøiede og ønsket en Forandring; men Nogle have ikke villet gaa saa vidt som Andre, i det mindste ikke strax: de have ikke villet indlade sig med Hertugen, inden der var gjort indtrængende Forsøg paa at bevæge Kongen til en mildere og retfærdigere Regering, hvilket da omtrent blev ensbetydende med at formaa ham til at opgive Sverrig og give noget efter for Lybekerne, da det haarde Tryk fornemlig hidrørte fra Krigen, samt til at holde sin Haandfæstning. Dette mildere Parti har ikke seet Berettigelse i Haandfæstningen til at begynde Modstanden med en Opsigelse af Huldskab og Troskab. Haandfæstningens Ord lyde jo ogsaa kun saaledes: „Gjøre Vi (Kongen) imod forn. Vor Reces og ville ingenlunde lade os undervise af Rigens Raad, da skulle alle Rigens Indbyggere ved deres Ære troligen tilhjælpe det at afværge, og Intet dermed forbryde imod den Ed og Mandskab, som de Os gjøre skulle". Det er altsaa aabenlyst, og bør fremhæves paa det Stærkeste, at denne Forpligtelse til at modsætte sig Kongen, om han bryder sin Haandfæstning, er knyttet til den Betingelse, at Kongen ingenlunde vil lade sig undervise af Rigsraadet; men der er i Kongens hele Regering intet Spor efter, at Rigsraadet som saadant har gjort ham nogen alvorlig Forestilling for at bringe hans Regering ind paa en ny Vei. Strax at skride til Modstand imod Kongen, uden at „Undervisning" var forsøgt, var ikke alene et Brud paa Lydigheds- og Troskabspligten i Almindelighed, men et aabenbart Brud paa Haandfæstningen fra Undersaatternes Side, end sige da, at Recessen paa nogen Maade skulde hjemle disse Ret til at drage en anden Fyrste ind i Landet for at støde Kongen fra Tronen. Jeg antager derfor, at Aktstykket af 21de December

har bragt en Spaltning i det jydske Raad, og at navnlig Mogens Gøje, hvis Liv tilstrækkelig har viist ham ikke alene som en retsindig og klog Mand, men som en Mand, der i et kritisk Øieblik kunde tage et stort Ansvar paa sig og handle med gjennemgribende Kraft, nu har gjort Skridt hos Kongen for at advare ham imod Faren, og at dette har været Aarsagen til den Sammenkomst, de havde i Fyen strax efter Nytaar 1523. Der er da Kongen tillige bleven oplyst om, hvis han ikke vidste det i Forveien, at ikke blot blandt Jyllands Rigsraader og Adel gjærede det, men ogsaa blandt Borgere og Bønder. Drabet paa Hans Tolder i Aalborg kunde vise det.

Man vil nu see den fulde Betydning af Kongens Ord i den Fremstilling, han efter Oprørets Udbrud lod forfatte til almindelig Underretning. Der hedder det: — — „Derefter gav Kongen sig til Fyen for nogle mærkelige Ærinders Skyld, som han der havde at besørge. Der besøgte Hs. Naade Hr. Mogens Gøje Ridder med nogle Andre af Raadet og Gode Mænd, med hvilke Hans Naade sig beraadte. — De bleve overens og besluttede med hinanden, at Hans Naade lod forskrive alt det jydske Raad og Gode Mænd med to Borgere af hver Kjøbstæd og fire Bønder af hvert Herred, at komme og søge til en almindelig Herredag i Aarhus; der vilde Hans Naade handle og raadslaa med sit elskelige Raad om de mærkelige Ærinder, som Hans Naade dem tilbudt havde, samt grundelig høre al Brøst og alle Klagemaal, som hver Hans Naades Undersaat, fattig og rig, havde at foregive, skikke hver Mand Lov og Ret, og Alting til det Bedste og god Bestand forvende“. — Det var altsaa ikke alene til en Udtalelse om Bordesholmsakten, det store Aarhusmøde blev sammenkaldt; men Kongen gav Samtykke til, at hele hans indre Styrelse og, da denne betingedes af hans Politik i det Hele, middelbart ogsaa denne, maatte komme under Stændernes Overveielse. Med andre Ord kan dette ogsaa siges saaledes: det kom an paa, om Jyderne kunde styrte Sigbrit med hendes rovsyge Finantsvæsen og drage Kongen ud af hendes Indflydelse over til Folket, men da ogsaa nøde ham til at opgive Kampen med Sverrig og Lybek. Hvorfor skulde Mogens Gøje og hans Meningsfæller opgive Haabet om

at formaa Kongen til at „lade sig undervise“, naar han saa Afgrunden aaben for sine Fødder?

Men Mogens Munk og Hertug Frederik fik Overhaand over Mogens Gøje og de andre Mænd, der endnu ikke vilde opgive Kong Christiern. Om Kongens Hensigt med denne jydske Reise vare de mest foruroligende Rygter i Omløb, eller vare satte i Omløb: han førte Krigsfolk fra Fyen og fra Tydskland med sig, han havde to Bødler med sig, forklædte som Drabanter, han havde et Vognlæs af Jernlænker med, han vilde nu fuldstændigt undertvinge Raad og Adel, ja vel behandle dem som de Svenske i Stokholm o. s. v. Det jydske Raad*) brød da overtværs. Det samledes atter i Viborg, opsagde den 20de Januar, Fabiani og Sebastiani Dag, 1523 Kong Christiern Huldskab og Troskab og affendte Mogens Munk med Opsigelsesbrevet, hvis Slutning lyder saaledes: „Anseende disse forskrevne og andre mærkelige Artikler tør vi ingenledes søge noget Herremøde med Eders Naade, hvortil vi forskrives, og ei heller sidde under Eders Naades kongelige Vold og Magt. Vi vide ikke nogen Tid vor Hals fri; vort Fædreland, Slægt og Venner, Arv og Eie maa vi ei heller for Gud eller Mennesker plat forlade. Thi skal det være Gud og alle Mennesker, Herrer og Fyrster og alt redeligt Folk aabenbart, at vi ere høiligen trængte til, for ovennævnte Artiklers Skyld — og mest den sidste, Eders Naades Reces indeholder — op at sige Eders Naade den Huldskab og Mandskab, vi Eders Naade tilsagt haver; hvilket vi ogsaa hermed gjøre aldeles for disse Artiklers Skyld og flere. Og dersom Eders Naade vil derfor uden al Brode overfalde os, haabe vi til den almægtige Guds Hjælp, til vor egen og andre Venners og Tilhængeres, at ville forsvare og beskærme vort Liv, Hals og Gods, indtil vi faa anden Forvaring og Sikkerhed“.

Til hvem skulde Mogens Munk bringe dette Brev? til Kongen eller til Hertugen? Til Hertugen havde han tillige en vel saa vigtig Skrivelse fra Viborg, hvori det jydske Raad tilbød ham Riget. Den almindelige Fortælling efter en uhjemlet

*) Jeg kalder Opstandspartiet det jydske Raad, fordi Kongen selv kalder det saaledes, uagtet ikke alle jydske Rigsraader vare Medlemmer af Partiet og dette ogsaa havde andre Medlemmer end Rigsraader.

Anekdote hos Hvitfeld er nu denne, at Mogens Munk er kommen til Kongen i Veile, budt til Gjæst om Aftenen, udfrittet om sin Reise og om Viborgmødet; at han med stor Snildhed og Selvbeherskelse har sagt Kongen den halve Sandhed, nemlig at han nu var paa en Reise til Holsten, og at Forsamlingen i Viborg frygtede for, at Kongen vilde tvinge dem til stor Skat, Tynge og Besværing, hvorfor de vare tvivlraadige om hvad de vilde gjore, det var dem haardt imod at bevillige yderligere Besværing paa Almuen, selv havde de nu i disse syv Aar mistet deres Heste og Folk i Sverrig, og deres Bønder vare udskattede. Om Mogens Gøje yttrede Kongen: „jeg troer ikke Andet, end at han jo er paa min Side“, hvortil Mogens Munk svarede: „der haver Eders Naade en tro Mand“. Saa vendte Samtalen sig til andre Ting. Man kom til at tale om Jagten; Kongen vidste, at Munk var en ivrig Jæger, og bad ham om en god Rævemynde, hvilket blev lovet. Da Mogens Munk gik bort om Aftenen „passelig vel beskænket“, glemte han med Villie i Kongens Kammer sine Vanter, hvori han havde indlagt Opsigelsesbrevet, — og ilede saa bort fra Veile. Om Morgenen meldte en af „Smaadrengene“ Kongen, at den Herremand, der var til Gjæst om Aftenen, havde glemt sine Vanter, og at deri laa et „beseglet“ Brev. Da Kongen havde brudt og læst det, udbrød han: „Guds Dross, han haver givet os en Rævemynde paa Love“, befalede saa Drabanterne at gaa ned i hans Logi og anholde ham. Men da var han allerede borte.

Kong Christiern selv giver derimod en anden Fremstilling af dette Møde. Mogens Munk sagde, at han var kommen i den Hensigt at søge Kongen som en tro og villig Undersaat, hvilket blev meget gunstigt optaget. Han blev sat til Bords med Kongen og behandlet som den troeste Mand i Riget. Da, paa det Kongen ikke skulde mærke hans forgiftige Mening, begjærede han en Stævning over Eiler Bryske i en Retssag og sagde, at han ganske sikkert vilde møde Kongen i Aarhus Mandag den 26de Januar. Men saa snart han kom fra Kongen, red han ind i Holsten. „Den hemmelige Handel, han der bestilte,“ siger Beretningen, „udkommer vel med Tiden“, — et Vink om, at den er skreven paa en Tid, da man vel havde Nys om Mogens Munks Underhandlinger med Hertug Frederik, men inden Hertugen endnu havde erklæret sig for

Kongens Fjende. Der tilføies endvidere, at da Kongen havde leiret sig i Veile Torsdag den 22de Januar, kom der Brev og Bud om, at den største Del af Raadet i Nørre-Jylland havde om Tirsdagen (den 20de) været paa Viborg Landsting og opsagt Kongen Huldskab og Troskab, men at de ikke endnu — d. e. inden Kongens Beretning blev skreven — havde givet Kongen Saadant tilkjende, „som Hans Naade aabenbar protesteret haver udi Middelfart og Odense i Fyen, og her paa Kjøbenhavns Slot i Danmarks Riges Raads, mange adelige Gode Mænds og Borgeres Nærværelse, og haver derpaa i hver Stad „menlige" og aabenbarlige Instrument og Bevis, at han haver aldrig endnu til denne Dag fanget deres Skrivelse derpaa, hørt den, seet den eller læst den i nogen Maade." Dette er altsaa en bestemt Benægtelse af Hovedpunktet i den hvitfeldtske Fortælling: taler Kong Christiern da her imod bedre Vidende? eller har man digtet Historien om de glemte Vanter og deres Indhold? Det kunde være Kongens Fjender af Vigtighed, at faa Folk til at tro, at Opsigelsesbrevet ganske sikkert er kommet i Kongens Haand; men i sig selv er det ikke sandsynligt, at det er skeet som Hvitfeld fortæller. Der skal en stærk Tro paa det trykte Ord til at finde det antageligt, at en af Opstandens Hovedmænd, hvis Hals var forgjort med al Ret, skulde vovet personlig at overbringe Brevet, selv paa en saa skjult og listig Maade; thi det stod jo slet ikke i hans Magt at forhindre, at Vanterne fandtes endnu inden han lukkede Døren efter sig. Det naturlige og tilstrækkelige havde været, at Opsigelsen var sendt fra Viborg med et almindeligt Bud, som ikke kjendte Brevets Indhold, til en af Kongens Omgivelser, — nemlig dersom det jydske Raad overhovedet vilde underrette Kongen strax om deres Stridt; men ogsaa dette er lidet sandsynligt, da de jo derved udsatte sig for den største Fare, inden de endnu vidste, om Hertug Frederik vilde træde rask frem til deres Forsvar. Opsigelsesbrevet maa efter Sagens Natur vel saa meget have været bestemt til at forelægges Hertugen, som til at meddeles Kongen snarest muligt. Det er derfor sandsynligt, at Mogens Munk har bragt det til Hertugen i Forbindelse med det andet Brev om hans Antagelse til Konge. Det kan desuden være et Spørgsmaal, om Opsigelsesbrevet inden den 22de Januar, da Kongen havde anden Efterretning om Opsigelsen, var i en saadan Stand, at det kunde forelægges

ham; thi det er ikke givet, at de Sammensvorne virkelig alle vare i Viborg den 20de Januar. I det mindste er det vist, at Opraabet af samme Dag kun har fem Signeter, og aldrig har havt flere, to Bispers, det ene Jørgen Frises, samt Predb. Podebuskes og to andre Verdsliges. Men har der kun været fem af Raadet tilstede, maatte Opsigelsesbrevet været sendt om til de Andres Besegling, hvad der ikke kunde være udført paa en eller to Dage. — Hertil komme flere Omstændigheder. Mogens Munk kan ikke vel have skjult et Pergamentsbrev med hængende Sigiller i en af sine Vanter; det maatte i alt Fald have været et lukket — Kongen opbrød det jo — Papirsbrev; men et saadant kunde i en saa stor Sag ikke gjælde for en lovfast Meddelelse. Der er desuden ikke Spor efter, at Kongen i de strax paafølgende Forhandlinger har kjendt eller søgt at imødegaa de enkelte Ankeposter i Opsigelsesbrevet. Kun ganske i Almindelighed stræbte han at formilde Modstanderne.

Men hvad vilde da Mogens Munk hos Kongen, naar han ikke havde andet Ærinde end det opdigtede om Stævningen til Eiler Bryske? Dertil maa svares, at Mødet i Veile kan være rent tilfældigt: Mogens Munk er kommen ind i Byen uden at vide, at Kongen var der; hurtigt har han indseet, at hans Nærværelse ikke kunde blive ubekjendt, og at han neppe vilde slippe med Livet, vaktes Kongens Mistanke; og den maatte jo vækkes, mærkedes det, at han vilde liste sig bort. Han har da fundet det klogest, at gaa lige til Kongen under et opdigtet Paaskud. Hans Mod og Snildhed blive altid mærkværdige.

Antageligst er det derfor, at Kongen virkelig ikke har faaet Opsigelsesbrevet af Mogens Munk, men først to Dage efter Viborgmødet andenstedsfra en almindelig Efterretning om dettes skjæbnesvangre Skridt. Det jydske Raads Forhandlinger med Hertug Frederik kunde han endnu ikke kjende.

For en retfærdig Dom over Kong Christiern er denne Opfattelse af hans Stilling til de Oprørske betydningsfuld. I Almindelighed misbilliges især Kongens Forsagthed allerede lige i Begyndelsen: hvorfor trak han ikke strax de Tropper til sig, der laa i Fyen og Kolding, faldt over Rebellerne som et Tordenveir og slog dem til Jorden, inden Opstanden greb om sig? — Ja godt nok: nu, da Beretninger og Aktstykker ligge aabne for os,

kunne vi see, at havde Kongen med et hurtigt Blik over hele Stillingen trukket alle Kræfter sammen, ladet Sigbrit falde og med hende det i syv Aar fulgte Regeringssystem, kunde hans danske og norske Krone været frelste ved øieblikkelig at falde over de Sammensvorne med den Magt, han havde ved Haanden; thi saa stærk end den jydske Almues Misfornøielse var, behøvede dog Raadet Tid til at reise den og samle den til en betydelig Skare. Men for Kongen maatte i Opstandens første Dage Spørgsmaalet være dette: er det rigtigst nu at gaa frem paa den hidtil fulgte Blodvei og i en aabenbar Borgerkrig enten knuse Modstanderne eller selv gaa under; eller bør Mogens Gøjes Raad fastholdes, et almindeligt Møde samles, Vi lade os „undervise" og derved forsone de Vrede, fastholde de Vaklende?"

Hertil det Opraab af 20de Januar 1523, det jydske Raad udsendte til Almuen samtidigt med Opsigelsesbrevet og Hertug Frederiks Antagelse. Det til Viborg Stift bestemte Exemplar lyder saaledes: — — efter den Reces, Kongen har besvoret, „skulle alle Danmarks Indbyggere nyde og beholde alle deres Privilegier, Friheder, gamle Lov og gode gamle Sædvaner, ikke besværes med nye Paalæg, Skat, Told, Cise eller ny Lov, med mange flere Artikler, som samme Reces indeholder; og hvis han nogen Tid gjorde derimod, skulde vi menige Landets Indbyggere paa vorÆre det afværge med Liv, Hals og Gods, og ei være ham ydermere Huldskab og Mandskab pligtige. Da have vi nu tidt og ofte seet og hørt, og paa mange Maader i Sandhed befundet, hvorledes han imod sin kongelige Ed, Ære og fornævnte Reces haver det ganske Land meget jammerlig besværet med Skat over Skat, Told, Cise, Tillæg, Krig og Orlov, forarmet Kjøbstæderne med Ryttere og udlændske Folk og forlagt dem over alt Landet; haver ladet christne Mennesker, saavel Riddermandsmænd som Kjøbstædmænd, hænge, halshugge og hudflette som Hunde og andre uskællige Kreaturer uden al Naade, Dom og Ret, som aldrig før er skeet i Danmark; deslige vældigen frataget dem Arv og Eie, Gods og Penge; som vi sandelig spurgt have udkastet Bonden i Sjælland fra Avl og Evne, Bo og Penge, Hus og Jord, uden al Brøde, og i deres Sted indsat Skotter, Hollændere og andre udlændske Folk, hvilket vel frygtende er, at og her i Landet skal skee, uden det snarlig afvendes. Vi see det daglig for Øine, at slige Folk

„som Skotter, Hollændere, Tydske, Skalke, Tyranner og Troldkvinder elskes, fremdrages og afholdes, ere nu mest i hans Raad, og regere nu Alting; men Landets indfødte Mænd, Bisper, Prælater, Riddere og Svende, som skulde styre, raade og regere, som de udi fremfarne Kongers Tid gjorde, foragtes. Derfor er det ganske Land kommet i stor Feide, Armod, Trældom og megen anden Uskikkelighed; derfor beskattes og danske Mænd langt over deres Evne, saavel den hellige Kirkes Prælater, Kirker og Klostre, Munke og Præster, Riddere og Svende, som Kjøbstædsmænd, Bønder og Almue; og Guld og Penge skikkes ud af Landet til Ryttere og Skalke, der skulle fordærve os selv for vore egne Penge, som vi nu sandelig forfaret have, at fornævnte Kong Christiern, der os burde at elske og forsvare, forsamlede udlændske Folk, med hvilke han agtede sig nu strax her ind i Jylland, Eder og os Alle at fordærve. Da efterdi at vi ere betroede til at være Danmarks Riges Raad og have svoret at ville vide alle Danmarks Indbyggeres Bedste og Bestand, ville vi det ingenlunde tilstede eller maa det for Gud og Mennesker, men ville det afværge med Liv, Hals og Gods; og baade paa Eders og vort Bedste have vi nu i den Hellige Trefoldigheds Navn affagt og opskrevet ham Huldskab og Mandskab, og agte nu strax med alle Eders Hjælp at give os imod ham at afvende alles vor Skade og Fordærvelse. Thi bede og byde vi Eder Alle, i hvem I tjene eller tilhøre, som boende ere i alt Viborg Stift, over 18 Aar gamle, at I ved Eders Ære, Hals og Gods strax ufortøvet komme os til Hjælp med Vaaben og Værge, som værdige Fader med Gud, Hr. Jørgen Friis, Eders Biskop, Aage Tagesøn til Randrup, Jakob Munk til Viborg og Malti Lauesøn til Albæk Eder tilsigende vorde, at afværge baade Eders egen og det ganske Lands Skade og Fordærv, paa Eders Ære, Liv, Hals og Gods, indtil vi faa den Herre og Konge, som vil holde os Tro og Love, Skæl og Ret. I skulle aldeles forlade Eder til, at vi ville blive hos Eder i Liv og Død og vove vor Hals, Liv og Gods for Alles Eders Bedste, forhaabende, at I gjøre os vel det Skæl igjen som gode tro danske Mænd, og ei undfalde os til Eders egen evige Skade og Fordærvelse.

I Begyndelsen af dette Opraab er Ingen af de sex udenraads Adelsmænd nævnt, der anføres i Sammensværgelsesbrevet af

21de December 1522, men kun de elleve jydske Rigsraader. Det har kun fem paatrykte Segl, men Almuen maatte dog tro, at det var det jydske Rigsraad, Landets anerkjendte Øvrighed, der her talte til dem. Navne som Ove Bilde og Mogens Gøje maatte gjøre det største Indtryk paa Menigmand. Opraabet viser i Øvrigt, at hin Tids Lidenskab ikke har givet vor Tids noget efter i et heftigt, opæggende Sprog, eller i den Kunst at indlægge hensigtsmæssigt udvalgte Klager i en Lage af Fordreielser, Had og Løgn. Almuen maatte jo tro, at Rigsraadet kjendte Haandfæstningen; den kunde ikke vide, at Recessen slet ikke gav det Ret til at opsige Kongen Huldskab og Troskab, og kun da en Ret til at modsætte sig ham, naar han ikke vilde lade sig „undervise". Rigsraaderne forsømme ikke at jage de jydske Bønder en Skræk i Blodet ved at foreholde dem, hvad der er overgaaet „Bønden i Sjælland", det er de Kronebønder paa Amager, som maae vige for Hollænderne. De tale Intet om, at Lybeks Angreb nødvendiggjorde nye Hververinger til Landets Forsvar: det er til at ødelægge sine egne Undersaatter, Kongen trækker de tydske Leiesvende ind i Landet osv. osv. Kun i Et ligner dette og andre af Datidens Partiskrifter ikke vor Tids: der er i dem megen Tale om Gud og den hellige Trefoldighed, som ethvert Parti naturligvis har paa sin Side til at dække sine Løgne og Lidenskaber. Saa grovt og forargeligt træde vor Tids Partimænd dog ikke det Andet Bud under Fødder!

Er det nu saa, at Opsigelsesbrevet ikke er bragt Kong Christiern i Veile, da er sandsynligvis dette Opraab til Almuen den første bestemte Udtalelse fra det jydske Raads Side, der er kommen ham for Øie. Han kunde da haabe, at fik han blot et almindeligt Møde i Stand, saa det kom til virkelige Forhandlinger med alle Stænder, vilde han kunne baade gjendrive de ugrundede og afhjælpe de grundede Klager. Dette Haab er det, der i Opstandens Begyndelse har holdt hans Sværd i Skeden.

Mogens Gøje synes ikke at have været hos Kongen i Veile. Kongen forsøgte da at knytte Forbindelse med det jydske Raad gjennem den agtede og afholdte Biskop Ove Bilde. Paa Kongens Opfordring skrev denne til Raadet, at Kongen var kommen ind i Jylland til det almindelige Møde, han havde ladet sammenkalde, hvor han vilde høre alle Klager og lade sig undervise af Raadet.

Bispoppen bad dem derfor om at „afstille“ al Forsamling og „Opreisning“. Hertil svaredes, at vilde Kongen virkelig lade sig undervise, og vilde han føre sit Krigsfolk tilbage til Fyen, samt lægge de Landsknegte, han havde i Kolding, andensteds hen, kunde det komme til en god Handel. Kongen føiede sig derefter og gik selv personlig tilbage til Kolding og Hønborg, for at lade Folkene føre over Vandet. Uvis i Sindet, som han var, holdt han flittigt Raad med sine tro Mænd. Den Ene raadede ham Et, den Anden et Andet; den ene af Raadgiverne mente, at han burde byde sig i Rette, om Nogen havde at besvære sig over ham, der var „taget for hart afsted“ med saadan Opsigelse, han maatte først høres, fandtes der da Forseelse hos ham, vilde han gjerne rette sig. Dette Raad stemte med Mogens Gøjes og med Kongens egne Tanker. De to Bispopper af Aarhus, den gamle Niels Claussen, der havde resigneret og levede paa Silkeborg Slot, og Ove Bilde, som nu beklædte Embedet, samt Knud Henrichsen Gyldenstjerne, Provst i Viborg Domkapitel, som var kommen til Kongen i Veile, bleve strax sendte til Viborg; men nu kunde de Intet udrette. Det jydske Raad vilde i Virkeligheden ikke Forsoning. Uagtet, eller maaske fordi, Kongen havde føiet dem og trukket sine Krigsfolk tilbage, tilskrev det den 31te Januar andre Rigsraader og Adelige truende Breve om at slutte sig til dem mod Kongen; vilde de ikke, da agtede de at holde dem for Landets utro Indbyggere og at straffe dem paa Personer og Gods. Ja, Dagen efter henvendte de endog til Lybek, Rigets aabenbare Fjende, en Bøn om at komme dem til Hjælp med Krigsmagt! Dette kan ikke kaldes med noget mildere Navn end Landsforræderi.

Kongen kan ikke have kjendt disse yderligere Skridt af Modstanderne; men vel burde han kunne have seet, at han allerede var ført bag Lyset ved det første Svar. Dog mente han endnu ikke at burde opgive Tanken om Forsoning paa et personligt Møde. Anden Gang sendte han derfor de to Bispopper og Provsten Knud Henrichsen, nu i Forbindelse med Mogens Gøje og Oluf Nielsen Rosenkrands, til Raadet. Disse Sendebud vare dog for anseelige og indflydelsesrige Mænd til at kunne kort afvises og maaske derved kastes afgjort over i Kongens Arme; klogere var det at give tilsyneladende efter og holde hele Sagen endnu svævende i nogen Tid, især da det gik noget langsomt med Hertugens Forberedelser.

Det jydske Raad traadte da til Side for at overveie sit Svar, kom saa tilbage og besvore de Kongelige at raade dem det Bedste, hvad de kunde ansvare for Gud og være bekjendt for Mennesker; de vare jo dog deres Medbrødre, Danmarks Riges edsvorne Raad, saavel som de! De Kongelige svarede dem med Haand paa Hjertet, at de paa Samvittighed ikke kunde være bekjendt at falde fra deres Herre og Konge, naar han gjorde saa høie og christelige Tilbud; selv tvivlede de ikke paa, at han jo vilde forbedre sig til al Skæl og Retfærdighed imod dem Alle. Dette Svar var aldeles korrekt: vilde Kongen lade sig undervise, som han nu gjentagne Gange havde tilbudt, havde Raadet ingen Ret til at modsætte sig ham, end sige til at opskrive ham Huldskab og Troskab. Svaret virkede ogsaa saa meget, at der sluttedes en Stilstand paa tre Uger fra Mødets Dag den 2den Februar, i hvilken Tid der skulde holdes et personligt Møde mellem Kongen og Raadet i Horsens. Tilsyneladende gav altsaa Raadet efter. Men rigtignok skulde det ikke være et saadant Møde af alle Stænder, som det Kongen havde indkaldt til Aarhus; og ikke uden Fare var det at indrømme saa lang en Stilstand. Mente Raadet det ikke ærligt, kunde disse tre Uger blive Kongen fordærvelige. Men hvad var der dog nu Andet at gjøre end at modtage Tilbudet? Kongen gik da ind paa begge Dele, Mødet og Stilstanden, — med godt Haab maatte man sige, kunde man forlade sig paa Tonen i et Brev til Dronningen, skrevet i Middelfart den 4de Februar; thi nu først meddelte han hende hvad der gik for sig i Jylland, da han havde holdt Farten imellem Fyen og Sjælland spærret. „Vider, kjære Frue," skriver han, „at Vore Raader og Gode Mænd og en stor Del af Almuen i Nørrejylland haver sat sig op imod Os og gjort en stor Forsamling, og vilde slaget med Os og Vore Folk, hvilket dog Gud almægtigste afvendte, saa det ikke skete. Nu have vi ladet forhandle med dem, saa de ville komme til et Møde med Os og haver derfor begjært Vort Leide til at møde Os i Horsens næstkommende Mandag (den 9de Februar). Der agte Vi at komme til en god Ende dermed, og strax, som Vi det bestilt have, ville Vi give Os ufortøvet til Kjøbenhavn. Thi bede Vi Eder kjærligen, at I derom bliver vel tilfreds." — Dette Brev har Sekretæren Christiern Winter stilet saa varsomt og forsigtigt som muligt, ogsaa for at skaane Dronningen, der efter sin Nedkomst for ganske

kort siden havde havt den Sorg, at miste Sønnen otte Dage efter Fødselen. Men at Kongen selv ingenlunde var saa meget tillidsfuld, seer man af en i Brevet indlagt egenhændig Seddel, hvori han skyder Forhænget lidt mere til Side: „Kjære Frue, maa I vide, at her er et underligt Regimente her i Landet, og skylde de Ingen for det uden Sigbrit Moder. Thi bede Vi Eder kjærligen, at I tage hende til Eder og undervise hende hemmeligen, at hun holder Munden paa sig; og lader hende blive paa Slottet hos Eder saa længe, indtil Vi komme hjem, eller kanske at de fare værre med hende, end de før har gjort. Forsømmer ikke dette, saa frem I vil, at Vi skulle komme hjem med helt Skind. — Item, formærker I, at Folk knurre noget om den Cise, da giver dem for Svar, at I vil lægge den af."

Men om Kongen har seet nok saa tydeligt, hvor kritisk hele Stillingen var, mente han dog nu at maatte gaa videre frem ad den engang valgte Vei. Han drog altsaa fra Middelfart tilbage til Veile med omtrent et hundrede Mand for at være i Horsens den 9de Februar. Raadet kom til Horsens med vel fire hundrede fuldt rustede Ryttere; — Biskopperne Styge af Børglum og Jørgen Friis af Viborg havde hver hundrede, Biskop Ivar af Ribe halvfjerds. Kongens Talsmænd, de to Biskopper af Aarhus, Mogens Gøje, Oluf Nielsen o. Fl. mødte dem i Horsens; men da de erfarede, at Peder Lykke laa mellem Horsens og Aarhus med en Almueskare paa mange Tusinder, og da de saa Kongefjendernes hele truende Holdning i Horsens, raadede de Kongen til at blive i Veile. Deres Underhandlinger bleve frugtesløse; det jydske Raad afbrød dem tumultarisk under Paaskud af, at Kongen agtede at overfalde dem i Horsens. Kongen opfordrede dem da til at møde ham mellem Horsens og Veile med lige mange Folk, idet han tilbød Gidsler. Dette blev afslaaet; og da han tilsidst erklærede sig villig til at underkaste sig det menige Rigsraads Dom, eller fremmede Fyrsters, om de hellere vilde dette, fandt hans Sendebud ikke Andre af Raadet i Horsens end Mogens Gøje; de Andre vare allerede bortredne. Skuffet vendte Kongen tilbage til Fyen: hans Fjender havde bedraget ham for tre kostbare Uger!

Dog havde der endnu været Tid til at slaa et Slag for Kronen. Endnu var Hertug Frederik ikke i Stand til at føre en Krigsmagt i Marken. Kongen havde vel ikke en større Hær, men

dog nogle Fænniker Landsknegte og mindst en fem til sex hundrede Ryttere i Fyen. Det var øvede Krigsfolk. Det jydske Raad kunde kun stille Hofmænd og opbudt Almue imod dem. Kongen havde denne Gang Retten paa sin Side; Raadet havde ligefrem brudt Haandfæstningen ved ikke at ville høre ham. Og om han end laa under i Kampen, saa var dog Æren frelst. Kongen har nok følt det, at her ved Lillebelt maatte den afgjørende Beslutning tages; men han var ikke i Stand dertil. En Raadvildhed, der grændsede til Fortvivlelse, ja til Vanvid, greb ham: skulde han atter føre Tropperne over til Jylland eller vige endnu længere tilbage? hvor saa holde Stand? Søfolkene i Middelfart fortalte, at han i een Nat lod sig føre tyve Gange frem og tilbage imellem Fyen og Jylland. Men tilsidst vovede han dog ikke at drage Sværdet. Alt var tabt.

Hvad var det, der i det afgjørende Øieblik gjorde den voldsomme, lidenskabelige Mand saa svag som et Barn? Har Hvitfeld Ret, at Samvittigheden jagede ham? Ja, det kan nok være, at blodige Skygger have reist sig truende for hans indre Blik; men snarere troer jeg dog, at det har været Lidenskabens Overspænding, der lamslog ham, da alle Illusioner svandt bort. Den Styrke, Lidenskaben giver, har ikke Rod i den bevidste Villie; den Lidenskabelige vil ikke see Tingen som den er, vil ikke høre anden Røst end den, der tilskynder ham; naar saa dog den knusende Virkelighed staaer for ham, synker han magtesløs sammen.

Niende Afdeling.

Hertug Frederiks Forbund med det jydske Raad. Hertug Frederiks Forbund med Lybek. Hertug Frederiks Had til Kong Christiern. Hertug Frederik i Jylland. Kong Christierns Flugt. Hertug Frederik i Sjælland. Sigbrit. Johan Rantzau.

Veg Kong Christiern forsagt og raadvild tilbage for det truende Uveir, gik hans ellers saa betænksomme Farbroder denne

Gang vel ikke hurtigt, men bestemt løs paa det foresatte Maal, saasnart han havde sikker Underretning om, at det jydske Raad havde uigjenkaldelig brudt med Kong Christiern. Det var Mogens Munk, der overbragte ham Efterretningen i Husum. Hertugen modtog deres Opfordring og forpligtede sig i et aabent Brev af 29de Januar til at staa dem bi. Han fremhæver deri, at da Biskopper, Prælater, Ridderskab, Stæder og menige Indbyggere i Danmark ikke længer kunne udholde Kongens tyranniske Regering, have de henvendt dem til ham som en født Kongesøn og som den, „der ikke har levet anderledes for Verden end christelig, retfærdig, fyrstelig, dydelig, hvilket Vi Os dog til Lov ikke vil tilregne", om at være deres Herre og Konge; de have bedet ham at komme dem til Hjælp og Undsætning og forpligtet sig til at blive hos ham med deres Guld, Sølv, Klenodier, Kirkers og Klosteres Guld, Sølv, Kalke, Monstrantser, Kors, Billeder og andre Klenodier; tilmed Korn og Viktualier. Hertugen erklærer sig villig til at overtage denne Besværing, at møde dem paa hvilken Dag og Sted, de selv bestemme, og modtage deres Hylding. Da vil han gjenindsætte dem i deres gamle Love og Privilegier. De skulle stræbe at formaa de andre danske Landskaber, Sjælland, Skaane, Fyen o. fl. til ligeledes at hylde ham; men kunne de det ikke, da skulle dog Stænderne i Jylland holde ham for deres svorne Herre som tro Undersaatter og blive hos ham med Liv og Gods.

Nu kunde Hertugen altsaa lade sine Betænkeligheder ved et Forbund med Lybek fare. Den 2den Februar 1523 ankom han til Staden, og den 5te sluttedes en mærkelig Overenskomst, hvorved Hertug Frederik og Lybek for evige Tider forbandt sig til gjensidigt Forsvar, nu navnlig til Krig imod Kong Christiern. Hvad der for vor Opgave er mest betegnende i denne Forbundsakt er for Hertugens Vedkommende Indledningen, hvori han angiver de Grunde, hvormed han mener at kunne retfærdiggjøre Anfaldet paa sin Brodersøn: Kongen har gjort sig al Umage for at drage ham bort fra det hellige romerske Rige og bringe ham under sin Lydighed; han har uden Hertugens Vidende og Villie ladet de Privilegier og Aktstykker, der under Begges Forvaring vare henlagte paa Segeberg Slot, bringe ud af Holsten ind i Danmarks Rige; og han har ikke holdt det Forlig, der blev sluttet i Bordesholm. Dette er Hertugens Krigsaarsager, der stemme med hvad han senere

i en almindelig Skrivelse til Kurfyrster, Fyrster og Herrer har udtalt. Men disse Grunde ere saa svage, at de ikke kunne gjælde for Andet end Paaskud. At Kong Christiern vilde skille Hertugdømmet Holsten fra det tydske Rige, er allerede i sig selv en Fordreielse af den keiserlige Bevilling af 21de Juli 1521; og nu at fremkomme med denne Paastand var aldeles uberettiget, da Kongen i det Bordesholmske Forlig jo havde opgivet Beleningsretten. — At Kongen i tre Punkter ikke havde holdt, tildels ikke havde kunnet holde Forliget af 13de August 1522, er sandt; dette gav Hertugen Ret til at klage for de Voldgiftsmænd, som i Foraaret 1523 skulde dømme mellem ham og Kongen, men aldeles ikke til at beskylde denne for at ville bryde hele Traktaten, eller til at løse sig selv fra den. Baade han og Kongen vare bundne ved den imod de mæglende Fyrster, der havde tilveiebragt den og vare med Parternes Samtykke antagne til Voldgiftsmænd; og Kong Christiern havde ikke sagt sig løs fra Forliget. De Punkter, han ikke havde opfyldt, vare desuden altfor underordnede til at retfærdiggjøre en Krig. Hvad Bortførelsen af Aktstykkerne fra Segeberg angaaer, saa tilhørte disse jo ligesaa vel Kongen som Hertugen; og om der er skeet et Brud paa Hertugens Laas, saa vilde det dog være uhørt, om der skulde føres Krig for en saadan Bagatel. Den sande Grund til Krigen er Hertug Frederiks Ærgjerrighed. Stemningen i Danmark aabnede ham en Udsigt til at sætte Kronen paa sit Hoved, denne Fristelse kunde han ikke modstaa. Hvad Christiern havde forbrudt mod det svenske Folk, hvilke voldsomme og uretfærdige Gjerninger han havde tilladt sig i Danmark og Norge, var Hertugen ikke sat til Dommer over.

Lybekernes Grunde til Krigen kjende vi; hvad de kalde deres Interesser og deres Rettigheder truedes virkelig af Kong Christierns Regering; men skal man dømme om deres Ret til at paaføre ham Krig, bør det ikke oversees, at de Rettigheder, Kongen krænkede, vare for en Del selvtagne og i alt Fald stridende med hans Folks naturlige Ret. Lybekerne førte Krigen for at hævde den Adgang til at udsuge Danmark og Norge, de havde tilvundet eller tiltvunget sig. Det var saa egoistisk en Handelskrig, som nogensinde er ført. Kunde man tvivle derom, saa udtaltes det tydeligt nok i dette Forbund af 5te Februar. Det hedder her, at om Hertug Frederik er heldig nok til at vinde Danmark, saa skal han stadfæste

Lybekerne og dem af deres Forbundsfæller, de ville unde det, de gamle Privilegier og Sædvaner i de tre Riger, tilstede Farten mod de gamle sædvanlige Toldpaalæg, formere og ikke formindske Privilegierne, og sørge for, at Skibsfarten fra Rigerne og i Østersøen gaaer som vanligt i gammel Tid! Hvad dette havde at betyde, hvilken Tvang paa andre Folks Handel og paa de nordiske Rigers Næringsvirksomhed dermed var ment, det har allerede Kong Frederik selv faaet at fornemme.

Fra Mødet i Kolding 1521—22, og især fra Tronskiftet 1523, sporer man hos Hertug Frederik et Nag, ja et Had til Brodersønnen, der ikke staaer i Forhold til de Rivninger, deres Stilling uundgaaelig maatte medføre. Det er som blev Frederiks Sind bittrere, netop fordi det, han gjorde mod sin Frænde og Konge, lod sig langt mindre undskylde eller forsvare for Gud og Mennesker, end hvad Kong Christiern havde gjort imod ham. Fra den Tid er det ogsaa, at han drager Paastanden om at være forurettet af Kong Christierns Fader i Hertugdømmerne, i Norge, i Danmark, i hele Skiftet efter Kong Christiern den Første, frem af den Baggrund i sin Sjæl, hvori den havde hvilet siden hans første Ungdom. Han klamrer sig til denne paastaaede Uret som til sin Retfærdiggjørelse. Jo vanskeligere og farefuldere den landflygtige Brodersøn og hans Slægt gjøre Frederiks Stilling, desto skarpere bliver Hadet. Disse ti Aar, fra Christierns Fald til Frederiks Død, er den mest slaaende Illustration til det gamle Ord, at Fornærmeren har langt sværere ved at tilgive, end den Fornærmede. — Denne Betragtning staaer her ikke orkesløs; den giver Nøglen til Frederiks Færd og Væsen. Man gjør ham Uret, naar man fremstiller ham som den, der vrededes paa Broderen for hans Førstefødselsret, eller som den, der ligefra Barndommen har ruget over forment Uret, indtil han havde udklækket et bittert Nag saavel mod Kong Hans som mod hans Søn; man gjør ham Uret, naar man giver ham et sygt og misundeligt Hjerte af Naturen. Det er Livets Forviklinger og Fristelser, der have ført ham saa vidt, at han kun i Overdrivelse af Broderens Uret søgte en Undskyldning for sin langt større Uret imod Brodersønnen. Det maatte han ogsaa allerede af den Grund, at kun dersom Kong Hans og Christiern den Anden havde uretfærdigen indtrængt sig i Med-

besiddelsen af Hertugdømmerne, lod der sig føre et Forsvar for, at Frederik nu ligefrem tilrev sig ogsaa Kong Christierns Del af disse Lande. Sverrig havde Ret til at reise sig mod den blodstænkte Tyran, Adel og Prælater i Danmark havde Grund til at vaande sig under Trykket af Christierns Regering; men Hertugdømmerne havde intet Væsentligt at klage over, og klagede ikke heller. I Slesvig og Holsten kunde Frederik ikke optræde som de Undertryktes Forsvarer. Desto stærkere maatte han fremhæve den Uret, der formentlig var tilføiet ham selv. Man kan derfor ikke ubetinget lægge Tonen og Ordene i Stridsskrifter og Manifester, yngre end Nytaar 1523, til Grund for Dommen over Forholdet mellem de uenige Brødre Kong Hans og Hertug Frederik.

Med Kong Christierns Tilbagegang over Lillebelt, Hertug Frederiks Forbund med det jydske Raad og med Lybek var Spørgsmaalet om Danmarks Krone afgjort. Kong Christiern fandt ikke nogen Kraft i sin Sjæl til Forsvar for sin Sag. Han lod sit Krigsfolk staa i Fyen uden nogen bestemt Forholdsordre, lod sig hylde paany i Fyen, Sjælland og Skaane, skrev en Mængde Breve ud i alle Verdenshjørner, men foretog Intet for at møde Magt med Magt. Villieløs veg han tilbage til Kjøbenhavn, hvor det lader til, at Sigbrit mere end nogensinde har faaet Magt over ham. Lige indtil Begyndelsen af Marts Maaned havde han havt Tid til at foretage Noget imod det jydske Raad; han havde sine Tropper i Fyen; han havde endnu nogle af Jyllands Stormænd enten paa sin Side, eller endnu ikke overgaaede til Hertugen. Det jydske Raad frygtede ham og veg tilbage til Ribe, for at være Hertug Frederik saa nær som muligt; men efter det forfeilede Møde i Horsens den 9de Februar skete i en hel Maaned slet Intet fra Kongens Side. En Konge, der saa uhort forsømte Dage og Uger, hvor hver Time var kostbar, kunde ikke beklage sig over, at den Ene efter den Anden opgav hans Sag.

Hertug Frederik fik saaledes Tid nok til sine Forberedelser. Naar man seer, at han endnu efter Forbundet med Lybek behøvede en Maaned til at samle 6,000 Mand opbudt Landfolk fra Frisland og Ejdersted, en Fænnike Landsknegte og et Par Hundrede Ryttere af Hertugdømmernes Adel, saa bliver Christierns Raad-

vildhed og Forsagthed endnu mere iøinefaldende. Den 9de Marts brød Hertugen op fra Gottorp til Nørrejylland, lod Johan Rantzau blive staaende med Hovedstyrken i Egnen af Kolding, for at holde Øie med Kongens Krigsmagt i Fyen, og drog selv med en mindre Skare til Viborg, hvorhen Jyderne kaldtes til Hyldingen. Imidlertid trængte baade Hertugen og det jydske Raad paa dem, der endnu ikke vilde undsige Kongen. Ove Bilde, Mogens Gøje, Knud Henrichsen, Oluf Nielsen o. Fl. bleve ved strenge Truselsbreve tvungne til at underkaste sig; og Kong Christiern fremskyndede selv middelbart deres Overgang ved at kalde dem over til sig. En Reise til Kongen under disse Omstændigheder stod for dem Alle som ensbetydende med, at lægge sig selv Strikken om Halsen; thi alle Efterretninger sagde dem, at Sigbrit nu raadede ene, og at hun rasede imod dem, kaldte dem Forrædere, truede dem med Galge og Hjul; „men skal Sigbrit være min Dommer og Bøddelen min Retter uden al redelig Aarsag, da vil jeg værge min Hals det Bedste Gud giver Lykke til“, saaledes skrev Erik Krummedige, Lensmanden paa Hønborg, til Kongen i sit Opsigelsesbrev af 20de Marts 1523, og de andre Opsigelsesbreve, der nu i Marts kom fra Jylland, tale enstemmig i samme Tone. Alle udtale de ogsaa en dyb Sorg over, at baade Kongen og hans Fjender tvang dem til dette Frafald. Oprigtigheden af denne Følelse give hverken Brevene selv, eller Begivenhederne, eller disse Mænds øvrige Liv, os Ret til at betvivle.

Den 26de Marts 1523 foregik Hyldingen udenfor Viborg. En foreløbig Haandfæstning vedtoges, og Kong Christierns nye Love erklæredes døde og magtesløse; Raadet lod dem offentlig brænde som skadelige mod god Orden og Politi. Det er ogsaa vist nok, at den Orden, disse Love vilde indføre, var uforenelig med den Tilstand, for hvilken det jydske Raad havde reist sig. Derefter gik den udvalgte Konge tilbage til Gottorp, hvorfra han og hans Mænd nu underkastede sig den kongelige Andel i Hertugdømmerne. Den 14de April 1523 hyldedes Frederik paa Gottorp som Enehertug i Holsten og Slesvig.

Den foregaaende Dag, den 13de April, indskibede Kong Christiern sig i Kjøbenhavn med sin Dronning, sine Børn og sine Nærmeste. Tyve af Flaadens bedste Skibe tog han med sig. Allerede midt i Marts gik det Rygte i Lybek, at han agtede at

flygte til Nederlandene. Maaske har Rygtet dengang ikke havt anden Grund end et Blik paa Situationen, der viste Flugten som den naturlige Konsekvents af Tilbagegangen over Belterne; hvad var vel ogsaa derefter Andet tilbage end at søge Hjælp i Udlandet? Lade sig indeslutte i Kjøbenhavn var Undergangen, gaa til Norge kun et Øieblikś Frist; ikke nogle Maaneder kunde Norge holde sig mod Gustav Vasa, Kong Frederik og Lybek. Det Rigtige havde været, at Kongen personlig var ilet til Nederlandene, men havde ladet sin Dronning og sine Børn blive i Kjøbenhavn. Hensynet til Keiseren havde dækket deres Liv og Frihed, og Isabella havde forsvaret Kjøbenhavn indtil Døden. Der har ikke været nogen mere hengiven eller offervillig Hustru, end hun var. Alle havde da vidst, at Christiern vilde kæmpe til det Yderste for sin Krone; da havde ogsaa Hjælp fra Dronningens keiserlige Slægtninge snarest været at haabe. Men at Christiern tog alt Sit og alle Sine med sig, forstod Verden som Tegn paa, at han opgav sin Sag. Kongens ynkelige Holdning i de sidste Dage kan ikke fremstilles bedre end i en Anekdote, den ovennævnte tydske Forfatter har opbevaret. Da Kongen gik tilbage til Sjælland, efterlod han Grev Erik af Høja som Øverstbefalende paa Fyen, men lod ham være uden Ordre og uden Penge. Følgen blev, at Greven ogsaa opgav ham og ansøgte Hertug Frederik om Leide for sig og sine Folk til Tydskland, hvilket naturligvis beredvilligt tilstodes ham. Inden Kongen vidste dette, lod han sin Sekretær Jesper Brokmand gaa til Fyen med Penge til Grev Erik, men sendte strax et Bud efter ham med Ordre til at bringe Pengene tilbage igjen. Sekretæren var allerede kommen til Odense; her saa han den unge Hertug Christians, de jydske Biskoppers og Adelsmænds Navne skrevne paa alle Døre, hvor Kvarteer var bestilt til dem, da de vare i Færd med at gaa over fra Jylland til Fyen. Det maa have været i den første Uge af April. Brokmand spurgte sine Bekjendte i Odense om Holstenernes og Jydernes Hensigter; Svaret lød, at de vilde overile og fange Kongen i Kjøbenhavn, hugge Hovedet af ham og give Dronningen til den unge Hertug! Da Brokmand kom tilbage til Kong Christiern, fandt han denne i høieste Grad nedslaaet, ja fortvivlet. Kongen vilde vide, hvad Folk talte om ham? Brokmand turde ikke svare frit; men da Kongen trængte paa, sagde han endelig hvad han havde hørt i Odense. Kong

Christiern brast da i Graad, gik til Vinduet, saa efter Veirhanen og sukkede, at han vilde træffe sine Anstalter, saa snart Vinden føiede ham. Fra den Stund, tilføier Forfatteren, tænkte han kun paa Flugt og lod sine Sager bringe ombord.

Hvilken Skjæbne der havde ventet Christiern den Anden, var han falden i sin Farbroders Hænder, er det ligesaa ørkesløst at tale om, som om hvad Cæsar vilde have gjort med Pompeius, dersom Ægypteren ikke havde befriet ham fra det frygtelige Dilemma. Men Snakken i Odense om Tvang mod Dronningen var ganske grundløs. Frederik opfordrede hende tvertimod til at blive i Danmark og nyde sit Livgeding. Det er ogsaa indlysende, at Keiserens Søster kunde han ikke behandle anderledes end som et noli-me-tangere. Heller ikke har han søgt at „overile" Christiern i Kjøbenhavn. Han gav ham Tid nok til at drage bort. Først den samme Dag, som Kongen afseilede, gik den unge Hertug Christian, Frederiks Søn, over Lillebelt til Fyen, og den 31te Mai Kongen selv med Hæren, overført af Lybekerne, til Korsør; den 10de Juni stod han for Kjøbenhavn. — Den 23de December 1523 kapitulerede Henrik Gøje, den 6te Januar 1524 overgaves Kjøbenhavn og Malmø, efter at den flygtede Konges Forsøg paa at bevirke en Vending vare fuldstændig mislykkede.

To Personligheder er der, som især tildrage sig Opmærksomheden ved Katastrofen i Kong Christierns Sørgespil: Sigbrit paa Kongens, Johan Rantzau paa Hertugens Side. Kong Christiern maatte lade Sigbrit bringe ombord i en Kiste, for at frelse hendes Liv. Det havde været æreløst, at efterlade hende i Kjøbenhavn til at sønderrives af Folket. Thi bedre Skjæbne ventede hende ikke. Havde Kongen opgivet hende i Tide, var det aldrig kommet saa vidt mellem ham og hans danske Undersaatter. Havde han sendt hende ud af Landet endnu i Januar 1523, vilde maaske en Forsoning med Jyderne været mulig, fordi den dybe Mistillid til alle hans Forsikringer da kunde have fordelt sig. Intet har skadet Kong Christiern mere, end at man ikke troede hans Ord. I det mindste havde han ved at fjerne Sigbrit endnu i den ellevte Time betaget de Vaklende et Paaskud til at forlade ham. Thi aldrig har det danske Folk hadet noget Menneske grundigere end Sigbrit. Man tillagde hende alt Ondt, beskyldte hende endog for Trolddom, det Værste, Datiden kunde sige om

Rogen. Det er ikke Svaning alene, der fortæller det som en Erindring fra sin Skolegang i Kjøbenhavn, det er heller ikke i de aabenbar fjendske Manifester mod Kongen, Beskyldningen kommer frem; paa mange Maader antydes det i hendes høieste Velmagts Dage. Hvad var Grunden til denne fnysende Vrede? At hun solgte sin Datter til et Offer for den Mægtiges Lyster, maatte fremkalde Foragt; men Vreden kommer netop efter Dyvekes Død. Mangen ond Daad tillægges hende, ikke i Stridens Hede alene, men ogsaa af senere Skribenter; dog kan man ikke faa rigtig Hold i Sigbrit som Ophavsmand til Kong Christierns blodige Gjerninger, ihvorvel det ikke kan betvivles, at hun har været Ophav til mange Regeringshandlinger i Christierns ti Aar. At hun har været hævngjerrig, har hensynsløst ladet sin skarpe Tunge løbe, har ført Galger og Steiler og Hjul i Munden ved alle Leiligheder, er vist nok: hvor er dog Beviset for, at hun bærer Skylden for bestemte Grusomheder? Men Hovedsagen var, at Sigbrit var Bæreren af det hele undertrykkende, rovsyge Finantssystem, der blev Midtpunktet af Kong Christierns Regering, fordi det alene kunde skaffe Midlerne til Gjennemførelsen af hans Politik. Denne Politiks to Hovedopgaver, Sverrigs Undertvingelse og Nordens Frigjørelse fra Hanseaternes Handelsaag, krævede saa store Pengemidler, at kun et overordentligt Tryk paa Folkene kunde tilveiebringe dem. I Sigbrit fandt Kong Christiern en Finantsminister med den fornødne Opfindsomhed og Haardhed; og om hende samlede sig den Skare Lykkesøgere, der overalt ere de uundværlige Redskaber for et saadant System. De gjennemførte det i alle Egne af Kongens Riger, og gjorde det lige forhadt allevegne. Men alle Tiders og alle Landes Historie har viist, at Hadet samler sig over den Ministers Hoved, der er et saadant Finantssystems Bærer, ligesaa meget fordi han skaffer Herskeren Midler til at fortsætte en Krig, Folket er træt og kjed af, som for den Nød, han umiddelbart bringer ind i hvert Hus. Karl den Tolvtes sidste Minister faldt paa Skafottet som et Offer for dette Had. I Sigbrits Uundværlighed ligger Noglen til den gaadefulde Indflydelse, hun vandt hos Kongen. Spurgte han sig, om han kunde lade hende falde, maatte han see, at saa maatte han opgive Systemet og noies med aldeles utilstrækkelige Indtægter, altsaa lade Sverrig fare og opgive Kampen for Nordens frie Nærings-

virksomhed. Kunde han dette, — kunde det Første forlanges af ham, og burde han villet det Sidste? Sverrigs Betvingelse var ikke Kong Christierns personlige Paafund. Han havde arvet denne Opgave fra sine Forfædre, han havde den juridiske Ret paa sin Side, Hundreder af Kronprætendenter, for og nu, have ikke havt Halvparten af hans Ret. Hvo var der vel her i Danmark, dengang og langt senere, der ikke havde anseet det for vort Fædrelands Lykke, om Christierns Seire havde knyttet Sverrig til Danmark? — hvo var der, som saa, at Sverrigs Betvingelse overgik Danmarks Kræfter, at en evig Krig maatte ødelægge begge Folk, at et Folk som det svenske, der vil og kan være selvstændigt, har en høiere Ret end den juridiske til at være det? hvo saa, at efter Kalmarunionens Brud i Kong Eriks Tid, og efter at Krig og Opstand havde umuliggjort dens Fornyelse i anden Form end det ene Riges Herredømme over det andet, krævede Danmarks egen høieste Interesse Opgivelsen af den „kjærlige Bebindelse", for at et virkeligt Venskabsbaand kunde knyttes mellem de selvstændige Frændefolk til lige Fordel for begge? Og hvad Nordens Næringsvirksomhed angaaer, behøver man ikke at søge Kong Christierns Retfærdiggjørelse i det sextende Aarhundredes Anskuelser. Enhver Dansk vil billige Retningen af hans Politik i denne Henseende. Saaledes var Systemet Sigbrit uopløseligt knyttet til de to Formaal for Kong Christierns Politik.

Kong Frederik den Førstes Liv bar lige indtil 1523 aldeles ikke Præget af høie Evner eller Stræben efter store Ting. Men nu see vi ham uden paatrængende Nødvendighed kaste sig ind i et høist uroligt Liv, en ærgjerrig Higen efter Magt, der gav den ældre Mands sidste ti Aar en hel anden Retning, end han havde fulgt i sin Ungdom og Mandsalder. Det er som om en fremmed Aand havde grebet ham. Og det har vist ogsaa været Tilfældet; thi neppe er Initiativet Kongens, men hans Omgivelsers, hvis Ideer dog have fundet Tilknytning i hans Tro paa Kongeliniens Uretfærdighed. Søge vi efter dem, der kunne antages at have skudt Kongen fremad, møde vi først hans ældste Søn Christian, der nu havde Alderen til offentlig Virksomhed; men ihvorvel han senere viste sig ogsaa som en Handlingens Mand, er der dog ingen Grund til at antage ham for Lederen i Faderens Raad 1523. Derimod viser Alt Johan Rantzau som saadan. Denne

Mand, da i en Alder af 31 Aar, var i alle Henseender kaldet til at være en Fører i store Foretagender: klog i Raad, betænksom og omskuende, naar Faren nærmede sig, og dog ligesaa dristig i sine Planer som rask til at udføre dem. Med et Krigermod, der aldrig svigtede og endnu førte Oldingen i Spidsen af de Stormende, forbandt han den store Anførers hurtige Blik og Beslutsomhed, som overalt, hvor han optraadte, knyttede Seiren til hans Faner. Rigtigheden af denne Skildring viser de følgende 37 Aars Historie. Han var en Mand med et mægtigt Initiativ.

Johan Rantzau har tilbragt sin Ungdom med Forberedelser til en stor Rolle. Hans Reiser, navnlig til St. Jakob i Spanien og til den hellige Grav, hvor han modtog Ridderslaget, vise ham endnu som en Katholik efter Datidens Maal; men da Hertug Frederik efter hans Hjemkomst 1520 havde betroet ham Ledelsen af den unge Hertug Christian, og da han med denne havde deltaget i Keiser Karls første Rigsdag i Worms 1521, gjorde Luthers Optræden et lige dybt og bestemmende Indtryk paa den unge Fyrstesøn og hans høit begavede Hovmester. Begge bleve dragne over til Reformationens Side og bleve dens Talsmænd i Frederik den Førstes Raad. Denne Mand tilhører os Danske kun halvt. Han var en Slesvigholstener af den ældre Skole. Den stolte Adelsmand vilde ikke vide af demokratiske Rørelser hos Borgere og Bønder; han vilde Slesvigs og Holstens Enhed, men ogsaa deres Forbindelse med Kongeriget; Delingen af Hertugdømmerne var ham imod; sit Fyrstehus vilde han hæve til den høieste Magt. Alt dette maatte paa hans Plads gjøre ham til en Modstander af Christiern den Anden. Man behøver ikke at søge andre Grunde dertil. I Aaret 1522 blev han Hovmester i Hertugdømmerne og Medlem af Hertug Frederiks Raad. Man har altid sagt, at det var især ham, der tilskyndede Hertugen til at modtage den Krone, de danske Insurgenter tilbøde denne; og nu, da vi ikke kunne afvise den Tanke, at den hele Omvæltning er begyndt fra Hertugens Side, er der ingen Grund til at betvivle, at Initiativet i Virkeligheden er Johan Rantzaus. Med denne betraadte han sin historiske Bane, da Sigbrit endte sin. Næst Christiern den Anden selv have disse to Personligheder gjort det Meste til Kongens Fald, hver paa sin Vis.

[illegible]

Kong Frederik den Første.

1523—1533.

Kong Frederik den Første.

Første Afdeling.

Kong Frederiks Tronbestigelse. Kong Frederiks danske Haandfæstning. Norge efter Kong Christierns Flugt. Henrik Krummedige, Hans Mule, Jørgen Hansen. Vincents Lunge og Oluf Engelbrektsen. Kong Frederiks norske Haandfæstning.

Frederik den Første har ikke erobret Danmark fra Christiern den Anden; han har ikke havt nødig at drage et Sværd, før han kom foran Kjøbenhavn og Malmø. Christiern er vegen for et Forbund mellem det jydske Raad, Frederik og Lybekerne, hvortil saa efterhaanden den største Del af Stænderne i de andre danske Landskaber har sluttet sig, mer eller mindre frivilligt. Heraf fulgte, at den nye Konge ikke kunde behandle Riget som et undertvunget Land, ikke, som Christiern gjorde med Sverrig efter Stokholms Overgivelse, gjøre det til et uprivilegeret Arverige, selv om han havde havt nogen Tilbøielighed dertil. Ikke han, men han og Rigsraadet med Prælater og Adel havde seiret. Man skulde ved første Øiekast tro, at da Opstandspartiet havde brudt Broen af efter sig, kunde den flygtede Konges Eftermand ved Truselen om at trække sig tilbage have afnødt det en Udvidelse af Kongemagten. Men Kong Frederik kunde ligesaa lidt undvære Rigsraadet med dets Tilhængere, som det ham. Ogsaa han havde kastet Broen af bag sig; selv om han atter opgav den nylig vundne Kongekrone, stod nu Hertugdømmerne paa Spil, ikke alene Besiddelsen af den uden Skin af Ret ranede kongelige Del af Hertugdømmerne, men ogsaa Frederiks gamle Andel; thi at

Christiern skulde lade denne urørt, vilde det jo være taabeligt at vente. Frederik kunde ikke mere gaa tilbage i sin gamle Stilling; naar Alt kom til Alt, var en Forsoning mellem Christiern og Rigsraadet mindre utænkelig end mellem Christiern og Frederik.

Det jydske Raad havde i sit første Sammensværgelsesbrev sagt, at det vilde bruge Hertug Frederik til at afværge det Onde, Christiern gjorde. Dette Udtryk er betegnende for Kongens og Rigsraadets gjensidige Stilling efter Christierns Flugt. Det viser Kong Frederiks Haandfæstning, der, efter at han var hyldet ogsaa i Skaane den 21de Juli 1523, endnu før Kjøbenhavns og Malmøs Overgivelse vedtoges den 3die August 1523 paa et almindeligt Herremøde fra alle Landets Egne i Roskilde. Thi Hovedsagen i denne Haandfæstning er ikke alene, hvad man naturligvis maatte vente, en Reaktion fra de høiere Stænders Side, men især Rigsraadets Henstilling som Statens egentlige Bærer, ikke blot fordi Kongen var bunden til dets Samtykke og Medvirkning i Lovgivning, Administration, Forhold til fremmede Magter, Paalæg af Skatter og Afgifter, men fordi Rigsraadet fik en Magt, som ingen anden Haandfæstning tillægger det. Det hedder i den 75de Artikel, at det menige Rigsraad skal have Fuldmagt til, med Kongen at formere og formindre selve Haandfæstningen efter hvert Lands Leilighed — Rigsraadet med Kongens Samtykke, ikke Kongen med Raadets, og uden at en saadan Ændring er betinget af Stændernes Indvilligelse. Rigsraadet erklæres ogsaa for Adelens eneste Værnething i enhver Sag, hvor Kongen eller Kronen er Sagsøger. Det træder overhovedet i denne Haandfæstning frem snarere som en Stand, end som et Udvalg af de to herskende Stænder; og ganske overensstemmende dermed er det, at det nu optog i sig alle de betydeligste Mænd i Landet. Haandfæstningens Indledning nævner 48 Medlemmer af Raadet, 12 Prælater, 36 Verdslige, de Sidste udtagne blandt vistnok alle de betydeligste Adelsslægter. Ti Aar tidligere havde det danske Rigsraad 29 Medlemmer; de nævnes i Kong Christierns Haandfæstning. Men Antallet var i denne Konges sidste Tid sunket saa betydeligt, at det seer ud, som om Kongen har villet lade Raadet udslukkes af sig selv ved blot at undlade Besættelse af de ledige Pladser. Altsaa ikke blot for at belønne sine Tilhængere eller tilfredsstille personlige Ærgjerrigheder har Kong

Frederik optaget saa Mange i Raadet, men for at samle alle Landets store Slægter om sin Trone og skabe et Rigsraadsaristokrati. Kjendeligt er det ogsaa, at fra denne Tid lader den danske Adel sig sondre i en Høiadel og en lavere Adel, der ingenlunde altid kom til at dele Interesser og Anskuelser med hinanden. Det er til denne ordo senatorius, til Høiadelen, Rigsraadsaristokratiet, Rigsraadet, Kong Frederiks Herredømme i Danmark støtter sig, men selvfølgelig ogsaa dette, der blev hans Medregent. Den naturlige Spænding mellem et saaledes stillet Raad og Kongemagten kom vel ogsaa for Dagen nu og da i Kong Frederiks Tid; men et Blik paa den landflygtige Konge gjorde Nødvendigheden af Sammenhold altfor indlysende, til at enten Raad eller Konge kunde lade det komme til Brud. De maatte holde fast ved hinanden. Denne Erkjendelse har ogsaa udtalt sig i Haandfæstningen, hvis 74de Artikel lyder saaledes: „Item love Vi Hertug Frederik paa Vor christelige Ære, at Vi aldrig ville eller skulle lade Os drage med nogen Underhandling eller i nogen anden Maade fra Danmarks Riges Raad og Indbyggere enten for Skade eller Fromme, men fast og troligen blive hos dem i Lyst og Nød, og aldrig Vi eller Vore Arvinger og Efterkommere nogen Tid at arge eller arge lade paa Danmarks Raad eller Indbyggere, eller deres Arvinger eller Efterkommere, fordi de have givet dem fra høibaarne Fyrste Kong Christiern. Saa bepligte vi i Rigens Raad, Indbyggere og vore Arvinger os ligeledes at blive hos høibaarne Fyrste Hertug Frederik og Hans Naades Arvinger i al den Skade og Feide, som af samme Sag komme og reise kan“.

I Øvrigt ere de mest betegnende Træk i Haandfæstningen følgende: Hvad Uret Kong Christiern har gjort, skal gjøres god igjen; de, han har frataget Gods, Len og Pant, skulle have dem tilbage. Har Kronen fra Fortiden gamle Adkomster paa Gods, som Kirken eller Adelen nu er i Besiddelse af, skulle de ingen Magt have, og hvad der saaledes er frataget Prælater og Ridderskab gives tilbage, navnlig Hammershus og Bornholm eller hvad Andet Kong Christiern har taget fra Lunde Stift.

Kirken fik ikke alene den sædvanlige Bekræftelse paa sine Friheder og gode gamle Sædvaner, men Kongen maatte paatage sig nye og strenge Forpligtelser imod Biskopper og Prælater, der

vare vel beregnede paa at opretholde deres gamle Magt, saavel i Kirken som i Staten; de vedkommende Artikler forbigaaer jeg imidlertid her, for at omtale dem nærmere, naar jeg kommer til at behandle Kong Frederiks og Rigsraadets Forhold til Kirken og dens Personer.

At Adelen gjenvandt den Magt over sine Bønder, som Kong Christiern var ved at rykke ud af Godseiernes Haand, forstaaer sig af sig selv. Allerede det, at hans Love ophævedes, førte Vornedskabet i Sjælland og de tilliggende Øer tilbage i den gamle Skikkelse. Men Hovedsagen var, at den nye Konge fraskrev sig Ret til at indblande sig i Forholdet mellem Jorddrot og Fæster: han maa ikke forbyde nogen Mands Bonde at svare Landgilde og Tjeneste; sidder Bonden Godseieren overhørig i denne Henseende, skal han lide sin Husbondes Straf efter Loven. Heller ikke maa Kongen give nogen Mands Tjenere Brev paa de Gaarde, de besidde; men Jorddrotten skal alene have Magt til at sætte dem af og i efter Sædvane og Loven. De Breve, Kong Christiern har udgivet derimod, skulle ingen Magt have. Dernæst kom den Artikel i Kong Christierns Haandfæstning, der gav Prælater og Adel Fyrretyve Marks Bøder af deres Bønder til at lyde saaledes i Kong Frederiks: „Item skal Kirkens Prælater og Ridderskab nyde, bruge og beholde Sagefald med deres egne Tjenere, ligervis som Adelen haver i Hertugriget til Slesvig". Dermed mentes, og det blev strax forstaaet saaledes, at den adelige Godseier i Kongeriget nu ogsaa fik Hals og Haand, d. e. den høie Øvrighedsmyndighed over sine Bønder.

Kjøbstæderne fik vel en almindelig Stadfæstelse paa deres Privilegier og Friheder; de skulde ikke besværes med ny Told eller andre Paalæg; men den Bestemmelse i Kong Christierns Haandfæstning, der havde været Udgangspunktet for hans Modstand mod fremmede Kjøbmænds „Landkjøb", blev ikke optagen i Kong Frederiks. Og da tillige Kong Christierns Love bleve ophævede, altsaa ogsaa Forordningen af 10de Februar 1521, saa bortfaldt Skranken for Hanseaternes umiddelbare Handel med Landboerne udenfor Kjøbstæderne. Tillige bortfaldt med Kjøbstædloven den Selvstændighed, Kong Christiern havde tilsikret Byerne ved at stille dem alle udelukkende under Kongen, saa at de mindre Kjøbstæder faldt tilbage under Lensmændenes og deres Sporefogeders Herredømme.

Om Bondestanden findes kun een Artikel i Haandfæstningen, nemlig den 72de, hvor det hedder: „Item skal Selveierbønder nyde deres Gaarde og Gods, som dem med Rette tilhører, saa frit som de gjorde i vor kjære Herre Broders Tid" — en Bestemmelse, der uden Tvivl sigter til at hindre saadanne Udvisninger som Amagerbøndernes for at gjøre Plads for den hollandske Koloni. Dette var jo en Sikring af de jordegne Bønders Stilling ligeoverfor Kronen som Godseier; men den talrigere Fæstebondestand var ved de ovenfor anførte Bestemmelser i §§ 11, 13 og 66 baade som Fæstere og som Undersaatter givne under de adelige Godseieres høie Øvrighedsmyndighed. — At Kong Frederik maatte fraskrive sig Ret til Indblanding mellem Jorddrot og Fæster, har sikkert ikke været ham til Behag; thi Kongen var ingenlunde uvenlig stemt imod Bondestanden. Et Bevis derpaa er den Forordning af 14de Mai 1523, han paa Veien til Kjøbenhavn udstedte i Odense med Rigsraadets Samtykke, hvorved Fæsteren sikredes mod Udvisning af Gaarden, naar han opfyldte sine Forpligtelser imod Jorddrotten, altsaa Livsfæste middelbart indførtes. En anden Prøve paa sin Stemning mod Fæstebonden gav han i Efteraaret 1523, da han paa Reisen til Holsten i Nykjøbing p. Falster udgav under 17de September 1523 et aabent Brev om Vornedskabets Ophævelse i Sjælland og paa Smaaøerne. Dette gik altsaa langt videre end Christiern den Andens nylig ophævede Landslov, og det var vistnok fremkaldt ved den farlige Gjæring blandt Bondestanden i Sjælland og paa Smaaøerne under Kjøbenhavns Beleiring, saavel som ved Frygten for Kong Christierns truende Angreb paa Holsten; men det har heller ikke havt nogen Virkning og er sandsynligvis slet ikke kommet til Udførelse. Man kan undre sig over, at see Kongen foretage et Skridt, der gik lige imod den for nogle Uger siden vedtagne Haandfæstning. Men Kongen havde ogsaa stillet Sagens endelige Afgjørelse til Rigsraadet, der jo med ham havde faaet Magt over selve Haandfæstningen, og Raadet maa saa ikke have fundet Faren truende nok til at kjøbe den sjællandske Bondestands Ro for saa høi en Pris. Thi at denne Forordning er bekjendtgjort eller sat i Kraft, og senere taget tilbage, spores ikke; Kong Christierns tydske Hær opløste sig i Begyndelsen af Oktober, Rigsraadet har da ligefrem ladet Planen om Vorned-

skabets Ophævelse henligge uden Virkning*). Efter Kjøbenhavns og Malmøs Overgivelse kunde der ikke mere være Tale derom.

Endnu et Punkt i Kong Frederiks Haandfæstning vil jeg fremhæve som betegnende for Kongens Stilling. Den 68de Artikel i Kong Christierns Haandfæstning lød, som allerede anført, saaledes: — „gjøre Vi imod Vor Reces, og ville ingenlunde lade Os undervise der udi af Rigens Raad, da skulle alle Rigens Indbyggere ved deres Ære troligen tilhjælpe det af at værge og Intet dermed forbryde imod den Ed og Mandskab, som de Os gjøre skulle". Hvorledes det jydske Raad misbrugte denne Artikel i Reisningen imod Christiern, have vi seet. Men uden Tvivl have de dog følt Sandheden af den Indvending, at Ordene ikke gave dem Ret til at opsige Kongen Huldskab og Troskab; thi nu kom Artiklen til at lyde saaledes i Kong Frederiks Haandfæstning, at om Kongen ikke vilde lade sig undervise af Raadet, „da skulle alle Rigens Indbyggere ei ydermere være Os Huldskab, Ed eller tro Tjeneste pligtige", men være forpligtede til at afværge Brud paa Haandfæstningen.

Med denne Reces var Pagten imellem den nye Konge og Rigsraadet afsluttet; den stadfæstedes endelig i det følgende Aar ved Frederiks Kroning som Danmarks Konge i Kjøbenhavn den 7de August 1524.

Men foruden Danmarks havde Kong Christiern ved sin Flugt til Nederlandene ladet Norges og, om man vil, Sverrigs Kroner i Stikken. Kong Frederik og det danske Rigsraad vilde i det mindste frelse Forbindelsen med Norge, om man end i Øieblikket maatte lade Tanken om Sverrig fare. — Norge havde ikke deltaget i de danske Aristokraters Reisning imod Kong Christiern, der endnu efter sin Flugt fra Kjøbenhavn havde sine tro Mænd paa de tre norske Hovedfæstninger, paa hvilke Rigets Besiddelse beroede: Hans Eriksen paa Bahus, Hans Mule paa Agershus og Jørgen Hansen Skriver paa Bergenhus; men Norges For-

*) Allen, IV, 2 p. 79—84. 548; efter Utrykt.

fatning var saadan, at der efter Kongens Flugt ikke kunde siges at være nogen Regering i Landet. Vel havde Norge endnu et Rigsraad; men dette manglede netop i det afgjørende Øieblik en Fører, idet den landflygtige Erkebiskop Erik Valkendorf var, som vi have seet, død i Rom den 28de November 1522. Da Efterretning herom først sent kom til Trondhjem, valgte Domkapitlet i Mai 1523 sin Erkedegn Oluf Engelbrektsen til Valkendorfs Eftermand, og denne tiltraadte i Mai Reisen til Rom for at hente Stadfæstelse og Indvielse hos Paven. Der var saaledes Ingen, der sammenkaldte de adspredte Rigsraader; disse sad hver i sin Egn, uvisse om hvad der burde gjøres, og ventende paa Tingenes Vending. I det Søndenfjeldske førtes derhos en heftig Feide imellem Hans Mule paa Agershus og den betydeligste Rigsraad Oluf Galle, der hældede til svensk Side og søgte Forbindelse med Gustav Vasa.

Kong Frederik havde allerede i April og Juni, inden Kjøbenhavns Beleiring, opfordret de Søndenfjeldske til at erkjende ham for deres Herre og Konge som ret Arving til Norges Rige. Hans Eriksen paa Bahus var strax villig, og saaledes var allerede i Sommeren 1523 den ene af Norges Hovedfæstninger i Kong Frederiks Magt med det tilliggende Bahuslen; thi Vigen i snevrere Forstand, den nordlige Del af hvad der almindelig kaldtes Vigen eller Bahuslen, var imidlertid bleven indtaget af Gustav Vasa, hvis Lensmand søgte at drage de Norske over til svensk Side. For at vinde det Øvrige af det Søndenfjeldske, sendte Kongen og Rigsraadet Henrik Krummedige derop med udstrakt Fuldmagt til at handle efter Omstændighederne. Denne kloge og tappre Mand kjendte Forhold og Personer godt fra den Tid, han selv paa Bahus og Agershus havde været Støtten for Kong Hanses Herredømme; og han besad store Eiendomme og Len i denne Del af Norge, der maatte gjøre ham det personligt af Vigtighed, at opretholde Norges Forbindelse med Danmark, hvor han som Medlem af Rigsraadet og Godseier havde sin rette Plads. Ham lykkedes det ogsaa at drage Agershus over til Kong Frederiks Side, idet han formaaede Hans Mule til at underkaste sig den nye Herre. Hans Mule reiste selv til Sjælland, hvor han i Leiren for Kjøbenhavn sluttede en Overenskomst med den unge Hertug Christian og de danske Rigsraader i Oktober om at opsige

Kong Christiern og holde Agershus til Kong Frederiks Haand, indtil han ved dennes Hjælp kunde faa Pavens Stadfæstelse paa Oslo Bispedømme. At blive konfirmeret af Paven opnaaede han rigtignok ikke, fordi den gamle Biskop Anders Mus indsendte til Rom en Protest, hvori han erklærede sin Resignation for aftvungen og derfor ugyldig; men Hans Mule var dog nu som Befalingsmand paa Agershus Kong Frederiks Mand. Inden Udgangen af Aaret 1523 var det hele søndenfjeldske Norge, paa Vigen nær, ved Henrik Krummediges heldige Virksomhed bragt til at anerkjende Frederik som sin Konge. Der havde ikke derved været Tale om at fastsætte Norges statsretlige Forhold til Danmarks Konger, saa at det endnu stod uafgjort hen, om Norge var et Arve- eller et Valgrige.

Det Nordenfjeldske, fra Lindesnæs til Vardøhus, kom ogsaa snart i Kong Frederiks Magt, men paa en anden Maade end det Søndenfjeldske. Fra Bergenhus beherskedes denne Del af Norge som den sydlige fra Agershus og Bahus. Bergenhus havde i Kong Christierns Tid været betroet hans paalidelige Tilhænger Jørgen Hansen Skriver. Ved Efterretningen om Kongens Flugt havde denne midlertidigen overdraget Befalingen til Dekanen i Bergens Domkapitel Hans Knudsen, medens han selv opsøgte den landflygtige Konge i Nederlandene, hvorfra han ikke mere vendte tilbage. Da Bergenhus saaledes stod paa Kong Christierns Side, gav dette Hanseaterne og de Tydske i Byen Anledning til Voldsomheder, eftersom Lybek og dets Bundsforvante jo laa i Krig med denne Konge. De tre betydeligste Medlemmer af Norges Rigsraad traadte da sammen i Erkebiskoppens Fraværelse, nemlig den nyvalgte Biskop Oluf af Bergen, Biskop Høskuld af Stavanger og Rigets Hovmester Ridderen Niels Henriksen Gyldenløve. Den Sidstnævnte, sidste Mand af den gamle norske Slægt Gyldenløve, var gift med Fru Inger Ottosdatter Rømer, med hvem han havde fem Døttre, der efterhaanden alle ægtede danske Adelsmænd, som derved bleve indgiftede i Norge og Medlemmer af det norske Aristokrati. De to Biskopper og Hovmesteren formaaede nu i November 1523 Hans Knudsen til at oplade Bergenhus til Norges Rige, for at det kunde overdrages den, der valgtes til Norges og Danmarks Herre og Konge. Heri laa allerede en foreløbig Anerkjendelse af begge

Rigers Forening. Bergenhus blev saa af de tre Rigsraader overdraget til Kong Frederiks Mand Vincents Lunge, — eller egentlig af de to Biskopper, da Hovmesteren Niels Gyldenløve døde inden Udgangen af Aaret.

Denne Vincents Vincentsen Lunge var en dansk Adelsmand af Slægten Dyre; men han havde antaget sin mødrene Slægt Lungernes Navn. Hvitfeld kalder ham en prægtig Mand, veltalende, forstandig og brugelig. Han var en lærd Mand, der havde studeret ved fremmede Universiteter og erhvervet sig juridisk Doktorgrad. 1521 blev han Lærer i Lovkyndighed ved Kjøbenhavns Universitet og valgtes til dets Rektor. Kong Christiern havde i 1522 belenet ham med Krogen Slot (Kronborg), og i Kongens sidste Maaneder havde han med saa mange andre Adelsmænd i Østdanmark svoret ham en ny Troskabsed, hvilken han dog ikke holdt bedre end de Andre. Kort efter Christierns Flugt sendte Kong Frederik ham med en udstrakt Fuldmagt til Bergen, i det samme Hverv, som Henrik Krummedige saa heldigen udførte i det Søndenfjeldske. Vincents Lunge gjorde et mægtigt Skridt mod Maalet ved at træde i Forbindelse med Familien Gyldenløve. Han ægtede Niels Henrikssens Datter Margarete og fik af den døende Svigerfader overdraget Formynderskabet for de andre Børn, saa at han derefter maatte betragtes som denne rige og ansete norske Slægts Overhoved. — Denne Mand var det, de to Biskopper fik Hans Knudsen til at overdrage Bergenhus, hvorfra Vincents Lunge som Kong Frederiks Mand nu i den nærmeste Tid bragte det øvrige Nordenfjeldske over til samme Side.

Men Vincents Lunge optraadte helt anderledes end Henrik Krummedige. Han erklærede sig for en norsk Mand, der som indgiftet i Norge løssagde sig fra sit Fædreland Danmark, lod sig optage i Norges Riges Raad og gjorde sig til Bærer af en national norsk Politik, idet han vel vilde erkjende Kong Frederik for Norges Konge, men tillige vilde hævde Norges Selvstændighed og Ligeberettigelse med Danmark. Han vilde see Norge forbundet med Danmark under een Fælleskonge, men ikke vide af det danske Rigsraads Herredømme over Norge, — han vilde altsaa en Forbindelse af samme Art som den, der nu finder Sted imellem Norge og Sverrig. Og denne Politik seirede. Allerede af den Grund

maatte han og de, der sluttede sig til ham, blive Modstandere af Henrik Krummedige, selv om de ikke havde været begjærlige efter de mange norske Len, som denne danske Stormand havde vidst at drage til sig.

Den nye Ærkebiskop Oluf Engelbrektsen var paa Udreisen til Rom kommen til Mecheln i Nederlandene, hvor han traf sammen med den landflygtige Kong Christiern den Anden, og lovede at blive hans Mand. Men Tilbagereisen lagde han gjennem Tydskland til Lybek, formodentlig fordi derfra var den bedste Skibsleilighed til Bergen. Han saa nu, at Norge allerede var i Kong Frederiks Haand. Indbudt af denne mødte han ham i Flensborg og anerkjendte ham for sin Herre, saa at han ved sin Tilbagekomst til Norge i Foraaret 1524 vel optraadte som Kong Frederiks Mand, men dog stod i en tvetydig Stilling som den, der ved et ældre Løfte havde bundet sig til den landflygtige Konge. Dette fik i Tidens Løb afgjørende Indflydelse paa hans og Norges Skjæbne. Foreløbig sluttede han sig nu til Vincents Lunge og deltog med ham i et almindeligt Møde af det norske Rigsraad i Bergen i August 1524. Her trængte Vincents Lunges Politik fuldstændigt igjennem; det norske Rigsraad opsagde Kong Christiern Huldskab og Troskab, valgte Frederik den Første til Norges Konge og vedtog en Haandfæstning, der gjorde Norge til et med Danmark ligeberettiget Valgrige. De fleste Bestemmelser vare optagne efter den danske Haandfæstning, dog med Tilføielser og Lempelser efter norske Forhold. Kongen maatte frasige sig Titel af Arving til Norge; han maatte erkjende at have modtaget de norske Len af det norske Rigsraads Haand, og forpligte sig til at overdrage dem til indfødte eller indgiftede norske Adelsmænd, der skulde holde dem til Kongens Haand. Efter Kongens Afgang skulde de holdes til Ærkebiskoppens og Rigsraadets Haand, saa at det ingen Magt skulde have, om nogen Slotslov forvandledes anderledes.

Med denne Haandfæstning og med Fordring om at tilbagekalde Henrik Krummedige, hvem Rigsraadet paa Forhaand affatte fra hans norske Len og udviste af Raadet og Riget, sendtes Vincents Lunge til Danmark, hvor han traf Kongen i Ribe. Her trængte han heldigen igjennem Henrik Krummediges og Andres Modstand. Kongen lod sig bevæge til at antage Haandfæstningen

som den blev ham forelagt, den 24de November 1524. Vincents Lunge vendte tilbage som Kongens Statholder nordenfjelds og Befalingsmand paa Bergenhus med de tilliggende talrige og betydelige Len. Han var nu Norges indflydelsesrigeste Mand, ihvorvel Erkebiskoppen efter Rigets Forfatning vedblev at være dets første Mand og Formand i Rigsraadet.

Saaledes satte Kong Frederik ogsaa Norges Krone paa sit Hoved, — skjøndt kronet i Norge blev han aldrig, ligesaa lidt som han nogensinde kom til dette Rige. Men Norge kunde ikke ret længe holde sig som ligeberettiget med Danmark, fordi det i Virkeligheden ikke var Danmarks Ligemand, og fordi det manglede et nationalt Aristokrati som Bærer af Rigets Selvstændighed, — endelig fordi dets ledende Mænd selv brøde Baandet imellem Rigerne, saa at de maatte finde sig i, at det gjenknyttedes paa andre Betingelser end dem, Kong Frederik havde modtaget af Vincents Lunges Haand.

Anden Afdeling.

Søren Norby paa Visborg. Gustav Vasa Konge. Stokholm i Kong Gustavs Magt. Lybekernes Fordringer til Kong Gustav. Lybeks Strængnæsprivilegium. Søren Norbys Forhold til Danmark. Kong Gustavs Gullandstog. Malmørecessen af 1ste September 1524. Den danske Regering søger forgjæves at faa Visborg i sin Magt.

Jeg har ovenfor (S. 420) ført Fremstillingen af Gustav Vasas Kamp for Sverrigs Befrielse ned indtil hans Forbund med Lybek 1522, Stokholms tredie Beleiring og Søren Norbys mislykkede Forsøg paa at bringe Slottet og Staden Undsætning i November 1522. Kong Christierns Fald og Flugt kastede hele Byrden af denne Kamp imod Sverrigs Rigsforstander og de vendiske Stæder paa Søren Norbys Skuldre. At Stokholm nu maatte falde, er indlysende; men fra Kalmar og Øland, de finske Slotte, Gulland

med det faste Visborg beherskede Norby som Kong Christierns Statholder den hele indre Østersø, hvor han førte sin Konges Krig mod de Svenske og Lybekerne. Han tog alt fjendtligt Gods, hvor han kunde finde det, og kaprede hvert Skib, der gik til og fra de vendiske Hansestæder og Danzig, til eller fra de Dele af Sverrig, der vare i Rigsforstanderens Magt; og han gjorde saa rigt et Bytte, at denne Kaperkrig kunde føde sig selv, ellers havde Krigen snart standset, da Norby ingen Hjælp kunde faa af Kong Christiern. Naturligvis hørtes det samme Skrig om Sørøveri som i de foregaaende Krige; og endnu i vore Dage kan man læse det Samme i vor Tids tydske og svenske Historiebøger. Men Søren Norby gjorde kun sin Pligt som Kong Christierns tro Mand, der førte hans Krig saaledes som Datidens Folkeret krævede det.

Allerede da Gustav Vasa i August 1521 valgtes til Rigsforstander i Vadstena var der Tale om at sætte ham paa Sverrigs Trone. Dengang viste han Kronen fra sig; men skulde den nuværende Reisning være et endeligt og uigjenkaldeligt Brud med „den kjærlige Bebindelse", maatte Sverrig have en Konge. Det var derfor naturligt og rigtigt, at Rigsdagen i Strængnæs valgte Rigsforstanderen til Sverrigs Konge; thi om Andre end Gustav Vasa kunde der da ikke være Tale. Den 7de Juni 1523 er den evig mindeværdige Dag i Nordens Historie, da den første Konge af Vasaætten besteg Sverrigs Trone. Da var Kalmar By taget af Arvid Vestgøte den 27de Mai; den 7de Juli faldt Kalmar Slot; og allerede midt i Juni Maaned maatte ogsaa Stokholms Stad og Slot kapitulere. St. Hansdag den 24de Juni 1523 holdt Kong Gustav sit Indtog i sin næsten øde Hovedstad, og inden Aarets Ende blev ogsaa Finland taget fra Rolf Madsen og andre af Søren Norbys Mænd. Ja udover Sverrigs egne Grændser var det norske Landskab Vigen erobret og det danske Bleking besat af Kong Gustavs Krigsmagt. Havde ikke Kong Christiern truet de nye Magthavere i Danmark og Søren Norby fra Visborg fortsat Krigen med Sverrig og Lybek, vilde de to nye Konger snart været i Krig med hinanden. Dette kunde dog Lybek ikke tilstede. Det vilde have Fred mellem Sverrig og Danmark som Betingelse baade for Kong Christierns Udelukkelse og for Østersøens Frihed; og det kunde ikke slaa sig til Ro, forend

Gulland havde ophørt at være Udgangspunkt for en Krig, der tilstoppede en af deres vigtigste Rigdomskilder.

Lybekerne betragtede Gustavs Seir og Tronbestigelse væsenlig som deres Værk og vilde nu have Løn for deres Velgjerning. De mente i Gustav at have et lydigt Redskab for deres Planer og at være i Besiddelse af Midler til at holde ham i Afhængighed. Paa den nævnte Rigsdag i Strængnæs forelagde to af Lybeks Raadsherrer den nye Konge Regningerne for Lybeks Udlæg og krævede Betaling. I dette Øieblik, da Krigen i Sverrig netop var ophørt og Gustav, der havde en talrig Skare af hvervede Krigsfolk at tilfredsstille, skulde tiltræde Regeringen i det ødelagte Land, kunde han naturligvis ikke udrede en Sum af omtrent 69,000 Mark lybsk; og Lybekerne vilde ikke nøies med Forskrivninger alene. Kong Gustav saa sig nødsaget til at indrømme dem det berygtede Strængnæsprivilegium af 10de Juni 1523, der viser, hvorledes Hanseaterne vilde have behandlet hele Norden, havde de kunnet. Thi ved dette Privilegium maatte Kong Gustav og hans Raad give det svenske Folks hele Næringsvirksomhed i deres Vold. Intet kan vise deres Egennytte stærkere end disse Artikler:

— De af Lybek og Danzig med deres Bundsforvante skulle i Stokholm, Aabo, Kalmar, Søderkøping og over alt Riget være fri for al Told og alle andre Udgifter, af hvad Navn nævnes kan, saavel for Indførsel som for Udførsel.

— Ingen Fremmed, af hvad Land og Nation det er, skal det tilstedes at kjøbe eller sælge i Stokholm, Kalmar eller andensteds i Riget, undtagen alene de af Lybek og Danzig og deres Bundsforvante, og hvem de Lybske med sig ville det tilstede. Saadant skal ingen andre blive tilstedt i nogen tilkommende Tid.

— Heller ikke skal nogen Udlænding blive Borger enten i Stokholm eller Kalmar, og heller ikke have Tilladelse til at seile til andre Stæder her i Riget end de nævnte. Seiladsen til Øresund eller Belt maa ikke bruges i nogen Maade, men skal være forglemt i alle Maader.

Taget lige efter Ordene stillede dette Privilegium Sverrig omtrent i samme Forhold til Hanseaterne som de sydamerikanske Kolonialbesiddelser i det 17de Aarhundrede stode til Moderlandet Spanien: de skulde kun være til for at tjene dette som Rigdomskilde!

Et saa uhort Handelstyranni stiller Kong Christierns og hans Faders Kamp imod Hanseaternes Overgreb og Anmasselser i et endnu gunstigere Lys, end om man alene seer paa, hvad de tillode sig i Danmark og Norge.

I en halv Snes Aar maatte Sverrig bære dette utaalelige Aag; men Lybek fik det dog tilsidst at fornemme, at det havde spændt Buen for høit. Og ikke Lybeks Regering alene mente saaledes at kunne bruge Gustav som sin Tjener; ogsaa de enkelte Mænd i Lybek, der havde hjulpet ham med Penge og Krigsfornødenheder, og som nu kom med deres Regninger, stræbte ved Løfter om Opsættelse og Eftergivenhed at formaa ham til, i deres og deres Stads Interesse at paatage sig et Krigstog til Gulland for at rykke Visby og Visborg ud af Søren Norbys Haand.

Allerede i de første Dage efter at det jydske Raad havde opsagt Kong Christiern, havde det henvendt sig til Søren Norby. De mindede ham om, at Kongen tvertimod sin Reces „har forhadet, fortrængt og forsmaaet Danmarks Riges Raad, Riddere og Riddermandsmænd, efter hvis Raad Hs. Naade skulde og burde regere Land og Rige; og i deres Sted elsket og fremdraget Trælle og Skalke som Mester Didrik, Hans Mikkelsen, Hans Tolder, Matthis Skriver, med mange flere; og fremfor Alle den onde og fordærvelige Kvinde Sigbrit, som Hs. Naade mest raadet og regeret haver, af hvis Raad og Tilskyndelse værdige Fædre Biskopperne af Strængnæs og Skara, dertil saa mange strenge Riddere og Gode Mænd saa jammerlig uden al Dom og Ret, imod christelige Breve og Indsegl, kom fra deres Hals i Stokholm. Desligc de fattige Munke og Præster i Nydal; Hr. Knud Knudsen i Norge, hvis Gods blev taget under Kronen; Biskoppen i Fyen atter greben og Stiftets Gods under Kronen; Ærkebiskoppen af Trondhjem forjagen; flere Biskopper der i Riget ilde medfarne; den gode Stefan Weberstein fra sin Hals, og ligeledes de tre Hofmænd, som kom fra Sverrig; saa og den Gode Mand Torbern Oxe, som Danmarks Raad havde fridømt. Og, som vi særlig spurgt haver, af samme onde Kvindes Raad og Skrivelse var I selv noget nær kommen om Halsen. Dertil dette hele Land saa belastet med Skat, Told, Cise, ny Lov med mange nye Paalæg og Uskælligheb, som langt var at skrive og Eder selv største Parten vel vitterligt er hvilket Alt for Gud og Verden ingenlunde staaer os til at taale

„Thi have vi nu i den Hel. Trefoldigheds Navn opskrevet Hs. Naade Huldskab og Mandskab, hvilket vi nu Eder forkynde med denne vor Skrivelse, bedende Eder kjærligen og paa alle vore kjære Medbrødres Danmarks Riges Raads Vegne strengeligen byde, at alle de Len, I have af Danmarks Krone i Forlening, besønderligen Gulland, at I dem forvare og holde troligen til Danmarks Raads Haand som en god tro Dannemand bør at gjøre og I forpligtet er efter Haandfæstningens Lydelse, hvilket vi Eder fuldkommelig tiltro og Intet paatvivler. Skal I ogsaa forlade Eder til, at vi ville tilbørligen betænke Eders lange tro Tjeneste, som I Riget gjort haver, anderledes end den forskrevne onde Kvinde havde agtet, og Eders Len forbedre og ikke formindske. Bedende Eder kjærligen, at I ville skrive os til igjen med samme vort Bud, hvorefter vi os forlade skulle. Skrevet i Viborg a. d. 1523, Løverdag for Vor Frue Kyndelmisse (31te Januar)."

Det vides ikke, at Søren Norby har besvaret dette Brev. Har han gjort det, har det været med et Afslag; thi trods Sandheden i Klagerne over Kongen, og trods Sigbrits Bestræbelser for at bringe ham om Halsen, fordi hun gav ham Skyld for at have anstiftet et Anfald paa hendes Person af nogle Bønder fra Leiren ved Kjøbenhavn, der kastede hende i Vandet, da hun vilde besee Krigsfolket, — trods dette er det ikke faldet Søren Norby ind at svigte sin Herre og Konge, uagtet denne nu Intet kunde gjøre for ham, og uagtet han maatte vente sig et Anfald fra Sverrig. Thi strax efter Stokholms Overgivelse havde Kong Gustav vel søgt at drage Norby med Gulland og de andre Slotte i Finland til sin Side; men da heller ikke dette rokkede hans Troskab, kunde han sikkert forudsee, at Kong Christierns Fjender vilde fra alle Sider snart falde over ham.

Efter Kong Christierns Flugt sad han i hele Aaret 1523 som Lybeks og dets Bundsforvantes, Danzigs og Sverrigs, Fjende paa Visborg i en Stilling, der havde megen Lighed med Ivar Axelsens i Christiern den Førstes og Kong Hanses Tid. Hans Kaperier tilføiede navnlig Lybekerne smertelige Tab, og Sverrig led naturligvis ikke mindre. Det var saaledes ganske naturligt, at Gustav laante Lybekeren Herman Israhel's Forestillinger sit Øre, og at Rigsdagen i Vadstena i Januar 1524 enstemmig sluttede sig til Kongens Forslag om et Krigstog mod Gulland. De samme

Grunde og Hensyn, som havde bevæget Kong Karl Knudsen til at vende sig mod Kong Erik paa Visborg strax efter sin Tronbestigelse, maatte ogsaa være bestemmende for Gustav.

Da Norby saa Uveiret nærme sig, sendte han sit Bud til den landflygtige Konge med Anmodning om en klækkelig Undsætning i Tide, eller, dersom Kong Christiern ikke var i Stand dertil, da om hans Samtykke til at hylde Hertug Frederik og det danske Rigsraad, for at Gulland i det mindste ikke skulde komme fra Danmarks Rige. Men Kong Gustav gav ham ikke Tid til at afvente Kongens Svar. Han maatte handle paa sit eget Ansvar. Ved sin Fodermarsk (Næstkommanderende) Otto Andersen Ulfeld sluttede han i Juni en Overenskomst med det danske Rigsraad, der tilsagde ham Understøttelse og lovede ham at maatte beholde Gulland paa samme Vilkaar, som han havde det af Kong Christiern, nemlig som et Pantelen paa Livstid, dog at han nu holdt Slotsloven til Kong Frederiks og det danske Rigsraads Haand samt afholdt sig fra Fjendtligheder imod Lybekerne. Otto Andersen kom tilbage med et velbeseglet Brev om denne Overenskomst, som Soren Norby maatte antage, da Kong Gustavs Krigsmagt under den tydske Ridder Bernhard von Melen, der efter Stægeborgs Overgivelse i Sommeren 1521 var gaaet fra Kong Christierns Tjeneste over i Gustav Vasas, var landet paa Gulland den 14de Mai 1524. Det aabne Land havde de Svenske strax besat, men fra Staden og Slottet bleve de viste tilbage med blodige Pander.

Den danske Regering rettede nu en alvorlig Opfordring til Kong Gustav om at drage sine Tropper tilbage, da Gulland var Kong Frederiks og Danmarks; men forgjæves. Bleking var jo tillige bleven indtaget af Gustavs Folk, og Vigen i Norge; Kong Gustav rakte endog Haanden ud efter Skaane og Halland. En mægtig Vrede greb det danske Rigsraad; det syntes nu strax at maatte komme til Krig imellem de nye Magthavere i Danmark-Norge og Sverrig. Da traadte Lybekerne imellem dem og tilveiebragte en Kongres i Malmø sidst i August og først i September 1524, hvor begge Konger, Frederik og Gustav, mødtes personlig i Forbindelse med deres vigtigste Rigsraader. Kong Frederik skal have talt om den gamle Forbindelse mellem de nordiske Riger; han vilde ikke forlange, at Kong Gustav nu skulde nedlægge sin

Krone, men mente dog, at den svenske Konge burde erkjende ham for sin Overherre, en Fordring, der kun kan være gjort for en Forms Skyld som et Forbehold for Fremtiden, ikke i Tanke om nogen Virkning. Den blev da ogsaa bestemt tilbageviist og Kong Frederik kom ikke mere frem med den. Men om Gulland og de andre Landskaber kom det til hidsigt Ordskifte, hvori Kong Gustav veltalende og livligt forsvarede sine og Sverrigs Paastande. Da mæglede de vendiske Søstæders og Danzigs Sendebud med Lybeks høit ansete Borgermester Thomas von Wikede i Spidsen et foreløbigt Forlig, som begge de stridende Parter gik ind paa. Lybek var jo nøie allieret med dem begge og havde den største Interesse i, at der blev Fred i Østersøen. Dette Forlig er af 1ste September 1524 og indeholdt i det Væsenlige følgende Artikler:

Ved Pintsetid 1525 skulle de sex vendiske Stæder møde i Lybek og da endelig adskille de stridende Parter enten til Minde eller til Rette, d. e. enten ved et Forlig eller ved en Dom.

— Kong Gustaf skal strax ufortøvet overantvorde Bleking til Kongen af Danmark.

— Vigen forbliver under Kong Gustav foreløbig indtil Mødet; da skal det afgjøres, hvem der skal beholde det.

— Har Kongen af Sverrig paa denne Dag, den 1ste September 1524, ved sit Krigsfolk paa Gulland faaet Visby og Visborg i sin Magt, saa skal han beholde Landet indtil Mødet og derefter staa Kongen af Danmark til Rette for Voldgiftsmændene*). Er Visby og Visborg den 1ste September i Kongen af Danmarks og Søren Norbys Magt, da skal den danske Konge beholde Gulland indtil Retsdagen og da staa Kongen af Sverrig til Rette. Men bliver By og Slot indtaget af den svenske Krigsmagt efter den 1ste September, skal det strax tilbagegives Kongen af Danmark, der saa skal staa Sverrigs Konge til Rette. Hvilken af Parterne da Visby, Visborg med Gulland, samt Bleking bliver tildømt, skal beholde dem endelig. — Bliver Gulland med Stad og Slot da tilkjendt Kongen af Danmark, skal Voldgiftsretten afgjøre, om Kongen af Sverrig skal have nogen, og da hvilken, Erstatning for sine Krigsomkostninger af Kongen af Danmark. Tildømmes Omkost-

*) d. e. Kongen af Danmark skal da som Sagsøger bevise sin bedre Ret.

ningerne Kong Gustav, beholder han Vigen i Pant, indtil Betaling skeer; men det skal staa Kongen af Danmark frit for at betale Pengene strax. Naar Pantesummen betales, hvori skal afkortes, hvad Kongen af Sverrig imidlertid har oppebaaret af Vigen, skal dette Landskab overantvordes Norges Rige.

— Bliver Kongen af Danmark ikke idømt Omkostningerne, skal Vigen strax tilbagegives.

— Begge Konger skulle befale deres Krigsfolk uopholdelig at standse Fjendtlighederne. Kongen af Danmark skal og vil lade ved sine Sendebud kalde Hr. Søren Norby med hans Tjenere og Hjælpere fra Gulland strax ind i Danmarks Rige, og lade ham bringe, føre og vise til det Sted, at man er sikker paa, at Sverrig, Lybek og andre Stater, og deres Kjøbmænd, kunne forblive ufeidede af dem, og at de ikke styrke Fjenderne. Naar da Hr. Severin rømmer Landet, da skulle de svenske Krigsfolk strax i lige Maade rømme det uden at beskadige Nogen, og drage derhen, hvor man henviser dem.

— Fangerne skulle paa begge Sider frigives uden Løsepenge; og naar Søren Norby rømmer Gulland, skal Kongen af Danmark overdrage dette til en Adelsmand, som holder Fred med de Lybske og Svenske, og som uden Plyndring overantvorder det til Kongen af Sverrig, hvis det bliver ham tildømt.

— Den Part, der beholder Gulland, skal tilfredsstille de Lybske paa billige Vilkaar for den Skade, de have lidt.

— Kongen af Danmark skal forskaffe det norske Rigsraads Stadfæstelse paa Artiklerne om Vigen og sende den til Kongen af Sverrig eller medbringe den paa Voldgiftsdagen i Lybek.

— Hvilken af Parterne der ikke overholder denne Reces, skal være falden i en Bøde af 100,000 Gylden, Halvdelen til den lydige Part, Halvdelen til Voldgiftsmændene.

I Formen var dette Forlig upartisk nok; men i Virkeligheden dog snarest til Fordel for Danmark, da Søren Norby endnu den 1ste September holdt sig i Visby og paa Visborg. Og om man i Malmø ikke just vidste dette, har Kong Gustav dog ikke kunnet være i Tvivl derom, da hans Folk under Bernhard v. Melen ingenlunde havde havt den Fremgang, han havde paaregnet. Fra svensk Side gav man, og giver man endnu, den tydske Ridder Skyld for Uheldet, som i sin Tid Magnus Green; men den sande

Grund var, at Bernhard von Melen havde en Mand som Søren Norby for sig.

De to danske Adelsmænd Anders Bilde og Mikel Brokenhus sendtes til Øen med det Hverv at faa Recessens Bestemmelser gjennemførte. Her traf de sammen med Eske Bilde samt med Kong Gustavs Sendebud, Laurents Siggesen, Sverrigs Marsk, og Jost Quaditz, og sluttede den 22de September 1524 en Overenskomst paa Visborg med Søren Norby og Bernhard v. Melen, hvorved disse begge erklærede, at ville strax begive sig fra Gulland med deres Krigsfolk til Sverrig og til Danmark; dog skulde der blive en tilstrækkelig Besætning tilbage til Forsvar af Staden og Slottet.

Saavidt var Alt bragt i Orden; de Svenske droge bort og Gulland var derefter atter i Danmarks Riges Besiddelse indtil Retsdagen i Lybek; men med Søren Norbys Bortkaldelse gik det ikke saa let. Hvad der nu skete, sees udforligst af Søren Norbys egen Beretning til Keiseren og Kong Christiern efter hans Tilbagekomst fra Fangenskabet i Rusland. Oversat fra Tydsk med nogle stilistiske Lempelser lyder denne Beretning saaledes: „De Danske vilde gjøre en falsk Overenskomst med mig og sendte paa min Tro og Love en Ridder og Rigsraad ved Navn Hr. Anders Bilde med en anden Rigsraad Eske Bilde og en Adelsmand Mikel Brokenhus tilligemed en tydsk Oberst (Hauptmann) Sebastian Frølich, der var Forer for en Part af Hertug Frederiks Folk, med nogle Skibe og Folk. Medens nu Anders og Eske Bilde og M. Brokenhus talte og underhandlede med mig fulde af Løgn og Svig, saa gik bemeldte Oberst Sebastian Frølich i Forbindelse med nogle af mine Fanger, som han kjendte, og gjorde mig mine andre Tjenere afvendige, gav dem hemmelig Penge for at bringe mig om Halsen og skille mig ved Slot og Stad og Gulland. Om dette Forræderi, at de droge mine Folk til sig med Penge, fik jeg først Underretning nogen Tid derefter. Nogle Dage derefter, da jeg holdt en Samling udenfor Slottet og Staden, sagde de bestukne Knegte, at de ikke længere vilde tjene mig; de vilde søge sig en anden Herre, den første den bedste. Jeg spurgte dem, hvorfor de vilde forlade mig? om jeg ikke altid havde betalt dem ærligt paa min naadigstes Herres Vegne? hvortil de svarede, at de ikke klagede derover, deres Betaling havde de faaet, men kort og godt, de vilde søge en anden Herre. I Samlingen var da

„1100 Mand, desuden havde jeg halvandet Hundrede paa Slottet hos de danske Herrer. Det var omtrent de to Tredieparter, der traadte ud af Ringen fra mig, saa at jeg knap beholdt en Trediepart tilbage. Hos mig havde jeg 120 Drabanter, som lønnedes med otte Gylden om Maaneden. Med disse gik jeg til Knegtene og søgte at overtale dem til at tjene mig længer paa min naadige Herres Vegne, jeg vilde altid holde og betale dem vel m. m. Men de svarede mig trodsig, at jeg skulde spare mine mange Ord og pakke mig fra dem, ellers skulde det gaa mig ilde, hvorpaa de strax stillede sig i Slagorden og sænkede deres Spyd. Saa løb jeg til de Andre, der endnu vare blevne mig tro, og vi stillede os ligeledes i Slagorden; men af mine 120 Drabanter bleve kun 30 hos mig, de andre vare Alle traadte fra mig ind i Slagordenen. Da gav min Fændrik Eyler mig Fanen med de Ord, at saa længe jeg havde den i Haanden, kunde de aldrig med Ære være bekjendt at angribe og slaaes med os. Saasnart de nu saa, at jeg tog Fanen i min Haand, gjorde de omkring, løb ind til Staden, indtoge den til de Danskes Bedste, lukkede alle Porte og løb mod Slottet for ogsaa at indtage det og saaledes leve og dø hos de Danske; men Slottet var lukket, saa de kunde ikke komme ind. Saa løb jeg med mit Krigsfolk udenom Staden til Slottet, den Ene steg op paa den Andens Ryg og hjalp hverandre med Spyd og lange Stænger over Muren. Vare vi ikke hurtigt komne ind i Slottet, saa de havde grebet os, havde de bragt os alle om Halsen. Efter at vi saaledes vare komne ind paa Slottet, lod jeg alle Skandser besætte, Skytset stille tilrette, og vilde have slaaet alle de danske Herrer ihjel, hvad mine Folk dog ikke vilde tilstede. Saa tog jeg de tre Herrer, satte dem ind i et Kammer og laasede for dem; Sebastian Frolich gav jeg et Slag paa Hovedet og lod ham sætte i Taarnet, hvorved jeg under hans Arm, under Kjortelen, fandt Hertug Frederiks og det danske Hovedbanner, som han skulde opreise og lade flyve blandt mine Folk; det tog jeg fra ham og har det endnu den Dag idag i god Forvaring hos mig. Nu forlangte de frafaldne Knegte, som havde Staden inde, ved sex Udsendte at holde Samtale med mig, og at jeg tilbage med disse sex strax skulde sende Hr. Anders og Hr. Eske Bilde, Mikel Brokenhus og deres Oberst Sebastian Frølich; thi med dem vilde de leve og dø og holde Staden Hertug Frederik og de Danske til Bedste.

„Hvortil jeg svarede dem, at havde de Halen i Staden, havde jeg Hovedet paa Slottet, agtede heller ikke at udlevere dem Herrerne, da de havde handlet saa forrædersk mod mig, de maatte saa gjøre hvad de kunde og vilde. Men nogle af mine Krigsfolk paa Slottet, der havde deres Kvinder og Gods i Staden, samt nogle Borgere og Adelsmænd*) bade mig at lade Sagen for deres Skyld komme til en Stilstand indtil Kl. tolv næste Dag, hvilket jeg indrømmede saaledes, at de i Staden og paa Slottet skulde hver blive hvor de vare indtil Kl. tolv. Og mine Folk samtykte i, at de paa Slottet da med Undtagelse af en tilbageblivende Besætning skulde komme med mig ind i Staden til Samtale med Knegtene, hvor jeg saa skulde bringe de tre Herrer og Seb. Frølich med mig i Ringen.

Nu havde jeg udenfor Slottet to Hundrede Ryttere, spredte ti—tolv Mile omkring paa Landet hos Bonderne; dem tilskrev jeg, at de uopholdelig skulde komme til mig foran Slottet i fuld Rustning, hvilket ogsaa skete; nogle kom samme Nat, andre om Morgenen. Den næste Dag lode Knegtene i Staden Trommen gaa og samledes paa en aaben Plads langt fra Slottet i en fordelagtig Stilling, hvor de tænkte, at jeg ikke lettelig skulde komme fra dem med de danske Herrer tilbage til Slottet. De sendte saa fire Mand op til mig med Opfordring til at komme efter Aftalen og medbringe Herrerne. Jeg holdt dem tilbage, indtil jeg havde mit Rytteri samlet og i Orden, hvorpaa jeg red ned til dem med Rytterne, traadte ind i Ringen og sagde: her har I efter mit Løfte Eders Herrer og Eders Oberst. Derefter befalede jeg min Fændrik at træde med mig ud af Ringen, hvorpaa jeg offentlig udsagde, at den, som vilde tjene mig paa mine allernaadigste Herrer Keiserens og Kong Christierns Vegne, skulde med mig træde til en Side, de, der ville blive hos Hertug Frederik, kunde blive hos Herrerne. Da fulgte mig de Knegte, som havde været med mig paa Slottet, samt Rytteriet; de Andre bleve staaende hos de danske Herrer. Siden have de bedet mig om Tilgivelse: det var skeet af deres Uforstand. Jeg nægtede dem da ikke mit Venskab igjen og har ikke ladet Nogen bringe om Halsen. Havde de været mig saa mægtig, som jeg var dem, og

*) „Erlich Leut".

„havde mit Rytteri ikke saa hemmeligt og hurtigt været tilstede, saa havde de overantvordet Slot og Stad i Hertug Frederiks og de Danskes Hænder, og bragt mig som Fange til Danmark. Jeg foreholdt dem ogsaa, at hvem der vilde tjene mig længer, vilde jeg holde som før, men hvem der vilde drage bort med de Danske, kunde gjøre det. Dermed har jeg ladet de danske Herrer og deres Oberst drage bort uskadte med deres Penge og øvrige Sager."

Slutningen af denne Beretning trænger dog til at fuldstændiggjøres fra andre Kilder. Søren Norby jagede ikke de danske Herrer bort uden Besked; han fragik ikke sin Forpligtelse, at forlade Gulland i Henhold til Recessen, men han skjød sin tro Besætning paa Visborg imellem sig og dem. Hans Krigsfolk forlangte Sikkerhed for deres Ansvarsfrihed, førend de vilde forlade Slottet; de forlangte Leidebreve fra Danmark, Sverrig og Hansestæderne. Og Norby vilde ikke skilles fra Folkene. Saaledes maatte dog de danske Herrer den 26de Oktober 1524 forlade Øen med uforrettet Sag.

Til Forklaring af et væsentligt Punkt i Norby's Fremstilling, nemlig af hans Spørgsmaal til Landsknegtene, om de vilde tjene ham paa Keiserens og Kong Christierns Vegne, maa bemærkes, at Kong Christiern virkelig har hos sin Svoger Keiser Karl den Femte erholdt et Patent for Søren Norby, dateret Valladolid den 17de September 1524, hvorved Keiseren tager ham i sin Værn og Fred og erklærer ham for sin Mand og Tjener. Dette Brev kan vel endnu ikke have været paa Visborg under Forhandlingerne om Malmørecessens Fuldbyrdelse; men Norby kan have havt en anden Erklæring af Keiseren, der berettigede ham til at kalde ogsaa ham sin Herre.

Ved den her givne Fremstilling af Striden ved Visborg maa det dog ikke oversees, at saaledes seer Begivenhederne ud fra den ene Side, fra Kong Christierns og Søren Norby's. Havde vi en Beretning fra Anders Bilde, vilde Et og Andet tage sig anderledes ud; men en saadan er hidtil ikke funden. Maaske har Anders Bilde ikke afgivet nogen skriftlig Rapport til Kong Frederik, fordi han strax efter sin Hjemkomst fra Gulland begav sig personlig til Kongen paa Gottorp*). I Mangel af en Fremstilling

*) Det seer man af en Opskrift af Anders Bilde i Samlingen danske Adelsbreve Fasc. 5, Nr. 61 i det Kgl. Bibliothek.

fra Modstandernes Side maa vi lade Norbys gjælde som den foreligger, da vi ikke have anden Grund til at tvivle om dens Paalidelighed end den, der altid hefter sig ved den ene Parts Indlæg i et Stridsæmne. Og da paatrænger sig det Spørgsmaal, om Skylden for Brudet hviler paa Norby eller paa den danske Regering og dens Sendebud. Søren Norby var siden Juni 1524 det danske Riges Mand; han havde af Kong Frederik og det danske Rigsraad modtaget Slotsloven paa Visborg som et Pantelen for Livstid. Dette havde han vel gjort under et Tryk af Forhold, der ikke tillode ham at forblive Kong Christierns Mand, dersom Gulland ikke skulde stilles fra Danmark. Men ligemeget: vi tilstede ikke nogen Mentalreservation. Dog var han paa den anden Side gaaet over fra Christierns til Frederiks Tjeneste under Forhold, der stillede ham anderledes til Danmarks Krone end dennes andre Lensmænd. Hans Overenskomst med den danske Regering saa fra hans Standpunkt snarere ud som en Traktat end som en Tjenesteed. Man har til hans Forsvar desuden anført, at Overenskomsten var troløst brudt fra den danske Regerings Side ved Malmørecessen af 1ste September, der vilde, at Norby skulde bortkaldes fra Gulland og bringes til et Sted i Danmark, hvor han ikke kunde skade Sverrig eller Lybek, saa at han altsaa nu skulde miste det Pantelen, der tilhørte ham med al Ret, og hvis Indrømmelse havde været Betingelsen for hans Underkastelse. Men dette synes ikke grundet; thi Statens Ret staaer over den enkelte Mands. Den danske Regering kunde fra sit Standpunkt ikke betragte Gulland anderledes end som et Ledemod af Danmarks Rige. Den kunde og burde ikke lade sig afholde fra at antage en Statsakt, der i et kritisk Øieblik afvendte en fordærvelig Krig og sikrede Rigets Ret ligeover for en farlig Nabo. Erstatning for det Pant, der nu maatte fratages Norby, skyldte man ham, — maaske kan det ogsaa siges, at man burde give ham Pantelenet tilbage, naar Voldgiftsretten i Lybek havde endeligen tildømt Danmark Gulland. Men ingenlunde skyldte den danske Regering ham, ved en Krig med Sverrig og Lybek, som overgik Danmarks Kræfter — Kong Christiern havde faaet det at fornemme — at brede Død og Ødelæggelse over Norden alene for at opretholde denne Mand som Panthaver af Gulland. Udtrykkelig sige Ordene i Recessen desuden ikke, at Pantelenet skal *fratages* Norby, men kun, at han

indtil Voldgiftsrettens Dom falder, skal fjernes fra Gulland og dette Len midlertidig betroes en anden Mand. Søren Norby har heller ikke, saa vidt vides, beklaget sig over Recessen; han har tvertimod anerkjendt og antaget den i og med den ovenfor omtalte Overenskomst af 22de September 1524, der tillige forpligtede ham til at romme Slot og Len, selv og med sine Folk. At de danske Sendebud skulde have fordulgt Malmørecessens sande Indhold for ham, har man vel formodet; men det er aldeles utroligt, at saa klog en Mand som Søren Norby, vel bekjendt med Datidens politiske Rænkespil, skulde have udtrykkelig erklæret, at ville i alle Maader ubrødelig holde „den Kontrakt og Forsegling, som nu sidst i Malmø er bekræftet og bevilliget", dersom han ikke havde seet denne Reces selv. Snarere har Anstødsstenen været den Bestemmelse i Recessen, at han skulde med sine Tjenere føres til Danmark. Disse Ord tilstede en dobbelt Fortolkning, enten at han og hans Krigsfolk skulde forblive samlede, eller at de skulde adskilles og hver for sig bringes til Danmark. Det er let at see, hvilken Fortolkning hver af Parterne maatte gjøre til sin. — Dog, Ord og Fortolkning var i alt Fald kun Anledning til Strid; det, der virkelig bestemte begge Parters Holdning og Handlinger paa Visborg, var nærmest den uovervindelige Mistro, der lod den Ene opfatte den Andens Ord som idel Rænker og Løgn. Men dernæst, og fornemlig, det Gullandske Spørgsmaals Sammenhæng med den uklare og farefulde Situation i hele Norden. Ridderen paa Visborg var altfor tro imod Kong Christiern til at dennes Fjender turde forlade sig paa de Ord og Løfter til dem, Omstændighederne afnødte ham. Vi kunne derfor ikke finde det utilbørligt, at Anders Bilde og Sebastian Frølich søgte at drage Søren Norby's Tropper over til Kong Frederiks Side, men heller ikke undre os over, at Norby ikke vilde værgeløs give sig i de Andres Vold. Hvad kunde han vel vente sig Andet end i bedste Tilfælde den Skjæbne, der otte Aar senere ramte hans Herre og Konge!

Søren Norby opsagde ikke Kong Frederik sin Troskabsed; han forholdt sig i denne Henseende som i sin Tid Ivar Axelsen. Han synes ogsaa at have nærmet sig Gustav Vasa, fra hvem vi endnu have et Par venlige Breve til Hr. Søren, og som vist Intet havde imod, om denne vilde kaste sig i hans kjærlige Arme. Og Søren

Norby optog igjen Kampen med Lybekerne, idet han begyndte sine Kaperier paany. Til Paaskud tog han, at de Danske efter Anders Bildes Afreise overalt havde ladet forkynde Forbud imod at gjøre ham Tilførsel, saa at han nødtes til at tage sig selv hvad han behøvede. Men sin Herre Kong Christiern blev han uforandret hengiven og aftvang selv sine Fjender Høiagtelse ved en klippefast Troskab, der staaer som et lysende Exempel for alle følgende Tider. Som Kong Christierns Admiral i Østersøen førte han dennes Krig med Lybek og dets Bundsforvante, men lod det saa i Øvrigt være uafgjort, om han var Kong Frederiks Tjener eller Rebel, Kong Gustavs Ven eller Fjende.

Tredie Afdeling.

Søren Norby uafhængig paa Visborg. Segebergforliget imellem Kong Frederik og Lybek. Søren Norbys skaanske Krig. Lybekernes Gullandstog. Forlig imellem Kong Frederik og Søren Norby. Forlig imellem Kong Frederik og Lybek om Gulland. Skipper Klement og Klaus Knyphoff. Otto Andersen Ulfeld. Visborg i den danske Regerings Haand. Søren Norby paa Sølvesborg. Søren Norbys sidste Skjæbne. Kong Frederiks Stilling bliver fastere.

Søren Norby sad nu paa Visborg i sin Stolthed, som Kong Gustav sagde. Det var altsaa klart, at Malmøreccessen, hvis Hovedpunkt netop var, at han skulde bort fra Gulland, ikke kunde udføres, med mindre Kong Frederik og det danske Rigsraad strax fratoge ham den faste Borg med Magt. Men det skete ikke, og kunde ikke skee, dels fordi Vinteren stod for Døren, dels fordi Danmarks Tilstand umuliggjorde enhver rask og kraftig Handling. Der var i Slutningen af Aaret 1524 egentlig ingen Regering i Danmark. Kong Frederik var gaaet tilbage fra Malmø og Kjøbenhavn til Gottorp, hvor han havde sit Hjem, og som unegtelig var et hensigtsmæssigere Opholdssted end Kjøbenhavn til at holde

Øie med Bevægelserne i Tydskland og med den europæiske Politik, hvis Vendinger vare af overveiende Vigtighed for Kongens Stilling og den ny Tingenes Orden i Norden. Kong Frederik forudsatte, at Rigsraadet sørgede for de danske Ting; men dette var ikke et permanent og samlet Regeringskollegium. De enkelte Medlemmer vare ogsaa gaaede hver til sit Len eller sit Gods, og saaledes spredte over hele Landet. Da Anders og Eske Bilde med Mikel Brokenhus kom tilbage fra Visborg uden Søren Norby, fandt de kun de enkelte Landskabers Rigsraader for sig, ingen Rigsregering. Der maatte ventes, indtil Kong Frederik atter kom ind i Landet og Raadet samledes paany. For Søren Norby maatte det dog være indlysende, at kunde han ikke vælte Alting om i Danmark, vilde det kun vare i nogle Maaneder, inden han havde den danske Magt paa Halsen, og at i alt Fald Lybek vilde sætte Alt i Bevægelse for at faa saa farlig og uforsonlig en Fjende bort fra den Stilling, hvorfra han ødelagde deres Søfart i Østersøen. Til Foraaret maatte han vente Angrebet paa Gulland, dersom han ikke kom sine Fjender i Forkjøbet. At Kong Christiern eller Keiser Karl skulde kunne yde ham nogen væsentlig Understøttelse, kunde han ikke vente; men et Forsøg paa at tilveiebringe en Omvæltning i Danmark eller Sverrig, eller begge Steder, med egne Kræfter kunde ikke forekomme ham som et haabløst Foretagende. I begge Lande var der Misfornøielse, navnlig blandt Almuen. Almuereisninger hørte dengang næsten til Dagens Orden i Norden og Tydskland. Det var som laa de i Luften. Det er den tydske Bondekrigs Dage. Som altid efter en Statsomvæltning vare Folkene i Norden blevne skuffede i Forventning om Lettelse i Byrderne efter Kong Christierns Fald. Almuen i Sverrig opæggedes tillige af misfornøiede Geistlige, der harmedes over Kong Gustavs Greb i Kirkers og Klosteres Skatte, og over hans allerede fremtrædende Tilbøielighed for det lutherske Kjætteri; det manglede derhos ikke paa dem, der saa hen til Sturesłægten som mere berettiget til Herredømmet end Gustav Vasa. Sten Stures Enke Fru Christine Gyldenstjerne var nylig kommen tilbage fra det danske Fangenskab; hun stod i venligt Forhold til Søren Norby, der betragtede hende som sin tilkommende Hustru og paa denne Forbindelse grundede Planer om at fortrænge Gustav og selv opnaa Rigsforstanderskabet i Sverrig. Her kom det desuden

i Vinterens Løb til en farlig Spænding mellem Kongen og Bernhard von Melen efter det mislykkede Gullandstog, tilsidst til en langvarig Kamp om Kalmar, der ikke endtes før i Sommeren 1525. Om Almuens Stemning i Danmark, navnlig i de østlige Landskaber og paa Øerne, kunde Søren Norby ikke være i Tvivl. Kun med blodig Strenghed var dens Opsætsighed mod de nye Magthavere hidtil holdt nede. Og nu dertil Kong Frederiks Fraværelse og Rigsraadets Opløsning!

Men Lybek og de vendiske Stæder alene vare jo stærke nok til at forsvare den Tilstand i Norden, der for en stor Del var deres eget Værk. Imod dem havde Norby intet andet Middel, end om Kong Christiern kunde formaaet Keiseren og det burgundiske Hof til at træde bestemt og kraftigt op imod dem. Rimeligvis vilde dette ogsaa være skeet, dersom Lybek havde kunnet faa de nye Regeringer i Danmark og Sverrig til at forbinde sig med dem om Nederlændernes fuldstændige Udelukkelse fra Østersøen. De forsøgte derpaa, men traf paa en uovervindelig Modstand baade hos Kong Frederik med det danske Rigsraad og hos Gustav Vasa. Alene kunde de ikke kaste sig i Strid med Alverden for at lukke Sund og Belt; de lode da for Øieblikket denne Tanke hvile og sluttede i Forbindelse med den danske Regering i Sommeren 1524 en Overenskomst med Nederlænderne om gjensidig Handelsfrihed; ja de synes endog at have samtykt i, at Kong Gustav ogsaa drog Nederlænderne til sit Rige, altsaa i en Indskrænkning af det Monopol, Strængnæsprivilegiet af 1523 havde indrømmet dem. Men de vilde dog ingenlunde nøies med Stadfæstelse og Udvidelse af deres gamle Handelsfriheder i Danmark og Norge; de vilde ogsaa have i det mindste en Del af deres Krigsomkostninger erstattede af den dansk-norske Regering. I Malmø, strax efter at Recessen af 1ste September var bragt i Stand ved deres Mægling, lode de sig give Tilsagn om 400 Gylden aarlig af Gullands Indtægter; men det forslog naturligvis ikke og blev desuden til Intet, da Søren Norby ikke vilde bort fra Øen. — Ham vilde de under alle Omstændigheder gjøre uskadelig, og nogen Erstatning skulde Danmark dog nødes til at indrømme dem. Kong Frederik kunde ikke tilbagevise deres paatrængende Krav, da han ikke kunde undvære deres Bistand i den Kamp med Norby, som forestod til Foraaret. Det kom da den 10de Marts 1525 til et Møde i

Segeberg, hvor Kong Frederik maatte indrømme dem et danſk Slot og Len ſom Pant i nogle Aar, ſaa at Lybek ſkulde have Beſiddelſen, Nytten og Brugen, men dog holde det til Kongens og Rigsraadets Haand. De fik Valget imellem Stege paa Møen, Engelborg paa Lolland, Tranekjær paa Langeland, Varberg i Nørre-Halland, Visborg med Gulland, Sølvesborg i Bleking. Tillige ſkal der være lovet dem Bornholm paa nogle Aar; de beraabte ſig ſenere ved flere Leiligheder paa et ſaadant Løfte. Men hvorledes dette egentlig lød, vide vi ikke, da Segebergrecesſen, ſaa vidt vi nu kjende denne, ikke omtaler det. Denne Reces vedtoges den 17de Marts. Da havde man paa Segeberg netop faaet Efterretningen om, at Søren Norby havde ſat ſig i Bevægelſe og anfaldet Danmark. Kong Frederik trængte da paa Lybekerne, at de ſkulde ſtaa ham bi i denne nye Feide; og disſe lovede at ſende deres Flaade til Øreſund.

Søren Norby havde ikke villet oppebie de Danſke og Lybekerne paa Gulland. Et kraftigt og uventet Angreb, ſaa han, var det bedſte Forſvar; desuden var han viſtnok nødt til at foretage Et eller Andet af Betydenhed for at holde ſin Krigsmagt ſammen. Omtrent først i Marts 1525 landede hans Næſtbefalende Otto Stigſen i Liſter, den veſtlige Del af Bleking. Han overraſkede Aage Brahe, Lensmanden paa Sølvesborg Slot, tog Slottet og fik Manden og hans Frue til Fange. Dernæſt tog han Ærkeſtiftets Slot og By Aahus ved Helgeaaen og ſatte ſig faſt der. Han fik ſtrax Tilgang af Landfolket. Niels Brahe paa Vandaas, en af de ſtore adelige Godseiere i Skaane, vilde have erklæret ſig for ham, men Otto Stigſen opfordrede ham til at ſidde ſtille, indtil Søren Norby ſelv kom med Hovedſtyrken. Saaſnart Tyge Krabbe, Rigets Marſk, erfarede hvad der gik for ſig, ryktede han for Aahus med to ſmaa Fænniker Knegte og den ſkaanſke Adels Rytteri, i Alt kun 700 Landsknegte og 250 Ryttere. Men med denne ringe Styrke kunde han ikke indtage Slot og By*), inden Søren Norby ſelv ankom i de førſte Dage af April. Nu var der for Marſken intet Andet at gjøre end at hæve Beleiringen;

---

*) T. Krabbe til Kong Frederik, Leiren for Aahus Torsdag efter Lætare 1525 (30te Marts 1525) i Geh. Ark. Danſke Kongers Hiſt. Faſc. 11 (XI). Da havde han ligget for Aahus i tre Uger, altſaa fra 9de Marts.

den 8de April drog han tilbage til Malmø for der at afvente Forstærkning fra Kongen og Rigsraadet i de andre danske Landskaber. Norby forfulgte ham, leirede sig med sin Hovedstyrke ved Lund og reiste nu Bønderne og en Del mindre Adelsmænd, der i Lund paany hyldede Christiern den Anden. Befalingen i Leiren ved Lund overdrog han til Otto Stigsen i Forbindelse med Kong Christierns Ritmester Junker Maurits, en uægte Søn af en oldenborgsk Greve, drog selv til Landskrone, som han befæstede ved Bøndernes Hjælp, og gik saa mod det faste Helsingborg Slot den 18de April. Imellem Leiren ved Lund og Befætningen i Malmø forefaldt hyppige Smaatræfninger, men som Intet afgjorde. Denne Bondeopstand i Skaane betegnedes ved Rov og Brand. En Mængde af Adelens Gaarde plyndredes og gik op i Luer; de skaanske Bønder gave ikke deres Standsfæller i Tydskland Noget efter i raa Voldsomhed.

Hvad der i høi Grad maatte fremme Norbys Foretagende, var Efterretningerne fra Udlandet. I Syd- og Vesteuropa kæmpedes dengang den store Kamp mellem Keiser Karl og Kong Frants af Frankrig. Den keiserlige Hærs glimrende Seir ved Pavia den 24de Februar 1525, Franskmændenes blodige Nederlag og Kong Frants's Fangenskab rystede Christenheden som et elektrisk Slag. Det maatte hos Christiern den Andens Tilhængere i Norden vække et levende Haab om, at Keiseren nu kunde og vilde kraftigt antage sig sin Søsters og den landflygtige Konges Sag. Om Slaget ved Pavia har havt Indflydelse paa Norbys Beslutning at bryde frem i Marts, er vanskeligt at sige, da man ikke veed, paa hvilken Dag han sendte Otto Stigsen fra Visborg. Det skulde dog synes, at Rygtet om en saa rystende Begivenhed ikke behøvede otte Dage for at naa fra Norditalien til Østersøen. I ethvert Fald maatte den fremskynde hans eget Tog og oplive Skaaningernes Seiershaab.

Men den Mand, der havde sat Kronen paa Kong Frederiks Hoved, Johan Rantzau, blev nu ogsaa den, der frelste den i denne yderste Fare. En samlet Magt til øieblikkelig Modstand var der ikke i Danmark. Kongen var i Holsten, Rigsraadet adspredt. Men Johan Rantzau, der var paa Krogen Slot, da Norby rykkede for Helsingborg, fik snart en Fænnike Landsknegte fra Kongen og samlede nogle Hundreder af den sjællandske Adels Ryttere. Med denne lille Styrke stødte han til Tyge Krabbe i

Malmø og brød efter nogen Betænkning op mod Leiren ved Lund. Fredag den 28de April kom det til Slag. Otto Stigsen og Junker Maurits havde vel Overtallet, men Bønderne, de havde med, formaaede ikke at holde Stand imod øvede Krigsfolk og adeligt Rytteri. Rantzau og Krabbe stormede deres Vognborg og vandt en fuldstændig Seir. Om dette Skaaningernes Nederlag vidner den tydske Indskrift paa en af Sokelstenene i Lunds Domkirke, hvor man endnu læser, at da man skrev Aar 1525 Fredag efter St. Markus' Dag skete en stor Jammer udenfor Lund; der blev over femten Hundrede dødskudte og slagne! Seirherren stormede ind i Byen, hvor 60 af Borgerne, der havde søgt Tilflugt i Domkirken, bleve nedhuggede. Samme Dag fik Søren Norby Efterretning om Nederlaget. Øieblikkelig hævede han Beleiringen for Helsingborg og ilede tilbage til Landskrone, hvor han trak Junker Maurits og andre Flygtninge fra Lund til sig, inden Seirherren kunde udelukke ham fra dette sidste Tilflugtsted. Landskrone blev nu beleiret; men Rantzau og Krabbe maatte oppebie Forstærkninger, inden de kunde foretage et alvorligt Angreb. Disse ankom først i Begyndelsen af Mai.

Imidlertid havde Otto Stigsen, der var undsluppen fra Slaget ved Lund, ikke været ledig. Han havde samlet store Skarer af Bønder — Hvitfeld siger 12,000, Norby selv taler om 20,000 — hvormed han vilde undsætte Landskrone. Men med den hurtige Beslutsomhed, der udmærkede Johan Rantzau, brød han op fra Leiren og gik Bønderne imøde. Sammenstødet skete den 8de Mai ved Brunketofte Lund, en Skov omtrent en Mil fra Landskrone. Bønderne kastedes snart tilbage til Skoven; Landsknegtene trængte efter dem ind i denne, „hvoraf de Lidet vandt", siger Hvitfeld, „thi Bønderne forskaanede dem ikke heller, derover de vigede tilbage af Lunden". „Den Tid", vedbliver Hvitfeld, „den danske Adel saa, at Bønderne, et bart og blot Folk*), som snart er til at forføre, her og der jammerlig dræbtes og ihjelsloges, bad de man skulde forskaane dem, afforde Ryttere og Knegte og give Bønderne et frit Leide at komme ud af Skoven. Hvilket og skete. Dog maatte de sværge og hylde Kong Frederik paany med den Beskeed, at de alle dem, som havde begyndt dette Oprør blandt dem, skulde

*) d. e. Folk uden Rustning.

ihjelslaa, og om de nogensteds kunne finde deres forløbne Hovedsmand Otto Stigsen, da skulde de føre ham tilstede. Og hvem som ikke vilde være ens med dem i dette Stykke, hans Hus skulde de tilnagle og opbrænde med Hustru, Hus, Hjem og Børn!" Med saadan Grusomhed førtes denne skaanske Bondekrig.

Den skaanske Bondestand var kuet ved disse gjentagne blodige Nederlag, der naturligvis fulgtes af tyranniske Undertrykkelser af alle Arter. Den begyndte at falde fra Kong Christiern og Søren Norby. Dens Blodtab var saa stort, at efter Gustav Vasas Udsigende var der Sogne, hvor kun to eller tre Mænd vare tilbage. Søren Norby holdt sig vel i Mai og Juni Maaneder i Landskrone i Haab om Undsætning fra Kong Christiern; men der kom ingen. Regentinden i Nederlandene afslog den 13de Mai Kongens Anmodning om Hjælp til Norby. Christierns Kapere vare vel i Søen siden Febr. 1525; men saa vidt man kan see, havde de endnu i Sommeren kun to eller tre Skibe, hvormed de krydsede mellem Skotland og Norge og toge hvad de kunde faa fra Kongens Fjender. Man sporer ikke engang et Forsøg paa at række Søren Norby i Landskrone en hjælpende Haand. Overalt synes Lambert Andersens, Klaus Knyphofs og Jørgen Hansens Udrustning i den første Halvdel af 1525 snarere at have været deres eget private Foretagende, som Kong Christiern dækkede med sit Kaperbrev, end Kongens Rustning til Gjennemførelse af en bestemt Krigsplan. Der findes vel i Breve fra Juni 1525 Spor efter en Plan om at faa Krigsskibe og Tropper i Skotland, som skulde forene sig med det Par Skibe, Klaus Knyphoff havde i Nordsøen; men det blev ved løs Snak. Og først den 9de Juli sendte Kong Christiern fra Lier en bestemt Befaling til Knyphof i Edingburg om at bringe Søren Norby Hjælp. Men da var allerede Landskrone overgivet og Krigen i Skaane endt. Norby fik ingen anden Bistand fra Kongen end et heftigt Opraab til Almuen om at slutte sig til ham; dog, ogsaa dette kom altfor seent, da det er udstedt i Mecheln den 23de Mai 1525, altsaa længe efter Skaaningernes Nederlag.

Det havde været ude med Norby, han havde maattet overgive sig paa Naade og Unaade til Kong Frederiks Folk, og var da ganske vist ikke sluppet med Livet, havde ikke netop hans værste Fjender frelst ham meget imod deres Villie. Lybekerne skulde efter Af-

talen i Segeberg have sendt deres Flaade til Øresund; var den kommen, havde Landskrone snart været taget; — men den kom ikke! Den var vel løben ud fra Travemynde i Begyndelsen af April; men i Stedet for at vende sig til Øresund, gik den ind i Østersøen, ødelagde Norbys Skibe under Bleking, seilede saa til Gulland, landsatte Tropper, indtog Øen, stormede og brændte Visby, hvis Ruiner endnu bære Vidne om dette Lybekernes Tog, og stræbte nu af al Magt at indtage Visborg. Her havde Norby efterladt en Besætning under sin Fodermarsk Otto Andersen Ulfeld, der forsvarede sin Borg saa tro og tappert, at den lybske Raadmand Kort Wybbeking, der ledede det hele Foretagende, ikke kunde overrumple ham, men maatte bekvemme sig til en langvarig Beleiring.

I og for sig kunne vi ikke fortænke Lybekerne i, at de vilde benytte Leiligheden til at faa Gulland i deres egen Magt. Søren Norby og hans Folk havde tilføiet dem uhyre Tab; med dem fik de aldrig Fred, og saa længe Kong Christierns Fane vaiede fra Visborg, var der Fare for, at deres Dødsfjende endnu engang kunde komme til Magten i Norden. Lybek havde forsøgt at faa Gulland bragt i Sverrigs Haand. Det havde Danmark forhindret. Saa havde Lybekerne søgt at faa Norby bort ved den danske Regerings Bistand. Men ogsaa dette var mislykket. Hvorfor skulde de da afvise Lykkens Gunst, der syntes at kaste dem Guldæblet i Skjødet? Rigtignok havde de lovet at komme til Øresund; men vi vide ikke, om Loftet var knyttet til nogen bestemt Tid. Da Flaaden løb ud fra Travemynde, stode Sagerne endnu saaledes, at det ikke syntes at have saa stor Hast med at lægge sig for Malmø eller Helsingborg. Og om vi endog indrømme, at Lybekerne skuffede Kong Frederiks og det danske Rigsraads Forventning, tør man ikke regne dem dette altfor høit i en Tid, hvor Rænker, Ordbrud, Tilsidesættelse af de stærkest besvorne Traktater og Statsakter hørte til Dagens Orden.

Paa den anden Side begriber man, at den danske Regering kom i den heftigste Bevægelse over dette Lybekernes Gullandstog. Den vilde ikke opgive Gulland; den betragtede Øens Bevarelse for Danmarks Krone som en Æres- og Velfærdssag. Af denne Grund og af Hensyn til Kong Frederiks og de nye Magthaveres hele farefulde Stilling i Danmark og i Europa, blev det dem af

overveiende Vigtighed at faa Ende paa Krigen i Skaane snarest muligt. Udhungre Norby i Landskrone var der lange Udsigter til, storme Landskrone, som Johan Rantzau vilde, fandt Raadet og Kongen altfor farligt: sæt at det mislykkedes! Regeringen bekvemmede sig altsaa til Underhandlinger, og saaledes kom det den 27de Juni efter ni Ugers Beleiring til en Overenskomst, der ikke saa meget ligner Underkastelse af en Rebel, der tages til Naade, som en Traktat mellem en stor og en lille Magt. Alt, hvad der af Norby eller hans Folk var „skeet, gjort, taget eller i nogen Maade arget ind i Danmark" eller andensteds, skulde være en uigjenkaldelig aftalt Sag, som aldrig under noget Paaskud maatte oprippes. Hr. Søren skulde ikke være forpligtet til at staa Nogen udenlands til Rette for Gjæld — der tænkes sagtens paa Erstatningskrav af Lybekerne — og ikke manes for indenlandsk Gjæld i tre Aar. Men han skulde tilbagegive dette Brev, dersom han forlod Riget for at gaa til Keiseren. Denne Amnesti er udstedt af Krabbe, Rantzau og de skaanske Rigsraader; senere stadfæstedes den af Kongen. Foruden dette er der udstedt et andet Brev, hvorved Søren Norby forpligtede sig til at overgive Visborg til Kong Frederik og Rigsraadet og udlevere sit Pantebrev paa Gulland, imod at beholde som livsvarigt, afgiftsfrit Pantelen Sølvesborg og Lykaa med Lister og Bleking. Tillige maatte han love ved sin Ære aldrig at foretage Noget til Skade for Kong Frederik og Danmarks Rige*).

Denne Traktat frelste blandt Andre ogsaa Otto Stigsen, hvem Bønderne havde udleveret efter Kampen ved Brunketofte Lund.

---

*) Hovedbrevet om Forliget førte Søren Norby med sig ud af Landet (Ekdahl, p. 14), saa at det nu ikke mere findes her. Man kjender altsaa ikke dette Aktstykkes Ordlyd.

Tyge Krabbes m. Fl. Forsikringsbrev til Søren N., Leiren for Landskrone feria tertia post Joh. Baptistæ 1525. Afskrift i Geh. Ark. Danske Kongers Hist. Fasc. 11. Sammesteds et lignende tydsk Forsikringsbrev til hans Folk. Søren Norbys m. Fl. Brev d. d. Landskrone, Petri et Pauli apostol. Aften 1525, om ikke at foretage Noget til Skade for Kongen og Danmarks Rige, sammesteds. — K. Frederiks Ratifikation d. d. Gottorp 3 feria post visit. M. 1525 ib. Kongen kalder ham her Os Elsk. Hr. Severin Norby Ridder, Vor Mand, Tjener og Embedsmand paa Vort Slot Sylffsborgh.

Han blev overgivet til Knud Pedersen Gyldenstjerne, hvis Eiendom Lyngbygaard han havde ødelagt i Feiden, og havde kun en List at takke for, at hans Aflivelse opsattes saa længe, indtil Landskrone-Traktaten kom imellem. Niels Brahe kom denne imidlertid ikke til Gode. Han var jo ikke Søren Norbys Mand og Tjener, men havde som den landflygtige Konges Tilhænger sluttet sig til ham og understøttet ham i Feiden mod Konge og Rigsraad; derfor anklagedes han af Tyge Krabbe for Rigsraadet som den, der havde ført Avindskjold imod sin Herre og sit Fædreland, hvorfor han den 17de August 1525 dømtes fra Ære, Liv og Gods. Hans Godser Vandaas og Vidskøvle konfiskeredes; men han selv undslap til Tydskland; først flere Aar senere fangedes han paa en Baad ved Trelleborg, da han vovede sig til Skaane for at besøge sin Hustru. Hans Hoved faldt for Sværdet paa Gammeltorv den 10de Juni 1529.

Men endnu havde Kong Frederik og Rigsraadet mere end det halve Arbeide tilbage for at faa Gulland i deres Magt; thi Lybekerne stode i Visby, og at faa dem bort uden en Krig var ikke let. Heldigvis forsvarede Otto Andersen Visborg saa godt, at Kort Wybbeking ikke kunde tage Slottet med Storm eller paa anden Maade bringe Sagen til Ende. Af denne Frist benyttede Kong Frederik sig til at knytte Underhandlinger umiddelbart med Lybeks Raad, hvis Leilighed det heller ikke var, at vove en Krig med Danmark for Gullands Skyld, da det ikke havde kunnet bortsnappe Øen i Tide og Søren Norby dog var skilt ved den. Desuden maatte det være begge Parter lige vigtigt at faa den indre Strid i Norden endt, forinden Keiseren fik Fred med Frankrig og derved Haanden fri til den landflygtige Konges Bistand. Men en klækkelig Erstatning for Møie og Omkostninger vilde Lybek dog have, og Sikkerhed for, at Visborg ikke atter blev hvad de kaldte en Sørøverrede. Kong Frederiks Sendebud Wulff Pogwisch og Henrik Rantzau enedes derfor paa et Møde i Lybek med Borgermestere og Raad, under Mægling af Hamborg og Lyneborg, den 19de Juli 1525 om følgende Overenskomst. Kongen skal snarest mulig sende paalidelige Mænd til Gulland for i Nærværelse af Lybeks Fuldmægtig, uhindret af Lybekernes Krigsmagt, fredelig at indtage Øen og Slottet. Kongens Sendebud maa ikke have mere end 200 Mand med. Derefter skal Lybek strax nævne

en dansk eller holstensk Adelsmand, som Kongen vil beskikke til sin Lensmand og ikke tilbagekalde i fire Aar uden med Lybeks Minde. Han skal holde Slotsloven til Kongens og det danske Rigsraads Haand, men give Lybek Haand og Segl for, at han vil „vide deres Bedste og vende deres Argeste, holde Kjøbmanden ved Magt, lade dem blive ved deres Privilegier og ikke tilstede, at der fra Gulland skeer Røveri i Søen, ikke huse eller herbergere Sørøvere der paa Landet, eller tilstede Sørøvere at bytte eller parte deres Rov.“ Desuden skal Lybek medgive den nye Lensmand en Skriver, som oppebærer alle Indtægter af Lenet, gjør Udgifter til Slottet og Besætningen og afgiver Overskuddet til Lybeks Raad. Findes der paa Visborg Gods, som er frataget Kjøbmanden, og som Søren Norby — der jo efter Overenskomsten af 27de Juni ikke skulde tvinges til at betale udenlandsk Gjæld, og i tre Aar ikke kræves for indenlandsk, — nægter at udlevere, da skal Værdien taxeres af to Medlemmer af Holstens, to af Hamborgs Raad, hvorefter Kongen og Rigsraadet vil tilfredsstille Kjøbmanden. Desuden vil Kongen af sær Naade og Gunst overdrage de Lybske Bornholm paa nogle Aar, saaledes som det lovedes ved den Segebergske Reces af 17de Marts 1525, for at de kunne „ophente“ den Skade, de have havt for Gullands Skyld. I Øvrigt skal Malmørecessen af 1ste September 1524 staa ved Magt. Derefter vil Kongen i Forbindelse med Lybek „søge og straffe Klaus Knyphof med hans Selskab, for at Søen maa holdes ren, Fjendernes Trøst blive desmindre, og den menige Kjøbmand desbedre og sikrere søge sin Næring“.

Lybek nominerede strax Henneke van Alefeld, en holstensk Adelsmand, til Lensmandsposten paa Gulland. Han fulgte nu med Kongen til Kjøbenhavn, hvor det menige Rigsraad var samlet i Juli og August 1525. Raadet vedtog Lybekertraktaten, udrustede Skibe, samlede en ikke ubetydelig Krigsmagt og gav Otto Krumpen med Holger Gregersen Ulfstand Befalingen over denne Expedition med det Paalæg, at besætte Visborg med det Gode, om det kunde skee, men i fornødent Fald med Magt, om Lybekernes Krigsfolk vilde modsætte sig. Søren Norby, som fra Sølvesborg var kommen til Kjøbenhavn, hvor han maatte udfærdige Opsigelsesbrev til Kong Christiern, fulgte med for at overgive de kongelige Kommissærer Visborg, da Otto Andersen standhaftig nægtede at oplade

det for nogen Anden end Norby personlig. Denne Standhaftighed frelste hans Herres Liv, som man ellers havde havt skumle Planer imod; det mente i det mindste Norby selv: med hvor megen Ret vil jeg lade staa hen.

Dog stod den danske Regering ikke ved Maalet. En forvoven Eventyrer gjorde uventet en Streg i dens Regning. I Begyndelsen af September 1525 laa en Eskadre seilklar ved Kjobenhavn, der skulde føre Kommissionen med Norby og Tropperne til Gulland. Det største Skib, som oftere nævnes i disse Aars Begivenheder, Peter van Hull, var et af dem, Kong Christiern havde 1523 fra Nederlandene sendt det beleirede Kjøbenhavn til Undsætning, men var ved Stadens Overgivelse i Januar 1524 kommen i Kong Frederiks Besiddelse. Det førtes nu af Skipper Klement, en Jyde fra Aaby i Vendsyssel. Han sammensvor sig med de andre Søfolk, bemægtigede sig Natten imellem 7de og 8de September det store og et mindre Skib under Paaskud af, at de ikke havde faaet deres Betaling i rette Tid, forhuggede Takel og Toug paa de andre Skibe og gik saa ud af Øresund op under Norge, hvor han strax begyndte at kapre. Det skal have været hans Hensigt at forene sig med Klaus Knyphoff, der nu i Efteraaret havde fem Skibe samlede og i Tydskland skulde indtage Landsknegte til et Angreb paa Bergen. Men Lybekerne, Kong Frederik og Hamborgerne holdt skarp Udkig efter Knyphoff. En hamborgsk Flaade traf ham den 8de Oktober ved Greetzyl i Ostfriesland, inden han havde faaet sine Landsknegte ombord, tog hans Skibe efter en blodig Kamp og fangede ham selv med en Del af hans Folk. Uden at agte Kong Christierns Kaperbrev, betragtede og behandlede Seirherrerne disse Fanger som Sørøvere. Knyphoff selv med 73 af sine Ulykkeskammerater henrettedes som saadanne. Skipper Klement, der i Slutningen af Aaret traadte i Kong Christierns Tjeneste og fik hans Søbrev, førte derefter Kongens Kaperkrig i Nordsøen imod hans Fjender.

Skipper Klements Frafald opholdt Expeditionen til Gulland en Maanedstid. Lykkeligt for Danmark og for Søren Norby holdt Otto Andersen sig fremdeles paa Visborg. Navnet Ulfeld kan man her i Danmark ikke vel nævne, uden at der hefter en Bitanke om Forræderi derved; men denne Adelsslægt har havt berømmelige Mænd, der i Fred og i Krig have baaret Navnet med

Ære, Ingen dog mere end Otto Andersen, hvis Troskab mod den Herre, han tjente, bør paaskjønnes ligesaa meget, som Søren Norbys egen imod den landflygtige Kong Christiern. Det Mod og den Udholdenhed, hvormed han holdt Visborg imod alle Lybekernes Anstrengelser, satte Otto Krumpen i Stand til endnu i Oktober at komme tidsnok til at faa Borgen i sin Magt, og gav Søren Norbys Person en Sikkerhed, som maaske ikke havde været saa paalidelig, havde Otto Andersen ikke gjort ham uantastelig. Thi vel havde den kongelige Kommission Søren Norby med; men den forsøgte dog først at faa Otto Andersen til at give efter uden at lade Hr. Søren komme ind paa Slottet. Otto Andersen var imidlertid ligesaa ubøielig imod den som mod Lybekerne, saa at man dog tilsidst maatte bringe Slotsherren personlig tilstede, medens 45 af de 50 Mænd, han havde betinget sig at maatte medtage fra Kjøbenhavn, bleve tilbageholdte som Gidsler. Ogsaa med Lybekerne havde Kommissærerne Vanskelighed nok; havde de ikke havt en klækkelig Krigsmagt paa deres Skibe, var det neppe lykkedes dem at faa Kong Frederiks Folk ind paa Slottet. Da dette var udført, seilede de med Lybekerne til Bornholm, som overgaves disse i Henhold til Overenskomsten af 19de Juli 1525 med Forbehold af nærmere Bestemmelse om Besiddelsens Varighed.

Hvorledes det er gaaet Søren Norby personlig i de første Dage efter Visborgs Overgivelse, er ikke let at see. Han selv siger, at Otto Krumpen overantvordede ham i de Lybskes Hænder og satte ham fangen i fire Dage; og han paastod senere, at man vilde have bragt ham om Halsen, saa at han kun ved List slap ud af Slottet til sine Skibe. Men for at kunne dømme sikkert herom, maatte man have nærmere Oplysning ogsaa fra den anden Side. Det kan være rimeligt nok, at de kongelige Kommissærer i deres vel grundede Mistro til Søren Norby have ment at burde holde ham fast, indtil hans Folk havde rømmet Slottet; og der kan ikke være Tvivl om, at hans Mistro til dem var ligesaa stor, som deres til ham. Men at en Ridder som Otto Krumpen virkelig skulde have rakt Haanden til et Forræderi, tør man ikke tro uden tilstrækkeligt Bevis. Norby kom ogsaa uskadt med sine Folk og sit Gods til Sølvesborg, kun at et af hans Skibe strandede i Kalmar Sund, hvor Kong Gustav lod Besætningen gribe og Ladningen, som Norby vistnok overdrevent anslaaer til 20,000

Gylden, beslaglægge som Sikkerhed for svensk Gods og ham tilhørende Skyts, han paastod Norby havde bemægtiget sig med Uret paa Gulland og i Bleking.

Søren Norby var nu Herre paa Sølvesborg og i Bleking med en lille Flaade og sine gamle Krigskammerater, vel et Tusind Mand. I hvilket Forhold han nu stod til Kong Frederik, er os ikke ganske klart. Thi vel kaldte Kongen ham sin Mand og Tjener; men uvist er det, om Norby efter Landskrones Overgivelse har hyldet Kongen paany, eller om man har ladet det blive ved den Hylding, hans Sendebud havde aflagt i Foraaret 1524, hvilken rigtignok ikke havde hindret ham i at sende Anders Bilde hjem fra Visborg i Efteraaret 1524 eller i at reise Opstanden 1525. Umiddelbart imellem Norby, Kong Gustav og Lybekerne er ingen Fred sluttet. Søren Norby betragtede Sølvesborg som en Besiddelse, han havde fravundet sine og Kong Christierns Fjender; paa en Maade forholdt det sig ogsaa virkelig saaledes, da han havde havt sin Besætning paa Borgen fra det første, han faldt ind i Skaane, og da den nu var ham indrømmet som Vederlag for Visborg, hvilken ingen af de nordiske Magter havde kunnet vriste ud af hans og Otto Andersens Haand.

En Mand som Søren Norby, der fra sin tidlige Ungdom havde tumlet sig i Krig paa Sø og Land, kunde naturligvis ikke sætte sig hen i Stilhed og læse Krøniker paa Sølvesborg, saa meget mindre, som den samme Nødvendighed, der tvang Keiser Napoleon paa Elba til at forsøge nyt Eventyr, ogsaa forbød Norby at holde sig i Ro: han havde for stor en Krigsmagt hos sig til at kunne føde og lønne den, og han kunde ikke sende den fra sig, uden at give sin Frihed og sit Liv i sine Fjenders Vold. Krig i Norden kunde alene opretholde Søren Norby; en Strid med Kong Gustav kom ham derfor vel tilpas, deraf kunde maaske udspindes en Forvikling mellem Rigerne selv. Kong Gustav havde med største Uro og Misfornøielse seet, at han skulde have saa farlig en Mand til Nabo i Bleking, især da han ved Landskrones Overgivelse endnu ikke var færdig med Bernhard v. Melens Folk i Kalmar, saa at han kunde vente sig det Værste, om den nye Herre paa Sølvesborg rakte hans Rebeller Haanden. Denne Fare afvendtes dog i Øieblikket, da det endelig lykkedes Kong Gustav efter blodige Kampe personlig at tvinge Kalmar Slot i Slutningen

af Juli 1525. Efter at Norby i November var kommen tilbage fra Visborg udspandt der sig først en uvenlig Brevvexling i Vinterens Løb om Udlevering af de Fanger og det Gods, Kong Gustav havde taget fra de Skibbrudne i Kalmar Sund. Hen paa Foraaret gik Striden over til fjendtlige Handlinger fra begge Sider, saa at Kong Gustav beredte sig til et Angreb paa Sølvesborg. Den danske Regering, der ligesaa lidt vilde have Kong Gustav ind i Bleking igjen, som den vilde af Søren Norby lade sig inddrage i en Krig med Sverrig, søgte længe at bevæge Begge til Eftergivenhed. Men Intet udrettedes. Søren Norby optog atter Kaperiet i Østersøen, til samme Tid som Kong Christiern traadte i Forbindelse med Skarer af Landsknegte i Frisland for at anfalde Holsten, naar Søren Norby brød løs fra Sølvesborg og Skipper Klement med en Eskadre af sex til otte tildels kaprede Skibe søgte gjennem Beltet at forene sig med Norby. Da indsaa den danske Regering, at intet Øieblik var at spilde, om den vilde afvende en stor Brand i Norden, som maatte fortære alle dem, der vare komne til Magten ved Kong Christierns Fald. For Kong Gustav, Kong Frederik og det danske Rigsraad, for Lybek med de vendiske Stæder, blev det en bydende Nødvendighed, nu uden Ophold at tilintetgjøre den urolige Mand, der var sin Konge og Herre altfor tro til at han lod sig binde ved Løfter og Overenskomster med hans Fjender. Tyge Krabbe med de andre Rigsraader i Skaane samlede Landskabets Krigsmagt og rykkede rask mod Sølvesborg med 700 Ryttere og 800 Landsknegte. Han mødte ingen Modstand af Besætningen, saa at han strax fik ikke alene Borgen, men ogsaa Lykaa, Ronneby, hele Bleking og Lister i sin Magt, fordi en forenet dansk og lybsk Sømagt den 24de August 1526 havde truffet Søren Norby med hans lille Flaade i Østersøen og efter en heftig Kamp aldeles overvældet ham. Hans tre store Skibe og fire af hans mindre bleve tagne, selv undslap han paa et hurtigseilende Skib med to mindre ind i Østersøen.

Norbys Rolle i Norden var udspillet. Hans følgende Skjæbne: hans Reise til Rusland, hans Fangenskab i Moskov, hans Frigivelse ved Keiser Karls og Kong Ferdinands Bestræbelser, hans Reise til Kong Christiern i Nederlandene og derfra til Keiser Karl i Bologna, endelig hans Krigstjeneste i Keiserens Hær for Florents, hvor hans forvovne Mod fandt den Kugle, der gjorde Ende

paa Heltens Liv — Alt dette er ikke alene bekjendt nok, men dets Fremstilling i det Enkelte ligger udenfor et Omrids af Kong Frederik den Førstes Historie.

Der er i Søren Norbys Væsen Meget, som minder om Tordenskjold. Vel viste den norske Sohelt Verden en Typus af en Soofficeer, medens Fynboen mere ligner en nordisk Viking; men dette laa mindre i ham end i hans Tid, da den vilde Krig paa Havet endnu ikke var tæmmet og indpresset i Nutidens folkeretlige Former. Norbys beundringsværdige Troskab mod sin Konge i Modgang som i Medgang træder ikke saa gribende frem hos Tordenskjold, fordi denne aldrig kom i en Stilling som hin i de fire Aar efter Kong Christierns Fald. Men i Heltemodet, i Lyst til forvovne Eventyr, i Glæden ved at see Døden i Øiet, vare de ganske hinandens Lige, og i den Aandsfrihed, de bevarede i den hedeste Kamp. Som Tordenskjold havde Norby gjerne et lystigt Ord, en Spas til Venner og Fjender, et muntert Lune i Forbindelse med et uovervindeligt Mod, der knyttede deres Folk til dem med et stærkere Baand end Mandstugtens. Blodet rullede rask i Begges Aarer; det var ikke raadeligt at komme deres Haand altfor nær: Tordenskjold i Norbys Sted kunde godt have givet Sebastian Frølich et forsvarligt Slag paa Hovedet, havde han truffet ham i Rævestreger. Begge have de sat sig uforgængelige Minder ikke alene i vort Fædrelands Historie, men i det danske Folks Hjerter.

Umiddelbart førend Kong Frederik og Lybek forenede sig til dette sidste Søtogt mod Søren Norby, havde de afgjort deres Mellemværende om Erstatning for Lybeks Udgifter i Krigen mod Kong Christiern og i Anledning af det sidste Gullandstog, som angaves til henholdsvis c. 75,000 og 83,000 Mark lybsk. En ny Reces, afsluttet paa Segeberg den 5te August 1526, overdrog Lybek Besiddelsen af Bornholm, der allerede var lovet Staden ved den første Segebergske Reces og Lybeker-Overenskomsten af 19de Juli 1525, i 50 Aar, dog at Øen ikke skiltes fra Danmarks Krone, men holdtes af Lybekerne til Kongens og Rigsraadets Haand. Lunde Erkestift, Øens egenlige Besidder, maatte finde sig heri og modtage Varberg Slot i Nørrehalland med tilliggende Herreder som Erstatning, saalænge Bornholm var i Lybeks Besiddelse.

Søren Norbys Krige i 1525 og 1526 havde rystet Kong

Frederiks Trone og viist Rigsraadet, hvor let Almuen lod sig reise til Fordel for den landflygtige Konge. Skaaningernes Nederlag 1525 kuede endnu ikke Bønderne i de andre Landskaber; i Fyen nægtede de 1526 ligefrem at lade sig udskrive til Kong Frederiks Tjeneste i Forventning om Kong Christierns nærforestaaende Tilbagekomst; ham erklærede de aabenlyst for deres rette Herre og Konge. Kong Frederik var i disse Aar saa misfornøiet med Tingenes Gang og med Rigsraadets Langsomhed, at han paa en provinciel fyensk-jydsk Herredag i Kolding, i Mai 1525, truede med at nedlægge Regeringen, om Rigsraad og Adel ikke vilde med større Offere end hidtil forsvare den ny Tingenes Orden. Dette og den overhængende Fare drev ogsaa paa den almindelige Herredag i Kjøbenhavn i Sommeren 1525 Prælater og Ridderskab til at paatage sig en overordentlig byrdefuld Rustning i de tre næste Aar. — Derved vandt Kong Frederiks Stilling vel noget større Fasthed; men det er dog først Norbys Nederlag, der kan betragtes som Vendepunktet i Kong Frederiks Historie. Og det saa meget mere, som ogsaa de udenrigske Forhold i 1526 vendte sig til hans Fordel, idet den hidtil stadigt truende Fare for et Angreb af Keiseren til Kong Christierns Bistand vel ikke ganske forsvandt, men dog ikke lidet formindskedes og skjødes ud i en fjernere Fremtid. Allerede Dronning Isabellas Død den 19de Januar 1526 kølnede Keiser Karls personlige Interesse for Kong Christiern endnu mere, end det allerede var skeet i de senere Aar. Men dertil kom, at den store europæiske Politik blev saa ugunstig som muligt for en umiddelbar Indgriben af det østerrigske Hus i Nordens Anliggender. Keiserens Svoger Kong Ludvig af Ungarn omkom ved Mohacz den 29de August 1526, hvorefter Osmannerne overswømmede Ungarn og truede Tydskland selv. Kong Frants den Første var neppe kommen ud af sit spanske Fangenskab, før han rystede Madriderfreden af sig og den 22de Mai sluttede Forbundet i Cognac med Keiserens Fjender Pave Klemens VII, Florents og Venedig, saa at en ny Hovedkrig snart lagde Beslag paa alle Keiserens Kræfter. Og i Tydskland traadte de to mægtigste af de evangelisksindede Fyrster, Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen, sammen til Forbundet i Torgau den 2den Mai 1526*),

*) Mittwoch nach Cantate 1526 er 2den Mai, ikke som Ranke (D. Geschichte im Zeitalter der Reformat. II, p. 247 (5te Aufl.) har: 4de Marts.

som i Juni tiltraadtes af flere Fyrster i Mellem- og Nordtydskland, hvorved der dannedes en Formur for Danmark imod den keiserlig-katholske Magt. Det burgundiske Hof og de keiserlige Nederlande havde aldrig viist Tilbøielighed til at understøtte Kong Christiern med Andet end Skrivelser; de nylig sluttede Traktater med de baltiske Magter, der aabnede Østersøen for Nederlænderne, vare dem altfor vigtige til at sættes paa Spil ved fjendsk Optræden imod den dansk-norske Regering og dens Bundsforvante i Lybek og Sverrig. Saaledes klarede Veiret sig fra alle Sider for Kong Frederik ved Søren Norbys Undergang i August 1526. De tunge Skyer, der nu snart i fire Aar havde hængt over hans Hoved og udsendt saa mange Uveir, begyndte at fordele sig. Kongen kunde trække Veiret friere og vende sin Opmærksomhed til Rigets indre Forhold, navnlig til Kirkens Sager og den stigende Bevægelse i Landet, der truede Biskoppers og Prælaters Stilling med de største Farer.

Fjerde Afdeling.

Kirkens Retsstilling efter Kong Frederiks Haandfæstning. Prælaterne søge Forbund med Adelen. Prælaterne maa vinde Adelen ved Indrømmelser. Den evangeliske Prædiken. Kong Frederik svigter Kirken. Odense Herredage. Prælaterne magtesløse. Kong Frederik kommer Herredømmet i Kirken nærmere. Biskop Jens Andersen resignerer. Kongen sætter J. Ronnov paa Roskilde Bispestol. Reformationen i Malmø. Hans Tausen i Kjøbenhavn. Kirkestriden fortsat. Klostrene under den verdslige Magt. Kongens Stilling mellem Partierne. Herredagen i Kjøbenhavn. Prædikanterne agitere Folket. Kjøbenhavns Magistrat om Agitationen. Billedstormen i Kjøbenhavn.

Det Foregaaende har paaviist, hvorledes de dansk-norske Konger af det oldenborgske Hus efterhaanden vandt Magt over Kirken og Biskopperne i deres Riger ved at forbinde sig med Paven, og gjennem hans Reservation fik Embederne besatte efter

deres Ønsker og Kronens Interesser, med Tilsidesættelse af Kapitlernes kanoniske Valgret. Særligt have vi seet, hvor vældigt Kong Christiern den Anden havde rystet ved de kirkelige Institutioner, og hvor despotisk han havde handlet med Biskopper og Prælater ikke mindre end med Kirkens Gods. Han havde ikke sparet Penge for at faa Kuriens Understøttelse derved og havde jo ogsaa mødt en Imødekommen, ja ofte en svag Eftergivenhed, som tydelig viser, hvor lidet Paven stolede paa sine geistlige Vaabens Kraft; men selv hvor Kongen ikke havde kunnet overvinde Roms Modstand, havde han ikke ladet sig opholde i sin Gang mod Maalet: Herredømmet over Kirken i hans Riger. Nogle Aar endnu, og han havde naaet det. Med Kongens Supremat var saa hurtigere eller langsommere fulgt en Omstøbning af den romersk-katholske Kirkelære og af den Kirketjeneste, der hvilede paa denne. Gangen i Danmarks og Norges Reformationshistorie var da bleven omtrent som i England eller i Sverrig.

Christierns Fald standsede for en Tid denne Tingenes Udvikling. Kong Frederik har vist ikke manglet Villien til at træde i Forgængerens Fodspor; men hans Stilling var jo en ganske anden end dennes. Dette fandt nærmest sit Udtryk i Kong Frederiks Haandfæstning, som jeg allerede har berørt i det Foregaaende, og hvis hidhørende Artikler jeg her skal meddele fuldstændigt, da de dannede Retsgrunden under Kirkemændenes Forhold til Kongen og hans Regering.

Haandfæstningens første Artikel lyder saaledes:

„Item skulle Vi først elske over Alt den himmelske Gud og den hellige Kirke, og hendes Tjenere ret styrke, forsvare og beskærme; og alle deres Privilegier, Friheder, Statuter og gode gamle Sædvaner, som dem friest undt og givne ere af den hellige romerske Kirke og hellige fremfarne Fædre, christne Konger, Fyrster Fyrstinder og Forstandere, i alle deres Artikler stadfæste Vi dem saa ubrødelig at skulle dem nyde, bruge og beholde".

2den Artikel: „Item ville eller skulle Vi aldrig tilstede nogen Kjætter, Luthers Disciple eller andre, at prædike eller lære lønlig eller aabenbarlig imod den himmelske Gud, den hellige Kirkes Tro, helligste Fader Paven eller Romerkirke; men hvor de findes i vort Rige, ville Vi og skulle lade straffe dem ved deres Liv og Gods".

4de Artikel: „Item ville eller skulle Vi aldrig efter denne Dag tilstede, at Nogen skal eligeres eller udvælges til noget Bispopsdomme her i Riget uden den, som indfødt er i Danmark af Riddere og Svende, eller til noget Prælatedom uden Rigets indfødte Mænd af Riddere og Svende, eller og Doctores i den Hellige Skrift eller Kirkeloven, eller værdige lærde Mænd, som dertil duelige og nyttige ere, som dog danskfødte ere, uden Vi kunne det have med Danmarks Rigsraads Raad, Villie og Samtykke, Riget til Nytte og Gavn".

5te Artikel: „Item skal Vi ikke nominere, præsentere eller tilstede nogen Udlænding til noget Prælatedom, Kirke eller Kirkens Len i Danmark, ei heller tilstede, efter Vor Formue, nogen Kurtisaner eller Andre der ud over danske Mænd at molestere, som hidtil ofte skeet er".

6te Artikel: „Item skulle Vi aldrig hindre eller hindre lade noget Kapitels Elektion og Kaar, dersom de eligere efter disse forskrevne Artiklers Lydelse; og skal Vi aldrig trænge nogen Prælat eller Formand ind imod Kapitlets Samtykke, dog at Vi beholde nominationem til To eller Tre af det Kapitel, som Biskoppen er udaf dod, eller og Vi nominere den, som Kirken er nyttig, med Danmarks Riges Raads Raad; dog at Vi beholde jus patronatus til de Len, som Vore Forfædre fremfarne Konger i Danmark hidtil havt have".

7de Artikel: „Item skal og maa hver Biskop og Prælat nyde og bruge den hellige Kirkes Ret og Jurisdiktion saa frit, som de den af Arilds Tid brugt have, dog at de Sager, der bør at handles til Landsthing og Herredsthing, skulle handteres til disse Thing".

8de Artikel: „Item skulle Vi ei tilstede med Rigens Raads Hjælp og Trøst, at nogen Sag, aandelig eller verdslig, skal kaldes eller drages ind til Rom, førend de ere først handterede for Rigens Prælater efter Rigens Privilegiers Lydelse".

9de Artikel: „Item skulle Vi holde værdige Fædre, Bisper og Prælater, strenge Riddere og Riddermandsmænd, Danmarks Riges Ædlinge, i Stat og Ære og hjælpe dem af Kronens Len, hver efter Vor og deres Leilighed, villige og tro Tjeneste, saa at de ei skulle søge Herredag, eller ei holde anden kongelig Tynge aldeles af deres Eget".

Disse ere de Artikler i Haandfæstningen, der betegne Kirkens og dens Mænds fremtidige Stilling. De vise i Forbindelse med den hele Situation, der var skabt ved Kong Christierns Fald og Frederiks Ophøielse fornemlig ved de jydske Biskoppers Anstrengelse, at Prælaternes Tanke nu var, ved et nøie Forbund med Rigets Adel, understøttede af Kongemagten og Rigsraadet, at stille den danske Kirke friere end hidtil imod Paven og hans Kurie, men dog tillige at holde det fra Tydskland frembrydende Kjætteri borte fra Landet. De drømte altsaa om en dansk-katholsk Nationalkirke i en Stilling omtrent som den gamle gallikanske. — De drømte derom, siger jeg, baade fordi deres Planer viste sig ligesaa luftige som de Billeder, der gaa forbi den Sovendes Fantasi, og fordi Grundlinierne af en saadan Biskops-kirke sikkert have været ligesaa ubestemte og bølgende som disse Billeder.

Da den norske Haandfæstning er bygget paa den danske, saa vidt Norges eiendommelige Forhold tilstedede det, ere den 1ste, 2den, 6te, 7de, 8de og 9de Artikel af den danskes gaaet over i den norske, men ikke den 4de og 5te; thi Norges Adel var for lidet mægtig til at kunne betinge sig udelukkende Adkomst til de norske Biskopsstole eller Fortrinsret til andre Prælaturer; og Vincents Lunge med andre indgiftede danske Adelsmænd kunde ikke ønske at udelukke Danske fra de høie Kirkeembeder i Norge. Vincents Lunge havde netop selv virket for, at en dansk Mand, Hans Reff, var bleven Biskop i Oslo ved den gamle Anders Muus' fornyede Resignation til Fordel for ham, da Hans Mule havde lidt Skibbrud og mistet Livet ved Jyllands Kyst i Aaret 1524.

Det kirkepolitiske System, de danske Biskopper saaledes haabede at kunne opretholde ved Kong Frederiks Tronbestigelse, skulde bæres af fire Hovedpiller i Landet selv, da det hverken kunde eller skulde som i ældre Tider staa paa Pavens og den store almindelige Kirkes Magt alene, ihvorvel det heller ikke skulde være en Løsrivelse fra Rom. Disse fire Piller vare: Folkets og den lavere Geistligheds indlevede Lydighed under Kirkens Autoritet; Biskoppers og Prælaters Forbindelse med Adelen; Haandfæstningens Bud; Biskoppers og Prælaters egen Magt, grundet paa deres Plads i Rigsraadet, deres faste Borge, deres Krigsfølge, store Gods og rige Indtægter.

Først det danske Folks i syv Aarhundreder tilvante Underkastelse under Kirken, dets kritikløse Tro paa dens Lære og paa dens Gudstjenestes Kraft til Sjælenes Frelse fra Skjærsildens Pine. Om dette almindelige Grundlags Sandhed nærede Biskopper og Prælater ingen Tvivl, saavidt man kan see; og de haabede at kunne forsvare Folket mod Kjætterne ved Regeringens og Adelens Bistand. At møde den nye Læres Talsmænd med Aandens Vaaben, tænkte de først paa, da Jorden allerede bævede under den hele gamle Kirke.

Den anden Støtte var Adelen, der maatte være knyttet til Biskopperne ved Befrielsen fra Kong Christierns Tyranni; thi dertil havde især de jydske Biskopper bidraget vel saa meget som den hele verdslige Adel. Og dette Taknemmelighedsbaand søgte Biskopperne nu at styrke ved at indrømme Adelen udelukkende Adkomst til de høieste, fortrinsvis Adgang til de andre Prælaturer. Paa de høie Bispestole skulde den verdslige Adel herefter ikke mere see som sine Overmænd en Degnesøn som Birger eller en Skomagersøn som Jens Andersen, der vovede at modsætte sig fuldblodige Riddere og Riddermandsmænd endog med Vaabenmagt. Til deres „Slægt og Byrd, Blod og Kjøn", den verdslige Adel, mente Prælaterne at kunne forlade sig med Sikkerhed og dermed at have en fast Støtte i Rigsraadet, hvor de selv paa Embedsvegne havde Sæde og Stemme, og hvor talrige Slægtninge sluttede sig til dem.

Om de tillige kunde regne paa Kongens personlige Tilslutning, er maaske nok paakommet dem en lønlig Tvivl, allerede da de kaldte ham fra Holsten mod Kong Christiern; men vilde de styrte denne, havde de intet Valg. Kongemagtens Bistand til Kirkens Forsvar maatte ansees for tilstrækkelig sikret ved Haandfæstningen, naar Kongen fastholdtes ved denne af Rigsraad og Adel.

Endelig vare Prælaterne dels umiddelbart Herrer over Bispestolenes og andre Prælaturers overordentlig store Gods og rige Indtægter, dels middelbart over det øvrige Kirkegods. De mente derhos at have et sikkert Herredømme over den hele Præstestand, der beskikkedes af Biskopperne og kaldedes af dem til de Embeder, hvor Kongen og Adelen ikke havde Patronatsretten.

For at fastholde den verdslige Adel som en Riddergarde

om Kirken i det tolvte og trettende Aarhundredes Aand, søgte Prælaterne at binde den til sig ved en formelig skriftlig Forpligtelse. Paa den almindelige Herredag i Kjøbenhavn i Sommeren 1524 forbandt Bisk opperne sig med Rigsraadets verdslige Medlemmer i en Erklæring af 28de Juni til Kirkens Forsvar med fælles Kræfter. De ville som deres Forfædre holde sig efter den hellige Fader Pavens og Romerkirkens Lydelse og Obedients og staa haardelig imod det aabenbare Kjætteri, som de forløbne Munke Broder Martin Luther og hans Disciple prædike. De fremhæve, at Kongen har i Haandfæstningen forbundet sig til at forfølge slige Kjættere paa Liv og Gods, og love hverandre, at ogsaa de som christelige Prælater og Ridderskab ville tilbørligen straffe disse den almægtige Guds og den hellige Christentroes Fjender med Taarn, Fængsel og al anden tilbørlig Straf efter Kirkeloven, Keiserloven og andre christne Constitutioner, dersom de ikke efter Advarsel aflade fra deres Kjætteri. — Nogle Dage derefter, den 5te Juli 1524, indgik en Del af den udenraads Adel en lignende Forening til Kirkens Forsvar.

Men snart skulde Prælaterne erfare, at trods Brev og Segl og store Ord var Adelens Bistand en ormstukken Krykke. Adelen selv var ikke bleven uberørt af den reformatoriske Bevægelse, der udgik fra Wittenberg. Dens første Mand, Rigets Hovmester Mogens Gøje, viste sig snart som en Lutheranér; Erik Eriksen Banner og Flere sluttede sig til ham; og om end Flertallet af Rigsraadet endnu i Kong Frederiks Tid holdt sig til den gamle Kirke, saa dannede dog Misundelsen over Prælaternes verdslige Herlighed og rige Gods, Begjærligheden efter at faa Del i dette og at komme i Besiddelse af Klostergodset, en Kløft mellem de Verdslige og Geistlige, der Dag for Dag blev større og dybere. Dette traadte allerede aabent frem paa Herredagen i Kjøbenhavn i Juli 1525, der paalagde Adelen ikke mindre end Prælaterne store Byrder til den almindelige treaarige Rustning. Vel nærmest i Anledning deraf fremkom den udenraads verdslige Adel for Kongen og Rigsraadet med Fordring om,

at alle Prælaturer og Kanonikater skulde blive under Danmarks Adel, med Udelukkelse altsaa af Uadelige, der endnu i Haandfæstningen havde beholdt Adgang til dem;

at alle Herreklostre skulde bortforlenes til Adelsmænd med Forpligtelse til at vedligeholde Guds og Kongens Tjeneste;

at alt det Jordgods, adelige Biskopper havde erhvervet i de sidste tyve Aar ved Kjøb eller Pant, skulde efter dem tilfalde deres adelige Arvinger, og ikke gaa over i den døde Haand som Kirkens Eiendom;

at det Jordgods, uadelige Biskopper og Prælater havde erhvervet fra Adelen, skulde komme tilbage til den for en skjællig Betaling, altsaa ikke sælges til Uadelige eller gaa over til saadanne Prælaters uadelige Arvinger; og

at de Bøder, de adelige Godseieres Bønder og Tjenere idømtes af Prælaterne for Brud paa Kirkens Love, ikke skulde tilfalde de geistlige Dommere, men de adelige Jorddrotter, de Dømtes verdslige Herrer, i Lighed med, at Kongens Sagefald var tilstaaet disse.

Paa denne Herredag trængte disse Fordringer dog ikke igjennem. Det var de to ansete Biskopper Lage Urne af Roskilde og Ove Bilde af Aarhus, der fik Rigsraadet til at afvise dem. Men gjemt var ikke glemt. Uenigheden mellem Prælater og Adel om Kirkens Gods og Stilling var traadt aabenlyst for Dagen.

Kong Frederik blandede sig endnu ikke i denne Strid; men ganske vist har han og hans Nærmeste nok mærket sig, hvad Striden mellem de to herskende Stænder kunde bruges til. Endnu et Aarstid holdt Kongen sig neutral. De Farer, der i Sommeren 1525 omgave ham fra alle Sider, vare altfor store til at han turde vove at forøge dem ved en indre Kamp med sine Biskopper og Prælater, hvis Magt han selv for saa kort siden havde seet i Opstanden mod Kong Christiern. Den ene Støtte under Biskopernes katholske Nationalkirke vaklede saaledes allerede Aaret efter Adelens Løfter om at forsvare den.

Snart truede ogsaa den anden Hovedpille med Fald, idet Reformationens Prædikanter i det samme Aar begyndte at vinde Folket for en hel ny kirkelig Orden. Det var i Efteraaret 1525, at Hans Tausen i Viborg rystede Munkevæsenet af sig, kastede sig i Armene paa Borgerskabet og brød fuldstændigt med sin Biskop. Hans mægtige Tale om Guds rene Ord og Evangelium, om Misbrug i Kirken, om Messens ugudelige Forvanskning af Herrens Indstiftelser, om Befrielse fra Kirkens tunge Aag, trængte

fra Graabrødrekirken i Viborg, hvor han og hans Tilhængere havde sat sig fast med Magt, Dag for Dag ud i en videre Kreds og frembragte en Gjæring, hvorom vi nu have svært ved at danne os en Forestilling. Thi ogsaa udefra, fra Tydskland, fra hele Mellemeuropa, fra Jordens Kreds, der aabnede sig for Folkenes Blik og kaldte nye Tanker til Live i alle Retninger, — allevegnefra trængte Nyt ind i vort Fædreland. De europæiske Folks Liv er jo en bestandig Udvikling, langsommere eller hurtigere, af nye Tanker og Tilstande. Saasnart en Kreds af Forestillinger og Forhold synes at have sat sig fast som herskende, føler den i sit Skjød de første Rørelser af Spiren til et nyt Væsen, der vil fortrænge og arve det gamle. Men aldrig i disse Folks uoverskuelig rige Historie har der været en Tid, hvor det Næste har trængt heftigere og mægtigere paa det Nærværende, end i det sextende Aarhundredes første Halvdel. Det danske Folk var ikke et forende i denne Gjæringsperiode; men udefra fandt det Nye hundrede Veie til Danmark. Hver Reisende bragte det med sig og fandt aabne Øren nok for sine Meddelelser. Brændbart Stof af forskjellig Art samlede sig i alle Hovederne, Prædikanternes Ord fængede langt udover den Kreds, hvor de kunde høres, saa at Luen slog op fra forskjellige Punkter næsten samtidigt. Hans Tausen, Jørgen Jensen Sadolin og hvad de Alle hed, der i Jylland talte i samme Toneart, satte som Banebrydere fra Viborg Halvøen i Bevægelse; men allerede 1527 begyndte en selvstændig reformatorisk Bevægelse i Malmø, mere paavirket fra Tydskland og Sønderjylland end fra Viborg. Hverken her eller der gik det af uden tumultuariske Optrin, og man kan vel tænke sig, hvilken Virkning det maatte gjøre paa Menigmand, som, hvad han end dømte om Kirkens Personer, hidtil havde i blind Tro underkastet sig dens Gudstjeneste, at see denne jævnlig afbrudt ved Sammenstød mellem de stridende Partier. Naar Messen i Domkirken, vant til at sætte Alle i Knæ ved det Allerhelligstes Opløftelse, pludselig afbrødes af danske Psalmer fra Menighedens Midte, eller Prædikanten standsedes med høie Modsigelser, hvis han ikke helt fortrængtes fra Prædikestolen, behøver Bølgegangen i Almuens Tanker ikke at beskrives.

Her i Danmark har den evangeliske Læres Kjærnepunkt, Retfærdiggjørelse af Troen, umiddelbart havt langt mindre Indflydelse paa den almindelige Bevægelse, end Henvisningen til den

hellige Skrift som det eneste sande og gyldige Gudsord, eller de Endringer, der gjorde et stærkt Indtryk paa Sandserne, saasom Nadveren under begge Skikkelser, og især Præsteægteskabet. Naturligt var det ogsaa, at Almuen her som i Tydskland udlagde den megen Tale om Frihed paa sin Vis, saa at den mente at skulle være fri for Tiende og Smaaredsel. At den nye Læres Talsmænd ved deres heftige Angreb paa Kirken og dens Mænd gave Almuens gjærende Misfornøielse med de herskende Stænder en bestemt Retning imod Prælaterne, bragte tilsidst den anden Hovedstøtte for den paatænkte Bispkopskirke til Fald.

Det er ikke min Agt at fortælle den danske Reformationshistorie, men alene at paavise det Frugtesløse i Prælaternes Haab om at kunne fastholde deres gamle Magt paa samme Tid som de stillede sig baade imod Rom og imod Reformationen. Ved at gaa i Spidsen for Opløret imod Landets retmæssige Konge havde de selv altfor godt lært deres Medskyldige, at afryste et trykkende Aag ved Brud paa Eder og Løfter.

Hvad blev der da Andet tilbage som Holdepunkt for Biskopperne og deres Kirke end Konge, Rigsraad og Haandfæstning? Men snart skulde de erfare, at ogsaa denne Støtte svigtede.

Kong Frederiks personlige Religion kjender jeg ikke. Det er sagtens gaaet ham som saa mange af hans Samtidige, at en broget Blanding af Gammelt og Nyt har bølget frem og tilbage i hans Hoved. Men efter at Johan Rantzau, hjemkommen fra sine Reiser 1520, var bleven hans Søn Christians Hovmester og med denne havde hørt Luther i Worms hin uforglemmelige 18de April 1521, og da Pommeraneren Peder Svave var tilkaldt, viste Hertug Frederiks Regering Spor af Tilbøielighed for „Guds rene Ord og Evangelium", — et uklart Udtryk, hvormed Reformationens Tilhængere dækkede den lutherske Prædiken saa længe, indtil de kunde bruge det som deres Fane i Kampen mod den katholske Kirke. Hertug Frederik sad stille ved, at Hermann Tast optraadte som den nye Læres Prædikant i Husum 1522, altsaa udenfor Holsten og det hellige romerske Rige, hvor Keiser Karl den Femtes Wormseredikt af 5te Mai 1521 imod Luther og hans Kjætteri endnu havde Lovskraft. Saa kom de tre urolige Aar, hvor Forbundet med de danske Biskopper var Betingelsen for Seiren over

den landflygtige Konges Parti, saa at der ikke kunde være Tale om at vise sig som Lutheraner. Men vi have ovenfor seet, at fra Sommeren 1526 begyndte Tordenskyerne at fordele sig. Kongen, fastere i Sædet, behøvede ikke længer at tilbageholde sin Forkjærlighed for den Lære, hans Søn og vigtigste Raadgivere aabenlyst hyldede; især da Rigsdagen i Speier, paavirket af den nu fuldstændigt udbrudte Krig mellem Keiseren og Paven, i de samme Dage, da Søren Norby led sit endelige Nederlag, stillede det til det tydske Riges Stænder, indtil en almindelig Kirke- eller Nationalforsamling at holde Wormsediktet „som de vilde forsvare det for Gud og Keiseren", det er: at forholde sig lige over for Reformationen, som de selv vilde. Ikke alene fik Kong Frederik derved fri Haand i Holsten, men Reformationens mægtige Opsving i Tydskland i de tre følgende Aar dannede imod Katholicismen, Keiseren og Kong Christiern en Formur for Kong Frederik, som tillod ham at vise ogsaa Danmarks Prælater sit sande Aasyn. Til samme Tid traadte ogsaa Mogens Gøje aabenlyst frem som en Lutheraner.

Da Kong Frederik i Juni 1526 kom til Herredagen i Kjøbenhavn, forargedes de rettroende Katholiker over at see ham spise Kjød om Fredagen, altsaa træde Kirkens Fasteregler under Fødder. De have sikkert ogsaa stødt sig over, at han bortgiftede sin Datter til Hertug Albrecht af Preussen, som i det foregaaende Aar havde brudt med Kirken og kastet sig i Reformationens Arme. Kongen traadte derhos op som den danske Kirkes Dommer og Overhoved i det Beskærmelsesbrev af 19de August 1526, han da gav Besidderen af Lunde Ærkestift Aage Jepsen Sparre; thi han lovede deri denne at haandhæve ham i Stiftet, indtil der blev dømt af Kongen og Rigsraadet imellem ham og Jørgen Skodborg, og om Gyldigheden af hans Valg; og Kongen lovede, at han ikke vilde tilstede Nogen — altsaa heller ikke Paven — at fortrænge ham fra Stiftet eller forfølge ham og Stiftet med Band og Interdikt!

Fra Kjøbenhavn gik Kongen til Aalborg, og her var det, at han kastede Handsken til de danske Bisperr, idet han den 23de Oktober 1526 udstedte et Beskærmelsesbrev for Mester Hans Tausen, hvorved han tog ham i sin kongelige Hegn, Værn, Fred at forsvare ham til al Ret; ja annammede ham i sin Tjeneste som

sin Kapellan, men befalede ham at blive i Viborg indtil videre for at prædike det hellige Evangelium for Borgerne. Dette var et Tordenslag for Prælaterne; thi Hans Tausen var saa afgjort en „Kjætter, Luthers Discipel", som Nogen, saa at Kongen her aabenlyst brød Haandfæstningens klare Ord; og det var et Greb i Hjertet af Bispernes Magt over de rent kirkelige Forhold.

Fra Aalborg drog Kongen til Odense, hvor han i Slutningen af Aaret samledes med Rigsraadet til en almindelig Herredag. Blandt de mange Regeringssager af forskjellig Art, som her bleve forhandlede, kom ogsaa Kirkens Sager for. I sin Fremsætning for Raadet foreslog Kongen, at Konfirmation og Provision af Prælaturer herefter skulde søges hos Erkebiskoppen, altsaa ikke længer hos Paven i Rom. Dette stemte med Kirkens ældre Forfatning og med dens aldrig ophævede Lov; thi først i de senere Aarhundreder var det, at Paverne stræbte at drage Bortgivelsen af alle Prælaturer i Kristenheden til sig. Rigsraadet fandt Kong Frederiks Forslag godt og nyttigt, „kunde Kongen lade det saa forhandle hos Romerkirken, at det kunde skee med nogen god Lempe". Der er intet Spor efter nogen Indsigelse af Bisperne i Raadet imod dette, som i Virkeligheden var en Løsning af den danske Kirkes Underordning under Rom, der nu i over et Aarhundrede havde været i Besiddelse af Magten til at beskikke Bisper og Prælater. Indlysende er det, at kunde det sættes igjennem, vilde Pavens egenmægtige Bortgivelse af den danske Kirkes Prælaturer været standset. Haandfæstningen viser, at i denne Sag vare Bisperne ganske enige med Kongen.

I Forbindelse hermed stod et andet Forslag fra Kongens Side: de Penge, der pleie at sendes til Rom for Konfirmation, burde herefter gives til Rigets Skat, til Hjælp ved Forsvarsvæsenet. Heller ikke imod dette Forslag høre vi Indvendinger fra Prælaternes Side. Derimod samlede de deres Kræfter til et Angreb paa Kongens personlige Forhold til Kirken; og her kom Alt an paa, om de verdslige Medlemmer af Rigsraadet vilde staa fast med dem i Fordringen om Haandfæstningens Overholdelse. Men denne Bistand fik de ikke uden Offere. De fem Fordringer af Adelen, der vare blevne tilbageviste paa den kjøbenhavnske Herredag i forrige Aar (S. 517) bleve atter fremdragne, og Prælaterne indrømmede nu to af dem. De forpligtede sig til, at Kirkens

Prælater eller andre Kirkens Personer ikke skulde kjøbe eller pante noget Jordgods fra Adelen til Kirker eller Klostere: hvad de herefter kjøbe, skal komme til deres Arvinger eller Venner af Adelen. Kjøber nogen Prælat, som ikke er født af Adel, Jordgods fra Adelsmænd, da maa disses Arvinger kræve det tilbage. Hermed lode de verdslige Medlemmer af Rigsraadet sig dengang nøie og gave atter Prælaterne høitidelig Forsikring om, at ville til evig Tid styrke Kirkens Prælater og holde deres og Kirkens Privilegier ved Magt, navnlig mod det lutherske Kjætteri. Det samlede Rigsraad vendte sig nu mod Kongen med Opfordring om at holde den „christelige Skikkelse" her i Riget saaledes som de foregaaende Konger, indtil der bliver gjort en anden Skikkelse over al Christenheden, det er: indtil en almindelig Kirkeforsamling. Fremdeles forlangte de, at han ikke vilde give Nogen sit Beskærmelsesbrev eller Befaling til at prædike offentlig, men at Enhver, der vilde prædike, skulde henvende sig til Bispoppen og erhverve hans Tilladelse. Overhovedet bade de ham om ikke at udgive noget Brev imod hans Haandfæstning og svorne Ed.

Kongen svarede undvigende herpaa, at han ikke havde givet noget Beskærmelsesbrev her i Riget anderledes end at forsvare Vedkommende mod Vold, saaledes som han var hver Mand pligtig, og at han ikke havde befalet Nogen at prædike Andet end Guds Ord og Evangelium, og heller ikke agtede at gjøre det i nogen Maade. — Dette Svar tilfredsstillede ikke Bispopperne; de fik derfor Rigsraadet til endnu engang at trænge paa Kongen, at han vilde holde den christelige Skikkelse her i Riget; og de indskærpede, at om at prædike burde hver Bisp beskikke det saaledes i sit Stift som det tilkom deres Embede, og som de vilde ansvare for Gud, saa at det ikke skulde gjøres fornødent, at Kongen beskikkede Nogen dertil med sit Beskærmelsesbrev. Hvad Kongen svarede hertil vide vi ikke. Maaske har han slet ikke svaret, da han den 7de December forlod Odense.

Bispopperne havde Intet udrettet hos Kongen; og de havde gjort den foruroligende Erfaring, at kun ved Indrømmelser kunde de holde Rigsraadet saa vidt sammen til Kirkens Forsvar, at Forestillinger i Raadets Navn overhovedet kunde komme i Stand. Alle Støtterne under deres Nationalkirke syntes at svigte. Den ene Del af Kirkens Frihed havde de vel opnaaet ved at give deres

Minde til Løsrivelsen fra Rom, men kun med den Virkning, at i Stedet for Paven, hvis Religion og Tro de delte, stode de i Begreb med at faa den nu aabenbar kjætterske Konge til deres Herre.

Dog vilde de endnu ikke opgive Forsøget paa at hævde deres og Kirkens Stilling med Regeringens verdslige Magt. Kongen var undsluppen dem i Odense; de maatte see at faa ham tilbage og at faa Rigsraadet til at trænge paa ham endnu engang med Haandfæstningens klare Ord.

Gjæringen blandt Almuen, navnlig i Jylland, tiltog med hver Dag. Der viste sig aabenbar Opsætsighed imod Prælaterne og Vrangvillighed til at erlægge Tiende og andre Afgifter til Kirken. Rigsraadet forlangte Herredagen, som var endt uden Resultat, optagen paany. Kongen føiede dem og kom tilbage fra Gottorp til Odense i August 1527. Her trængte Rigsraadet, endnu i sin Flerhed samlet om Prælaterne, stærkt paa ham, at han skulde bruge sin Kongemagt til at underkue Bevægelsen og straffe nogle af Hovedmændene; og de kom atter frem med Fordringen om Beskærmelsesbrevenes Tilbagekaldelse. De vidste nu, at Kongen, langt fra at tage sin Haand tilbage fra Hans Tausen, endog havde taget ogsaa hans Medarbeider Jørgen Jensen Sadolin i sin Hegn og Fred.

Kongen forsøgte at afbøde Angrebet ved at stille sig som den upartiske Dommer, der skulde skaffe Fattige som Rige Ret. Til ham, lod han Raadet vide, var kommet mange Klager over uberettigede Paalæg af Prælaterne; det var heller ikke Almuen alene, der mente sig forurettet, ogsaa Adelen klagede over, at Prælaterne forfulgte deres Bønder med Band og udpressede Bøder af dem, da dog Kongen selv havde afstaaet adelige Godseiere sit Sagefald af deres egne Tjenere. Dette Stridsæmne, som Kongen saaledes kastede ind imellem de to herskende Stænder, blev ikke uden Virkning: Rigsraadet delte sig, de verdslige Medlemmer forenede sig med den øvrige tilstedeværende Adel og fornyede Fordringerne fra 1525, nu navnlig den om Adelens Ret til at oppebære det geistlige Sagefald af sine Bønder.

Prælaterne forsøgte at gjøre Modstand; men det viste sig snart, at det eneste Middel til at forebygge en Spaltning i Rigsraadet selv var Eftergivenhed. De tilbøde da, at ville opgive

Sagefaldet af Adelens Tjenere og en Del mindre Afgifter, som Kirken vistnok vilkaarligt havde efterhaanden paalagt Almuen, men som den i Tidernes Løb havde vundet Hævd paa ifølge Skik og Brug; derimod forlangte de, at Kongen og Adelen skulde holde Menigmand til at yde sin Tiende, forsvare Kirkens og Kirkemændenes Gods og Eiendom, beskærme deres Personer mod Vold, og „at Rigsraadet og Ridderskabet ville beflitte sig hos Kongens Majestæt, at de lutherske Præster og forløbne Munke, som have Hans Naades Beskærmelsesbrev, maa lægges en benævnt Termin for at drage af Riget eller i deres Kloster igjen; og at hvor de herefter findes maa Prælaterne tilbørlig straffe dem. Og at Hans Naade ikke herefter vil give slige Præster eller forløbne Munke Hans Naades Beskærmelsesbrev".

Hermed var Striden mellem de to herskende Stænder selv atter afvendt for en Tid, i det mindste saa vidt, at Rigsraadet, eller dog saa stort et Flertal, der kunde tale i Raadets Navn, trængte paa Kongen med Fordring om at tilfredsstille Prælaterne; især forlangte de Tilbagekaldelse af Prædikanternes Beskærmelsesbreve og at Kongen ikke vilde hindre hver Biskop i sit Stift i at rette over dem, der efter den forelagte Dag fandtes i Landet, samt over de Præster og forløbne Munke, der giftede sig. Denne samlede Indstilling havde dog den Virkning, at Kongen maatte træde et Skridt tilbage, — ikke for Prælaterne, men for Rigsraadet, saa vidt dette gjorde disses Sag til sin; men han forbeholdt sig ved Formulering af den Reces, der sluttede disse Forhandlinger, at forbigaa eller omdanne de ham ubehageligste Artikler. Han tog saaledes ikke de allerede udstedte Beskærmelsesbreve tilbage, men lovede, at han ikke vilde give flere, og han lod sig ikke fravriste et Dekret mod forløbne eller gifte Munke og Præster. Recessen hævdede vel Folkets Tiendepligt, imod Afskaffelse, af nogle mindre Afgifter til Geistligheden; men i Forbindelse hermed stillede den Yderne Valget imellem den fulde Tiende, hvert tiende Stykke, Kjærv og Hoved, eller de gamle Afgifter, om de foretrak disse. Bisper og Prælater skulde beholde deres Jurisdiktion som hidtil; geistlige Personer skulde ikke drages for Lægmænds Domstol, men for deres „tilbørlige" Dommer, undtagen i Sager om Jordgods. Men de Boder, Kirken idømte Kronens eller Adelens Tjenere, skulde Jorddrotterne selv oppebære,

ikke Prælaterne. Denne Reces er udfærdiget i Odense den 20de August 1527.

Biskopperne saa, at de ikke kunde faa Rigsraadet til at gaa Kongen endnu nærmere. De toge imod Recessen som den var, og opgave dermed Forsøget paa at tvinge Kongen til at underkue Kjætteriet og hævde deres og Kirkens hidtilværende Stilling med Magt. De have ikke kunnet lukke Øinene for, at Rigsraad og Adel, trods de gjentagne Forsikringer om at forsvare Kirken, og uagtet Flertallet i Raadet endnu holdt sig til den katholske Kirke, var en ganske upaalidelig Støtte for denne: de gjorde jo Intet for den uden at lade sig betale med den ene af dens gamle Rettigheder efter den anden, og de strakte Hænderne med graadige Blikke ud efter dens rige Gods.

Kun et eneste Magtmiddel havde Prælaterne tilbage: en samlet Reisning af alle Kirkens Mænd imod den kjætterske Konge. En saadan Reisning havde fra deres Standpunkt været mere berettiget end Opstanden imod Kong Christiern; thi nu gjaldt det ikke alene Kirkens herskende Stilling, men dens Tilværelse, ja den katholske Tro eller, som de sagde og mente, Christendommen selv. Men hverken formaaede eller vovede Prælaterne at gribe til et nyt Oprør. En samlet Optræden var umulig. Prælaterne manglede en Fører. Riget havde ingen Ærkebiskop; Lunde Stifts Besidder var fuldkommen afhængig af Kongen. De andre Biskopper vilde aldrig kunnet blive enige. Jens Andersen i Odense var en gammel Mand og som Uadelig, ja en Adelsfjende, nu kun betænkt paa at drage sig ud af en uholdbar Stilling. Lage Urne i Roskilde og Ove Bilde i Aarhus havde nødigt deltaget i Oprøret mod Kong Christiern; dem havde de tre andre jydske Biskopper ikke kunnet faa med. Hvorledes skulde da disse vove et Forsøg paa en ny Opstand nu, da de havde Stemningen i Landet, Prædikanterne og Almuen imod sig og ikke den fjerneste Udsigt til Bistand af den verdslige Adel? Endelig: hvor de vendte Blikket hen, i hver en Vraa saa de Kong Christiern med Blodøxen i Haanden! Hans Tanker om disse «scortatores mitrati» kunde de læse sig til hos hans Penneforer Cornelius Scepper, om ikke deres egen Samvittighed sagde dem det tydeligt nok. Et Forsøg paa at sætte deres egen Magt umiddelbart imod Kongen og Folket vilde været den visse Undergang.

Prælaternes Drøm om den fri katholske Nationalkirke, den danske Biskopskirke, var nær ved at svinde allerede et Par Aar efter Seiren over Kong Christiern; alle Forsøg paa at holde Livet i det døende Foster viste sig frugtesløse. I den Bog mod Biskopperne, Kong Christian den Tredie lod oplæse paa Rigsdagen i Kjøbenhavn 1536, fortæller han om Biskop Jørgen Friis i Viborg, at denne strax efter Kong Frederiks Død „har sagt og flittig bedet af Gud og ønsket sig, at han maatte være en Djævel i Helvede, da vilde han plage Kong Frederiks Sjæl først med stor Hede og saa bære koldt paa igjen“. Om Ordene ere faldne just saaledes, vil jeg lade staa uafgjort; men Anekdoten maler træffende den vanmægtige Harme hos de hidsigste blandt Prælaterne.

At Prælaterne ikke havde kunnet tvinge Kongen med Haandfæstningen til at forfølge Prædikanterne, og at de ikke havde faaet de verdslige Rigsraader med sig til at trænge paa Opfyldelsen af Haandfæstningens klare Ord, var for Kongen det Samme som at Rigsraadet havde løst ham fra Forpligtelsen ved at finde sig i, at han selv løste sig fra den og at han erklærede, at han ansaa Troen for en fri Sag; thi dette havde han udtalt under Forhandlingerne i Odense. Men Rigsraadet og Kongen i Forening stode jo over Haandfæstningen, som vi tidligere have seet (S. 472). Haandfæstningens Ord bleve imidlertid staaende, saa at Prælaterne meget vel kunde komme tilbage til dem, dersom Omstændighederne tillode det.

De tre Aar efter Odense Herredag, 1527 til 1530, ere især derved blevne frugtbare for Reformationen, at Kongen fik Leilighed til at besætte Fyens og Sjællands Bispestole, at Agitationen imod den gamle Kirke blev heftigere og mere udbredt ved Prædikanternes Virksomhed, og at Munkevæsenet rystedes navnlig ved Tiggerklostrenes Fald.

Den gamle Biskop af Fyen Jens Andersen Beldenak var vel ved Kong Christierns Fald og Flugt atter kommen i Besiddelse af sin Bispestol; men det blev ham et tornefuldt Sæde. Ham, den uadelige Prælat, var Alt imod nu, da Adelen havde seiret og reiste Hovedet mægtigere end nogensinde. Alle saa skjævt til ham, selv de andre Bisper, der alle vare af Adelens „Blod og Kjøn“. Dertil kom, at den Strid, han lige fra sin Tiltrædelse til Embedet i Aaret 1502 havde havt med sin Formands adelige

Slægt, den mægtige Familie Rønnov i Fyen, hvem han i sin Velmagts Dage havde skaanselløst bekæmpet baade med geistlige og verdslige Vaaben, — at denne Strid nu luede op, og heftigere end før. Gammel og syg søgte han at vige til Side for Uveiret. Han enedes i Begyndelsen af Aaret 1527 med Provsten af Viborg, Knud Henrichsen Gyldenstjerne, om at tage ham til sin Koadjutor med Successionsret, hvilket Kong Frederik stadfæstede saaledes, at naar Gyldenstjerne kom i virkelig Besiddelse af Stiftet, skulde han til Kongen betale den Pengesum, der ellers pleiede at sendes til Rom for Pavens Konfirmation. Da nu derefter Striden med Rønnov'erne tog en uheldig Vending for den gamle Biskop, idet Kong Frederik som valgt Opmand afgav en for ham ugunstig Kjendelse, lod han sig henrive til nærgaaende Yttringer om Kongens Kantsler og Eiler Rønnov, der paadroge ham en Injurieproces med disse. Da indsaa han, at hans Tid var forbi. I Marts 1529 resignerede han og overdrog Stiftet til den valgte Koadjutor, hvorved de Begge protesterede, at dette burde ikke være skeet uden Pavens Samtykke, men at de, da Nød bryder Lov, maatte nøies med at erklære, at saa snart Omstændighederne tillode det, vilde de forelægge Sagen i Rom. Saaledes kom nu Knud Gyldenstjerne i Besiddelse af Fyens Stift; men Biskop blev han aldrig, da han aldrig blev konfirmeret eller ordineret af Paven og heller ikke af den danske Kirkes Ærkebiskop, der jo selv hverken var konfirmeret eller ordineret. Begge vare de afhængige af Kong Frederiks Naade, Aage Jepsen noget mere stemt for Katholicismen end Knud Gyldenstjerne, der var mere tilbøielig til at holde sig neutral imellem det Gamle og det Nye. Han lagde de lutherske Prædikanter Intet i Veien i sit Stift.

Nogle Uger efter Jens Andersens Resignation døde Biskop Lage Urne af Roskilde, den mest ansete af de danske Prælater, den 29de April 1529. Her var atter en Leilighed for Kong Frederik til at faa en af Landets Bispestole besat efter sin Villie uden at gaa de ældre Kongers Omvei gjennem Rom, hvormed nu al Forbindelse var afbrudt. Kongen bestemte sig for Jacob (Joachim) Rønnov, Broder til den ovennævnte Eiler Rønnov. Men forend denne fik Kongens Nomination og Anbefaling til Kapitlet, maatte han udstede en Forsikring til Kongen, som bedre end Alt viser dennes Tanker om Stillingen til Prælaterne. Joachim

Rønnov maatte binde sig ved en streng Forpligtelse først til Troskab mod Kong Frederik og hans Børn, dernæst til, „at om Nogen kommer i Roskilde Stift, i By eller paa Landet, som vil prædike det Hel. Evangelium rent og klart som det kan bevises med den hellige Skrift; eller om Præster eller Munke i Stiftet ville gifte sig, da skal han ikke tilstede, at de overfaldes med Vold eller Uret. Vil Nogen klage over dem derfor, skulle de staa til Rette for Kongen og Rigsraadet.

Kongen „samtykte, nominerede og stadfæstede“ derpaa Rønnov til Bisp i Roskilde og sendte ham dermed til Domkapitlet, der selvfølgelig ikke kunde Andet end vælge ham. De benyttede dog det endnu formelt nødvendige Valg til at lade ham underskrive en Kapitulation, hvorved han som hans Forgænger paa Bispestolen forpligtede sig til at opretholde Kapitlets og Domkirkens Rettigheder og Friheder. — Da han nu præsenterede sig for Kongen med Valgbrevet, konfirmerede Kongen Valget, som om han var Kirkens Overhoved. I det aabne Brev af 24de Juni 1529 siger han, at han „fuldbyrder, samtykker og stadfæster Os Elskel. Hr. Jakob Rønnov til Bisp og Forstander at være udi Roskilde Domkirke, Stift og Sæde, eftersom menige Kapitel udi Roskilde haver ham dertil udvalgt, keist og kaaret, at have, nyde og beholde, bruge og regere udi sin Levetid og saa længe han lever, med alle samme Stifts og Sædes Slotte, Gaarde, Gods Eiendom, Rente og Rettighed, uden al ydermere Stadfæstelse af Romerkirke eller af Vore Efterkommere, Konger udi Danmark“.

Denne nye Bisp i Roskilde blev ligesaa lidt som Besidderne af Lunde og Odense Stifter konfirmeret eller ordineret af Paven, og maatte det jo ikke efter Kongens udtrykkelige Bud. De bispelige Ordenssager, saasom Daabs-Konfirmationen, Konfektionen af den hellige Krisma, Præsteordinationen og overhovedet alle Indvielser maatte han lade forrette af en Viebisp; men han har dog underhaanden søgt at skaffe sig den egentlige Ordination ved at henvende sig derom til Jørgen Skodborg, den fra Lund fortrængte Ærkebisp, som i Rom endelig havde opnaaet pavelig Konfirmation og Ordination efter at have affundet sig med den Kardinal, hvem Pave Leo havde givet Lunde Ærkestift som et Kommende. Skodborg kunde imidlertid desuagtet ikke komme i Besiddelse af Ærkestolen, først fordi Kong Frederik havde givet

Aage Jepsen Forsikring om at opretholde ham i Besiddelsen, og dernæst fordi Kongen nu efter Odense Herredage havde fuldstændig løst sig fra Rom og ikke vilde vide af en Erkebiskop af Pavens Myndighed, allermindst en, der havde anerkjendt Stiftet som et Komménde og gjort det skatskyldigt til en Kardinal. — Om Rønnov har henvendt sig til Skodborg, der da opholdt sig i Lybek, med Kong Frederiks stiltiende Samtykke, eller bag Kongens Ryg, er uvist; men han fik ingen Trøst hos denne Erkebiskop in partibus, der tilbageviste hans Anmodning med den Erklæring, at Biskoppernes Stadfæstelse skulde hentes hos Paven, til hvem han raadede ham at henvende sig. Dette turde Rønnov naturligvis ikke, saa længe Kong Frederik levede.

Fra et katholsk Standpunkt blev Rønnov altsaa slet ikke Biskop. Vendte Striden i Danmark sig atter til Kirkens Fordel, kunde Seirherrerne ligefrem kaste ham tilside som en Usurpator. Rønnov fik et halvt Aars Tid eller tre Fjerdingaar efter sin Indsættelse en alvorlig Anledning til at frygte herfor, da den landflygtige Konge Christiern vandt Erkebiskop Christoffer af Bremen, en født Hertug af Brunsvig, for sig ved at love ham Roskilde Stift. Imod denne Medbeiler havde Rønnov ingen anden Støtte end Kong Frederik og det danske Rigsraad, hvis Interesse her faldt sammen med hans, da de aldrig kunde indrømme Kong Christiern Ret eller Magt til at kjøbe sig en tydsk Fyrstes Bistand imod dem selv for et af Danmarks Bispedømmer. Kong Frederik, Rigsraadet og Domkapitlet i Roskilde gave derfor Rønnov under 24de Juni og 22de Juli 1530 Forsikringsbreve om at opretholde ham i Besiddelsen af Stiftet. Men let er det at indsee, at Rønnov maatte blive aldeles afhængig af Kongen, der havde bundet ham ved Løftet om at lade Lutheranerne have fuld Frihed i Roskilde Stift.

Knap to Aar efter den sidste Herredag i Odense vare altsaa Besidderne af Lunde, Roskilde og Odense Stifter underkastede Kong Frederik, af hvis Naade de havde deres Stillinger, og som alene kunde i Forbindelse med Rigsraadet opretholde dem. De fire jydske Biskopper havde vel ikke deres Magt fra ham; men dog bandt Omstændighederne ogsaa deres Hænder, saa at de ikke formaaede at bruge deres Magt og Ret til Standsning af Præ-

dikanternes fjendske Agitation, der aabenlyst støttedes af Kongen og nogle Medlemmer af Rigsraadet.

Kong Frederik vedblev at gaa frem ad denne Vei ogsaa i de følgende Aar. Som ovenfor viist (S. 521) havde han i Aaret 1526 taget Aage Jepsen som udvalgt Ærkebiskop af Lund i sin Beskærmelse og tilsikret ham Stiftets Besiddelse. Dengang var der endnu ikke Tale om at paalægge ham nogen saadan Forpligtelse som Joachim Rønnov i 1529 til at taale og forsvare de selvgjorte Prædikanter eller gifte Præster og Munke. Men da Aage Jepsen, kjed af sin vanmægtige Høihed, i Aaret 1532 traadte tilbage som Dekanus i Kapitlet og oplod Ærkesædet for Torben Bilde, maatte denne for at faa Kongens Samtykke underskrive en Forpligtelse af samme Art som Rønnovs, der bandt ham ikke alene til Troskab imod Kong Frederik og hans Børn, men paalagde ham at lade i Lunde Stift prædike det sande Guds Ord, det hellige Evangelium rent og klart, „som det med den hellige Skrift udtydes og bevises kan" — og ei med Vold og Uret derfor overfalde dem, som det hellige Evangelium prædike, eller hindre Præsterne i deres Giftermaal.

I det foregaaende Aar havde Oluf Munk, en Søn af Mogens Munk, maattet udstede en ganske lignende Revers til Kong Frederik for at faa dennes Samtykke til, at hans Farbroder, den gamle Biskop Ivar Munk, tog ham til sin Koadjutor.

Jævnsides med, at Kongen saaledes ved ethvert Bispsstifte udvidede sit Herredømme over Kirken, understøttede han paa mange Maader Prædikanternes heftige Angreb paa den hele Katholicisme, dens Lære, dens Kirkeforfatning og Gudstjeneste saavelsom paa dens Personer. Malmø var den første Stad, hvor Reformationen trængte fuldstændig igjennem i Aaret 1529 ved Prædikanternes og Magistratens forenede Bestræbelser. Navnlig vare de to Borgermestre Jørgen Kock og Jep Nielsen virksomme i denne Sag; og Kongen understøttede dem paa flere Maader, ogsaa derved, at han trykkede et Øie til for de Voldsomheder og Brud endog paa hans egne Befalinger, de derved tillode sig. En kraftig Støtte fik ogsaa den reformatoriske Bevægelse i Kongeriget fra Hertugdømmet Slesvig. Kong Frederiks ældste Søn Hertug Christian opholdt sig fra 1527 mest i Haderslev, hvor han samlede om sig lutherske Lærere fra Tydskland, saasom Georg Winter

Eberhard Weidensee og Johannes Wandal, der dannede en Skole, hvorfra deres Lære fandt saa meget stærkere Indgang, som Hertugen nødte Prælaterne i det danske Sønderjylland til at høre dem, og egenmægtigen indsatte sine Partitilhængere navnlig i de torninglenske Præstekald, uden at den gamle Biskop Ivar Munk i Ribe kunde hindre det. — Fra Viborg, fra Malmø, fra Haderslev omspændte den lutherske Agitation Landet, ikke at tale om sporadiske Bevægelser i andre Egne. Kjøbenhavn var endnu i disse Aar (1526—29) forholdsvis roligt, skjøndt der naturligvis ikke manglede Tilhængere af det Nye; men Magistraten, med Undtagelse af den ene Borgermester Ambrosius Bogbinder, begunstigede ikke den reformatoriske Bevægelse, der først kom ret i Gang her fra 1529, da Kong Frederik kaldte Hans Tausen fra Viborg, hvor hans Nærværelse ikke længer var nødvendig, til Prædikant ved Nikolai Kirke i Kjøbenhavn.

Det var ikke alene den mundtlige Prædiken, der satte Folket i Bevægelse og gjorde omtrent samme Tjeneste, som nu Dagspressen; men ogsaa den da nylig indførte Bogtrykkerkunst blev tagen i Brug af Partimændene. Især var det den katholske Messe og Præsteægteskabet, der her i Landet blove Stridsæmnerne. Men det vilde føre mig bort fra mit Øiemed, om jeg vilde gaa ind paa Enkelthederne. Thi kun derpaa ønsker jeg at henlede Læsernes Opmærksomhed, hvor snildt Kong Frederik fra Aaret 1526 forstod at benytte Omstændighedernes Gunst og den indre Splid i Danmark mellem Almue og Adel, mellem de verdslige Aristokrater og Prælaterne, mellem Katholiker og Protestanter, til at naa sit Maal, det samme Maal, Kong Christiern den Anden havde eftertragtet ad ganske andre Veie: Herredømmet over den danske Kirke og dens Bispopper. Medens Christiern foer ind imellem Prælaterne med blodig Vold og stræbte revolutionært at underkue Kirken uden dog at røre ved Religionen, lod Kong Frederik Konsekventserne af Aarhundreders Misbrug og af Bispoppernes Oprør imod Formanden komme til sig, og saa vel tilfreds paa, at den Frugt af Reformationen, han fornemlig attraaede, den danske Kirkes Løsrivelse fra Rom og Herredømmet over dens Prælater, ved de ivrige Prædikanters Agitation faldt saa godt som af sig selv i hans Haand, som Pommerantsen i Aladdins Turban.

En Virkning deraf var det ogsaa i disse Aar, at Klostrene mere og mere kom i verdslig Besiddelse. Den ene af de fem Fordringer fra 1525, den om at Klostrene skulde forlenes til Adelige, er efterhaanden bleven opfyldt, uden at vi kunne paavise nogen almindelig Bestemmelse derom, eller nogen Beslutning af Rigsraadet. Det synes, at Kongen har af egen Magt, efter Leilighed, taget sig Ret til at bortforlene nu et, nu et andet Kloster, og at Rigsraad og Adel lod det skee uden Modsigelse for den store Fordels Skyld, selvfølgelig dog saaledes, at den adelige Lensmand skulde give Munke og Nonner en redelig Underholdning og gjøre Kongen Tjeneste af det Overskydende. Saaledes med de saakaldte Herreklostre, der havde Gods. Tiggermunkene, navnlig Graabrødre og Sortebrødre, gjorde man ikke saa mange Omstændigheder med. Da Prædikanterne vendte Folkets Sind fra dem og skildrede dets Pietet imod dem som Overtro, dets Gaver, hvorved disse Stiftelser alene kunde bestaa, som en ulovlig og unyttig Skat paa Menigmand, kom Tiggerklostrene i stor Nød, der tvang flere og flere af Munkene til at søge ud af Klostrene. De Tilbageblevne trængtes paa alle Maader af enten Aristokrater som Magnus Gøje, den store Munkefjende, eller af Kjøbstædernes Magistrater og Borgerskaber, der ønskede at komme i Besiddelse af Bygningerne; og Kongen rakte villig Haanden dertil. Vel tilføiede han sædvanlig i sine Bevillinger, at Byen maatte tage disse Klostere til sit Brug — til en Sognekirke, et Raadhus, en Skole, naar Munkene forlode dem, og at der ikke maatte øves Vold imod disse. Men dette efterkom man ingenlunde i Virkeligheden. Varede det Borgermestere og Raad for længe, plagedes og trængtes de ulykkelige Fratres, indtil de ikke kunde udholde det; og Kongen lod det skee. Vi have endnu en ganske mærkelig samtidig latinsk Bog om Graabrødrenes Fordrivelse fra Danmark, der uimodsigelig godtgjør, at Reformationens Seir her i Landet ikke har været saa fri for Voldsomheder og Forfølgelser, som det almindelig siges.

De Biskopper, Kong Frederik havde indsat, maatte naturligvis finde sig i Alt dette; de maatte taale eller endog selv række Haanden til at understøtte Prædikanternes Stormløb mod Kirken. Noget friere stode de jydske Biskopper; disse forsøgte ogsaa at sætte Grændser for Agitationen ved at møde Prædikanterne med deres egne Vaaben. De søgte at drage et Par af de betydeligste katholske

Stridsmænd fra Tydskland til sig. Dette lykkedes dog ikke; men da Karmeliterkollegiet i Kjøbenhavn opløste sig og nogle af Lektorerne gik over til den nye Lære, saasom Peder Laurensen og Frants Wormordsen, der valgte Malmø til Skueplads for deres Virksomhed i dens Tjeneste, fandt Kollegiets Forstander Paul Eliesen Tilhold i Aarhus hos Biskop Ove Bilde, hvorfra han med stigende Heftighed bekæmpede sine forrige Medarbeidere, som ikke bleve ham Svar skyldige. Og da Prælaterne efter Odense Herredage maatte opgive Haabet om den verdslige Magts Bistand til Kjætteriets Undertrykkelse, kom de efterhaanden frem med Fordringen om at „komme Prædikanterne til Ords“, for at bevise, at disses Lære virkelig var Kjætteri; thi Kongen har uden Tvivl mødt Paakaldelsen af Haandfæstningen med den Paastand, at han kun havde tilladt Prædiken af Guds rene Ord og Evangelium, som jo ikke kunde være Kjætteri. Kong Frederik føiede omsider Prælaterne og kaldte baade dem og deres Modstandere til den Herredag, han i Sommeren 1530 holdt i Kjøbenhavn. En Snes af Prædikanterne samledes her i Juli under Tausens, Sadolins og Laurensens Ledelse, sammenfattede deres Lære i 43 Artikler og benyttede Leiligheden til den heftigste Agitation fra Prædikestolen, uden at Kongen standsede dem, og uden at han modsatte sig, at de, efter to Dages Taushed paa hans Bud, atter reiste Stormen voldsommere end før. Men til en egenlig Religionsdisputats med Prælaternes medbragte danske og tydske Stridsmænd kom det dog ikke, fordi man ikke kunde enes hverken om Stridens Form eller om Dommerne. Prælaternes Ordfører indsaa, at en offentlig Religionsdisputats paa Dansk kun vilde blive et nyt Agitationsmiddel for Modstanderne. Mødet opløstes uden andet Resultat, end at Kongen underhaanden skal have opmuntret Prædikanterne til at vedblive som hidtil; maaske har han ogsaa udtalt i et Aktstykke, at hvo der havde Guds Ord og Evangelium, maatte prædike det, saa vidt de kunde bevise det med den Hel. Skrift*). Paa den anden Side maatte han dog ogsaa tage noget Hensyn til de jydske Biskopper, der endnu vare mægtige og havde et stort Parti af Slægtninge og Troesfæller i Rigsraadet. Han kunde ikke afvise deres Klager over, at Odense Reces ikke

*) Ordinants af 14de Juli 1530, Rosenvinge IV, p. 141.

blev overholdt. Kongen har ogsaa virkelig indskærpet sine Lensmænd at vaage over dens Efterlevelse med Hensyn til Tienden*). Men Odense Reces i det Hele stod endnu retlig uanfægtet som gjældende Landslov, der stadfæstede ikke alene Tienden, men ogsaa Bispernes geistlige Jurisdiktion, altsaa deres Ret til at dømme over Lære og Gudstjeneste og til at bruge Kirkens Band. Den bekræftede saaledes middelbart deres Øvrighedsmyndighed over Prædikanterne, som førte en ny Lære og egenmægtigen ombannede Gudstjenesten i de Kirker, hvorfra de fortrængte de katholske Geistlige. De tre Besiddere af Bispestolene i Lund, Roskilde og Odense, Kong Frederiks egne Kreaturer, kunde imidlertid ikke bruge Recessen i denne Henseende efter dens Ordlyd.

Det kan ikke nægtes, at Kong Frederik talte med to Tunger i sin Mund, og søgte at være begge Parter tilpas, hvad der da, som altid, kun bevirkede, at ingen af dem blev tilfreds. Prædikanterne navnlig følte sig skuffede ved denne Herredag. De vare komne i det Haab, at drage Kongen helt over til sig og faa ham til at reformere Kirken ved sin Øvrighedsmagt. De vare ikke længer tilfredse med at taales og forsvares; de vilde, at Kongen skulde afskaffe alt det katholske Væsen, der var dem en Forargelse, og forbyde den katholske Gudstjeneste, for at den evangeliske Sandhed, saaledes som de forstode denne, kunde komme til Seir og Eneherredømme.

Hvorfor har Kong Frederik ikke opfyldt dette Haab, som han dog selv har vakt? Hensynet til Haandfæstningen og Rigsraadet, Nødvendigheden af at holde det herskende Aristokrati fast om sig mod den stadigt truende Fare fra Kong Christiern, har vel været Hovedgrunden; men det kan ogsaa være, at Kongen selv begyndte at blive bange for den voldsomme Agitation, han nu ikke længer kunde styre. Reformationens Fremgang i dette første Tidsafsnit havde her i Landet et virkelig revolutionært Præg. Den fremgik ikke som i Sachsen, i Hessen, i Holsten og Slesvig af Fyrsternes Overbevisning, den lededes ikke fra oven; de danske Prædikanter

---

*) Kong Frederiks Missive til Hr. Albert Ravnsborg, Embedsmand paa Malmø- og Falsterbo-Hus, om at paasee Efterlevelse af Odense Reces, navnlig med Hensyn til Tiendernes Erlæggelse, d. d. St. Olufs Konge D. 1530. Original paa Papir med paatrykt Segl, i Geheimearkivet.

optraadte af egen Myndighed som Fripræster; de toge sig selv Magten og rørte op i Folkets Dyb; deres Virksomhed var rent demokratisk, deres Ret til at prædike, administrere Sakramenterne, vie Ægtefolk, ordinere Præster, sætte i Band i alt Fald kun begrundet i et Kald af Menigheder, de selv havde samlet om sig ved deres brændende Ord. De brøde den endnu lovligt bestaaende Forfatning; thi de havde Loven og den lovgivende Magt, Konge og Rigsraad, imod sig. Kongens partiske Gunst, hans Tilladelse til at prædike, kunde ikke give dem nogen Retsstilling eller gjøre dem til lovlige Præster.

Denne Reisning af Demokratiet maatte ængste alle Magthaverne, ikke mindst Kong Frederik, som vidste altfor vel, at det var til de lavere Stænder, til Borger og Bonde, Kong Christiern satte sit Haab om en Restauration, og ikke uden Grund. Han maatte frygte for, at Agitationen fra Prædikestolene vilde slaa ud i virkelige Tumulter; og at denne Frygt ikke var greben ud af Luften, viste sig allerede faa Maaneder efter Herredagens Slutning. Den nye og den gamle Gudstjeneste kunde ikke bestaa fredelig ved hinandens Side i en Stad som Kjøbenhavn, der nu var og fremdeles blev saa heftigt paavirket af Prædikanterne. Tilstanden i Byen kan ikke skildres bedre, end det er skeet i en Skrivelse fra Magistraten til Kongen af 2den November 1530. Inden Kongen forlod Kjøbenhavn den 2den August havde han med Joachim Rønnov sluttet en Overenskomst om Gudstjenesten i Frue Kirke i Kjøbenhavn, ifølge hvilken „Kannikerne i Vor Frue Kirke skulle læse og synge og sige latinske Messer, som de have gjort indtil denne Dag; dog at den evangeliske Prædikant skal prædike der Guds Ord og sige der dansk Messe om Søndagen“. Kirken var altsaa indrømmet begge Partier; men at dette Simultaneum var aldeles upraktisk og uholdbart, viser Magistratens Brev, hvori den minder Kongen om, „at Eders Naades Kl. Majestæt gjorde en Kontrakt mellem Bispoppen af Sjælland og os, som den vedlagte Kopi udviser. Saa skal Eders Naades Kl. Majestæt værdes at vide, at vore Prædikanter prædike og tale dagligen paa de latinske Messer, Sjælemesser og Vigilier, og sige dem at være en ret aabenbar Gudsbespottelse og Christi hellige Blods og Døds Foragtelse, og æske tidt og ofte deres Vederpart i Rette at forsvare deres Messer, om de ere Dannemænd, som de holde sig for.

„Af hvilken Prædiken vor Almue opvækkes imod forne Messer og Vigilier, sigende, at de slig Gudsbespottelse og Foragtelse ingenlunde længer lide eller fordrage kunne her udi Eders Naades Stad, og dagligen ligge os paa Halsen, at vi skulle afstille og aflægge saadan Afgudsdyrkelse, hvilket os ikke stander til at gjøre imod forne Eders Naades Villie og Samtykke. Og lovede og tilsagde Eders Kl. Majestæt os samme Tid paa Eders Naades Slot Kjøbenhavn, at Eders Naades Kl. Majestæt vilde skrive os til med det Allerførste, hvorefter vi os rette skulle, hvilken Skrift vi ikke endnu have fanget fra Eders Naade. Allernaadigste Herre, bede vi derfor Eders Naade underdanigen, ydmygeligen og ganske gjerne, at Eders Naade vil værdes at forskrive til Bispen af Sjælland, at han vil forhandle og skikke det saa, at hans Kapitel her udi Kjøbenhavn maatte ophøre med samme Messer og Vigilier indtil saalænge der gjøres en endelig Reformats derpaa, enten i Keiserdømmet eller her i Danmark, paa det at vi des tryggere kunne undfly Tvedragt, Bulder og Oprør, og faa desbedre Enighed og Samdrægtighed med vor Almue, Eders Naade og os fattige Mænd til stor Trøst og Bestand, om, det Gud forbyde, Noget paakom, at vi ikke da skulde hænge i to Hobe, det ganske Rige og os Allesammen til evig Skade og Fordærv. Allernaadigste Herre, ere vi og saa storligen befrygtende, dersom slig falsk, ugudelig Gudelighed ikke aflægges, efterdi her saa daglig imod prædikes, at disse Kanniker og Præster udi Vor Frue Kirke maatte skee der nogen Overlast; her ere mange Kompaner i Staden, baade Baadsmænd, Fiskere og andre Embedssvende saa vel som Borgere, hvilke vi ikke kunne regere i denne Handel; thi de ere Alle Guds Ord medfældige og den papistiske Handel og Regimente imod; dersom de gjorde forne Kanniker og Præster nogen Overlast, da maatte vi komme udi en stor Tvedragt og Feide med Biskoppen af Sjælland; og dersom saa skete, det Gud forbyde, maatte Eders Naades og Rigens Fjender faa en stor Trost og Mod deraf, at feide des tryggere ind paa Eders Naades Rige og Fyrstendomme. Allernaadigste Herre og Konge, dersom Biskoppen af Sjælland ikke vil tilstede, at samme Hykleri maa aflægges, da bede vi Eders Naade underdanigen og ydmygeligen for al den Vold og Magt, Eders Naade haver af Gud, at Eders Naades Kl. Majestæt vil værdes til at forskikke Eders Naades Fuldmægtige hid, at sætte Andre udi

„vort Sted, og at vi maa afstaa af vor Befaling; thi vi ingenlunde kunne holde Eders Naade en lydig Almue fore, som vi have svoret Eders Naade og pligtige ere, den Stund samme Hykleri er ved Magt her i Staden" o. s. v.

Kongen svarede ikke herpaa. Han gjorde Intet. Tingen fik gaa som den kunde. Agitationen var voxet ham over Hovedet. Men at Magistratens Advarsler vare vel grundede, viste sig allerede i den følgende Maaned. Thi det kom virkelig til en Tumult den 27de December 1530. En Almuehob, ført af Borgermester Ambrosius Bogbinder selv, brød ind i Frue Kirke, nedhuggede alle Helgenbilleder, ødelagde Korstolene med deres Tavleværk og rasede Dagen igjennem indtil henimod Aftenen, da Hans Tausen kom tilstede og med Nød fik Voldsomhederne standsede. Til saadanne Optrin kunde Kongen dog ikke længer tie stille. Han befalede Frue Kirke lukket saavel for Katholiker som for de Evangeliske.

Man skulde have ventet, at lignende voldsomme Udbrud vilde allerede i den nærmeste Tid have drevet den hele Kirkesag til en afgjørende Krisis. Men dette skete dog ikke i Kong Frederiks Tid, tildels vistnok fordi et nyt og faretruende Forsøg af Kong Christiern paa at tilbagevinde sine tabte Kroner gav baade Regeringens og Folkets Tanker en anden Retning.

Femte Afdeling.

Norge. Vincents Lunges Overmagt. Eske Bilde Lensmand paa Bergenhus. Kong Christierns Forhold til Keiser Karl og hans Slægt. Kong Christiern i Norge. Kong Frederik og det danske Rigsraad søge Hjælp i Lybek. Forenet dansk og hanseatisk Krigstog til Norge. Underhandlinger ved Oslo. Krig fra Bergenhus imod Erkebiskop Oluf. Forlig imellem Kong Christiern og de danske Anførere. Knud Gyldenstjernes Uredelighed. Kong Christiern paa Sønderborg. Norge atter under Kong Frederik.

Da Vincents Lunge først i Aaret 1525 var vendt tilbage til Bergen som Kong Frederiks Statholder i det nordenfjeldske

Norge og Kongens Lensmand paa Bergenhus (S. 481), var han den mægtigste Mand i Landet, Kongen selv ikke undtagen. Hans norske Politik havde fuldstændigt seiret saavel paa Rigsmødet i Bergen i August 1524, som hos Kong Frederik i Ribe, hvorfra han medbragte sit eget Værk, Kongens norske Haandfæstning, der gjorde Norge til et selvstændigt, med Danmark forbundet, men lige berettiget Rige. Denne i sine Hovedtræk forstandige norske Politik kunde have været til Landets sande Gavn, havde han og de andre ledende Mænd havt Visdom og Selvbeherskelse nok til at erkjende, at Norge i Virkeligheden ikke var hverken Danmarks eller Sverrigs Ligemand, saa at der hørte stort Maadehold og Forsigtighed til at undgaa Forviklinger, især under saa vanskelige Forhold som dem, hvori hele Norden befandt sig i Kong Frederiks Tid. Men Norges Førere besad ikke disse Egenskaber, mindst Vincents Lunge selv, der nu ikke længer vilde lægge Baand paa sit fordringsfulde Overmod, hvorved han skabte sig Fjender paa alle Sider. Han var en afgjort Fjende af Christiern den Anden, og dog skaanede han Kong Frederiks Anseelse saa lidt, at han allerede paa Opreisen fra Danmark forst i 1525 aabenlyst traadte hans Befalinger under Fodder i en Sag af største Vigtighed Det gjaldt efter Hans Mules Dod om Forleningen af Agershus, det søndenfjeldske Norges Hovedfæstning, hvormed Øvrighedsmyndighed i de sydlige Landskaber indtil Vigen var forbunden. Da Vincents Lunge havde faaet Henrik Krummedige fjernet, vilde han have Oluf Galde til Befalingsmand paa Agershus; men den danske Regering, der kjendte denne Mands tidligere Forbindelse med Gustav Vasa og ansaa ham for en hemmelig Uven af Danmark, vilde ikke betro ham en saa vigtig Post, saa at Lunge maatte nøies med at faa Agershus til Broderen Gude Galde, en vel ikke meget paalideligere, men en svagere og mere frygtsom Mand. Men da Lunge nu kom til Oslo fra Ribe, vovede han ligefrem at tilsidesætte Kongens bestemte Ordre og i hans Navn indsætte Oluf Galde som Kongens Lensmand paa Agershus. Og Kong Frederik havde dengang saa meget at varetage for at forsvare sin danske Krone imod Kong Christiern og Søren Norby, at han ikke kunde tænke paa at hævne sin krænkede Høihed i Norge. Han maatte lade skee, hvad han ikke kunde ændre. Kun paa det stærke Bahus, Norges tredie Fæstning, kunde han forlade sig; thi det

havde dengang og i de følgende Aar den danske Ridder Klaus Bilde, Medlem baade af Danmarks og af Norges Rigsraad, som Pantelen paa Livstid.

Blandt Norges verdslige Magnater indtog en anden dansk Mand, Niels Lykke, Ridder og Rigsraad, Pladsen næst efter Vincents Lunge. De vare Svogere; Niels Lykke havde ægtet Fru Inger Ottosdatters anden Datter Eline, en Søster til Vincents Lunges Frue Margrete, af Slægten Gyldenløve. Saaledes Indgiftet i Norge havde Niels Lykke fra Gaarden Fosen ved Trondhjemsfjorden som Kongens Embedsmand i betydelige Len en lignende Stilling som Vincents Lunge, med hvem han endnu dengang stod i bedste Forstaaelse. Dette gyldenløve'ske Koteri, Fru Inger paa Østeraad og hendes danske Svigersønner, beherskede dengang Norge, indtil Ærkebiskop Oluf Engelbrektsen følte sig fast nok i Sædet til at hævde sin retlige Stilling som Rigets første Mand. Thi egenlig var det dog de fem Bispopper, der af Folket betragtedes som dets Overhoveder, og som i Virkeligheden ogsaa havde den betydeligste Magt i Landet. Men af Bispopperne var den ene, Hans Reff i Oslo, en dansk Mand, der var kommen i Sædet ved Vincents Lunges Indflydelse og helst stod sig godt med ham. Bispopperne Oluf i Bergen og Hoskuld i Stavanger vare lidet fremtrædende Mænd, den Sidste snarest en Modstander af dansk Indflydelse i Norge, men for ubetydelig til at blive farlig. En noget større politisk Rolle spillede Bisop Mogens Lauritsen i Hammer, ogsaa en Modstander af de Danske og en Tilhænger af Ærkebispoppen i det mindste fra den Tid, da Oluf Engelbrektsen traadte bestemtere frem som Fører for et antidansk, rent norsk Nationalparti.

Indtil ind i 1527 varede denne Vincents Lunges Overmagt i Norge. Han stod da endnu i god Forstaaelse med Ærkebispoppen. Men Forviklinger med Sverrig bleve fordærvelige for det gyldenløve'ske Parti. Gustav Vasa havde i sine første Regeringsaar mangen haard Kamp med sine indenlandske Modstanderes Rænker og Oprør. Navnlig var i den første Periode af hans Regering Sturepartiet ham farligt. I Aaret 1524 stode Domprovsten i Upsala, Mester Knud, udvalgt Ærkebisop, og den sidste Rigsforstanders Kantsler Peder Jakobsen, udvalgt Bisop i Vesteraas, i Spidsen for farlige Bevægelser blandt Dalekarlene, hvilke Gustav

først i det følgende Aar kunde bringe til Ro. De to Prælater flygtede til Norge, hvis Rigsraad gav dem Leide, og hvor de fandt Tilhold hos Ærkebiskoppen, Fru Inger og Vincents Lunge. Kong Gustavs Fordring om Udlevering blev ikke efterkommet, hvorfor han henvendte sig til Kong Frederik, der i Øvrigt ligesaa vel som det norske Rigsraad havde Grund til Klage over Sverrigs Konge, da han endnu holdt det norske Landskab Vigen besat. Men Frederik var dog altfor haardt betrængt til at han kunde lægge sig i Uvenskab med sin Nabo. Han befalede i Marts 1526 de svenske Flygtninge udleverede, og Ærkebiskop Oluf Engelbrektsen saa sig nødt til at give efter. Han maatte endog med Magt hente Peder Kantsler fra Gaarden Fosen.

Kong Frederik havde seet, at han ikke uden Fare kunde lade Tingene i Norge gaa som de vilde; og da han fra Sommeren 1526 overhovedet vandt en fastere Stilling, traadte han ogsaa noget fastere op i de norske Forhold end tidligere. En Flaadeafdeling under Mogens Gyldenstjerne blev i Marts 1527 udsendt i Nordsøen mod Skipper Klement og andre Fjender, men fik tillige Befaling til at bringe Agershus i sin Magt og at føre Oluf Galde levende eller død til Kjøbenhavn. Gyldenstjerne kom virkelig i Besiddelse af Slottet sidst i Mai eller først i Juni 1527; dog, som det synes, uden at fange Oluf Galde og uden at behøve at anvende Vold. Fra nu af var Agershus et sikkert Støttepunkt for Kong Frederiks Magt i det Søndenfjeldske; thi Mogens Gyldenstjerne var en ligesaa paalidelig dansk Mand som Klaus Bilde paa Bahus. Vincents Lunge beholdt endnu Bergenhus; han og Niels Lykke delte Herredømmet nordenfjelds med Ærkebiskoppen; men allerede i det følgende Aar tvang Lunge selv Kong Frederik til at tage Magten ud af hans Haand. Han paadrog sig atter Kong Gustavs heftigste Vrede ved at modtage og beskytte Daljunkeren, den falske Niels Sture, der søgte Tilflugt i Norge imod Gustavs Forfølgelse. Fru Inger og Lunge anerkjendte hans Paastand om at være den afdøde Rigsforstanders ældste Søn, gave ham Tilhold hos sig, ja aftalte et Ægteskab mellem ham og den yngste af Fru Ingers fem Døttre, Lucie Gyldenløve. Men Gustavs heftige Reklamationer satte paany Kong Frederik i Bevægelse. Kongens Fordringer bleve saa stærke, at Vinc. Lunge dog maatte give noget efter og sende Daljunkeren bort fra Bergenhus; men Kong

Frederik vilde nu have en Ende paa hans farlige Egenraadighed. Paa en Sammenkomst med Kong Gustav i Lødese i August 1528 lovede han at fratage Lunge Bergen; og han holdt sit Ord. I Begyndelsen af 1529 ankom Eske Bilde, hidtil Lensmand paa Hagenskov i Fyen, til Bergen; og da det kom til Stykket vovede Vinc. Lunge, trods sine store Ord, ikke aabenbart at nægte Kongen Lydighed, — saa meget mindre, som han da havde brudt med Ærkebiskop Oluf og laa i en hidsig Feide med denne. Eske Bilde som Slotsherre paa Bergenhus befæstede nu denne Kongsgaard paa det Stærkeste og gjorde den til Hovedfæstningen i det vestlige og nordlige Norge. Saa afgjort og med saa hensynsløs Kraft gik han derved tilværks, at han med Biskoppens Samtykke nedrev Domkirken, Biskopsgaarden og Kapitelhuset, fordi disse faste Stenbygninger stode Slottet altfor nær. Biskoppen og Kapitlet fik af Kongen Munkelivs Kloster til Erstatning, ligesom Vincents Lunge til nogen Husvalelse for sin Skade fik Nonnesæters Kloster, hvor han opførte den anseelige, men ubefæstede Lungegaard, der blev hans sædvanlige Opholdssted. — Der høres ingen Indsigelse fra Rigsraadet, eller fra dettes Formand Ærkebiskoppen, imod alt dette; tvertimod traadte Oluf Engelbrektsen i venskabeligt Forhold til Eske Bilde, en Svigerson af Henrik Krummedige, som nu atter kom i Besiddelse af sine norske Len og Eiendomme. Vincents Lunge var gjort uskadelig for Kong Frederik; vel beholdt han sine Eiendomme og tillige store Forleninger, saavelsom sin indflydelsesrige Plads i Norges Rigsraad, naar dette samledes; og han optraadte ogsaa i den følgende Tid som Forsvarer af Norges Selvstændighed i Unionen med Danmark. Men han sad ikke længer som Slotsherre paa Bergenhus og Kongens Statholder umiddelbart nordenfjelds og middelbart i Rigets østlige og sydlige Egne. Norges tre Fæstninger Bahus, Agershus og Bergenhus vare saaledes fra Aaret 1529 i tre faste og duelige danske Mænds Hænder. Dette blev i de nærmeste Aar afgjørende for Nordens Skjæbne, da Norge blev Skuepladsen for Begivenheder, der truede alle tre Riger med en almindelig Brand.

— Regentinden af Nederlandene, Hertuginde Margarete af Savoyen, døde den 30te November 1530. Derved kom Kong Christiern den Andens Landflygtighedshistorie til sit Vendepunkt. Saalænge hun levede, fik han ingen Bistand fra Keiserens Neder-

lande til at gjenvinde sine tabte Kroner. Hun kunde ikke lide Kong Christiern. Hendes Uvillie imod ham havde sikkert sin første Oprindelse fra den Haardnakkethed, hvormed han afviste alle hendes og det hele keiserlige Svogerskabs Fordringer om at fjerne Dyveke fra sig ved Formælingen med Isabella 1515; den tiltog betydeligt ved Kongens despotiske Adfærd mod den nederlandske Handel paa Østersøen i Sigbrits Regeringsaar. Og mindre er den ganske vist ikke bleven, da han i April 1523 ankom som en besværlig og uvelkommen Gjæst til det burgundiske Hof. I Stedet for at blive en Støtte for det habsburgske Hus i dets europæiske Planer, bleve hans Fordringer om Hjælp en Byrde for det, og navnlig for Regentinden, da det maatte være Nederlandene, der skulde yde denne Hjælp, hvad der ganske stred imod hendes Anskuelser. Ja, havde Keiseren villet eller kunnet tage Kong Christierns Sag som en Hovedopgave, hvorpaa han kunde anvende sin samlede Magt, saa havde en Omdannelse af Forholdene i Norden, der førte Kong Christiern tilbage og brød Hanseaternes Overmagt i Østersøen og Øresund, vistnok ogsaa været i de keiserlige Nederlandes Interesse. Men derpaa kunde aldeles ikke tænkes, saalænge Christenhedens almindelige Anliggender lagde Beslag paa alle det habsburgske Huses Kræfter. Og da maatte Regentinden virkelig have tilsidesat de Landes Tarv, der vare hende betroede, om hun havde understøttet den landflygtige Konge til uafgjørende Angreb paa de nordiske Riger, som ikke kunde udrette Andet end holde de nye Magthavere i Danmark og Sverrig i varigt Fjendskab med Nederlandene og derved forstyrre disses Handel. Hertil kom, at Christiern paa sin Reise i Tydskland 1524 aabenbart sluttede sig til Wittenbergerne, antog den evangeliske Lære og drog sin Dronning, Regentindens Broderdatter, med sig. Endelig løste Isabellas tidlige Død den 19de Januar 1526 det sidste Baand imellem Christiern og Regentinden, der tog Børnene til sig og nu blev mindre villig end nogensinde til at hjælpe deres Fader.

I Emigrantens Stilling — jeg siger Emigrantens, ikke Udvandrerens — er der Noget, som nedsætter hans Person i Omgivelsernes Øine, naar han ikke kan finde sig i sin Skjæbne og dog heller ikke veed Midler og Veie til at vinde det Tabte tilbage. De idelige mislykkede Forsøg, de luftige Planer, de gjentagne Skuffelser røbe paa engang hans brændende Attraa og hans fuld-

stændige Vanmagt. Der skal en høi Grad af personlig Værdighed til at bære Emigrantens Ydmygelser uden at synke i Omgivelsernes Dom. En saadan Værdighed besad Kong Christiern ikke. Han var altfor villig til at snappe efter ethvert Halmstraa, altfor beredt til at offre selv sin Tro og Religion for at faa Bistand til det Eneste, han satte Pris paa. Hans Forhold til Katholicismen og Reformationen var præget af en Tvetydighed, der ikke kunde skjules for nogen af Parterne, og som endnu sætter en Plet paa hans Minde. Han viste sig som Katholik eller Protestant, eftersom han troede det tjente hans Restaurationsplaner bedst. Da han saaledes ved Keiserens forestaaende Ankomst til Tydskland fik nyt Haab om Hjælp, ydmygede han sig i Februar 1530 paa det dybeste for det habsburgske Hus og forpligtede sig til at være Keiserens, Kong Ferdinands og Regentindens lydige Tjener alle sine Dage, naar han atter kom tilbage til sine Riger. Ja, da han mødte Keiseren i Augsburg i Juni 1530, afsvor han sit lutherske Kjætteri, vendte som den forlorne Søn tilbage i Romerkirkens Skjød og underkastede sig ydmygende Disciplin for at faa Absolution af den pavelige Legat Kardinal Campeggio.

Forpligtelsesbrevet til Keiseren lyder saaledes: „Vi Christiern, m. G. N. Danmarks, Norges, Sverrigs etc. Konge, Hertug osv. bevidne med dette Brev og gjøre Alle vitterligt, at Vi altid have været, som Vi nu ere og stedse ville være, saalænge Livet varer, af det Sind og Villie, at Vi ville styre Os, leve og stadigt holde Os efter Keiserlig Majestæts, Vor kjære Frændes og Broders, gode Villie og Raad. Andet skal ei heller i Sandhed findes. Saa og efter høibaarne Fyrstes Kong Ferdinands af Bøhmen og Ungarn, Vor Frændes og Broders, og efter Hendes Kjærlighed Fru Margaretes, Erkehertuginde af Østerrig m. m., Vor Fasters og kjære Moders, Villie og Raad. Og aldrig skulle Vi falde fra dem, eller lade Os drage fra dem. Og ihvorvel Vi, kan hænde, ere beforte for dem, som om vi i nogle Sager hængte ved den lutherske Sekt, erklære og love Vi ved dette Vort Brev, at Vi i dette Ærinde om den katholske Tro ville holde Os selv og alle Vore, item vise Os og af Alle findes saaledes, som Keiserlig Majestæt, høibaarne Konge af Ungarn og bemeldte Frue leve, holde sig og alle Deres i det hellige romerske Rige og i alle deres andre Riger og Herskaber, og som det kan spørges, at de herefter leve og

regere. Item, om Vi, som vi visseligen haabe, komme ved Keiserlig Majestæts Hjælp og Trøst til Vore Riger og Lande, skulle samme vore Riger og Lande og alle Vore Undersaatter, aandelige og verdslige, i dette Stykke om den katholske Tro leve og holde sig, styres og regeres i alle Maader efter Keiserlig Majestæts Villie og Forskrift. Saadanne Mandater desangaaende skulle altid forkyndes sammesteds; og ville Vi byde og befale, at de skulle saa udføres som det pleier at skee i disse (— sc. burgundiske —) og Keiserens andre Riger og Lande. Saalænge indtil forne Sekt er dæmpet og nedlagt kan Keiserlig Majestæt anordne en eller to ansete Mænd af Vort Riges Prælater, eller af Fremmede, med Fuldmagt til at have Opsyn med dette Stykke om den katholske Tro i Vore Riger og Lande, som skulle have Magt til at forbedre og afstille hvad de finde at være afveget fra saadanne Mandater; hvilke Kommissærer Vi love at være bistændige i alle Maader, paa det at Keiserlig Majestæts Villie i dette Stykke kan skee Fyldest. — Saa love og forpligte Vi Os og til at blive stadigen i Venskab, Forbund og Broderskab med Keiserlig Majestæt og disse burgundiske Lande, saa at, om Keiserlig Majestæt af nogen hans Fjende, Gud give hvem det monne være, til Lands eller Vands blev anfalden eller molesteret i nogen hans Riger eller i disse Nederlande, skulle Vi strax, naar Vi dertil fordres, være samme hans Fjendes Uven og Modstander og vedergjøre og hævne saadan Uret ei anderledes, end om den var sket Os og Vore Riger, saa og forsvare, forfremme og beskærme Keiserlig Majestæts og disse Landes Sag med al Hjælp, Os og Vore Riger muligt er, tilmed vove Vor egen Person og Alt hvad vi eie i denne Verden, om Keiserlig Majestæt eller Nøden kræver det. Item, alle Keiserlig Majestæts Undersaatter og disse Nederlandes Indbyggere skulle nyde og bruge fri og felig Seilads og Handel i og igjennem Vore Riger og Lande efter gode gamle Sædvaner og Privilegier, og af Os og vore Fogeder derudi forsvares og haandhæves, saa og efter vor Magt beskærmes mod al Uret til Lands og Vands. Saa ville vi ogsaa være forpligtede til, af al Vor Magt at staa Hans Keiserlige Majestæt og høimægtige Konge af Ungarn bi imod Tyrken, Voyvoden og alle deres Medholdere, og derover opægge Vore Venner, Fyrster og Stæder, til saadant; og ville Vi og skulle i samme Sag holde Os saaledes, at Keiserlig Majestæt og

„Kongen af Ungarn skulle takke Os derfor. Til det sidste ville Vi, naar Vi ere komne til Vore Riger og Lande igjen, i Gjerningen vise og forholde Os saaledes i alle Keiserens, Kongens og Vor naadige Frues Sager, at de skulle være tilfredse dermed og skjønne, at de i Vore Riger have en tro Tjener, Broder og usvigelig Ven" osv.

Og dog hjalp Alt dette ham Intet, saalænge Fru Margarete levede.

Men da hun var død, bleve Udsigterne noget lysere. Keiseren har dog uden Tvivl været noget mindre ugunstig stemt mod den landflygtige Svoger, end hun var. Om han just ikke vilde gjøre noget Offer for hans Restauration, lagde han heller ikke, som Fasteren, bestemte Hindringer i Veien for hans Foretagender. Karl den Femte stod da paa Høiden af sin Magt efter at have ydmyget og forsonet Pave Clemens den Syvende, nødt Kong Frants af Frankerig til Freden i Cambray, ladet sig keiserkrone i Bologna, og i Augsburg, som han mente, talt det afgjørende Ord om de kirkelige Bevægelser i Tydskland. Han gik derfra til sine Nederlande og saa fra Bryssel med en paafaldende Ro paa Kong Christierns ikke mindre paafaldende Skridt, saa at man ikke let kan afvise Tanken om, at der dog maa have været nogen hemmelig Forstaaelse imellem dem, ihvorvel Keiseren selv i sin fortrolige Brevvexling ikke vil vedgaa mere, end at han fandt det usømmeligt at bruge Magt imod Svogeren.

I Sommeren 1531 førtes i Østfriesland mellem Smaaherrerne Grev Enno og Junker Balthazar af Esen en af disse vilde Feider, hvorpaa dette Landskabs Historie dengang var saa rig. Kong Christiern optraadte som Mægler, tilveiebragte et Forlig, og tog saa begge de afskedigede Skarer af Landsknegte i sin Tjeneste. Da nu Keiseren paa hans Opfordring om at betale ham den resterende Termin af Brudeskatten ikkun svarede ved at forbyde sine hollandske Undersaatter at hjælpe ham, saa vendte Christiern sig med sin Hær imod Holland, der var Kautionist for den nævnte Sum ifølge Overenskomsten af 22de Februar 1520. Her lod han sine Tropper leve paa Landets Bekostning, medens han underhandlede med Stænderne om Pengenes Udbetaling og om Skibe, forsynede med Proviant og Skyts til sit forehavende Indfald i Danmark eller Norge. Keiseren foretog Intet imod ham;

tilsidst samtykte han endog i, at Hollænderne laante Christiern Skibe, for at faa ham og hans Krigsfolk ud af Landet. Den 24de Oktober 1531 gik Kongen under Seil fra Medemblik med 25 Krigs- og Transportskibe, der førte mindst 7000 Mand Landsknegte og en Del Rytteri. I Danmark og Lybek ventede man, at Angrebet gjaldt Øresund, hvad der maaske ogsaa har været den oprindelige Plan; men gjentagne Storme adsplittede Flaaden i Nordsøen og tilføiede Kongen saa betydelige Tab, at Haabet om et lykkeligt Udfald næsten ganske forsvandt; navnlig forgik Skibe med hans Artilleri, hans Krigskasse og en stor Del af hans Krigsfolk. De øvrige kom i de første Dage af November ind til forskjellige Havne i det sydlige Norge. Dette Land blev saaledes Krigens Skueplads og Agershus den nærmeste Gjenstand for Angrebet. Kong Christiern selv kom den 5te November til en Udhavn Hestnæs.

I Norge var der arbeidet godt for at berede Kong Christiern en gunstig Modtagelse; navnlig vare de norskfødte Biskopper stemte for ham. Oluf Engelbrektsen havde omtrent 1529 begyndt det rænkefulde Spil, der karakteriserer hans hele øvrige Embedstid, idet han lod sig inddrage i Forbindelser med den landflygtige Konge og hans Mænd i Nederlandene, men desuagtet i sin hele Optræden talte som Kong Frederiks tro Mand. Dog lagde han den danske Regering alle de Hindringer i Veien, han kunde uden at kaste Masken. Navnlig holdt han sig nu under et, nu under et andet Paaskud borte fra alle fælles dansk-norske Herredage, hvor ofte og indtrængende Kong Frederik, Vincents Lunge, Eske Bilde opfordrede ham til at komme, om ikke for Andet saa for at afvende den stadigt stigende Mistro til hans Loyalitet. Og da Kong Frederiks Søn Hertug Christian med danske Rigsraader i Sommeren 1529 sendtes til Norge, hvor han holdt en Herredag i Oslo, ikke alene udeblev Erkebiskoppen, men drev Hertugens Forlangende om Hylding som Tronfølger tilbage ved den skriftlige Erklæring, at efter de bestaaende statsretlige Forhold kunde Norge ikke have anden Konge end Danmark. Den landflygtige Konge forstod dette som en Yttring af Hengivenhed for ham og takkede Erkebiskoppen derfor; men ogsaa Kong Frederik saa tydeligere Oluf Engelbrektsens Upaalidelighed, og gjorde sig i de to følgende Aar baade umiddelbart og gjennem sin tro Mand Eske Bilde paa Bergenhus al Umage for at drage Prælaten over paa sin Side;

men alle hans Bestræbelser for at faa ham til at møde paa en dansk-norsk Herredag bleve frugtesløse. Oluf Engelbrektsen nægtede vel aldrig rent ud at indfinde sig, men manglede aldrig Paaskud til dog at blive hjemme. Hans Stilling og Forhold var lurende efter Tingenes Vending. Og som han, saa ogsaa Biskoppen af Hammer. Allerede forend Kong Christierns Ankomst i November 1531 havde denne Biskop erklæret sig for ham. I Vinteren 1530—31 vare baade han og Erkebiskoppen blevne bearbeidede af Henrik Bille, som kaldes Kong Christierns Sekretær; og i Sommeren 1531, medens Biskopperne af Bergen og Stavanger, Eske Bilde, Vincents Lunge, Niels Lykke og Fl. vare fraværende fra Norge paa en dansk-norsk Herredag i Kjøbenhavn, havde han modtaget den landflygtige Erkebiskop af Upsala, Gustav Trolle, der forklædt bereiste Norge for at hverve Kong Christiern Tilhængere. Biskop Mogens udstedte den 20de Juli 1531 en skriftlig Erklæring, hvorved han lovede Kong Christiern sin egen og Erkebiskop Olufs Understøttelse med Penge og paa andre Maader. Saasnart de andre Biskopper vendte tilbage fra Danmark, vilde han og Erkebiskoppen drage dem over til Kong Christierns Side. Fra Hammer drog Gustav til Trondhjem, hvor Erkebiskoppen tog vel imod ham. Herfra søgte han at paavirke de andre Biskopper, navnlig ved Forestillingen om den Fare, der truede Kirken fra det lutherske Kjætteri. Tillige opfordrede han til at staa Kong Christiern bi med Kirkens Midler og Klenodier, hellere end at lade dem falde i Kjætternes Hænder. Det Indsamlede tilsendtes Kong Christiern med hans gamle Tjener Jørgen Hansen, som ligeledes havde været hemmelig i Norge.

Med alt dette tog Oluf Engelbrektsen intet bestemt Parti, forend han blev nødt dertil ved Kong Christierns Ankomst. Erkebiskoppens hele Styrke bestod i at finde Udflugter, undgaa enhver Afgjørelse, altid holde Udveie aabne. Han var for ærgjerrig til at holde sig i Stilhed ved sine kirkelige Forretninger, og dog for svag til at træde bestemt frem mellem Partierne, der kæmpede om hans Fædreland.

Kong Christierns første Gjerning i Norge var at tilskrive Mogens Gyldenstjerne et meget naadigt Brev af 11te November med Anmodning om at overgive ham Slottet, hvorhos han tilsagde ham stor Naade og Venskab. „Men Hr. Mogens kjendte Reineke

„vel" siger Hvitfeld. Han svarede i en ydmyg og underdanig Tone: han vidste vel, at han var en født Kongeson og kaaret til tre Riger; han kunde ikke hindre ham, med saadan Magt, han nu har, at indtage Slottet, især da det er Vinter og Havnen er tilfrossen. Dog begjærede han for sit Navns og sin Stands Skyld, at det maatte tillades ham at tilskrive Kong Frederik. Fik han ikke Undsætning af ham inden først i Marts, da vilde han strax opgive Slottet. — Dette antog Kong Christiern, hvorpaa der sluttedes en Stilstand imellem dem, indtil Erklæring ankom fra Kong Frederik. Gyldenstjerne havde imidlertid forsynet Slottet godt og sendte nu Ilbud til Johan Rantzau paa Krogen Slot. Rantzau spildte intet Øieblik, men sendte Budbringeren tilbage med en Snes Mand. Skibet blev fast i Isen oppe under Norge, men Folkene, med de Krigsfornødenheder, de førte med sig, slap ind paa Slottet. Et Angreb paa den vel befæstede Borg formaaede Kong Christiern ikke at foretage, da han paa Søreisen havde mistet sit Artilleri. Tiden anvendte han nu til at bringe saa meget af Landet under sig som muligt. Han samlede et Rigsmøde i Oslo af Notabler fra det Søndenfjeldske, hvor den 29de November udfærdigedes Opsigelsesbrev til Kong Frederik; og han opfordrede Erkebiskoppen til at hylde sig som Norges retmæssige Herre. Dette er ogsaa skeet den samme 29de November, men ikke i Oslo, hvorhen Oluf Engelbrektsen vel vogtede sig for at komme personlig. Til Gustav Trolle i Trondhjem aflagde han Troskabsløftet til Kong Christiern; men der er Spor efter, at han ogsaa her har villet holde sig en Bagdør aaben, dersom Kong Frederik dog skulde faa Seir. Han og de andre Biskopper, med Undtagelse af Biskop Oluf i Bergen, sammenskrabede nu Alt hvad de formaaede af Kirkernes Kostbarheder til Christierns Understøttelse, medens Landet naturligvis udsugedes for at tilveiebringe hvad Hæren behøvede til sin Underholdning. Men om nogen Folkebevægelse til Fordel for Kong Christiern høres Intet. Kongen optraadte i Overensstemmelse med sine Løfter til Keiseren og hans norske Emisærers Fremstillinger som Katholik og som Forsvarer af den gamle Kirke mod Kjætteriet.

Med Kong Christiern var blandt Andre den landflygtige svenske Magnat Ture Jensen (af Tre Roser), som i Aaret 1529 havde brudt med Kong Gustav og tillige med Biskoppen af Skara og andre Misfornøiede søgt Tilflugt hos Kong Christiern. Denne

Mand, der i mange Aar havde været Øverstbefalende i Vestergøtland, havde forsikret Kongen, at saasnart han viste sig med tilstrækkelig Krigsmagt ved Sverrigs Grændser, vilde han ingen Modstand finde. Kongen benyttede derfor Stilstanden for Agershus i Januar 1532 til et Indfald i Vigen, hvor han ødelagde de svenske Befæstninger Olufsborg og Karlsborg, men ikke vovede at angribe det faste Bahus; og da han foran Lødese fandt en stærkere Magt, end han efter Ture Jensens Ord havde ventet, mente han, at der var intet Andet at gjøre end at trække sig tilbage med uforrettet Sag. Dog viste han ved denne Leilighed, at den gamle Natur endnu stak i ham, trods de mange fromme og ydmyge Ord, alle hans mangfoldige Skrivelser ere fulde af: en Morgen fandt man Hr. Ture Jensen paa Gaden i Kongehelle, Hovedet skilt fra Kroppen!

Man maa undres over, at Kong Christiern ikke har gjort flere Forsøg paa at udvide Krigsskuepladsen i de fire Maaneder, han havde til sin Raadighed efter sin Ankomst til Norge. Det er den samme Raadvildhed som i de tre første Maaneder af 1523 ligeover for det jydske Rigsraads Opstand. Han kan dog umulig have troet, at hans Fjender slet ikke skulde benytte sig af hans Uvirksomhed. Følgerne af denne viste sig snart. —

Christierns Krigstog var ingenlunde kommet Kong Frederik uventet. Han holdt i hele sin Regjeringstid skarpt Øie med enhver af den landflygtige Konges Bevægelser og blev af sine Speidere nøie underrettet derom. Det var ikke undgaaet hans Opmærksomhed, at Christiern i Sommeren 1531 fik en Hær af Landsknegte i sin Tjeneste. Men han ventede Angrebet paa Holsten, hvorfor han opgav Reisen til den sammenkaldte Herredag i Kjøbenhavn og ilede tilbage til Gottorp. I September, da det var afgjort, at Christiern havde vendt sig til Holland, og at Angrebet altsaa vilde skee til Søes, opfordrede han Lybek til Bistand. Raadets Mening var delt; men Førerne for Folkepartiet satte dog igjennem, at Staden skulde benytte den gode Leilighed til at drage Danmark helt over til sin Side og faa det til at udelukke Hollænderne ganske fra Østersøen. Der svaredes derfor indvilligende: to Skibe laa færdige til at gaa fra Travemynde til Øresund, to andre skulde snart følge efter, og flere om fornødent gjordes. Denne Iver kom næsten Kong Frederik utilpas; thi han og hans Nær-

meste havde imidlertid besluttet at udsætte alle større Rustninger til Foraaret, da det havde viist sig, at Norge blev Krigsskuepladsen, hvor de faste Slotte og de Svenske maatte kunne holde Fjenden Stangen, indtil man fra Danmark kunde optræde med en afgjørende Overmagt. Men endnu inden de danske Rigsraader i Kjøbenhavn kjendte Kongens Beslutning, havde ogsaa de henvendt sig til Lybek om hurtig Hjælp. Hertil holdt Magthaverne i Lybek sig og sendte sidst i November 1531 fire Orlogsskibe til Kjøbenhavn tillige med Løfte om, at to andre, med to Raadsherrer ombord, snart skulde følge efter. De forviklede og vanskelige Underhandlinger, der nu begyndte, skal jeg her ikke opholde mine Læsere med, dels fordi de i min Grevens Feide, og i G. Waitz's „Lübeck unter Jürgen Wullenweber" ere for en Del Aar siden udførligt behandlede, dels ogsaa fordi Hovedsagen længere hen maa fremdrages paany som nødvendig Betingelse for at forstaa Begivenhederne i Norden efter Kong Frederiks Død. Jeg holder mig paa dette Sted derfor alene til Krigen i Norge, dens Virkninger paa dette Rige, og Udviklingen af Kong Christierns Skjæbne.

For den danske Regering gjaldt det nærmest om at bringe Mogens Gyldenstjerne Undsætning inden den bestemte Termin. Dette var ikke let; thi baade havde Kong Christiern sine Skibe liggende ved Oslo og Tønsberg, og tillige var det indre af Fjorden tilfrossen endnu i Marts. Dog lykkedes det Peder Skram, der førte Overbefalingen over Krigsfolkene paa en dansk-lybsk Flaadeafdeling under Tile Giseler og Frederik Brun, over Isen at forsyne Slottet med Landsknegte og det fornødne Krudt. Ved Tønsberg kapredes desuden 5 Skibe, og i Midten af April vendte denne Eskadre heldigen tilbage til Kjøbenhavn.

Naar Kong Christiern ikke engang havde kunnet forhindre dette, hvad vilde han da formaa imod den større Krigsmagt, som imidlertid samledes i Danmark? — Fra Kjøbenhavn afgik den 2den Mai 1532 en forenet dansk og hanseatisk Flaade, bestaaende af 11 danske Skibe med 9 Fænniker Landsknegte, der, om de havde været fuldtallige, skulde udgjøre 4500 Mand; til dem sluttede sig 8 lybske Skibe med 1000 Mand, 3 Rostokere og 3 Stralsundere med ialt 1200 Mand, saa at den hele Magt har bestaaet af 25 Skibe og 6—7000 Landsknegte; men den manglede Rytteri. Ledelsen var af Kong Frederik betroet til en Kommission af fire

Mænd: Knud Henriksen Gyldenstjerne, Biskop i Fyen, Niels Lykke, den dansk-norske Magnat, Vincents Lunges Svoger, der tillige havde en særskilt Fuldmagt med til at bringe det Nordenfjeldske tilbage under Kong Frederiks Lydighed, og Reinwald von Heiderstorp, Anføreren for de hvervede Landsknegte. Den fjerde var den paa Agershus indesluttede Mogens Gyldenstjerne, der havde forstaaet saa klogt og heldigt at forsvare sin Fæstning og henholde Kong Christiern, indtil den større Magt ankom. Det var af Hensyn til ham man havde gjort det underlige Valg af Biskoppen i Fyen til første Mand i Kommissionen og den egenlige Leder af det hele Tog, fordi man mente, at han skulde være særdeles ivrig for at bringe Broderen Hjælp. Regeringens Instruktion til Anførerne lød paa, at bringe dette Rige igjen under Kong Frederik enten med Underhandlinger eller med Magt, og i alle Maader at gjøre og lade som om Kongen personlig var tilstede, eftersom de selv fandt det tjenligst. Den kongelige Sekretær Jesper Brokmand blev dem medgiven med Kongens Segl, for at kunne bekræfte hvad Breve der udstedtes i Kongens Navn. Kommissionens Fuldmagt var saaledes ubetinget.

Samtidigt blev Klaus Bilde sendt til Kong Gustav, hvem Christierns Angreb truede ligesaa vel som Kong Frederik, med Opfordring til at lade 200 Ryttere og 600 Mand Fodfolk støde til Hæren ved Agershus. Tillige havde Klaus Bilde Befaling til at fordre Vigen tilbagegivet Norge, hvad Gustav ogsaa under disse Omstændigheder indvilligede i, da det allerede i det foregaaende Aar var bestemt paa et Møde i Varberg, at han endnu kun i eet Aar skulde beholde dette Landskab. Kong Gustav saa, at Situationen var for alvorlig til at fortørne den dansk-norske Regering og derved maaske drive den til et Forlig med Kong Christiern, for at vende hans Angreb imod Sverrig. Ved Kong Gustavs aabne Brev af 20de Maj 1532 er saaledes Vigen overdraget Norges Rige.

Imidlertid var den store Flaade ankommen for Oslo den 7de Mai. Kong Christiern hævede strax Beleiringen af Slottet, opbrød sin Leir foran dette, trak sig ind i Oslo By og indtog en saadan Stilling, at han ikke lettelig kunde angribes. Den kongelige Flaade satte dog Ild paa Søboderne, hvori Kongens Forraad og meget Kjøbmandsgods opbevaredes, og opbrændte tillige Kong

Christierns Skibe, saa at det nu var ham, der blev indesluttet. Fra Keiseren eller Hollænderne kom ingen Bistand, saa at Kongen alene kunde vente Hjælp fra Erkebiskoppen og Biskoppen af Hammer, om disse kunde sende nogen Magt fra Oplandene og det Nordenfjeldske. Sikkert var det for at vinde Tid dertil, at Kong Christiern allerede den 12te Mai forsøgte at knytte Underhandlinger med Knud Gyldenstjerne og de andre Kommissærer. Det kom til et personligt Møde den 13de Mai, hvor Kongen først fremsatte Begjæring om, at komme til sine Riger igjen; da dette kort afvistes, indskrænkedes Fordringen til Norges Rige alene. Paa Kommissærernes Svar, at de vare sendte for at fri og frelse deres Konges Lande, ikke for at bortgive dem, bad Kongen og formanede dem ved Guds Ord og Evangelium, at de vilde raade ham de bedste Raad, de vidste. De raadede ham da, at han personlig skulde begive sig til sin Farbroder Kong Frederik, som de ikke betvivlede vilde modtage ham tilbørligt og forsørge ham med fyrstelig Underholdning, meget bedre end de havde Fuldmagt til at love ham. Kong Christiern tog dette i Betænkning; men endnu var han ikke bragt til den Yderlighed, at han vilde give sig i sin Fjendes Vold paa Naade og Unaade. Han opstillede Betingelser, som Kommissærerne ikke kunde gaa ind paa. De affærdigede derfor den 17de Mai Junker Wilken Steding, Fører for en Fænnike Landsknegte, og Peder Skram til Kong Frederik med Beretning om hvad der hidtil var forefaldet, Skildring af hele Stillingen og Anmodning om Penge, Rytteri, Skibe og hvad de ellers behøvede.

Kong Christiern havde ladet Underhandlingerne falde. Men var det i Haab om, at Erkebiskoppen nu kunde komme ham til Hjælp, blev han grusomt skuffet. Thi medens Fjendtlighederne ved Oslo og Agershus indskrænkede sig til Smaafægtninger og Parlamentering, førtes Krigen alvorligt nordenfjelds. Bergenhus, hvor Eske Bilde befalede, blev Udgangspunktet for Angrebet paa Trondhjem. Otto Stigsen, som nu stod i Kong Frederiks Tjeneste, var ankommen fra Sydhæren med nogle Folk; han og Thord Roed, Eske Bildes Underfoged, og Niels Klausen, Lagmand i Stavanger, en af Bildes tro og paalidelige Underembedsmænd, gjorde i Mai og Juni Tog nordpaa med tre Skibe, brandskattede Trondhjem, brændte Bispsgaarden og et Par andre af Erkebiskoppens Gaarde, saa at Oluf Engelbrektsen den 3die Juni

fra sin befæstede Gaard Stenvigsholm opfordrede Kong Christiern til at indtage Bergenhus, da ellers han og Almuen nordenfjelds vare ødelagte; og det saa meget mere, som ogsaa svenske Tropper vare paa Veien til det nordlige Norge for at række Kong Frederiks Mænd Haanden imod Erkebiskoppen.

Med denne nordenfjeldske Krig svandt Kong Christierns Udsigt til at fri sig ud af en Situation, der Dag for Dag blev pinligere. Hans Rytteri, saa smaat det var, havde hidtil nogenlunde bødet paa Fodfolkets Faatallighed. Men nu nærmede sig Kong Gustavs Kontingent med et overlegent Rytteri. En smitsom Sygdom og Mangel formindskede daglig hans Styrke: med 7000 Mand var han i Oktober 1531 gaaet ud fra Holland; i Slutningen af Juni 1532 havde han i Oslo ikkun 1500 Mand Fodfolk og 80 Ryttere tilbage. Fik han ikke et Forlig, kunde han let tælle Dagene til at Fjendens Overmagt maatte knuse ham. Den fuldstændige Undergang stod ham for Øine. Da vendte han sig atter til Kommissærerne og optog Underhandlingerne paany. De varede med Brevvexling og personlige Møder i hele Juni Maaned og endte med et Forlig den 1ste Juli. Kong Christiern forpligtede sig deri til at opgive al fjendtlig Handel og med Kommissærerne begive sig personlig til Kong Frederik, dog at hverken han eller Nogen paa hans Vegne maatte foretage Noget med Ord, Skrift eller Gjerning til Kong Frederiks, hans Landes eller Undersaatters Skade. Derimod forpligtede Kommissærerne sig til at „handle og forarbeide hos Kong Frederik og Danmarks Riges Raad, at Kong Christiern skal komme til en sømmelig, ærlig, lidelig, christelig Handel og god Ende uden lang Forhaling". „Desligeste", tilføie de, „ere vi utvivlende, og ville det Hans Naade fuldkommeligen love og tilsige, at Kl. Majestæt vor allernaadigste Herre bliver ham udi al tilbørlig, christelig Ære og Kjærlighed undfangende. Og naar Alting er saa kommen til et christeligt, endeligt Fordrag, som vi ere visse paa skee skal, da bliver Kl. Majestæt, vor allernaadigste Herre, og Danmarks Riges Raad Hans Naade (K. Christiern) forseende og forsørgende til Hans Naades egen Stat og Hans Naades daglige Tjeneres Behov med en fyrstelig, christelig, ærlig og tilbørlig Opholdelse, i al Ære og Værdighed."

De øvrige Artikler angaa Kong Christierns Tilhængere og Afviklingen af Forpligtelser, som dette Krigstog havde medført.

Alle Kong Christierns Hjælpere lovedes fuldstændig Amnesti; hans Krigsfolk skulde strax drage ud af Norge med sikkert Leide gjennem Danmark til Tydskland, dog ikke stærkere end een Fænnike sammen, under Ledsagelse af kongelige Kommissærer, der havde at forskaffe dem alle Fornødenheder paa Veien. Dersom Kong Frederik døde, inden et endeligt Forlig var sluttet, skulde det Leide og den Sikkerhed, der nu tilsiges Kong Christiern, ikke være ude, men Danmarks Riges Raad forpligtet til at holde den, som Kongen vilde været det, om han var i Live. „Og dersom Gud forseet haver", tilføies der, „at Danmarks Riges Raad og Menighed vilde velvilligen annamme Hans Naade (K. Christiern) igjen for Herre og Konge, da skal derpaa ikke gjøres Hans Naade Modstand. Dersom de i saa Maade ikke ville eller kunne annamme Hans Naade igjen, da skal dog imellem høibaarne Fyrste Kong Christiern og hans Forvante (Hjælpere og Tilhængere) paa den ene, Danmarks Riges Raad med de vendiske Stæder og deres Forvante paa den anden Side, handles og sluttes Alting til en christelig og fredelig god Bestand i alle Maader;" og Danmarks Riges Raad derefter med det Første lade Kong Christiern fri og sikker indsætte i Norges Rige, i Hans Naades fri Behold med hans Folk og daglige Tjenere, og Norges Riges Raad da nyde og bruge deres frie Valgret, som Sædvane og friest haver været af gammel Tid". — — — Men dersom Kongerne ikke enes, „skal dog den Leide, vi nu Kong Christiern givet have, ubrødeligen og uden al Arglist troligen holdes i alle Maader".

Forligsakten var underskreven og beseglet ikke alene af Kong Frederiks fire Kommissærer og af de tre vendiske Stæders Kommissærer, som fulgte med deres Skibe og Tropper, men ogsaa af alle de høiere danske og tydske Officerer. De Samme have ogsaa beseglet det Leide af 1ste Juli, hvori der tilsikres Kong Christiern og hans Følge, 200 Personer eller derunder, Frihed og Sikkerhed paa Reisen til Kjøbenhavn eller andensteds i Danmarks Rige, hvor Kong Frederik og Danmarks Riges Raad da maatte opholde sig, for at underhandle med dem til Fuldbyrdelse af den Overenskomst, Kommissærerne nu have sluttet; og dersom de ikke kunde enes, da skulde dog Leidet holdes, indtil Kong Christiern med hans Raad og Tjenere igjen ere komne ind i Norge eller til Tydskland i Frihed og Sikkerhed.

Overenskomst og Leide vare vedtagne imellem begge Parter, — da ankom Peder Skram og Wilken Steding tilbage fra Danmark. De havde truffet Kong Frederik paa Gunderslevholm, havde afgivet deres Beretning og vare strax sendte tilbage med Kongens skriftlige Ordre til Kommissærerne, at de ikke maatte indgaa nogen Overenskomst med Kong Christiern, men skulde „endelig slaa ham af Norge: hans Trang, Nød og Hunger skulde slaa ham." Kongen mente ogsaa, at de nu maatte have faaet den svenske Hjælp, og han selv vilde sende dem flere Folk og hvad de ellers behøvede. Da de to Sendebud vare reiste med denne Befaling, sendte Kong Frederik desuden efter dem sin Sekretær Axel Juel, som indhentede dem i Helsingør med den mundtlige Gjentagelse af Ordren, at Kommissærerne ikke maatte indgaa nogen „Handel" med Kong Christiern, med mindre han vilde overgive sig paa Naade og Unaade; hans Krigsfolk skulde have frit Leide.

Denne Kongens bestemte Ordre kom betids til Kommissærerne. Peder Skram og Junker Wilken ankom til Agershus, inden Overenskomsten besegledes, men efter at den var besluttet. Dette siger Hvitfeld. Fru Elsebe Krabbe, Peder Skrams Hustru, bruger i sine Optegnelser om hendes Mands Liv og Bedrifter det Udtryk, at da havde Knud Gyldenstjerne „til Ende gjort og indgaaet" Overenskomsten med K. Christiern. Men enten de ere ankomne, førend Aktstykkerne besegledes, eller derefter, ere de i ethvert Fald komne tidsnok til at hindre Udførelsen. Selv nægtede de at hænge deres Segl for, da de vidste, at Overenskomst og Leide strede imod Kong Frederiks Befaling. Men Knud Gyldenstjerne vilde ikke træde tilbage fra den Aftale med Kong Christiern, han havde truffet i Kraft af den uindskrænkede Fuldmagt, han selv havde medbragt; og heller ikke underrettede han Kong Christiern om den Modbefaling, han nu havde modtaget. Det sees ikke, at de andre Kommissærer have gjort Indvendinger imod denne troløse Fortielse, hvorved Overenkomsten og Leidet af 1 Juli blev til en Fælde for den ulykkelige Konge. Som om Kong Frederiks sidste Ordre slet ikke var til, sendtes Skrivelser til alle Sider om det sluttede Forlig: til Bergenhus om at standse Fjendtlighederne nordenfjelds, til de Svenske i det nordlige Norge med Taksigelse og Anmodning om at gaa tilbage, til de Svenske, der vare paa Veien til Oslo, til den norske Adel nordenfjelds, at Niels Lykke

nu ankom for at sætte Overenskomsten af 1 Juli i Kraft; og Leide udstedtes til Kong Christierns Krigsfolk, som droge bort fra Norge. Den 8de Juli 1532 gik Knud Gyldenstjerne ombord fra Oslo med den forraadte Konge; den 24de Juli ankom han med ham paa Kjøbenhavns Red!

Om de her fremstillede Underhandlinger have vi udførlige Beretninger hos Hvitfeld og hos Lybeks Krønike skriver Reimar Kock, der selv var tilstede i Norge som Præst ved den lybske Krigsmagt. Disse Beretninger, der ere uafhængige af hinanden, understøtte og udfylde hinanden dog saaledes, at vi kunne følge Brevvexling og Samtaler fra Dag til Dag. Om faa af Datidens Begivenheder ere vi derfor saa fuldt berettigede til at dømme, som om disse Underhandlinger. Fra begge Sider gjøre de et pinligt Indtryk; thi en aaben og ærlig Fremgangsmaade savnes ikke mindre hos Kong Christiern end hos Kong Frederiks Kommissærer. Den paatagne gudfrygtige Tone i Kongens Breve, denne „Præstesnak", som Hvitfeld siger, er i høi Grad frastødende: her, hvor han taler til Mænd fra Danmark og Tyskland, som han antager for Reformationens Tilhængere, er hverandet Ord Guds hellige Evangelium, at ogsaa han har antaget dette, at han nu er blevet et nyt Menneske osv., — den samme Christiern, der nys afsvor sit lutherske Kjætteri under Kardinalens Svøbe og som havde anbefalet sig baade hos danske og norske Prælater som den katholske Kirkes tro Forsvarer imod Lutheranerne! Dem viste han den katholske Side af sit Aasyn, medens han vendte den lutherske Side til dem, han troede vilde synes bedst om denne. Og at han heller ikke mente at holde Overeenskomsten af 1ste Juli ærligt, maa formodes deraf, at skjøndt han havde lovet at afholde sig fra Alt hvad der kunde være Kong Frederik til Skade, sendte han dog Jørgen Hansen bort til Nederlandene med en Deklaration af 5te Januar 1532, hvori de da i Oslo forsamlede norske Rigsraader i hele Raadets Navn anerkjendte Kong Christierns Søn Hans for Norges rette Tronarving og erklærede sig villige til at antage ham for Konge, dersom Faderen vil oplade ham Riget. — Paa den anden Side, selv afseet fra den forræderske Taushed om Kong Frederiks sidste Befaling, er det vanskeligt at tro, at Knud Gyldenstjerne har været ærligere i sine Skrivelser og Samtaler med Kongen, naar han lokkede ham ved Løftet om en fyrstelig Under-

holdning af Kong Frederik, ja i Overenskomsten af 1ste Juli endog aabnede ham en Udsigt til Norges Krone ved det norske Rigsraads frie Valg! Saa ubekjendt med Personer og Stillinger har han ikke været, at han kunde tro paa, at et saadant halvt Løfte vilde blive opfyldt af det danske Rigsraad. Paafaldende er det ogsaa, at Kong Christiern har kunnet fæste Lid til slige Ord; maaske har det netop været, fordi Knud Gyldenstjerne udtalte dem; thi denne Mand var jo i Krisen 1523 optraadt paa Kongens Side i Underhandlingerne med det oprørske Rigsraad i Jylland. — Dog, hvad behøves der andet Bevis for Knud Gyldenstjernes Falskhed, end at han førte Kong Christiern med sig paa Leidet af 1ste Juli uden at advare ham om Kong Frederiks bestemte Modbefaling, altsaa ved en bedragersk Fortielse førte sit Offer lige i den aabne Grav!

I Kjøbenhavn var Herredagen samlet ved Flaadens Ankomst fra Norge. Kong Frederik var der med sine holstenske Raader; tillige Sendebud fra Kong Gustav af Sverrig og fra de vendiske Stæder, navnlig fra Lybeks Raad og fra det nys oprettede demokratiske Borgerudskud, blandt dem Jürgen Wullenwever, der her først optraadte i sin store politiske Rolle. Man tænke sig Kong Frederiks Følelser ved Efterretningen om, at Christiern den Anden laa paa Kjøbenhavns Red — vel ikke rettelig som Fange, men dog given i hans Magt. Den Mand, han hadede og frygtede mest i Verden, var i hans Haand, kun skærmet af et Leidebrev, der stred imod hans udtrykkelige Befaling. Var han forpligtet til at holde det? Debatter derom begyndte imellem de forsamlede Herrer. Der manglede ikke dem, som forsvarede, at Leidet burde holdes; men Andre mente, at det ikke kunde være bindende. Knud Gyldenstjerne blev opkaldt for Raadet og maatte høre heftige Bebreidelser, fordi han havde handlet lige imod Kongens udtrykkelige Befaling. Havde han været en Mand af Ære, da havde han forsvaret sit Leide og taget Ansvaret for sin Gjerning paa sig. Men langtfra: han fremførte tvertimod adskillige Grunde for, at Leidet ikke var gyldigt, af hvilke kun den ene havde noget paa sig, at Kong Christiern havde sendt Hyldingsbrevet for Sønnen til Keiseren, hvorved det endda maatte komme væsentlig i Betragtning, paa hvilket Stadium af Underhandlingerne Akten var afsendt. Det er aabenbart, at Forsamlingen ikke har

anseet dette for tilstrækkeligt; thi Kongen fattede ikke nogen Beslutning, førend den danske Adel i Forbindelse med Lybekerne fremtraadte med Paastand paa, at Kong Christierns Person skulde behindres for den Tiltale, de kunde have til ham for hvad han tyrannisk havde forbrudt mod deres Liv og Gods. Da nu ogsaa de Svenske, og de Tilstedeværende af den holstenske Adel, trængte paa Kong Frederik, veg han for det samstemmende Anløb fra alle Sider og for sin egen Lidenskab. Faren ved at sætte Christiern i Frihed, Fordelen ved at fastholde ham, var for stor.

I fem Dage varede Forhandlingerne. Imidlertid blev Kong Christiern opholdt paa Reden. Paa den 6te Dag gik man under Seil med ham til Flensborg, da man sagde ham, at Kong Frederik opholdt sig der. Men foran Flensborgfjord dreiede Skibet af — den ulykkelige Fange saa sin Skjæbne og brast i Graad. Man bragte ham ind paa Sønderborg faste Slot, som da var betroet Ditlev Brokdorp. Her blev han holdt ikke som Kong Frederiks, men som Danmarks Riges og Hertugdømmernes Fange paa Livstid. Kongen udstedte endnu i Kjøbenhavn den 3die August 1532 et Forsikringsbrev, hvorved han fraskrev sig selv og sine Efterkommere den frie Disposition over Slottet, saalænge den kongelige Fange holdtes der. Slotsherren skulde vel holde Slottet til Kongens Haand, men kun i Forbindelse med en Kommission af otte Adelsmænd: Mogens Gøje, Tyge Krabbe, Anders Bilde og Otto Krumpen af det danske Rigsraad, Johan Rantzau, Wolf Pogwisch, Godske Alefeld og Hennike Sehested af Hertugdømmernes Raad. Kun med disses Samtykke kunde Kongen sætte en anden Befalingsmand, og da kun en af sex Mænd, som præsenteredes ham af Kommissionen. Døde nogen af de fire danske Medlemmer, havde de fire slesvigholstenske Fuldmagt til at vælge en Eftermand ud af det danske Rigsraad, og omvendt. Uden de otte Mænds Samtykke maatte Kong Christiern ikke bringes bort fra Sønderborg.

Men Ulykken var endnu ikke træt af at forfølge Kong Christiern den Anden. Han var neppe kommen til Sønderborg, før han modtog et Budskab, der knuste hans Hjerte og hans sidste Haab: hans fjortenaarige, haabefulde eneste Søn Prinds Hans var død den 11te August 1532 hos sin Morbroder Keiser Karl i Regensburg. Saalænge han levede, var der endnu Udsigt til, at

Keiseren vilde ved Leilighed træde op med Kraft for sin Søster Isabellas Slægt; med hans Død svandt ogsaa dette Haab. — Kong Christiern blev i den første Tid af sit Ophold paa Sønderborg holdt i et fyrsteligt Fangenskab. Han kunde gaa omkring paa Slottet, havde adeligt Selskab og en Underholdning, der sømmede sig for hans Stand. Senere blev ogsaa dette anderledes, da Folkestormen reiste sig til hans Befrielse. Da blev han indelukket, ja indmuret i et af Slotstaarnene; men jeg seer mig ikke i Stand til at sige, naar eller paa hvis Befaling dette skete, eller hvor længe denne strengeste Indespærring varede. Har han ved sin daglige Gang slebet Furen i Stenpladen med sin Finger, maa Vandringen om Bordet i Fængslet have været hans eneste Bevægelse i ikke faa Aar. Det er denne strenge Bod i et syttenaarigt Fangenskab, der har knyttet Eftertidens Deltagelse til hans Person, som det er den blodige Død paa Skafottet, der har omgivet Marie Stuarts Navn med en Glorie, hendes eget Levnet ikke fortjente. Men Historien kan ikke lade sig bestikke af Medlidenhed til at fremstille den Ulykkeliges Liv og Færd anderledes, end alvorlig Prøvelse tilsteder det. Kong Christierns Fængsel kaster en mørk Skygge over et Parti af vort Fædrelands Historie; er den end ikke saa sort som den, Kong Johan den Tredie og den første evangeliske Erkebiskop i Upsala satte paa Sverrigs, eller rettere paa deres egen Ære, da de dømte deres fangne Konge til at henrettes med Gift, saa kan man dog ikke undertrykke Ønsket om, at Kong Christiern havde søgt og fundet en hæderlig Død paa Valpladsen i Norge. Meget bedre havde det været for hans egen og for Danmarks — ikke at tale om Knud Gyldenstjernes Ære, og for Kong Frederiks Eftermæle.

Kong Frederik har godt forudseet de strenge Domme over hans Forhold imod Brodersønnen. Han har ikke villet gaa i sin Grav uden at møde dem. Vi have endnu et af de Skrifter, hvori han for Tydsklands Fyrster søgte at stille sin Sag i rette Lys. Forsvaret gaaer da naturligvis ud paa, at han ikke har troløst lokket Christiern i Undergang, idet han tvertimod har ikke alene paalagt sin Befalingsmand at bekæmpe ham som Fjende, og forsynet ham med tilstrækkelige Midler dertil, men bestemt har forbudt ham Underhandlinger, og at Forbudet er ankommet i rette Tid. Og heri maa man jo give Kong Frederik Medhold. Han har

visselig behandlet Christiern haardt og uædelt, men nu har han ikke brudt sit Ord til ham; thi han har ikke givet det.

Vi vende tilbage til Norge, som endnu ikke var forsonet med Kong Frederik. Overenskomsten af 1ste Juli havde blandt Mere bestemt, at alle de Biskopper, Riddere og gode Mænd, som havde haandgaaet Kong Christiern og vilde blive ved den Ed, skulde have Magt dertil, indtil et endeligt Forlig blev sluttet mellem Kongerne. De skulde beholde deres Ærespofter, Embeder og Værdigheder, saaledes som de havde dem før Kong Christierns sidste Ankomst til Norge; og naar Kongerne vare forligte, skulde de igjen underkaste sig Kong Frederik, med mindre Kong Christiern kunde betinge det anderledes. Norges menige Indbyggere, Kjøbstædmænd, Bønder og Almue, skulde strax underkaste sig Kong Frederik og hans Befalingsmand, men iøvrigt nyde Amnesti for hvad der nu var forbrudt mod Kongen.

Niels Lykke, den ene af Kong Frederiks fire Kommissærer ved Agershus, havde, som anført, desuden en særskilt Fuldmagt for sig og sin Svoger Vincents Lunge til at bringe de Nordenfjeldske tilbage under Kongens Herredømme. Dog var det ikke dem, men Eske Bilde, Otto Stigsen og Thord Roed, der havde ført Krigen mod Erkebiskop Oluf. Men nu, da Knud Gyldenstjerne afseilede med Kong Christiern, drog Niels Lykke nordpaa med en Fænnike Landsknegte. Til ham sluttede sig Vincents Lunge, der var yderst opbragt paa Ærkebiskoppen for den Skade, i Feiden var tilføiet Fru Ingers og hans Gods. Ærkebiskoppen tog atter sin Tilflugt til Stenvigsholm, hvorfra han førte en skarp Brevvexling med de kongelige Kommissærer, da disse, længe opholdte i Bergen ved Mytteri blandt deres Tropper, endelig i September kom til Trondhjem og opfordrede ham til Underkastelse. Oluf Engelbrektsen søgte atter Udflugter; Situationen var ham dog altfor stærkt imod, til at han ret længe kunde gjøre Modstand, saa meget mindre som andre kongelige Kommissærer vare paa Veien til ham. Thi Kong Frederik var misfornøiet med den Langsomhed, Niels Lykke havde viist; desuden vilde han ikke erkjende Overenskomsten af 1ste Juli, som jo var sluttet imod hans Villie; men det var netop den, Niels Lykke og Vincents Lunge vare dragne nordpaa for at bringe til Udførelse. Af Kong Frederik maatte Oluf Engelbrektsen vente det Værste,

dersom han ikke fik Forlig med de to Kommissærer, inden Truid Ulfstand og Klaus Bilde ankom med uindskrænket Fuldmagt til at underkaste Norge. Erkebiskoppen forlangte da en Samtale med Vincents Lunge og hans Medkommissær og fornyede nu sin Troskabsed til Kong Frederik i deres Haand. Han kunde saaledes møde de Andres Opfordring med den Erklæring, at han allerede var indtraadt i sit gamle Forhold til Kongen. Men han maatte dog til disse forpligte sig til en anseelig Bøde for sin Deltagelse i Opræret. Den 6te November udstedte han sin Forsikring om at betale 15000 Mark Sølv, for at Kongen skulde tilgive ham; saa blev han bekræftet af Kommissærerne i sin Værdighed: hans Forseelse skulde være en aftalt Sag, han med Kapitel og Geistlighed have Kongens Gunst og nyde sit Stift og sine Kirker med alle Friheder som han havde dem, førend Kong Christiern kom ind i Riget. Derefter maatte de tilstedeværende norske Rigsraader opskrive Kong Christiern deres Troskabsed og tilbagekalde det Keiser Karl tilsendte aabne Brev af 5te Januar 1532, hvori Prinds Hans, hvis Død de synes dengang endnu ikke at have kjendt, erklæredes for Norges Thronarving. Det samlede norske Rigsraad, Erkebiskoppen, Biskopperne Anders Mus, Mogens Lauritsen og Hans Reff, Ridderne Vincents Lunge, Niels Lykke, Gude Galde, Væbnerne Erik Ugerup og Erik Eriksen, udstedte sluttelig den 7de November et aabent Brev om, at de kongelige Kommissærer Hr. Truid Ulfstand og Hr. Klaus Bilde, udskikkede af Kongen og Danmarks Riges Raad, have i deres Navn foreholdt Norges Riges Raad, at der af deres Forfædre i begge Riger er gjort en bestandig Fred, Enighed og et kjærligt Forbund, for at det ene Rige skal staa det andet bi med Raad og Daad. Dette Forbund bekræfte nu de nævnte norske Rigsraader, dog med Forbehold af alle Norges Riges Herligheder, Recesser og Privilegier. Behøves nogen yderligere Underhandling om hvad der vedkommer Kongens og begge Rigers Ære og Velfærd, indstille de det til begge Rigers Raads almindelige Sammenkomst.

Det var altsaa i det væsenlige Vincents Lunges Politik, som endnu engang havde seiret: Norge et selvstændigt Rige, med sine egne Friheder, i uopløselig Forbindelse med Danmark. Kong Frederiks norske Haandfæstning nævnes ikke, men var vel indbefattet i de paany stadfæstede Recesser. Kongen

vedblev ogsaa at kalde sig udvalgt Konge til Norge. — Endnu var altsaa Norges Selvstændighed frelst; men klart maatte det ogsaa være for Alle, at Danmarks Ligemand i Styrke var det ikke, og at ethvert nyt Forsøg paa at sprænge Unionens Baand kun bragte det i større Afhængighed af Danmark.

Sjette Afdeling.

Lybek fordrer Danmarks Hjælp imod Hollænderne. Spænding imellem Danmark-Lybek og Nederlandene. Lybeks Forfatning. Borgerlige Uroligheder i Lybek. Jørgen Wullenwever. Lybek angriber Hollænderne. Holstenerne søge Forbund med Regeringen i Brüssel. Kong Frederiks Død.

Kong Frederik var ved Slutningen af sin Livsbane. Han havde i de sidste Aar været svag; flere Gange havde man sagt ham død. Men de faa Maaneder inden hans Død bleve af saa stor Betydning for Danmarks og hele Nordens Fremtid, at jeg ikke kan ende Frederik den Førstes Historie uden at gjøre Rede for den Stilling til Lybek og til Nederlandene, Kongen og Rigsraadet bleve trængte ind i som Følge af Kong Christierns Anfald paa Norge.

Baade Kongen og Rigsraadet havde vendt sig til Lybek om Bistand ved Efterretningen om Christierns Landing i Norge. Lybek var villigt nok og sendte strax sine Skibe til Kjøbenhavn; men det viste sig snart, at denne Beredvillighed ikke var uegennyttig. Fra lybsk Side gjordes det gjældende i Kjøbenhavn, at Hollænderne havde brudt den Traktat med Danmark og Lybek, der sluttedes 1524 om deres Fart og Handel paa Østersøen (S. 497). Nu var der god Grund til at falde over dem med forenede Kræfter, da de selv ved den Understøttelse, de havde ydet Kong Christiern, havde sat sig i Krigstilstand mod Danmark. Lybeks Sendebud opfordrede derfor den danske Regjering til et Angrebsfor-

bund mod Hollænderne. Men et saadant stred imod Rigsraadets hele ældre Politik, og Raadet skyede at drage sig en ny Krig paa Halsen alene for Lybeks Skyld; det afviste vel ikke Forslaget, men gjorde Indvendinger mod Enkelthederne og søgte at vinde Tid. Kongen var føieligere; han lod strax i Holland bekjendtgjøre Forbud imod Farten paa Østersøen indtil Midsommer 1532, og optog nogle hollandske Skibe, som desuagtet vilde gjennem Øresund. Lybekernes og de andre Stæders Bistand var jo uundværlig imod den Fare, der i Foraaret 1532 hængte baade Kongen og Rigsraadet over Hovedet; og Lybekerne forstode at benytte deres Fordel. Den samme Dag, som den forenede dansk-hanseatiske Krigsmagt afgik fra Kjøbenhavn til Norge, den 2den Mai 1532, vedtoges et Udkast til en Traktat mellem Danmark og Lybek, der tydeligt viser hvad det var, den mægtige Hansestad vilde bruge Kong Frederiks og Rigsraadets øieblikkelige Forlegenhed til. Udkastets væsenlige Indhold var følgende:

Naar Kongen og Rigsraadet havde med Lybeks Bistand gjenvundet Norge, skulde de opbringe alle hollandske Skibe, hvor de kunde overkomme dem, og saa tilbyde et Forlig. Ville Hollænderne da ikke indgaa et saadant med Danmark og Lybek, eller ville de møde Magt med Magt, skulle Kongen, Rigsraadet og Lybek føre Krigen i Forening, hvorfor nu fastsættes den Krigsstyrke af Skibe og Tropper, hver Part i saa Fald havde at stille. Kommer det saa til Underhandlinger, maa Kongen ikke indgaa Fred, med mindre Hollænderne forpligte sig til at erstatte saavel Lybek som Danmark Skade og Omkostninger. I Freden skal indføres, at Hollænderne i ti Aar derefter ikke maa føre Stapelgods gjennem Øresund, nemlig ikke Klæde og Lærred fra Vest til Øst, Vox, Hamp, Kobber, Talg, Tran, Huder, Skind og Foderværk fra Øst til Vest. Det samme Forbud skal rettes til de andre Nederlande og til de østersøiske Stæder; dog paatager den danske Regering sig ikke at gjennemføre dette Sidste med Krig. — Meningen af dette Forbund var altsaa denne, først at Hollænderne skulde straffes med Tab af Skib og Gods, saa, om ikke udelukkes fra Østersøen, dog indskrænkes saaledes, at deres Handel paa de baltiske Lande mistede mere end sin halve Betydning; dernæst, at Stapelgods skulde tvinges bort fra Øresund og nødes til at gaa over Lybek, der da vilde blive det store Emporium for den hele Østersøhandel. Saa-

ledes havde det været i forrige Tider. Med andre Ord: Lybek vilde sætte Kong Frederik til sin Vægter i Øresund, for at han der til sin og sine Rigers og den øvrige handlende Verdens Skade skulde tvinge Strømmen af Hovedvarerne bort fra Sundet og lede den til Lybek. Til Lykke var det endnu kun Udkast til en Traktat, den lybske Raadsherre Klaus Bardewyk og Jørgen Wullenwever, Borgerudskudets Sendemand, fik med fra Kjøbenhavn til Forelæggelse for Raad og Borgerskab, for at bringe Traktaten ratificeret tilbage til Kjøbenhavn inden St. Hansdag, dersom Lybek antog Udkastet. Først da fik dette forbindende Kraft for den danske Regering.

Imidlertid vare Hollænderne komne i urolig Bevægelse over Kong Frederiks Forbud og Opbringelsen af de fem Handelsskibe. De hollandske Stænder vendte sig til Enkedronning Maria af Ungarn, Keiserens Søster, der efter Margarete af Savoyens Død stod i Spidsen for de keiserlige Nederlandes Regering. Hun tog Hollændernes Sag som sin, vilde ikke tilstede, at de øvrige Nederlande skilte sig fra Hollænderne, og optraadte mod Kong Frederik i Keiserens og hans samtlige Nederlandes Navn. Et Gesandtskab afgik til Kjøbenhavn, hvor de mødte Hanseaternes og Kong Gustavs Sendebud, der alle vare samlede med Kongen og Rigsraadet ved den almindelige Herredag i Juni og Juli 1532. Lybek havde sendt ikke mindre end to Borgermestere med en Raadsherre, samt tre Udskudsborgere, blandt dem atter Jørgen Wullenwever. Ham især var det, der i Forbindelse med de svenske Sendebud forlangte med saa stor Heftighed, at Kong Christierns Leide ikke skulde gjælde. At de nederlandske Gesandter have talt eller foretaget Noget til den forraadte Fanges Bedste, høres ikke; maaske have de allerede været borte fra Kjøbenhavn, inden Knud Gyldenstjerne overraskede Forsamlingen med Kong Christiern den 24de Juli 1532. Eller Nederlænderne ansaa det ikke for raadeligt at træde op for ham og derved umuliggjøre det Forlig med Danmark og Lybek, der for Handelens Skyld laa dem saa meget paa Hjerte, og som de virkelig tilsyneladende bragte i Stand. Thi de lybske Sendebud bragte ikke Traktatudkastet af 2den Mai tilbage med Raadets og Borgerskabets Ratifikation, sandsynligvis fordi de Mænd, der endnu havde Flertallet i Stadens Regering, vare blevne betænkelige ved et Forbund, som strax maatte føre til Krig med

Nederlandene, ikke med Hollænderne alene, og dernæst altfor let kunde medføre fjendtligt Sammenstød med andre søfarende Folk uden den danske Regerings Bistand. Tvertimod sluttede nu i Kjøbenhavn Lybeks Sendebud i Forbindelse med Kong Frederik den 9de Juli 1532 et Forlig med Nederlænderne, hvorved Overenskomsten af 1524 fornyedes, saa at det med Farten paa Østersøen skulde forblive som det dengang var bestemt. I Keiserens Navn lovedes, at han ikke vilde understøtte Kong Christiern — den 9de Juli vidste man i Kjøbenhavn endnu ikke hvad der var skeet i Norge allerede den 1ste Juli, — og at hans nederlandske Undersaatter skulde afholde sig fra Farten paa Norge, saalænge Krigen varede der. Kongen af Danmark, Kongen af Sverrig og Lybek med de vendiske Steder skulde forhjælpes til Erstatning af den Skade, der var dem tilføiet af nogle Private i Holland, „eller hvorfra og hvem de ellers maatte være," ved den Kong Christiern gjorte Bistand, saa snart de sendte Fuldmægtige om denne Sag til Nederlandene.

Dette saa jo ganske fredeligt og føieligt ud. Men det viste sig meget snart, at Kong Frederik og Lybekerne ikke havde indgaaet denne Overenskomst uden en Bagtanke. — Allerede i September optraadte deres Sendebud i Amsterdam med et Erstatningskrav til Provindsen Holland paa en halv Million Gylden, 300,000 til Kong Frederik, 200,000 til Lybek. Hollænderne henvendte sig til Regentinden, der opretholdt den engang valgte Politik, at føre Sagen som Keiserens og Nederlandenes, ikke som en særskilt hollandsk Sag. Hun vilde ikke vide Forliget af 9de Juli fortolket anderledes, end at det tilsagde Kong Frederik og Lybek Retsbistand mod de Private, der bevislig havde tilføiet dem Skade, hvilke burde søges for de ordenlige Dommere. — Denne forskjellige Udlægning af Traktaten gav Anledning til skriftlige og mundtlige Budskaber mellem Regentinden og Kongen, hvorved Lybekerne forholdt sig paafaldende stille, hvad der hænger sammen med de indre Bevægelser i Lybek selv. Dette nøder til at kaste et Blik paa disse Bevægelser, som maa kjendes i deres Hovedtræk for at kunne forstaa det Følgende.

Som et Ledemod af det tydske Rige var Lybek vel indordnet i dettes Retsforfatning og erkjendte Keiser og Rigsdag for sin Øvrighed; men en fri og mægtig Rigsstad stod dog i alt Væsent-

ligt som sin egen Herre, i Besiddelse af alle Regeringsrettigheder. Lybeks Statsforfatning var aristokratisk=republikansk. Regeringen førtes af Raadet, med fire Borgermestere i Spidsen, valgte af og iblandt Raadet selv, og Raadet holdt sig fuldtalligt ved eget Valg af Medlemmer blandt den høiere Borgerstand. „Menigheden" eller Borgerskabet var ikke særlig repræsenteret og udøvede ingen regelmæssig Indflydelse paa Regeringen. Kun under vanskelige Forhold, eller naar det gjaldt om Foranstaltninger, Raadet ikke troede sig stærkt nok til at gjennemføre med egen Magt, tilkaldtes ansete Mænd efter Regeringens Valg, — ikke lettelig den hele Menighed, uden naar Raadet befandt sig i stor Forlegenhed, og da almindelig med den Virkning, at det herskende Aristokrati, der ved Selvvalget let blev til et Oligarki, enten kuldkastedes eller løsnedes ved frivillig eller tvungen Optagelse af nye Medlemmer fra hidtil forbigaaede Kredse. Af 22 Medlemmer, som Raadet talte i Aaret 1527, hørte de 10 til de patriciske Slægter, 12 til en snever Kreds af Familier, der i Rigdom og Anseelse stod disse nærmest, medens Ingen af den egentlige Kjøbmandsstand dengang havde Plads i Raadet. Den hele talrige Haandværkerstand var forfatningsmæssigt udelukket. At et saadant Oligarki maatte mishage Mange, behøver ikke at siges.

Lybek var Sædet for en Biskop, der tillige var Holstens Biskop med betydelige Stiftsgodser i Holsten og Sæde som Prælat blandt Hertugdømmets Stænder. Ogsaa Domkapitlet og Domkirken vare udstyrede med Gods i Holsten. Biskoppen og hans Kapitel vare ikke Raadet underordnede; de udgjorde en sideordnet Øvrighed for Stadens Kirkevæsen, hvad der jo vistnok her som andensteds nu og da voldte Sammenstød, men saalænge Alle stode paa den gamle katholske Kirkes Grund ikke nogen varig eller uforsonlig Strid.

Det var Raadet alene, der havde ført Staden i alle de hidtil fremstillede Forviklinger med de nordiske Riger, med et stærkt sammensluttet Aristokraties Klogskab og faste Holdning. Her som i andre aristokratiske Republiker uddannede der sig blandt de herskende Familier en bestemt Politik, der overleveret fra Slægt til Slægt fastholdt visse Synsmaader og Formaal, navnlig at hævde Lybeks og dets Bundsforvantes Handelsprivilegier og Sædvaner i

Norden og holde Handelen i de gamle Baner. Men netop dette blev jo i den Tid, vi her tale om, med hver Dag sværere.

Lybeks Aristokrati naaede Høiden af sin Magt ved Christiern den Andens Fald, hvortil det havde bidraget saa meget; men Opgangens sidste Skridt fulgtes hurtigt af Nedgangens første. De nordiske Krige havde krævet for store Offere. Stadens Finantser var i en Uorden, der paaførte Raadet pinlige Forlegenheder. Tilsidst vidste det ingen anden Udvei end at kalde Menigheden til Hjælp. Derved fik den ulmende Misfornøielse Luft, hvad der denne Gang blev saa meget farligere, fordi den evangeliske Lære og al den Uro, den medførte, ogsaa havde fundet Vei til Staden. Længe kæmpede det katholskfsindede Raad imod den og udviste de lutherske Prædikanter; men da Finantsnøden tvang det til at sammenkalde det menige Borgerskab, kom dettes Stemning til Udbrud. Det vilde ikke modtage „Pengeartiklerne", med mindre Raadet lod Prædikanterne komme tilbage og samtykkede i Valget af et Borgerudskud, hvem Menigheden paalagde at tage baade Religionssagen og Pengesagen i sin Haand. Dette følgerige Borgerskabsmøde fandt Sted den 11te September 1529.

Sagen var nu kommen ind i en demokratisk Strømning; den skred videre fremad igjennem en Række af mer eller mindre tumultuariske Optrin i Retning af den katholske Gudstjenestes fuldstændige Fortrængelse fra Stadens Kirker ved Prædikanterne og deres Tilhængere, indtil endelig ogsaa Domkirken faldt. Domkapitlet nødtes til en Overenskomst med Raad og Udskudsborgere af 31te December 1532, ifølge hvilken det ikke maatte optage nye Medlemmer og dets Besiddelser efterhaanden skulde tilfalde Staden. Ja Bevægelsesmændene strakte endog Hænderne ud efter Stiftsgodserne i Holsten. Men her tørnede de imod den holstenske Adel, der allerede stod fjendsk mod de anmassende Demokrater af samme revolutionære Retning som dem, der i det øvrige Tydskland hidsede Almuen mod de høiere Stænder. Skulde disse Folkeførere, eller Forførere, tillige blive Herrer over Stiftets og Domkapitlets Godser, hvor saa mange af Holstens Adelsmænd havde fundet Forsørgelse, følte Adelen sig krænket i sin Stolthed og i sine Forrettigheder.

Det gik i Lybek som i al heftig og langvarig Partikamp: efterhaanden træde Personerne foran Ideen, der har ført Partiet

sammen. Urolighederne i Lybek havde skabt Borgerudskudet, — efter det gamle Raads Mening blot som en fortvarig Bistand til Pengesagens Ordning. Men den seirrige Kamp for Evangeliet befæstede og udvidede dets Magt, saa at det blev et varigt Ledemod i Republikens Organisme, gjennem hvilket Bevægelsens Førere vandt større og større Indflydelse paa alle Regeringssager og tilsidst trængte sig ind i Raadet selv. Denne sidste Seir vandt det lybske Demokrati den 21de Februar og den 8de Marts 1533, da otte af Udskudsborgerne bleve optagne i Raadet, hvor allerede fire af dem, der fulgte Bevægelsens Retning, efterhaanden havde faaet Sæde. Den mest fremtrædende af disse nye Raadsherrer var Kjøbmanden Jørgen Wullenwever, en af Bevægelsens Ledere, hvem vi allerede have nævnt som Borgerudskudets Sendebud ved Underhandlingerne i Kjøbenhavn. Ærgjerrig og opfindsom, med Hovedet fuldt af høitflyvende, fantastiske Planer om Lybeks Storhed, var han ret oplagt til at rive Republiken ud over de Gamles Betænkeligheder og kaste den ind paa eventyrlige Baner. I det gamle Rom vilde Wullenwever som Tribun have spillet en Rolle ved Gracchernes Side. I Lybek blev han saa meget farligere, som han i Marts 1533 ikke alene kom ind i Raadet, men tillige med en Anden af de Nye strax blev valgt til Borgermester. Med tolv Stemmer, førte af to Borgermestere, havde han og hans Tilhængere netop Halvdelen af Raadet, og udenfor støttedes de af Udskudets og Borgerskabets revolutionære Magt. Dog tabte Udskudet lidt efter lidt i Betydning, da dets Førere havde faaet Plads i Raadet, saa at Modstanden mod dette blev mærkelig svagere og tilsidst forsvandt. At Førerne for de Gamle, Borgermesterne Niels Brømse og Hermann Plonnies, som vare udvandrede fra Lybek, bekæmpede de Nye navnlig med keiserlige Mandater og Proces for Kammerretten, bevirkede i Øieblikket kun en heftigere Bevægelse i Staden og en tættere Sammenslutning om de Nye. Senere blev det dog i Forbindelse med disses egne Feil fordærveligt for dem.

Wullenwever havde været den Virksomste blandt Lybekerne paa den sidste Herredag i Kjøbenhavn. Personlig var han krænket ved, at hans eget Værk, Traktaten af 2den Mai, faldt til Jorden uden Virkning, og at Lybekerne, skuffede i Haabet om at rive det danske Rigsraad med sig til Krig mod Hollænderne, maatte med

dette og Kongen indgaa Forliget af 9de Juli med Dronning-Regentindens Sendebud. Han saa, at han endnu ikke kunde sætte sin Villie igjennem mod de gamle Ledere af Lybeks Politik. Uden Tvivl har dette været en mægtig Drivefjeder for ham til nu at trænge sig og sine Kampfæller ind i Raadet et halvt Aars Tid efter Tilbagekomsten fra Kjøbenhavn, hvor han var traadt i nær Forbindelse med danske Folkeførere, hans Aandsfrænder Ambrosius Bogbinder og Jørgen Kok. Baade delte han disse Mænds Uvillie mod Adel og Prælater; og han kunde ikke være i Tvivl om, at den holstenske Adel, der omgav Kong Frederik, af hvilken Johan Rantzau, hans Frænde Melchior Rantzau, holstensk Marskalk, og Kongens tydske Kantsler Wolfgang v. Uttenhoff havde størst Indflydelse, hadede ham som Revolutionsmændenes Fører, om de end i Religionssagen stode paa samme Side som han.

Saasnart Wullenwever var kommen i Borgermestersædet, satte han sin Plan om Krig med Hollænderne i Værk. Den offenlige Mening havde han allerede forinden bearbeidet ved den navnkundige Jurist Dr. Johan Oldendorp, som han havde draget til Lybek; og nu et Par Maaneder efter sit Valg gjennemdrev han selv i et Borgerskabsmøde, at Feiden blev besluttet. Skibe udrustedes og sendtes til Østersøen og op under Norge for at opbringe Hollænderne. En Eskadre under to Raadsherrer afgik først til Bornholm, derfra til Øresund og lagde sig ved Dragør.

Kong Frederiks Omgivelser, Rantzauerne, Uttenhoff og deres Parti, fore op ved Efterretningen om, at Lybekerne tillode sig dette. De lode den døende Konge tilskrive Lybeks Raad, at han hverken kunde eller vilde taale aabenbar Vold paa sine Strømme. Men Svaret lød, at han var mere skyldig at hjælpe dem mod Hollænderne, end at være Lybek imod i en saa billig Sag. Dette blev afgjørende. Melchior Rantzau affendtes til Bryssel for at træffe en Overenskomst med den nederlandske Regering foreløbig baade paa Rigsraadets og paa Kongens Vegne, og medbragte derfra et Udkast af 10de Mai til et Forbund. Men dette fik Kong Frederik selv ikke at see; thi allerede fire Uger tidligere var han afgaaet ved Døden paa Gottorp, Skærtorsdag den 10de April 1533. Hans ældste Søn Hertug Christian, der allerede optraadte i Danmark 1523 ved Kong Christierns Fald og senere havde været Faderens Statholder i Hertugdømmene, hvor han med Kraft havde

fremmet Reformationens Sag, greb strax Regeringens Tøiler i Hertugdømmerne paa sine egne og sine umyndige Halvbrødres Vegne. Han delte ganske den holstenske Adels Uvillie imod de nye Magthavere i Lybek og tiltraadte Rantzauernes Politik, at lade Hertugdømmernes gamle Forbund med Lybek fare og knytte et nyt med dets Fjender i Nederlandene.

Den kongeløse Tid. Grevens Feide.

1533—1536.

Den kongeløse Tid. Grevens Feide.

Første Afdeling.

Herredagen i Kjøbenhavn 1533. Danmark i Union med Hertugdømmerne. Genterforbundet. Lybek i Krig med Sverrig og Holland. Lybek i Forbund med Grev Christoffer af Oldenborg. Greven Herre i Østdanmark. Jyllands og Fyens Adel vælger Hertug Christian til Konge. Fred mellem Holsten og Lybek. Bondeopstanden i Jylland undertrykt. Krigen i det østlige Danmark. Danmarks Opløsning.

Ved Kong Frederiks Død stode Danmark og Norge næsten i samme Stilling som ved Christoffer af Baierns den 6te Januar 1448: Fælleskongen var død, men ingen Thronfølger valgt. Med Kong Frederik og hans Haandfæstninger bortfaldt Baandet mellem Danmark og Norge; og det tør neppe antages, at det vilde været gjenknyttet, dersom ikke det danske Parti i Norges Rigsraad havde været saa stærkt, dersom endvidere de tre norske Hovedfæstninger, Agershus, Bahus og Bergenhus, ikke havde været i paalidelige danske Mænds Hænder, og dersom endelig det efter Kong Christierns sidste mislykkede Krigstog paany bekræftede ældre Forbund imellem Rigerne ikke havde dog noget bundet Erkebiskop Oluf Engelbrektsens og hans nærmere Tilhængeres frie Bevægelse.

Ogsaa Forbindelsen mellem Hertugdømmerne og Danmarks Rige var løst, dog ogsaa her saaledes, at der var det i begge Landes Forhold og Statsret, der atter førte dem sammen under een Herre. Men strax efter Kongens Død faldt de fra hinanden, idet Hertug Christian lod sig hylde i Kiel som Faderens Eftermand paa sine egne og sine umyndige Brødres Vegne, hvorved han tillige bekræftede Landstændernes Privilegier.

I Danmark stod Rigsraadet nu uden Overhoved. Et Konge-

valg var det nærmest Fornødne. Man skulde synes, at dette ikke kunde volde store Vanskeligheder, da Rigsraadet allerede havde tilsagt Kong Frederik, at det ikke vilde gaa udenfor hans Sønners Kreds. Strax efter at Kong Frederik havde i Roskilde bundet sig fast til Danmarks Rige og til det danske Rigsraad, gav dette ham sit aabne Brev af 10de August 1523, hvorved det forpligtede sig til, efter hans Død at kaare en af hans Sønner til Konge over Danmarks Rige, og ingen Anden. Man maatte undres over, at dette saa bestemte Tilsagn ikke havde bevirket et Tronfølgervalg i Tide, dersom man ikke saa hen til, at Christiern den Andens mægtige Slægtninge og Hjælpere trængte paa at faa hans Søn bestemt til Frederiks Eftermand, og at man fra dansk Side ved Underhandlingerne skyede et afgjort Brud ved at umuliggjøre dette. Hertil kom, at det mægtige katholske Parti i Rigsraadet var Kong Frederiks ældste Søn, Hertug Christian, imod, væsentlig fordi han var en afgjort Lutheraner. Og den unge Hertug selv synes ikke at have havt synderlig Lyst til at blive Konge, hvad nu Grunden hertil end kan have været. Men Hovedsagen var dog Uenigheden i Rigsraadet selv, der var delt i et Flertal, som vilde opretholde den endnu bestaaende Kirkeforfatning, og et Mindretal, som forlangte de kirkelige Forholds Omdannelse efter Reformationens Krav.

En almindelig Herredag samledes i Kjøbenhavn i Begyndelsen af Juni Maaned 1533. Allerede Kongevalget maatte fremkalde heftige Debatter; men ingen af Partierne kunde sætte sin Kandidats Valg igjennem nu strax, hverken de, der vilde have Kong Frederiks næstældste Søn Hertug Hans, som allerede i Faderens Levetid var bragt til Nyborg for at opdrages i Danmark, eller Mogens Gøje og hans Tilhængere, som ønskede Hertug Christian valgt. Man enedes da om at udsætte Kongevalget et Aar, idet man tog Hensyn til, at efter det bestaaende Forbund mellem Danmark og Norge, der nu saa nylig var gjenoprettet, kunde en Konge kun vælges af det forenede dansk-norske Rigsraad. Derfor indbødes den 18de Juni det norske Rigsraad til en fælles Herredag i Kjøbenhavn St. Hansdag 1534.

Ogsaa om Kirkesagen syntes det at kunne komme til en fælles Beslutning af Rigsraadet, trods Uenigheden mellem det egenlige Bispeparti og Lutheranerne. Det vedtoges at Odense

Reces skulde opretholdes og sættes i fuld Kraft, hvad der trods alle Løfter aldrig var skeet i Kong Frederiks Tid. — Ydrepartierne have vel ikke været tilfredse hermed; Mellempartiet var stærkt nok til at sætte denne Beslutning igjennem som den eneste, alle Partier kunde gaa ind paa. Men da det kom dertil, at denne Beslutning skulde redigeres i Lovs Form som en Reces, var Bispepartiet mægtigt nok til at give Beslutningen en Betydning og et Omfang, det evangeliske Parti aldrig kunde samtykke, fordi den gjorde Bisopperne til Eneherrer over den reformatoriske Bevægelse og standsede den begyndte Omdannelse af Kirkevæsenet. Recessen af 3die Juli 1533 indskrænker sig ikke til en Stadfæstelse af Odense Reces, men lægger udtrykkelig Beskikkelse af Præster og Prædikanter i alle Stifterne alene i hver Bispops Haand, saa at hverken Adelen, Kjøbstæderne eller Almuen selv maatte antage nogen Prædikant: tiltager nogen Uberettiget sig at beskikke Sognepræster og Prædikanter imod Biskoppens Villie, straffes han som Voldsmand. — Dette kan nu vel ikke siges at gaa ud over Odense Reces, som opretholder Biskoppernes geistlige Jurisdiktion; men det gav Recessen en Fortolkning, som brød Staven over den Frihed og Sikkerhed, Prædikanterne og deres Tilhængere havde nydt i Kong Frederiks sidste sex Aar, og som nu kun med Magt kunde fratages dem. Det var Reaktionen, som med den juridiske Ret vilde kuldkaste hvad den nye Opfattelse af Christendommen havde vundet i Kampen mod denne Ret og mod alle de Misbrug, der støttede sig til den. — De øvrige Bestemmelser i Recessen af 3die Juli, som gaa i samme Retning, anseer jeg det ikke fornødent at medtage; thi Bestemmelsen om Biskoppernes Magt over Prædikanterne er tilstrækkelig til at forklare, at det hidtil med Nød og neppe afvendte Brud i Rigsraadet nu maatte indtræde. Mogens Gøje, Erik Banner og deres Nærmeste vægrede sig ved at besegle Recessen og forlode Herredagen. Det var aabenbart, at de Intet kunde udrette mod Bispepartiet.

Altsaa, ingen Konge valgt, Rigsraadet selv uenigt: — man skulde dog tro, at det seirende Flertal saa i det mindste havde sørget for at indsætte en midlertidig Regering i Riget, inden det adskiltes. Dette har virkelig været lagt Forsamlingen paa Hjerte; men det er ikke skeet! Flertallet har været delt i uenige Mindretal, saa at ingen Fællesbeslutning kunde komme istand. De Færreste

vilde følge Prælaterne i Alt. Man seer det tydeligt af det saakaldte Enighedsbrev af 13de Juli 1533, der udstedtes i hele Rigsraadets Navn, og hvori der rigtignok staaer, at de nu Alle ville holde sammen i Lyst og Nod, med Liv og Gods, mod deres og Rigets Fjender, og at de aldrig ville lade Nogen blive Konge uden med Alles Raad og Samtykke. Men dette Brev blev kun beseglet af 13 blandt 37 Rigsraader: otte Prælater og fem Verdslige. Det ligger i vort Geheimearkiv som et Vidnesbyrd om, at trods alle smukke Ord om Enighed og Sammenhold har dog Rigsraadets Flertal selv været uenigt og i sin Uenighed afmægtigt. Og nu Folket udenfor Raadet: Almuen fjendsk imod Adel og Prælater, opægget af Prædikanterne, paavirket af Omvæltningen i Lybek og de andre Hansestæder — i Sandhed, Nødvendigheden af Enighed og Sammenhold syntes at prædikes fra Tagene! Og dog skyndte Herrerne sig saa snart som muligt bort fra Herredagen, hver til sin Gaard eller sin Forlening for som Smaakonger at sole sig i Magtens Herlighed.

Og naar saa endda Rigets Stilling til fremmede Magter havde seet ud til Fred og Ro! Men det var saa langt fra, at Herredagens Adskillelse uden at efterlade nogen almindelig Regering bliver ligesaa ubegribelig som den var uforsvarlig.

De lybske Krydseres Jagt efter Hollændere i de danske og norske Farvande var allerede i fuld Gang. En Flaadeafdeling med Tropper under Lybeks Oberst Markus Mejer ombord, laa længe ved Dragør som for at give et truende Eftertryk til de Underhandlinger, Stadens Sendebud havde at føre i Kjøbenhavn. Hertil var den nye Borgermester Jørgen Wullenwever selv ankommen for nu at drage Rigsraadet, som han troede bundet til Lybek ved de stærkeste Taknemmelighedsbaand, med ind i sin Krig. Han kom med Traktatudkastet af 2den Mai 1532 i Haanden. Lybeks Raad havde selv ikke villet ratificere dette inden den bestemte Frist; men den nye Borgermester forlangte det nu bekræftet af Rigsraadet. Dette havde ingen Lyst til Krig med Hollænderne. Helst havde det skudt Sagen fra sig og overhovedet undgaaet at tage nogen afgjørende Beslutning; men fra en anden Side trængte man saa stærkt paa det, at det ikke kunde undgaa et Valg. Den slesvig-holstenske Regering arbeidede paa at drage Danmark over til sig, bort fra Lybek. Fra Johan Rantzau og fra Wolf-

gang Uttenhoff vare enkelte Rigsraader i Kjøbenhavn skriftlig opfordrede til at udsætte Svaret til Lybek, da Melchior Rantzau var kommen fra Nederlandene med et saadant Udfald af sin Sendelse, at den danske Regering kunde være tilfreds dermed. Begge disse Mænd vare tillige danske Lensmænd, Johan Rantzau ogsaa Medlem af det danske Rigsraad; men de kunde ikke strax være tilstede i Kjøbenhavn fra Herredagens Begyndelse, da de fastholdtes i Holsten ved Hyldingen og Landdagen i Kiel.

Kort efter at Wullenwever var kommen til Kjøbenhavn indtraf Melchior Rantzau og Wulff Pogwisch, en holstensk Magnat, der som gift med Mogens Munks Datter og som Biskop Ivar Munks Lensmand paa Troiborg stod i nær Forbindelse med det danske Rigsraadsaristokrati. Disse Mænd vidste at drage Rigsraadet helt over til Holstens Side, — vist ikke uden et Vink om, at vilde Danmark ikke slutte sig til Hertugdømmerne, kunde man ikke fastholde Fangen paa Sonderborg! Saavidt kunde Rigsraadet ikke lade det komme. Det vedtog den 1ste Juli en Union imellem Danmark og Hertugdømmerne til gjensidigt Forsvar, og udnævnte den 13de Juli Ridder Otto Krumpen til, i Forbindelse med holstenske Sendebud at gaa til Regentinden i Nederlandene for at slutte et Forbud mellem hende, Hertugen og Rigsraadet. Nu var det altsaa afgjort, at Rigsraadet vilde vende sig bort fra Lybek, og at Wullenwevers Underhandlinger maatte blive frugtesløse. Paa hvilken Dag og i hvilken Form Raadet har svaret ham er tvivlsomt. Men vist er det, at Raadet nægtede at ratificere Traktatudkastet af 2den Mai 1532 og at slutte sig til Lybek i Krigen mod Hollænderne.

Medens Rigsraaderne gik hver sin Vei fra Herredagen, droge de dansk-holstenske Sendebud til Nederlandene. Snart enedes man om Fred og Forbund. Der sluttedes i Gent den 9de September 1533 to Traktater, den ene mellem Regentinden i Keiserens Navn og det danske Rigsraad, den anden mellem Hertug Christian og Regentinden. For Danmarks Vedkommende var Hovedbestemmelsen, at alle gjensidige Fordringer hævedes, og at den Krigsmagt, enhver af de kontraherende Parter skulde stille, hvis nogen af dem kom i Krig med Sverrig eller Lybek og deres Forbundne, blev noie bestemt. Danmark forbeholdt sig imidlertid, at i denne nærværende Krig imellem Regentinden og Lybek skulde det ikke være

forpligtet til at staa hende bi. Forbundet sluttedes paa 30 Aar. I November samledes Rigsraadet atter i Odense til Ratifikation af denne Traktat. Tillige vedtoges nu endelig Unionen af 1ste Juli mellem Danmark og Hertugdømmerne, der udvexledes inden Aarets Udgang. — Saaledes havde Danmark og Hertugdømmerne opgivet det Forbund med Lybek, der havde været Fundamentet for deres Politik i Kong Frederiks Tid. Den holstenske Adels Uvillie imod de Folkeledere i Lybek, der havde trængt sig ind i Stadens Regering, havde fundet sit Udtryk i en ny Forbindelse, som bragte Hertugdømmerne og Danmark om ikke nødvendigt i Fjendskab med, saa i en uvenlig Stilling til den mægtige Hansestad, der mente at have en retfærdig Fordring paa deres Taknemlighed.

Skuffet og harmfuld var Wullenwever vendt tilbage fra Kjøbenhavn; men han var ikke den Mand, der satte sig hen og fortærede sig i Ærgrelse. Jo større Modstanden blev, desto dristigere bleve hans Planer. Han kjendte godt den indre Splid og Opløsning i Danmark, han stod i nær Forbindelse med de danske Folkeledere, og han vidste, hvorledes Christiern den Andens Ulykker havde i Almuens Sind trængt Erindringen om hans Regerings Tryk tilbage, saa at Kjøbstædborgerne og Bønderne i den fangne Konge saa den Helt, der skulde skaffe deres Harme og Misundelse imod de høiere Stænder Tilfredsstillelse.

Besynderligt er det, at medens Lybeks Førere tænkte paa at føie en dansk Krig til den, de allerede havde begyndt med Nederlænderne, dreve de ogsaa Striden med Kong Gustav i Sverrig til et Brud. Ogsaa her var det Vrede over Utaknemmelighed, som man i Lybek kaldte det, der hidførte Spænding i Forholdet. Gustav vilde ligesaa lidt som Danmarks og Hertugdømmernes Regeringer række Haanden til Lybeks Krig med Hollænderne. Strid opstod ogsaa om Afbetaling af Gustavs gamle Gjæld til Lybek, som hver af Parterne opgjorde paa sin Maade. Endelig vilde Gustav ikke længer bære det utaalelige Handelsaag, Strængnæsprivilegiet havde paalagt Sverrig. Vel var dette i 1529 blevet ikke lidet modificeret; men Lybek havde beholdt Toldfrihed i de svenske Havne, hvad der umuliggjorde en egen svensk Handel. Gustav havde nu i sine første ti Aar befæstet sin Trone, slaaet det ene Opstandsforsøg efter det andet til Jorden, bøiet de svenske Prælater og rykket en stor Del af Kirkegodset ud af deres Haand; han havde

tilfredsstillet Danmark og Norge ved Blekings og Vigens Tilbagegivelse, og han var endelig befriet fra den største Fare ved Kong Christierns Fængsling. I 1533 stod han frit og turde vove et Brud med Lybek, hvor det var saa langt fra, at man søgte at afvende et saadant, at man snarere udfordrede Gustav ved Beslaglæggelse af svensk Gods, ved Trusler og ond Omtale, ved at ægge, skjøndt forgjæves, den unge Svante Sture til Opstand, overhovedet ved at gjøre Lybek til Middelpunktet for Alt hvad der var Gustav fjendsk, navnlig ogsaa ved at hidse Greve Johan af Hoya, Gustavs Svoger, til et Brud med ham. At Wullenwever forsættelig har fremkaldt denne nye Strid, vil jeg ikke paastaa; men langtfra at afbøie den i det Øieblik, han stod i Færd med at kaste sig over Holsten og Danmark, har han givet den Næring ved personlig at deltage i Ramaskriget over Gustavs Utaknemlighed. Maaske var det hans Tanke, ved at føre Striden med Gustav ret høirøstet at lede Opmærksomheden bort fra sine virkelige Planer og Foretagender. Gustav viste dog snart Lybekerne, at han var en farligere Modstander end de mente. For de vare beredte derpaa, drog han Sværdet og faldt over deres Handelsskibe i Østersøen i Forsommeren 1534.

Imidlertid var den lybske Flaade, som laa ved Dragør i Sommeren 1533, efter Herredagen i Kjøbenhavn gaaet ud i Nordsøen paa Jagt efter Hollænderne. Men Regentinden havde ikke svigtet disse. En stærkere nederlandsk Flaade nødte den lybske til at søge Tilflugt paa Elben og viste sig i Øresund og Østersøen, saa at man i Lybek mente, at et Forlig med Nederlandene dog var ønskeligst. Det kom ogsaa til Underhandlinger i Hamborg, hvor en Stilstand paa fire Aar vedtoges; men den blev ikke ratificeret af Regentinden, der forlangte, at det danske Rigsraad, Hertug Christian og Kong Gustav skulde medoptages i Traktaten i Henhold til Genterforbundet, hvad Wullenwever og hans Parti ingenlunde vilde indromme. Hans Planer bleve i den Tid ganske eventyrlige; han mente at kunne stole paa Kong Henrik af England, der i sin Strid med Keiser og Pave syntes at søge Forbindelse med Hansestæderne og de øvrige Protestanter i Tydskland, saa at den hele store europæiske Politik gik ind i Wullenwevers Hoved og satte hans Fantasi i Fyr og Flamme. Men forend han skred til Handling, maatte han og hans Parti være — ikke lige-

saa mægtigt som de Gamles, men eneherskende i Lybek, hvilket han ogsaa gjennemdrev som en ægte Demagog ved en Folkebevægelse i Staden, der den 14de April 1534 fjernede otte af Modpartiet fra Raadet. Nu mente han at staa fast nok til at turde slynge Faklen ind i alt det brændbare Stof, han vidste var samlet i Norden.

Saasnart Wullenwever havde Magten i Lybek, satte han sig i Forbindelse med den unge Greve Christoffer af Oldenborg, der var meer end villig til at vove Noget for sin fangne Frænde paa Sønderborg. Med 3000 Mand, han hvervede i Frisland, gik Greven over Elben i Mai 1534, opfordrende Lybek til Bistand og Hertug Christian til at løslade den fangne Konge. Den samme Fordring stillede ogsaa Lybeks Raad til Hertugen, saa at denne uventet saa sig angreben i sit eget Land. Thi Greven optraadte strax som Fjende, overrumplede i Forbindelse med Markus Mejer Trittau, indtog Bispestolens Slot Eutin og lagde sig for det faste Segeberg. Men Hertug Christian lagde ikke Hænderne i Skjødet. Hurtig opbød han sine Undersaatter og opfordrede det danske Rigsraad til Bistand. Johan Rantzau trængte den 10 Juni de forenede grevelige og lybske Skarer tilbage fra Eutin til Travemynde, hvorfra Greven med sine Folk den 19de Juni paa lybske Skibe gik ombord til Danmark. Thi Wullenwever havde imidlertid draget Lybek med sig og faaet Raad og Borgerskab til at slutte et Forbund med Greven, der, naar han havde udfriet den fangne Konge, skulde overgive ham til Lybek; — om Christierns Gjenindsættelse paa Tronen er ikke Tale, men alene om en venskabelig Overenskomst med ham, naar han var i Lybeks Vold. Tillige skulde Greven overgive Trittau og Eutin til Lybek, der paatog sig at lønne Grevens Krigsfolk en Tidlang og at staa ham bi i andre Lande, om Fangen paa Sønderborg ikke kunde befries ved et Krigstog i Hertugdømmerne. Desuden betingede Lybek sig, at saasnart Greven havde erobret Helsingør og Helsingborg, skulde disse med Øresundstolden overgives Lybekerne, der dog, saasnart Greven ogsaa fik Gulland, vilde modtage denne Ø for Helsingør og den halve Øresundstold. Man seer, at de lybske Demokrater agtede at lade sig Kong Christierns Befrielse betale ligesaa høit, som Lybeks Aristokrater lod Gustav Vasa betale Hjælpen til at styrte Christiern fra Sverrigs Trone.

Modsigelsen imellem Wullenwevers Iver paa Herredagen 1532 for at bringe Christiern ind i Fængslet og hans nuværende for at faa ham ud igjen, sees ikke at have generet ham. Han har intet Forsøg gjort paa at dække eller forklare den.

Forholdet mellem Grev Christoffer og Lybek var ikke et almindeligt Tjenesteforhold, saaledes som det sædvanlig fremstilles. Greven traadte ikke i Stadens Tjeneste, for at føre dens Krig; han beholdt sine Tropper udelukkende i sin Tjeneste. Grev Christoffer var Lybeks Allierede, der førte sin Krig til den fangne Konges Befrielse med Lybeks Bistand. Lybek var i Formen ikke Hovedmagten i Krigen, hvilket Staden søgte at gjøre gjældende, da det længere hen ved Fredsunderhandlingerne syntes tjenligt at skyde saa meget af Ansvaret fra sig som muligt. I Virkeligheden var det dog Wullenwever, der var Hovedmand og Opfinder af det hele samlede Foretagende, hvad enten det er ham, der først har søgt Greven, eller denne der har søgt ham; — thi dette er tvivlsomt.

Medens nu Rantzau rykkede for Travemynde og Hertug Christian arbeidede paa at hverve Tropper i Tydskland, hvorved hans Venskab med Landgreve Philip af Hessen kom ham godt tilpas, kastede Greven den 21de Juni Anker ved Dragør og satte sig strax i Forbindelse med Jørgen Kock i Malmø, som nogen Tid forud havde bragt denne Stad ganske i sin Magt ved at fange Slotsherren Mogens Gyldenstjerne med List og overrumple Slottet. Vis paa, at denne Port til Skaane altid vilde være ham aaben, vendte Greven sig til Sjælland, gjorde den 22de Juni Landgang ved Skovshoved, drog derfra over Roskilde til Kjøge, da Kjøbenhavns Magistrat ikke strax vilde bryde den Troskabsed, den havde svoret Rigsraadet paa den sidste Herredag. Først den 16de Juli aabnede Kjøbenhavn sine Porte for Grev Christoffer, og den 24de overgav Johan Urne allerede det faste Slot, hvorved tillige Rigets Orlogsskibe faldt i Grevens Hænder. Borgere og Bønder sluttede sig naturligvis strax til denne; og da Anders Bilde efter at have forsvaret sin Gaard Soholm et Par Dage ikke alene underkastede sig Grev Christoffer, men traadte i hans Tjeneste som hans første Minister, opgav Adelen i Sjælland og paa Smaaøerne Tanken om Forsvar og hyldede den fangne Konge, eller rettere Grev Christoffer som Regent i den fangne Konges Navn.

Skaanes Adel vilde have gjort Modstand. Marsken Tyge Krabbe samlede den i Landskrone og sendte Brev paa Brev til Kong Gustav om Hjælp, hvad denne selvfølgelig lovede med største Beredvillighed; men den kunde jo ikke komme før om en Fjortendagstid. Saalænge holdt den skaanske Adels Standhaftighed imidlertid ikke ud. Anders Bilde overtalte dem til at følge Sjællændernes Exempel. Den 30te Juli gjorde den skaanske Adels Udsendte deres Ed til Greven, den 10de August modtog denne ved Lund den almindelige Hylding. Næsten uden at drage et Sværd var han paa sex Ugers Tid bleven Herre i det hele østlige Danmark indtil Storebelt som „Gubernator" i Kong Christierns Navn.

Mandigere optraadte Adelen i det vestlige Danmark; men den havde ogsaa en dygtigere Fører. Mogens Gøje bearbeidede den til Fordel for Hertug Christian; og da det blev aabenbart, at Herredagen til Kongevalget ikke kunde komme sammen til den bestemte Tid 1534, fik han Jyllands Rigsraader og Adel samlede i St. Sørens Kirke i Ry, hvor han nu trængte paa, at man uden Opsættelse skulde vælge Hertugen. Det kom til heftige Debatter mellem Rigsraaderne, da Bispperne, de mægtigste iblandt dem, og deres nærmeste Tilhængere ikke vilde see Ærkekjætteren paa Rigets Trone. Men den menige Adel trængte ind i Raadet og truede Enhver, som nu modsatte sig. Bispspartiet maatte give efter. Saaledes valgte det jydske Raad Hertug Christian den 4de Juli og afsendte strax et Udvalg med hans heftigste Modstander Bisp Styge Krumpen af Vendsyssel i Spidsen til Holsten. Med dette forenede sig Afsendte fra en Forsamling af fynsk Adel, som sluttede sig til Jyderne og anmodede Hertugen om at sende Krigsfolk til Fyen, da dette var nærmest udsat for et Angreb. Thi Hensigten med Grev Christoffers Indfald i Holsten var nu kommen for Dagen: paa Hertug Christians Opfordring havde Rigsraadet strax sendt al den væbnede Magt, det formaaede, i Overensstemmelse med den nylig sluttede Union mellem Kongeriget og Hertugdømmerne. Derfor stode de danske Landskaber nu vaabenløse ligeoverfor det uventede Angreb.

Nu betænkte Hertug Christian sig ikke længer paa at modtage den tilbudte Krone. Medens hans Hovedmagt holdt Travemynde besat, drog Hertugen selv med den mindre Del til Horsens, hvor

han den 18de August modtog Hyldingen og udstedte et foreløbigt Forsikringsbrev, hvis mærkeligste Bestemmmelse var, at Religionssagen stilledes i Bero, indtil han kom til en rolig Regering; „da vilde han“ hedder det, „med Danmarks Riges Raad og Adel gjøre en christelig god Skikkelse der paa i alle Maader,“ — med andre Ord: Hertugen forbeholdt sig fri Haand til at afgjøre Sagen efter sin Leilighed og sine Anskuelser i Forbindelse med Rigsraadet. Det kunde ikke være tvivlsomt, at hermed var Dødsdommen fældet over Katholicismen. Biskopperne maatte bøie sig og samtykke.

Imidlertid havde en Del af Almuen i Fyen, navnlig Borgerne i Svendborg og Odense, reist sig for den fangne Konge. Hertug Christian sendte de faa Tropper, han havde med, ind i Fyen og kuede Opstanden; men kun faa Dage varede det, inden Grev Christoffers Folk under Axel Gøje og den tydske Landsknegteoberst Everhard Ouelaker gjorde Landgang ved Kjerteminde og overrumplede Nyborg, nedlagde eller fangede Hertugens Folk og lagde hele Øen under Greven. — Og ikke nok hermed: snart stod ogsaa Nørrejylland i lys Lue. Den forvovne Søhane Skipper Klement havde indfundet sig hos Greven for at tjene sin gamle Herre Kong Christiern. Han blev sendt til Jylland og reiste snart sine Landsmænd, Bønderne i Vendsyssel, besatte Aalborg og udbredte Opstanden vidt og bredt under store Voldsomheder mod Adelen. Men den jydske Adel lagde ikke Hænderne i Skjødet. Den samlede sig i Randers, tog en Fane tydske hvervede Ryttere og nogle hundrede Fodfolk med sig og drog, uden at opbie tre Fænniker Landsknegte fra den nyvalgte Konge, løs paa Aalborg. Men dens Selvtillid blev haardt revset. Den 16de Oktober 1534 overfaldt Vendelboerne under Skipper Klement dem i Svendstrup, en Milsvei sydfor Aalborg, og bibragte de adelige Herrer et blodigt Nederlag. Og nu udgjød Oprørsstrømmen sig fra Vendsyssel over de sydligere Egne. Skarer af Bønder droge mod Randers, ødelæggende alle Adelsgaarde paa deres Vei. Men Randers, der var godt befæstet, kunde de ikke indtage; og den Nyvalgtes Statholdere Mogens Gøje og Biskop Ove Bilde forsvarede Landet bag Gudenaa, der blev Grændsen for Oprørets Fremgang. Efter en mislykket Storm paa Randers trak Skipper Klement sig tilbage til Aalborg, som han stærkt befæstede, medens

Opstanden udbredte sig til det vestlige Jylland lige ned til Varde. Med Undtagelse af det sydøstlige og sydlige Jylland var hele Danmark i Grev Christoffers Haand.

Heldigere var Hertug Christian foran Lybek, hvor han imidlertid havde modtaget betydelige Forstærkninger fra Landgreven af Hessen og tilsidst kastet Markus Mejer tilbage ind i Staden. Stemningen blandt Borgerne begyndte at kølnes, og Wullenwever fik at føle, hvor løs Grunden er under en Demagogs Fødder. Hvormeget han end modsatte sig, maatte han ved de andre Hansestæders Mægling indrømme, at de i April 1534 fortrængte Raadsherrer atter optoges i Raadet, og at der knyttedes Underhandlinger med Holstenerne. Det kom da den 18de November 1534 til en Fred imellem Lybek og Hertugdømmerne, som lod Striden om Kong Christierns Fængsel og om Danmarks Rige staa uafgjort. Derom kunde Krigen fortsættes, dersom de mæglende Magter ikke kunde tilveiebringe et Forlig paa et Møde i Flensborg inden Aarets Udgang. Og nu vendte hver af de krigsførende Parter sig til sin Side for atter at mødes i det ulykkelige Danmark.

Det var, som vi have seet, paa den yderste Tid, om Danmarks Krone endnu skulde frelses for Hertug Christian, hvilket, saaledes som Alt var kommet, blev ensbetydende med, om det skulde frelses fra at blive et Lydrige under Lybek. Deri ligger det tilstrækkelige Svar paa den Anklage, man har reist imod Hertugen: at han opoffrede Danmark for at skaffe sine Hertugdømmer Fred. Nei, han tog Freden som han kunde faa den, vilde han ikke see Danmark traadt under Lybeks Fødder.

Saasnart Lybekerfreden var sluttet, brød Hæren op mod Nord. Fra Kolding sendte Hertugen Johan Rantzau med sex Fænniker Knegte imod hans jydske Rebeller. Vi have endnu et Brev til en Unævnt fra Johan Rantzau selv, som i al sin Simpelhed viser bedre end alle Beskrivelser den Energi, hvormed denne uforlignelige Hærfører udførte sit Hverv. „Kjære Frænde," skriver han, „som I veed, at min Naadige Herre har sendt mig med et Tal Krigsfolk til Hest og Fods her ind i Jylland, kan jeg ikke fordølge for Eder, hvorledes det er gaaet mig. Som I uden Tvivl veed, drog jeg fra Kolding til Varde, hvor en firehundrede Bønder havde forsamlet sig. Saasnart de hørte vor Ankomst,

toge de til Beens og undslap os knap og nap. Derefter drog jeg med Knegtene og de andre to Faner, som min N. Herre havde stillet under min Befaling, til en Bro over Skjernaa, otte Mil fra Varde; dog laa vi en Nat underveis. Ved samme Bro havde samlet sig mange Bønder og afkastet Broen. Jeg havde ikke kunnet omgaa dem paa mindre end fire eller fem Mile, og saa skulde Knegtene i denne Vintertid paa tre eller fire Steder have vadet over indtil midt paa Livet. Derfor drog jeg lige løs paa Broen, hvor Bønderne havde samlet sig. Der begyndte vi da at skyde paa hinanden; men med vore Haandgeværer ængstede vi dem saa haardt, at de vege fra Broen, hvorpaa vi gave os til at gjøre Broen i Stand. Da de saa det, gave de sig paa Flugt, og vi gik den næste Dag løs paa en lille Kjøbstæd, hedder Ringkjøbing, som har stor Skyld i dette Oprør. Der fandt vi Ingen hjemme. Byen stod ganske tom. Der kogte vi og stak Byen i Brand og droge om Morgenen til en Landsby fire Mile derfra, hvor vi fik at vide, at en fem Tusind Bønder havde samlet sig i en lille Kjøbstæd, hedder Holstebro. Næste Dag droge vi derhen; men neppe en Time før vor Ankomst vare Bønderne løbne deres Vei. Der laa vi to Nætter. Bønderne i Omegnen aflagde Hyldingseden til min Naadige Herre. Derfra drog jeg til en lille Kjøbstæd hedder Skive, hvor jeg erfarede, at Skipper Klement med Skipper Herman og al deres Anhang vare samlede i Viborg med mange Tusinde Bønder. Saa gik vi fra Skive Halvveien til Viborg, og jeg havde givet de tre Fænniker Knegte, som jeg tilforn havde ført til Randers, Befaling til at forene sig med mig. Da jeg nu fik disse tre Fænniker til mine sex, vilde jeg med de ni Fænniker have angrebet Bønderne i Viborg; da berettede mine Speidere, at Skipper Klement, Skipper Herman og deres Anhang vare flygtede til Aalborg. Saa blev jeg to Nætter i Viborg og lod Bønderne forny deres Troskabsed. Derefter drog jeg i tre Dage de tolv Mil fra Viborg til Aalborg og leirede mig den tredie Dag en halv Mils Vei fra Aalborg, tog de overstbefalende Officerer med mig og besaa Aalborg om Natten. Og da jeg havde beseet det, blev jeg enig med dem om, at vi næste Morgen tidlig vilde spise en Morgensuppe med dem, og stikkede vore Sager saaledes, at baade Ryttere og Landsknegte skulde storme; thi vi hørte om Natten tydeligt, at de arbeidede af al Magt

derinde, medens vi besaa Byen. Den der for har været i Aalborg og seer den nu, han skal sige, at de have befæstet den med Magt. Altsaa begyndte vi at storme, og stormede en god Time eller halvanden; de værgede sig ogsaa mandigt og havde besat Brystværnet rundt om med godt Artilleri. Dog gav Gud os Lykke, saa at vi trængte ind med stormende Haand og Fjenderne bleve alle nedhuggede. Med Landsknegte, Fodknegte, Bønder og Borgere vare de mellem otte og ni Hundrede. Skipper Klement selv undløb af Staden paa en Bondehest, men Bønderne leverede ham igjen i vore Hænder. Derhos have vi afvundet dem tre gode Skibe."

Det var Fredag den 18de December 1534 at Aalborg blev taget med Storm, Maanedsdagen efter Lybekerfreden. Naar man betænker, at den lige Afstand mellem Lybek og Aalborg er mindst 62 Mil, at Rantzau drog fra Kolding helt om igjennem Vesterjylland, ad Veie, som dengang sikkert have været i en meget maadelig Tilstand, og det paa den sletteste Aarstid, faaer man store Tanker om hans Krigsførelse og hans Troppers Udholdenhed. Omtrent lige saa lang Tid brugte General Pritwitz i Mai og Juni 1849 for i den bedste Aarstid og ad chausseret Vei at naa fra Kolding til Aarhus!

Havde Grev Christoffer kunnet komme Skipper Klement og hans Bønder til Hjælp med nogle Fænniker Knegte, vilde Jylland ikke været undertvunget saa hurtigt; men Greven havde Brug for sin hele Krigsmagt i det østlige Danmark, hvor Kong Gustav Vasa havde begyndt at gribe ind i Krigen med al Kraft. Rigtignok havde Gustav rast trukket den Hjælp tilbage, han først havde sendt den skaanske Adel, da denne saa uventet hurtigt havde underkastet sig Greven. Men han havde ingenlunde opgivet Tanken om, at bekæmpe Lybekerne i Danmark. Da Hertug Christian havde sendt sin Sekretær Frants Trebau til ham i August 1534, havde han med denne truffet Aftale om de fornødne Operationer til Kamp mod den fælles Fjende og understøttet Hertugen med et Pengelaan. Og uden at lade sig blænde deraf, at han jo egentlig ikke havde Krig med Danmark eller dets Regent Grev Christoffer, lod han en betydelig Styrke falde ind i Halland, rev dette Landskab ud af Grevens Haand og lod det hylde Hertug Christian i Oktober. Grev Christoffer maatte da trække en Del af sine

Tropper fra Øerne for at forsvare Skaane, og tillige opbyde den skaanske Adel. Men nu i November og December forviklede Sagerne sig saaledes i disse østlige Egne, at Greven selv kom i pinlig Forlegenhed.

Wullenwever havde lige fra Krigens Begyndelse underhandlet med Hertug Albrecht af Meklenborg om at optræde som Deltager i den; men saa længe der var Udsigt til, at Grev Christoffer og hans Tilhængere i Danmark kunde gjennemføre Sagen, havde han kun budt ham Betingelser, Hertugen ikke kunde gaa ind paa. Anderledes blev det, da det i Aarets sidste Maaneder viste sig, at Modstanden baade i Øst og Vest blev stærkere, end at Greven alene kunde magte den, og da Hertug Christians Angreb paa Lybek selv fastholdt alle de Tropper, der skulde have været sendte til Grevens Hjælp. Og hertil kom Svækkelsen af Wullenwevers egen Stilling i Lybek. Da gjorde han Alvor af Underhandlingerne med Hertug Albrecht, der, som gift med den fangne Kong Christierns Søsterdatter, baade ønskede at virke for dennes Befrielse og tillige fyldtes af et ærgjerrigt Haab om at sætte den danske, eller maaske endog baade Danmarks og Sverrigs Kroner paa sit eller en af sine Sønners Hoved. Der kom da et Forbund i Stand den 14de November imellem Hertug Albrecht og de fire Stæder Lybek, Rostok, Wismar og Stralsund, hvorved Stæderne lovede, at naar Kong Christiern ved Hertugens Bistand var udfriet af sit Fængsel, vilde de hjælpe ham til at blive Regent i Kongens Levetid og efter hans Død Konge i Danmark, eller om Hertug Albrecht selv døde, da en af hans Sønner. Vel hengik endnu tre Maaneder inden denne Overenskomst blev fuldt afsluttet i alle Enkeltheder; men Hertug Albrecht havde dog nu bundet sig til Lybek. Han tog i December Greven af Hoya i sin Tjeneste som sin Anfører i Danmark med Blikket fæstet ogsaa paa Sverrigs Erobring. Han tænkte paa Erhvervelsen af begge Kroner. Det er herved og i alle Lybeks øvrige Forhandlinger i Grevens Feide aabenbart, at det og dets Allierede ikke strede for at gjenindsætte Christiern den Anden paa Nordens Troner, men alene for deres egen Fordel.

Lybek havde faaet sin Krigsmagt fri ved Freden af 18de November og agtede nu at sende den til Øresund. Men de ovennævnte Underhandlinger droge Tiden saa langt ud, at først midt i December gik Greven af Hoya med 150 Ryttere og Markus

Mejer med tre Fænniker af Lybeks Knegte ombord, saa at Krigsoperationerne kunde begynde i Østdanmark, da de allerede vare endte i Jylland ved Aalborgs Erobring.

Grev Christoffer var ingenlunde tilfreds med, at Wullenwever nu vilde sætte Hertug Albrecht til Regent i Danmark, altsaa skyde ham ud af den fyrstelige Stilling, han havde vundet vel med Lybeks Bistand, men dog ved sine egne Folk og sin egen Anstrengelse. Og heller ikke syntes han om, at de nye Allierede sendte deres Folk ind i hans Land uden at stille dem under hans Overbefaling; han kaldte ligefrem Hertug Albrecht sin Fjende og befalede den skaanske Adel, at vogte Kysten mod disse selvgjorte Hjælperes Ankomst. Den skaanske Adel, som laa samlet i Engelholm paa Vagt imod den svenske Hær i Halland, var ikke mindre misfornøiet. Den havde vel svoret Greven Lydighed, men den vilde ikke paa nogen Maade underkaste sig Lybekerne eller Hertug Albrecht, og den var i sit Hjerte ikke mindre misfornøiet med sin Herre Greven — en Misfornøielse, der steg med hver Dag, de Svenskes Fremgang gav bedre Udsigter til Hjælp imod alle tre indtrængte Herrer, der indbyrdes uenige kun tænkte paa at rive Danmark hver til sig. Dertil kom nu, at Grev Christoffers Anfører i Skaane, Bastian von Jessen, gav Adelen god Grund til at frygte for, at Greven, deres egen Herre, af Mistro til dem tænkte paa at fange eller ødelægge dem alle, saa at den skaanske Adel for sin egen Sikkerheds Skyld skilte sig fra Grevens Tropper og drog ind i Landet ad Bæ til, hvorfra den opsagde Greven sin Lydighed og forenede sig med den svenske Hær i Halland.

Dette Frafald nødte Greven af Hoya, Markus Mejer og Jørgen Kock, som imidlertid med samlet Magt vare rykkede imod de Svenske, til at vige tilbage til Helsingborg, hvor de mente at kunne støtte sig til det faste Slot, hvis Befalingsmand Tyge Krabbe endnu ikke havde med den øvrige skaanske Adel opsagt Greven eller erklæret sig for de Svenske. Men da disse i Forening med den skaanske Adel angrebe Tydskerne i Helsingborg den 12te Januar uden Fremgang, lod Tyge Krabbe dem om Natten vide, at de kunde stole paa hans Bistand, — paa samme Tid som han lovede Markus Mejer og Jørgen Kock, der lode ham spørge hvad de skulde forlade sig til, at han vilde opsætte Liv og Gods

med dem! I Tillid til disse fagre Ord besluttede de at forsvare deres Stilling i Helsingborg; og ligeledes i Tillid til Hr. Tyges Løfter angreb Adelen og de Svenske dem den næste Dag, den 13de Januar 1535. Da vendte Tyge Krabbe Slottets Kanoner mod Tydskerne, skjød dem ned med Kardætsker og splittede deres Slagorden, saa at Adelen og Svenskerne i Forening vandt en fuldkommen Seir. Varberg Slot fik en besynderlig Skjæbne. Markus Mejer var bleven fangen i Slaget ved Helsingborg og blev som Fange indlagt paa Varberg hos Truid Ulfstand. Denne behandlede ham som Riddersmand og lod ham gaa frit om paa Æresord. Heraf benyttede Fangen sig i Forbindelse med Præsten paa Slottet og Borgermesteren i Varberg By, fik ved deres Hjælp en Flok Karle ubemærket ind paa Slottet, overrumplede Besætningen i Slotsherrens Fraværelse og gjorde sig til Herre over det faste Slot, hvor han fra nu af sad som en uafhængig Fyrste.

Grev Christoffer, Hertug Albrecht og Lybekerne tvang den haarde Nød nu til at holde sammen. Wullenwever var selv kommen til Kjøbenhavn og bragte under Trykket af Ulykken i Skaane en Overenskomst tilveie, hvorved Greven indrømmede Hertug Albrecht Del med sig i hvad han havde erobret; men dog varede det endnu i fire Maaneder, inden Hertugen fandt alle Enkeltheder saaledes lempede efter sin Villie, at han vilde vove sin fyrstelige Person ind i det opløste Rige. Greven af Hoya anførte i hans Navn midlertidigt hans egne og Lybekernes Tropper. Danmark var saaledes fuldstændigt opløst. Halvøen var i Hertug Christians Magt; Fyen i Grev Christoffers, hvis Statholder var Ærkebiskop Gustav Trolle, der af ham var sat til Biskop i Fyen. I Sjælland delte Grev Christoffer Magten med Lybekerne og Hertug Albrecht. Kjøbenhavn og Malmø vare i Borgernes egne Hænder som frie Rigsstæder. Falster med Nykjøbing og Krogen med Helsingør og den halve Øresundstold havde Lybekerne; Aalholm med en Del af Lolland Rostokerne. Skaane, Halland og Bleking, paa Malmø, Landskrone og Varberg nær, vare i Hænderne paa den skaanske Adel og den svenske Hær, hvilke begge kæmpede for Hertug Christian.

Den skaanske Adels Frafald og Nederlaget i Helsingborg havde bragt Almuen paa Øerne i en frygtelig Gjæring. Der begyndte en formelig Jagt efter Adelsmænd, som førtes fangne til

Kjøbenhavn. Faa frelste sig ind paa det faste Dragsholm, Roskilde Bispestols Slot, der var stærkt nok til at udholde en formelig Beleiring af Greven af Hoya. Paa Ringsted Landsting blev den gamle Fru Anna Meinstrup, Enke efter Holger Rosenkrands, nedhugget for Grev Christoffers egne Dine af Borgere fra Kjøbenhavn, hvem hun havde opbragt ved heftige Ord. Og-saa i Fyen fangedes de betydeligste Adelsmænd og sendtes til Kjøbenhavn. Denne Adelsjagt var dog ikke udgaaet alene fra Almuens Forbittrelse; den var aftalt mellem Hertug Albrecht og Wullenwever, inden denne afgik til Danmark, fordi de ikke troede Adelen. De vigtigste af Fangerne, blandt dem Anders Bilde selv, som dog ikke havde givet sin Herre Grev Christoffer nogensomhelst Grund til Mistanke, bleve bragte til Mecklenborg, hvor de holdtes i Fangenskab paa Hertug Albrechts Slotte indtil Krigens Ende.

Ikke stort bedre gik det til i Jylland, kun at det her var Adelen, der ved Johan Rantzaus Seir kom til Magten, Almuen der maatte bøde for sit Oprør. Dettes Forere bleve forfulgte og henrettede og Befolkningen i de oprørske Herreder dømte fra Liv og Gods. Aflives kunde den jo ikke; men den maatte kjøbe sit Liv med høie Løsepenge, og alle Bønderne i de Herreder, der havde deltaget i Oprøret, mistede den frie Eiendomsret over deres Gaarde; de bleve Fæstebonder under Kronen eller Adelen med Undtagelse af dem, der kunde bevise, at de ikke havde taget Del i Reisningen. Desuden udskreves en Sølvskat, saa at den sidste Skilling blev udpint af Jyderne, for at Hertug Christian kunde holde den store Krigsmagt sammen, hvormed Kampen om Resten af Riget skulde gjenoptages i Foraaret 1535.

Kun i Landskaberne østfor Øresund holdt Smaaborgere og Bønder sig stille. De vare saa grundigt underkuede 1525 i Søren Norbys Krig, at de nu ikke vovede en ny Reisning imod Adelen og de Svenske, der efter Helsingborgslaget leirede sig ved Lund for at holde Øie med Malmø, indtil de fik Forstærkninger fra Jylland eller Sverrig.

Anden Afdeling.

Johan Rantzaus og Peder Skrams Seire. Partikampen i Lybek. Wullenwevers Undergang. Krigen i Danmark. Norge. Hamborgerfreden og dens Følger.

Medens Alt var Forvirring, Splid og Raadvildhed paa Øerne, skred Hertug Christian til det blodige Dramas næste Akt efter en Plan, der ikke kan nægtes Navn af storartet. I Marts 1535 afgik et Regiment Landsknegte paa 2000 Mand fra Grenaa over Kattegattet, kom iland ved Falkenberg i Halland den 20de Marts og forenede sig med den skaanske Adel og den svenske Hær. Den samlede Styrke rykkede for Malmø, der nu blev beleiret. Dens krigsvante Borgere under Jørgen Kocks Ledelse forsvarede dog deres Stad godt og kjækt. Omtrent ved samme Tid blev Fyen angrebet. Hertug Christian selv havde begivet sig fra Holsten til Jylland, hvor han den 8de Marts 1535 modtog en ny og almindelig Hylding af Jyllands Stænder i Viborg. Men imedens Alles Øine vare vendte hertil, samlede Johan Rantzau sine Folk paa Als og stod uventet paa Hellenæs i det sydlige Fyen en af Nætterne mellem den 16de, 17de og 18de Marts, medens den lille Styrke, Grev Christoffer endnu havde paa Øen, laa ved Middelfart for at vogte paa Lillebelt. Uopholdelig ilede Rantzau op mod Middelfart, hvorfra de Grevelige ilsomt brøde op til Assens, medens de kastede en samlet Skare af Bønder imod Rantzau, der naturligvis hurtigt adsplittede den med stor Blodsudgydelse. Hertug Christian skriver derom i et Advarselsbrev til Borgerne i Næstved: „Krigsfolket tog Flugten og tyede til Assens By, og forlode den arme, forforte, vanvittige Hob Almue paa Pladsen igjen udi al Angst og Dodsens Nod, saa der desværre og blev en mærkelig Hob Folk slagne.“ Rantzau befæstede da Overgangen mellem Hindsgavl og Snoghøi paa det Stærkeste og lagde sig derefter for Assens, hvorhen Lybek sendte nogle Orlogsskibe til Besætningens Understøttelse.

En Maanedstid efter sattes ogsaa den tredie store Bevægelse fra Halvøen i Gang. Hertug Christian var kommen overens med sine to Svogere Kong Gustav og Hertug Albrecht af Preussen om at bekæmpe Lybek i Østersøen, hvor det hidtil havde

havt et ubestridt Overherredømme. Midt i April havde Hertug Christian ved Als ti Skibe, store og smaa, samlede. De afgik derfra til Gulland, der var bestemt til Samlingsplads. Her forenede Kong Gustavs Skibe sig med Hertugens, og i Slutningen af Mai ankom de preussiske. At Lybekerne, som dog kjendte disse Rustninger, Intet foretoge sig for at hindre Foreningen, kan kun forklares af den Forvirring, Partistriden i Lybek i Forbindelse med det Overdrevne og Fantastiske i Wullenwevers politiske Planer efterhaanden havde bragt ind i alle Stadens Sager. Opløsning greb om sig i det herskende Demokrati, Reaktionen kom nærmere og nærmere.

Johan Rantzau forblev ikke ved Hæren i Fyen. Som Sjælen i den hele Krigsførelse var han uundværlig paa Halvøen. Dog var han atter i Spidsen for den fyenske Hær, da Afgjørelsen nærmede sig. Lybekerne og Greven af Hoya havde ført deres Tropper fra Sjælland til Fyen; Hertug Albrecht var endelig selv kommen til Danmark og havde ladet sig overtale til at tage Ledelsen i sin Haand. Men hverken han eller Greven af Hoya var Mand for at maale sig med Johan Rantzau, som imidlertid havde trukket Forstærkninger til sig i Leiren ved Assens. De forbundne grevelige, meklenborgske og lybske Tropper samledes, efter nogle slet overlagte, resultatløse Frem- og Tilbagemarscher, i Faaborg. Herfra vilde de angribe Fjenden foran Assens; et antændt Hus skulde give Besætningen i Assens Signal til samtidigt Udfald. Men Rantzau blev underrettet i Tide. Uden at spilde et Øieblik brød han Fredag Eftermiddag den 11te Juni op fra Assens og satte selv Ild paa sin Leir, formodenlig for at skjule sin Afmarsch eller lokke Besætningen til et Udfald i Utide. Knap en Mil fra Assens stødte han paa Fjenden under Greven af Hoya's Kommando. De Allierede havde taget Stilling paa Øxnebjergets Høide og slaaet en Vognborg om sig. Rantzau ansaa det ikke for raadeligt, at styrte løs paa en i det mindste ligesaa talrig Fjende i en saadan Stilling. Han lod sit Artilleri beskyde den, og Greven af Hoya brød løs med sit Rytteri. Men Anløbet ned ad Skraaningen var altfor voldsomt til at Orden kunde opretholdes. Opløst og i Uorden styrtede de ind imod Fjenden — som et Vildsvin, der farer ind imellem Hundene, siger Rantzau i sin Beretning. Han lod dem komme paa et Stenkast nær og brød da frem med sit Rytteri

i tætsluttet, velordnet Skare, hvis usvækkede og samlede Kraft fuldstændigt kastede den halvopløste Fjende Rytteriets Nederlag medførte Fodfolkets, der nu angrebes med alle Vaaben. Efter halvanden Times Kamp havde Rantzau vundet den herligste Seir og befæstet Danmarks Krone paa sin Herres Hoved.

Det var ikke talrige Hære, der kæmpede paa Oxnebjerg. Greven af Hoya førte fire Faner Ryttere og ni Fænniker Landsknegte, alle Tydskere; Rantzau ligeledes fire Faner Ryttere, dels tydske, dels danske, og otte Fænniker Landsknegte. Men de Allieredes Hær blev opløst, Greven af Hoya selv fangen og dræbt, Erkebiskop Gustav Trolle saaret og fangen; næsten Halvdelen af Hæren fangedes ligeledes, baade Ryttere og Knægte. Fire Hundrede Vogne og alt Artilleri faldt i Seirherrens Hænder. Levende forfulgte kom kun opløste Skarer af Flygtninge til Hertug Albrecht i Faaborg.

Ved Assens laa en lybsk Flaade af fire store og en Del mindre Skibe. Besætningen i Byen gik ombord paa disse med de mest kompromitterede af Indbyggerne og undkom til Sjælland. Men nogle af Skibene bleve liggende et Par Dage. Assens blev givet de seirende Landsknegte til Pris. Ligeledes Svendborg og Faaborg. At Alt hvad der i Fyen havde holdt sig til de Allierede nu blev underkuet, behøver vel neppe at siges. Som i Jylland vare Seirherrerne ikke sparsomme med Henrettelser og Konfiskationer. Det var ikke til Fyenboernes Gavn, at Kongen — saaledes kalde vi Hertug Christian efter Seirens Gudsdom — først et Par Uger efter Slaget kom til Fyen.

I de samme Dage, da Johan Rantzau slog Hovedslaget i Fyen, vare Krigsoperationerne til Søes begyndte. Den ved Gulland samlede Flaade stak i Søen sidst i Mai eller først i Juni 1535 under Anførsel af Peder Skram paa det største Skib i Flaaden, Kong Gustavs Kravel. Den 9de Juni 1535 mødte den de vendiske Stæders og Grev Christoffers Flaade. Kampen stod fornemlig mellem begge Admiralskibene. Skram mistede 74 Mand paa sit Skib, men den fjendtlige Admiral faldt, og Grevens Flaade maatte ty ind i Sundet til Kjøbenhavn. Peder Skram forfulgte den ikke, fordi han havde modtaget Kongens Ordre til at gaa mod Skibene i Lillebelt. Her ankom han den 14de Juni, tre Dage efter Slaget paa Oxnebjerg. Lybekerne vare allerede gaaede Syd

ud af Beltet; Skram forfulgte dem, jagende dem ind i Svendborgsund som i en Sæk. Lybekerne satte da selv deres Skibe paa Land, stak Ild i dem og flygtede op paa Landet, hvor de snart bleve overvældede; men Skram entrede Skibene, slukkede Ilden og tog ialt 9 Skibe den 16de Juni. Lybeks Sømagt forvandt ikke mere dette Nederlag. Derpaa gik Skram ind i Storebelt, indtog Tranekjær og Korsør, og førte Kongen og Hæren over til Sjælland, hvorefter han lagde sig i Øresund og blokerede Kjøbenhavn og Malmø, medens Kongen selv opslog sin Leir for Kjøbenhavn paa samme Plads, hvor han tolv Aar tidligere havde havt den under Kjøbenhavns første Beleiring.

Dette var Kong Christians, Johan Rantzaus og Peder Skrams Seirssommer. Holstenernes overlegne Politik og Krigsførelse var unægtelig Hovedgrunden til Seirene, men disse lettedes dem ved Lybekernes Forsømmelser. Wullenwever var vistnok en talentfuld Mand; men ene var han ikke den Opgave voxen, at tvinge hele Norden under det lybske Aag; og den indre Splid i Lybek spredte Kræfterne, medens Nederlagene i Danmark svækkede Wullenwevers Anseelse og derved hans Indflydelse hos Borgerskabet, der blev træt af Udgifterne og forstemt over Uheldet. Wullenwever har selv udtalt det i et Brev til Hertug Albrecht, da denne fra Kjøbenhavn forlangte Hjælp. I sit Svar af 7de Juli 1535 siger han: „Jeg vilde gjerne efterkomme Eders Naades Forlangende af min yderste Evne, saa meget det staaer i min Magt og Formue. Men, den almægtige Gud bedre det, dette Uheld og Nederlag, især Skibenes, foraarsager os saadan Vrangvillighed i disse Stæder, at jeg og Andre, der mene det godt med Sagen, ikke paa nogen Maade kunne efterkomme Eders naadige Begjæring. Jeg kan ikke gjøre Regning paa nogen Understøttelse hos disse Folk, uden hvad der kan skee til Soes, hvortil de vel dog gjorde Noget, dersom man kunde opnaa nogen Bistand af dem i Stralsund og Rostock, der lade sig finde ganske vrangvillige, især til at besolde Landsknegte, hvilket de aldeles afslaa, og som Lybek ikke er i Stand til at udrette alene, fordi Menigmand er saa gjenstridig" — Sex eller syv Skibe kunde Lybek vel udrede. „Flere kunne vi ikke tilveiebringe; thi vi mangle alle Ting, Krudt, Kugler, Skyts — og allermest, Gud bedre det, god Villie."

At denne Stemning i Lybek imod de Beleirede ogsaa maatte

gjøre sig gjældende i Partistillingen mellem Lybekerne selv, fik Wullenwever snart at fornemme. Allerede siden Mai Maaned 1535 havde Lyneborg og Hamborg søgt at mægle i Striden mellem Staden og Kong Christian den Tredie, men længe uden Frugt. De fyenske Nederlag bragte dem imidlertid til at forny Underhandlingerne; og Hamborg, denne Gang i Forbindelse med Bremen, tilveiebragte i Juli en anseelig Forsamling af 16 Hansestæders Sendebud med det Hverv, at stifte Fred imellem Lybek og Kong Christian paa Grundlag af dennes Anerkjendelse som Konge i Danmark, og dernæst at mægle imellem Partierne i Lybek selv saaledes, at de fortrængte Raadsherrer atter indsattes i Raadet, og at de nye traadte tilbage. Mæglingen mellem Staden og Kongen mislykkedes, fordi Wullenwever ved sin Ven og Tilhænger Dr. Oldendorp kom frem med den Paastand, at Lybek ikke var Hovedmagt i Krigen, men kun de danske Stænders, Grev Christoffers og Hertug Albrechts Hjælper, saa at ingen Fred kunde sluttes uden disses Deltagelse. Mæglerne henvendte sig altsaa til Kong Christian i Leiren for Kjøbenhavn, medens Johan Rantzau efter Slaget paa Øxnebjerg var gaaet tilbage til Hertugdømmerne for at forsvare disse, der truedes af de Beleiredes Venner i Tydskland. De mæglende Stæder anmodede Kongen om, at deres og Lybekernes Sendebud maatte komme ind i Kjøbenhavn for at overveie hele Situationen med de Beleirede. Men Kongen afslog den 12te August denne Anmodning, hvorefter hele Mæglingen standsede. Saaledes havde Wullenwever faaet Lybek fastholdt i Krigen ved den snilde Vending, han havde givet Underhandlingerne — ikke just til Lybeks egen Fordel; thi denne havde unægtelig krævet, at der nu, da dog de høie Planer om Danmarks og Sverrigs Undertvingelse maatte opgives, snarest muligt blev Fred paa Betingelse af de gamle Handelsforholds Gjenoprettelse. Men det er kjendeligt, at Wullenwever nu fornemlig tænkte paa at frelse de Beleirede, selv om han derved skulde tilsidesætte Lybeks Interesser. Ham laa det paa Hjerte at faa Krigen fortsat, altsaa at hindre Mæglingen.

Men ret længe formaaede Wullenwever dog ikke at fortsætte denne Kamp imod Fredspartiet i Lybek selv og de mæglende Stæder. Hans egen Stilling i Raadet og som Folkefører var undergravet ved den uheldige Vending af den Krig, han havde paafort Lybek; og nu ankom netop et Exekutorialmandat af 7de

Juni 1535 fra Rigets Kammerret, der, efter at Processen imod de Nye i Lybek var fremmet indtil Dom, paabød dem at efterkomme det tidligere keiserlige Mandat inden sex Uger og tre Dage, da ellers Achtserklæringen vilde udgaa saavel over Staden selv som over de Ulydige. Vi have tidligere seet, hvor lidet Lybekerne havde agtet det keiserlige Mandat, dengang dette traadte i Veien for den opadgaaende Bevægelse; men nu, ved den Modløshed, der havde grebet Borgerskabet i Sommeren 1535, gjorde Kammerrettens Trusel om Achten et dybt Indtryk. Hvor meget end Wullenwever stred imod med allehaande Fortolkninger af Mandatet, kunde han ikke hindre, at hans egenlige Støtte, Borgerudskudet, traadte tilbage og opløste sig, de nye Raadsherrer, der med ham vare komne ind i Raadet, opgave deres Pladser, og hans farligste og mægtigste Modstander, den udvandrede Ridder Niels Bromse, den 28de August 1535 høitidelig indførtes i Staden og atter indtog sin gamle Plads som første Borgermester. To Dage før var der under Hansestædernes Mægling sluttet en Overenskomst mellem Raadet og Borgerskabet, hvorved det bestemtes, at det keiserlige Mandat skulde efterleves, men den evangeliske Lære og Kirkeforfatning opretholdes, en almindelig Amnesti indrømmes, og Krigen med de nordiske Magter endes paa tjenligste Maade, enten ved en Fred eller ved nye krigerske Anstrængelser.

Mod den seirende Reaktion formaaede Wullenwever nu ikke at holde sig. I Raadet var han aldeles magtesløs; og da dette den 20de September ved eget Valg havde optaget fem nye Medlemmer, ansaa han det for rigtigst at træde fuldstændigt tilbage. Han gik ud af Raadet, imod at dette overdrog ham Posten som Befalingsmand i Bergedorf. Dog var hans Rolle endnu ikke fuldstændigt udspillet. Jeg skal her medtage den sidste Akt af hans Tragedie, skjøndt Slutningen griber ud over Tidsgrændsen for denne Fremstilling.

Ved Borgerkonkordatet af 26de August havde det gjenindsatte gamle Raad forpligtet sig til at skaffe Fred med Danmark enten ved Underhandlinger eller ved Krig. Fred med Kong Christian var i Øieblikket umulig, med mindre Lybek ligefrem vilde æreløst opoffre de Beleirede, da Kongen jo ikke vilde tilstæde dem at træffe nogen Aftale med disse. Raadet maatte saa dog, hvor nødigt det vilde, tænke paa Rustninger til de Beleiredes Understøttelse; saa-

ledes see vi nu imod al Formodning de Gamle i Efteraaret 1535 at udruste den Flaade, Wullenwever ikke havde kunnet bringe i Søen strax efter de svenske Nederlag. Ved samme Tid havde Everhard Ovelacker, Grev Christoffers Oberst, der af Greven var sendt til Tydskland før Kjøbenhavns Beleiring, faaet samlet nogle Fænniker Landsknegte i Egnene mellem Elben og Weseren. Ingen vidste, hvem disse Folk tjente, eller med hvis Penge Ovelacker havde hvervet dem. Men her mente nu Wullenwever at kunne udrette Noget til de Beleiredes Frelse. Trods alle Advarsler imod de Fjender, der allevegne lurede paa ham, reiste han med kun fire Ledsagere til Hamborg, hvor han traadte i Forbindelse med engelske Gesandter, som Kong Henrik den Ottende havde sendt til Markus Mejer paa Varberg for at sondere Stillingen i Norden og opmuntre ham til Udholdenhed. Fra Varberg vare disse Gesandter komne til Hamborg, hvor de stræbte at modarbeide de Fredsunderhandlinger, der da vare i Gang, altsaa arbeidede i samme Retning som Wullenwever. De kom derfor villigen denne imøde og lovede ham Penge til at faa Ovelacker og hans Folk i sin Tjeneste. Wullenwever maatte altsaa nu til denne; men et Pas igjennem Erkebiskoppen af Bremens Land kunde han ikke forskaffe sig. Dog vovede han Reisen; men altfor mange Øine vogtede paa enhver af hans Bevægelser: uden Tvivl have hans Fjender i Lybek givet Erkebiskoppen et Vink; Wullenwever blev anholdt og ført som Fange til Erkebiskoppens Slot Rothenburg. Denne Anholdelse paadrog Erkebiskop Christoffer mange Ubehageligheder, navnlig fra den engelske Konge og Hoffet i Brüssel, hvis Fordel det nu var blevet at opretholde Krigspartiet i Lybek. Wullenwevers Anholdelse blev derfor Anledning til, at Landgreven af Hessen og Hertugen af Brunsvig udsonede Erkebiskoppen med Kong Christian den Tredie, med hvem han hidtil havde staaet paa en spændt Fod. Og nu fik Melchior Rantzau Tilladelse til at forhøre Fangen paa Rothenburg. Ved Pinebænken afpressede han den ulykkelige Mand Tilstaaelser, der maatte føre ham i Undergang, men som vare særdeles tjenlige til at stemme Raadet i Lybek for en Fred saa snart som muligt. Wullenwever bekjendte, at hans Hensigt med Ovelackers Knegte havde været at overrumple Lybek efter Overlæg med sine vigtigste Tilhængere i Byen; saa vilde de ihjelslaa det gamle Raad, overgive Staden

til Burgunderne og tilrive sig selv Magten under deres Overherredomme! De Münsterske Gjendøberes Kommunisme skulde da indføres. Saa vilde han slaa alle Adelsmænd i Danmark og Holsten ihjel; han havde desuden tilvendt sig 6000 Gylden af de offentlige Penge, han havde havt under Hænder, o. m. dsl.

At Wullenwever her paasagde sig og Andre, hvad han og de i Virkeligheden hverken havde gjort eller tænkt paa at gjøre, er efter alle Omstændigheder vist nok. Og skjøndt han endnu to Gange gjentog denne Bekjendelse, den ene Gang under Torturen, den anden med Pinebænken for Øie og under Trusel af at skulle dø i Pinen, om han tilbagekaldte, saa tager jeg ikke i Betænkning at frikjende ham for de tre dødbringende Forbrydelser: Tyveri, Forræderi, Kommunisme. Thi ikke alene er der i Alt hvad nu foreligger intet Spor efter saadanne Misgjerninger eller forbryderske Planer; men Wullenwever har selv tre Gange tilbagekaldt sine Pinebænksbekjendelser: i Breve til sin Broder, som endnu ere bevarede, i et dybt Hjertesuk, der udtaler sig i et Vers, han indridsede paa Fængselsmuren, og, hvad der betyder mest, paa Retterstedet, da hans Dom var fældet og der for ham var hverken Frygt eller Haab mere i denne Verden.

Men paa disse Bekjendelser reiste dog Lybeks Raad en Anklage paa hans Liv med Understøttelse af Kong Christian den Tredie, der anklagede ham som Ophavsmand til al Krigens Elendighed. Og Lybeks Raad benyttede Wullenwevers Bekjendelser til Forfølgelse mod otte af deres vigtigste Modstandere i Staden selv.

Erkebiskoppen af Bremen havde imidlertid draget sig ud af Sagen ved at overgive Fangen til sin Broder Hertug Henrik af Brunsvig, en dødelig Fjende af Gjendøberne og af de revolutionære Partier blandt Borgerne i Nordtydsklands Stæder. Han tog imod Klagen, lod Lybekernes og Kong Christians Sendebud endnu engang forhøre ham for at faa den ældre Bekjendelse stadfæstet, og stillede ham saa for sin Landret, der dømte ham til Døden. Hans Hoved faldt for Bøddelsværdet udenfor Wolfenbüttel den 24de September 1537.

Jeg vender tilbage til Krigen i Danmark efter de fyenske Seire 1535. Den 24de Juli begyndte Kjøbenhavns Beleiring. Fuldstændigt indesluttet blev Staden dog ikke. Kongens Leir blev opslaaet nordfor Staden, og i det Hele blev Linien nord- og vestfor de 3 Søer okkuperet, fra Sundet til Kallebodstrand; desuden blokeredes Staden fra Søsiden af Skrams Flaade, der tillige skulde afspærre al Tilførsel til det ligeledes beleirede Malmø. Men Amager kunde Kongen ikke besætte, fordi han tillige maatte holde en Leir i Hertugdømmet under Johan Rantzau til Forsvar mod Quelacker og andre Fjender. Saalænge Amager var frit, kunde Kjøbenhavn hverken udhungres eller afspærres fra al Forbindelse med Tydskland, hvorfra det ogsaa af og til modtog friske Levnetsmidler, saalænge Søen var aaben. — At det maatte blive en langvarig Beleiring var altsaa fra først af givet, og havde Wullenwever beholdt Magten i Lybek, kunde endnu Alt have vendt sig. Kjøbenhavns og Malmøs Betvingelse blev et strengt Taalmodighedsarbeide for Kong Christian og Peder Skram.

Kongen benyttede Ventetiden til at lade sig hylde af Skaaningerne paa Libors Høi udenfor Lund den 18de August 1535, udskrive en svær Skat af Skaaningerne, og uventet for Alle foretage sig et noget eventyrlig Ridt op til Stokholm for at aflægge Kong Gustav et personligt Besøg. Uanmeldt og uden Pas ankom han den 9de September til Stokholm, hvor han vel blev sømmelig modtagen, men hvor han dog fandt Kong Gustav mindre føielig og bøielig, end han sagtens havde ventet. Christians Hovedhensigt med Reisen var at knytte Gustav fast til sig i den nye Krig med Pfalzgrev Frederik og middelbart med Keiseren selv, der, som jeg strax skal vise, truede ham og Danmark-Norge. Men Gustav vilde ikke give noget Tilsagn om særlig Bistand mod Pfalzgreven, hvorimod han trængte paa sin Svoger for at faa Agershus og Bahus med Vigen som Pant for de Summer, han allerede havde laant ham, og et Forbund sluttet, der sikrede ham imod den Fare, at Christian ensidig indgik en Fred, som gav Lybekerne og deres Hjælpere fri Haand mod Sverrig. Dette maatte Christian vel love, idet han dog undgik at binde sig fuldstændig ved Traktater, da han ikke havde sit Rigsraad hos sig. Men skuffet og misfornøiet vendte han tilbage, — maaske endog ikke uden en Mistanke om, at Gustav havde havt mørke Hensigter mod hans

Liv eller Frihed. Det fortælles, at da Kong Christian aflagde sin Svigerinde, den svenske Dronning Catharina, sit Afskedsbesøg, skal denne have sagt til ham: „Broder, Du maa takke Gud Almægtigste, Du har en god Stjerne paa Himlen; thi det er ikke længe siden, at der var andre Anslag over Dig". — At Gustav virkelig skulde have tænkt paa noget Forræderi imod Christian, er aldeles utroligt. Selv om man ikke maatte afvise Mistanken som uværdig for saa stor en Konges Minde, saa maa det dog siges, at Gustav var altfor klog til ikke at indsee, at Følgen af et forræderſk Angreb paa Christians Person snarest kunde blive en Forening af Christians Mænd med Lybekerne imod Sverrig alene. De danske Forfatteres Mistanke imod Gustav bør derfor afvises som ugrundet; men har Dronningen talt som det siges, kan man ikke undre sig over, at Christian var glad ved at komme vel tilbage til Leiren for Kjøbenhavn den 23de September. Og har han medbragt i sit Hjerte Spiren til Uvillie imod Gustav, saa maatte denne rask udvikle sig, da Dronning Catharina døde pludselig den samme 23de September 1535, som Rygtet sagde, efter en heftig Scene med sin Gemal, der var opbragt over, at hun havde beklaget sig for Christian over hans Strenghed, hvilket Øretudere havde berettet ham. Rygtet talte endog om Mishandling: Gustav skulde have givet hende nogle Slag med en Hammer, der just laa ved Haanden. Hvor megen Sandhed der var heri, kan jeg ikke sige; men paa Kong Christian har dette Rygte dog vist gjort et dybt Indtryk, thi han undlod den simple Høflighed at udtale for sin Svoger Deltagelse over Dødsfaldet, saa at denne endog maatte minde ham derom: hans kjære Svoger maatte dog ikke forlade ham i hans store Sorg og Bedrøvelse uden at husvale ham med Trøstebrev!

Paa sin Side mente Gustav ogsaa at have Grund til Misfornøielse med Christian, der i Stedet for en punktlig Opfyldelse af de Løfter, han havde givet i Stokholm, kun sendte ham Forklaring af de Vanskeligheder, der stillede sig imod Opfyldelsen. Det er kjendeligt, at Stokholmsreisen, langtfra at bringe Gustav og Christian nærmere til hinanden, har lagt Spiren til gjensidig Mistanke og Uvillie, der voxede med Aarene og navnlig derved er bleven fordærvelig for Norden, at et uvenligt, tilsidst fjendsk Sind fik Overhaand ved begge Hoffer. I Gustavs og Christians Tid kom dette vel ikke til Udbrud; men begge Tronarvinger, Frederik

og Erik, ere opvoxede i et bittert Nag, der blev en af Hovedgrundene til den fordærvelige Syvaarskrig, som for Aarhundreder stillede Danmark og Sverrig som Fjender mod hinanden.

Efter Stokholmsreisen kom der ogsaa andre Grunde til Misstemning mellem begge Konger. Men i Øieblikket var den Fare, der truede fra de fælles Fjender, endnu altfor stor til at de kunde give deres Folelser Luft. Navnlig kunde Christian ikke undvære Gustavs Tropper i Skaane eller hans Flaade i Øresund, eller tilbagebetale de Penge, han havde laant.

Imidlertid faldt flere af de faste Pladser, Hertug Albrecht, Grev Christoffer og Lybekerne endnu besad. Især var det af Vigtighed, at Mogens Gyldenstjerne og Holger Ulfstand tvang Landskrone til at kapitulere den 11te Oktober, da Flaaden derved fik en Vinterhavn, som tillod den at opretholde Blokaden for Kjøbenhavn og Malmø indtil Isen afløste den. Men forinden den benyttede denne Fordel, fik den endnu et Stykke Arbeide at udføre.

Det gjenindsatte gamle Raad i Lybek var ved Borgerkonkordatet af 26de August forpligtet til at fortsætte den Krig i Norden, dets Rivaler og Modstandere havde begyndt. En Flaade maatte udrustes; med stor Lyst eller Iver skete det dog ikke. Først den 24de Oktober 1535 løb Lybeks Skibe ud fra Travemynde; men endnu varede det 14 Dage, inden de tre andre Stæders havde forenet sig med dem. Den 8de November gik denne Flaade for Anker mellem Kastrup og Dragør og satte sig strax over Amager i Forbindelse med de Beleirede, hvem de ad denne Vei forsynede med Proviant. Dette kunde Kongens Flaade ikke hindre, naar den ikke maatte hæve Blokaden af Kjøbenhavn og Malmø for at byde Fjenden et Slag under Møen. Men da de Beleirede nu ventede, at Hanseaterne vilde foretage noget Alvorligt til at sprænge Blokaden og fordrive Kongens Flaade fra Sundet, bleve de høilig skuffede. Et Par Dage hindredes alle Bevægelser ved stormende Veir; og da Peder Skram rykkede frem til Angreb, fremkom i Tydskernes Krigsraad de lybske Raadsherrer med deres Instruktion, der lød paa, at begive sig ind i Øresund for at undsætte de Beleirede og hindre Tilforsel af Proviant til Fjenden; kunde de imidlertid gjøre Fjenden Afbræk, ønskede Raadet det meget gjerne, dog saaledes, at de selv vogtede sig for Skade. Det viste sig da, at Anførerens Hensigt ikke var at slaaes, men at Togtet

skulde ansees som udført med Kjøbenhavns Proviantering. Imellem de armerede Baade fra begge Flaader havde der vel staaet nogen Kamp den foregaaende Dag om et lybsk Skib, som var drevet paa Grund, ved hvilken Leilighed det sandsynligvis var, at Skram selv saaredes i det ene Ben, saa at han maatte bringes i Land. Da nu den kongelige Flaade den 12te November med en Nordostenvind vilde angribe under Anførsel af den preussiske Admiral Johan Pein, løb dennes Skib paa Grund; men langtfra at benytte dette Uheld som man skulde ventet, gik den hanseatiske Flaade under Seil og stod ud af Sundet næsten som i Flugt. Et Par Skibsførere af Krigspartiet gave sig vel i Færd med Preusseren; men da de andre lode dem i Stikken, maatte ogsaa de trække sig tilbage. Heftige Storme i de nærmeste Dage adsplittede Flaaden; hver søgte hjem til Sit. Dermed var til Krigspartiets Harme det hele Foretagende endt. Netop i de samme Dage var det, at Wullenwever blev fangen af Erkebiskoppen af Bremen! Alle Forsøg af de Beleirede og af Hertug Albrechts Broder Henrik af Meklenborg paa at bevæge Lybeks Raad til et nyt Tog bleve frugtesløse.

Der indtraadte nu en Standsning i Krigen, da intet Andet kunde foretages end at opretholde Leirene for Kjøbenhavn og Malmø, samt hindre Fremmedes Indblanding. Kongen kunde da henvende sin Opmærksomhed paa Forholdene i Norge, og maatte det baade for derfra at faa Bidrag til de uhyre Udgifter, Krigen slugte, og fordi han i Stokholm havde lovet at stille Kong Gustav de to norske Slotte Bahus og Agerhus som Pant for de laante Summer.

Ved Danmarks Opløsning efter Kong Frederiks Død tilbød der sig for Norge en i Aarhundreder ikke mere tilbagevendende Leilighed til at gjenvinde sin Uafhængighed, havde det blot ikke manglet Kræfter til at være et selvstændigt Rige, og havde de ledende Mænd kunnet enes. Der manglede ikke et nationalt norsk Parti, hvis Midtpunkt var Trondhjem og som samlede sig om Erkebiskoppen Oluf Engelbrektsen. Men denne Mand manglede Mod og Kraft til at reise Folket i en Kamp for Selvstændigheden. Han vovede ikke at træde aabent frem som Fjende af Forbindelsen med Danmark; hvem skulde han i 1533 vel ogsaa have opstillet som Norges Kongsæmne? Christiern den Anden sad vel forvaret paa Sønderborg, hans eneste Søn var død, hans Døttre

endnu ugifte. Og to Forhold af største Betydning i Norge selv stode haardt imod Frihedstankerne: de indgiftede danske Adelsmænd med de Gyldenløveske Svigersønner Vincents Lunge og Niels Lykke i Spidsen vilde opretholde Unionen; og Norges tre Fæstninger vare i Hænderne paa Mænd af dansk Adel. Klaus Bilde, Pantelensmand paa Bahus, var Medlem af baade det danske og det norske Rigsraad; Erik Gyldenstjerne, som efter Kong Christierns Fald havde afløst Mogens Gyldenstjerne paa Agershus, var en haardhaandet, men aldeles paalidelig dansk Mand, en afgjort Modstander af det norske Nationalparti; og Eske Bilde paa Bergenhus, mindre lidenskabelig end Vincents Lunge og mindre haard end Erik Gyldenstjerne, var dog i Feiden 1532 optraadt som Erkebiskoppens bestemte Modstander og havde i Gjerningen viist, at han ikke vilde tilstede Norges Løsrivelse fra Danmark, hvortil han ved Herkomst, Familieforhold og Eiendomme var knyttet med de stærkeste Baand.

Erkebiskoppen som Rigsraadets Formand og under Interregnet den første Mand i Regeringen indkaldte et Rigsmøde i Romsdalen. Her samledes Raadets Medlemmer i Eftersommeren 1533. Udfaldet af deres Overveielser blev en ny Seir for Vincents Lunges Politik, saa vidt denne nu kunde gjennemføres uden en Konge. Man valgte ingen norsk Konge, men vedtog at ville følge det danske Rigsraads Indbydelse til en fælles Valgdag i Kjøbenhavn 1534, med Forbehold af Norges Riges Friheder og Privilegier. Men Enigheden mellem Herrerne blev ikke af lang Varighed, og endnu holdt Folket sig saa stille, som om den hele Sag ikke vedkom det. Erkebiskoppen vilde dog ikke møde i Kjøbenhavn efter Bestemmelsen; Vincents Lunge derimod nok; men han kom ikke længere end til Skaane, netop som Grev Christoffers Anfald paa Sjælland omstødte Alt i Danmark og umuliggjorde den fælles dansk-norske Valgherredag. I de samme Dage blev Eske Bilde Lybekernes Fange, da han paa Reisen til Danmark seilede deres Krydsere lige i Hænderne uden at ane Udbrudet af Feiden.

Til Ulykke for Norge kom Erkebiskoppen kort efter i heftig Strid med Vincents Lunge. Allerede to Gange havde disse myndige Stormænd været i aaben Feide med hinanden: første Gang ved samme Tid som Vincents Lunge maatte overgive Bergenhus

til Eske Bilde; dernæst i Kong Christierns-Krig, hvis uheldige Udfald gav Vincents Lunge og hans Svoger Niels Lykke Leilighed til at ydmyge Erkebiskoppen og aftvinge ham et kostbart Forlig. Endelig udbrød i Slutningen af 1534, og i 1535, en ny heftig Kiv, fordi Erkebiskoppen ikke gik skarp nok frem imod Niels Lykke, hvem Vincents Lunge nu forfulgte som sin Dødsfjende. Thi Niels Lykke havde efter sin Hustrues Død indladt sig i en forargelig Elskovshandel med hendes Søster Lucie, hvis Svangerskab ikke kunde skjules og bragte baade Sorg og Vanære over den Gyldenløveske Slægt. Han begjærede rigtignok den forførte Pige til Ægte, men gjorde dermed kun Ondt værre. Baade Moderen, Fru Inger Ottosdatter, og især Svogeren Vincents Lunge modsatte sig Ægteskabet paa det Bestemteste, fordi det efter deres Mening stred baade mod guddommelige og menneskelige Love. Niels Lykkes Brøde var Blodskam, Kjætteri, der krævede Dødsstraf. Vincents Lunge fordrede, at Erkebiskoppen som Rigets og Kirkens Overhoved skulde forfølge Niels Lykke som Kjætter; og da Oluf Engelbrektsen nølede, ja endog udtalte sig for Ægteskabet, vendte Lunge sin lidenskabelige Vrede ogsaa mod ham.

Denne Familietvist blev skjæbnesvanger for Norge, fordi den flettede sig ind i Spørgsmaalet om Kongevalget. De to danske Adelspartier, det østdanske, der af Greven var nødt til at anerkjende den fangne Konge, og det jydske, som havde valgt Hertug Christian af Holsten, tilskreve hver fra sin Side Nordmændene om Tilslutning ifølge den bestaaende Forbindelse mellem Rigerne. Ligeledes Hertug Christian selv. Vincents Lunge vilde, at Norge uden Opsættelse skulde erklære sig for Hertugen, endnu inden Krigen i Danmark havde taget en afgjørende Vending; thi da vilde Norge kunnet betinge sig en Haandfæstning og i denne sine statsretlige Friheder. Han forstod nok, at Hertug Christian forlangte Anerkjendelse som Faderens Arving, ikke Valg; men just derfor burde Norge vælge ham i Tide. Dette var ganske vist det eneste Rigtige; men Erkebiskoppen var ikke at formaa til at række Vincents Lunge Haanden til et saadant Valg. Han sagde vel ikke Nei, ligesaa lidt som han vovede at tage Parti for Niels Lykke; tværtimod gav han i den sidste Sag saa vidt efter for den almindelige Stemning, at han lod Niels Lykke fange og stille for en Ret, der dømte ham som Kjætter, men henstillede Straffen til Rigsraadets Afgjørelse.

Og heller ikke forkastede han Lunges og de Søndenfjeldskes Valg, men undgik en bestemt og bindende Udtalelse ved allehaande Udflugter, saa at det i 1535 ikke kunde komme til noget almindeligt Kongevalg af det hele norske Rigsraad. Vincents Lunge formaaede kun at drage de Søndenfjeldske med til en bindende Erklæring for Hertug Christian i Mai 1535, betinget af Stadfæstelse paa Rigets Friheder. Efter Pfalzgrevens Optræden blev Ærkebiskoppen endnu mindre villig til at anerkjende dette Valg; han søgte hemmelig Forbindelse med det burgundiske Hof, og sad nu i Slutningen af Aaret 1535 i sin trondhjemske Residents lurende efter Tingenes Vending uden selv at vove noget bestemt Skridt.

Dette var Stillingen i Norge, da Kongen efter Stokholmsreisen og den hanseatiske Flaades Tilbagetog ansaa det for nødvendigt at bringe Kongesagen i Norge til Afgjørelse. Eske Bilde havde i November 1535 faaet sin Frihed efter Wullenwevers Fald. Han indstillede sig hos Kongen, hvem han jo endnu ikke havde anerkjendt, erklærede sig for hans Mand og modtog det Hverv at begive sig til Norge i Forbindelse med Klaus Bilde paa Bahus, tage Vincents Lunge og andre søndenfjeldske Rigsraader med, gaa til Trondhjem og der paa en almindelig norsk Rigsforsamling gjennemdrive Kongevalget og Bevillingen af en Landeskat. Ifølge dette Kongebud ankom Eske og Klaus Bilde med Biskopperne Hans Reff af Oslo og Magnus af Hammer, samt Vincents Lunge og sagtens et Par andre Medlemmer af Norges Raad i Juletiden til Trondhjem, hvor Ærkebiskoppen tog tilsyneladende venligt imod dem og deres Forslag. Han indkaldte ogsaa Almuen fra Trondelagen til Rigsmødet. Men aldrig saa snart havde Menigmand hørt Kongens Fordringer, før der udbrød en voldsom Folkebevægelse. De samlede sig om Bispegaarden og erklærede, at de ikke vilde have den fremmede Konge, som inden han var lovlig valgt vilde tvinge Folket med en haard Skat; og nu stormede de til de søndenfjeldske Herrers Bolig, sloge Vincents Lunge ihjel og afholdtes med Nød fra at sende begge Bilder og Hans Reff efter ham i Døden. De tre Herrer maatte dog vandre i Ærkebiskoppens Fængsel. — Dette skete den 3die Januar 1536. Omtrent ved samme Tid omkom Niels Lykke i sit Fængsel paa Ærkesædets Slot Stenvigsholm, formodentlig dræbt paa Oluf Engelbrektsens Befaling.

Om Initiativet til disse Voldshandlinger virkelig var Erkebiskoppens, — om han ikke, som til alle Tider den karakterløse Styrer, der selv ikke er sin Stilling voxen, blev af lidenskabelige Undermænd henreven ud over Grændsen af sin egen Villie, kan jeg ikke afgjøre. Men vist er det, at nu var hans Stilling bleven klar nok. Han maatte fremad paa den farlige Vei og see til at rive Magten helt ud af det danske Parties Hænder. Derfor sendte han sine betroede Mænd Einar Tield og Christoffer Trondsen med den Krigsmagt, han kunde opdrive, imod Agershus og Bergenhus. Men Erik Gyldenstjerne tog saaledes imod den Første, at han i største Hast maatte trække sig tilbage, hvorefter Slotsherren tugtede og kuede Erkebiskoppens Tilhængere i sin Kreds. Og den fangne Eske Bildes Underfoged Thord Roed viste sig baade i Magt og List Christoffer Trondsen saa overlegen, at denne blev hans Fange paa Bergenhus og det hele trondhjemske Krigstog aldeles mislykkedes.

Hvad var nu at gjøre for Oluf Engelbrektsen? Saa han til Nederlandene, mente han at kunne vente Pfalzgrevens Optræden med Keiserens Magt i en nær Fremtid, blot han kunde udsætte Katastrofen i nogle Maaneder. Saaledes faldt han tilbage i sin naturlige Rolle, at udskyde enhver Afgjørelse og holde Alt svævende, indtil Andre udfriede ham af den pinefulde Stilling. Han vendte sig til sine Fanger, sluttede et Forlig med dem, satte dem under visse Betingelser i Frihed og tilsagde dem i en aaben Skrivelse af 6te April 1536, at naar Kong Christian vilde forlade ham Alt hvad han før og nu havde gjort hans Fader og ham imod, vilde Erkebiskoppen anerkjende ham for sin Herre, sammenkalde Norges Raad og ypperste Mænd til en almindelig Herredag, og der faa ham valgt til Konge paa Betingelse af en beseglet Reces, der sikrede Norges Riges Friheder. — Det var altsaa Vincents Lunges, den faldne Fjendes, Politik Oluf Engelbrektsen her greb til. Men han mente det ikke ærligt og Ingen troede ham; ja han har vel neppe selv troet paa, at Sagen nu kunde bringes i Lag paa denne Maade; derfor fastholdt han sine Forbindelser med det burgundiske Hof, søgte Hjælp hos det og lod sig give Leide til Ophold i Nederlandene.

Imedens alt dette foregik i Norge, havde Kong Christian været heldig nok til at faa sin og Danmarks hidtil farligste Mod-

stander helt ud af Krigen. Nye Forsøg paa at mægle mellem Kongen og Lybek udgik i Sommeren 1535 fra de evangeliske Stænder i Tydskland, der foruroligedes ved at see to Magter, som begge hørte til deres Parti, indviklede i saa heftig en Feide. De maatte ønske at see dem forsonede, for at alle Evangeliets Tilhængere kunde staa sammensluttede mod Farerne fra katholsk Side. Kurfyrsten af Sachsen, Landgreven af Hessen, Hertugen af Lyneborg, de overtydske Rigsstæder arbeidede derfor alvorligt paa at tilveiebringe et nyt Fredsmøde. Kong Christian gik saa meget villigere ind derpaa, som han, uvis om, hvor vidt han kunde stole paa Sverrigs Udholdenhed, maatte søge en Støtte hos de evangeliske Stænder i Tydskland. Lybeks Raad var ogsaa villigt nok; men det agtede ikke at opgive den engang indtagne fordelagtige Stilling, ifølge hvilken Lybek kun var de Beleiredes Hjælper i Kampen for den fangne Konges Befrielse, saa at Fredsunderhandlingerne maatte omfatte ogsaa Hertug Albrecht, Grev Christoffer, Stæderne Kjøbenhavn og Malmø. Denne Wullenwevers Paastand havde det gjenindsatte Raad arvet; men Vanskeligheden ved at faa saa vidt spredte Parter og Mæglere samlede til rette Tid paa det bestemte Mødested bevirkede Udsættelse af Forhandlingerne fra den ene Termin til den anden. Og saa længe der endnu var Haab om, at den store hanseatiske Flaade vilde optræde med Kraft, viste de Beleirede sig utilboielige til overhovedet at underhandle paa det af Mæglerne opstillede Grundlag af Kong Christian den Tredies Anerkjendelse som Danmarks og Norges Konge. — Først da Flaaden var gaaet tilbage uden at vove noget Angreb, og da Lybek lod dem forstaa, at vilde de ikke deltage i Underhandlinger, maatte Hanseaterne see at sørge for sig selv, bleve de Beleirede medgjørligere. De sendte Fuldmægtige til Mødet i Hamborg, men benyttede tillige Leiligheden til at faa andre Sendebud over Søen for at knytte Forbindelser med den nederlandske Regering og gjennem den med Keiseren og Pfalzgreven. Og da Underhandlingerne endelig aabnedes i Hamborg den 13de Januar 1536, fremkom de med den Fordring, at forend de kunde indlade sig paa Videre, maatte den fangne Konge være sat i Frihed, hvad den danske Konges Sendebud bestemt afsloge.

Da de Beleiredes Sendebud ikke kunde bringes bort herfra, skilte Lybek sig endelig fra dem og sluttede for sig Fred med Kong

Christian den Tredie den 14de Februar 1536, hvori det anerkjendte ham som Konge i Danmark-Norge og forpligtede sig til at forsøge, om de Beleirede kunde inden sex Uger bevæges til at antage Freden, naar der sikredes Hertugen og Greven fri Bortgang fra Riget, samt Kjøbenhavn og Malmø ikke alene Amnesti, men Bibeholdelse af den under Krigen vundne Stilling som frie Rigsstæder. Lykkedes dette, skulde Lybek beholde Bornholm 50 Aar udover den allerede bestemte Termin. Desuden betingede det sig Stadfæstelse paa sine gamle Privilegier og Sædvanerettigheder i Rigerne. Alle Fanger løsgaves, og de gjensidige Fordringer paa Omkostninger og Erstatning ophævedes mod hinanden. Enhver af Parterne medoptog sine Venner og Hjælpere i Freden, Kong Christian navnlig ogsaa Kongen af Sverrig, om hvis Stilling det tillige vedtoges, at de Fordringer, Lybek, Greven af Hoyas Arvinger og Bernhard v. Melen paastode at have til Kong Gustav, eller denne til dem, skulde underkastes den danske Konges Voldgiftskjendelse; vilde Gustav paa sin Side ikke dette, maatte Kong Christian ikke gjøre ham nogen Hjælp og Bistand imod dem i denne Sag.

Om denne Fred skulde blive en almindelig eller blot en Separatfred imellem Lybek og den danske Konge, beroede altsaa paa, om Lybek kunde formaa de tre andre vendiske Stæder og de Beleirede til at antage den inden den bestemte Tidsfrist, og om Kong Gustav vilde antage den paa de Betingelser, der bødes ham. Man skulde da tro, at Kong Christian maatte have forelagt Gustav hele Sagen snarest muligt; men det var saa langt fra Tilfældet, at der hengik fire Maaneder, inden det skete. Grunden til denne paafaldende Opsættelse maa man gjætte sig til; thi de Undskyldninger, den danske Konge fremførte for sin Svoger, have Intet at betyde og gjorde heller intet Indtryk paa denne, der følte sig ikke alene krænket ved Tilsidesættelsen, men foruroliget ved i saa lang en Tid at staa uvis om sin Stilling til den hidtil fælles Fjende. Sandsynligvis har Kong Christians Langsomhed været bevirket ved to Omstændigheder, som ikke ret vel lode sig ligefrem sige til Gustav. Først Haabet om, at Lybek kunde formaa de Beleirede til at antage Freden; thi lykkedes dette, kunde Christian stemme Tonen mod Gustav betydeligt høiere. Men dernæst ogsaa, at det i lang Tid var et almindeligt Rygte, som blev troet ikke alene i

Norden, men i Tydskland og Nederlandene, at Gustav var falden som et Offer for en Sammensværgelse imod hans Liv. Da dette viste sig ugrundet, kom de danske Sendebud til Stokholm med Hamborgerfreden. Gustav antog vel denne, fordi han ikke kunde afvise den uden at paatage sig hele Krigens Fortsættelse; men han var ikke synderlig tilfreds med Betingelserne. Og hel utilfreds var han med Kong Christian, fordi denne hverken havde givet det lovede Pant for Laanet eller skaffet det lovede Forbund med Danmark-Norge. Kun Et havde han vundet ved denne Krig, men rigtignok noget meget Stort og Følgerigt: Sverrig havde afkastet Hanseaternes utaalelige Handelsaag, saa at dets Næringsvirksomhed kunde udfolde sig frit og uhindret af dem. Gustavs Krig med Lybek er epokegjørende i Sverrigs Historie. —

Hermed afslutter jeg en af de Hovedrækker, jeg har fulgt gjennem denne Bog: Forholdet mellem Danmark og Sverrig. Jeg har viist, at strax den første Konge af det oldenborgske Hus miskjendte dette Forhold, idet han, hildet i Forestillingen om den „kjærlige Bebindelse“, hvis Baand allerede vare brudte, valgte at tvinge Sverrig med Danmarks og Norges Magt i Stedet for at søge et varigt Venskabsbaand knyttet, der maatte kunne drages ud af Halmstadsunionen. Anden Gang bød der sig en Mulighed til at gjenknytte Baandet, da Kong Hans rakte det svenske Rigsraad Haanden imod Rigsforstanderen, som ved Almuens Bistand vilde uden Ret gjøre sig til Sverrigs Herre. Da brast det dog atter uden Kongens Skyld ved Hemming Gads, Sten Stures og dennes Partitilhængeres Had og Ærgjerrighed. — Og i Grevens Feide bød der sig ved den fælles Kamp mod fælles Fjender endnu engang en Leilighed til varigt Venskab mellem de selvstændige Frændefolk. Men heller ikke denne Gang skulde der komme anden Frugt end Misstemning, Uvillie, tilsidst aabent Fjendskab. Der var for meget af de gamle Minder i begge Kongernes Hjerter til at de kunde slutte sig til hinanden i oprigtig Velvillie. Thi dengang var det Kongernes personlige Følelser, ikke Staternes forskjellige Interesser, der hindrede Tilslutningen. At lægge Ansvaret paa Christian eller paa Gustav drister jeg mig ikke til: de synes mig at maatte dele det omtrent lige.

Endnu et Tilbageblik paanøder Hamborgerfreden: Blikket paa Lybeks og de vendiske Stæders Forhold til Norden i disse første

oldenborgske Kongers Tid. — Lybek stod da paa Overgangen mellem Middelalderen og Nytiden. Det kunde ikke opretholde sin gamle Magt og Velstand uden at modsætte sig Nordens Enhed og Samfærdselsforholdenes naturlige Vending. Kun det Første naaede Lybek ved at understøtte det svenske Selvstændighedsparti. Kampen mod Hollændernes Indtrængen i Østersøen blev frugtesløs, uagtet den tre Gange fornyedes: først med Kong Hans uden Seir og uden Nederlag; saa tilsyneladende heldigere med Christiern den Anden, hvis Feil skaffede dem Seiren, langt mere end deres egne Vaaben. Men derefter brød den nye Tid uimodstaaeligt ind over Lybek fra to Sider: trods alle Anstrengelser blev det umuligt at lukke Østersøen for de vestlige Folk, da Verdenshandelens Gang søgte sig andre Veie end de gamle; og Reformationen fra Wittenberg rystede med revolutionær Magt Republikens hele indre Bygning. Disse to Strømninger krydsede hinanden og bragte nye Mænd op, der vovede et høit Spil om Magt og Herredømme i Norden, — og tabte det! Ved Indgangen til Grevens Feide havde Lybek naaet sin Middagshøide; med Wullenwevers Fald og med Hamborgerfreden begynder Nedgangen. Er Skylden mest Wullenwevers eller hans Modstanderes? Svært er det ogsaa her at dele retfærdigt imellem begge Parter; men det kan dog siges, at Wullenwevers Færd og Skjæbne stadfæster en Sandhed, Historien lærer Enhver, der vil lade sig belære af den: at de, der komme til Magten ved en Revolution, ere de farligste Statsstyrere. Fulde af Selvtillid og fantastiske Planer, berusede af den Fremgang, der pludseligt har lagt Magten i deres uøvede Hænder, bryde de forstyrrende midt ind i den gamle Politiks sammenslyngede Væv uden at være istand til at beseire den Modstand, de fremkalde, eller løse den anstiftede Forvirring. Intet straffer sig i Politiken strengere end Miskjendelse af Forholdenes Natur.

Efter den hanseatiske Flaades Tilbagetog i November gik den allierede kongelige Flaade i Vinterhavn, fornemlig i Landskrones Havn, og aftakkede en Del af sin Besætning, et Par Maaneder førend en usædvanlig haard Frost efter Nytaar tillagde Øresund. Kong Christian var ikke i Stand til at holde Flaaden i Søen

uden at opbryde en af Leirene: for Kjøbenhavn, for Malmø eller i Holsten; men disse vare i Øieblikket endnu vigtigere end Blokaden, ihvorvel de Beleirede ved dennes Ophør fik næsten fuldstændig fri Forbindelse med Tydskland. Flaadens Skyts blev da brugt mod de Slotte, der endnu vare i Fjendehaand: Krogen overgav sig den 11te Januar 1536, Kalundborg den 16de Februar. Kong Christian, hvem Underhandlingerne i Hamborg havde kaldt til Holsten, opholdt sig i Marts paa Kalundborg Slot, hvorfra han opfordrede Kjøbenhavn og Malmø til at sende ham betroede Mænd, paa samme Tid som Lybekerne søgte at formaa Hertug Albrecht og Grev Christoffer til at antage Hamborgerfreden. Til Kalundborg kom Ingen fra Kjøbenhavn; men Jorgen Kock fra Malmø indfandt sig. Han blev vel modtagen af Kongen den 26de Marts 1536 og gik derfra til Kjøbenhavn, dengang sandsynligvis for at overtale de Beleirede til at antage Freden. I hans Fraværelse fik Fredspartiet i Malmø fuldstændigt Overhaand, saa at det nu for sig, uden de andre Beleiredes Deltagelse, søgte Underhandlinger med Kongen og sluttede den 6te April i Helsingør en Overenskomst, der aabnede Malmøs Porte paa saa fordelagtige Betingelser, som Kongen paa nogen Maade kunde indrømme. De svenske Hjælpetropper trak sig derefter strax tilbage fra Skaane, saa at Landskaberne hinsides Øresund med Undtagelse af Varberg nu vare i Kong Christians Enebesiddelse.

Kjøbenhavn stod tilbage. Hamborgerfreden, der kun bød Hertug Albrecht og Grev Christoffer fri Bortgang, vilde de ikke modtage; dog var der en Tid i Foraaret 1536, hvor de vilde have sluttet Fred med Kongen, kunde de opnaa bedre Betingelser ved tydske Fyrsters Mægling. Dette mislykkedes imidlertid, — da aabnede der sig vel ikke uventet, men dog i Mai 1536 først bestemt, en Udsigt til en Bistand, der bevægede dem til den yderste Anstrengelse i Haab om dog tilsidst at gaa ud af Kampen med Seir.

Tredie Afdeling.

Pfalzgrevens Krig. Kjøbenhavns Overgivelse. Den gamle Kirkes Fald. Kong Christians Haandfæstning og den store Reces. Norges Fald. Oluf Engelbrektsen. Eske Bilde.

Det burgundiske Hof stod i Begyndelsen af Grevens Feide paa Christian den Tredies Side, overensstemmende med Gentertraktaten af 9de September 1533. Det er ogsaa indlysende, at Nederlænderne, navnlig da Hollænderne, maatte ønske Christian den Tredies Seir over Lybekerne, deres gamle Fjender, ja at de maatte foretrække ham for Christiern den Anden udfriet af sit Fængsel og gjenindsat paa sine Troner, naar dette udførtes af Lybekerne. Men Keiserens Politik, der dog tilsidst bestemte Nederlandenes som alle hans Arvelandes Holdning, førte det burgundiske Hof bort fra Gentertraktaten af Hensyn, der laa udenfor Nederlandenes Synskreds og Interesser.

Pfalzgreve Frederik, yngre Broder til Kurfyrste Ludvig af Pfalz, født 1483, tidlig knyttet til det habsburgske Hus, havde ved flere Leiligheder erhvervet sig Krav paa Keiser Karl den Femtes og hans Broder Kong Ferdinands Taknemlighed. Men han havde høstet saa ringe Frugt deraf, at han stod i Begreb med at slutte sig til Kong Frants af Frankrig, da de habsburgske Brødre valgte at fastholde ham ved et Ægteskab med deres Søsterdatter Dorothea, Isabellas og Christiern den Andens ældste Datter og efter Broderens, Prins Hanses, Død i August 1532 det ældste Barn. Ved denne Forbindelse fik Pfalzgreven en Adkomst til at optræde med Fordring paa de nordiske Kroner. Pfalzgreven holdt sit Bilager i Heidelberg den 26de September 1535 — den mere end halvhundredaarige Mand med en femtenaarig Brud! Men dermed var hans Stilling til Tronstriden i Danmark endnu ikke afgjort. Efter Keiserens Mening skulde Pfalzgreven med sin Broders Hjælp selv gjennemkæmpe sin Hustrues Fordringer, understøttet af Keiserens Anseelse, Skrivelser og Underhandlinger, medens Pfalzgreven kun da vilde optræde med Magt, dersom Keiseren ogsaa vilde tage Sagen som sin og i det mindste understøtte ham med Krigsfolk, Skibe og Penge. Underhandlingerne herom toge lang Tid, da de tre Hoveder for det habsburgske Hus

vare vidt spredte fra hinanden, saa at naar Keiserens Beslutninger skulde udføres, havde mangen Gang de Forhold, der fremkaldte dem, forandret sig saaledes, at Udførelsen var enten umulig eller skadelig. Der maatte da paany sendes Bud og Breve frem og tilbage, hvorover Maaneder kunde hengaa. — Dette blev navnlig Tilfældet efter Pfalzgrevens Bryllup.

Keiser Karl var da i August 1535 kommen tilbage til Neapel efter et glimrende Seirstog mod Osmannerne i Tunis. Uvis om Forholdet til Frankrig vilde han ikke give det burgundiske Hof Befaling om Krigsrustninger for Pfalzgreven; først da Regentinden viste ham, at Lybekernes Frafald udsatte Kjøbenhavn og de andre Beleirede for den yderste Fare, dersom der nu ikke fra Pfalzgrevens Side handledes rask og alvorligt, bestemte Keiseren endelig, at Kjøbenhavn skulde undsættes med Magt fra Nederlandene. Denne Befaling kom dog først til Regentinden midt i Marts 1536 og kunde ikke tidligere end i April blive meddelt de Beleirede med Opfordring til at holde ud, da tilstrækkelig Hjælp skulde komme om faa Uger. Bud paa Bud afgik derom til Kjøbenhavn, tilsidst sendte Regentinden Dronning Maria den 20de April en af sine egne Adelsmænd, Leonhard Funck, med dette Løfte; og han var heldig nok til fra Rostok at slippe ind i den beleirede Stad. Fra nu af opgave de tre beleirede Parter, Hertug Albrecht, Grev Christoffer og Kjøbenhavns Magistrat, alle Underhandlinger med Kong Christian den Tredie.

For denne begyndte altsaa i April 1536 en ny Krig, den tredie og den farligste af dem alle, en Krig med Keiseren og med Pfalzgreven, der kunde fravriste ham Alt hvad hidtil var vundet. Det gjaldt da om at bringe Krigen i Danmark til Ende, inden Flaade og Hær ankom fra Nederlandene. — Først kastede Kongen sig over Varberg, hvor Markus Mejer sad som en uafhængig Herre uden Forbindelse med Lybekerne. Han var ikke medoptagen i Hamborgerfreden; men han underholdt Forbindelser med Kong Henrik den Ottende af England, der, som vi saa, i Efteraaret 1535 havde sine Sendebud hos ham med mange smukke Ord og Opmuntringer til Udholdenhed, men i Virkeligheden dog kun for at undersøge, om nogen Fordel for England kunde ventes af en Indblanding i de nordiske Uroligheder. Virkelig Hjælp fik Markus Mejer ikke fra Kong Henrik. Malmøs Kapitulation satte Kong

Christian i Stand til at sende baade Tropper og Skibe mod Varberg. Midt i Mai begyndte dette alvorlige Angreb paa Slottet. Og saa lidet formaaede dette, der i ældre Tid ansaaes for meget fast, at modstaa de Krigsmidler, de Kongelige nu kunde anvende, at en eneste Dags Kanonade lagde Murene i Grus og tvang Markus Mejer til Overgivelse paa Naade og Unaade. Han blev ført som Fange til Sjælland, stillet for en Krigsret, der dømte ham æreløs for det Brud paa sit Ridderløfte, der satte ham i Besiddelse af Varberg. Den 17de Juni 1536 blev han med 17 Medskyldige henrettet udenfor Helsingør.

Imidlertid ventede Kjøbenhavn fra Dag til Dag, fra Uge til Uge, efter den nederlandske Flaade, hvis Ankomst forsinkedes ved flere Hindringer. Denne keiserlig-pfalziske Krig var især Hollænderne høilig imod, ikke de Handlende og det lavere Folk alene, men ogsaa de Store. Hollands Stænder nægtede rentud at udruste Skibe, som Regentinden forlangte. Hun vilde nemlig, at Holland skulde føre denne Krig med Keiserens Understøttelse; men Hollænderne vilde aldeles ikke føre en hollandsk Krig i Norden: vilde Keiseren og Pfalzgreven, maatte det skee i disses eget Navn og for deres egen Regning. Ogsaa Keiserens Statholder og Generalen for Provindsen Holland, Greverne af Hoogstraten og af Buyren, vægrede sig ved at lade efter Regentindens Forlangende deres Tropper støde til dem, Statholderen i Friesland, Schenck af Tautenburg, paa hendes Befaling havde hvervet i Keiserens og Pfalzgrevens Navn til den danske Krig. Hertugen af Gelderns truende Bevægelse mod Holland gav dem Paaskud til denne Vægring. Hollændernes Vrangvillighed var Skyld i, at det burgundiske Hof ikke kunde holde de Beleirede Løftet om Undsætning i Slutningen af Mai.

Og snart forviklede Keiserens Forhold til Frankrig sig saaledes, at hans Tanker og Midler vendte sig bort fra Norden, da den tredie Krig med Kong Frants udbrød i Sommeren 1536. Hertug Karl af Geldern var Frankrigs stadige Allierede imod de keiserlige Nederlande, og nu tilveiebragte den snilde Melchior Rantzau en Forbindelse imellem sin Herre Kong Christian den Tredie og Hertug Karl, der blev afgjørende for den danske Krig. Kongen hvervede en Skare Landsknegte under Meinert v. Hamm, en af de nedertydske Oberster, der jævnlig optraadte ogsaa i Nordens

Krige. Dog gav Kong Christian kun Navnet, men Hertug Karl Pengene dertil, saa at Meinert, skjøndt under dansk Fane, i Virkeligheden tjente Hertug Karl, ikke Kong Christian. Thi Hertug Karl fandt det denne Gang ikke raadeligt selv at optræde som Meinerts Krigsherre. Meinert gik i sit eget Navn, under Paaskud af at optage en ældre Strid, imod Staden Grøningen, som da endnu ikke hørte til de keiserlige Nederlande, men erkjendte Hertugen af Geldern for sin Skytsherre. Til Hertugen henvendte Staden sig nu om Bistand imod Meinert; Hertugen forlangte da, at det skulde tillades ham at bygge et fast Slot i Staden, hvad Borgerne aldrig før havde villet tilstede. Grøningerne forstode denne Fordring ganske rigtigt saaledes, at Hertugen vilde benytte deres Nød til at lægge dem et varigt Trældomsaag paa Nakken, og begrebe, at det var ham, der hidsede Meinert imod dem. Opbragte over en saadan Behandling af deres egen Skytsherre, vendte Staden sig til sin Nabo, Keiserens Statholder Schenck i Friesland, der efter Regentindens Befaling villig modtog dem og nu førte de Tropper, han havde hvervet til den danske Krig, imod Meinert, som han trængte bort fra Grøningen og tvang til at indeslutte sig i Byen Damm. Her beleirede Schenk ham; men Beleiringen trak længere ud, end han havde ventet. Thi Hertugen af Geldern opfordrede Kong Christian til at hjælpe Meinert, og Kongen greb naturligvis heller end gjerne denne Leilighed til at fastholde Schenck i Friesland, indtil han selv blev færdig med Kjøbenhavn. Fra Holsten sendtes Breide Rantzau med 2000 Mand til Meinerts Understøttelse; men Schenck var advaret i Tide, lagde sig i Baghold ved Klosteret Hilligerlee, uden at Meinert i Damm mærkede hans Afmarsch, og bibragte den 8de August 1536 Breide Rantzau et fuldstændigt Nederlag, hvorefter han atter optog Beleiringen af Damm. Men uagtet dette Nederlag, havde den Grøningske Krig gjort Kong Christian al den Nytte, han kunde ønske: den havde skaffet ham Juni og Juli Maaneder fri.

Imidlertid havde Regentinden samlet Skibe i Seeland. Pfalzgreven var selv kommen til Nederlandene. Alt var beredt til Flaadens Afgang; kun Tropperne fastholdtes i den Grøningske Krig. Regentinden vidste intet Andet at svare paa Pfalzgrevens høie Klager, end at raade ham selv at gaa til Tropperne. Pfalzgreven ankom til Leiren for Damm den 9de August, Dagen efter

Schencks Seir. Men Meinert holdt sig endnu i Damm: et Par Dage maatte Pfalzgreven endelig have Taalmodighed, — da kom Efterretningen om, at Kjøbenhavn havde overgivet sig. Skuffet og mismodig vendte Pfalzgreven tilbage til Bryssel, hvor han fandt alle Hoveder og Hænder i fuldt Arbeide med den franske Krig og det Tog, Greven af Nassau udførte mod Frankrig. Toget til Kjøbenhavn blev opgivet.

De to saaledes vundne Maaneder havde Kongen brugt til at indeslutte Kjøbenhavn fuldstændigt. Tropperne fra Skaane og Varberg bleve trukne til Leiren for Kjøbenhavn, og den 18de Juni blev Amager besat, saa at al Forbindelse med Omverdenen fra den Tid var Staden afskaaret. Nu steg Nøden Dag for Dag til en frygtelig Høide. Hertug Albrechts og Grevens Krigsfolk havde Magten; de vilde først fødes; Borgerne maatte hungre. Man priser Kjøbenhavnernes Udholdenhed for Kong Christierns Sag; men med Undtagelse af Ambrosius Bogbinder og hans nærmeste Partitilhængere var det ikke Borgerne, men det tydske Krigsfolk, der holdt ud, og det ved at undertrykke de danske Borgere i Staden. Det var Hertug Albrecht og Grev Christoffer, navnlig den Første, der opretholdt Modstanden, bestandig i Haab om Hjælpen fra Nederlandene, der skulde skaffe dem Opreisning for alle Tab og Lidelser. Kjøbenhavns Borgere havde Intet at haabe af den nederlandske Krigsmagt, selv i Tilfælde af dens Seir, — Intet uden Pfalzgrevens Herredømme. Christiern den Anden fik de dog ikke tilbage, det var afgjort imellem Keiseren og Pfalzgreven. Men Christian den Tredie, Evangeliets tro Tilhænger, maatte være dem langt kjærere end den katholske Magt, som nu saa ædelmodigt vilde befri dem. Havde de danske Borgere i Kjøbenhavn kunnet røre sig, vilde de, ligesaa vel som Malmø, have underkastet sig Kong Christian i Foraaret 1536. Den 13de Juni forsøgte de en Opstand; den blev undertrykt med blodig Vold af den tydske Besætning. De maatte tie og lide. Gravens Ro herskede derefter i den ulykkelige Stad, hvor den bittre Hungersdød blev Manges Lod. Først da Alt var fortæret, saa at det kom an paa en Dag eller to, om ikke Alle skulde omkomme, gav Hertug Albrecht sin Sag tabt. Man kan tænke de Fortvivledes rasende Vrede imod Keiseren, Pfalzgreven, det burgundiske Hof, der med falske Løfter havde ført dem til Undergangens Rand. Leonhard Funck fik mange onde Ord at høre.

At det dog tilsidst vilde ende ulykkeligt, havde Hertug Albrechts Slægt allerede i nogen Tid frygtet for. Sikkert var det dem, der formaaede Hertug Vilhelm af Brunsvig til at optræde i Leiren for Kjøbenhavn som Mægler mellem Kong Christian og Hertug Albrecht, for at denne i det mindste ikke skulde nødes til Overgivelse paa Naade og Unaade. Hertug Vilhelm var i Leiren allerede i Begyndelsen af Juli Maaned; men endnu kunde Hertug Albrecht ikke bekvemme sig til at lade Haabet om Hjælp fra Nederlandene fare. Først henimod Slutningen af Maaneden vare alle Midler udtømte; hvor mørk den Udsigt for Hertug Albrecht end var, at om han nu opgav Kampen, vilde Krigsfolkenes Fordringer og hans øvrige Forskrivninger falde over ham med en knusende Vægt, havde han i den sidste Uge af Juli kun Valget imellem at underkaste sig den opbragte Seirherre eller see Alle omkomme af Hunger. Løverdagen den 29de Juli 1536 droge Hertug Albrecht, Grev Christoffer, Jørgen Kock med Kjøbenhavns Borgermestere og Raad Kongen ydmyg bedende imøde. Grev Christoffer faldt tre Gange paa sine Knæ og bad Kongen om Naade for vor Frelsers Skyld. Forlig blev da sluttet ved Hertug Vilhelms Mægling. Hertug Albrecht, Grev Christoffer og deres Krigsfolk fik Tilladelse til at drage bort, — Hertugen dog kun paa den Betingelse, at han skulde staa Kongen til Rette for Voldgiftsmænd, Greven imod edelig Forpligtelse om, aldrig at foretage Noget til Kongens eller hans Undersaatters og Medhjælperes Skade og aldrig mere at komme ind i disse nordiske Riger. Alle Fanger skulde løsgives; de i Meklenborg fangne danske Adelsmænd overgives til Kongen, som imidlertid beholdt Gidsler for Opfyldelsen. Kjøbenhavns Borgere tog Kongen til Naade som sine Undersaatter, hvem han tilgav hvad de havde forbrudt imod ham, hans umyndige Brødre, Danmarks Riges Raad og Adel, dog med Undtagelse af dem, der havde været med at slaa den gamle Fru Anna Holgers ihjel. Ogsaa Jørgen Kock og Ambrosius Bogbinder fik Naade paa den Betingelse, at de ikke maatte opholde sig andenstedes end i Danmark eller Hertugdømmerne, hvor Kongen vilde tilstede det, saa at de dog ikke fik deres fulde Frihed.

Saasnart Byen var besat af Kongens Folk, bleve Levnetsmidler indbragte fra Skibene for at redde de Vansmægtende; „thi“, siger et Øienvidne, „de havde ingen ædende Varer i Kjøbenhavn,

hverken Heste, ikke Hunde, ikke Katte, ikke Krager eller Andet, og havde Kl. Majestæt ikke taget dem til Naade paa en Dag om at gjøre, havde de ædt deres egne Børn; thi de havde intet Andet end Løv paa Træerne". Ved Stadens Overgivelse fandt man ved Graven og paa Marken mange døde Børn med Græs i Munden. Andre Samtidige mene ligeledes, at uden Kongens Naade vare Alle, Borgere og Krigsmænd, omkomne.

Grevens Feide var endt, — nemlig den Feide i og om Danmark, der bærer Navn efter Grev Christoffer; thi med Pfalzgreven havde Kong Christian ingen Fred. Men alene hverken kunde eller vilde Pfalzgreven i Øieblikket foretage noget alvorligt Forsøg paa at støde Kong Christian fra Tronen. Keiser Karl opgav vel ikke Sagen eller anerkjendte Christian den Tredie som Danmarks Konge; men han var saa dybt indviklet i sin franske Krig, at han ikke ganske kunde lukke sine Øren for sine nederlandske Undersaatters Ønske om at beholde den fri Fart paa Østersøen. Han bifaldt derfor, at Regentinden sluttede en Stilstand med Kong Christian paa tre Aar, den 3die Mai 1537.

Den 6te August havde Kongen holdt sit Indtog i Kjøbenhavn. Nærmest maatte det nu være hans Opgave at faststille den øverste Regering i Stat og Kirke. Der maatte handles uden Opsættelse. Endnu havde han Magten uden Modsigelse. Men den Krigshær, der havde vundet ham Seiren og sikrede ham Enemagten, kunde ikke sammenholdes i ret mange Dage. Den maatte desuden tilfredsstilles enten med rede Penge eller Forskrivninger. Kronen maatte have langt større Midler end hidtil. Og endelig kunde Kongen jo ikke tvivle om, at nu var Øieblikket kommet til at gjennemføre den Kirkereformation, der var ham en Samvittighedssag, og som Alle vidste var hans Livsopgave.

Vi have et Brev af 12te August 1536, Kl. 2 om Eftermiddagen, fra den preussiske Admiral Johan Pein til hans Herre, Hertug Albrecht af Preussen. Det lyder saaledes: „Efter at jeg igaar havde skrevet de vedlagte Breve til Eders fyrstelige Naade og havde ladet Eders Naades fire Skibe løbe hjemad, har jeg dog ikke faaet Forlig med mine Søfolk om Mønten, da de ikke har villet modtage dansk Mønt paa Afdrag. Og som jeg stod i Underhandling med dem derom, har Hans Kongl. Majestæt sendt Bud til mig og ladet mig kalde til sit Raad, hvor Obersterne

for Landsknegtene, Feltherren og Ritmesterne samt Hr. Johan Rantzau og Melchior Rantzau ere komne tilstede og have overveiet, hvorledes Kongl. Majestæt fremdeles skulde anstille sin Sag, fordi Bikopperne slet Intet vilde gjøre til Rytteres og Fodfolks Betaling. Det blev da i Guds Navn besluttet, uopholdelig at tage Biskopperne ved Hovedet, hvilket blev i al Hemmelighed bestilt om Natten, saa at idag ganske tidligt Klokken 4 ere de tre Biskopper af Sjælland, Skaane og Ribe arresterede af Profos og Landsknegte, strax førte op paa Kjøbenhavns Slot og under stærk Vagt af Hageskytter og Drabanter indsatte hver i sit faste Gemak. I samme Stund, da man paagreb dem, blev Kjøbenhavn bestilt med Vagt til Lands og Vands, saa at Ingen kan komme ud eller ind uden Vedkommendes Befaling. Og saaledes skal det blive indtil den tredie Dag. — Kl. 8 derefter har Kongl. Majestæt ladet de andre Rigsraader, Hr. Magnus Goye, Hr. Ove Lunge, Hr. Magnus Gyldenstjerne, Erik Krummedige, Mester Johan Fris, og Flere, ogsaa Biskoppen af Aarhus, kalde til sig op paa Slottet, hvor denne Sag er foretaget. De der nu samstemme med Kongen og de ovennævnte Krigsraader, have ingen Nød, hvo ikke, vil ogsaa blive anholdt. Men jeg tænker, de krybe til Korset. Imidlertid vil Kongen ikke afgjøre noget Endeligt om Regimentets Forandring, førend paa den bestemte Rigsdag, hvorom er talt i mit første Brev; og imidlertid vil Hs. Majestæt spørge sine Herrer og Venner, ogsaa Eders fyrstelige Naade, om Raad i denne Sag.

De andre gamle Rigsraader, som Hr. Anders Bilde, Hr. Johan Urne o. Fl., som have været fængslede i Meklenborg, ville, ifølge Fredstraktaten, i Holsten komme i Kongens Haand og Forvaring, saa at heller ikke de ville kunne gjøre Optoier.

Med dette Foretagende er den menige unge Adel, Borgerne i Kjøbenhavn og de andre Stæder, ogsaa Bondestanden, vel tilfreds med stor Jubilering; saa ere ogsaa Ryttere og Knegte meget glade derover. Gud give Hs. Kgl. Majestæt i dette og i Alt en lykkelig Fremgang.

De her fangne Biskopper skulle skikkes til Holsten i sikker Forvaring; saa er ogsaa idag Skibe og Krigsfolk affærdigede til Fyen og Jylland for at paagribe de andre Biskopper. Ligeledes har Kongen idag sendt nogle Ryttere for at indtage Biskoppen af Sjæl-

lands Slot Dragsholm, ogsaa til Skaane, at tage Biskoppens Gaarde. — Saa skal ogsaa Hr. Johan Rantzau udrette det Samme i Jylland. Vil Dragsholm ikke overgive sig til Kongen, vil man flux sende svært Skyts og Landsknegte derhen for at tage det med Magt." —

Dette Brev viser, at Planen om Biskoppernes Fængsling ikke er lagt af Kongen med de verdslige Rigsraader, men først med hans nærmeste Raadgivere, de to Rantzauer, Johan og Melchior, vist ogsaa Mogens Gøje. Dernæst har Kongen sikret sig de fremmede tydske Krigsfolks Bistand, og saa først bragt Sagen for Raadet, som han havde forstærket med to nye Medlemmer, Erik Krummedige og Johan Friis. Raadet, som da desuden manglede de i Meklenborg fangne Medlemmer, af hvilke nogle maatte betragtes som Biskoppernes stærkeste Støtter, havde saaledes ikke ganske sin fri Villie, hvilket Johan Pein ogsaa antyder. Paa Mogens Gøje og hans Tilhængere kunde Kongen forlade sig, men neppe paa Flertallet af de tilstedeværende Herrer. Dog vides Ingen af dem at have gjort Modstand under disse Omstændigheder, selv om de Fleste ere blevne overraskede ved, at Kongen vilde gaa saa vidt, som det nu viste sig. Alle Tolv vedtoge og beseglede samme Dag følgende Forsikringsbrev:

„Vi efterskrevne Mogens Gøje, Danmarks Riges Hovmester, Tyge Krabbe, Danmarks Riges Marsk, Ove Lunge til Tirsbæk, Axel Brahe til Krogholm, Knud Bilde, Oluf Rosenkrands til Vallø, Holger Ulfstand til Hekebjerg, Truid Ulfstand, Axel Ugerup, Mogens Gyldenstjerne, Riddere, Erik Krummedige til Alnerup og Johan Friis til Hesselager Gaard, Danmarks Riges Raad, gjøre vitterligt, at efterdi høibaarne Fyrste og mægtige Herre Hr. Christian, ved Guds Naade udvalgt Konge til Danmark og Norge osv., vor kjæreste naadige Herre, haver nu alvorligen overveiet og besindet, at Danmarks Rige ikke kan i Fred, Rolighed, Endrægtighed og godt Politi regeres, uden det skeer igjennem en Øvrighed og et verdsligt Regimente, hvisaarsag fornævnte høibaarne Fyrste vor kjæreste naadige Herre haver været foraarsaget til at gjøre og skikke andre Ordinantser og Skikkelser her i Riget, end hidtil været haver, og besynderlig i saa Maade, at hans Majestæt ikke vil, at Danmarks Riges Regimente skal efter denne Dag hænge hos nogen enten

Erkebispen eller andre Bisper, men Danmarks Riges Regimente skal være og blive hos Kongelig Majestæt og Hans Naades Kl. Majestæts Efterkommere, Konger i Danmark, og hos det verdslige Danmarks Riges Raad og hos deres Efterkommere. Og efterdi, at forne Kl. Majestæt, vor naadigste Herre, sig det saa forligt, foreniget og fordraget haver med os, og vi det saa forseglet have, at herefter i Danmarks Rige saa holdes skal, da kjendes vi at have lovet og tilsagt, og nu med dette vort aabne Brev med vor fri Villie og velbetænkt Hu love og tilsige ved vor christelige Tro og Adelsmands Love, Ære og Redelighed Kl. Majestæt vor naadigste Herre, at vi aldrig efter denne Dag ville tilhjælpe eller i nogen Maade praktisere, enten hemmelig eller aabenbar, enten vi selv eller ved nogen Anden, enten inden Lands eller uden, i hvad Maade det nævnes kan, at nogen Biskop, enten de, som nu leve eller nogen andre Bisper, skulle komme til noget verdsligt eller geistligt Regimente eller til noget Biskopsdom eller Rente i Danmarks Rige, for end saa skeer, at der bliver samtykt og holdt et almindeligt generale og christeligt Koncilium i Christendommen, saa at Danmarks Rige saavelsom andre Nationer, baade Tydskland og andre i Christendommen, deri bevillige, fuldbyrde og samtykke. Og naar slig Bevilling efter et almindeligt Koncilium (vorder) gjort i Christendommen, da ville vi dog ikke praktisere enten hemmelig eller aabenbar, at nogen Biskop skal komme til noget Regimente i Danmarks Rige, geistligt eller verdsligt, uden at det skeer med Kl. Majestæts eller Hs. Naades Kl. Majestæts Efterkommeres Konger i Danmark og med menige Danmarks Raads, Adels og Indbyggeres i Danmarks Rige Fuldbyrd, Villie og Samtykke. Desligeste bepligte vi os med dette vort aabne Brev, at vi ikke ville imodstaa, at det hellige Evangelium og rene Gudsord rettelig maa prædikes og forkyndes her i Riget. Og ville vi være forpligtede til at opsætte hos forne Kl. Majestæt Liv, Gods og al vor Velfærd baade i disse forskrevne og alle andre Maader, som os bør at gjøre hos vor rette Herre og Konge og Fædrenerige. Til ydermere Vidnesbyrd have vi alle med Villie og Vidskab ladet hænge vore Indsegl og Signeter neden for dette vort aabne Brev. Givet i Kjøbenhavn Løverdagen næst efter Sancti Laurentii Martyrs Dag Aar et Tusind fem Hundrede tredive paa det sjette." (12te August 1536.)

Og ikke nok med dette Forsikringsbrev. Syv af dets Udstedere maatte samme Dag, hver for sig, udstede ligelydende Forpligtelser, nemlig Axel Ugerup, Mogens Gyldenstjerne, Holger Ulfstand, Knud Bilde, Tyge Krabbe, Truid Ulfstand og Axel Brahe. Disse syv Breve ere tilstede; jeg veed ikke, om de andre fem Rigsraader have været fritagne for at give særskilte Forsikringer, eller om deres Breve kun endnu ikke ere komne for Dagens Lys. I første Tilfælde maatte det antages, at Mogens Gøje, Ove Lunge, Oluf Rosenkrands, Erik Krummedige og Johan Friis ere ansete for fuldkommen paalidelige Tilhængere af den Kirkereformation, Kong Christian nu vilde gjennemføre. Ogsaa Malmø By maatte nogle Dage derefter give Kongen det samme Forsikringsbrev. Sandsynligvis har dette ogsaa været Tilfældet med andre Kjøbstæder. —

Værd er det at sammenholde den Reformation, hvis Hovedtræk tegnes i dette aabne Brev, med den, Kong Gustav udførte i Sverrig paa Vesteraas Rigsdag 1527. Den svenske Konge rykkede ikke den hele Kirkeforfatning bort fra dens oprindelige Grund ved Afskaffelse af det apostoliske Biskopsembede; men vel maatte de svenske Biskopper afgive deres Slotte og faste Gaarde til Kongen og erlægge et saadant Stykke Penge, som de kunde forenes med Kongen om. Og i Klostrene skulde Kongen tilskikke gode Riddersmænd til at sørge for Klosterfolkets nødtørftige Underhold og holde Klostrene ved Magt, men lade deres overskydende Indtægter komme til Kongens Tjeneste og holde Klostrene aabne til denne efter Kongens Behag. I det danske Rigsraads Forsikringsbrev er Intet om Klostrene, hvad der ogsaa for saa vidt var ufornødent, som Kong Frederik allerede havde givet maaske de fleste i Forlening til Adelsmænd, overensstemmende med Adelens Fordring af 1525, saa at Klostrenes Sækularisation var i god Gang, ikke at tale om Tiggerklostrenes Ophævelse.

Og hvad Evangeliets Prædiken angaaer, er den danske Forsikring mere ubetinget end Vesteraas-Recessen, ligesom der efter Kong Christians Fortid ikke kunde være Tvivl om, at det ikke var om den evangeliske Prædiken alene der handledes, men om alt katholsk Væsens Afskaffelse samt Indretning af en Gudstjeneste og en Kirkeforfatning efter luthersk Forbillede. Kong Christians Reformation var mere end Resultatet af de foregaaende

Kongers Stræben efter Herredømmet i den danske Nationalkirke, den var et fuldstændigt Brud med Fortiden, en Vending paa 90 Grader bort fra et halvt Aartusindes historiske Udvikling. Om dette har været til Rigets, Kirkens og Folkets Gavn eller Skade, vil jeg lade staa hen; men vort Fædreland er derved i det mindste bleven fri for saadanne voldsomme Kirkestridigheder, som dem, der rystede Sverrig i halvfjerdssindstyve Aar, England i over halvandet Aarhundrede.

Med den 12te August var den lutherske Reformations Seir afgjort. Saa grundigt havde Prædikanterne gjennemagiteret Folket, at dettes Tilslutning til Kongen i Evangeliets Sag ikke kunde være tvivlsom, saasnart Bispperne med deres nærmeste Tilhængere vare gjorte uskadelige og Rigsraadets verdslige Medlemmer traadte over til hans Side. Dette har Johan Pein ogsaa allerede udtalt den samme Dag. Dog er det værd at mærke, at det er ikke den evangeliske Prædiken, der har gjennemført vor Kirkereformation, men Kong Christians og hans holstenske og danske Raadgiveres personlige Overbevisning, støttet af det hvervede Krigsfolk. At Kongen og Krigsmagten efter to Aars blodige Kamp rakte Prædikanterne Haanden, har skaffet disses Anskuelse Seiren.

Johan Pein nævner Biskop Ove Bilde blandt dem, der kaldtes til Kongen om Formiddagen den 12te August. Kongen holdt ham vel fast hos sig under en mild Form og sendte ham saa fra sig til Sorø eller Roskilde; men et Brev til Kongen, hvori han anmodede om at maatte beholde Silkeborg Slot, at han ikke skulde blive menedig imod Aarhus Domkapitel, af hvem han havde taget det i Slotslov til tro Haand, viste, at den gamle Mand ikke begreb Situationen. Han har endnu ikke tænkt, at der handledes om langt mere end Bispestolenes Slotte og Gods. Kongen maatte da sikre sine Planers Gjennemførelse ved at fængsle ogsaa denne Kongehusets mangeaarige tro og nidkjære Tjener. Ove Bilde blev bragt som Fange til Dragsholm, medens Kongens udsendte Mænd udførte hans Befalinger omkring i Landet. Heller ikke Joachim Rønnow kan have ventet andet end saadanne Indgreb i Bispsembedernes Gods, som dem der vare skete i Sverrig; det maa man slutte af et Brev, han den 14de August fra Krogen, hvorhen han var bragt af Johan Rantzau, tilskrev denne

med Tilbud om, at overgive Dragsholm Slot, hvis ikke anderledes kan være!

En Hovedsag var det at umuliggjøre Modstand fra de Rigsraaders Side, der gjaldt for Tilhængere af Bispkopspartiet, og som ikke havde været tilstede den 12te August. Her kom det Kongen tilpas, at han i Traktaten af 29de Juli ikke havde paalagt Hertug Albrecht og Grev Christoffer at sætte de i Meklenborg fangne Herrer i Frihed, men at overgive dem i hans Hænder. Kong Christian gik selv til Holsten for at modtage dem og gav dem først sin Naade, efter at de havde udstedt strenge Forpligtelser ikke alene om Troskab i Almindelighed, men om at godkjende hvad der var skeet med Bispkopperne og Bispegodset. De fire betydeligste af dem: Anders og Hans Bilde, Otto Krumpen og Johan Urne bleve endog holdt fangne i nogen Tid, indtil de i December 1536 havde givet særegne Forpligtelsesbreve, altsaa længe efter at Reformationens Sag var endelig afgjort paa den Kjøbenhavnske Rigsdag. Ingen af dem kom strax ind i Rigsraadet igjen.

Rigsdagen var sammenkaldt til den 15de Oktober. Kun Adel, Borgere og Bønder mødte dennegang, ikke Geistligheden. Alt var afgjort i Forveien mellem Kongen og Raadet, saa at Rigsdagen selv kun havde at samtykke hvad der blev den meddelt.

I to Hovedakter nedlagdes den nye Tingenes Orden: Haandfæstningen og Recessen, den første vedtagen mellem Kongen og Rigsraadet, den anden mellem dem og Rigsdagen. — Til Grund for Christian den Tredies Haandfæstning er vel nok Faderens lagt; men hans er dog bleven meget forskjellig fra dennes. Dette vil sees allerede deraf, at medens Frederik den Førstes Haandfæstning har 76 Artikler, er der kun 49 i Sønnens. Fire Punkter af stor Vigtighed ere forbigaaede i denne. Først alle Artikler om Kirkens og Prælaternes Privilegier; i Stedet for de ni Artikler, jeg ovenfor har gjennemgaaet, hedder det i Kong Christians Haandfæstning alene: „Ville Vi og skulle over Alting elske og dyrke den almægtigste Gud og hans hellige Ord og Lære, at styrke, formere, fremdrage, haandhæve, beskytte og beskærme til Guds Ære og til den hellige christlige Troes Forøgelse.“ Ordet, Læren, Troen, — Intet om Kirken og Bispkopperne! Dette

var altsaa Opfyldelsen af det Løfte, Kongen havde givet ved Hyldingen i Horsens den 18de August 1534 (S: 585), at naar han kom til et roligt Regimente, og Riget i Bestand igjen, vilde han med Danmarks Riges Raad og Adel gjøre om Biskopper, Prælater og Kirken en christelig god Skikkelse.

De tre andre Forbigaaelser vise, at Rigsraad og Adel saa vidt have ladet sig belære af de smertelige Erfaringer i disse tre Aar, at de have indseet Nødvendigheden af en stærk og varig Kongemagt. Derfor have de opgivet Artikel 31 i Kong Frederiks Haandfæstning, hvorved Kongen fraskrev sig Ret til at forlange sin Søn valgt til Tronfølger i Faderens Levetid, og den 76de, der løste Undersaatterne fra deres Troskabsed, dersom Kongen ikke vilde af Rigsraadet lade sig „underviise" om Overtrædelser af Haandfæstningen. Det var denne Bestemmelse, der betonedes saa stærkt i Opræret mod Christiern den Anden, og som i skærpet Form overførtes fra dennes Haandfæstning i Kong Frederiks. Den fjerde Udeladelse er ikke mindre betydningsfuld: der findes i Christian den Tredies Haandfæstning ingen saadan Bestemmelse som § 75 i Kong Frederiks, hvorved Rigsraadet forbeholdt sig Magt til med Kongens Samtykke at „formere og formindre" selve Haandfæstningen „efter hvert Lands Leilighed."

Med disse tre sidste Ændringer staa de nye Bestemmelser om Slotslovene i nær Forbindelse. Til Sikkerhed for, at Danmark skulde forblive et frit Valgrige, havde Kong Frederik i sin Haandfæstnings 30te Artikel forpligtet sig til at modtage af Rigsraadet alle Slotslove, der efter hans Død atter skulde gaa tilbage til Rigsraadets Haand. Dette, der jo i Virkeligheden var den eneste mulige Garanti for et frit Valg, forandredes nu ved den 49de Artikel i Christian den Tredies Haandfæstning saaledes, at efter Kongens Død skulde alle Slotslove holdes til Kongens Søns Haand, eller om han ikke var fuldmyndig, midlertidigt til de Formynderes Haand, Kongen og Rigsraadet havde bestemt; og om den udvalgte Tronfølger døde, da til en anden af Kongesønnernes Haand, eller, om Kongen ei havde Søn, da til dens Haand, som han enedes med Rigsraadet om at bestemme til sin Tronfølger. Først i det Tilfælde, at Kongen døde uden at være bleven enig med Rigsraadet herom, skulde Slotslovene gaa tilbage til Raadets Haand. — Rigsraadet opgav altsaa den Paastand,

der fremkom 1533 efter Kong Frederiks Død, at det havde Magt til at vælge hvilken Konge det vilde, ja til slet ingen Konge at vælge. Christian den Tredies Haandfæstning gjør vel ikke Riget fuldstændigt til et Arverige, men fører dog Kronens Arvelighed i Mandslinien et stort Skridt frem i Retning af dette Maal.

Ikke mindre er den Ændring af Rigets Statsret, der indeholdes i Haandfæstningens Bestemmelse om Norge. Det hedder i den 3die Artikel: „Efterdi Norges Rige nu saa forringet er baade af Magt og Formue, og Norges Riges Indbyggere ikke ene formaa at underholde dem en Herre og Konge, og samme Rige er dog forbundet at blive hos Danmarks Krone til evig Tid, og fleste Parten af Norges Riges Raad, besynderlig Erkebiskop Oluf, som nu er det største Hoved der i Riget, nu i en kort Tid er tvende Gange med meste Parten af Norges Riges Raad falden fra Danmarks Rige imod deres egen Forpligtelse, da have Vi derfor lovet og tilsagt Danmarks Riges Raad og Adel, at dersom Gud almægtigste det saa bestemt haver, at Vi samme Norges Rige eller noget dets Ledemod, Slotte, Lande eller Syssel, som dertil hører, kunde erobre eller bekomme under vor Lydighed, da skal det herefter være og blive under Danmarks Krone, ligesom et af de andre Lande, Jylland, Fyen, Sjælland eller Skaane ere, og herefter ikke være og hedde et Kongerige for sig, men et Ledemod af Danmarks Rige og under Danmarks Krone til evig Tid. Dog hvad Feide deraf kan komme, skulle Danmarks Riges Raad og Indbyggere være pligtige troligen at hjælpe at uddrage med Os."

Disse vare de store og gjennemgribende Ændringer, Grevens Feide medførte i Danmarks Statsret: Den gamle Kirkes Fald, Biskopsmagtens Afskaffelse, al Magt i Stat og Kirke lagt i Kongens og et verdsligt Raads Haand, Kongemagten styrket, Kronens Arvelighed halv indført, Rigsraadets Magt ligeoverfor Kongen indskrænket; Norge indlemmet i Danmarks Rige.

Haandfæstningen er udfærdiget den 30te Oktober 1536. Af samme Dag er ogsaa den store Reces, eller som den kalder sig: Menige Rigens Konstitution, Sæt, Skikkelse og Ordinatie," som paa denne Dag blev vedtagen af den samlede Rigsdag i et offentligt Møde af Stænderne paa Kjøbenhavns Torv.

Denne Reces er udstedt af Kongen, 19 Rigsraader, 403 navngivne Adelsmænd, Udsendte fra det daværende danske Kongeriges 81 Kjøbstæder og fra alle dets Herreder, — tilsammen vel i det mindste 1200 Personer. Akten udtaler først Ydmygelse for Gud, hvis Vrede Folket har nedkaldt over sig ved sine Synder, idet Almuen har reist sig imod Øvrigheden, Rigsraad og Adel „bevæget“ sig mod Almuen. Alle række de nu hverandre Haanden til Forsoning og lade alt Fjendskab fare.

— Ulykken har sin Oprindelse fra Tvedragt mellem Biskopperne og Adelen, fordi Biskopperne ikke vilde tilstede, at en Konge blev udvalgt i rette Tid eller en fast Regering indrettet. Derfor skulle nu hverken de afsatte Biskopper, eller andre i deres Sted, komme til biskoppelig Magt i Riget; men der skal beskikkes Superattendenter til at lære Folket det hellige Evangelium. Bispedømmernes Eiendomme, Slotte, Gaarde og Jordgods skal lægges under Kronen; Kongen skal have Patronatsret til de kirkelige Embeder, der for bortgaves af Biskopperne, Adelen derimod beholde sin bevislige Patronatsret. Ogsaa maa Adelen tilbagekræve det Vicariegods — det er: det Gods, den har skjænket til de mange stiftede, nu ophørte Sjælemesser — som den med Brev og Segl beviser at være ret Arving til. Klostere, Prælaturer, Kannikedømmer blive ved Magt, indtil Kongen og Raadet tage nærmere Bestemmelse om dem. Almuen skal nyde Frihed for adskillige vilkaarlige Paalæg til Geistligheden, men tiende hver tiende Kjærv af alt Korn, og af Kvæg efter gammel Sædvane. Tienden skal deles i tre Parter: den ene skal Sognepræsten beholde, den anden skal Kirken have, den tredie skal Kongen lade oppebære til de nye Tilsynsmænds Løn og til Skolevæsenet. Hospitalerne skulle blive ved Magt; ere flere fattige Syge, end i dem kunne finde Ly, maa de betle Guds Almisse; men intet karsk og fort Menneske maa trygle om Almisse under Livsstraf.

Dette var Kirkens nye Sæt og Skikkelse. — I den verdslige Konstitution bestemmes, at Kongen altid skal have en Rigets Hovmester, en Kantsler og en Marskalk, indfødte Mænd, der med de andre Rigsraader skulle være ham til Hjælp i Regeringen. Mener Nogen sig forurettet af Kongen, henvende han sig til disse høie Rigsembedsmænd. Vil Kongen ikke lade sig under-

vise af dem, skal han strax opnævne Klageren en Retsdag og staa ham til Rette for Rigsraadet og nogle af Adelen.

— Retten skal pleies ligeligt for Fattige og Rige, Dommerne forpligtes ved en streng Ed, hvis Ordlyd er optaget i Recessen.

— Da Oprøret og Krigen er kommen deraf, at Biskopperne ikke have villet efter Kong Frederiks Afgang kaare en Konge, „da," siger Recessen, „have Vi derom med hverandre saa samdrægtelig stikket og ordineret, at vi Danmarks Riges Raad nu, udi Kl. Majestæts vor allernaadigste Herres Regerings Regimente og i Hans Høimægtigheds Levetid, kaare og keise Hs. Kl. Majestæts ældste Søn, Hertug Frederik, til Herre og Konge over Danmarks Rige at være efter hans Død og Afgang, og skal nu kaldes Prinds af Danmark, den Stund hans Fader lever. Og efter hans Kl. Majestæts Død og Afgang skal han kaldes udvalgt Konge, indtil han bliver kronet. Og om den almægtigste Gud haver det saa bestemt, at forskrevne Hertug Frederik døde og afginge før end Kl. Majestæt vor kjæreste naadige Herre, og Gud vil unde og give Kl. Majestæt en anden Søn, da ville vi Danmarks Riges Raad være forpligtede til, den samme Kl. Majestæts Søn at keise, kaare og udvælge for Herre og Konge at være efter sin Herre Faders Død. Og dersom, hvad Gud forbyde, samme Kl. Majestæts Søn afginge, og Kl. Majestæt ingen flere Sønner havde, da ville og skulle vi Danmarks Riges Raad med Kl. Majestæts vor naadigste Herres Raad, Villie og Vidskab strax igjen udvælge og benævne den, som Konge skal være og Danmarks Rige skal regere efter Kl. Majestæts Død og Afgang. Og skal den, som saa udvælges, altid kaldes Prinds af Danmark, al den Stund Kl. Majestæt lever. Og skal den, som Konge skal være efter Kl. Majestæts Død, være forpligtet at sværge, bebreve og forsegle Danmarks Riges Raad, Adel og Indbyggere at holde ved Lov, Skæl, Ret, Reces, Friheder og Privilegier, som Kl. Majestæt vor naadige Herre os nu svoret, bebrevet og forseglet haver. — Hvilke forskrevne Udvælgelse og Kaar vi menige Adel og Ridderskab med Danmarks Riges Raad bevilliget, fuldbyrdet og samtykt haver."

Derefter tilføies endnu et Par Bestemmelser om Kjøb og

Salg imellem den adelige Godseier og hans Bonde, samt nogle almindelige Sikkerhedsforanstaltninger for Riget.

Dette var Slutningen paa Grevens Feide i Danmark; men endnu stod Norge tilbage. Kong Christian var ikke til Sinds at opgive den norske Krone, og heller ikke at modtage den af Erkebiskop Oluf Engelbrektsens Haand. Thi vel havde han under Situationens høieste Krisis i Foraaret 1536 været tilbøielig til at aabne Underhandlinger paa Grundlag af Erkebiskoppens Skrivelse af 6te April 1536 (S. 608); men da Mødet i Bergen netop skulde holdes S. Olufsdag, den 29de Juli, samme Dag som Kjøbenhavn overgav sig, havde Alt vendt sig saa afgjort til Kongens Fordel, at han kunde tiltvinge sig Norges Krone som sin Ret uden at underkaste sig et Valg og de dertil knyttede Betingelser; og hans danske Haandfæstning krævede Norges Selvstændighed som Offer for den danske Adels Gridsthed. Dette blev altsaa Virkningen af Erkebiskoppens ligesaa uforstandige, som lidenskabelige og dog karakteerløse Adfærd. Heller ikke har Oluf Engelbrektsen foretaget Nogetsomhelst i de fire Maaneder April — Juli til at frelse Norges Frihed; og han bar selv Skylden for, at han vel heller ikke kunde foretage Noget; thi de trondhjemske Voldshandlinger (S. 607) havde styrtet Norge i et fuldstændigt Anarki. Han kunde ikke mere faa Rigsraadet samlet; og selv formaaede han ikke, efter Einar Tields og Christoffer Trondsens Nederlag, at gjøre sig til Diktator. Han maatte sidde stille i sin Krog og see paa, at Alt faldt fra hinanden.

Den almindelige Opløsning viste sig især paafaldende i Forholdet til Eske Bilde. Saasnart denne Mand var fra sit trondhjemske Fængsel kommen tilbage til Bergenhus, tilskrev han Erkebiskoppen, at han frasagde sig Slottet og sine norske Len, dersom Rigsraadet ikke vilde tilstede ham at holde dem til Kong Christians Haand; i saa Fald forlangte han, at Erkebiskoppen skulde paa Norges Riges Vegne modtage Bergenhus og sætte en anden Lensmand; han selv vilde nu anerkjende den unge Konge som sin rette Herre, dog uden at bryde sin Troskabspligt imod

Norges Rige, før han blev afløst. Men Erkebiskoppen hverken kunde eller vilde foretage et saadant Skridt som Rigets Regent. Og da Bilde sendte sit Bud til hver Enkelt af Rigsraaderne hele Riget rundt med den samme Erklæring, fik han ingen Afgjørelse, han kunde rette sig efter. Biskop Magnus af Hammer svarede, at han vilde gjøre hvad Erkebiskoppen gjorde; de fleste Andre, at de Intet havde imod Bildes Erklæring; Klaus Bilde paa Bahus viste Sagen fra sig, fordi han havde sagt sig ud af Norges Raad. Eske Bilde kunde altsaa ikke afgive Slotsloven i Regeringens Haand, fordi der ikke var nogen Regering i Norge.

Kong Christian havde i Sommeren 1536 iagttaget en uheldvarslende Taushed ligeoverfor Erkebiskoppen. Dennes Adfærd var ham i visse Maader ret vel tilpas, da han var sikker paa de tre Hovedslotte. Han vidste nok, at Erkebiskoppen havde faaet fire Skibe fra Nederlandene, men uden Krigsfolk; og efter Kjøbenhavns Fald viste sig snart Udsigt til i det mindste en længere Vaabenstilstand med det burgundiske Hof, saa at Faren for Bistand til Erkebiskoppen fjernede sig. I Norge selv var Modstand kun at vente af Trondhjems og Hammers Biskopper, der muligen kunde reise en Folkebevægelse, som maatte nedslaaes med Magt. Thi Biskoppen af Bergen var nylig død; Biskop Hoskuld af Stavanger trykkede sig ned i Sædet og vilde aabenbart see at slippe igjennem Krisen uden at tage noget bestemt Parti; Biskop Hans Reff i Oslo stod med Slotsherrerne; et Par indfødte Nordmænd som verdslige Rigsraader vare aldeles magtesløse uden Biskopperne; og Almuen gav intet Tegn til at ville optræde paa egen Haand. For Kongen viste sig altsaa den bedste Udsigt til at vinde Kronen uden Valg og Haandfæstning, og tillige til at kaste Biskopperne til Jorden med eet Slag, som i Danmark, og saaledes ogsaa i Norge faa al Magten over de kirkelige Forhold strax i sin Haand.

Saalænge Kjøbenhavn endnu holdt sine Porte lukkede, kunde Kongen imidlertid ikke gjøre mere end at overdrage Vincents Lunges og Niels Lykkes Len, og dermed Statholderskabet nordenfjelds, til Eske Bilde, som paa denne Maade nødtes ind i en bestemt fjendtlig Stilling til Erkebiskoppen, da denne allerede paa Kronens Vegne havde inddraget i det mindste nogle af disse Len. For at sætte Bilde i Stand til at udføre sit Hverv sendte Kongen ham i Efteraaret 1536 en efter Forholdene ret anseelig Troppestyrke; og i

Vinterens Løb udrustedes en større Flaade i Danmark for at bryde Modstanden fuldstændigt. Josef Falster var Admiral; Christoffer Hvitfeld skulde overtage Regeringen nordenfjelds; Truid Ulfstand, Medlem af Danmarks Rigsraad, havde som kongelig Kommissær Overledelsen. Men inden Flaadens Ankomst havde Eske Bilde og Thord Roed allerede kuet al Modstand. Fra Bergenhus bleve Erkebiskoppens Mænd uddrevne af Lenene, Trondhjem besat, Stenvigsholm tvunget til at kapitulere den 18de Mai 1537, medens Erkebiskoppen selv den 1ste April var gaaet ombord paa de hollandske Skibe med sit Arkiv, sin Domkirkes og andre Kirkers Klenodier og Norges Regalier. Efter en langsom Reise ankom han til Nederlandene, just som Stilstanden af 3die Mai 1537 imellem Kong Christian og det burgundiske Hof blandt Andet skaffede ham selv Sikkerhed for Liv og Frihed, om han end var bleven i Norge. Hans Flugt havde lettet Arbeidet betydeligt for Kong Christian, men kostet Norge ikke ringe Værdier, som efter Oluf Engelbrektsens snart paafulgte Død faldt i Hænderne paa Pfalzgreven, saa at de ikke mere kom tilbage til Norden. Blandt dem var Norges Krone, St. Olafs Bile, Domkirkens Guldkalk og Patene m. m; og tillige en hel Del Klenodier, Niels Lykke havde betroet til Erkebiskoppens Forvaring, men som Fru Inger og hendes Datters Børn forgjæves fordrede tilbage; i det mindste havde de endnu ikke faaet dem i Aaret 1548. —

Da Truid Ulfstand ankom til Trondhjem sidst i Mai 1537, fandt han altsaa ingen Fjende at bekæmpe. Christoffer Hvitfeld kunde strax overtage Befalingen paa Stenvigsholm, i Trondhjem, — overalt i det Nordlige. Efter faa Dages Ophold vendte den kongelige Kommissær tilbage til Danmark og medtog paa Veien Biskop Magnus, der vel et Øieblik gjorde Mine til at ville forsvare Hammer Bispegaard, men dog hurtigt faldt til Føie. Han endte sine Dage i al Stilhed i Antvorskov Kloster. Biskop Hoskuld af Stavanger kom til Bergen uden noget Forsøg paa Modstand. Hans Reff fulgte med til Danmark, gik nu fuldstændigt over til Seirherrens Parti, opgav enhver Tanke om norsk Selvstændighed og modtog som første evangeliske Superintendent Styrelsen af Oslo og Hammers Stifter. Den katholske Kirke i Norge faldt uden et Krampetræk vanmægtig for Kong Christians Fod.

Eske Bilde havde strax efter Trondhjems Underkastelse afgivet

Befalingen paa Bergenhus til Thord Roed og var selv gaaet tilbage til Danmark, hvor han nu som Medlem af Rigsraadet indtog en anseelig og indflydelsesrig Plads, efter Mogens Gojes Død tillige som Rigsraadets Formand. Norge mistede sit Rigsraad og sin egen Regering, — om man ellers kan sige, at det har havt Rigsraad og Regering siden den 3die Januar 1536. Kong Christian den Tredie blev Norges Konge ikke ved Valg, men som Arveherre. De danske Kongers Interesse blev det nu, at opretholde Norge som et eget Rige, hvis Besiddelse tilligemed Besiddelsen af deres Arvelande i Slesvig og Holsten gjorde det umuligt for det danske Aristokrati, at bruge sin Valgret til at sætte Danmarks Krone paa noget andet end den Oldenborgske Arvings Hoved. Norge blev ikke efter Haandfæstningens Ord (S. 628) indlemmet i Danmark. Danske Mænd fik vel fuldstændigt Overmagten; men Norge vedblev at være og kaldes et Rige, — i 123 Aar et Lydrige under dansk Regering, indtil det danske Aristokraties Fald gjorde Danmark til Norges Ligemand ved at lægge al Statens Magt og Ret i den enevældige dansk-norske Konges Haand.

Med disse Begivenheder i de elleve Maaneder fra Juli 1536 indtil Juni 1537 slutter den første Afdeling af Nordens Historie i de Oldenborgske Kongers Tid. Lybeks Magt og Handelsvælde var brudt, den „kjærlige Bebindelse" mellem Sverrig og Danmark opløst for alle Tider, Norges Selvstændighed tilintetgjort for Aarhundreder, den gamle Kirke i Tvillingrigerne fuldstændigt omstyrtet. Det gjaldt nu om, at reise Nyt og Bedre paa de ruinopfyldte Tomter. Et stort Dagværk laa for Kong Christian den Tredie.

Rettelser.

S. 54, sidste Ord af — læs: at.
- 159, Lin. 4: Sverrig — læs: Rusland.
- 246, Lin. 28 og 29: 1503 — læs: 1483.
- 382, Lin. 22: sytten læs: sexten.
- 390, Anm. Lin. 4: J. L. § 61 — læs: J. L. III § 61.
- 405, Lin. 2 og Lin. 30: sin Kommende — læs: sit Komménde.
- 410, Lin. 25: sin Kommende — læs: sit Komménde.
- 426, Lin. 32: Ordet sit udslettes.
- 525, Lin. 30-31: mod Afskaffelsen, af nogle — læs: mod Afskaffelsen af nogle.
- 532, Lin. 3: Prælaterne — læs: Præsterne.
- 544, Lin. 29: Erkehertuginde — læs: Ærkehertuginde.
- 557, Lin. 7: Kronike skriver — læs: Krønikeskriver.
- 561, Lin. 13-14: Befalingsmand — læs: Befalingsmænd.
- —, Lin. 21: Erkebiskop — læs: Ærkebiskop.
- 567, Lin. 22: Holstens — læs: Vagriens.
- 570, Lin. 19: Et Par Maaneder — læs: otte Dage.
- 597, Lin. 7: 16 — læs: 22.
- 604, Lin. 26: Agerhus — læs: Agershus.

— Mindre Bogstav- og Interpunktionsfeil, der ikke kunne vildlede, bedes Læseren selv at rette.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.